ספר

שרשים והוגים

דרשות בהלכות
מרדכי יוסף אל

ספר

שרים ורוזנים

פרקים בתולדות
גדולי ישראל

יצחק נחמן שטראה

כ"ח אב תשפ"ד

הערות יתקבלו בברכה:

יצחק נחמן שטראה

718-851-5092

kiryassofrim@gmail.com

עריכה והוצאה לאור

מכון

דורות

עריכה והוצאת ספרים
באיכות גבוהה

732-998-1682

info@machondoros.com

עימוד, עיצוב כריכה ושערים
והדפסה

הוצאה לאור

1599-500-510

תוכן עניינים

מבוא ..... ג

הספד על הגאון בעל נודע ביהודה ..... ט
מאת הגאון ר׳ גרשון בן מוהר״ר וואלף פרעגר זצ״ל אב״ד דאמאן וסעלא

פנקס דחברא מלביש ערומים ..... לט
דק״ק אייזנשטאט תפ״ז

ידיעות חדשות ..... נג
לתולדות משפחת ה׳פנים מאירות׳

על יחוסו של הגאון רבינו אלעזר קאליר זצ״ל בעל 'אור חדש' ..... סג
נכד בעל פנים מאירות

מוהר״ר בנימין וואלף פאלאק זצ״ל בעהמ״ח ספר אסיפת בנימין כת״י ..... עה
תלמיד הגאון בעל הפנים מאירות

מטה בנימין: יחוסו המורחב של חסיד רבינו הזקן הנודע, רבי בנימין קלעצקר (ראבינאוויץ) זלה״ה ..... עז
נין ונכד להגאון בעל הפנים מאירות

הזמנת ק״ק אייזנשטאט ..... קכא
אל הגאון רבינו עקיבא איגר זצ״ל לשכון כבוד בעירם

מסמכים חדשים ..... קמג
על משפחת הגאון רבינו עקיבא איגר זצ״ל באייזנשטאדט

וראיתי אני לבדי את המראה אבל חרדה גדולה נפלה ..... קמז
סיפור פלאי עם הגה״ק רבי צבי הירש מליסקא זי״ע נמצא משוקע בספר הרחוק מהוי החסידי

תוכן עניינים

פרקי תולדות של רבי שלמה זלמן ובנו ר' ישראל אולמן הי"ד ..... קסג
ראשי הקהל האחרונים של גרויסווארדיין וקשריהם עם אדמו"רי חב"ד

שרים ורוזנים: משפחת אופנהיים ..... קפג

יחוסו של התורני ..... רסא
הר"ר געצל הלוי שפיץ מפרעשבורג זקנו של הגאון ר' בנימין שלמה זלמן שפיצער זצ"ל אב"ד שיפשוהל בוויען

פרקים לתולדות משפחות במאטערסדארף ..... רפז
על יחוסו של הגאון רבי שמעון חיים פעלנער זצ"ל אב"ד בעלעד

מו"ה אהרן סג"ל ברייער שו"ב מפרעשבורג ..... שכא
פרק לתולדות משפחות שישא וברייער במאטערסדארף

מפתח אישים ..... שמט

מבוא

לרגל שמחת נישואי צאצאינו היקרים, ה"ה בנינו החתן הנעלה משה מרדכי שיחי' נ"י, עב"ג הכלה החשובה מרת נעמי ברכה שתחי', שתתקיים בעזהי"ת ביום כ"ח אב שנת תשפ"ד לפ"ק הבעל"ט, הנני מוציא לאור מפרי עטי ממה שעלה בידי לברר דברים אחדים בתולדות גדולי ישראל המפורסמים דברים חדשים גם ישנים. קראתי את הקובץ בשם "שרים ורוזנים" על שם אחד המאמרים הנדפסים בו – אשר באמת שם זה מתאים לכל הרבנים והנגידים הגדולים שנגענו בתולדותיהם בקובץ זה.

❖❖❖

רובם של הדברים הרואים אור בקובץ זה נדפסו כבר במקומות שונים אך נאספו כאן לפונדק אחד לכבוד חבירי וידידי אשר החוברות שנדפסו בהם המאמרים לראשונה אינם נמצאים תחת ידם.

כאן המקום להודות להרבנים הנכבדים אשר בחיבוריהם ראו המאמרים אור לראשונה , הלא המה: הרה"ג מו"ה גדלי' אובערלאנדער שליט"א שהמאמר שרים ורוזנים – סדר היחוס למשפחת אופנהיים - נדפס באחד מהקובצים החשובים שבסדרת 'אור ישראל' שיוצא לאור על ידו. הרה"ג מו"ה נחום גרינוואלד שליט"א, שכמה מהמאמרים הנדפסים פה נדפסו באחד מהקבצים המפורסמים 'היכל הבעש"ט' שיוצא לאור על ידו, וגם המאמר 'מטה בנימין - לתולדות יחוסו של הרה"ח הר"ר בנימין קלעצקער' נדפס לראשונה בספר "הרב" שערך והוציא לאור – ות"ח מיוחדת עבור העזרה בעריכת המאמרים הנדפסים אצלו. הרה"ג מו"ה אהרן מייזליש שיחי' עורך קבצי 'עץ חיים' שהדפסתי שם איזה מהמאמרים הנדפסים פה. ולהבדיל בין חיים לחיים הרה"ג מו"ה משה אלכסדנר זושא קינטסליכער זצ"ל אשר בגליונותיו החשובים 'עלי זכרון' פרסמתי כמה מהמאמרים הנדפסים פה, ות"ח מיוחדת לו על שעודד אותי תמיד לפרסם ולהמשיך לחקור בתולדות רבותינו הגאונים אשר היה דבוק בהם ובתורתם כידוע לכל יודעיו ומכיריו, יהא זכרו ברוך.

ויהי רצון שזכות כל הגדולים והרבנים הנזכרים בקובץ הזה יעמדו לימיננו ובזכותם נזכה לראות נחת אצל כל צאצאינו שיחי' וימשיכו במסורת אבות לדורי דורות ולא תמוש התורה הזאת מפינו ומפי זרעינו וזרע זרעינו עד עולם.

❖❖❖

יעמוד על הברכה, מע"כ אבי מורי הרבני הנכבד והיקר מו"ה שלמה שטראה נ"י, עם זוגתו החשובה מרת אסתר תחי'. שמחה ונחת מכל יו"ח לאורך ימים.

יתברך ממעון הברכות, מע"כ חותני היקר והנכבד, מו"ה יששכר דוב ראזענבערג נ"י וחותנתי החשובה תחי', יזכו לרוות רוב נחת מכל צאצאיהם.

ובזה אזכיר לעילוי נשמת אמי מורתי האשה החשובה מרת נעבא אידל בת אליעזר ע"ה שנפטרה מוצש"ק חוהמ"ס שנת תשנ"ה לפ"ק

❖❖❖

ברכת מזל טוב למחותני היקר באנשים, מו"ה אביעזרי זעליג וואגשאל שיחי' הידוע בדביקותו במסורת אבות ומסירותו לרבנן ותלמידיהם, ואף זכה לשמש כמה ממאורי דורינו, ולנוות ביתו החשובה שתחי' שיזכו לברכת זקנם הגדול בעל החתם סופר זצוק"ל בצוואתו, "יהי רצון לפניך ה' נותן התורה שלא יבוש המעין ולא יקצץ האילן פרי עץ חיים וקיים אמן" ויזכו לראות רוב נחת מכל צאצאיהם היקרים תמיד כל הימים לאורך ימים ושנים טובות.

❖❖❖

תשו"ח לידידי שעזרו לי במשך השנים העירו והאירו ענינים ופרטים רבים ובעזרתם עלה בידי להוציא לאור מאמרים אלו, הלא המה: הר"ר בעריש וועבער שיחי', הר"ר יואל ווינשטאק שיחי', הר"ר אייזק כהנא שיחי', הר"ר אליעזר כצמאן שיחי', הר"ר ישראל מזרחי שיחי', הר"ר יואל יעקב מייזליש שיחי', הר"ר בנימין פאפענהיים שיחי', הר"ר מיכאל ראטענפעלד שיחי', והר"ר דוד מאיר רוס שיחי', יהא משכורתם שלימה.

תודה מיוחדת לש"ב הר"ר משה גדלי' גאלדווארם שיחי' יו"ר מכון 'דורות', על מלאכתו הנפלאה להדרת הספר והוצאתו לאור בתכלית ההידור.

❖❖❖

עמוד אבן אשר החיבור עליו נשען, ראש בשמים גם פה לו לברך ולהודות, יאריך ימים על ממלכתו קרתא דמלחותא, קרית מלח רב, בבריות גופא ונהורא מעליא, זרעא חי"א וקימא, זרעא די לא יפסוק ודי לא יבטול מפתגמי אורייתא, ויזכה לראות בישעותן של ישראל בביאת משיח צדקינו בקרוב בימינו אמן.

ובצאתי את השער אתן הודאה על העבר שעזרני השי"ת עד כה, כן יעזרני להלאה לראות ברכה בעמלי, ואזכה יחד עם זוגתי החשובה שתחי' לראות דורות ישרים מבורכים, ולא תמוש התורה מפי זרענו וזרע זרענו מעתה ועד עולם, אמן

בברכה

יצחק נחמן שטראה

על רבנן
ועל תלמידיהון

הספד על הגאון בעל נודע ביהודה

מאת הגאון ר׳ גרשון בן מוהר״ר וואלף פרעגר זצ״ל אב״ד דאמאן וסעלא

קוים לתולדות רב ואב״ד בלתי ידוע בקהלה קטנה בהונגריה

בין הספרים שנמצאו בעזבון כמר אליקים מאיר ז״ל, יליד מאטערסדארף ותלמיד ישיבת גאלאנטא שבילדותו דר בעיר וויען, ואחר החורבן קבע דירתו בשכונת בארא פארק שבברוקלין, היו גם כמה ספרים עתיקים שכנראה עברו אתו בעת טלטוליו מארץ מולדתו לאדמת החופש בארה״ב. בין הספרים היה גם כתב יד של חיבור של דרשות וחידושים שונים.

החיבור הוא מלא ענין, כי בתוך הדרושים נמצאו גם קטעים אחדים השופכים אור על חיי רב במדינת הונגריה לפני שתי מאות ושלשים שנה ונסיונותיו בניהול בני עדתו ובניהול הכפרים הקטנים אשר בסביבותה הנמצאים בגלילתו.

בין הדרשות בהפנקס, המעניינות ביותר שמצאתי שם, הוא הספד על הגאון בעל הנודע ביהודה שנשא ביום ער״ח תמוז שנת תקנ״ג, בערך ששה שבועות אחר פטירת הגאון זצ״ל. ההספד הוא מלא ענין ושופך אור על תולדות הגאון בעל הנודע ביהודה, אשר על כן העתקתי אותו והנני מדפיסו פה[א].

שמו של האב״ד כמעט בלתי ידוע ממקורות אחרים - מחתימת בנו של בעל הכתב יד הנמצא בראש החיבור עולה ששם אביו המחבר היתה מוהר״ר משה גרשון זצ״ל ומתוך הפנקס עולה ששימש כאב״ד בדאמאן ואח״כ בסעלא שתיהם מקומות קטנים בסביבות בודא בהונגריה. בשם הגדולים לגדולי הונגריה (אות מ׳ מס׳ קפ״ח) נזכר הרב מו״ה משה גרשון ששימש בשנת תק״ס כאבד״ק דאמאן, וכנראה שהכוונה על הרב הזה, אף שכנראה מתוך הפנקס שבשנה ההיא

א. לא דקדתי להעתיקו מלה במלה בדיוק כמו שיצא מעט מחברו, כי כדרך הרבנים, בפרט בעת ההיא, לא דייק כ״כ בכתיבתו - והיות שאין הענינים נוגעים להלכה כלל השתדלתי להעתיקו באופן שיהיה נוח לקריאה, ובמקומות אחדים אף הוספתי או גרעתי איזה מילים.

כבר לא היה בדאמאן. מצינו זכרו גם בהמפקד של יהודי הונגריה דשנת תקמ"א[ב] שרשום איזה רב בדאמאן בשם גרשון וואלף, וכנראה שמשם יש ללמוד ששם אביו היה וואלף.

פרטים על הרב אב"ד הזה כמעט ולא מצאתי בשום מקום, אך מתוך דרשותיו יש ללמוד קצת אודותיו. כנראה שהוא היה יליד פראג ונתגדל שם כי באחד מדרשותיו כותב שהוא נתגדל בעיר מלאה חכמים וסופרים. ועפ"י דבריו בחיבורו נראה ברור שלמד בישיבת הגאון מו"ה זרח איידליץ בפראג אשר כנודע היה לו ישיבה גדולה שלמדו בו תלמידם למאות ולאלפים, וגם בהספידו על הגאון בעל הנודע ביהודה הוא מזכיר שהיה תלמיד מובהק של הגאון מהר"ז זצ"ל, כאשר ברור שכוונתו על הגאון רבינו זרח איידליץ זצ"ל, וזכה לראות הגאון בעל הנודע ביהודה בבית הוועד.

ר' גרשון שימש כאב"ד בקהילת דאמאן במשך כמה וכמה שנים, אך מחמת איזה סכסוכים שהיה לו עם הבעלי בתים דשם עזב את המקום ועבר לשמש כאב"ד בקהילת סלע. בהפנקס נמצאים דרשות שדרש בק"ק דאמאן ובק"ק סלע וגם דרשה אחת שדרש בכפר אטש שהיה שייך להגלילות שלו כשהיה האב"ד בדאמאן.

בשב"ק פרשת מצורע שבת הגדול שנת תקנ"ד דרש דרשת הפרידה שלו שדרש בקהילתו ק"ק דאמאן בשבת האחרונה לשבתו שם, ושם מגלה לנו פרטים מחייו בקהלה. באמצע דרשתו כאשר הוא מדבר על הסיבות אשר מחמתם עוזב את בני עדתו הוא מתאר תקופתו הראשונה עת בואו לשמש שם כרב בקהלה ואיך שנשתנו הדברים במשך הזמן.

הנה כמה קטעים מתוך דרשתו הארוכה, בהשמטת חלק הדרוש, שמהם יש ללמוד על חיי רב בקהילה קטנה ונסיונותיו בניהול עדתו וז"ל:

"... ואתנצל א"ע לעיני העדה ואפרסם קצת טעמים ולא כולם את אשר עוררני להרחיק נדוד. זה ברור **איש אשר נתגדל בעיר מלאה ת"ח וסופרים** וילידי הזמן גרמו לו שצריך לילך לרבנות בעיר קטנה שאינן שמה ת"ח, וודאי או שחטאת נעוריו גרמו לו שצריך לילך לרבנות או הוא מצד גלגול נשמתו - והיא ע"ד

ב. תשו"ח לידידי הר"ר יואל ווינשטאק שיחי' מקרית יואל שממנו קבלתי המידע הזה, ושם כתוב שהיו לו אז ג' בנים פחותים מבן ט"ז שנה.

שאמרו או לרבנות ... ... ולא כן איש דל כמוני מרגיש אני בעצמי שנאבד ממני התורה ע"כ אקבל עלי לחדש עצמי מידת הגירות (כוונתו שבחר לעזוב אותם ולעבור לקהילה אחרת) ... ... **ידוע לכם בביאתי הנה ושנים רבות אחר בואי הייתי מתמיד גדול, בימי הקיץ היינו בבה"כ קטן משבת לשבת בהתמדה גדולה בלי ביטול כלל ועכ"ז היה פרנסתי בכבוד ובימי החורף על הרוב לא סר בגדים ממני בלילה מרוב ההתמדה ולא טרדוני ילידי הזמן כלל וכלל.**

"**כי** הדורות הללו היו נמוכי רוח ואף כשהיה קטטה ביניהם היו רך לרצות כי האמינו לדברי, ולא הרהורו אחרי שאיני משכיל בדבריהם, או שיש פני' אצלי ע"כ עברו על מידותיהם נגדי בשעה מעוטות. גם היה לי סעד מימיני ומשמאלי שני ר' פלק הבדלו בין החיים למתים. בעניני דעלמא היה ר' פלק ע"ה חכם גדול ומתון והיה לי למשמר שלא לבטלוני, ובמילי דשמיא צירוף לו ר' פלק פאלאק ה' יתן לו שנות חיים הוא היה לי לאב יועץ.

"**וימים** ושנים מקרוב שלש אלה לא יעשה לי - ראשון הדורות הללו מתגבר מידת גבה רוח וקשה מאוד להפך דעתם לנטותם לדעת כי חכמים המה בעיניהם ואין לי סעד כלל ועלי היה כולנה. כך עלה במחשבתי חלילה שאני פטור מדיני שמים באותן אמתלאות, ואחרי שובי נחמתי ואמרתי על לבי באמת ותמים כל זה אינו שוה להיות בזה אמת לא אפילו על ביטול שעה מעוטות וכ"ש ימים או שנים הרבה, ואין האשמה אלא בי כי משכתי על עצמי מקטן ועד גדול ולא דבר קטן היא מה שאמר החכם השלם פלס מעגל דרכיך וכל דרכיך יכונו והיא ענוותנותי יתירה שלא במקום מצוה יש בי, אף גם שהענויות היא המעלה המעולה עד שמביא לידי רוח הקודש, עכ"ז אית' בגמר' ענוותנותו של ר"ז בן אבקולס החריב עירינו, גם אנוכי משכתי על עצמי אנשים ונשי' וטף ע"י ענוותנותא יתירה הגורמין לי ביטולים הרבה, ורכות מזגי גורם שלא אוכל פה לשנות לי דבר זה ובצירוף טעמים הנ"ל וטעמים אחרים אשר נימוקים עמדי ולא נכון לדרוש ברבים אני מבטל בעו"ה ביטולים הרבה ואף כי כל זה אינו מספיק כי פירוק' לסכנתא לא אמרינן וביטול תורה היא סכנות נפשות נפש רוח ונשמה.

"**אבל** יצרי מתגבר עלי על נדון זה וזה העצה היעוצה אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו שלא יוכל במקומו לעמוד על דעתו ללמוד בהתמדה ילך יתעטף שחורים וילבש שחורים כי זוהו חלוקי דרבנן לילך בבגדים שחורים בגלות המר שהן בגדי אבילות על החורבן ושם יעשה מה שלבו חפץ כי שם הוא חדש ויוכל

לעשות תקונים וגדרים כי אין חכם כבעל נסיון ובאשר שכבר הוא מנוסה ויודע מהו הקילקולים אשר גרמו לו ביטול תורה ... ...

"... ... ... כן אנוכי אדברה כמה טרחו' טרחתי, כי בביאתי הנה לא היה מי שנתגדל בתורה חוץ מאחד, וב"ה אשר עזרני שנתגדל על ברכי בני תורה הרבה פה ואף שלא היה לי הפסד בדבר ועץ חיים למחזיקי' עכ"ז לא מנעתי טוב זו תורה. ומעמוד התפלה לא מנעתי מלעורר לעשות מעמד ומצב בהכ"נ כי בשנים קדמוני' היה הביה"כ שלנו בנין שאינו קיים וכן בעמוד ג"ח לא מנעתי לעשות תקנות מקויימים לא כמו שהיה בשנים קדמוניות. וכן עשיתי ת"ל תקון גדול לשמירת שבת בעירובי חצירות וגדר מכירה לנכרים. אכן כ"ז לא שוה לי, כי אמרו על שלשה דברים העולם קיים על האמת ועל השלום ובעו"ה בזה ראיתי פרצה גדולה ומקום המאמר דאיתא אמת אמר אל יברא כי כולו שקר שלום אמר אל יברא כי כולו קטטות. ומצאתי קצת תיקון לבטל הקטטות ע"י התקנות אשר הצעתי לפניכם ומצאתי א"ע מחויב בדבר לעורר אתכם, אם שמוע תשמעו לעצתי תעשו קיום חזק לאותן התקנות ולא זו בלבד תתחכמו עצמיכם יותר ויותר למגדר שלא יזלזלו באיסור בשר שנתעלם מן העין, ושלא יהי' תמיד הרהור כי זוהו יחזיק עמוד השלום, וחובה עלי לפרסם אף אם לא אהי' כאן החרם על איסור מכירה לנכרי בשבת בעד מעות הוא בתקפו, כי אף שהאדם ימיו כצל עובר ורוח עברה בו ואיננו עכ"ז הגדרים ותקנות הנעשות עפ"י דין תורתינו הקדושה היא קיים נצח.

"יהי' איך שיהי' תקנתי ת"ל הרבה ומעתה אם תקחו פה איש חיל בקל יצליח לתקן אותו המיעוט אשר עדיין צריך תיקון ולדעתי חובה עליכם עתה לעשות ברית חדש ביניכם באהבה וחיבה ושלום ותתחכמו עצמיכ' את מי יולך לפניכם ולהיות עץ חיים למחזיקים לשמור תורה וחוקים עד ביאת גואל אמן."

❖❖❖

דרוש הגאון ר' גרשון פרעגר זצ"ל

בעז"ה ער"ח תמוז תקנ"ג הספד להגאון בה"מ צל"ח

איתא בילקוט שמעוני (ישעיה רמז תלו): יוסף שכיב, סליק ר' יוחנן וריש לקיש לגמול חסד עם נפשיה, ועמהן יצחק פסיקא. קם חד סבא בעי למספדיה, קם יצחק שתקיה. אמר ליה, קמא תרין אריותא את פתח פיך. א"ל ר' יוחנן שבקיה דהוא גבר סב והוא בעי מתיקרי באתריה. עאל ואיפטר עלויה [תרגום: יוסף מת, עלו ר' יוחנן וריש לקיש לגמול חסד עם נפשו, ועמהם הלך יצחק פסיקא. עמד זקן אחד ורצה להספידו, עמד יצחק והשתיקו. אמר לו [יצחק], לפני שני אריות [כר' יוחנן וריש לקיש] תפתח אתה את פיך. אמר לו ר' יוחנן, תניח אותו שהוא איש זקן והוא רוצה להתכבד במקומו. נכנס [הזקן] ופתח עליו], קשה סילוקן של צדיקים לפני מי שאמר והיה העולם יותר ממאה תוכחות חסר שתיים שבמשנה תורה, ומחורבן בית המקדש. דאילו בתוכחות כתיב (דברים כח, נט) והפלא ה' את מכותך, ובחורבן בית המקדש כתיב (איכה א, ט) ותרד פלאים, אבל בסילוקן של צדיקים כתיב (ישעיה כט, יד) הנני יוסף להפליא העם הזה הפלא ופלא וכל כך למה, ואבדה חכמת חכמיו ובינת נבוניו תסתתר. א"ל ר' יצחק פסיק' בריך הדין גברא בחיליה. א"ל ר' יוחנן אילו שתיקנין מן הוי ידעינן הדא מרגניתא [תרגום: אמר לו ר' יצחק פסיקא, מבורך הוא כחו של האיש הזה. אמר לו ר' יוחנן, אילו היינו משתקין אותו מאין היינו יודעים המרגלית הזאת], עכ"ל.

ודברי ר' יוחנן דאמר שבקיה דאיהו סב והוא בעי מתיקרי באתריה צריך ביאור, וכי יעלה על הדעת דבשביל הכבוד רצה האי סבא להספיד, הלא על הלומד אפילו חריפות ועומק הלכה אמרו במקום אחר (ברכות דף יז ע"א) וכל הלומד תורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא, וק"ו כמה מגונה הוא זה להתיקר את עצמו ע"י הספד של מיתת הצדיק.

שנית קשה ממה נפשך, אם לא היה ר' יוחנן יותר מופלג בתורה מהאי סבא וכן ריש לקיש לא היה יותר מופלג, קשה למה רצה יצחק להשתיקו, ואם היו מופלגים יותר מהאי סבא, קשה למה באמת לא חלק כבוד להן שהמה יספידו.

גם נדקדק הלשון שאמר קשה סילוקן לפני מי שאמר והיה העולם כו', ולא אמר לפני המקום או לפני הקב"ה. גם צריך ביאור הפסוק שקרא על מיתת צדיקים שלשה פעמים פלא. מה פלא הוא זה בשלמא חורבן בית המקדש היה הירידה חוץ לטבע, וכן בתוכחה מנויות מכות וקללות שהן חוץ לטבע כמו ורדפו מכם חמשה מאה וכהנה, אבל מיתת הצדיקים היא דבר שאינו פלא עד עת בילע מות לנצח.

עוד ראיתי קושיא, בילקוט איתא שהיא קשה יותר מחורבן בית המקדש ובמסכת ראש השנה (יח:) איתא בזה הלשון, צום השביעי זה צום גדליה, ללמדך ששקולה מיתת צדיקים כשריפת בית אלקינו, משמע ולא יותר. גם השינוי לשון צריך טעם, בילקוט איתא סילוקן של צדיקים ובמסכת ראש השנה איתא שקולה מיתת צדיקים ולא אמר סילוקן. גם הלשון וכל כך למה אינו מובן, ויותר היה צודק לומר ומהו.

הנה מורי ורבותי לא יום בשורה היום להאריך בפשטים וחידושים המשמחים את הלב. ואנו אין לנו אלא לבכות, ועת לספוד, ועת לקרוע אל השמועה הרעה כי באה ונימס כל לב מבין ומשכיל, פור התפוררה ארץ לקול השמועה כי נשבה ארון ה', שנתבקש לישיבה של מעלה גאון עוזינו מופת דורינו רבן של כל בני הגולה אב"ד ור"מ דק"ק פראג אמ"ו מהור"ר יחזקאל לאנדי נשיא הלוים הכ"מ.

לכן חובה עלינו לעורר אותנו בבכי והספד ולא נאמר כי אם דבריו של מת. דהיינו דברים הצריכים לענין ההספד ובכל עצב יהי' מותר למחול עוונתינו.

ויהיה היום הזה יום כפור קטן - יום כפור גדול יהא לכפר למחול עוונתינו. כי כן מובא בשם הזוהר (חלק ג נז:) תני' א"ר יוסי בהאי יומא דכפורי אתקין דאתכפרא על ישראל בגלותא, בגין דסדרא דיומא דא הכי אסתדיר, ובגין דמיתתהון דבני אהרן מכפר על ישראל, מכאן אוליפנא כל מאן דמצער על יסוריהן דצדיקים מעבירו חובהו דלהון מעלמא. ועל דא ביומא דא קורין אחרי מות שני בני אהרן, דישמעון עלמא ויצטערון על אובדיהון דצדיקייא. וכל המצטער על אובדיהון דצדיקייא או אחית דמוען עלויה הקב"ה מכריז עלויה ואומר וסר עוונך וחטאתך תכופר, ולא עוד אלא דלא יומתן בנוהי ביומיה ועליה כתיב [ישעיה נג י] יראה זרע יאריך ימים וחפץ ה' בידו יצלח[תרגום: אמר ר' יוסי, ביום הכפורים הזה תקנו לקרא פרשה זו לכפר על ישראל בגלות, בשביל זה סדר היום הזה הסתדר כאן, ומשום שמיתת בני אהרן מכפרת על ישראל. מכאל למדנו, כל אותו בן אדם יסור ירבונו באים אליו, כפרת חטאו הם. וכל מי שמצטער על יסורי הצדיקים, מעבירים

חטאיהם מן העולם. ועל כן ביום הזה קוראים אחרי מות שני בני אהרן, שישמעו העם ויצטערו על אבדן הצדיקים ויתכפרו להם חטאיהם. וכל מי שמצטער על אבדנם של הצדיקים או מוריד עליהם דמעות, הקב"ה מכירז עליו ואומר וסר עונך וחטאתך תכפר. ולא עוד, אלא שלא ימותו בניו בימיו. ועליו כתוב, יראה זרע ויאריך ימים וחפץ ה' בידו יצלח], עכ"ל הזוהר.

הגם שזה מובא בכמה מקומות שלכך נסמכה פרשת יום הכיפורים למיתת בני אהרן לומר כשם שיום הכיפורים מכפר כך מיתת הצדיקים מכפר. אכן בזוהר מבואר דהיינו דווקא כשבוכין ואבלין על מיתתו.

ועתה הלא הדברים ק"ו הלא מיתת בני אהרן היא אבילות ישנה יותר מב' אלפי שנים ועדיין חובה עלינו להתאבל עליהן, ואף שהניחו אחריהם משה ואהרן וכל הדור המדבר שהי' דור דעה אשר ה' פנים אל פנים דיבר עמהם. ק"ו בן בנו של ק"ו איך חובה עלינו לעורר הבכי בכי תמרורים ומספד קנה ונהי בשברים ותרועה בגינוחי גנח וילולי יליל על שברינו. פנה הודינו זיוונו נפלה עטרת ראשינו ותפארתינו, הלא בהקינה אשר נתיסד לקונן על חורבן הבית יסד המקונן הקינה הזאת, והלא אמרו קשה סילוקן של צדיקי' יותר מחורבן בית אלקינו. והנה האיש המשכיל המבין גודל ההעדר והפרצה... הפרוץ מרובה על העומד ואיך שנתמוטט עמוד אשר בית ישראל היה נשען עליו אין צריך התחכמות במה להתעורר לבכי ולהספד, כי על זה נאמר (ברכות ז.) יפה מרדות אחת בלבו של אדם. ואין צריכין להתעוררות של זולתו.

ואשר הולכין אל ההספד להיות להן לרפואת הנפש כמו החולי אשר ע"י שחוליו הוכבד על לבו, והרופא המומחה מבין שאם יבכה יהי' הבכיה לו לרפואה להקל מעל לבו. על כן הוא מתחכם את עצמו להביאו לבכיה, ואומר לבניו הקטנים שיעמדו נגדו. ומעלה החולה על לבו איך אעזוב אלה עניי הצאן, אשר טפחתי ורביתי, ביד זרים, אני אלך למיתה ויפילני באחת מן הבורות, ועי"ז הוא בוכה והוקל חליו.

אכן יש חולה שאינו יודע כלל שהוא חולה, ואף בחליו לא חלי ולא מרגיש, ורחוק הוא מן הישועה. ואי אפשר לו להרופא להביאו אל הבכיה, וצריך הרופא להתחכם את עצמו ולעשות לו סגולות ורפואות להקל חליו עד שישכיל ויבין שהוא חולה. ובראות הרופא שהגיע החולה למדריגה זו, אז יאמר לו הרופא, ידוע תדע שעד הנה גבר עליך החולאות והייתה משוגה, ולא הרגשת בחלייך. ואמרת,

הלא ברי אני וחזק כשאר כל אדם ובקושי הבאתיך למדריגה זו שתדע בחלייך. ובעז"ה יוכל להיות שארפא אותך מכאן ואילך מחלייך, וביני וביני לא יזיק לך עשות צוואה, ולהשתעשע עצמך עם יוצא חלציך. וקרא הרופא יוצא חלציו לפניו, ואמר לו, ידעתי כי קשה ומר לך לעזוב אותן בחצי ימיך, ושישליכו אותך לבור תחתיות, אשר לא תשוב משמה. עד שהביא אותו ע"י הדברים האלה לבכיה גדולה כי הבין בדברים. ובראות הרופא כי בכה כדי סיפוקו והרגיש כי הוקל חליו אמר לו הרופא, ידוע תדע ידידי אהובי על פי דיבורי שדברתי לך דברים המשברים הלב גרמתי לך שבכית כל כך. וזה היה לך לטובה גדולה למען אריכות ימיך ושנותיך, באופן ובתנאי אם תשמעי לי לשתות אותן עשבים אשר אתן אליך ותהיה זהיר שלא לאכול את אשר אצוה אותך להרחיק מהן. וידעתי שיהיה לך געגועים הרבה אל אותן הדברים אשר אני אצוה להרחיק עצמך מהן, ע"כ אני מזהירך אזהרות הרבה. ועתה דע לך ובחרת בחיים.

כן הנדון הזה איתא במסכת שבת (קה:) א"ר יהושע בן פזי א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו - פי' המהרש"א והענין ומניחן בבית גנזיו ר"ל דמחשב ליה בכלל יראי שמים כדאמרינן אין לו להקב"ה באוצרו אלא יראת שמים דכתיב (ישעיה לג, ו) יראת ה' היא אוצרו - שנאמר (תהלים נו, ט) נדי ספרתה אתה שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך אר"י אמר רב כל המתעצל בהספידו של חכם ראוי לקוברו בחייו שנאמר (יהושע כ"ד, ל) ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת סרח בהר אפרים מצפון להר געש, מלמד שרגש עליהן ההר להורגן תני' מפני מה בניו ובנותיו של אדם מתים כשהן קטנים כדי שיבכה ויתאבל על אדם כשר. ופריך, כדי שיבכה ערבינו שקלו מניה. אלא מפני שלא בכה והתאבל על אדם כשר, שכל הבוכה ומתאבל על אדם כשר מוחלין לו על כל עונותיו בשביל כבוד שעשה. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל המתעצל בהספידו של חכם אינו מאריך ימים, מדה כנגד מדה שנאמר (ישעיה כז, ח) בסאסאה בשלחה תריבנה, איתביה ר' חייא בר אבא לר"י ועבדו העם את ה' כל ימי יהושוע וכל ימי הזקנים אשר האריכו ימים אחרי יהושוע (שופטים ב, ז), א"ל בבלאי ימים האריכו שנים לא האריכו עכ"ל. ועתה אם על אדם כשר שאינו חמור כל כך, שאין חייבין לקרוע אלא אותן היודעין בין מיתה לקבורה, אפ"ה אמרו חכמי' המתעצל בהספידו אינו מאריך ימים ק"ו כי יפול שר וגדול רבן של כל בני הגולה.

ואיתא במועד קטן (כב:) ת"ר חכם - פי' ממונה על העיר שמבקשין ממנו הוראה - שמת בית מדרשו בטל, אב בית דין שמת כל בתי מדרשות שבעירו

בטילין, ומשנין את מקומן היושבין בצפון יושבין בדרום היושבין בדרום יושבין בצפון, נשיא שמת בתי מדרשות כולן בטילין ובני הכנסת נכנסין לבית הכנסת וקורין שבעה - פי' דאין מתפללין ביחד בבית הכנסת - בכל מדינה ובכל עיר אשר ממשלת נשיאתו הגיע.

ואף כי בעוונתינו הרבים נטלה כבוד התורה ונתבטלה הנשיאות, עם כל זה הלא הרב האי גאון אמיתי אשר אנו מספידין ומקוננין עליו, הוא סבל ונשא על עצמו עול הנשיאות מכל מדינות ישראל אשר הריצו אגרותיהן בשאלות ותשובות מכל פינות עולם, ולרובם ככולם השיב דברים מוספקים כמבואר בספרו אשר הניח אחריו ברכה הספר נודע ביהודא. וכשמו כן הוא דכתיב אח"ז (תהלים עו, ב) בישראל גדול שמו. כי כמעט לא ידעו אל מי לשאול אם לא אליו ואף שישנן תודה לא-ל גאוני הזמן היודעין לעמק הלכה, אך קשה עליהם עול הסבל לעיין בסוגיות הרבה בזמן אחד, [אך הוא] היה כמעט כל התורה סדורה וצפון אתו כמונח בקופסא.

איתא בגמרא מועד קטן (כה.) חכם שמת הכל קרוביו, ופריך קרוביו ס"ד, ומשני אימא הכל כקרוביו, הכל קורעין עליו הכל מברין עליו. דקדקנו הלא בברייתא קרוביו בלא כף הדמיון כתיב, ואם נאמר שהתרצן מגיה הברייתא ואמר, תני הכל כקרוביו, א"כ הוי ליה לאמר תני הכל כקרוביו. ונראה לבאר שיש תרי גווני חכמים, והוא שיש תלמיד חכם המרביץ תורה בעירו, ואז כל אנשי עירו הן קרוביו שהרי תלמיד חשוב כבן. ונדרש מדכתיב (מלכים ב' ב, יב) אבי אבי רכב ישראל הרי שנקרא אבי בלא כ"ף הדמיון. ואדברה על פי הדין רבו המובהק הוא קודם לאביו. נמצא מי שהוא רבן של כל בני הגולה וודאי הכל קרובים ממש מי שהוא תלמיד מובהק שלו הוא יותר מבן ממש ואף מי שאינו תלמידו לא ימלט שלא למד מתלמידיו או מתלמידי תלמידיו או לפחות למד הנהגה טובה.

אמנם הברייתא מיירי בכל חכם שמת אפילו היה רק בעל הוראה בעירו שהרי תנא אח"ז אב"ד שמת ונשיא שמת ש"מ דרישא איירי אפילו בחכם כל שהוא, ע"כ הוצרכו לומר אימא הכל כקרובין אליו. והא דהתנא תני בלא כ"ף הדמיון לרמוז גם ע"ז דמי שלמד ממנו, לקרוב ממש יחשב.

מבואר מזה מי שכל בית ישראל למד ממנו נחשב קרוב ממש לכל ישראל. הרי מן הגאון אשר אנו מקוננין עליו הוא קרוב ממש לנו כי כלנו היינו זוכין ליהנות מאור תורתו. ותורתו מצליח בס' צל"ח, והיא שוה לכל נפש, אפילו דרדקי

דבי רב יכולין להבין בו לפי ערכם. והגדולי ישראל ימצאו לפי ערכם מרגוע לנפשם וכל הדבר הקשה מפרק ועוקר הרים בסברא והלוואי שנזכה לאורו על כל הש"ס.

ע"כ אין פתחון פה לאמר מה לנו לבכות על שמועה רחוקה, לחכמי פראג ולכל עירם והסמוכים אליה יש לבכות כי המה ראו טובה ויצא הצדיק מעיר פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה, לא כן אנו שלא ראינו טובה. אכן הלא ביארנו, גם לנו ולבני ישראל בכל מדינות ישראל חובה לעורר הספד ואבל כבד כי יצא הצדיק מן העיר, כי בכל מקומות ישראל היה כבודו ואור תורתו.

והרי הוא כאילו הוא כאן, וביארנו בזה הפסוק (ויקרא י, ו) וכל בית ישראל יבכו את השריפה אשר שרף ה', וזה קאי על מיתת נדב ואביהוא ולמה כתיב בפסוק בית שהיא לכאורה מיותר. ואפשר לעורר על זה הכוונה שלא יטעו אותן הדרים רחוק ממעון אותו צדיק לומר הלא לי אין מיתתו העדר, גם לא הייתי נהנה מאור תורתו ולא מצדקתו. אבל טעות גדול הוא זה כמו שביארנו. ויוכל להיות שהוא היה המגין לכל הדור כי הלא הצדיק הוא המשכן ה' כמו דכתיב (יהושע כב, יט) ארץ אחוזת ה' אשר שכן שם משכן ה' וכתיב (שמות כה, ח) ושכנתי בתוכם ובאשר שהצדיק הוא מבני היכלא דמלכא והוא האוהב הנאמן לכל ישראל וודאי היה תמיד למליץ יושר ולהתפלל בעדינו ותפילתו נתקבל כדכתיב (תהלים קמה, יט) רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם.

ע"כ בשימנו זאת להשכיל ולהבין אז יהי' אצל כל איש ישראל כאילו היה הוא בחיים חיותו בבית אותו צדיק. והוא נתן לו את אשר לו די מחסורו. וזהו שמרמז הפסוק וכל בית ישראל וגומר ר"ל שיהי' בעיני כל ישראל כאילו המה בית אחד והמה הצדיקים היו המשגיחין לזונם, ועתה בההעדר יבכו את השריפה.

ונוסף לזה אם נזכה לספדו כהלכה יהיה גם כעת כבודו כאן כדאיתא (שבת קנג.) א"ל רב לר' שמואל בר שילת אחים בהספידא דהתם קאימנא - פי' לראות אם יספידו כהלכה ולקמן נבאר עוד בזה.

איתא בפרקי אבות (א, ב) שמעון הצדיק היה משירי אנשי כנסת הגדולה הוא היה אומר על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים. ודקדקנו מהו התועלת בזה שמודיענו שהיה משירי כנסת הגדולה. וכן במשנה שלפני זה משה קיבל תורה מסיני וכו' עד ונביאים מסרוה לאנשי כה"ג,

והם אמרו שלשה דברים הוו מתונים בדין והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה, מהו ענין היחוס שמקדים לזה. ונראה דאם איזה ת"ח אומר איזה דבר לתקן ולמגדר מילתא והוא עצמו לא שימש ת"ח גדולים, אז למיחש בעי אולי יש שגיאה בדבר זה, או חומרה יתירה, או תקנה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה, או אולי יש לו איזה פניה אחרת בלתי לה' לבדו. אמנם אם אותו השר התורה שימש ת"ח גדולים מפורסמים, ובתוך אותו חבורה נתברר דבר זה שוב אין לפקפק על תקנה זו וזהו שמדייק התנא, ונביאים מסרוה לאנשי כה"ג והם אמרו כו'. על כן אתה מחוייב לחוש לדבריהם, וכן מדייק ואמרו שמעון הצדיק היה משירי אנשי כנסת הגדולה וכו', רצונם לומר באשר שהוא היה השיור מאנשי כה"ג שקבלו מן הנביאים על כן מאוד הוי זהיר בדבריו.

מורי ורבותי עתה יש עת לבכות ולקונן על אנשי כה"ג שנאבדו מדורינו, הן המה החרבן הבית המדרש הגדול אשר נתיסד מימי הראש הישיבה[א]. כי אף גם שנחרבה אפילו קודם ביאתו[ב] לעיר פראג, אכן היו בחיים חיותם הרבה גאונים שנשארו. ואף שנתבטלה חבורתן, עם כל זה, המה ראו וידעו מה שנתברר למגדר ולתקן. ואף שנשכח בימי הגירוש[ג] חזרו ויסדום. והרב הגדול אף שבביאתו לשם היה בחצי ימיו[ד], קיים בעצמו עצה היעוצה לנו מאבות העולם (אבות ה, כ) הוי עז כנמר וקל כנשר ורץ כצבי וגבור כארי לעשות רצון אבינו שבשמים. הלא מי שלא ראה התקנות והגדרים המשמרות והסייגים אשר היה עוד בזמנינו בעיר פראג, שמירות חילול שבת, גדרי עריות, חיזוקי עמוד התורה עמוד עבודה ועמודי גמילות חסדים. מי שלא ראה כל אלה לא ראה ישראל בקדושתן כל ימיו. ואף גם כפי השמועות רעות אשר נשמע ותרגזו ותצלילנה אזנינו, כי קמו רשעי ארץ בעלי זרוע ומסרו והלשינו, עד שביטלו הרבה דברים כי השתות יהרסון צדיק מה

א. הלא הוה הגאון רבינו אברהם ברודא זצ"ל שניהל ישיבה גדולה בפראג, כמוש"כ הגאון מו"ה יהונתן בהסכמתו לספרו אשל אברהם: ... אשר האיר ממזרח צדק שמו בכל הארצות והפליא לעשות ללמוד וללמד ולהרביץ תורה בישראל עד אשר ממש רובי חכמי ישראל בדור הזה השלימים, המה שותי מימיו.

ב. של הנודע ביהודה.

ג. היהודים נתגרשו מפראג על יד המלכה מאריא טערעזיא בשנת תק"ה וחזרו בשנת תק"ח איזה שנים קודם שנתקבל הגאון בעל הנודע ביהודה כאב"ד פראג.

ד. הגאון בעל הנודע ביהודה נתקבל כאב"ד פראג בשנת תקט"ו כשהיה בערך כבן ארבעים שנה.

פעל. עכ״ז כל מה שהיה יכולת בידו להפר עצתם ולקלקל מחשבתם היפר וקלקל. והיה למגן ולמחסה למשען ומשענה לתורה ולתעודה להיראים ושלימים אשר תודה לא-ל המה רוב העדה כעת. וכל מה שהיה כח בידו לעשות עשה. ואת אשר לא היה אפשר היה תמיד בוכה ומקונן כמו שקינן ירמי׳ הנביא בהיותו בזמן החורבן.

והנה האיש המשכיל המבין את זאת לא צריכין התחכמות במה לעוררו, כי בלא״ה לבו חלל בקרבו ואם הקב״ה אמר למשה רבינו, על אבות העולם חבל על דאבדין ולא משתכחין, כמה חבלים וכמה יללות וקול נהי ובכי תמרורים יש לנו ללל ולקונן ולבכות על אשר אבדנו. ולא הניח אחריו כמותו אתנו. והאיש המשכיל המבין את זאת מדעתו הוא דומה להחולה אשר יודע שהוא בסכנה למות. ואם יבקש רפואות הנה הבכיה על אדם כשר היא לו לרפואה, שכל הבוכה על אדם כשר שמת מוחלין לו עוונותיו. ואנשים הללו לא צריכין להספד רק כמו שאמרנו בהמשל מביאין תינוקות שלו לעורר הבכי להקל כבדות הלב, כן אנכי התינוק שלו אף שלא היה רבי מובהק שלי עם כל זה מעת שמת אמ״ו מהר״ז[ה], הוא היה רבי המובהק שבדורינו על פי ספריו, ואלו אשר ראו רוב גדלו בתורה וודאי קבכו בהבחנם בין דור ההולך להדור הבא.

אכן גם זה צריכין להבין תוכן הענין של הבכיה, כי מה שאמרו כל הבוכה לאו דווקא הוא, דאטו מי שהיה רשע כל ימיו ועדיין עומד ברשעו האם יהיה לו מחילת עוונותיו על יד זה שבכה על האדם הכשר. אמנם השכילו דבריהם בהלשון שאמרו, כל הבוכה על אדם כשר הקב״ה סופרן ומניחן בבית גנזיו, דלכאורה אינו מובן מהו ענין הספירה. ואיך שייך אצל הקב״ה שסופר הלא דבר הידוע כמה היא אין צריך למנות, והקב״ה ב״ה הכל גלוי לפניו ומה צריך למנות.

אמנם לדעת ביאור הענין כי בין אותן הבוכין על האדם הכשר יש דיעות שונות זה מזה. יש שבוכין רק מצד רכות הלב כי האדם הכשר לא פעל רע, רק טוב לכל, ע״כ הוא משתתף בצערו ובוכה. והנה הבכיה שהיא רק על אופן זה וודאי בכיה זו אינו כדאי שימחול עוונותיו. ויש עוד בכיה שאין לו תועלת כלל כי הגאון מהר״י אייבשיץ (אהבת יהונתן הפטרת בהר ובחוקתי) ביאר פסוק (ירמיה יז, ה) כה אמר ה׳ ארור הגבר אשר יבטח באדם, וצריך ביאור כי מי פתי יוסר הנה ויבטח באדם

ה. כנראה הכוונה להגאון מו״ה זרח אייזליץ שהיה לו ישיבה בפראג.

אשר ימיו קלו מיני אורג וסופו לילך לאבדון. על כן פירש דידוע דהצדיק נקרא אדם מפני שהצדיקים מתדמים לבורא יתברך, ואדם הוא במספר מ"ה כמספר השם של מ"ה.

וזהו ה' מ"ה אד"ם והצדיק מגין על הדור בעודו בחיים, ובמותו מכפר עליהם. וזהו שכתוב ארור הגבר אשר יבטח באדם, פי' שעשה בטחונו בצדיק שהוא עומד כתריס מפני הפורעניות. ויושב בזה המשך הפסוקים דכתיב (דברים כט, יח) והיה בשמעו את דברי האלה הזאת והתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי כי בשרירות לבי אלך וגו' ורבצה בו כל האלה הכתובה בספר הזה. ויש להבין על מה יבטח שיתברך בלבבו לאמר שלום יהיה לי, יותר הוי ליה לאחוז חיל ורעדה. שנית מלת בלבבו מיותר בקרא, גם תיבת הכתובה מיותר.

ויש לבאר הענין דעוד כתיב בתוכחה (דברים כח, סא) גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתובה וגו' ואיתא בגמ' זהו מיתת הצדיקים כי מפני הרעה נאסף הצדיק ונתפס בעון הדור. וידוע דהצדיק נקרא לב, כי כמו שהלב מחזיק כל הגוף כן הצדיק מחזיק הדור. ובזה יובנו הפסוקים על נכון והכי פירושו דהאי קרא, והיה כשמעו את דברי האלה הזאת, רצונו לומר שישמע גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתובה שזהו מיתת צדיקים. ולכך יתברך בלבבו, רצונו לומר, בהצדיק הנקרא לב, בו ישים בטחונו לאמר שלום יהיה לי, כי מיתת הצדיק יכפר. לכן אמר, מידה כנגד מידה, כי אז יעשן אפו ורבצה בו כל האלה הכתובה דייקא, כי הוא סמך שלא יבוא עליו אלה הכתובה כי המכה שאינו כתובה יגין, אבל לא כן היא כי ירביץ בו האלה הכתובה, עכ"ד.

מבואר מזה שישנן בעלי עבירות אשר בטחונן על הצדיק שהוא יהיה למגן ולמסתור ולמחסה. אכן כשמת אותו הצדיק אז משימים על לבן כי סר צילם כמו שמצינו בפרשה העברה (פרשת שלח) שאמר משרע"ה שיראו אם יש בה עץ היינו צדיק הנקרא עץ חיים אשר יגין עליהם. והשיבו יהושע וכלב, סר צילם מעליהם, היינו שמת איוב אשר עד הנה היה מגין עליהם. והנה מי שמבין וחכם להשכיל את זאת ועושה הסכמה גמורה להשיב בתשובה שלימה אחרי רואו כי נשארנו דור יתום, ואם אין אני לי מי לי כי דלונו מאוד, לא רעב ללחם ולא צמא למים, כי תודה לא-ל שובע בכל המדינה ובמדינות שסביבותינו, כי אם רעב לשמוע דבר ה' וכבוד התורה מתמעט. אז הוי אותו ההספד והבכי למחילת עון, ובתנאי שישוב בתשובה שלימה מכאן ואילך. אבל אם ח"ו עדיין הוא עומד במעשיו הראשונים וודאי שהבכיה למפרע היא לו לגיאות באשר שידעת כל אלה הרי את מן הידועין את רבונם וכו'

ובזה נראה הביאור מה שאמר כל הבוכה על אדם כשר הקב"ה סופר, מצינו לפרש סופר מלשון ספירי ר"ל שבורר אותו הבכיה על איזה אופן היא אם היא רק מצד רכות הטבע או אם היא על צד שנאבד המגין. ובוודאי אם הבכי' היא על דרך זה אז וודאי דבשעת הבכיה הוא עושה הסכמה להשיב תשובה שלימה ומניח הקב"ה בבית גנזיו לראות מה יהיה, ואם ישוב מכאן ולהבא אשרי לו. עד כאן ביארנו תועלת ההספד לאותן המבינין ההעדר והפירצה אשר נעשה ע"י מיתת הצדיק, אשר אמרנו בהמשל.

אמנם יש חולה אשר אינו מרגיש כלל שהוא חולה והוא שאינו מבין מהו ההעדר של מיתת הצדיק ותקטן היא בעיניו ובפרט הגאון האמיתי אשר אנו מקוננין ומספידין שהגיע לימי שנותיו ואפשר היה קרוב לגבורה.

והלא כבר היה לעולמים בימים הראשונים שזילזלו בהספדו של יהושע בן נון ובהספדו של שאול מלך ישראל מהספדו של יהושע ב"נ כבר הבאנו לעיל ובהספדו של שאול דכתיב (שמואל ב' כא, א) ויהי רעב בימי דוד שלש שנים וכתיב שם ויבקש דוד את פני ה' ויאמר ה' אל שאול וגו' ודרשו שם (יבמות עח:) אל שאול שלא נספד כהלכה הרי מבואר מזה על שלא ספדו יהושע כהלכה ותקצרו שנותיהן ועל שזילזלו בהספד של שאול היה רעב שלש שנים.

ונראה שזהו כוונת רב דאיתא בגמרא אמר ליה רב לר' שמואל בר שילת אחים לי בהספידא דהתם קאימנא וודאי לא לכבוד המדומה כיוון. רק גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהם ואם בחיים חיותם המה שוקדים כל עת על טובת ישראל ולהצילם מכל רע, גם מה שיהי' לאחר מותם, כל מה שאפשר להם לתקן יתקנו. על כן מורא עלה על ראשו באשר שהיה לו הרבה שונאים בפומבדיתא, על שהוכיחן, כמבואר שם, ואולי יזלזלו בהספידו ויגרמו רע לעצמן, על כן הזהירו, אחים לי בהספידא דהתם קאימנא, אני מן העומדין ברום המעלות, ואם הדור יזלזלו בהספדאי יקבלו עונש רב, ע"כ התחכם את עצמך לאחים ההספד. או אפשר לפרש באשר דאנשי פומבדיתא היו שונאים אותו ולא קיבלו תוכחתו ובלי ספק שהי' מעותדים לקבל עונש חמור על גודל העון הזה שהשניאו את מוכיחיהם, ועל שלא ציית לו ואת אשר עברו. כי וודאי לא הוכיחן אלא על עבירות שבידם, ועל כל זה הוצרכו לעשות תשובה. ע"כ הזהיר לחמם ההספד,

ו. כנראה כוונתו מלשון ספירות ובהירות שהיא הדבר בהיר וברור.

ואמר באשר שרצונו להיות להם למליץ יושר ואין אתי מה להמליץ, ע"כ אחים הספדאי שישימו על ליבן את אשר לפניהם ובזה יהי' לי פתחון פה למליץ עליהם הדבר הזה, וזהו דהתם קאימנא וק"ל. רצה לומר בדבר זה אשר יספידו אותי יהיה לי פתחון פה להמליץ עליהם.

ואמרנו בהמשל, כי בראות הרופא שהחולה אינו מרגיש בחליו התחכם א"ע בסגולות ורפואות לידע מחליו. על כן מצאתי את עצמי מחויב לילך בדרך זה, ולעורר ההספד להבין ההעדר לעם. ואף כי ידעתי מיעוט ערכי ואינני רופא מומחה, עם כל זה, כאשר בינותי בספרים מה המה הרפואות לעורר הלב להבין גודל ההעדר של מיתת הצדיקים, ומה הוא המונע הגורם להקטין הדבר בעיני המוני עם, אציע לפניהם עפ"י הביאור המאמר שהבאנו לעיל על פסוק ויקברו אותו בגבול נחלתו בתמנת סרח אשר בהר אפרים מצפון להר געש. אר"י מר רב כל המתעצל בהספדו של ת"ח ראוי לקוברו בחייו, שנאמר ויקברו וגומ' מצפון להר געש מלמד שרגש עליהן ההר להורגן. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל המתעצל בהספידו של חכם אינו מאריך ימים מדה כנגד מדה, שנאמר בסאסאה בשלחה תריבנה. וצריך ביאור מהו שמדייק ראוי לקוברו בחייו ולא אמר סתם חייב מיתה, שנית הלשון בחייו אינו מדויק והיה לו לאמר בחיים, שלישית ששאל מאי הר געש למה שואל טעם על שמות ההר עד ששאל מאי הר געש, ועוד בדברי ר' יוחנן שאמר שהמתעצל אינו מאריך ימים מדה כנגד מדה, לכאורה אינו מובן איך היא מידה כנגד מידה.

אמנם נבאר עפ"י דברים אמתים ופשוטים הידוע לכל משכיל, שההספד והרעש והקינה והיללה אשר מצוה וחובה לעשות על אדם כשר שמת, וכ"ש על ת"ח צדיק חסיד ועניו שמת, אינו עליו מצד עצמותו. הלא קדוש הוא לה' ועטרתו בראשו נהנה מזיו השכינה חי וקיים חיים הנצחיים חיים האמתיים, וגדולים צדיקים במיתתם יותר מבחייהם. ועל מה ולמה מצוה וחובה עלינו להספיד ולקונן ולבכות, הלא הוא על ההעדר והפריצה אשר נעדר להדור כי פנה הודינו וזיו פנינו ותפארתינו. וכן אמרו רבותינו ז"ל (מגילה טו.) הצדיק אבד לדורו אבד, משל לאדם שנאבדה לו מרגליות בכל מקום שהיא היא מרגליות. ולא נאבדה כ"א לאותו אדם. כך הצדיק בכל מקום שהוא הוא הצדיק אלא שההעדר הוא לדורו. אילו היה עדיין חי היה עוד מעמיד תלמידים הרבה ותקנות וסייגים ועומד בפרץ להחזיק בדקי ישראל, ולהשיב רבים מעון ומכריע כל העולם לכף זכות, וקרבנו לחיי נצחיות ע"כ אין לשער גודל ההעדר ואבידה רבה אשר נאבד ממנו.

ובארנו בזה הפסוק (ירמיה כב, י) אל תבכו למת ואל תנודו לו בכו בכו להולך כי לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו, כי כבר הקדמנו כל הבוכה על אדם כשר הקב"ה סופרן רצונו לאמר בוחנן, לראות מהו ענין בכייתו ועל מה ולמה, אם הבכיה היא מצד רחמנות דהוי יכול עוד להנות מן העה"ז ולהיות עם בניו ובני בניו. על זה אמר אל תבכו למת דבאמת אינו מת דבמותו נקרא חי שהצדיקים במיתתם קרויים חיים. ובאם יעלה על דעתך אמת שהצדיקים אף שבמיתתם קרואים חיים מ"מ הלך לארץ מרחק, ואם יש לאדם ליסע למדינה אחרת ומעבר לים קשה עלי' הטלטול ק"ו לעולם אחר. ע"ז אמר אל תנודו לו, רצונו לומר אל תצערו בעד זה ולא תחשבו זאת לנע ונד ח"ו. אדרבה זאת המרגוע והמנוחה והנחלה. כמבואר בספר המגיד של הבית יוסף מגודל החדוה והשמחה בישיבה של מעלה באותו יום שימות. כי הולך אדם אל בית עולמו, אדם היינו הצדיק המכונה בשם אדם מלשון אדמה לעליון והיא המספר של שם מ"ה. ע"ז הרמז ה' מה אדם ותדעהו הוא הולך במיתתו אל הבית אשר היא עולמו, ונמשל אז למלך ששלח בנו יחידו ללחום מלחמה בארץ מרחק למקום מדבר וחיות רעות נחשים ועקרבים ושהה אותו הבן איזה שנים וניצח כל המלחמה וחזר לבית אביו ושמח האב עמו שמחה גדולה מאוד. א' ראשון מצד שבא אליו בנו רחימו, ב' שנית שנצח את אויביו. ואף גם שעיקר הניצוח נעשה ע"י אביו כי שלח עמו חיילותיו עכ"ז העלה עליו האב כאילו הוא היה פועל לבד כל זה. כך הנדון הזה הנשמה טהורה נשלחת לעולם הזה, הנמשל למדבר, עם מקום חיות רעות הוא היצה"ר וחילותיו, והבן היינו כל איש ישראלי כי כלל ישראל נקראו בנים למקום צריך ללחום נגד היצה"ר. ואם מנצח המלחמה עד יום מותו אז האב הרחמן משמח עמה כאילו היא עשתה הכל אף גם שלולי הקב"ה היה עוזרו לא היה אפשר לנצחו. עם כל זה מעלין עליו שכר כאילו הוא היה עושה הכל. וזהו הפירוש (תהלים סב, יג) לך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, כאילו הוא היה עושה הכל.

הרי מבואר שעל עצמותו של צדיק אין לבכות ולקונן, אכן על מה לבכות ולקונן הוא זה כי הולך הוא אל בית עולמו, אמר הכתוב בכו בכו להולך, המה הצדיקים נקראים הולכים, כמו שמצינו בחזיון של זכרי' (ג, ז) שראה יהושע כהן גדול עומד בין המלאכים והבטיחו הקב"ה לאמר הנה נתתי לך מהלכים בין העומדים האלה. לפי שהמלאכים נקראים עומדים שאין הולכין ממדריגה למדריגה רק במדריגה שנבראו עומדים כל ימיהם אבל הצדיקים הולכין ממדריגה למדריגה,

ראשון כל מה שמסגלין את עצמן בתורה ומצוות יותר נתעלה מדריגתן, שנית כל שבאין לטהר יותר מסייעין להן לקבל שפע מאור נשמת רבותיהן ואבותיהן הקדושים ושארי נשמת צדיקים, כמו שהביאו על רשב"י שהיה ניצוץ נשמת משה רבינו ע"ה, ור"י לוריא היה ניצוץ נשמת רשב"י.

ואל יעלה על הדעת שהיו מגולגלים כי (איוב לג, כט) פעמים שלוש עם גבר כתיב ולא יותר, שנית הס מלהזכיר שיהי' אלו מוכרחים להתגלגל. רק גלגול לחוד וניצוץ אור נשמתן לחוד. ביני וביני הצדיק הולך כל שעה ממדריגה למדריגה, לא כן הרשעים המה נקראים נסוגו אחור, שהולכין אחורנית. שהדרך הישר להעלות הנשמה ממדריגה למדריגה אל מקור מחצבתה כדכתיב (קהלת יב, ז) והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה. והרשעים גורמין רעה לעצמן ומורידין נשמתן לשאול תחתית ולעומקא דתהומא רבא. ומשום הכי נאמר עליהן (תהלים נג, ד) כלו סג יחדיו, ויסוגו ויבגדו מאוד והיא מלשון נסוג אחור, שנית כל מה שהן מוסיפין לחטוא מסלק מהן נשמתן הטהורה ומדבקין בהן רוח מסיטרא דמסאבא.

וביארנו בזה דאיתא בברכות (ט"ו ע"ב) ר' אלעזר בתר דמסיים צלות' אמר הכי יהי רצון מלפניך שתשכון בפורינו אהבה כו' ותקנינו בחבר טוב ויצר טוב בעולמך ונשכים ונמצא יחול לבבינו ליראה את שמך. וצריך ביאור למה תלה הדבר בהשכמתו ופירש"י שלא יתגבר עליו בהרהור לילה לסור מאחרי ה' ביום אלא כשנשכים בכל בוקר נמצא לבבינו מיחל לך, עכ"ל. ואנו דקדקנו הלשון בעולמך מיותר, והלא כתיב השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם ונראה דהבעלי מקובלים מביאין כל מאן דזכאי עובדוהי ביממא אז כשהנשמה הולכת למעלה בכל לילה דבהגיע זמן שתחזיר הנשמה אז מוסיפין לה תוספות אור ולפעמים מקבל נשמת אור עיבור צדיקים גדולים, ועי"ז דעתן ניתוספת. ונשמת הרשעים בקושי ובצער גדול ירידתה ולפעמים אינה יורדת כלל ונשאר הרוח בלא נשמה כלל, ואדרבה מדבקין בו רוחות הטומאה ושידין ולילין. ע"כ אפילו ת"ח צריך לאמר חד פסוקי דרחמי כגון בידך אפקיד רוחי, ונאמן עלי המפקיד שיפדיני אותי מהן. ומבואר תפילת ר"א ותקנינו בחבר טוב וביצר טוב בהיות הנשמה בעולמך שתתוסף קדושה ולא טומאה ח"ו ואז ונשכים ונמצא יחול לבבינו ליראה את שמך.

או יאמר בכו בכו להולך, עפ"י משל מן הידוע אותן הספינות הגדולות ההולכין על הים, המה הולכין עפ"י הכוכבים ועפ"י האבן השואב הנקרא מאגינעט. אכן להבין את זאת צריך חכמה גדולה ע"כ המלומד היטב בזה הוא הראש ומלך על

כל הספינה, כי הוא צריך להיות חכם גדול ובעל מידות טובות כמעט העדר תאות החומר. כי הוא צריך להשגיח תמיד בלי הסיח דעת ובעיון גדול, שאם מסיח דעת שעה מועטת, בא הוא וכל אשר על הספינה לסכנה גדולה. לא לבד שתוכל להשבר ולטבוע במים עם כל אשר עליה. ואפילו אם יהיו העתים יפים מאוד מ"מ יוכלו למות ברעב ובצמא טרם בואם לארץ מולדתם. ומן הידוע הספנים רובם כשירים המה, ע"כ כל אותן המלומדים בחכמה זו המה מתחכמים א"ע ללמד חכמה זו עם אותן בני אדם אשר אתם, מכמה טעמים ראשון הם אוהבים הבריות וניחא להם להיטיב עם בני אדם ללמדן חכמות, שנית מורא יעלה על ראשם אולי יעשו איזה שגיאה עפ"י עיניהם, ונוח להם להוציא הדברים מפיהם והדברים מחכימים, בשלישית והיא העיקר אחרי שיודעים שהם ילודי אשה קצר ימים ואינם יודעים עתם וזמנם, אולי יחלו ואולי ימותו בהיותם בספינה, ויעדר דברנא דספינתא ואז היא קרובה להשבר, והרביעית אולי יקרא להם איזה מקרא אשר לא יהי' הזמן מסכים להם אזי יהו אחרים במקומם לעזר וסעד.

ויהי היום הזדמנו שכל אותן אנשים אשר היו בספינה הכל היו בעלי תאווה והלכו רק אחרי שרירות לבם ולא רצו לשמוע וללמוד מן ראש הספינה כלל. ויהי כי הוכיח אותן רכות וקשות לאמר הלא בעד נפשיכם היא וחוסה על נפשותיכם.

ובעת ששמעו רק ההתחלה של החכמה עלה רוח גיאות על לבן, כי אתם תמות החכמה והמה שלימים בה ומלומדים יותר מראש הספינה. ועשו עמו וויכוח ופלפול של הבל, עד דהוי יותר ניחא התרחקותם למען שלא יבלבלו רעיוניו הנקיים וטהורים. והנה כל משך חיותו של החכם השלם עמדו בטעות זה לחשוב חכמים המה בעיניהם. ויהי היום שמת החכם השלם ורצו המה להוליך הספינה, ונעשה שערוריה ביניהם, עד שמלבד סכנת הים נעשה מחלוקה גדולה ביניהם. והיה היללה של מחלקותם יותר קשה מסכנת הספינה, כי בספינה אינה סכנה אלא בהיות רוח שאינה מצויה, אבל המה היכו זה את זה והחריבו כולי עלמא. ובראות שאר העם שבספינה כי כן הוא געו בבכיה גדולה על מיתת החכם השלם.

הנמשל מזה הוא, זה מן הידוע האי עלמא דמיא לספינה, והצדיקים וחסידים הת"ח גדולים המה דברנא דספינה, ומעת שעמדתי על דעתי היו חכמי פראג דברנא דאומתא דמדינות מעהרין פיהם אשכנז פולין, כמעט כל מדינת אירופי, ואפילו מן שארי חלקי העולם ואפילו מאפריקא הריצו השאלות אל חכמי פראג, ובפרט מעת ביאת הרב הגדול רבנו מהר"י לאנדי. כל חכמי ישראל אם היה להן

דבר קשה יקרבון אליו, אכן במקום גדולתו היה ענוותנותו והקריב אליו תלמידים הרבה, וקטן שבקטנים בראותו שמתמיד בלימודו, גם היה באסיפות גדולי הדור אשר נשאו ונתנו עמו בהלכה והוא עצמו קרא עליהם אחי ורעי חבירי אלופי ומיודעי. וכאשר כבר הבאתי לעיל רוב תקנותיהם וגדריהם אשרי עין ראתה כל אלה. אשרי מי שראה אור פני קדושתו וידעתי כי מי שהריחו ביראת השם אף אם יבוא עליו רוח היצר, בהעלותו על לבו את אשר ראה שמה ימות לב יצר הרע בקרבו.

וזה שנים מקרוב תצלינה אזנינו מקול השמועה אשר עמדו אנשים אשר המה חכמים בעיניהם בחכמות זרות וספרי מינות המכחישים יסודי הדת, וקצת מהן למדו תחילת חכמת תורתינו, אבל לא הגיע להיות להם יד ורגל בהם, וחושבין כי כן היא די סיפוקם, ועדיין לא זכו להיותן תלמיד שהגיע להוראה אפילו ביעא בכותחא, ואפ"ה חכמים גדולים המה בעיניהם. אם מחכמה ישאלו ויבקשו זאת רק בהפקירא ניחא להו לתור אחרי לבם הרע ע"כ הן פוקרין ומהרסין ומכחישין כל שרשי הדת, והמה האפיקורסים ומינים הגרועים יותר מן הנכרי' שמורידין ולא מעלין. כי הם מסיתין ומדיחין רבים אוי לעיר אשר המה שרוין בה, אוי לרשע אוי לשכינו, אוי לנפשם כי חטא הרבים תלויה בהן, או לדור אשר המה בתוכו. ומתחילה ועד סוף מחשבתם הרע היא כדי לילך בשרירות לבם הרע. כי בימי קדם איש רע בליעל אשר רצה לילך בשרירות לבו היה מוכרח לילך בין העמים והיה להן בושה בין עמינו לא כן עתה בעו"ה.

וזה איזה שנים לפני מותו בעת כי תש כוחו התחילו בפרצה הלזו, וכמעט מסר נפשו עד שהלשינו עליו אצל המלכות. וגם בהיותי שמה אף כי אז לא נשמע מזה במדינתינו אבל ברוב חכמתו הרגיש שיש צרעת צפון וטמון אצל קצת מהן, וע"כ כשדרש תוכחות מגולה גנח וילל עד שכמעט נמחו לב שומעיו. וכן מרעיש בספרו צל"ח מעומקא דלבא.

ואעתיק קצת דבריו מש"כ על המאמר (ברכות כ"ח ע"ב ובצל"ח שם) תנו רבנן כשחלה ר"א נכנסו תלמידיו לבקרו א"ל ר' למדינו אורחות חיים ונזכה בהן לחיי עה"ב, אמר להם הזהרו בכבוד חביריכם ומנעו בניכם מן ההגיון והושיבם בין ברכי ת"ח וכשאתם מתפללים דעו לפני מי אתם מתפללים ובשביל כך תזכו לחיי עה"ב. ולאהבת הקיצור לא נאריך להציע הדקדוקים, וכתב וז"ל, כי הנה כמה אורחות יש והמה אורחות חיים אבל יש באורחות הללו כמה מכשולות בדרך ומי שאינו

יודע להזהר נפשו הוא נופל במכמורות ונהפכים לו ארחות חיים בדרכי מות. והנה דורות הראשונים וראשון לכולם אברהם אבינו תחילת הכרתו האמונה האמיתית הי' ע"י חכמתו, והסתכל בנפלאות הבורא בבריאה כמו שאמר דוד המלך ע"ה כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננת, וכמה האריך בעל חובות הלבבות בשער הבחינה, וע"י עומק בחינתם בעניני הבריאה הכירו נפלאות הבורא והוסיפו אהבה על אהבתם ויראה גדולה מגודל רוממות הבורא. אבל בדורינו יש שע"י גודל עמקם בטבע הבריאה כחשו בבורא ומיחסים הכל אל הטבע והכל אצלם בחיוב ובהכרח, וכופרים בכל הניסים ונפלאות. וכמו כן דורות הראשוני' התנאים השיגו השגה גדולה בעולמות העליונים אשר בשמים ממעל, והסתכלו במעשה מרכבה והוא אורח חיים אבל מסוכן מאוד, וארבע מגדולי התנאים נכנסו בפרד"ס ולא יצא מהן רק א' בשלום, ולכן אפילו גדולי התנאים הרחיקו עצמן מלימוד מעשה מרכבה והנה אלה הדרכים הן הדרך להסתכל בבחינת הבריאה וחכמת הבורא בזה הוא מעשה בראשית והן הדרך בשמים להסתכל במעשה מרכבה, כל אלה אורחות חיים הם להחולך בדרך ישרה. ברם ושומר עצמו מלנטות אנה ואנה אבל אינן בטוחים לזכות בהם לחיי עוה"ב כי יש בהן סכנות, וברגע אחד נופל לבירא עמיקתא. ולכן שאלו התלמידים למדינו אורחות חיים שנהיה בטוחים בהם שבוודאי נזכה לחיי עוה"ב ולא נכשל בהם כלל, וע"ז השיב להם הזהרו בכבוד חביריכם במסכת שבת פרק ב' וב"מ (לא.) במעשה דההוא גר שאמר להלל גיירני ע"מ שתלמידני כל התורה כשאני על רגל א' והשיבו הלל מה דעלך סני לחברך לא תעביד זוהי כל התורה כולה, ופרש"י ריעך וריע אביך אל תעזוב זה הקב"ה. ומה הוא הכוונה באזהרה הלזו היינו להרחיק א"ע מן האפיקורסין שקוראין א"ע פילוספים שהמה מסתכלים מה לפנים ומה לאחור, וע"ז הן נדחין מדחי אל דחי ומכפירה לכפירה. ומנעו בניכם מן ההגיון דלא כמו שנעשה פרצה שנים מקרוב שיש קצת אשר יותר משגיחין על בניהם שילמדו חכמת חיצונית כתיבת טייטש ממה שמשגיחין על תורת ה'. והמעיין שם יראה איך שלא נשא פנים והפליגום בדברי גנאי כמצוה וחובה.

זהו אפשר אל תבכו וכו' בכו בכו להולך היינו הדברנא דאומתא שהולך הספינא בחכמה נפלאה, כי יגע את עצמו מילדותו, שמעתי מהשומעין מפיו בהיותו בר ט"ו שנים היה החושן משפט עם הש"ך כולו שגור בפיו. וע"כ היה התורה מישר אותו במידות ספונות חשובות אשר אין להאריך ולשער. וכל מגמתו היה לזכות רבים בתורתו כי כן מידת הצדיקים להיות יום המות לנגדם

מיום הוולדם ע"כ מכינים את עצמן צידה לדרך ליום שכולו שבת. ומה נאה היה דורש ונאה מקיים ובאר הפסוק (בראשית ו, ט) אלה תולדות נח נח איש צדיק תמים היה בדורותיו את האלקים התהלך נח, כתיב שלש פעמים נח במקרא זה, והוי די בחד, וביאר כי הנשמה כל זמן היותה בחומר הגוף היא דומה כאילו היא באניה בלב ימים. כי כן ביאר הזוהר וירד יונה אל אניה בלב ימים והאני' חשבה להשבר והרוח סועה וסער. אבל אחר הפטירה היא נחה מזעפת הגוף. והצדיק כל ימי חייו נקרא מהלך שהולך ממדריגה למדריגה כנ"ל משא"כ לאחר מיתתו אז עומד במדריגה אשר הביא א"ע בחייו. אכן אם העמיד תלמידים הרבה אשר עי"ז שמעתתיה מבדרין בעלמא, ולומדין את תורתו לאחר מותו, אז ע"י תורתו אף לאחר מותו הוא הולך ממדריגה למדריגה. וכן אם על ידי תוכחת מוסר שלו עושין הרשעים תשובה לאחר מותו גם כן נתעלה הוא ממדריגה למדריגה. וכן ביאר אמ"ו מהר"ז[ז] (אור לישרים דרוש ב) המאמר אחים לי הספדאי שהעולם יעשה תשובה עי"ז דהתם קאמינ' ר"ל מלשון עומד דהתם מצד עצמותי אין אני יוכל להעלות את עצמי ממדריגה למדריגה וע"י התשובה יעלוני. ביארנו מכל זה כד מוכשר דרא אז מתקנין שהצדיק גם לאחר מיתתו נקרא מהלך ע"י התורה והתשובה ומעשים טובים של החיים אשר משיבין אותו ממדריגת העומד למהלך. וזהו בכו בכו להולך אשר נעשה עתה עומד ולא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו כמו שאמרו, שאמר אחים וכו' דהתם קאמינא שהצדיק עומד ומשגיח ע"ז.

או יאמר ולא ישוב עוד כמו שאמרו בהמשל שאין אחר במקומו אשר ימלא את מקומו להראות ארץ מולדתו, היא הארץ העליונה העולם העליון אשר הנשמה הוחצב משם, כמו שאמרו חז"ל (זוהר ח"ג כ"ט ע"ב) הנשמה טרם ביאתה לעולם השפל היתה הנשמה גנוזה תחת כסא הכבוד, ובאר המחבר שפע טל (הקדמה בן מאה שנה, הגהה ב') לכאורה קשה אחרי שהנשמה היה טרם ביאתה לעולם השפל תחת כסא הכבוד הלא כל עיקר התכלית של הצדיקים והחסידים לזכות לאחרי פטירתן ליהנות מזיו השכינה וא"כ לכאורה כל בריאת עולם העשי' ללא יועיל ח"ו ואדרבה קרוב להפסד ולא לשכר כלל.

ז. הלא הוא הגאון מו"ה ר' זרח אייזליץ זצ"ל רבו של המספיד.

וביארו שהדבר מתורץ בדקדוק הלשון שהיתה גנוזה תחת כסא הכבוד גנוזה דייקי, ואמרו להבין הענין עפ"י משל מי שיש לו כאב עינים צריך לישב במקום אפל כי העינים אינן סובלין כח האור ע"י הכאב ותשת הכח, כן הנשמה טרם ביאתה לעולם העשי' להיות שכר מעשה בידה היא גנוזה תחת כסא הכבוד גנוזה דייקי משא"כ לאחר פטירת הצדיק, הצדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם, ונהנין מזיו השכינה וזהו שאמר (ירמיה כב, י) לא ישוב עוד, מי שיזכה להיות רואה ארץ מולדתו ליהנות מזיו השכינה.

או יאמר קרוב לזה, מן הידוע אף שישנן צדיקים אשר השלימו חוקם בעה"ז ולא צריכין עוד לגלגול נשמה, עם כל זה כשישנן צדיקי' בהדור בא להם ניצוץ נשמה מן הקדושים הקדומים והיא נקרא עיבור נשמה. ובפרט צדיק שמת ונשארו חבירים כמותו, שכל זמן חיים חיותן יש לאותה הנשמה קצת דביקות עם צדיקי הדור. אכן אם אותו הצדיק היה לו קודם מותו עגמת נפש מהדור והיו מצערין לו והיו לו לשכינים רעים, וודאי כי לאחר מותו ישמח בפטירתו מהן ולא ישוב אליהן. וזהו הביאר בכו בכו להולך אשר הלך מן הדור ולא ישוב עוד. אכן מי יודע אם ישוב או לא, אמר הלא וראה את ארץ מולדתו שכבר ראה ארץ מולדתו והיה לו עגמת נפש מהן ע"כ וודאי לא ישוב עוד.

מורי ורבותי הלא ידעתם אשר שמענו רוב הצער והיגון אשר היה לאותו צדיק סוף ימיו מאנשי דורו מעת שנתרבה אפריקוסים. ובוודאי שיש לו שמחה גדולה שהוא עתה חוץ מן הערבות. על כן יש לנו לבכות על אשר לא ישוב עוד. ולאיש אשר אינה מספיק כל דברי אלה לעוררו להספיד ולבכות ועדיין אינו מבין גודל הפריצה, אין זה כי אם מצד שאינו דורש אל החיים הנצחי, על כן אינו מרגיש חיסרון במיתת המדריך אל החיים הנצחי. ולאיש כזה באמת אין לו חיים הנצחי חיים הרוחניות ואין לו אלא חיים הגשמיי, ולהחיים הגשמיי באמת אין מיתת החכם עושה פגם עד עת בא הרעה ח"ו. כדכתיב (ישעיה נז, א) מפני הרעה נאסף הצדיק, כשאין עושין תשובה. וזהו דברי ר' חייא א"ר שאמר, כל המתעצל בהספידו של חכם ראוי לקוברו בחייו, בחייו דייקי, רצונו לומר מדהוא מתעצל בהספידו מוכח שאין לו חיים רוחני רק חיים גשמיי וחיים כזה אינו חיים ואינו חסר אלא קבורה. ומדוקדק נמי מה שאמרו (שבת פח.) ויתיצבו בתחתית ההר שאמר הקב"ה אם תקבלו התורה מוטב ואם לאו שם תהי' קבורתכם, ולכאורה יותר הוי להו לקצר ולאמר ואם לאו שמה תמותו ולפי ענייננו ה"ק, הלא החיות השלימות היינו התורה ובלעדה לא נשאר להם אלא החיות הגשמי, והא מיתה יתקרי ולא חסר להם אלא קבורה לבד.

ולמדו זה ממ"ש ביהושע ויקברו אותו בתמנת ... מצפון להר געש וביאר המהרש"א דקשה תולה תני' בדלא תני' דתמנת חרס כבר כתוב במקום אחר והר געש אינו כתוב אלא וודאי לדרשה אתי גם יש דרש מדכתיב ויקברו אותו ולא כתיב ויבכו כדכתיב גבי מיתת אהרן וכהנה.

ומבואר נמי המדה כנגד מדה שדרשו על הזקינים ימים האריכו שנים לא האריכו מדה כנגד מדה שהקשינו מהו המדה כנגד מדה, ומבואר שהרי החיי הגשמי אינו חיים והמתעצל בהספידא אינו משים על לב לעורר האריכות הימים הנצחי והיא מדה כנגד מדה.

ובזה נבאר המאמר שהתחלנו בו

ונאמר אמת הדבר דרבי יוחנן וריש לקיש היו גדולים בתורה אפשר יותר מהאי סבא, ע"כ קם יצחק פסיקא ושתקיה, ואפילו הכי שפיר א"ל רבי יוחנן שבקיה, משני טעמים ראשון, דאיהו סב וא"כ אע"ג דלדעתיך שאנו גדולים בתורה יותר ממנו עם כל זה הלא אצלו יש שני מעלות, ראשון, שהוא ג"כ ת"ח ומה שאינו גדול כמונו לדעתך, אכן שיש לו שני מעלות זקן ות"ח. ואית' במסכת' ב"ב (קכ.) בישיבה הלך אחר החכמה במסיבה הלך אחר הזקנה אר"א והוא דמפליג בחכמה, מבואר משם לתורה הת"ח אשר מופלא הרבה מאוד מן הזקן אז הוא קודם, אבל אם הוא רק מעט מופלא ממנו אינו קודם. ובמסיבה של כבוד, הזקן קודם אע"ג שהחכם מופלא מאוד. ע"כ השיב לו רבי יוחנן שיניחנו משני טעמים, אחד אף אם אני חכם יותר ממנו לדעתך הרי אף אם אני חכם מעט הוא קודם ממני מצד שהוא מופלג בזקנה, ואף אם יעלה על דעתך שאני מופלג בחכמה ולתורה אני קודם הרי אתיקורי מתיקרי באתריה אע"ג שהוא אינו מספיד אלא בשביל כבוד, מ"מ הלא לא המדרש הוא העיקר והספד היא יקרא דחיי ויקרא דשכבי ויקורי מתיקר ודבר הנוגע אל הכבוד הזקן קודם.

ומה שהיה מדייק ואמר באתרי' עם שארי קושיות, מבואר עפ"י מה שביארנו כבר, וסמכו על הפסוק כי מפני הרעה נאסף הצדיק, שאם החיים מספידין אותו כהלכה ועושין תשובה שלימה הוא מכפר על הדור, ומקוים הפירוש מפני הרעה שלא יבאו הרעה. גם מבואר מדברינו הנ"ל כשהדור עושין תשובה אז הוא מקבל שפע גם לאחר מותו מן הדור שמעלין אותו להתקרי הולך מחיל אל חיל, וכשם שהן משפיעין אותו כן הוא משפיע אותם, ואור קדושת נשמתו חופף עליהם וגדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהם ואינו מסלק א"ע מהן.

גם לא שייך אז לומר ואבדה חכמת חכמיו כי בעשותן תשובה ועוסקין בתורה ומע"ט נתרבה החכמה וכתיב (תהלים קיא, י) ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם.

וא"כ הבכי וההספד אשר מספידין עליו היא נמשל להבכיה על שריפת בית אלוקינו, כי גם שריפת בית המקדש היה לכפר על הדור, כמו שדרשו הפסוק (איוב ד, יא) כלה ה' את חמתו, שפך חרון אפו ויצת אש בציון. ששפך חמתו על עצים ואבנים וע"י הוסר חרון אף מישראל. אבל אם הדור אינו משימין על לבן להספידו ואינן חוזרין בתשובה, לא תורה ולא מע"ט אז אינו מכפר על הדור, ומקויים הפירוש מפני הרעה שלא יראה ברעה. והואיל והצדיק אינה נהנה מן הדור ובפרט כשהיו מצערין אותו הרבה עד שכמעט בחר לו מות מחיים רק להמלט מהן, וגם לאחר מותו עומדין במרדין וודאי שאל ישפיע אור נשמתו עליהן ומסלק א"ע לגמרי מהן ואז וודאי דאבדה חכמת חכמיו.

ומובן בזה דמתורץ כל הקושיות בחדא מחתא דהא דאיתא בר"ה (יח:) ואת צום השביעי זו מיתת גדלי' בן אחיקם, כשריפת בית אלקינו, וקוראה מיתה ולא סילוק, היינו לפי שאז היו מבינין גודל המכה החולה הרעה אשר עליהן ע"י מיתתו. וקראו צום לדורות והיה אז נמשל כשריפת בית אלקינו שמיתתו היה מכפר כמו שריפת הבית, אכן סבא אשר הקרא ואבדה חכמת חכמיו היה מדייק ואמר קשה סילוקן של צדיקים, רצה לומר כשמיתתו נתקראי סילוק שהצדיק מרחיק גם אור נשמתו מן הדור והיינו כשאינן עושין תשובה, ואז מקוים ואבדה חכמת חכמיו, אז קשה יותר משריפת בית אלקינו, כי שריפת הבית היה עכ"פ לכפרה, לא כן כשאינן עושין תשובה על מיתת הצדיק הן מעותדין לבוא עוד רעה וצרה אל צרה.

ודרש זאת מדכתיב על מיתת הצדיק הנני יוסף להפליא את העם הזה הפלא ופלא, ודרשו זאת על מיתת הצדיקים לפי שמיתתן אינו מפורש בהדיא, רק בהעלמה ומכוסה מדכתיב גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתובה וזהו מיתת צדיקים. ולפעמים פירש של פלא היא מן לשון העלמה וכיסה כדכתיב (שופטים יג, יח) למה זה תשאל לשמי והוא פלאי, ולפי ענינו מיירי מקרא זה כשאינן עושין תשובה אז מיתת הצדיק היא סילוק והעלמה, וע"כ אמר הפלא ופלא, ב' העלמות, אחת העלמות וסילוק של הצדיק ממנו, שנית על אור שפעת נשמתו שנסתלק, והאי קרא יותר מחורבן בית המקדש שהיה מכפר על הדור משא"כ במיתת הצדיק

ואנשי דורו אינן עושין תשובה, לא לבד שלא נתכפרו, עוד יענשו ויפלו ברעה גדולה.

ועתה מורי ורבותי אחי וריעי, הלא על מיתת אדונינו מורינו ורבינו רבן של כל בני הגולה, אשר היה עטרת ראשינו מופת דורינו צילינו ומגינינו, מגן וצינה לבית ישראל איש אלקים קדוש מנעוריו, הגאון האמיתי רבי יחזקאל לאנדי הריני כפרת משכבו. עליו חובה עלינו לבכות ולקונן ולהספד ולקרוע לבבינו בכפליים מעל החורבן בית המקדש כי חורבן בית המקדש היא אבילות ישנה בעו״ה, זה שבע עשרה מאות שנה, אשר דא וודאי עקתא גדולה היא עד מתי יחרף צד עד מתי שפחה תירש גבירתה עד מתי יאמר׳ בגוים איה אלקיהם עד מתי נהי׳ ללעג ולקלס לכל סביבותינו עד מתי המה יעלו מעלה מעלה ואנו נרד מטה מטה. עד מתי לא תרחם על ציון וירושלים. עד מתי קול נהי נשמע בציון. עד מתי רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו.

ועתה שאין לנו אלא בית המקדש מעט המה הת״ח כי מקדש ה׳ המה, וכמעט מקויים בעו״ה בדורינו הנני נותן רעב בארץ לא רעב ללחם ולא צמא למים כ״א לשמוע דבר ה׳. ולכאורה אינו מובן איך שייך על נדון כזה לומר הנני נותן רעב הלא הבחירה ניתן חפשית אכן הפירוש הוא שע״י העוונות הדור ימותו הצדיקים הת״ח גדולים וישאר הדור יתום מלשמוע דבר ה׳.

ונעשה את אשר חובה עלינו, כל מי שלא קרע בשעת שמועה יקרע בבגד תחתון עתה. כי הדין מבואר בש״ע ונצעק בקול מר נפלה עטרת ראשינו, נפלה היסוד אשר כל חכמי ישראל נשען עליו. ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון המה השערים המצוינים בהלכה פור התפוררה ארץ כי נשבה ארון ה׳. וחובה עלינו האזהרה קרעו לבבכם ואל בגדיכם, והביאור דאיתא בזמן שיש צדיקים בדור המה נתפסים בעון הדור, ואם אין צדיקים בדור שכבר נתפסו בעון הדור אז בנים קטנים נתפסים בעון הדור. אם אין הדור חוזר בתשובה וזהו שאמר קרעו לבבכם ר״ל שני לבבות בתשובה שלימה ואל תצטרכו לקרוע בגדיכם על בניכם.

וכדי לסיים בטוב נציעה ביאור אית׳ ברכות (ד:) אר״י מפני מה לא נאמר נו״ן באשרי, מפני שיש בה מפלתן של שונאי ישראל, דכתיב (עמוס ה, ב) נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל, במערבא מתרצי לה הכי נפלה ולא תוסיף ליפול עוד, קום בתולת ישראל. אר״נ בר יצחק אפילו הכי חזר דוד וסמכן ברוח הקודש שנאמר סומך ה׳ לכל הנופלים ע״כ.

והגאון האמיתי בספרו צל"ח כתב (ברכות ד: ד"ה שם מפני מה) וז"ל ויש לדקדק ואטו כל האלפא ביתא מי לא אית בהו פרעניות גדולות וכל מגילות קינות מיוסדים כולם בא"ב ומה גריעותא מכל שאר האותיות. ונראה עפ"י שמפורש ברש"י בריש פ' נצבים בשם מדרש אגדה לפי ששמעו ישראל קללות שבמשנה תורה ובת"כ הוריקו פניהם ואמרו מי יכול לעמוד באלו, התחיל משה מפייסם אתם נצבים וכו' והקללות והיסורין מקיימין אתכם ומציבין אתכם לפניו ע"ש ברש"י. והנה לפרש איך היסורין והקללות המה מקיימין ומציבין הוא שהם ממרקין העוונות והם פרעון החוב, וכדלקמן דף ז' ע"ב משל לאדם שיצא עליו שט"ח לאחר שפרעו הוא שמח, ואמרתי שמטעם זה נקראו הקללות והיסורין פרעניות שהמה פרעון החוב ונמצא שבזה הם קיום של ישראל והקללות המה ברכות ולא קללות וכמבואר אצלינו בסוף פ"ג דפסחים בשם הרב החסיד מהור"ר אפרים זצ"ל.

ובזה האותיות של הא"ב אף שכל מגילות קינות הם מיוסדים על סדרם כלם לטובה כי הם המקיימים אותנו ומקרבים גאולתינו ואין שם מפלה אבל יש בהם קימה. אבל בנו"ן דכתיב נפלה ולא תוסיף קום ח"ו נמצא שהנפילה אינה לגרום קימה היא מפלה גדולה ח"ו ובזה אתי שפיר מה שבמערבא מתרץ לה ולא תוסיף לנפול עוד קום וכו' ולכאור' אכתי בנו"ן רמוז המפלה ולפמ"ש ניחא כי גם נפילה זה אינה נפילה כלל לפי שהיא גורמת קימה שיש בה הידור ששוב לא תוסיף לנפול עכדפח"ח.

ואנו דקדקנו לכאורה אינו מובן איך שייך לומר נפלה ולא תוסיף לנפול איך שייך להיות הוה אמינה לנפול עוד אם לא שקם תחילה ובאשר שלא הזכיר מן הקימה פשיטא שלא יוכל לנפול עוד, שנית מה שאמר ואפ"ה חזר דוד לשון אפ"ה אין שייכות כאן, - שלישית - איך שייך שחזר דוד וסמכן ממנ"פ אם נפרש הקרא כפשוטו לא שייך לומר שדוד סמכן, אדרבה דברי דוד המה סתירה דשם כתיב שלא תוסף לקום והוא אמר סומך ה' לכל הנופלים, ואם נפרש כמו שמתרצי במערבא שוב לא צריכין לדברי דוד. אמנם אחרי שהקשיתי זאת ראיתי שהמלקט העין יעקב הגדול עם המפרשים מביא בשם הזוהר באריכות ותוכן דבריו אשר מביא עפ"י משל מובן דה"ק נפלה ולא תוסף קום מעצמה כמו שהיה מקדם שהלכו בגולה לזמן קצוב ובהגיע הקץ חזרו מאליהם אבל עתה לא יחזרו מאליהם אלא סומך ה' וגו' הקב"ה יקימינו.

ואנו אמרנו קרוב לדברי הזוהר עפ"י הידוע מה דאיתה בדברי רבותינו ז"ל (סנהדרין צח.) על בעתה אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה. וכן דרשו על היום אם בקולו תשמעו והא דבעתו נזכה לגאולה אף בלא זכות היינו משום דכתיב אם לא למעני אעשה להיות שמו שלם וכו' או כדכתיב כי יד על כס י-ה, וכן שמעתי ביאור תפילה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו פי' תפילה בשביל עני מלך המשיח שנקרא עני ורוכב על החמור כי יעטוף ר"ל יאחר מלשון העטופים ללבן ע"ז אני מתפלל למה יאחר כל כך, ולפני ה' למען להיות השם שלם ישפוך שיחו. וכן שמעתי ביאו' הושיע ה' כי גמר חסיד פסו אמונים רצונו לומר הושיע ה' בשביל ה' הוא שמך הגדול למענך עשה, ואע"ג דהוי יותר טוב אילו הוי למענינו להיות כולם זכאים ע"כ מסיים ואמר הלא בעו"ה זה אי אפשר להיות כי הלא גמר החסיד ופסו האמונים.

ובזה נראה דהשני פסוקי' אלה אינן סותרים כלל באשר דהגאון האמיתי הנ"ל ביאר דכל מה שכתוב בתוכחה אינו נקרא נפילה אל פרעניות וכאן כתיב נפילה גם מבואר מדרש אתם נצבים דהתוכחה הכתובה היא מקיימה לישראל וכאן כתיב ולא תוסיף קום על כרחך צריכין לומר דנפילה זו קאי על מיתת צדיקי' וזהו נקרא נפילה שהיא לנו יותר גרוע מכל הקללות ולא תוסיף קום אמר כשאינן חוזרין בתשובה ואינן מקימין א"ע לזכות לגאולה ואז הקב"ה עושה למען שמו הגדול וזהו שאמר שחזר דוד וסמכן ברוח הקודש דכתיב סומך ה' ה' דייקי וק"ל.

וגדולה הבטחה כי לא יטוש ה' את עמו ה' דייקי שיעשה למען שמו הגדול ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן וכן יהי רצון.

ספר שו"ת פנים מאירות חלק ג' - זולצבאך תצ"ח
שהיה שייך להני שני רעים אהובים הגאון מו"ה שלמה גאנצפריד זצ"ל ולידידו הרה"צ הר"ר הירש ליסקער זצ"ל

ספר
שאלות ותשובות
חלק שלישי וחדושים וביאורים ממסכת
קידושין וביצה אשר ירד לעומקא של הלכה
ותוספת בירור ישוב היה הרב הגדול הגאון מהורי"ר
מאיר נ"י אבי"ר ורי"ם דק"ק איין שטאם במדינת
אונגרן ממוך לעי"ר ווינא וכבר יצא לו מוניטין בשו"ת
וחדושי"ב חלק וחדושי גיטין ושבחו חכמים במקומן של
שבחם בשו"ת וחדושי זבחים:
פרים מאירות
ומברכין על המוגמר
אין המצות נקראות אלא על שם שנעשה ה"ה הרב הגדול הקצין המכובד
כבוד מהורי"ר מרדכי יפה זצוק"ל ומחר מחתמיה ה"ה הקצין ורוב: ר'
המפורסם כבוד כהורי"ר ליב וינצהיים פוריטש שניהם כאחד
טובים • משיבי לכה במלאכת שמים • נקיי כפים •
יאהו לבנין ציון ירושלים:
בזולצבאך
Cum Licentia SERENISSIMI

שער הספר עליו רשום:
הק' שלמה ב"מ יוסף ז"ל ג"פ - גאנצפריד
הק' צבי הירש ב"ה אהרן ז"ל - הרה"ק מליסקא זצ"ל
ד' נתן שייך לי להק' חיים בראדי (נכד הגאון ר' שלמה גאנצפריד זצ"ל)

פנקס דחברא מלביש ערומים

דק"ק אייזנשטאט תפ"ז

בקהלות ישראל מלפנים היו חבורות חבורות קדושות שנתחברו ונתאחדו בקשר של קיימא לקיים מצוות בוראם בכל אחד משלשה העמודים שעליהם העולם עומד. חבורות של לומדי ש"ס, משניות, עין יעקב, וספרים אחרים לחזק עמוד התורה. חברות משכימי קום, חברות תהלים לחזק עמוד העבודה היו. חבורות רבים של גמ"ח של ביקור חולים, חסד של אמת ודומיהם לחזק עמוד החסד.

דרשות הגאון בעל פנים מאירות

ביום ה' ח"י אדד שני שנת תפ"ו לפ"ק דרוש דרש הגאון רבינו מאיר זצ"ל לפני חברא קדישא דקברנים בשביל יקרא דחיי ודשכבי להחזיק עמוד החסד של אמת שעושים עם המתים. דרשתו פתח במאמר חז"ל[א] דריש ר' שמלאי תורה תחלתה גמילת חסדים וסופה גמילת חסדים תחלתה גמ"ח דכתיב ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם וסופה גמ"ח דכתיב ויקבור אותו בגיא[ב].

ואינו רחוק לומר שבעת שדרש הרב דרשתו עלה על לב בני החבורה שבנוסף על קיום והלכת בדרכיו דסופה גמילת חסדים, מה הוא קובר מתים אף אתה וכו', שעסקו בה מכבר חברא גמ"ח דקברנים, היה נכון להוסיף ולתקן חברא לעסוק בהתחלתה גמילת חסדים, ויעש י"י אלקים לאדם ולאשתו כתנות אור וילבישם ע"י יסוד חברא מלביש ערומים.

התייסדות החברא

בשמחת תורה דשנת תפ"ז חגגו בני קהלת אייזנשטאט ביחד עם רבם חגיגת הכנסת ספר תורה שניתן לבית הכנסת דהקהלה. ושמחו שמחה גדולה כיום נתינת התורה ואז החליטו לתקן תיקון גדול לכבוד התחלת התורה ועל פי מאמר רז"ל

א. סוטה דף י"ד ע"א

ב. בספר כתנות אור על פרשת דברים

הנ"ל דהתחלת התורה גמ"ח ע"כ בשנת ויעש י"י אלקים לאד**ם** לאשת**ו** כתנ**ת** או**ר** וילביש**ם**, [שנת תפ"ז] אור באל"ף כפי שהוא בתורתו של רבי מאיר,[ג] רבם הגאון רבינו מאיר בספרו כתנות **אור**, קשרו יחידי סגולה מבני עדת ק"ק א"ש, קשר של קיימא וקבלו עליהם להלביש בגדי ישע לבני עניים שמהם תצא תורה.

לפנינו פנקס של בני החבורה דמלביש ערומים דק"ק א"ש שנתיסד בשנת תפ"ז. דף השער של הפנקס הוא מצויר וכתוב בתוכו באותיות מצוירות, "תקנות מהחבר' קדישא דמלביש ערומים פה א"ש". שמונה דפים הראשונים של הפנקס כתובים על קלף וכולל מטרת ויסוד החברא וי"ג תקנות שתיקנו בני החבורה בעת הוסדה ועוד איזה ענינים שניתוספו במשך השנים. לאח"ז בא עוד כ"ד דפי נייר בהפנקס שנרשמו בהם כל בני החברא בעת שעלו ונמנו לצרף לדבר מצוה ונתקבלו תוך החברה. בין בני החבורה מצינו ת"ח גדולים וקציני הקהלה אשר שבחם ותהלתם כתובים באבני א"ש הלא הוא מצבת קבורתם בביה"ח העתיק דאייזנשטאט. בין החותמים על התקנות והרבה מבני החברא נמנו גם רבים מבני משפחות גינז שלעזינגר היא משפחת הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל, ובתוכם גם חתימת אביו הקצין המפורסם הרבני ר' משה גינז מרגלית יפה זצ"ל.

העתקנו הקדמת הפנקס והתקנות, ובשולי הגליון הבאנו מקצת שבח החתומים שנעתקו מעל גבי מצבותיהם.

אמירת תהלים עם האב"ד

מן הענין לציין לתקנה השלישית שבו כתוב שהילדים ישכימו כל יום בהשכמה לבית הכנסת הקהל ויעמדו אצל העמוד ויאמרו תהילים מילה במילה עם אב"ד דקהלתינו נר"ו, האב"ד בעת ההוא היה הגאון בעל פנים מאירות כנזכר לעיל. מנהג אמירת תהלים בהשכמה היה מנהג קבוע במדינת אשכנז וכבר מובא בשל"ה הקדוש שבזמנו כבר נתפשט המנהג. החידוש כאן הוא שהרב היה אמר התהלים לפני הקהל דבר שלא היה בנוהג ברוב הקהלות. ואולי הנהיג הגאון בעל פנים מאירות הנהגה זו על פי מנהג ק"ק ווירמייזא עיר שהגאון הנ"ל ישב שם בבית המדרש עם עוד רבנים מופלגים במשך כעשר שנים טרם בואו לק"ק א"ש. חידוש

ג. עי' מדרש רבה בראשית פרשה כ' פרק י"ב

ד. צילומו במכון לתצלומי כתבי יד עי' בספר מנהגי הקהלות (ירושלים תשס"ה) חלק ב' עמ' של"ז.

נוסף הוא המנהג שילדי ישראל עמדו אצל העמוד בשעת אמירת התהלים ואמרו מלה במלה ביחד עם הרב אב״ד מנהג שכמדומני לא נזכר במקום אחר[ה].

תקנות מהחבר' קדישא דמלביש ערומים פה א״ש

בס״ד תפ״ז לפ״ק באי״ש

תיקון גדול תקנו ביום התחלת התורה לסדר ויעש י״י אלקים לאד׳**ם** ולאשת׳**ו** כתנ׳**ת** או׳**ר** וילביש׳**ם** וניתן ספר תורה לבית הכנסת פה קהלתנו יצ״ו: ושמחנו שמחה גדולה כיום נתינת התורה וחביבה מצוה בשעתה שעת הכושר וקשרנו קשר של קיימא וקבלנו עלינו להלביש בגדי ישע לבני עניים שמהם תצא תורה ודברי תורה צריכים חיזוק להחזיק דברינו עשינו תקנות המבוארים להבא!

התקשרות של החברה דמלביש ערומים - הנמסר לידי בעלי תקנות המה האלוף הר״ר משה גינץ - והר״ר הירש סג״ל בר״א אויסטרליץ - והר״ר אברהם טאכי.

כהיום דלמטה התקשרנו אנחנו ח״מ בקישור אמיץ וחזק לחזק עמוד התורה וזו שכרו להלביש שנים עשר בני עניים לומדי תורה דקהלתינו אשר נרשמו בתקנות מידי שנה בשנה על חג הסוכות ולזה בררנו שלשה בעלי תקנות הנ״ל והם יתקנו תקנות ומנהגים כאשר ינהגו החברה יחד ולאחר שנגמרו התקנות מחויבים להציע דבריהם לפני כל החברה: ומה שנראה לרוב דיעות החברה לגרוע או להוסיף על התקנות כן יהי׳ וכן יקום ומחויבים אנחנו ח״מ לאשר ולקיים בקנס מה שיושם עליו כל החברה - ובאופן שי..... מידי שבוע כל אפי׳ שווים, ליתר תוקף ועוז חתמנו את שמינו אשר ישנו פה עמנו יום א׳ ר״ה תשרי תפ״ז לפ״ק[ו]

הקטן הירש אויסטרליץ הלוי[ז]
שמואל בהר״ר עקיבא ז״ל פ״ב[ח]

ה. עי׳ בספר מנהגים דק״ק וורמיישא לרבי יוזפא שמש ז״ל (ירושלים תשמ״ח) חלק א׳ עמ׳ ו׳ סימן ג׳, ובהערת הר׳ בנימין שלמה המבורגר שם אודות מנהג אמירת מזמורי תהלים בכלל ובוורמיישא בפרט.

ו. ישנו עוד איזה חתימות שלא היה ביכולתי לפענח.

ז. עי׳ וואכשטיין אורקונדין עמ׳ ל״ו הע׳ ה׳ וכנראה שהוא ר׳ הירש בן ר׳ ליב בן הרש אויסטרליץ.

ח. מצבת זוגתו מרת רעכלי... אשת הר״ר שמואל פ״ב ז״ל עי׳ אבני א״ש מס׳ רל״א וואכשטיין כותב שנפטר קודם שנת תק״ח.

[צבי] הירש בן מוהר"ר ליב סג"ל אויסטרליץ[ט]
הק' משה מרגליות יפה מגינז'
הק' ליב מרגליות יפה[יא]
הק' משה יעקב בהר"ר שלמה זלמן סג"ל אויסטרליץ[יב]
משה מאיר סג"ל אויסטרליץ[יג]
אברהם טאכו[יד]
אברהם אברלי בן כהר"ר מאיר ליידר דורף[טו]
[צבי הירש בהר"ר] אהרן סג"ל אויסטרליץ זצ"ל[טז]
הק' יוסף וויזיל[יז]
הק' שמואל [לוצאטא][יח]

ט. נפ' כ"ו אב תקל"ז ירא ה' מעודו עד שיבה וזקנה אבני א"ש מס' שס"א.

י. כנראה אבני א"ש מס' אלף קכ"ג ממשפחת הרמה האלוף התורני ה"ה האלוף התורני כ"ה משה בן הקצין ה' אשר אנשיל... וימת משה עבד ה', עובד ה' כל ימיו מאהבה ומיראה... טובייני דחכימי... האי מרגלית טובה...., והוא דודו זקנו של הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל.

יא. אבני א"ש מס' קמ"ו נפטר ד' תמוז שנת תצ"ט לפ"ק האלוף הקצין פ"ו הנדיב הנעלה כ"ה יהודא ליב ב"ה אשר אנשיל יפה מרגליות... לב יקר בנדיבה יראה פני השכינה... באמנוה נתן ונשא עיתים לתורה קבע...., אחיו של הנ"ל דודו זקנו של הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל.

יב. עי' אבני א"ש עמ' 113

יג. אבני א"ש מס' שפ"א (ואף כי שם נקרא רק מאיר עי' באורקונדין עמ' 93 כי שמו המלא היה משה מאיר) נפ' כ"ג טבת תקמ"ב... מנכבדי ארץ היקרים זקן ישיש ובן תורה אף התענה משבת לשבת כל שנה פעם א' בתדיר' ירא וחרד לדבר ה'... התורני והמופלא מוהר"ר מאיר בן התורני הר"ר זלמן סג"ל ממשפתת אויסטרליץ ז"ל.

יד. התורני הר' אברהם בהר"ר יעקב טאכי מאייזנשטאט נפטר בוויען ב' שבט תקי"ח הוא היה חתנו של מוהר"ר קאפל קאמין ז"ל שהיה אב"ד לאקענבאך וא' מנגידי ק"ק ווינא קודם הגירוש מגזע הגאון ר' עקיבא שממנו מתחיל הקופות בק"ק פראנקפורט, עי' במצבת וויען של וואכשטיין חלק ב' עמ' ת"ג.

טו. אבני א"ש מס' של"ג נפטר ב' שבט תקל"ב לפ"ק, הישיש הר"ר אבריל ליידרסדורף ב"ה מאיר ל"ד... אין גומרין עליו את ההלל... רש ועני ואביון חלק שלל' יצרו כבש מנעוריו...

טז. כנראה שהוא הרש בן אהרן בן זלמן בן הרש בן אהרן בן יעקב יוסף עי' וואכשטיץ אורקונדין עפ"י המפתח

יז. אבני א"ש מס' תנ"ד נפ' ט"ו אלול תקנ"ד ל' הרב הזקן מו"ה יוסף וויזל רב"ד צדק דקהלתנו... פעל עד מותו בגבורה זיו אורו כאש בוער... צדיק ועניו כהלל בדרא...

יח. הוא שמואל בן ר' יוסף לוצאטי עי' אירקונדין של וואכשטיין עמ' ל"ב.

הק' יודא בן הר"ר וואלף
הק' יואל מווארנדארף[יט]
הק' אהרן בן כ"ה אברהם שלי"ט[כ]
הק' אפרים לייפניק...
הק' איצק הלברשטאט[כא]
הק' בנימן זאב מפ"ב[כב]
וואלף אמשטרדם
יודא בן זנוויל אופנהיים[כג]
הק' עזריאל כ"ץ מהמבורג[כד]
צבי הירש ב"ה[כה]
ליב[כו]

א'לה דברים שנאמרו לכתוב להלביש מידי שנה בשנה שנים עשר בני עניים דקהלתינו היושבים בבית רבן וראויים ללמוד מבן חמש שנים ועד בן י"ג שנים ועד בכלל[כז] ואותן י"ב ילדים נכתבים לאלתר תוך הפנקס באשר הוא שם ובאם שנראה ח"ו שאחד מהם לא יהי' ראוי לכך אזי אחר השנה מעבירין אותו ומשמטין

יט. אבני א"ש מס' ר"צ נפ' כ"ח כסליו תקכ"ד.. הר"ר יואל ווערעדארף ז"ל... איש תם וישר הילולו אין לספר, הוגה באמרי שפר, כל מצות ה' ממנו לא נחסר...

כ. כנראה אבני א"ש מס' רל"ה נפ' ר"ח אדר תקט"ו... האיש שמתפרנס מיגיע כפיו... כ' אהרן בן אברהם צורף [גאלדשמיט].

כא. אבני א"ש מס' רנ"א, איש ישר וכשר ירא אלקים וסר מרע... הר"ר איצק ב"ה יהודא האלברשטט ז"ל נפטר חה"פ תקי"ז.

כב. הוא הגאון ר' בנימים וואלף בן מוהר"ר אהרן מפרעסבורג, שהיה ממלא מקומו של הגאון בעל פנים מאירות כאב"ד באייזנשטאט מצבתו באבני א"ש מס' ש"א נפ' כ"ח אב תקכ"ח.

כג. אבני א"ש מס' שס"ג... איש ישר משאו ומתנו באמונה... נפטר מוצאי יום מנוחה נגהי יום שני דחול המועד סוכות תקל"ח. לאחרי פטירתו השאיר חצי ביתו להחברא מלביש ערומים.

כד. אבני א"ש מס' שמ"א נפ' ער"ח כסליו תקל"ג על מצבתו כתוב התורני והרבני דיין המצוייני המופלא. הוא היה מתלמידי הגאון בעל פנים מאירות עי' בשו"ת פנים מאירות חלק ג' תשובה כ'.

כה. לא היה ביכולתי לפענח שם אביו

כו. לא יכולתי לזהות אותו

כז. הכוונה בני י"ג עד הבר מצוה כמו שמפורש בסעיף זה.

מהחבורה ומעמידין אחר תחתיו: גם אם יגיע אחד מהילדים לי״ג שנים פסול הוא בשנים ואחר ימלא את מקומו על פי רוב דיעות:

ב׳ני עניים האלה יהי׳ מבוררים על פי רוב דיעות דהיינו מתחלה נותנים בני עניים דקהלתינו הראוים ללמוד בקלפי אחד דהיינו שלא יהי׳ שני בנים מאיש אחד והילדים העולים בקלפי המה נכתבים כמבואר לעיל:

ג׳ם ילכו הילדים הנ״ל כל יום בהשכמה לבית הכנסת הקהל ויעמדו אצל העמוד ויאמרו תהילים מילה במילה עם אב״ד דקהלתינו נר״ו ואף מחוייבים הילדים האלה בודאי חד פעם בשבוע לילך צו פר הערין וועו הגבאים בעצמם הנ״ל זיך אן נעמן וועלין הרי טוב ואם לאו זאלין הילדים גיהן ללומדים דחברתינו ועל זה ישגיחו הגבאים[כח]:

ד׳ברים הנ״ל צריכין קיום זה ממון בכן הסכמנו שיתן כל א׳ מחברינו שיתן אחד מהחברינו א׳ פ״ג[כט] וזה יגבה הגבאים כל ערב שבת ולפחות א׳ חודש רק מי שאין תמיד בכאן מחויב לשלם מיד כשבא לביתו בע״ש ראשון:

ה׳נודר מתנה סתם תוך הצדקה שלנו לא יפחות מליתן ח״י פשיט׳ והמוסיף מוסיפים כו׳ ובאם א׳ מהחברא יהי׳ חיוב יולדת או יעשה חתנה או בר מצוה לא יפחת מח״י ץ[ל] ליתן לצדקה שלנו: וגם כל נדרים ונדבות שנדרו ונדבו הן בחברתינו או אחרים מחויבים הגבאים לגבות תוך חדש ימים וכנ״ל:

ו׳ברירות שני הגבאים יהי׳ כל פעם בשנה בח״ה סוכות דהיינו הגורל יהי׳ כך, כל שמות בני החברה יניחו תוך הקלפי ומי שיעלה ראשון יעלה וכן השני ומי שהי׳ שתי שנים גבאי יהי׳... אח״כ שנה שלישי נקי ולא יבא כלל תוך הקלפי שנה אחת:

ז׳ה הכלל שני גבאים הנ״ל יהי׳ דוקא כשרים לעדות ומי שאין תמיד כאן לא יהי׳ גבאי כלל וכל אסיפות יהי׳ בבית הגבאי ראשון: ופיסולי דאמרי לעיל היינו פיסולי דאורייתא

כח. אם הגבאים בעצמם יקבלו [להבחן אצלם] הרי טוב ואם לאו אז ילכו הילדים ללומדים...

כט. שם מטבע

ל. היינו מטבע צעהלמר

ח'ייבים הגבאים להתעסק בעשיות המלבושים לכל אחד ראק[לא] מבגד צבע אחד ויהי' כל אמה שוה לערך א' זהב, האונטר פוטר[לב] מן... פשתן, וכפתורים מנחושת קליל, ובתי שוקים של עור, וארבע כנפות וכתונת א': ומנעלים. א' פאר שטרימפף[לג], הלז טוך[לד], כובע מצבע של ראק אונ' גיפוטרט[לה]: ובאם שיצטרכו יותר מזה נעשה כטוב בעינינו, ראק[לו] והוזין[לז] יהי' שתי שנים ושאר מלבושים יהי' כל שנה:

ט'וב וישר להיות לאחד מהגבאים הקלפי עם המעות מסוגר, ולשני המפתח וגם הפנקס ובו יוכתב כל הכנסות והוצאות ואין לאחד מהגבאים לעשות שום דבר בלי ידיעת חבירו:

י'שגיחו הגבאים שיהי' המלבושים מוכנים על ח"ה סוכות ובעת שילקחו המלבושים או בגד או עור ילכו עמהם עוד שנים מבני חבורה: אבל אם רואים הגבאים תוך שנה שהכרח הוא לא' מהילדים לקנות א' פאר שיך או שטרימפף[לח] יכולים השני גבאים לעשות לבדו והבגדי' הנ"ל יתלבשו הילדים שמיני עצרת לאחר חצות היום קודם הכניסה לבה"כ בערב, בבית הגבאי ושם יהי' כל בני חבורה להתעסק במצות לבישה:

י'א'ה ונאה להיות שלום ושלוה בין החברה שי' ובאם שיעורר אדם א' מחלוקו' באסיפה או שידבר דברי חדודים לחבירו יתן קנס א' זהב לקופת הצדקה שלנו: ואם א' פורש את עצמו מהחברא יוקנס בקנס א' חגר ולא יוכל לבא תוך החברא ב' שנים ואח"כ יהי' כאיש אחר וצריך ליגן איין קויף געלד[לט] ועפ"י רוב דיעות ואם יהי' ריב שעת אסיפה ח"ו אזי יוחרץ דינם בינינו עפ"י שלשה מבני חברו דהיינו כל א' יברור לו א' ושני' יבררו עוד א' דהיינו דוקא א' משני הגבאים ואם לא ייציית אזי מעבירין אותו מתוך החברא ובקנס שיוקנס עפ"י החברא:

לא. מעיל
לב. הסחורה מלפנים בהבגד
לג. גרביים
לד. צעיף
לה. הכובע יהיה מצבע של המעיל ויהיה לה סחורה מלפנים.
לו. מעיל
לז. מכנסיים
לח. מנעלים או גרביים
לט. צריך לשלם דמי כניסה להחברא

יב'ורר עפ"י רוב דיעות דאם שיבא א' להיות תוך חברתינו יהי' דוקא בח"ה סוכות בעת זמן אסיפה ובע"פ[מ] רוב דיעות בהן ולאווין וכאשר יושם ע"פ ליתן מעות הקדמה כן יהי' ובשנה הראשונה לא יהי' גבאי אבל בשאר דברים שוה כאחד מבני חבורה ומחויב לחתום התקנות הנ"ל ואין לגרוע כלל ויכול להוסיף ע"פ רוב דיעות.

יג'דל האחרון מן הראשון באשר שהסכמנו יחדיו בהתקנה ז' מי שאינו תמיד כאן לא יהי' גבאי כלל אך מפני שנראה שרוב החברה אינו יכולין לעמוד בהן בכן הסכמנו יחד ע"פ רוב דיעות ומנין להכשירו אחד משני הגבאים אף מי שאינו תדיר כאן להיות גבאי ונמנה לכל דבר חשיבות שבעדה וכדי שיהי' קופה של צדקה נגבות בשניי' הסכמנו יחד ע"פ רוב דיעות שיקרא עוד אחד מתוך הקלפי והוא יהי' תחת אותו גבאי בזמן שאינו כאן ואותו הנכנס תחתיו רשאי להיות קרוב לאותו גבאי שאינו בקביעות כאן ואפילו שני אחים אבל לאותו גבאי שהוא תמיד כאן לא יהי' הנכנס פסול בפסול דאורייתא כנזכר בתקנת ז' נעשה מוצאי שבת קודש בראשית תפ"ח

בשנת תקנ"א הוסיפו תקנה י"ד

יד' עלה במוסכם באסיפת בני הח"ק דמ"ע בח"ה של פסח תקנ"א לפ' אחרי שהיו' נתקבל מחדש מלמד התו' ה' ליב וויזל[מא] באופן ובתנאי שבליל הושענה רבה בעשית גבאי' חדשים קודם שיעשו בוררי' ימנו בהן ולאו ע"פ רוב דיעות אם הוא ראוי להיות מלמד מכאן ולהלאה או יודח מחזקתו ומעשהו ירחקוהו ומעשיהו יקרבונו ומחוייב ללמוד עם י"ב נערים בני עניים שמהם תצא תורה ולהדריכם בדרך ישרה ולהשגיח עליהם בבה"כ שיתפללו בכונה ויאמרו תהלים ושיר היחוד ואחר תפילת מנחה תמניא אפי' וינהגו כשורה בכל דרכיהם ורשאי ליקח חמשה ילדים מבני הקהלה בשכר.

מ. ובעל פי

מא. אבני א"ש מס' תצ"ג... האלוף והתורני המופלא והמופלג בתורה בהר"ר ליב בן מוהר"ר גומפריך וויזל זצ"ל נפטר י' אב תקס"ב.

הוספה משנת תקס"ב:

ביום שמ"ע תקס"ב ל' נתקבל התו' ומופל' ה' מענדל קאמען[מב] להיות מלמד להועיל לח"ק דמ"ע י"ץ ושכירתו יהי' כמו שהי' לפניו באופן ובתנאי שיעשה שירתו כדקא יאות שיתמיד בלימודו עם הילדים אולי יעשה תועלת שמבני עניים תצא תורה ובכל הו"ר בשעת עשיית גבאים ימנו עליו בהן ולאו אם יקוי' להבא בשירות או יודחה מחזקתו נעשה מי"ט של סוכת קס"ב כנ"ל ולראי' באנו עה"ח

תקנה חדשה משנת תקס"ד:

ליל הושענא רבה תקס"ד לפ"ק באסיפת הח"ק דמלביש ערומים פה ק"ק אייזנשטאט נזרקה מפי החבורה ע"פ רוב בנין ומנין לתקן תקנה חדשה להיות שמקדמת דנא ניתן להגבאי של הח"ק הלז לסיועת ההוצאה בליל ה"ר וכן לסעודת שמיני עצרת רק שלשה זהו' ולא יותר וכעת בעו"ה כבר חלפו ועברו איזה שנים שגברו השני בצורת אשר אין זכרון לראשונים בכל צרכי אדם כמעט על חד תלת בכן הדין עמנו להוסיף להגבאי ששה זהו' מהח"ק ע"כ יותן מעכשיו ומכאן ולהבא להגבאי של ח"ק הנ"ל לסיוע תמור השלשה זהו' הנ"ל בכל שנה ושנה תשעה זהו' וכן יהי' וכן יקום ולראי' בעה"ה בליל ה"ר שנת הנ"ל

הק' יוסף ווינדן[מג]

הק' גמפריך שטמפ'[מד]

הק' אשר בומסלא[מה]

הק' אברהם שפיץ סג"ל[מו]

הק' פייבל באנדי[מז]

מב. אבני א"ש מס' תשס"ה, התורני ה' מענדל ב"ה קאפל קאמין ז"ל, היה זריז מאד כל ימיו לגמול חסד בגופו לכל אדם נפטר ה' ניסן ת"ר.

מג. אבני א"ש מס' תרצ"ז, התורני הישיש כ"ה יוסף ווינדען יצא נשמתו בטהרה ח"י תמוז תקצ"ב.

מד. אבני א"ש מס' תרל"ח, הישיש המרומם כהר"ר גומפרך בן המנוח כ"ה משה משטאמפי ז"ל נפטר יום ב' ב' ניסן תקפ"ח.

מה. ר' אשר בן אליעזר מבומסלא נפטר בערך בשנת תק"ע עי' אבני א"ש עמ' קפ"ח.

מו. אבני א"ש מס' תקל"ד, התורני והרבני הגביר מהור"ר אברהם בן המנוח המרומם כ"ה איצק שפיץ סג"ל ז"ל.

מז. אבני א"ש מס' תשמ"ה, התורני הנכבד ורב פעלים כ"ה פייבל באנדי ז"ל נפטר י"ז חשוך תקצ"ח.

דוד הק' ממשפ' ברייאר[מח]
הק' משה פיטנשוב מא"ש[מט]
הק' משה רוסט[נ]
הק' עזריאל מאכלופ'[נא]
הק' מיכאל ב"ה לעז ז"ל משאפי'[נב]
הק' ליב ב"ר מאיר שאפי'[נג]
הק' וואלף שאפי'[נד]
הק' רפאל מ"ד[נה]
הק' מדרכי ווינדען[נו]
הק' ליב וו"ד[נז]
הקטן אברהם וו"ד[נח]

מח. אבני א"ש מס' תשע"א, גבר חכם בעוז בענות צדק גזר הוא צוה ויעמוד אשר בהילול ושבח לא יתהדר... הרבני המופלג מוה"ר דוד ברייער זצ"ל נפ' י"ב אב ת"ר. מוצאו מק"ק מט"ד והיה אחד מדייני ק"ק אייזנשטאט.

מט. אבני א"ש מס' תק"נ, התמיד במקרא ובמשנה ובאגדה עד ידע נכון אורח התורני המנוח כ"ה משה פינשוב ז"ל נפ' ניסן תקס"ד.

נ. אבני א"ש מס' תרל"ז, הקצין הר"ר משה בהמנוח ה' מרדכי רוסט ז"ל נפטר ער"ח שבט תקפ"ח.

נא. אבני א"ש מס' תרנ"ה, הישיש הק' המרומ' הר"ר עזריאל מאחילופא נפטר יו"ד אדר תקפ"ז.

נב. אבני א"ש מס' תר"נ, השכים והעריב לביהכ"נ בשירות ותשבחות ה"ה הקצין כהר"ר מיכאל ב"המנוח הר"ר אליעזר ז"ל מק"ק שאפי נפ' כ"ד טבת תקפ"ז.

נג. אבני א"ש מס' תקפ"ג, הנעלה והמרומם כהר"ר ליב בן המנוח כ"ה מאיר ז"ל משאפי נפ' כ"ז ניסן תקע"ו.

נד. אבני א"ש מס' תר"מ, ממקדמי ומחשכי לבי כנשתא... הנעלה כ' וואלף ב' המנוח הר"ר מאיר שאפי ז"ל אחיו של הנ"ל נפ' ב' דחהמ"פ תקפה.

נה. כנראה אבני א"ש מס' תקס"ט, שמר מצות עליון ונטע נעמנים כ"ה רפאל בן המנוח כ"ה שמעון מ"ד [מילינדארף] נפט' אחרון ש"פ תקע"ד.

נו. אבני א"ש מס' תרנ"א, מרדכי ב"ה אהרן ווינדן... רץ כצבי והתגבר במצות בוראו... נפ' ד' שבט תקפ"ז.

נז. אבני א"ש מס' תש"מ, כ"ה ליב בהמנוח כ"ה זלמן ווערנדארף ז"ל... הנעלה המרומם... נפ' א' דחוה"מ של סוכות תקצ"ז.

נח. אבני א"ש מס' תשמ"ב... הנעלה כהר"ר אברהם בן המנוח היקר כ"ה זלמן ווערנדארף ז"ל... נפ' ז' כסליו תקצ"ז, והוא אחיו של הנ"ל.

בשנת תקל"ה נכתב קטע דלהלן בתוך הפנקס מלביש ערומים[נט]

בהתאסף יחד אלופי גבאי ובני חבר' קדישא דמלביש ערומים בא לפנינו הקצין התו' כהר"ר משה קאבלענץ סג"ל[ס] והציע דבריו לפנינו יען גודל שכר המקיים מצות ציצית כהלכתה נודע. אכן רבים בעם אשר ידם מטה והפרוטה אינו מצוי להם תדיר ואף אם נפסק להם א' אינם מטריחים להגדיל ולהאדיר לא כן אם מצוי להם ציצית בלי מחיר כסף לא נחשדו ישראל על כך שלא להיות למצוה גדולה כזו כוסף לכן חכם לב יקח נאמר במשה אשר נכסף ורוצה לנדב פעמון כסף משקלה ל"ו משקל כסף לכבוד נשמת אשתו הצנועה והחסודה מ' ייטל זכרונה לברכה בת הקצין המפורסם מו"ה ליב ליידשדארף נר"ו מווין[סא] להיות למשמרת לדור דורים תמיד בבית הכנסת עם ציצית בתוכה כדי שיהי' תמיד מזומן ומוכן לכל מי שצריך ציצית בבגדו יבוא ויטול לזה נענענו לו ראשינו ולקחנו ממנו פעמון כסף הנ"ל לתת אותה בבה"כ ועל פעמון כסף חרוט בחרט איש דברים הדברים האלה: שייך לח"ק דמ"ע בק"ק א"ש אשר נדב ה"ה ר' משה קאבלענץ סג"ל לזכות ולכבוד נשמת אשתו הצנועה והחסודה מרת ייטל זכרונה לברכה בת הקצין המפורסם מו"ה ליב ליידשדארף נר"ו מווין בהיות שמצות ציצית שקולה נגד כל המצות[סב] לכן התנדב לבו פעמון כסף זה שיהי מונחים בו ציצית תמיד בלי הפסק ויהי' הציצית מצוים לעני ורש בחנם וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול בלי מחיר כסף שנת תקל"ב לפ"ק ובפירוש הותנה שאין רשות לח"ק או לגבאי' יהי' מי שיהי' או בעת הזמן שיהי' לדורת הבאים למכור או להחליף ליתן או למשכן

נט. נדפס מכבר בוואכשטיין מצבות ווינא חלק ב' עמ' תכ"ד ובעוד מקומות אמנם מחמת חשיבותו הדפסתי אותו כאן.

ס. הר"ר משה קאבלענץ סג"ל היה מראשי הקהלה בק"ק א"ש ובסוף ימיו עבר לגור בוויען ונפ' שם בקיץ דשנת תקס"ה (עיין מצבת ווין של וואכשטיין חלק ב' עמ' תכ"ה), בזווג ראשון היה הר"ר משה חתן זקנו של הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל מוהר"ר שמואל גינז, כי נשא את בתו מרת ריקלא (אבני א"ש מס' רל"ה). בזיווג שני היה חתן מוהר"ר ליב ליידרשדורף - כנזכר כאן בקטע זה - שנשא בתו מרת יטל (אבני א"ש מס' של"ו) ולעילו נשמתה נדב פעמון הכסף שנתנו בה חוטי ציצית תמיד. ובזווג שלישי היה חתן הקצין מוהר"ר מרדכי בן הר"ר בנימין וואלף מרגליות מווין שנשא את בתו מרת הינדל (אבני א"ש מס' ת"ב),

סא. אבני א"ש מס' של"ו, היקרה והישרה בת הקצין המפורסם כמהור"ר ליב ליידרסדורף יצ"ו מווין נפ' כ' אדר שני תקל"ב... בת גדולים... א"ח הצנוע החסודה אשר בעת לדתה נתעלפה ועלתה למרום..., אבי' כמהור"ר ליב הנ"ל היה דודו זקנו של הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל.

סב. נדרים דף כ"ה ע"א.

פעמון כסף הנ"ל לאיזה צורך שיהי' מכל מה שהפה יכול לדבר והלב לחשוב ולהרהר רק יהי' תמיד בלי הפסק לצורך גבוה תלוי ועומד בבית הכנסת וגם הניח הקצין כהר"ר משה הנ"ל אצל ח"ק דמ"ע ממעות כיסו ומכספו שני פעמים ח"י זהו' שהם שלשים וששה זהו' לקרן קיימת עולמי' על רווחי' א' ד' למאה לשנה שהוא א' ר"ט רווחים מהם ניקח הציצית כדי סיפוקם בכל שנה ושנה אכן באם שאשה חכמת לב אשר ביד' טוה צמר לציצית והיא רוצה להתנדב בתוכו כדרך נשים שאננות הרשות ביד הח"ק ליקח הציצית ורווחי' הנ"ל יהי' שייך לח"ק דמ"ע הנ"ל ולבר מן דין הח"ק מחויב לקנות בכל שנה לתת תוך פעמון הנ"ל. כל הנ"ל קבלנו עלינו למשמרת לדורי דורו' בחק ולא יעבור ובזכות זה נזכה לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו כבוד אומר כולו יחזה ה' פני הנודב בשובע שמחו' עם רב ברכות ולראות בנין בית הבחירה בימינו במהרה א"ס. ולהיו' לראי' בעה"ח והתחלת תשלומין הרווחים הנ"ל יהי' משנה זה קהל"ת לפ"ק פה ק"ק איזנשטט

הק' יוסף וויזיל[סג]

הק' יוסף שמואל אירייץ[סד]

הק' אהרן בהמנוח הר"ר אברהם ז"ל מזושט[סה]

הק' מאיר פ"ק[סו]

הק' אשר אנשיל פרייסך[סז]

הק' משה גינז מרגלית יפה[סח]

הק' ארי' ליב פרייסך[סט]

סג. אבני א"ש מס' תנ"ד, הרב הזקן מו"ה יוסף וויזל זצ"ל רב"ד צדק דקהלתנו נפטר ונקבר יום ד' ט"ו אלול תקנ"ד.

סד. אבני א"ש מס' ש"נ,... שפתותיו היו דובבו' דעת ותבונה... שמואל הרואה באספקלריא מאירה בהלכתא ושמעתא עסק בתדירא... נפ' י"ג ניסן תקל"ה. אחד מהדיינים בק"ק א"ש.

סה. כנראה אבני א"ש מס' שפ"ה ועי' מה שכתב וואכשטיין שם בחלק הלועזי

סו. מאיר פרויענקירכן עי' באורקונדן של וואכשטיין עפ"י המפתח.

סז. אבני א"ש מס' תפ"ו, איש נאמן שקדמה יראתו לעבודתו... ה"ה המרומם האלוף היקר הר"ר אנשיל פרייזך... נפטר י"ב אב תק"ס.

סח. אבני א"ש מס' תכ"ט, האלוף התורני והרבני המופלג מו"ה משה בה"ר שמואל גינס ז"ל,... משה איש אלקים גברא דביה כולה... נפ' ט"ז שבט תק"נ. הוא אבי הגאון המפורסם רשכבה"ג הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל ואבי הגאון רבינו בונם גינס אב"ד מאטערסדארף זצ"ל.

סט. אבני א"ש מס' ת"ק, התורני המושלם כ"ה ליב בן המנוח הגביר המפורסם כ"ה בנימין וואלף פרייסר זצ"ל נפ' כ"ג אלול תקס"ג.

הק' אשר בומסלא[ע]
הק' שמואל ב"ה מרדכי גינז[עא]
הק' דוד בהמנוח האלוף ישראל ז"ל מודרן
הק' שמואל כהן[עב]

אמרנו כתוב זאת זכרון בספר להיות למשמרת למען ידעו לדורו' נדבת לב טהור גברא רבה אר"י שבחבורה חד מבני החבר' דמלביש ערומים ות"ת דקהלתינו ה"ה האלוף והקצין המפורסם התו' המופל' כבוד מוהר"ר ליב ליידשדארף[עג] מווינא שהתנדב בנדבת לבו מכיסו ומכספו קלפי של כסף טהור משקלו 36.' ח"י דרי יודוך לגבות בו הכסף שיש עליו צורה לצורך מ"ע ות"ת שנת אבוא מתנה טובה

פה ק"ק אייזנשטט יע"א
תקכ"ז
הק' משה קאכלענץ סג"ל
הק' יוסף שמואל אירי[עד]
הק' יוסף וויזיל[עה]

❖❖❖

ע. ר' אשר בן אליעזר מבומסלא נפטר בערך בשנת תק"ע עי' אבני א"ש עמ' קפ"ח.

עא. אבני א"ש מס' תמ"ה, הקצין המפורסם הר"ר שמואל ב"ה מרדכי גינס זצ"ל... הלך וגדול מאד שוע בנדיבים, מאד רבו טובותיו, ונדבותיו היו תמיד מרובים, ובני בית מדרש ובית הקדש... אף נדב ס"ת בבית מדרשו ש"ס וספרי קודש רבים, ללמוד מתוכם כי בני תורה היו עליו חביבים... נפ' א' דחג השבועות תקנ"ב. ש"ב של הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל ומהנהגתו יש ללמוד על חביבות התורה של משפחתו הרמה.

עב. אבני א"ש מס' תל"ו, הרבני כמוהר"ר שמואל כהן בהרב הגדול כמוהר"ר זיסקינד כ"ץ... לא פסק פומיה מגרסא ולא מש מאהל תורה... למד ולימד בסברה ישרה... היה יושב בתענית כל יום כמה שנים בתדירה... נפטר כ"ט טבת תקנ"א.

עג. הקצין מוהר"ר ליב ליידערסדארף זצ"ל הוא דודו זקנו של הגאון רבינו עקיבא איגר כי אחיו מהור"ר פרץ זאבל ליידערסדארפער היה אבי מרת יטל אֵם אמו של הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל.

עד. אבני א"ש מס' ש"נ,... שפתותיו היו דובבו' דעת ותבונה... שמואל הרואה באספקלריא מאירה בהלכתא ושמעתא עסק בתדירא... נפ' י"ג ניסן תקל"ה. אחד מהדיינים בק"ק א"ש.

עה. אבני א"ש מס' תנ"ד, הרב הזקן מו"ה יוסף וויזל זצ"ל רב"ד צרק דקהלתנו נפטר ונקבר יום ד' ט"ו אלול תקנ"ד.

ידיעות חדשות

לתולדות משפחת ה'פנים מאירות'

לאחרונה אינה ה' לידי מקור חדש לתולדות ה'שבע קהלות' המפורסמות, והוא מפקד ערוך ומפורט שנעשה בידי הרשות בשנת תק"ד-תק"ה לפ"ק, בו נרשמו כל בני 'שבע הקהלות', כל קהלה וקהלה אנשים נשים וטף, המפקד מכיל פרטים חשובים ואפשר לדלות ממנו ידיעות חדשות ונחוצות לתולדות גדולי ומאורי ישראל ולמשפחות החשובות הקשורים לקהילות אלו.

בראש ובראשונה הנני להעתיק כמה דברים חדשים הנוגעים לתולדות הגאון בעל ה'פנים מאירות' ובני משפחתו.

הגאון רבינו מאיר בן רבינו יצחק זצ"ל אב"ד א"ש בעל הפנים מאירות נפטר ביום כ"ז סיון תק"ד ומנו"כ בק"ק א"ש. המפקד הנזכר נעשה זמן קצר אחר פטירתו, לכל הפחות שנים מיוצאי חלציו דרו בעת ההיא בה'שבע קהילות', האחת היא בתו של הפנים מאירות מרת חוה אם הגאון ר' אלעזר קאליר זצ"ל בעל האור חדש, והשניה בנו של הפנים מאירות הגאון ר' בנימין אייזנשטאדט אב"ד לאקענבאך זצ"ל. במפקד נרשמו שניהם עם בני משפחתם, ועל פי המפקד הזה יש לברר כמה ספיקות שנתחבטו בהם כותבי דברי ימי משפחות אלו, ואתחיל ברשימת בית הרב בק"ק אייזנשטאדט הבית שבו דר הגאון בעל הפנים מאירות, ואעתיקו כלשונו:

בית מס' 32 דער גמיינדע הויז ... וואלף העלען אלט 25 יאהר, אוקס[אר] עווא אלט 28 יאר דער מאן פ' גראס גלוגוי ז' ווייב פ' היער געבורטיג, זיין אלהעי 3 יאהר פערהייראטעט, האבען 4 קינדער ס' 1: פינקל אלט 8 יאהר, ס' 2, לאזארוס אלט 6, ס' 3 בריינדל אלט 2 יאהר, ס' 4, מאיר אלט 14 טאג, בעזיצן 3 צימער 1 קוכעל באדעם, געבען שוץ געלט 6 פ' מאנט געלט 40, אונד קיין צינז סדוטענט אונד האנדעלט מיט ... וואר.

נאטענדאם: אהער בעפינד זיך ..וויטוויפס ראבינערין מיט נאמען פעסל אלס איין שוויגער מוטער דאס וואלף העלען איזט אלט 50 יאהר געבורטיגט אויס פוילען אונד 13 יאהר אלהער וואונטהאפט העט קיין קינדער

ובתרגום ללה"ק:

בית מס' 32 בית הקהל, וואלף העלען בגיל 25, זוגתו עווא [חוה] בגיל 28, הבעל הוא מגראס גלויגא, זוגתו נולדה פה, הם התחתנו כלפני שלשה שנים, יש להם ד' ילדים, הראשון פינקל בגיל 8, השני אלעזר בגיל 6, השלישי ברריינדל בגיל 2, והרביעי מאיר בן 14 יום. יש להם ג' חדרים, מטבח ועליה. ... הוא תלמיד וגם עוסק עם סחורה.

הערה: נמצאת גם הרבנית בשמה פעסל חמותו[א] של וואלף העלין בגיל 50, נולדה בפוילן וגרה כאן 13 שנה, אין לה ילדים.

כידוע שאשת הגאון בעל הפנים מאירות היתה מרת פינקל בת מוהר"ר משה סאכטשוור זצ"ל פרנס ומנהיג המדינה דגליל פוזנא, היא נפטרה באייזנשטאדט בשנת ת"ץ, ובעלה הספידה בעת העמדת מצבתה, וז"ל בספרו כתנות אור (דף י"ח ע"א): "ודבר זה דרשתי בעת עמידת מצבה על קבר אשתי אשת נעורים מרת פינקל שהלכה לעולמה בי"ב ניסן שנת תק"ץ והמפורסמות אין צריכים ראי' ממעשיה הטובים ומגמילת חסד אשר עשתה עם החיים ועם המתים עם עניים ועם עשירים ממש היתה אם כל חי ובוודאי לזכרון שמה אינה צריכה למצבה כי מעשיה הטובים הם זכרונה אלא לזכות לכל ישראל ולבני' יוצאי חלצי' שידעו מקומה ולהשתטח על קברה להתפלל עליהם על כל צרה שלא תבא וזכותה יגן עלינו[ב] כ"א הייתי בא לספר בשבחה הייתי גורע כי קצר המצע מהשתרע ולכבוד נשמתה נזכיר מה שחדשנו..."

זווג שני של ה'פנים מאירות'

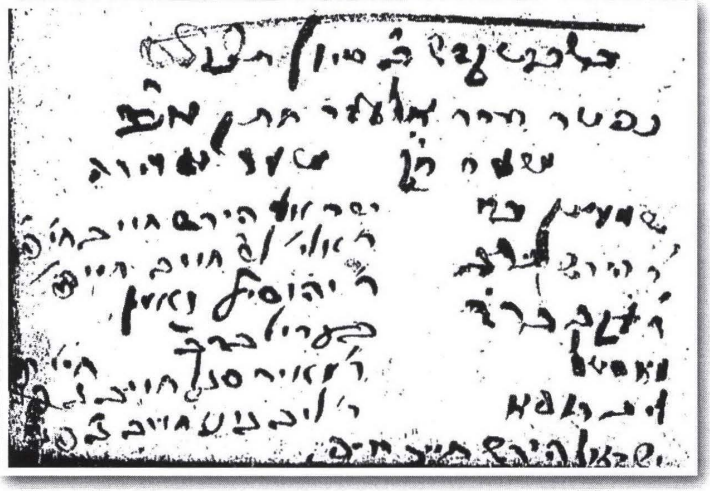
על פי מפקד הנ"ל נמצאנו למדים כי זמן קצר אחר פטירת זוגתו מרת פינקל נשא בזווג שני, בערך בשנת תצ"א אשה מארץ פוילן בשמה מרת פעסל.

א. היינו אשת חמיו ולא חמותו ממש.

ב. מן הענין כי אף שרוב המצבות באייזנשטאדט עדיין עומדים וקיימים עד היום הזה, מצבת הרבנית מרת פינקל לא היתה קיימת בשנת תרפ"ב בעת שכתב החכם וואכשטיין ספרו אבני א"ש על המצבות באייזנשטאדט.

נכדי הגאון ר׳ משה מקלעצק והיחוס מצד אמם

בתו של הגאון בעל הפנים מאירות מרת חוה נישאת פעמיים, בזווג ראשון הי׳ בעלה מוהר״ר אלעזר בן מוהר״ר זלמן ממאטערסדארף זצ״ל, שנפטר בצעירותו בא״ש ביום ב׳ סיון שנת תצ״ז ושם מנו״כ. והוא אבי הגאון ר׳ אלעזר קאליר זצ״ל בעל המחבר ספר אור חדש שנקרא על שמו. לאחר פטירתו נישאת מרת חוה להגאון ר׳ וואלף העלין זצ״ל.

רישום פטירת הר״ר אלעזר בפנקס ח״ק א״ש: בשבת קדש ב׳ סיון תצ״ז ל׳ נפטר הר״ר אלעזר חתן אב״ד משמר ח״ק משמר טהרה

מלבד בנה הגאון ר׳ אלעזר קאליר היתה למרת חוה הנ״ל בת בשם פינקל שנקראת על שם אם אמה, זווגו הראשון של הגאון בעל הפנים, אשר לימים היתה מרת פינקל אשת ש״ב הגאון ר׳ משה בן הגאון ר׳ מיכאל בן הגאון בעל הפנים מאירות שהיה אב״ד קלעצק בליטא.

ג. לפרטי תולדות הגאון ר׳ אלעזר קאליר, יחוס אביו מוהר״ר אלעזר ממט״ד, ויחוס אביו חורגו הגאון ר׳ וואלף העלין, עי׳ בספרו של ר׳ יקותיאל יהודה גרינוואלד ׳לפני שתי מאות שנים׳ נ׳. תשי״ב. ועי׳ לקמן עמוד 61 במאמר אודות יחוסו של הגאון ר׳ אלעזר קאליר שהעליתי שהוא מצאצאי משפחת ברייער ממט״ד.

אמנם בזה נסתפקו כותבי דברי הימים מאיזה זווג של מרת חוה נולדה בתה פינקל הנ"ל, וכך כותב הר' יקותיאל יודא גרינוואלד בספרו "לפני שתי מאות שנים" תולדות הגאון ר' אלעזר קאליר זצ"ל:

"ר' אלעזר, אבי הגאון בעל האור חדש, השאיר אחריו בן הלא הוא הגאון ר' אלעזר קאליר זצ"ל, שנשא את שמו, ושתי בנות - לפי דברי איזה חכמים - אבל גם אפשר ששתי אחיות של רבי אלעזר קאליר שאחרים יחסו לר' אלעזר אבי הגאון ר' אלעזר קאליר היו שתי אחיות אבל רק מאמו, ואביהן היה ר' זאב וואלף, בעלה השני של אמה חוה ..."[ד]. .

ממפקד קהלת אייזנשטאדט הנ"ל, ברור הדבר כי הגאון ר' אלעזר קאליר ואחותו מרת פינקל היו בני מרת חוה בת הפנים מאירות זצ"ל ונולדו מאב אחד ה"ה הר' אלעזר ממאטערסדארף זצ"ל. כי לדברי המפקד נולדה מרת פינקל בשנת תצ"ו כשני שנים קודם לידת אחי' הגאון ר' אלעזר קאליר זצ"ל שנולד בשנת תצ"ח כמה חדשים אחר פטירת אביו, שנפטר כאמור ביום א' ג' סיון תצ"ז.

כאמור נישאת מרת פינקל נכדת הגאון בעל הפנים מאירות לבן דודה הגאון מוהר"ר משה בן הגאון מוהר"ר מיכאל בן הפנים מאירות זצ"ל, בעלה וחתנה היו רבנים בק"ק קלעצק דליטא, ומחלציהם יצאו גדולי הדורות עד לימינו אלו, וכידוע שהגאון רבי איסר זלמן מעלצר זצ"ל היה נין בן אחר בן להגאון מוהר"ר משה אב"ד קלעצק זצ"ל, וכמה מגדולי ראשי הישיבות הן בארה"ק והן בארה"ב מתייחסים למשפחה זו[ה]. .

ובזה הרווחנו פרט חשוב ביחוסם של משפחת הגאונים מקלעצק זצ"ל, כי כידוע שהן בעלה הראשון של מרת חוה בת הפנים מאירות, מוהר"ר אלעזר

ד. עי"ש הערה 13 אשר כנראה שמקור הדברים שהיו לו ב' אחיות הוא מזה שמזכיר הגאון ר' אלעזר קאליר שני גיסיו, אבל כאשר כתב הרב גר"וו אפשר שהגיס השני לא היה בעל אחותו אלא בעל אחות אשתו, כי רק בנוגע לגיסו הגאון ר' משה מקלעציק כתב הגאון ר' אלעזר קאליר שהוא היה בעל אחותו.

ה. אשת הגרא"מ שך זצ"ל התייחסה למשפחה זו וגם הראשי ישיבות דישיבת ביהמ"ד גבוה דלייקוואד נכדי הגאון ר' אהרן קוטלר זצ"ל חתן הגאון ר' איסר זלמן מעלצר מתייחסים למשפחה זו.

ממאטערסדארף, והן בעלה השני מוהר"ר בנימין וואלף העלין היו מיוחסים, בעלה הראשון היה נכד הגאון ר' אלעזר אב"ד מט"ד, וממשפחת הגאון בעל עבודת הגרשוני. ובעלה השני מוהר"ר בנימין וואלף היה ממשפחת העלין מנכדי הגאון המהרש"ל זצ"ל, ועד עתה לא נתברר לנו לאיזה בעל התיחסו נכדי הגאון ר' משה מקלעצק.

אבל לפי הנ"ל עולה כי הגאונים נכדי הגאון ר' משה אב"ד קלעצק זצ"ל המה מצד אמם נכדי הגאון ר' אלעזר אב"ד מט"ד, וממשפחת דודו זקנו של אבי הגאון ר' אלעזר קאליר זצ"ל הלא הוא הגאון בעל העבודת הגרשוני[1].

מתי התחתן הגאון ר' וואלף העלין עם בת הפנים מאירות

על פי המפקד הנ"ל יש לתקן פרט נוסף בתולדות הגאון בעל האור חדש זצ"ל, ששגג בזה הרב גרינוואלד וזה לשונו בספרו הנ"ל:

רבי אלעזר קאליר נולד בשנת תצ"ח באייזנשטאדט, בבית אביו זקנו הרב ז"ל - לפי מפקד הנ"ל הדברים כפשוטם שדר בבית זקנו הרב דהיינו בית הקהל - אחרי פטירת אביו, ולפי דבריו בהקדמתו לאור חדש א': 'ומעט הימים על ברכי הורי ומורי זקני נתגדלתי ... וכמעט לעונת הפעוטות לא הגעתי (כשמת עליו זקנו) ואז כתורן בראש ההר נותרתי, ממדינה למדינה, הגליתי, ואל אבי יתומים פרשתי שיחתי, אולי יתקיים בי ירוחם יתום אליו פי קראתי'

ואחר שמעתיק הרב גרינוואלד דברי הגאון בעל האור חדש זצ"ל ממשיך וכותב:

וה' שמע לתפלתו. אמו החשובה מצאה איש יקר ונכבד אשר לקחה לו לאשה, והוא ראה והכיר כי הילד הזה, יהי' אדם גדול בענקים, דאג לשלומו ולתורתו...

משמעות הדברים הוא שרק אחר פטירת זקנו בעל הפנים מאירות ואחר תפילת הילד היתום נשא אמו את הגאון ר' וואלף העלין ז"ל. אמנם לפי המפקד - שנכתב בשנת תק"ד וכתוב בו שמרת חוה כבר נשואה לבעלה זה שלש שנים - ברור שמרת חוה נישאה להגאון ר' וואלף העלין עוד בחיי הגאון בעל הפנים מאירות כשהיה בעל האור חדש ילד קטן בערך בן ג' שנים.

1. עי' להלן עמ' 76 ואילך.

הגאון ר' בנימין אב"ד לאקענבאך וזוגתו מרת בלומא

מצבת ר' בנימין א"ש אבד"ק לאקענבאך

בהמפקד הנזכר ברשימות היהודים דקהילת לאקענבאך נמצא הרישום הזה:

בנימין מרקוס [בנימין בן מאיר] ראבינער אלט 40 יאהר דאס אייזענשטאדטער לאנד ראבינערד זאהן איז פאר 3 יאהרען אלהער קאמם , ... אוקסור [זוגתו] בלימא אלט 38 יאהר פון אונג. בראד געבורטיג האבען 4 קינדער, אלס 1טר סאלאמאן צו שליינונג וואהנהאפט, די 2ער גיטל אלט 12 יאהר דאס 3ער 4ער צוויי צויילינג קיילא אונד שרל אלט 1 יאהר בעפינדען זיך ביי דען אלטערן.

האבען איין דינסט באטטען שיינדל אלט 40 יאהר איין וויטווע אויס מעהרן פון פראסטניץ געבורטיג האט זיין וואונונג האוז אן דער סיניגוג אן.

ובתרגום ללה"ק:

בנימין בן מאיר, הרב, בן ארבעים שנה, בנו של רב המדינה דאייזנשטאדט, בא לכאן לפני ג' שנים, זוגתו בלומא בת שמונה ושלשים שנה ילידת אונגאריש בראד, יש להם ארבעה בנים, הראשון שלמה שדר בשליינינג, השני גיטל בת שתים עשר שנה, השלישי והרביעי הם תאומים קילא ושרל בני שנה נמצאים אצל הוריהם.

יש להם משרתת אחת בשמה שיינדל בת ארבעים אלמנה ילידת פרוסטיץ במעהרן, דירתו בבנין בית הכנסת.

פרטים חשובים שנעלמו מכותבי תולדות הגאון ר' בנימין יש ללמוד מקטע הזה, ראשית שנולד בערך בשנת תס"ד כאשר אביו שימש כאב"ד בפרוסטיץ, ולפי"ז נמצא שמן הסתם היה הוא מבניו הצעירים של רבינו בעל הפנים מאירות, ובעת שנתמנה אביו לאב"ד א"ש בשנת תע"ח היה הרב בנימין בן ארבעה עשר, ומסתבר שבא עם אביו לאייזנשטאדט ועל ידי השתדלות אביו נתקבל לאב"ד בק"ק לאקענבאך.

ועוד יש ללמוד מרישום הנ"ל עת בואו של הגאון ר' בנימין לשמש כאב"ד בק"ק לק"ב והוא שנת תק"ב בערך כאשר כתוב מפורש שהוא בא לכאן לפני ג' שנים[ז].

גם נודע לנו על שתי בנות הגאון ר' בנימין שלא היו לנו שום ידיעה אודותם, הילדה גיטל והילדה שרל. את בנו הר' שלמה הנזכר בהמפקד הוא הג"ר שלמה א"ש משליינינג ז"ל שהיה חותן הנגיד ר' ליב געשטעטנער ז"ל[ח], והבת הנזכרת בהמפקד היא מרת קילא שנפטרה בצעהלים, ונרשמה בפנקס ח"ק דק"ק צעהלים שורה י"ב מצבה י"ז: מרת קילא בת הרב ר' בנימין אב"ד ק"ק ל"ב, ועי' מה שכתבתי אודותה להלן.

ז. וואכשטיין בספרו אבני א"ש עמ' 80 כתב שבין השנים 747-728 (תפ"ח-תק"ז) מצינו אותו בין פרנסי הקהלה באונגאריש בראד, וכבר העיר ידידי הר' בעריש וועבער שיחי' (בספרי קרית סופרים, ברוקלין, תשע"ד, עמ' עד"ר הערה ג') כי שם לא נמצא רק שר' בנימין נזכר בפנקס הקהלה שנמצאו בו רישומים משנת תפ"ח-תק"ז.

ח. ועי' Magyar zsido okleveltar ט"ז עמ' 318, נזכר 'שלמה בנימין' בקהלת סאלאנאק (בגרמנית: שליינינג) עם זוגתו, ב' בנים, וד' בנות והוא במפקד משנת תקכ"ח.

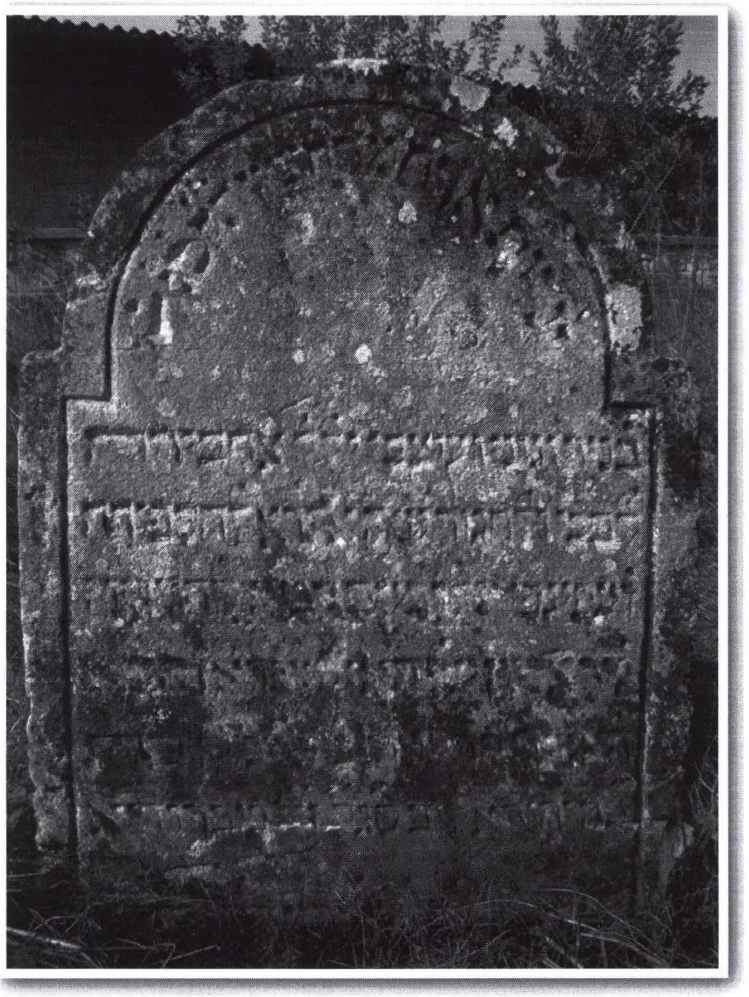
הרבנית בלומא זוגתו של הגאון ר' בנימין אב"ד לק"ב

ידידי הרב ר' בעריש וועבער שיחי' גילה מצבת הרבנית מרת בלומא ע"ה בביה"ח בלאקענבאך, והאריך לסתור את דברי האומרים שהגאון ר' בנימין זצ"ל היה חתן הגאון רבינו יעקב עמדין זצ"ל[ט], ושם הוכיח בראויות ברורות שר' שלמה א"ש בנו של הגאון ר' בנימין נולד קודם שנת תקכ"ד, ואכן במפקד זה מצינו כן מפורש שר' שלמה היה כבר נשוי ודירתו בשליינינג בשנת תק"ה, בעת אשר מרת בלומא היתה עדיין בין החיים, כאשר מבואר במפקד זה. וכן עולה גם מנוסח מצבתה שנפטרה בשנת תקכ"ג, ועל פי שנים עדים יקום דבר שר' שלמה היה בנו של הרבנית מרת בלומא ושלא כדעת המפקפקים ואומרים שהוא נולד מזווג שני של רבי בנימין שנשא אותה אחר פטירת זוגתו הראשון. ולשלימות הענין אעתיק נוסח מצבת הגאון רבי בנימין א"ש ונוסח מצבת זוגתו הרבנית. נוסח מצבת הגאון רבי בנימין זצ"ל: י"נ יום ד' ט"ז ניסן תקלמ"ד/ לפ"ק/ מה אערוך מה אדמה לך/ מרגניתא דלית בי' טימי חבל/ על דאבדין ולא משתכחין/ ה"ה הרב אב"ד המאה"ג מהו"ר/ בנימין בהרב מדינה הגאון/ מהר"ם א"ש/ ת.נ.צ.ב.ה. ונוסח מצבת זוגתו הרבנית ונוסח מצבת זוגתו הרבנית מרת בלומא': י"נ יום א' ר"ח מרחשון תקכ"ג ל' / במר יגוני ועצב יילל אחבירה / לבכי ולחגור שק אקרא להספידה / ועפעפי יזלו מים דמע להגירה / מ... על האי שופרא הלא / האשה הרבנית מ' בלומה בת / כ"ה יהודא ליב סג"ל ז"ל מברודא.

❖❖❖

ט. עי' במכתבו הנדפס בסוף ספרי קרית סופרים עמ' רע"ג.

י. תשו"ח לידידי הר' בעריש וועבער שיחי' שממנו קבלתי תמונת המצבה.

מצבת הרבנית בלומא אשת הגאון ר׳ בנימין אב״ד לאקענבאך

על יחוסו של הגאון רבינו אלעזר קאליר זצ"ל בעל 'אור חדש'

נכד בעל פנים מאירות

הקדמה

לרגל הבר מצוה של בני הר"ר אליעזר שיחי' בשנת תשס"ז לפ"ק, הוצאתי לאור קונטרס קטן ובו תולדות משפחת ברייער מק"ק מאטערסדארף. משפחת ברייער היתה משפחה חשובה במאטערסדארף ובין צאצאיה נמנו כמה רבנים חשובים כאשר המפורסמים מביניהם הם הרב מו"ה בנימין וואלף ברייער אב"ד טאב זצ"ל והרבנים ברייער ששימשו בק"ק פראנקפארט. גם זקני מו"ה דוד שטראה ע"ה היה נצר ממשפחה זו כי אמו מרת שווארצל היתה בת הר"ר שלמה זלמן ברייער ז"ל משאפראן שהיה יליד מאטערסדארף, ואבי שיחי' נקרא על שמו.

בסוף הקונטרס הוספתי מאמר שבו עסקתי בבירור צד אחד של יחוסו של הגאון רבי אלעזר קאליר זצ"ל בעהמ"ח ספר אור חדש על כמה מסכתות, נכד הגאון בעל הפנים מאירות זצ"ל. שם שיערתי שאבי מוהר"ר אלעזר קאליר אשר גם שמו היה מוהר"ר אלעזר ז"ל - הלא הוא חתן הגאון בעל הפנים מאירות שנפטר באבו - היה בנו של מוהר"ר זלמן בן מוהר"ר משה ז"ל ברייער ראש הקהל דק"ק מאטערסדארף ואבי משפחת ברייער דשם.

בעת ההיא עדיין לא היו הדברים ברורים, כי טרם מצאתי מקור לזה שהיה לו למוהר"ר זלמן ברייער ממט"ד בן בשם אלעזר, וטרם מצאתי מפורש שחתן הפנים מאירות היה יליד מאטערסדארף ושהיה ממשפחת ברייער, ועל כן כתבתי בסוף המאמר, "כמובן שכל הנ"ל אינו יוצא מגדר השערה בלבד, אבל מ"מ נראה שנכון הוא ואולי יתגלו עוד אלו מקורות אשר ישפכו אור על תולדות משפחה הנ"ל."

תודה לא-ל שבמשך השנים דמאז זכיתי למצוא עוד מסמכים שאישרו רוב הדברים שכתבתי בהמאמר באופן שכבר יצאו הדברים מגדר השערה ואפשר לומר עליהם שהם דברים ברורים מאושרים ומקוימים.

מן הענין הוא כי יחוסו של הגאון מוהר"ר אלעזר קאליר נוגע אף לצאצאי אחותו הרבנית מרת פינקל ע"ה אשת הגאון מו"ה משה אב"ד קלעצק זצ"ל, שבין צאצאיה נמנים כמה גדולים ביניהם אף מרנן ורבנן מגדולי הרבנים וראשי הישיבות במדינת ליטא[א].

והנני להביא כאן את המאמר בעריכה חדשה ועם שנוים קלים, ובסיומו אביא קטע ממסמך שמצאתי לאחרונה בשנה זו שנת תשפ"ד שמבסס ומאשר את מה ששערתי בהמאמר.

הגאון רבינו אליעזר קאליר זצ"ל

אחד מגדולי האחרונים המפורסמים בדורו של הגאון בעל הנודע ביהודה זצ"ל היה הגאון מוהר"ר אלעזר קאליר זצ"ל בעהמ"ח ספר אור חדש על מסכת פסחים ומסכת קידושין[ב]. מוהר"ר אלעזר קאליר זצ"ל היה נכדו של הגאון בעל הפנים מאירות ונולד באייזנשטאדט לאחר פטירת אביו ונקרא על שמו מוהר"ר אלעזר בן מוהר"ר אלעזר זצ"ל.

מוהר"ר אלעזר - חתן הפנים מאירות - מת באבו, כדברי בנו בהקדמתו לאור חדש על התורה וז"ל:

האומר לאביו לא ראיתי - אף שעה אחת להיות עמו בעולם א' לא זכיתי - כי לקח אותו אלקים ואיננו טרם לידתי - לא הגיע לכלל עונשים ותמיד היתה בתורת ה' חפצו חפץ ה' בידו הצליח ועשה פרי עד כי אמר לחכמה אחותי - רך בשנים וגדול בתורה וביראה כאשר מרבים וכן שלמים עילת תהילתו שמעתי ...

ובספרו אור חדש על התורה מגלה לנו הגאון בעל האור חדש זצ"ל כי:

אבי מורי הרב המופלג ... כמוהר"ר אלעזר זלה"ה היה נכד להרב המאור הגדול המנוח המפורסם מוהר"ר אלעזר ז"ל שהיה אב"ד ור"מ בק"ק מאטיסדארף במדינת הגר.

א. הגאונים רבני קלעצק ונכדם הגאון רבינו איסר זלמן מעלצר וצאצאיו הגאונים ראשי הישיבות המפורסמים בלייקוואוד, משפחת הגאון רבי יוסף דוד א"ש אב"ד מיר וצאצאיו למשפחת שחור ועוד.

ב. תולדותיו תמצא בספרו של ר' יקותיאל יהודה גרינוואלד לפני שתי מאות שנים (ניו יורק, תשי"ב).

בירור יחוסו מצד אביו

במאמר זה ברצוני לברר יחוסו של הגאון ר׳ אלעזר בן ר׳ אלעזר קאליר אב״ד קעלין זצ״ל בעהמ״ח ספר אור חדש על מסכתות פסחים וקידושין, מצד אביו הגדול מוהר״ר אלעזר חתן הגאון בעל הפנים מאירות זצ״ל.

בראש ובראשונה אנסה להוכיח שמחותנו של הגאון בעל הפנים מאירות זצ״ל - אבי חתנו מוהר״ר אלעזר זצ״ל - היה מוהר״ר זלמן מ״ד זצ״ל. ואחר זה אשתדל להראות אשר פיענוח הראשי תיבות מ״ד הוא מאטערסדארף, ועל כן הנני משער אשר מוהר״ר זלמן מ״ד זצ״ל הוא בנו של מו״ה משה ראש הקהל דק״ק מאטערסדארף ז״ל, הנקרא מוהר״ר משה ברייער על שם אומנתו בעשיית שכר, וכפי שאוכיח ששם אחד מבני מוהר״ר משה היה שמו מוהר״ר זלמן. ומוהר״ר זלמן הזה הוא היחיד בקהילת מאטערסדארף אשר אפשר לזהות עם מוהר״ר זלמן מ״ד ז״ל מחותנו של הפנים מאירות זצ״ל.

ושוב אביא סמך וראי׳ שהגאון ר׳ אלעזר קאליר היה נכד מוהר״ר זלמן בן ר׳ משה ברייער והוא מתוך הסכמתו לספר בית אהרן של ש״ב הגאון מו״ה אהרן אב״ד רעכניץ זצ״ל.

ולסיומא הנני משער שמוהר״ר אלעזר אב״ד דק״ק מט״ד הנ״ל, הוא מוהר״ר אלעזר ז״ל אבי מוהר״ר משה ברייער ראש הקהל דק״ק מאטערסדארף.

וזה החלי בעזהי״ת:

בביה״ח הישן דק״ק אייזנשטאט נמצא מצבה אחת קטנה אשר תחתיה טמון איש אחד אשר כפי הנראה מהתואר שעל גבי המצבה היה בר אוריין מרי דעובדין טבין. וזהו הנוסח שרשום על גבי המצבה: פ״נ המופלג בתורה וירא מוהר״ר אלעזר ב״מ זלמן מ״ד ז״ל. נפטר בש״ק ונקבר יום א׳ ג׳ סיון תצ״ז ל׳. תנצב״ה.

החכם דובער וואכשטיין בספרו על ק״ק אייזענשטאדט ״אבני א״ש״ העתיק מצבה זו, אך לא ידע לקשר המצבה עם אבי הגאון רבי אלעזר קאליר, אמנם הרב יקותיאל יהודא גרינוואלד בספרו ״לפני שתי מאות שנה״ העיר בצדק שכנראה ברור שמצבה זו היא מצבת מוהר״ר אלעזר זצ״ל, חתן הגאון בעל פנים מאירות, ואבי הגאון מוהר״ר אלעזר קאליר זצ״ל.

ויש להביא שלש הוכחות להנחה זו: א) המצבה נמצא בסמיכות למצבת אחת מבנות הגאון בעל הפנים מאירות ומסתבר שבני המשפחה נטמנו בחלק אחד של הביה״ח בסמיכות זה לזה. ב) השנה שבה נפטרה האיש הטמון מתחת למצבה זו

הוא שנת תצ"ז, והוא בדיוק בעידן בו נפטר אבי הגאון מוהר"ר אלעזר קאליר זצ"ל, כמבואר בהקדמת ספרו אור חדש על התורה שנכתב בתחלת שנת תקכ"ו או סוף שנת תקכ"ה, וכותב: ואף גם היום הזה לכלל כ"ח לא באתי. (כלומר שהיה אז כבן כ"ז וא"כ נולד בשנת תצ"ח בערך). ג) הגאון ר' אלעזר קאליר מגלה לנו כי זקנו היה אב"ד ור"מ במאטערסדארף וא"כ יתכן מאד שאביו היה יליד מט"ד.

שוב מצאתי הדבר מפורש בפנקס החברא קדישא דק"ק אייזנשטאדט, עי' במאמר הבא בספרנו הלז לעיל עמ' 53.

היוצא מכל מה שכתבנו הוא כי זקנו של הגאון ר' אלעזר קאליר היה ת"ח מסוים במאטערסדארף הנקרא בשם מוהר"ר זלמן. ידוע שבימים ההם לפני כערך שלש מאות שנה לא נתנו התואר מורנו אלא לת"ח שהיה ראו להיות מורה הוראה.

כשנפנה לק"ק מאטערסדארף לחפש ולברר בפנקסי הקהילה מי הוא זה ואיזה הוא מוהר"ר זלמן מ"ד מחותנו של הגאון בעל הפנים מאירות אבי חתנו מוהר"ר אלעזר זצ"ל, מצינו למדים שאינו אלא מוהר"ר זלמן ברייער ז"ל בנו של הראש הקהל מוהר"ר משה ברייער ז"ל.

בפנקס השחור, שהוא פנקס הישן דק"ק מאטערסדארף, נזכר הרבה פעמים[ג] איש אחד עתיר ניכסין מיקירי וחשובי הקהלה בשם האלוף הקציו הרבני ר' משה בן מוהר"ר אלעזר ברייאר. מוהר"ר משה הזה היה יליד[ד] מט"ד, ושימש שם כראש ומנהיג הקהילה במשך כמה וכמה שנים ושמו חתום הרבה פעמים בפנקס הקהלה בנוגע לענינים שונים בחיי הקהלה.

בן אחד של מוהר"ר משה ברייאר ז"ל היה מוהר"ר שלמה המכונה זלמן[ה], הוא היה בר אוריין שנתעטר בתואר מורנו והיה מראשי וחשובי קהלתו ק"ק מ"ד.

ג. נזכר בהגביית עדות שנדפס בשו"ת פנים מאירות חלק א' סי' נ"ג "האלו' הר"ר משה ברייר ר"ה מק"ק מטרשדארף", ובשו"ת נשאל דוד חלק אה"ע סי' כ"ג- "האלוף התורני הר"ר משה ברייאר ר"ה דק"ק מטירשדארף".

ד. כך מפורש ברשימת הבתים דק"ק מאטערסדארף משנת תצ"ח לפ"ק.

ה. על אף שלא מצאתי מפורש בשום מקום כשמדבר על מהור"ר זלמן עצמו שהוא ממשפחת ברייער אך הדבר עולה מכמה מקומות: א) חתימתו כמה פעמים בפנקס הקהל, שלמה מכונה זלמן בן הר"ר משה שלי"ט. ב) ברשימת הבתים דשנת תצ"ח הבית השישי שייך למשה בן אלעזר - שהוא מוהר"ר משה בן מוהר"ר לאזר ברייער - ובמפקד דשנת תפ"ה נמצאים בבית ההיא ג' אנשים שהם בני מוהר"ר משה: גאטליב הנזכר בכמה מקומות

חתימתו[1] מופיע בפנקסי הקהלה כזה, "שלמה המכונה זלמן בן הר"ר משה שלי"ט". גם הוא כאביו שימש כראש הקהלה כמה שנים וחתום ראשון לכל דבר שבקדושה ביחד עם שארי י"א אנשים אלופי קרואי וטובי העדה. כנראה שלפעמים שימש אף כאחד מדייני בהקהלה[2]. וברשימות בני הקהלה הנערכים לצורכי גביית המיסים כנהוג מתנוסס שמו לתפארת, "הנעלה כ' זלמן ב"ה משה ממונה", או "האלוף הר"ר זלמן בה"מ".

בפנקס הקהל, אלי' אשר שמו המלא היה אלי' מנחם, ושלמה שהוא ר' שלמה המכונה זלמן דידן מחותנו של הפנים מאירות. ג) בין המצבות העתיקות של קהלת מט"ד ישנה מצבה אחת אשר חלק מהנוסח הכתוב עליה הועתק במאמרו של מאקס גרינוואלד על קהילת מאטערסדארף הנדפס בתוך Jahrbuch Fur Judische Volkskunde שנת 1924-25, מס' A60, והנוסח המלא של המצבה נמצא במחברת העתקת מצבות ממטד"ט שממנו העתיק מר גרינוואלד, וזהו נוסח המצבה: "פ"נ, איש נדיב הלך בתמים מעשיו היו שלמים אכל מיגיע כפיו עמד בצדקתו ימים ושנים אשר הי' חי, בה' הי' מבטחתו ביתו פתוח לרבים, עסקיו הי' באמונה לתורה ותפילה השכים והעריב, גצ"ד [גבאי צדקה], וח"ק [וגבאי חברא קדישא], הי' שמו נודע בשערים כ"ה יועץ המכונה גאטליב בן מו"ה זלמן זצ"ל, נפטר בשם טוב ינ"ב [יצא נשמתו בטהרה] בש"ק י"ז אייר ונקבר ביום א' ח"י אייר תקנ"ז לפ"ק, ת.נ.צ.ב.ה.

המצבה הזאת היא מצבת ר' גאטליב בן מוהר"ר זלמן ברייער כמבואר בפנקס דחברא קדישא דק"ק מט"ד דף נ"א ע"א אצל הרשימה מהתחדשות אלופי גבאים דח"ק ביום ח"י אדר שני תקנ"ו שהוא חתם ראשון כראש החברא "גאטליב בן מהור"ר זלמן ברייער זצ"ל". ובאותו פנקס שם נמצא, "מצוה לקיים דברי המת ה"ה המנוח הר"ר גאטליב במו"ז ... ולרא' מהימנא באנו עה"ח יום ב' וי"ו טבת שנת בלע המות לנצח לפ"ק [ישנו סימן על האותיות ע' ת' נ' ל' ח'] והיינו שנת תקנ"ח.

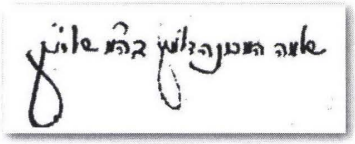
ו. א) בפנקס השחור דף ז' ע"א יום א' טו"ב סיון ת"פ לפ"ק חתום ראשון. ב) בפנקס הנ"ל דף ז' ע"ב יום ג' ב' דחהמ"פ תפ"א לפ"ק חתום ראשון. ג) בפנקס הנ"ל דף י"ב ע"ב יום ג' כ"ד ניסן ת"ץ לפ"ק חתום שביעי בין י"א אנשים. ד) בפנקס הנ"ל דף פ"ה עמ' א' יום א' ד' דחהמ"פ תפ"ו לפ"ק חתום ביחד עם רוב מנין ורוב בנין של בני הקהלה. ה) בפנקס הנ"ל דף פ"ו ע"א כנראה בתור דיין ביחד עם החותם הראשון הק' מרדכי גימפל במא"ז מנ"ש ולע"ע פה ק"ק מ"ד [עי' בספרו של הר' יקותיאל יהודה גרינוואלד, מצבת קודש לקורות ישראל במאטרדארף עמ' 109 שכותב כי מו"ה מרדכי גימפל שימש כאב"ד במט"ד עד שנת תפ"ו], והחותם השני שלמה המכונה זלמן בן הר"ר משה שלי"ט, והשלישי הק' מנחם מנדיל בא"א מוהר"ר מאיר ז"ל [הוא התורני מוהר"ר מנדיל דייטש שפטר במט"ד י"ט שבט תקי"א לפ"ק גר"וו מס' 72].

ז. הדיינים היו ב"ב לומדים מבני הקהלה שהיו יושבים בדין לפעמים.

בקהלת מט"ד דאז, היינו בין השנים ת"ס-ת"ץ נמצאו בערך בין חמישים לשישים[ח] ראשי משפחה משלמי מיסים, ועוד עשרים בעלי בתים שדרו בהקהלה שמסיבות שונות לא נמנו בין משלמי המיסים[ט].

שמות כל בני הקהלה מפורטים בכמה מקומות בפנקס הקהלה כאשר נרשמו היהודים בשמות קודש שלהם, וגם במפקדי הממשלה שנעשו מזמן לזמן, ובספרי הבתים שבהם נרשמו בעלי הבתים ואלו ששכרו אצלם, אשר שם נרשמו שמותיהם הלועזית. רשימות אלו כוללים רובם ככולם של בני הקהלה[י].

ואחר שעברתי ובדקתי ברשימות אלו שנרשמו בתקופה זו, לא מצאתי בין כל אלה אשר שמותיהם שלמה או זלמן שהתואר מוהר"ר זלמן מ"ד הולמתו זולת בנו של הראש הקהל מוהר"ר משה ברייער ז"ל"א.

חתימת מוהר"ר שלמה המכונה זלמן בן מוהר"ר משה ברייער מחותנו של הגאון בעל הפנים מאירות

ח. רשימת משלמי מיסים בפנקס השחור לכמה שנים.

ט. כנראה ממפקד דשנת תפ"ה ועוד מפקדים.

י. המקורות המצוים אצלי הם: א) רשימות משלמי מיסים בפנקס השחור דקהלת מ"ד, ב) הסענסיס דשנת תפ"ה, ג) רשימת הבתים דשנת תצ"ח, ד) דפי פנקס השחור שלכל א' מבני הקהלה דף א' לעצמו, [ולאחרונה באו לידי עוד כמה מפקדים משנים אלו].

יא. בקונטרס 'לתולדות משפחת ברייער' רשמתי את כל אלו שחיו בזמן ההוא שהיה שמם שלמה והטעמים אשר אי אפשר לומר על אף אחד מהם כי הוא מוהר"ר זלמן מ"ד, אך כעת שמצאתי הדבר מפורש אין מן הצורך להאריך ולהעתיק מה שכתבתי שם.

בספרו של גר"וו עמ' 109 על קהלת מט"ד כתב שבזמן שר' צבי הירש ליסקר שימש במט"ד כמ"ץ גר שם תלמיד חכם נכבד בשם ר' זלמן גם שמו נמצא חתום על פסקים ושטרות. והנה בפנקס השחור דף א' ע"ב ישנו כתב משנת תע"ב שמקבלים ר' צבי הירש הנ"ל כמ"ץ, ובתוך הדברים כתוב, "כשיהי' איזה משפט בקהלתינו מחויב לישב ה"ר הירש מ"ץ ור' [ז' או ק']למן והמה יצטרפו למי שירצו", ואני חושב שזוהי מקורו של גר"וו, כי לא מצאתי ר' זלמן חתום על פסקים ושטרות בפנקס השחור מזמן ההוא זולת ר' זלמן ברייער, אולם לדעתי לא אליו הכוונה כאן כי היה עדיין צעיר ולא נראה שהיה יושב על דיני תורה. ובכלל נראה לי שצריכים לקרות שם קלמן, והכוונה להר"ר קלמן שהינו הר"ר קלונימוס בן ר' אהרן ששמו מופיע הרבה פעמים בפנקס ושם דף ע"ד הוא תובע מבני הקהלה מה שהם מחויבים לו עבור שכר לימוד ת"ת בשנת תצ"א.

העולה מזה הוא שהגאון מוהר״ר אלעזר קאליר היה בן למשפחת ברייער ממאטערסדארף, ומה שחותם עצמו בשם משפחה קאליר אולי הטעם הוא כי היה רב ואב״ד בק״ק קאלין, ועל הדמיון בין השם קאלין לקאליר אימץ לעצמו השם אלעזר קאליר כשמו של הפייטן המפורסם הר״ר אלעזר קאליר. ובאמת לא מצאתי שיחתום את עצמו בשם קאליר בשום אחד מכתביו וספריו עד לאחר שעבר לגור ולשמש כאב״ד בק״ק קאלין.

היחס למשפחת הגאון בעל עבודת הגרשוני זצ״ל

יש להביא ראיה נוספת וסמך למה שכתבנו - שהגאון רבי אלעזר קאליר מתייחס למשפחת ברייער במאטערסדארף - והוא ממה שנמצא בהסכמת הגאון מוהר״ר אלעזר קאליר זצ״ל לספר בית אהרן של ש״ב הגאון רבי אהרן בן ר׳ יצחק אב״ד רעכניץ זצ״ל, וכדלהלן.

הקצין הר״ר זוסמן בן הר״ר ברוך ממאטערסדארף

גיסו של מוהר״ר משה ברייער ז״ל

בפנקסי קהלת מט״ד נזכר כמה פעמים גיסו של הקצין מוהר״ר משה בן מוהר״ר אלעזר ברייער, ושמו האלוף הר״ר זוסמאן בן הר״ר ברוך[יב]. ממסמכים שונים עולה כי מרת מילכה אשת מוהר״ר משה ברייער ומרת לאה אשת הר״ר זוסמאן היו אחיות בנות הר״ר יועץ גאטליב ממט״ד ז״ל.

הקצין כהר״ר גרשון מ״ד בן הקצין הר״ר זוסמן זצ״ל מווינא

בנו של הר״ר זוסמאן ממאטערסדאף היה הקצין הר׳ גרשון מ״ד מתושבי ק״ק ווינא, כך עולה מתוך הרישומים שנשרשמו בעת פטירת נכדו של הר״ר זוסמן בשם הר׳ יוסף יוזל - אשר שם משפחתו היתה זוסמאן על שם זקנו - ששימש

יב. בפנקס השחור קנ״א ע״ב: ״ע״ד הטענות ותביעות וסכסוכים שה׳ בין האלופים הקהל ק״ק מאטירשדארף ובין הני תרי גיסי כהר״ר משה במוהר״ר אלעזר והאלוף כהר״ר זוסמן בהר״ר ברוך...״. [ושוב מצאתי מפורש ששני הגיסים היה חתני הר״ר יועץ המכונה גאטליב וממנו ירשו שני חתניו את ה״ברייהויז״, דהיינו הבית שעושין שכר, וכנראה שבמשך הזמן נשאר ה״ברייהויז״ בבעלותו של מוהר״ר משה ובני משפחתו.]

כגבאי דהחברא קדישא בק"ק ווינא ונפטר שם ביום ד' י"ט אייר שנת תקמ"ג לפ"ק.[יג]

הקצין הר' גרשון מ"ד מווינא הנזכר היה חותן הגאון מוהר"ר אהרן בן ר' יצחק אב"ד דק"ק רעכניץ זצ"ל מחבר הספר בית אהרן.

והנה בהסכמת הגאון ר' אלעזר קאליר לספר בית אהרן הנ"ל מכנה הוא את הקצין כהר"ר גרשון חותן המחבר כשאר בשרו וכותב:

ידי שלחוה עלי דברי ידידות - מאיש חמודות - נ"י ע"ה פ"ה לו נאה להודות כבוד מוהר"ר אהרן נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק רעכניץ יצ"ו חתן **ש"ב האלף הקצין הישיש המהולל כהר"ר גרשון מ"ד זצ"ל מווינא למשפחת הגרשוני דודי זקני הגאון הגדול בעל עבודת הגרשוני**[יד].

ואם השערתינו דלעיל נכונה שהגאון מוהר"ר אלעזר קאליר היה נכד מוהר"ר זלמן ברייער ממט"ד מובן היטב איך היה שאר בשרו וקרובו של הקצין כהר"ר גרשון מ"ד חותן הגאון המחבר ספר בית אהרן, כי זקנו של הגאון ר' אלעזר קאליר מו"ה זלמן מ"ד היה שני בשני עם הקצין כהר"ר גרשון בן הר"ר זוסמאן ממ"ד כי אמותיהם היו אחיות בנות הר"ר יועץ גאטליב ממאטערסדארף.

קרבה למשפחת בעל עבודת הגרשוני נזכרה גם בספרו חות יאיר של הגאון ר' אלעזר קאליר בחלק ההספדים בהספדו על הגאון ר' גרשון חיות - נכד בעל העבודת הגרשוני - ששימש כאב"ד במט"ד, כותב הגאון מוהר"ר אלעזר קאליר עליו: ... אשר רוח ה' בקרבו והוא ש"ב הגאון הגדול מו"ה גרשון שהי' אב"ד דק"ק נ"ש והמדינה ...[טו]

יג. וואכשטיין מצבת ווינן 2 מס' 1048. ועי' מה שכתב שם כי בני ר' גרשון היו להם השמות משה וגאטליב וברוך, שמות ששייכים למשפחה זו.

יד. עי' בפנקס הזכ"נ דק"ק פפד"מ כ"ו אדר תנ"ז נפטר מרת לאה בת העבודת הגרשוני, וגם לר' יצחק אולף אחיו של בעל עבודת הגרשוני היתה בת בשם לאה, ואשת ר' זוסמאן שהיתה בת ר' גאטליב היתה שמה לאה, ואולי הקרבה למשפחת עבודת הגרשוני הוא על ידי משפחת אשת הר"ר יועץ גאטליב ז"ל. [אישים למשפחת אולף - כנראה מקרובי הגאון בעל עבודת הגרשוני - מצאתי בפנקס ק"ק פריעדבורג, ויש לעיין שם כי כמדומני אפשר לברר פרטים על המשפחה משם.]

טו. דף מ"ח ע"א.

מוהר״ר אלעזר אב״ד דק״ק מאטערסדארף זצ״ל

כנזכר שכאשר מוהר״ר אלעזר קאליר זצ״ל מדבר אודות אביו כותב, ״... ... ... הרב המופלג החכם השלם החריף ובקי המנוח כמוהר״ר אלעזר נכד הרב המאוה״ג המנוח המפורסם מוהר״ר אלעזר ז״ל שהיה אב״ד ור״מ דק״ק מאטיסדארף במדינת הגר״.

והנני חושב שמוהר״ר אלעזר[טז] האבד״ק מאטערסדארף הוא הוא מוהר״ר אלעזר זצ״ל אבי הקצין ר׳ משה ברייער ז״ל. כי לידת בנו הקצין מוהר״ר משה ברייער ז״ל - בשנת תכ״ה בערך - היתה מאטערסדארף קהלה קטנה שדרו בה אז בערך כשלשים משפחות, וסביר להניח כי מוהר״ר אלעזר אבי מוהר״ר משה ברייער אשר היה תלמיד חכם מחשובי הקהלה הוא זה ששימש כמנהיג ואב״ד שם.

כמובן שכמה מהדברים הנזכרים לעיל אינם יוצאים מגדר השערה, אבל מ״מ נראה שהדברים נכונים המה ואולי יתגלו עוד מקורות אשר ישפכו אור נוסף על תולדות משפחה זו.

הוספה למאמר

לאחרונה מצאתי[יז] מסמך משנת תצ״ה אודות היהודי זלמן בן משה ממאטערסדארף ובנו אלעזר אודות חוב מעות שהשר היה חייב להם, וכנראה מזה שמוהר״ר זלמן ברייער ובנו האברך מוהר״ר אלעזר חתן הגאון בעל הפנים מאירות זכו לשתי שולחנות תורה וגדולה במקום אחד.

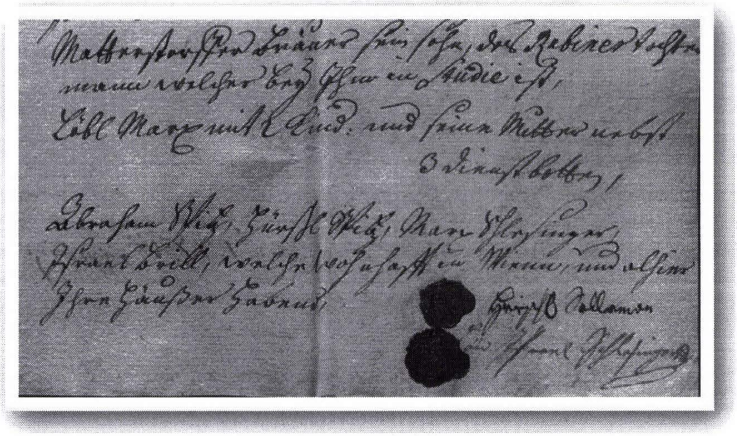
וביום ג׳ ד׳ לחודש תשרי שנה זו שנת תשפ״ד לפ״ק, בעת עברי על אחד המפקדים שבא לידי לאחרונה מאוצר המסמכים של השבע קהילות - מסמכים השמורים במבצר פארכטשטיין שהמה שייכים ליורשי הנסיכים למשפחת בית אסרהזי אשר תחת חסותם חיו יהודי השבע קהילות במשך מאות בשנים - מצאתי מפקד אחד מק״ק אייזענשטאדט שנעשה בסוף שנת 1735 [תצ״ו לפ״ק], ובסוף

טז. מוהר״ר אלעזר אבי הקצין ר׳ משה ברייער נפטר בין השנים תס״ב ותס״ח, כי בשנת תס״ח חותם בנו הקצין ר׳ משה, משה במוהר״ר לאזר שלי״ט ובשנת תס״ח כבר חותם, משה בן מוהר״ר לאזר ז״ל.

יז. ב-Magyar Zsido Oleveltar XII מס׳ 216 (עמ׳ 249).

אותו מפקד ישנה רשימה של אישים הנמצאים בהקהלה, על אף שאינן מבני הקהלה עצמה. בין האישים הנרשמים שם נמצא רשום גם אשת בת הרב ובלשון המפקד "דער ראבינערס טאכטער מאן", וכתוב שם שהוא בנו של היהודי המבשל שכר בק"ק מאטערסדארף ובלשון המפקד, "מאטערסדארפער ברייער זיין זון", וכתוב שהוא תלמיד של חותנו, ובלשון המפקד, "וועלכער ביי אים - היינו אצל חמיו - איין סטודענט איזט"

כמובן שקטע הנזכר מדבר אודות מוהר"ר אלעזר - אבי הגאון רבי אלעזר קאליר זצ"ל - שהוא בנו של מוהר"ר זלמן ברייער שעושה שכר בק"ק מאטערסדארף. והוא חתנו של הגאון האב"ד דשם הלא הוא הגאון בעל הפנים מאירות זצ"ל, והוא לומד אצל חתנו הגאון בישיבתו.

Mattersdorfer Brauer sein sohn der Rabiner tochter mann welcher bey Ihn ein student ist.

רישום של אישים בק"ק אייזנשטאדט: מאטערסדארפער ברייער זיין זון - דער ראבינערס טאכטער מאן - וועלכער ביי אים איין סטודענט איזט. [- בנו של מבשל שכר במאטערסדארף - הוא חתן הרב אב"ד - והוא תלמיד אצלו].

כך נרשם בשתי שורות העליונות. מתחת לזה כתוב: ליב מאקרס מיט 2 קינד אונד זיין מוטער ... 3 דינסטבאטען [- ליב בן מרדכי עם ב' ילדים ואמו וג' משרתות].

ושוב רשימה של בני אייזנשטאדט שגרו בעת ההיא בוויען: אברהם שפיץ, הירשל שפיץ, מארקס שלעזינגער (הוא ר׳ מר׳דכי שלעזינגער שסייע להגאון בעל פנים מאירות להדפיס את ספרו), עזריאל בריל, ... וואהנהאפט אין וויען אונד אלהיער אירן הייזער האבען [- הם דרים בוויען ויש להם בתים פה].

המסמך חתום ע״י: הירשל זלמן, ליב איזרעהל שלעזינגער. החותמים הם הר״ר הירש בן הר״ר שמואל שרייבער ששימש כנראה אז כראש הקהל, והחותם השני הוא הר״ר ליב בן כהר״ר אנשיל מרגליות יפה דוד זקנו של הגאון רבי עקיבא איגר זצ״ל.

❖❖❖

מוהר"ד בנימין וואלף פאלאק זצ"ל בעהמ"ח ספר אסיפת בנימין כת"י

תלמיד הגאון בעל הפנים מאירות

במפקד דק"ק א"ש משנת תק"ד-תק"ה באייזנשטאט:

בית מס' 5, יעקב פאלאק [נוסח מצבתו באבני א"ש מס' 210] בן 59, זוגתו ריזל [נוסח מצבתה באבני א"ש מס' 292] בת 50 הבעל מאייזנשטאדט זוגתו ילידת פרעסבורג, שלשה ילדים: שרה בת 28 דרה בהבית, **וואלף** 14 לעדיג, חיים בן 8, - משרתת בשם אסתר בת 14.

בחודש שבט תשס"ח עמד למכירה (ע"י חברת אסופה - פריט 513) כת"י של ספר 'אסיפת בנימין' מאת רבי בנימין וואלף ב"ר יעקב פאלאק מאייזנשטאדט, ברישום שם לא ידעו לזהות את מחבר הכתב יד. והנני להעתיק מה שנאמר שם על אודות הכתב יד:

ספר אסיפת בנימין כת"י - ביאור גדול על ספר מצוות קטן ... מאת רבי בנימין וואלף ב"ר יעקב פאלאק מאייזנשטאדט. כת"י ענק ... מחזיק 302 דפים ... כנראה אוטוגראף ... לפני כמאה שנה פרסם ר"י זלצר שהיה בעליו של כתב היד כמה קטעים בקובץ "נטעי בחורים" שיצא לאור בוואיטצען שבהונגריה וכן נדפסו שני קטעים בקובץ מוריה שנה ב' ה - ו. בקובץ נטעי בחורים יחס את הכת"י לרבי בנימין וואלף פולאק יאקרלס אב"ד פרעשבורג בשנות ת"ע-ת"צ בערך, אך זה אינו מפני שהכותב כאן מביא פעמיים את רבי וואלף הנ"ל בתואר זקנו, וא"כ תעלומת מחבר כתב היד בעינה עומדת. ... [הוא מעתיק מדברי זקנו הנ"ל ובסוף דברי זקנו כתוב] וכן הורה ... מ"ו הגאון גיסי המפורסם מוהר"ר אברהם ברודא ר"מ מפראג זצלל"ה ...

אמנם נראה ברור שמחבר ספר אסיפת בנימין הוא מוהר"ר בנימין וואלף הנזכר במפקד הנ"ל שנולד בשנת ת"צ בערך, ונקרא על שם זקנו הגאון ר' בנימין וואלף יאקרלס, וכפי הנראה בהמפקד אמו היתה ילידת פרעשבורג.

רבי בנימין וואלף נפטר באייזנשטאדט ביום ה' ונקבר יום ו' עש"ק כ"ה מנחם תקס"ו, מצבתו נמצא בביה"ח הישן באייזנשטאדט וזהו נוסחה [אבני א"ש מס' 521]:

י״נ בטהרה יום ה׳ ונקבר יום ו׳ עש״ק כ״ה מנחם תקס״ו לפ״ק / פ״נ התורני והרבני שלשלת היוחסין, מוכתר בנימוסין, ה״ה המופלג בתורה, עמי שרי נהורא, כבוד מוהר״ר בנימין וואלף פאלאק זצ״ל ... בן כהר״ר יעקב ז״ל / **ב**קול **נ**הי **י**המו **מ**ר **נ**ערים וזקנים, **נ**קונן יחד לגברא, רבא עטוף סדינים, **י**מיו עסק בתורה היקרה מפז ומפנינים, **מ**רביץ תורה כל ימיו ובקי בש״ס ודינים, **נ**עמו דבריו וצרפים ליודעים ומבינים, **ו**י להאי שופרא דבלע חמת תנינים, ווי וקובלנא דאזל ולא אתא בכמה שנים, **א**בד צדיק מן הארץ ופסו אמונים, **ל**א הניח דבר מן הראשונים ואחרונים, **פ**י צדיק ינוב חכמה דברי׳ נכונים, **פ**עולת צדיק לחיי עד בגן עדונים, **א**יזן וחיקר ותיקן ספרים רבים הגונים, **ל**א יצאו עדיין לאור עול׳ לגאונים, **א**גר לחמו בקיץ לפזר לאביונים, **ק**דמת עדן שוכן ובשמי מעונים. ת.נ.צ.ב.ה.

קרוב הדבר לומר שבצעירותו היה תלמיד האב״ד הגאון רבי מאיר בעל הפנים מאירות, מצד אביו היה מוהר״ר בנימין וואלף ממשפחה עתיקת יומין בקהלת אייזנשטאדט ששימשו כראשי וטובי הקהלה, וגם מוהר״ר בנימין וואלף עצמו נתמנה כבר בשנת תקי״ז כאחד מאלופי וקציני הקהלה, ובמשך הזמן אף שימש כראש הקהל כמה שנים, משנת תקמ״ז עד שנת תקנ״ז היתה דירתו בוויען ועיסוקו במסחר עורות. נמצא שמו מוהר״ר וואלף ריזלס כאחד הפרענומעראנטן על ספר הבחור של ר׳ אלי׳ בן אשר הלוי שנדפס בפראג בשנת תקמ״ח [אבני א״ש חלק הלועזי עמ׳ 173].

❖❖❖

מטה בנימין: יחוסו המורחב של חסיד רבינו הזקן הנודע, רבי בנימין קלעצקר (ראבינאוויץ) זלה״ה

נין ונכד להגאון בעל הפנים מאירות

א. תולדותיו וקוים קצרים לדמותו

הרה״ח המפורסם ר׳ בנימין קלעצקער זלה״ה. חתן הגאון ר׳ אלי׳ פינסקער זלה״ה ונכד הגאון בעל פנים מאירות זלה״ה. והי׳ עמיתו וחבירו של הרב ר׳ פנחס משקלאוו וגם היה ש״ב[א] ושותף בעסקיו, ומקום דירתו הי׳ בשקלאוו.

היה מקושר לרבינו [הרב בעל התניא נ״ע] מאד, ואח״כ לבנו אדמו״ר האמצעי נ״ע. ומסירת נפשו עבור רבותינו הי׳ בכל לבו ונפשו ומאדו וכו׳.

והוא היה מחותנו של הר״ר אלי׳ ב״ר מרדכי זלה״ה חתן רבינו נ״ע. שבנו (של הר״ר אלי׳) הר״ר ברוך ז״ל היה חתן הר״ר בנימין זלה״ה [לשון הבית רבי[ב]].

א. באג״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע חלק ו׳ עמ׳ שלג כתוב, שר׳ בנימין היה גיסו של ר׳ פנחס רויזעס, אך צריכים לברר איך הוא, כי ר׳ פנחס היה בנו של הגאון ר׳ העניך שיק זצ״ל כידוע (׳בית רבי׳ עמ׳ 140 ועוד) וחתן האשה הנגידה מרת רויזא משקלאוו (ספר השיחות תרצ״ו עמ׳ 126, ושם שהיו לה שלשה חתנים), והר׳ בנימין קלעצקער היתה חתן ר׳ אלי׳ פינסקער (׳בית רבי׳ עמ׳ עא), וכפי שיבואר בהמשך המאמר אמו של ר׳ בנימין היה שמה פינקל ולא רויזא. אם לא שנאמר שהיה ר׳ אלי׳ פינסקער בעל האשה הנגידה מרת רויזא. וב׳בית רבי׳ לא הזכיר שהיה ר׳ בנימין גיסו של ר׳ פנחס כ״א שהיה ש״ב, וגם לא מצינו שר׳ בנימין היה נקרא רויזעס. וצ״ע. ואולי היו שניהם גיסים בזווג שני.

בתולדות הרה״ח ר׳ פנחס רויזעס שי״ל ע״י הר׳ שלום בער אבצן שיחי׳ (באנגלית, ברוקלין תשנ״ח) עמ׳ 52 הערה 12 כותב עפ״י השערה (עיי״ש), שר׳ בנימין היה נשוי לאחות ר׳ פנחס, אבל נראה שזה בלתי אפשרי אלא בזיוו״ש, וכנ״ל.

ב. עמ׳ עא. ב׳בית רבי׳ המתורגם לאידיש, קה״ת תש״נ עמ׳ 114 כתוב, שר׳ בנימין היה חתן הגאון בעל פנים מאירות, דבר שהוא בלתי אפשרי לפי סדר השנים, וכפי שנאריך בזה להלן.

כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע באגרת אודות הסתלקות אביו כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע כותב[ג]:

> **וביום** הגיע השמועה הרעה הזאת אלי לכאן קרימנצוק, כי לא זכיתי להיות בעת הסתלקותו, נפלתי לארץ כל הלילה ולא הי' בי דעת כלל. וה' נתן בי כח לעמוד בדעתי אחר ב' וג' ימים שהושב רוחי מעט אלי, ונתחזקתי קצת על ידי ידידי כנפשי וכלבבי ר' בנימין משקלאב שהי' פה.

התואר ידידי כנפשי וכלבבי שבו משתמש כ"ק אדמו"ר אמצעי נ"ע בדברו אודות ר' בנימין קלעצקער מאשר את דברי ה'בית רבי' שר' בנימין היה מסור לעניני רבותינו בכל לבו נפשו ומאודו וכמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם[ד].

ובמענה לאחת השאלות בעת חקירת רבינו האמצעי נ"ע (בקשר למאסרו) כותב[ה]:

> **במקומות** אחרים מבקש אני מנאמני שיערכו נסיעות, כמו למשל בשנה שעברה בקשתי מבנימין רבינאוויטש (הוא ר' בנימין קלעצקער[ו]) משקלאוו ומאברהם מנעוול שיסעו להשיג תרומות במקומות הסמוכים.

כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע מתאר את ר' בנימין כאחד מחשובי יקירי גאוני שקלאוו, וכותב שמוצאו היה מגזע מתנגדים חריפים לשיטת הבעש"ט נ"ע והרב המגיד ממעזדיטש נ"ע[ז]. במשך הזמן נתקרב אל כ"ק אדמו"ר הזקן והיה מגדולי החסידים, היה מחסידי אדמו"ר הזקן אבל בעיקר מחסידי אדמו"ר האמצעי[ח].

מסיפורים אחדים בכתבי כ"ק אדמו"ר מהריי"צ נ"ע עולה, שר' בנימין היה אצל כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע כבר בשנת תקנ"א[ט], יותר מעשרים שנה לפני עליית

ג. אג"ק כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע, ברוקלין תשע"ג עמ' כ"א.

ד. בכלל התואר 'ידידי כנפשי וכלבבי' - לעומת התואר 'ידיד נפשי' - הוא תואר בלתי רגיל במכתבי רבותינו.

ה. אג"ק כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע, ברוקלין תשע"ג, עמ' רלד. [והוא תרגום ממ"ש ברוסית].

ו. כפי השערת הרה"ח ר' שד"ב לוין שם וברור שצודק בזה.

ז. אג"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע חלק ו' עמ' שלג.

ח. 'תורת מנחם רשימת היומן' עמ' רמד.

ט. ראה אג"ק מוהריי"צ נ"ע חלק ב' עמ' שסט-שע, סיפור אודות ר' בנימין בשעת ביקור הרה"צ הרה"ק ר' שלמה קארלינר נ"ע אצל כ"ק אדמו"ר הזקן בשנת תקנ"א (להלן נביא את הסיפור במילואו). ב'לקוטי דיבורים' עמ' קמ גם מסופר סיפור זה, ושם כתוב שהיה זה בשנת תקמ"ב או תקמ"ג, אבל כיון שר' בנימין היה מחניכי אדמו"ר האמצעי מסתבר שזה היה בשנת תקנ"א. כי בשנת תקמ"ב או תקמ"ג היה אדמו"ר האמצעי בן ח' או ט' ור' בנימין היה לכל

כ"ק אדמו"ר האמצעי על כסא האדמו"רות. כלומר, שר' בנימין הסתופף בצל כ"ק אדמו"ר הזקן יותר מעשרים שנה. אך לפי זה, מכיון שנשיאות כ"ק אדמו"ר האמצעי היתה רק חמשה עשר שנים, נמצא שר' בנימין הסתופף בצל קדשו רק כחמשה עשר שנה, וא"כ קשה למה נחשב ר' בנימין בעיקר כחסיד אדמו"ר האמצעי באם רוב שנותיו הסתופף אצל כ"ק אדמו"ר הזקן.

ונראה שפירוש הדבר הוא על פי הידוע, שעוד בחיים חיותו של כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע - החל בשנת תק"ן - תקנ"א - נמסרה הדרכת צעירי החסידים בידי בנו כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע', וסביר להניח שגם ר' בנימין היה מהאברכים שהתחנכו תחת הדרכתו של אדמו"ר האמצעי נ"ע באותה תקופה, ועל כן נחשב בעיקר מחסידי אדמו"ר האמצעי.

הפחות בגיל ט"ו ט"ז בעת ההיא. ואינו מסתבר שחסיד שהיה כבר אצל רבינו הזקן נ"ע כמה שנים (משנת תקמ"ב-ג) לפני שהתחיל אדמו"ר האמצעי להדריך את האברכים (בשנת תקנ"א), וגם היה קשיש ממנו כעשר שנים, היה מחניכיו. ועי' במבוא לאג"ק אדמו"ר הזקן מאת הרה"ח ר' שד"ב לוין שיחי' הוצאה חדשה דשנת תשע"ב עמ' 45 אודות תקופה זו בנשיאות כ"ק אדמו"ר הזקן.

י. 'היום יום' - שלשלת היחס. ועי' ברשימת יומן כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע חוברת ו' עמ' יח: "וכשהיה - כ"ק אדמו"ר האמצעי - בן שבע עשרה - בשנת תקנ"א - מסר כ"ק אביו אדמו"ר על ידו את הדרכת האברכים בני וחתני החסידים היושבים בליאזנא". וכך כותב כ"ק אדמו"ר האמצעי ב'קונטרס ההתפעלות' שנכתב בשנת תקע"ד ('מאמרי אדהאמ"צ קונטרסים' עמ' קפה), "שהורגלתי מנעורי זה יותר מעשרים שנה - לפני כ"ד טבת תקע"ג - בהיכל קדשו של אאמו"ר ז"ל, וידעתי ממנו כל פרטי מכאובי אנ"ש", שזה בשנת תקנ"א-תקנ"ב לערך.

וראה במבוא לאג"ק אדמו"ר האמצעי מאת הרה"ח ר' שד"ב לוין שיחי' הוצאה חדשה, תשע"ג עמ' 7.

ועי' בספר השיחות ה' תש"ד עמ' 127: החסיד ר' בנימין קלעצקער - ער איז געווען א פה מפיק מרגליות - האט דערציילט, אז אמאל איז ער געזעסען מיט יונגעלייט שבועות און האבען צווישען זיך געררעדט בענינים שונים. האבען זיי געפרעגט... איז ביי זיי געבליבען צו פרעגען ביים משפיע, האבען זיי געפרעגט הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי... נאכדעם האט הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי דאס געפרעגט ביי הוד כ"ק רבינו הזקן... [=החסיד ר' בנימין קלעצקער - הוא היה פה מפיק מרגליות- סיפר, שפעם ישב עם אברכים שבועות ודברו ביניהם בענינים שונים. שאלו.. נשאר ביניהם לשאול את המשפיע, שאלו את הוד כ"ק אדמו"ר הרה"ק האמצעי... אח"כ שאל הוד כ"ק אדמו"ר האמצעי את אדמו"ר הזקן] וכנראה שזה היה הסדר בעשרים שנים האחרונות של נשיאות כ"ק אדמו"ר הזקן.

ועי' במכתבו של הגאון ר' יצחק אייזיק הלוי עפשטיין מהאמיל (נדפס בספר 'תולדות יצחק אייזיק', קה"ת תשמ"ז עמ' 176) שממנו ג"כ אפשר לראות שאף חסידי אדמו"ר הזקן התחנכו

זה שר' בנימין היה מהחסידים שקיבלו הדרכתם וחינוכם בעבודת החסידות מאדמו"ר האמצעי, יש ללמוד גם מסיפור הרה"ח רב"ש שניאורסאהן ז"ל - זקנו של כ"ק אדמו"ר הרמ"מ מליובאוויטש נ"ע - ברשימותיו:

> **אח"כ** סיפר - כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע - מעשה ששמע מאחד שהי' דר פה ליובאוויטש, שמו היה נקרא אלי' חאציע, שהי' משרת אצל כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע זיע"א, ופעם אחד אכל כ' הר"ר פנחס ז"ל משקלאוו[א] הנ"ל ביחד עם כ"ק אדמו"ר האמצעי הנ"ל, ושמע אלי' חאציע הנ"ל - בעת שנתן לפניהם הסעודה - שאמר אדמו"ר, שנטיעת החסידות בחסידים כפי רצונו, נטע באלו שלושת החסידים[ב]: בהר"ר בנימין קלעצקער זללה"ה, ובהר"ר נטע ממנאסטריצע זללה"ה, ובהר"ר הלל מפאריטש זללה"ה. ושאל ממנו הר"פ הנ"ל: און אין מיר? - בלשון שאלה, האט ער גיענפערט בלשון שחוק: אין דיר ניט[ג].

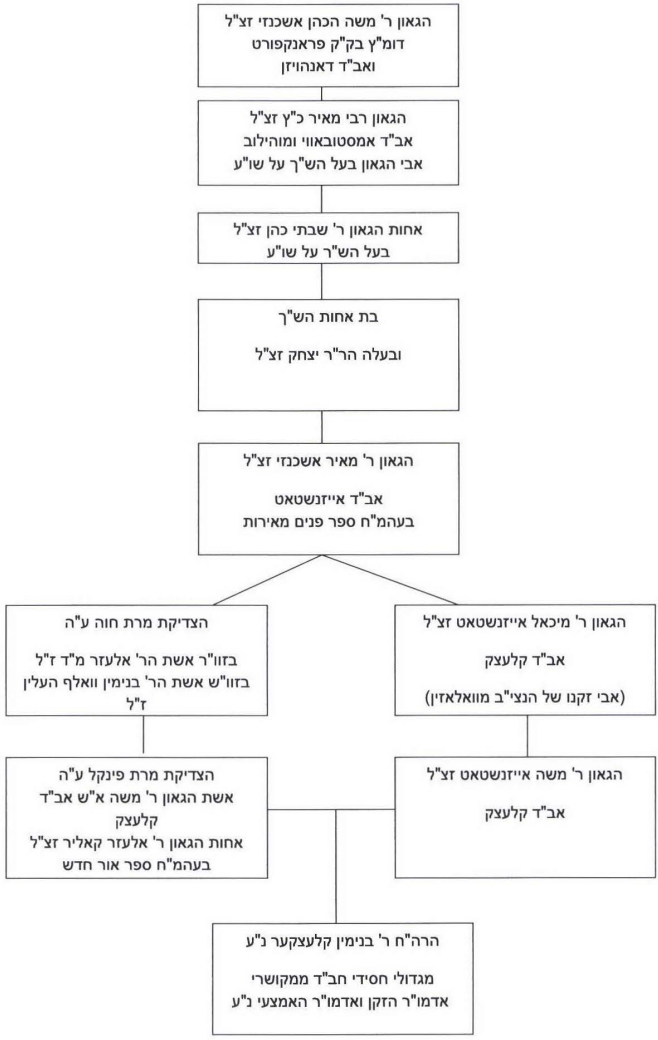
אצל כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע: **שבחינה... הנ"ל נטע אדמו"ר נ"ע בקרבי... והתחילה לצמוח ולהתגדל על ידי בנו אדמו"ר הרב שי'**.

יא. הרה"ח ר' פנחס שיק רויזעס ז"ל בנו של הרה"ג ר' חנוך העניך שיק משקלאוו מגדולי חסידי אדמוה"ז, ראה 'בית רבי' ע' 140.

יב. כנראה שהיו נוסחאות שונות מי היו השלשה חסידים שאמר עליהם כ"ק אדמו"ר האמצעי שפעל בהם כפי רצונו. ראה בספר 'בית רבי' עמ' ק"ו: הרה"ג ר' משה יצחק זלה"ה מיאס... והוא אחד מהשלשה שאמר רבינו (האמצעי) עליהם שפעל בהם (אויסגעפיהרט) המכוון כו' [ולהעיר שגם ר' משה יצחק מיאס היה כבר אצל אדמו"ר הזקן, ואם נקוט שהוא היה אחד מהשלשה, בהכרח לבאר שהכוונה כמו שביארנו בפנים, ששימושו היה אצל אדמו"ר אמצעי בחיי אביו].

יג. ואולי אפשר לומר בכוונת אדמו"ר האמצעי נ"ע, כי ר' פנחס היה בעיקר מחסידי אדמו"ר הזקן נ"ע כי כנראה היה מבוגר מאדמו"ר האמצעי לפחות בכמה שנים, כי בשנת תקמ"ג חתם על החומשים של ר' שלמה דובנא (ע' ישורון חלק ט' אלול תשס"א, עמ' תשכא) והיה אז לכה"פ בן ט"ו או ט"ז שנים ומסתבר אף בגיל קשיש מזה. ובאגרות קודש אדה"ז נ"ע ישנה תשובה אליו אשר לפי השערת המוציא לאור נכתבה בשנת תקמ"ז, וכנראה שאז לא היה אברך צעיר. ובספר השיחות תרצ"ו עמ' 66 כתוב שר' פנחס בא לליאזנא בפעם הראשונה בשנת תק"מ. [וראה 'היכל הבעש"ט' גליון יב עמ' קכה, הערה 5. וראה שם בסוף עמ' קלא, שתרם מעות קדימה לסידור 'שער הרחמים' מר' פנחס המגיד מפאלאצק תלמיד הגר"א וממתנגדי החסידות, בשנת תקמ"ח].

בסיפורי כ"ק אדמו"ר הריי"ץ אודות פטירת הרבנית דבורה לאה אם כ"ק אדמו"ר הצ"צ בשנת תקנ"ג ('לקוטי דיבורים' עמ' 1332) כתוב, שהיה הר' פנחס הנ"ל בעת ההיא מזקני החסידים, אכן כנראה שאין הכוונה זקן ממש, בגיל שישים ולמעלה, דא"כ כשנפטר בשנת תקפ"ה היה

כבר למעלה מבן תשעים, ולא מצינו עליו התואר זקן מופלג וכדומה, אלא הכוונה מקשישי וותיקי התלמידים, ובמקומות אחרים בסיפור הנ"ל אכן כתוב כך מקשישי התלמידים.

הרה"ח ר' הלל מפאריטש והרה"ח ר' נטע ממנאסטריצא הנזכרים בסיפור היו מחסידי אדמו"ר האמצעי נ"ע, ובספר 'בית רבי' נרשמו ברשימת תלמידיו שתחלת שמושם היה אצלו[יד]. והסיבה שגם הרה"ח ר' בנימין קלעצקער נכלל בין החסידים שנטע בהם כ"ק אדמו"ר האמצעי החסידות כפי רצונו - על אף שהיה מחסידי אדמו"ר הזקן - היא, כנ"ל, מפני שבעיקר היה ממחונכי אדמו"ר האמצעי כדברי כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע.

ואולי זו גם הכוונה במה שנמצא ברשימת אחד מחסידי כ"ק אדמו"ר הצ"צ נ"ע[טו] שמסר בשם אדמו"ר האמצעי נ"ע, שבדור הישן היו החסידים ר' יוסף[טז] ור' בנימין[יז], ובדור הזה הם ר' הלל מפארעץ ור' נטע ממאנאסטריצע. וכנראה ששני הסוגים הם חסידים מחניכי אדמו"ר האמצעי נ"ע, ו'בדור הישן' הכוונה לאלו שהיו מחניכיו בתקופת נשיאותו של אדמו"ר הזקן, ו'בדור הזה' הכוונה על החסידים שבאו בתקופת כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע.

פרטים ביוגרפיים העולים מהמקורות הנ"ל

כמה פרטים ביוגרפיים עולים מהסיפורים ומהתיאורים שהבאנו לעיל, ונפרטם אחד אחד, שכן על ידם אפשר ללמוד עוד פרטים חשובים על ר' בנימין ועל שרשי משפחתו.

א. שר' בנימין קלעצקער מכונה גם ר' בנימין רבינוביץ.

ב. שהיה ממשפחת מתנגדים, כמו שכתוב בסיפורי כ"ק אדמו"ר מהריי"ץ.

ג. שהיה נכד הגאון בעל פנים מאירות.

ד. שהתגורר בק"ק שקלאוו.

ה. שהיה חתנו של הגאון הר' אלי' פינסקער[יח].

יד. בית רבי עמ' 206 ועמ' 210.

טו. 'מגדל עז' עמ' קצט.

טז. הכוונה להרה"ק רבי יוסף מליובאוויטש דודו של ה'צמח צדק' דרך אביו - ראה 'בית רבי' עמ' 148.

יז. כפי שמציין המהדיר שם שהכוונה לר' בנימין קלעצקער.

יח. מי היה הגאון ר' אלי' פינסקער לא עלה בידי לברר. ועי' להלן שהובאו עוד חתני גאון זה.

ו. שתחילת בואו לכ"ק אדמו"ר הזקן היתה בערך בשנת תק"נ כשהיה אברך צעיר, וא"כ יש לקבוע שנת לידתו בסביבות שנת תק"ל.

מעתה עלינו לברר את השאלות הבאות על פרטים עלומים בתולדתו:

א) כיצד בדיוק היה ר' בנימין נכד הגאון בעל פנים מאירות?

ב) האם אפשר לזהות איזה מתנגדים חריפים לחסידות במשפחת הר' בנימין?

ג) מהו פשר של הכינוי קלעצקער?

ד) מהו פשר של שם משפחתו ראבינאוויץ?

ב. שם משפחתו ודרכי יחוסו מהו?

קלעצקער על שם קלאץ - בול עץ?

ב'ספר הצאצאים[יט] מביא אחד מהסיפורים המפורסמים אודות ר' בנימין קלעצקער בצורה זו:

> **פעם** פגשוהו לרבי בנימין שהיה סוחר עצים (ועל זה היה מכונה בשם קלעצקער), בעיצומו של היריד שבא לסחור שם עצים, כשהוא שקוע שם במחשבות על עניני אחדותו יתברך, לשאלה איך בתוך מהולת היריד יכול להתרכז במחשבות עמוקות כגון אלה ענה: אם ב"אחד" נופלות מחשבות על קלעצר [עצים], מותר גם באמצע הטרדא והעסק בקלעצער לחשוב בעניני אחד.

כמקור להסיפור מציין שם לשיחת כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע[כ]:

> **וידוע** המאמר של ר' בנימין קלעצקער שעמד על הקלעצער על חוף ריגא און זיך פארטראבט אין חסידות משך חמש שעות והי' לפלא ואמר למה זה לפלא בעיניכם, מיר איז א וואונדער איך אומרים אחד בק"ש ומחשבים וועגען קלעצער בחוף דריגא.

יט. ירושלים תשמ"ד, עמ' 105.

כ. 'תורת שלום' עמ' 6, והסיפור מובא גם ברשימות כ"ק אדמו"ר זי"ע (תורת מנחם רשימת היומן דלקמן).

לפי 'ספר הצאצאים' הכינוי קלעצקער הוא על שם עיסוקו ביערות במכירת עצים, ובול עץ באידיש הוא קלאץ, ובלשון רבים קלעצער, ועל שם עיסוקו קראו לו ר' בנימין קלעצקער.

אך דא עקא, כ"ק אדמו"ר הריי"ץ נ"ע כותב[כא] כי עסקיו של ר' בנימין לא היו בעצים וביערות אלא בעורות. וזה לשונו [הוא] **היה סוחר בעורות חיות יקרים ביותר - פעלץ האנדלער.**

וגם, והוא העיקר, במקור הסיפור שב'תורת שלום', לא נאמר כלל שר' בנימין היה סוחר עצים, רק מסופר שהיה עומד על הקלעצער, וכפי שהוא ברשימת כ"ק אדמו"ר זי"ע[כב] "שטייענדיג אמאל בא די קלעצער אויפ'ן ברעג אין ריגא [=כאשר עמד על קורות העץ על שפת המים בריגא]"[כג].

קלעצקער על שם העיר קלעצק

בספר 'רשימת דברים' של החסיד הישיש ר' יהודא חיטריק ז"ל - שחותנו נמנה על צאצאי הרה"ח ר' בנימין קלעצקער - כתוב שהשם קלעצקער הוא על שם חותנו של ר' בנימין שהיה אב"ד בקהלת קלעצק:

> ר' בנימין הי' יליד שקלאוו, ושם היה מקום מגוריו. הי' סוחר יערות, אחד מהחסידים המפורסמים והמקושרים כל ימי חייו לכ"ק אדה"ז ולכ"ק אדהאמ"צ ולכ"ק הצ"צ, ומובא ב'בית רבי' שמסר נפשו עבור בית חיינו (אדה"ז[כד]).

כא. אג"ק חלק ו' עמ' שלג.

כב. 'תורת מנחם רשימות היומן', קה"ת תשס"ו, עמ' תפב (מתוך 'היום יום' חלק שני).

כג. ואף אם נאמר שהמשמעות היא כי היה עסוק במכירת עצים, כמו שכתוב בכמה מקומות (ראה לדוגמא 'רשימת דברים' של הרב חיטריק עמ' 86), אינו מוכרח שעל שם זה נקרא קלעצקער, דבר שלא נאמר מפורש בשיחה. ובכלל, אין דרך להוסיף אות ק' באמצע התיבה, והיו אומרים קלעצער (ולא קלעצקער), כמו שאומרים בלעכער (ולא בלעכקער) למי שעוסק עם בלער, או גלעזער (ולא גלעזקער) למי שעוסק עם גלאז. ועי' בספרו האנגלי של אלכסנדר ביידער, The Dictionary of Jewish Surnames from the Russian Empire, by Alexander Beider, Avotaynu Inc, Bergenfield NJ, 8200 (על שרשי שמות משפחה יהודיים באירופה) שכותב שהשם קלעצקער הוא שם משפחת אישים שמוצאם מהעיר קלעצק. לשמות על שם עצים קלאץ מציין לכמה שמות קלאץ קלעצער וכדומה אך לא לשם קלעצקער.

כד. איני יודע מנא לו הא, ואולי ידע איזה סיפור בענין זה. ועי' באגרת כ"ק אדמו"ר האמצעי הנדפס בספר המשפיע (ירושלים, תשמ"ב) ושם בעמ' ק"פ נזכרים החסידים מהר"פ ור"ב משקלאוו וכנראה שהכוונה לר' פנחס רויזעס ולר' בנימין קלעצקער (וכן הוא בהמפתחות שם),

נקרא ר׳ בנימין קלעצקער לפי שהיה חתן הרב דעיר קלעצק, בן הרה״ג מוהר״ר מאיר אייזנשטאדט מחבר ספר פנים מאירות (ולא כמו שכתבו שהי׳ חתן הפנים מאירות - הפנים מאירות היה רב בעיר אייזנשטאדט, ובנו היה רב בעיר קלעצק)[כה].

ואף שכמה מהפרטים שבקטע זה אינם מדויקים, אך פרט זה שר׳ בנימין נקרא על שם העיר קלעצק נכון הוא, וכן הוא ברשימת כ״ק אדמו״ר הריי״צ[כו] שקורא ר׳ בנימין ״ר׳ בנימין מקלעצק״[כז].

מכתב מהרב תומארקין מדובראוונא אודות משפחת ר׳ בנימין קלעצקער

קודם שנמשיך בבירור קשרי ר׳ בנימין לעיר קלעצק, כדאי להעתיק שני קטעים ממכתב של אחד מקרוביו - שנדפס בקובץ ׳משפחת סופרים׳ שי״ל בשנת תרנ״ג באדעסא - כנראה שהכותב הוא הרב אלי׳ תומארקין מדובראוונא[כח].

וקרוב לוודאי שגם לזה כיון בעל הבית רבי בזה שכתב שר׳ בנימין מסר נפשו עבור בית חיינו. גם מה שכתב שהיה ר׳ בנימין מקושר לכ״ק אדמו״ר הצ״צ נ״ע, יש להעיר שבספר ׳בית רבי׳ נפקד מקומו בין תלמידי אדמו״ר הזקן שהתקשרו אל אדמו״ר הצ״צ, וגם בין אלו שהיו רק כפופים אל אדמו״ר הצ״צ לא נזכר שמו. ועי׳ ב׳רמ״ח אותיות׳ אות לח: ״פ״א בבוא ר״ב מקלעצק אמר הצ״צ דא״ח בישבם על מיטה אחת, ובאמצע המאמר עמד ר״ב מהמטה ברעדה ועמד לפניו כעבדא קמי׳ מרי׳ ושאלוהו ואמר שבאמצע המאמר שמע שאדמוה״ז מדבר מתוך גרונו״. גם מסיפור זה משמע שלא היה ר׳ בנימין מקושר או אפילו כפוף לאדמו״ר הצ״צ נ״ע.

כה. אגב, מה שכותב הר׳ חיטריק בספרו שם, שה׳פנים מאירות׳ היה בן אחותו של בעל הש״ך על חושן משפט ויו״ד ועל חמשה חומשי תורה, אגב שיטפיה הזכיר הש״ך על התורה כי הוא אינו לר׳ שבתי כהן בעל הש״ך על שו״ע. ואף מש״כ, שהיה בן אחות הש״ך, היא טעות, כי היה נכד אחות הש״ך, כפי שהעיר המהדיר שם.

כו. רשימת ׳דברי ימי חיי אדמו״ר הזקן׳, קה״ת תשע״א, עמ׳ לט, ובעוד מקומות.

כז. אבל ייתכן שהוא רק תרגום מעתיק הרשימה שתירגם המילה קלעצקער - מקלעצק, כי הרשימות לא נדפסו מגוף כ״י כ״ק אדמו״ר הריי״ץ נ״ע.

כח. ב׳משפחת סופרים׳ (בילקוט משפחות של משה אליעזר בעלינסאן) עמ׳ ט, נמצאים שני מכתבים אלו, הראשון שהעתקתי ממנו בלי חתימה, והשני עם חתימת הר׳ אלי׳ תומארקין מדובראוונא. קשה לקבוע מי כתב את המכתב הראשון, אבל זה ברור שהיה מדובראוונא כמו שכתוב בתוך המכתב. ומתוכן המכתב משמע שהיה בן אחיו של ר׳ אהרן תומארקין (שהיה חתן ר׳ בנימין קלעצקער). ומסתבר ששני המכתבים שנדפסו שם הם של כותב א׳ וא״כ בעל המכתב הוא ר׳ אלי׳ תומארקין החותם במכתב השני. מהדיר הספר ׳רשימת דברים׳ של הר׳ חיטריק ציין למקור זה, אבל לא השתמש בו כל צרכו. [ר׳ אהרן תומרקין הנ״ל הוא אבי זקנו של הר׳ אהרן תומרקין אב״ד חרקוב חותנו של ר׳ יהודא חיטריק].

הקטע הראשון הוא אודות חותנו של ר' בנימין, הרה"ג ר' אלי' פינסקער:

אא"ז הרה"ג מו"ה אלי' פינסקער זצ"ל... מלבד כי הוא עצמו היה גדול בישראל ותפארת ישרון והי' גם גביר עצום, עוד זאת הי' מיוחס גדול שאין כמוהו. כך מקובלני מבית אבא ז"ל. והי' ש"ב של הרה"ג הגביר מוהר"ר ליב בר' בער זצ"ל מווילנא ואחיו הרה"ג זצ"ל[כט]. וגם היה ש"ב של מרן הגר"א מווילנא זצ"ל. ולזאת פזרו חותנו וחמותו הגבירים ז"ל הון רב להשיאו לו את בתם זוגתו ז"ל.

והגפן הזה מארץ ליטא הסיעו לשקלאב. וכל חתניהם גיסי אא"ז הר' אלי' פינסקער ז"ל היה גדולי ארץ, דהיינו הגאון מוהר"ר העניך שיק זצ"ל האבד"ק שקלאב, והגאון מהר"י בער מסלוצק, והרה"ג מו"ה בנימין ריבלין זצ"ל משקלאב שהי' תלמיד מרן הגר"א ז"ל.

וגם המה מלבד גדולת גאון תורתם היו ג"כ מיחוסי ארץ, אמנם גיסם אא"ז הרה"ג מורנו הרב אלי' פינסקער ז"ל הי' נעלה ביחוסו עליהם כן שמעתי כמה פעמים מפי זקני הדור.

והקטע השני אודות ר' בנימין עצמו:

חתנו של אא"ז הרה"ג מוהר"א פינסקר ז"ל, היה הרה"ג החסיד המפורסם מוהר"ר בנימין קלעצקער זצ"ל הנודע ברוב גאונו וקדושתו, והי' נכד הגאון בעל פנים מאירות זצ"ל ותלמידו של אדמו"ר נ"ע.

כט. הכוונה לר' ליב ור' הירש בני ר' בער בן ר' אלי' פעסעלעס, שמשפחתם היה משפחה גדולה בווילנא ורבים מבניה השתייכו להמתנגדים החריפים דקהלת ווילנא.

עי' 'קרי' נאמנה' עמ' 257-259 לתולדות האחים ר' ליב ור' הירש, ועי' שם עמ' 179 לתולדות אביהם ר' בער בן ר' אלי' פעסעלעס.

ר' אלי' פעסעלעס הנ"ל היה בן ר' צבי בן הר' אלי' חסיד (שהיה חתן ר' פתחי' בן הגאון ר' משה רבקש בעל הבאר הגולה) בן הגאון הר' משה קרעמער אב"ד ווילנא, עי' בקרי' נאמנה שם עמ' 177-176.

הגר"א מווילנא היה בנו של ר' שלמה זלמן בן הר' בער בן ר' אלי' חסיד (שהיה חתן ר' פתחי' בן הגאון ר' משה רבקש בעל הבאר הגולה) בן הגאון הר' משה קרעמער אב"ד ווילנא ובדרך זה היה קרוב למשפחת פעסעלעס ולמשפחת ר' אלי' פינסקער חותן ר' בנימין קלעצקער.

ועם זה היה גם גביר וסוחר נכבד, והיה דודו[ל] של הגאון הגביר מו"ה זלמן מרגלין ז"ל מפאריץ[לא] (אחיו של בעל מראות הצובאות), והגר"ז מרגלין היה משתבח בדודו הרה"ג ר' בנימין ז"ל.

ל. איך היה ר' בנימין דודו של ר' זלמן מפאריץ יבואר בהמשך מאמרנו.

לא. עי' ב'עיר ווילנא' להלל נח מגיד (ווילנא תר"ס) עמ' 275, שהרה"ג ר' זלמן מארגאלין נפטר בפאריץ בן ע"ו שנה במוש"ק י"ג אייר תרל"ו. ועי' ב'דעת קדושים' של אייזנשטאדט (פטרבורג, תרנ"ז) עמ' 81. כנראה ממה שכתבו עליו לא השתייך לעדת החסידים כלל. ובהלבנון שנה י"ב גליון מ' (בעיר ווילנא מציין בטעות לגליון כ"ז) נמצא מכתב מאת ר' שלום מאירזאהן נכד הר' זלמן מארגולין הנ"ל המודיע על פטירתו ומפליא בגודל צדקתו ולמדנותו.

כדי להכיר את תכונת האיש הגדול הלזה - שהיה משתבח בדודו ר' בנימין קלעצקער - הנני מעתיק את המכתב במילואו:

פאריץ - על אבדון אבדה שאינה חוזרת, אחד מן השרידים אשר ד' קורא להם, תדמענה כעת דמע, עיני עדת עירינו, בימים אלה הלך למנוחות ואותנו עזב לאנחות האיש המורם מעם, ה"ה הרב הגאון המאוה"ג שלשלת היוחסין נזר ישראל ותפארתו הנודע בכל קצוי ארץ לשם ולתהלה ברוב צדקת פזרונו, צדיק חסיד ועניו כקש"ת מו"ה שלמה זלמן מרגלין נ"ע, בנו של הרב הגאון החסיד אליעזר זצ"ל, ואחיו של הגאון האמיתי בעהמ"ח ס' אגודת אזוב ומראות הצובאות זצ"ל.

קרני אור התורה זרחו עליו תמיד ביפעת הודם, בקי היה בכל חדרי הש"ס גם ספרי פוסקים ראשונים ואחרונים ערוכים היו על שפתיו, וברוחב שכלו ועוצם תבונתו דלה דלה מים עמוקים, והראה נפלאות בחידושי תורה חדשים לבקרים, גם חכמת החשבון וחכמת התכונה וידיעת שפתנו הקדושה מצאו קן למו בלבו הנבון ועטרת חכמתו הרבה היה עשרו וטובו יען השכיל אל דל, הוא היה אבי יתומים ותומך ידי דלים ורשים, ידיו פתוחות היו לרוחה לפזר במדה גדושה לכל עני ואביון לתת להם כל משען לחם ומים ובשמחה רבה פזר נתן את הונו בכל שנה ושנה למאות ולאלפים לכל עניי משפחתו וקרוביו הרבים.

זה רבות בשנים אשר אחז דרכו בקודש, ונטש את מסחרו הרב, ורק על קניני נפשו הטהורה שם עינו ולבו וכל מגמת חפצו, הקדיש כל עתותיו לתורה ולתושיה ולעבודת ד', לא מש מאהלה של תורה, ובכל מקום שמצאנו עוצם גדולתו, שם ראינו רוב ענותנותו, כי הגם שזכה לשתי שולחנות, ובידו היה להתנשא בשני כתרים כתר תורה וכתר שם טוב, בכל זאת לא גבה לבו ולא רמו עיניו ובזה הצטיין עד להפליא, כל דורש ומבקש דין ומשפט, ריב ומדנים כי היו בין איש ובין רעהו, אליו באו וריקם לא שבו, כי השכיל וידע איך לקנות נפשות, ולהפוך גם לב אבן ללב בשר, שישמע אליו לעשות רק הטוב והישר. לא חס על כחו ושם לילות כימים. למען עשות צדקה וחסד, ולמען היטיב לזולתו. הוא היה פעמים רבות ראש לקרואי העדה עדת ישראל, בעת קראו עצרה לפקח לטובת הכלל, ולבד אשר מחשבה בעצה טובה הבין עוד העניק מכספו כמסת ידו הרחבה, לעמוד בפרץ, ולהצמיח ישע ותרופה אל שבר בת עמו.

על כל פנים לפי כל המקורות היה לר׳ בנימין קלעצקער איזה קשר למשפחת הגאון בעל הפנים מאירות. לפי דברי הר׳ תומארקין ולפי נוסח בית רבי בלשה״ק[לב] היה נכדו, ולפי נוסח של בית רבי המתורגם

עתה אוי ואבוי כי גדע ד׳ בחרי אף כל קרן ישראל, עדת פאריץ במר תבכה, ובת יהודא תתיפח ותפרש כפיה, על הלקח גאון עוזם נזר תפארתם, בשנת השבעים ושש לימי חייו, ובמוש״ק י״ג לחודש זיו, קול שאון וקול נהי נשמע בכל חוצות, אהה! פנה זיונו, נהפך הודנו, ניטלה הדרתנו! כי נלקח ארון אלקים, ואך גמר לברך המבדיל בין קודש לחול, גם רוחו הקדוש נבדל מתוכנו, לשוב למקור העליון צרורה בצרור החיים הנצחיים. בבוקר השכם נאספו כל אנשי עירנו כאיש אחד מקטון ועד גדול, כולם באו לגמול החסד האחרון עם איש החסד הלזה, המונים המונים אנשים נשים וטף הולכים שחוח וקדורנית ללוות מטתו, סוגרו כל דלתים בשוק, ורק קול בכי תמרורים נשמע מכל ההמון הרב, אשר הלכו הלוך ובכה, עד בואם אל בית מועד לכל חי, שמה עמד הרב דפה על עמדו להספידו כדין וכהלכה, ויתמרמר כהמר איש על בכור, וכל העם געו בבכי וזעקה, וישפכו כנחל דמעה, ובפה אחד אללי יקוננו, אי צדיק אי חסיד, אי עניו!

הכותב בדמע שלום מאירזאהן נכד הגאון המנוח ז״ל

לשלימות הענין אצטט סיפור אחד אודותיו (מצאתיו בספר עלי חלדי מאת יצחק ניסנבוים ז״ל, עמ׳ 51) שממנו יש ללמוד על היחס שלו לחסידים עכ״פ כפי שסיפר המספר: בדור הקודם גר פה [פאריץ] העשיר המפורסם בגודל תורתו, רבי זלמן מארגאלין הידוע בשם ז׳׳מה פאריצער, שיצא שמו לתהלה למרחוק. בבקרי פעמים אחדות בביתו של מארגאלין [היינו בבית נכד הגאון הנ״ל] שמעתי ספורים שונים אודות ר׳ ז׳׳מי ובדיחות שונות בשמו: פעם אחד ישב רבי ז׳׳מי בשמחת תורה בביתו של הרב ר׳ הלל, אחד מעמודי חב״ד, רב החסידים אשר בעיר, (הלא הוא החסיד המפורסם הרב הילל פאריטשער) שגר באחד הבתים של רבי ז׳׳מי. רבי הלל כבד את רבי ז׳׳מי בכוס י״ש ושתו ל״חיים״. ובשתותם הרכין רבי הלל את ראשו לרבי ז׳׳מי כמו לנשקו ונשך אותו. קפץ רבי ז׳׳מי ממקומו בקצף גדול ועזב את הבית. לאחר החג נזדמן אתו אחד החסידים ואמר אליו: תמה אני עליו, אם רבי הלל נשך אותו בהיותו מבושם קצת לכבוד התורה, מה חרי האף הגדול הזה? - הוי חסיד, חסיד! - ענה רבי ז׳׳מי - לא על הנשיכה אני כועס כי אם על דבר אחר. הנה רבי עקיבא אמר: ״כשהייתי עם הארץ אמרתי: מי יתן לי חכם ואשכנו כחמור״ ולכאורה קשה: מה אמר: ״מי יתן לי״? מי מחויב לתת לו? יחטוף תלמיד חכם וישכנו! אבל רבי עקיבא, שגם בהיותו עם הארץ היה ״צנוע ומעלה״, ירא לחטוף תלמיד חכם סתם ולנשכו, פן יטעה והנשוך אינו באמת תלמיד חכם... ולכן חכה שיבוא אחר ויתן לו תלמיד חכם אמתי ואז ישכנו. ושואל אני - הוסיף רבי ז׳׳מי - וכועס אני: מי נתן אותי לתלמיד חכם בעיני רבי הלל שלכם, כי נשך אותי?...

לב. ידיעה זו שר׳ בנימין היה נכד הפנים מאירות נמצאת כבר במקור קדום ל׳בית רבי׳ ולמכתב הנ״ל, והוא ספר ׳שם הגדולים החדש׳ לר׳ אהרן וואלדין ז״ל, ווארשא תר״מ, אות ב סעי׳ כב: הרב מו״ה בנימין משקלאב גדול בתורה וחסיד מפורסם נכד הגאון בעל פנים

לאידיש היה חתנו. ולפי נוסחה שלישית של ר' יהודא חיטריק היה חתן הרב דקלעצק - הרה"ג ר' מיכאל - בן הפנים מאירות.

אך האם נכונה מסורת הרב חיטריק, שרבי בנימין היה חתנו של ר' מיכאל אב"ד קלעצק? בכדי לברר הדבר, עלינו לברר פרטים אודות ר' מיכאל מקלעצק.

ר' מיכאל אייזנשטאדט בן הפנים מאירות אב"ד דק"ק קלעצק

אודות ר' מיכאל בן הגאון בעל פנים מאירות אין לנו ידיעות רבות ונעתיק מה שכתוב בספר דעת קדושים אודותיו:

> **הגאון** מו"ה מיכאל אב"ד בק"ק קלעצק ואח"כ בק"ק מיר הסכים על ס' כתנות אור[לג], ויש שם חידושי תורה משמו בפ' תזריע (דף נ"ב) ובפ' בחקותי (דף ס') אשתו מ' לאה היתה בת הגאון ר' ליב מירקעס המתיחס לבית אבותיו עד השר וואהל והרמ"א...

ואף שיש שלא קיבלו דעתו של בעל הדעת קדושים בזה שר' מיכאל היה אב"ד בקלעצק[לד], נראה שנכון הוא ומצינו סמוכין לזה במקורות קדומים לבעל הדעת

מאירות ז"ל עמיתו וחבירו של הרב החסיד המפורסם מו"ה שלמה פרידמאן [=פרידעש] משקלאב החוזר, ושניהם היו תלמידים מובהקים של הגאון הרב מלאדי ז"ל.

לג. ר' מיכאל לא הסכים על ספר כתנות אור. בנו הגאון ר' משה אב"ד הוא שהסכים על הספר. גם מש"כ שר' מיכאל היה אב"ד בק"ק מיר לא מצאתי במקום אחר לעת עתה. דודו של ר' מיכאל - אחי אביו בעל הפנים מאירות - הגאון ר' משה בן ר' יצחק, היה אב"ד בק"ק מיר.

לד. עי' במאמרו של דובער וואכשטיין על בעל הפנים מאירות הנדפס ב'אבני א"ש' עי"ש עמ' 83 שכתב, שדברי בעל ה'דעת קדושים' צריכים בדיקה. ועי' שם, שאינו מציין שר' מיכאל היה אב"ד קלעצק, וכנראה שלא רצה לסמוך בזה על בעל הדעת קדושים וחשב שאולי עירבב בעל הדעת קדושים את הנכד ר' מיכאל אב"ד קלעצק בן ר' משה אב"ד קלעצק עם זקנו ר' מיכאל בן הפנים מאירות אבי ר' משה אב"ד קלעצק הנ"ל. ואולי טעמו ונימוקו היה כי כשר' אלעזר קאליר מביא דברי תודה מדודו ר' מיכאל אינו מתארו כאב"ד קלעצק.

ומעניין הדבר, כי הר' בנציון אייזנשטאדט ז"ל שהיה יליד קלעצק במאמרו ב'תלפיות' (של לעוויק, בארדיטשוב תרנ"ה) על רבני קלעצק, כותב שהגאון ר' משה היה כנראה הראשון שנתמנה בשנת תקכ"ב בערך לאב"ד בקלעצק ובלשונו, "ומלפניו לא היה בעירנו אב"ד מיוחד, ואך היתה שייכת בעניני דת ודין לעיר הגליל פינסק". ובשולי הגליון שם הוא כותב, "אין רחוק לשער כי אחרי היות הועד דד' ארצות בניעשוויז בשנת תקכ"א (עי' בספר 'עיר תהלה' להח' פיינשטיין צד 114

קדושים, והוא בהקדמת נכד המחבר לס' אור הגנוז - של הגאון בעל פנים מאירות, (שנדפס בשנת תר"ך בלעמבערג) - שְׁמוֹנָה בין בני הגאון בעל פנים מאירות ר' מיכאל אב"ד קלעצק. וגם מסגנון חתימת בנו של הגאון ר' מיכאל, הגאון ר' משה אב"ד קלעצק שחותם עצמו **משה בלא"א מו"ר הרב ה"ה מו' מיכאל זצ"ל**[לה] משמע שהגאון ר' מיכאל אכן שימש כרב בהעיר.

וגם הר' בנציון אייזנשטאדט בעל ה'דורות האחרונים' - נינו של הגאון ר' מיכאל ז"ל - כותב כי זקנו הגאון ר' מיכאל היה אב"ד בק"ק קלעצק משנת ת"ק עד לפטירתו בערך בשנת תק"כ[לו].

דברי הגאון ר' מיכאל מובאים בספר 'אור חדש'[לז] להגאון ר' אלעזר קאליר בכמה מקומות ולדוגמא: **כבוד דודי המאוה"ג המנוח החסיד המפורסם מוהר"ר מיכאל ז"ל כן כבוד מ"ו הגאון בעל פנים מאירות וכתנות אור ז"ל ה"ה**[לח], שמעתי מפה הקדוש דודי הרב המאור הגדול החסיד מוהר"ר מיכאל ז"ל.

בספר אור חדש הנ"ל, מצינו הסכמת הר' משה אב"ד דק"ק קלעצק בנו של ר' מיכאל שנכתב **אפיק ר"ד שבט תקכ"ה ל' הקטן משה בלאאמו"ר המאה"ג החסיד המנוח מוהר"ר מיכאל זלה"ה בהגאון האמתי מוהר"ם זלה"ה פה ק"ק קלעציק יצ"ו.**

ועוד בכמ"ק) עלה בהסכם כי עירנו תוכל לקבל רב בפני עצמה, תחת היותה עד הזמן ההיא משועבדת לעיר הגליל" עכ"ל. אמנם כשכתב שוב על העיר קלעצק ב'הצפירה' בשנת תר"ס כותב שכנראה היה אב"ד הראשון ר' יהודא יודל בנו של הגאון ר' ארי' ליב האב"ד ור"מ במינסק... והוא נפטר לערך בשנת ת"ק ואח"כ נתמנה פה לרב ואב"ד בנו של א"ז בעל הפנים מאירות ז"ל, הוא הגאון והחסיד מוהר"ר מיכאל אייזנשטאדט, ויהי לרב משנת ת"ק עד שנת תק"ך לערך". וקשה לדעת אם הלך בזה אחר דברי בעל הדעת קדושים שנדפס בינתים בשנת תרנ"ז-ח (ומציין אליו במאמרו השני), או שהיתה לו ידיעה ברורה בדבר ממקור מוסמך. אכן מסגנון חתימת בנו הגאון ר' משה על התקנות בפנקס נעשוויז (המובא להלן אצל הערה עט) משמע שאביו הגאון ר' מיכאל זצ"ל שימש כרב ואב"ד. ואולי לא היה אב"ד רשמי, כי קלעצק היה כפוף לפינסק בעת ההיא ואף הבן ר' משה חותם עצמו רק כ"ד"ץ" היינו דיין צדק.

לה. קובץ 'בית אהרן וישראל' שנה כז גליון ד עמ' ריג המובא להלן.

לו. הובא דבריו לעיל הערה לד ועי' מש"כ שם.

לז. פיורדא תקכ"ו, ספר 'מאורי אש' שכולל בתוכו ספר כתנות אור של זקנו הגאון בעל פנים מאירות וספר שלו אור חדש.

לח. בדפוס ראשון דף נ"ב ע"א, ובדפוסים החדשים שי"ל ע"י מכון פנים מאירות תשס"ב הוא בדף שפה.

העולה ממקורות הנ"ל הוא, שבשנת תקכ"ד כבר לא היה ר' מיכאל בין החיים[לט].

ולדברי נינו של הגאון ר' מיכאל - הר' בנציון אייזנשטאדט - נפטר הגאון ר' מיכאל בערך בשנת תק"כ[מ], ובשנת תקכ"א כבר שימש בנו - הגאון ר' משה, כאב"ד בקלעצק[מא].

ועל כן אי אפשר לומר שר' בנימין היה חתנו של הגאון ר' מיכאל בן הפנים מאירות שכן אין זה מתאים לפי סדר השנים[מב].

נמצינו למדים שבלתי אפשרי לומר שר' בנימין היה חתנו של ר' מיכאל, אך אם נניח שהיה חתן א' מרבני קלעצק מצאצאי הפנים מאירות, צריכים לומר שהכוונה שהיה חתן נכד הפנים מאירות הגאון ר' משה אב"ד קלעצק. אמנם כפי שנראה להלן גם זה אינו נכון, אלא באמת היה ר' בנימין בנו של ר' משה נכד הפנים מאירות, וכפי שנוכיח בראיות ברורות בהמשך מאמרינו.

אך לפני שאנו הולכים לברר הדברים, נתייחס קודם למסורה נוספת של הרב חיטריק, אודות מקום לידתו של רבי בנימין שלפי דברי הר' חיטריק הוא העיר שקלאוו. אחרי בירור זה תתבהר ביתר שאת שלשלת יחוסו של רבי בנימין כנכד הפנים מאירות.

ר' בנימין קלעצקער - יליד קלעצק או יליד שקלאוו?

חידוש נוסף מצינו בדברי הר"י חיטריק - שלא מצינו במקורות אחרים - שר' בנימין היה יליד שקלאוו והקשר שלו לקלעצק היה על ידי חיתון שהיה חתן האב"ד דקלעצק. אך נראה שגם פרטים אלו אינם נכונים.

לט. אם היה ר' משה בתוך שנת אבלו על אביו היה חותם הכ"מ כנהוג.

מ. 'הצפירה' תר"ס במאמרו של ר' בנציון אייזנשטאדט על רבני קלעצק ומשם לפנקס קלעצק ולמאמרו של ר' יהודה רובינשטיין ב'הדרום' חלק יב ע' 77.

מא. ב'הדרום' חלק יב נדפס פלפול ארוך של הגאון ר' משה סיום על מסכת נזיר החתום ביום ט"ז אדר שני תקכ"א וחותם עצמו משה החונה פק"ק קלעצק יע"א, שמשמעו הוא שהיה חונה שם על כס הרבנות.

מב. כי לומר שר' בנימין שנולד בשנת תק"ל בערך יהיה חתנו של הגאון ר' מיכאל שנפטר בשנת תק"כ בערך - ואף אם נולדה להגאון ר' מיכאל בת סמוך לזמן פטירתו - אינו מסתבר שר' בנימין נשא אשה שהיתה מבוגרת ממנו בכעשר שנים. מלבד שזה סותר את שאר המקורות שהבאנו לעיל.

בני הגאון ר' משה אב"ד קלעצק זצ"ל

א) הגאון ר' מיכאל אייזנשטאט זצ"ל
אב"ד קלעצק
אבי זקנו של הגאון ר' איסר זלמן
מעלצער זצ"ל

ב) הר"ר אלעזר אייזנשטאט ז"ל
גבאי דחברא משניות בקלעצק

ג) הר"ר שלמה מקלעצק ז"ל

ד) הר"ר מאיר א"ש מקלעצק ז"ל
זקנו של הר' בנציון אייזנשטאט מחבר
ספר דורות האחרונים ועוד ספרים

ה) הרה"ח ר' בנימין קלעצקער ז"ל

ו) מרת מלכה אשת הגאון ר' יוסף דוד
אייזנשטאט אב"ד במיר זצ"ל

ז) מרת שרה זווג שני של הגאון ר'
אלעזר מארגולין אב"ד האלוסק זצ"ל
(אבי הגאון בעל שו"ת אגודת אזוב
מזווגו הראשון) אבי הגאון ר' שלמה
זלמן מפאריץ

ח) מרת מירקא זווג שני של הגאון ר'
חיים הכהן אב"ד פינסק זצ"ל ומראשי
עדת הפרושים בצפת עיה"ק

חתנו הר' שמעון גינזבורג מווילנא
בעל ראשון של מרת מירקא או של
מרת שרה הנ"ל

אם נאמר שר' בנימין נולד בשקלאוו ועבר לגור אצל חותנו בקלעצק ועל כן קראו לו ר' בנימין קלעצקער, צריכים לומר שר' בנימין התקרב לאדמו"ר הזקן בקהלת קלעצק[מג], דבר שאינו מסתבר, כי גלילות פינסק שאליה שייכת העיר קלעצק לא היתה תחת השפעת אדמו"ר הזקן בעת ההיא[מד].

מג. מסתבר שר' בנימין נתקרב לרבינו אחר חתונתו, כי בעת ההיא התחתנו בגיל צעיר ביותר, וכנראה שרוב החסידים התקרבו לחסידות בהיותם כבר אברכים. לדוגמא, ראה חקירת החסידים ב'המאסר הראשון' להר' יהושע מונדשיין.

מד. כידוע נשיאות כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע התפרסה על מדינת רייסין או רוסיה הלבנה וסביבותיה. וכלשון רבינו בההקדמה לספר התניא, אנ"ש דמדינתנו והסמוכות לה.

מדינתנו היינו מדינת רוסיה הלבנה-רייסין כדברי רבינו הזקן בעדות שכתב בעת המאסר הראשון (אג"ק כ"ק אדמו"ר הזקן, ברוקלין תשע"ב, אגרת נח) בסעי' י"ג כי הוחזקתי נאמן וישר בעיני כל המדינה רוסי' לבנה, ובסעי' כ"א שם וכך הוא מפורסם בכל מדינתנו רוסי' לבנה. לכן גם אני לא מנעתי מלכתוב לפעמים כתב בקשה לשליח א"י המסבב במדינתנו וסביב לה.

ומה שכותב רבינו בהקדמתו לתניא מדינתנו וה"סמוכות לה" ובמענה הנ"ל מדינתנו ו"סביב לה" כוונתו למקצת ליטא הסמוכה לרוסיה הלבנה שרק אותו חלק של ליטא נפל בחלקו של אדמו"ז שהוא מדינת רוסי' הלבנה, אבל שאר מדינת ליטא - כולל גלילות פינסק שאליה שייכת העיר קלעצק - השתייכה לענין מעות ארץ ישראל - וכנראה גם לשאר ענינים - למדינת וואלין שהיה תחת השפעת אדמור"י אוקראינא. (וכשמעיינים במקומות שמהם באים חסידי אדמוה"ז הנודעים, נראה שכמעט אין אף חסיד אחד שאינו מרייסין וחלקי ליטא הסמוכים לה).

וכך עולה ממענת אדמו"ר הזקן בעת מאסרו הנ"ל סעי' כ"ב אודות המנהג לשלוח מעות ארץ ישראל: **והנה המנהג הוא מקדם וגם עתה לבוא ב' שלוחים מא"י למדינות אלו שהיו פולין מקדם, דהיינו שליח א' מסבב בוואלין ואוקריינא וסביבותיהם, ושליח שני מסבב ברוסי' לבנה ומקצת ליטא הסמוכה לה, אך בשאר מדינת ליטא כולן כמו סלוצק פינסק מינסק סלאנים ושאר עיירות גדולות וקטנות, מסבב שם שליח אחד משליח א"י אשר בוואלין ומקבץ נדבותיהם ומביא אליו לבראד.**

וראה בספרו של זאב ראבינאוויטש 'החסידות הליטאית' (ירושלים תשכ"א) עמ' 33: השפעתו (של ר' שניאור זלמן) לא נצטמצמה ברוסיה הלבנה בלבד (ויטבסק, מוהילוב, שקלוב, ועוד), אלא נתפשטה גם על חלק מחסידיה של ליטא, במיוחד בווילנא הסמוכה. ואף שראבינאוויטש מדבר על התקופה הקדומה, כנראה שבדור הראשון לא נתפשטה החסידות החב"דית הרבה לחבל ארץ פולוסיה, וע"כ אחר כמה שנים כששבו אדמו"רים מתלמידי ר' שלמה מקארלין לחבל הארץ ההיא היה ביכולתם ליסד מרכזים גודלים לחסידות.

ועי' ביומן כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ 'דברי ימי כ"ק אדמו"ר הזקן' (קה"ת תשע"א חוברת ח) עמ' כ: "בעת ההיא - תקנ"ה - כבר התפשטה... וחסידות חב"ד נתפשטה בפלכי וויטעבסק ומאהלוב ווילנא והגליל וחלק גדול מפלך קאוונא ופלכי טשערניגאוו ופאלטאווא

אבל לפי האמת שר' בנימין היה יליד קלעצק וחתן בקהלת שקלאוו כדברי ה'בית רבי' שר' בנימין היה חתן הר' אלי' פינסקער אחד מנגידי קהלת שקלאוו, ונתיישב אצל חותנו בשקלאוו והגפן הזה מארץ ליטא הסיעו לשקלאב, מסתבר הדבר מאד שהצטרף להאברכים הרבים שנסעו לכ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע משקלאוו, שכידוע היתה שם קבוצה גדולה של חסידי חב"ד[מה] ואף אדמו"ר הזקן נ"ע ביקר בה פעמים רבות.

הרה"ח ר' בנימין קלעצקער ז"ל והרה"ק ר' שלמה קארלינער זצוק"ל

זכר לדבר שר"ב היה קשור לקלעצק בצעירותו יש להביא מהמסופר באג"ק הריי"צ[מו] אודות ר"ב והרה"ק ר' שלמה נ"ע קארלינער, שממנו יש ללמוד על קשריו לעיר קלעצק שבגלילות פינסק:

יעקאטרינאסלב וחערסאן וחלק גדול ממדינת בעסאראביא..." משמע שגלילת פינסק לא נכלל, ברשימת הגלילות שבהם התפשטה חסידות חב"ד בעת ההיא וכמשמעות מכתבו של כ"ק אדמו"ר הזקן.

ואף שמדברי הרה"ח ר' שד"ב לוין ב'תולדות חב"ד בארה"ק' ובשאר מקומות (כנראה שדבריו מיוסדים על המשמעות משיחות אחרות של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע בכמה מקומות) משמע שהשפעת אדמו"ר הזקן היתה על כל מדינת ליטא, אבל לאידך כפי שכותב הרש"ד לוין עצמו ב'תולדות חב"ד ברוסי' הצארית' עמ' כח בהערה 120 שהמינוי שנתמנה כ"ק אדמו"ר הזקן על החסידים ברוסיה וליטא היה גם על מפעל מעות ארץ הקודש, וכפי שראינו במענת כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע שהבאנו לעיל לא היה נכלל בזה כל מדינת ליטא, והדבר עדיין צריך עיון ובירור.

לכללות הפרשה של התחלקות המדינות והחסידים, עי' גם במאמריו של הר' אביש שור בקובץ בית אהרן וישראל, שהאריך בכמה מקומות בנושא זה.

שוב מצאתי ברשימת כ"ק אדמו"ר מהריי"צ ('ויכוח הגרול במינסק - תקמ"ג', קה"ת תשס"ט עמ' ה), שא' מד' מקומות שהיתה הבחינה לראות אם האברכים ראוים לילך לליאזנא היתה העיר קלעצק, ובקיץ דשנת תקל"ח היתה למרכז אשר משם יצאה הוראה למקושרי רבינו הגדול בכל המחוזות ההם (עי"ש הערה 2) ואפשר שזה היה קודם הפילוג בין חסידי חב"ד ובין חסידי וואלין.

ומה שהר' שלום שכנא אבי כ"ק אדמו"ר הצ"צ היתה דירתו בסטאלין אשר הוא ג"כ בפולוסיה זהו מטעם הפשוט כי בזוו"ש היה חתן הרה"ק ר' אהרן הגדול מקארלין כנודע ועל כן קבע שם מקום דירתו.

מה. כנראה במוחש מריבוי תלמידי אדמו"ר הזקן בשקלאוו, וכמש"כ הרח"ל באהל רחל (חלק שני נ.י. תשמ"א עמ' 35_36) שבמשך הזמן כבר היתה שקלאב א האלב חב"דישע שטאט.

מו. אג"ק חלק ב עמ' שסט. הסיפור - בנוסח שונה קצת - מובא בעוד מקומות.

חסידים מספרים, אשר בעת שהרה"צ הרה"ק ר' שלמה נ"ע קארלינער ביקר את כ"ק רבינו הגדול בליאזנא, בשנת תקנ"א-ב, וכאשר נסע לדרכו ציוה רבינו הגדול לג' אברכים מתלמידיו ללותו עד סמוך לויטעבסק, מקום שם יבאו חסידים מויטעבסק לקבל פניו.

אחד האברכים היה החסיד הנודע ר' בנימין נ"ע קלעצקער, והרה"צ הרה"ק ר"ש נ"ע חפץ מאד כי יהי' תלמידו ודיבר עמו בזה, ובנסיעתו הראה לו מופת, בהגיעם למקום הנועד והאברכים נכנסו להרר"ש לקבל ממנו ברכת הפרידה, עכב הרה"צ הרה"ק הר"ש נ"ע את האברך הר"ב הנ"ל נ"ע. וידבר על לבו כי יסע עמו, והוא ירוממהו במעלת הקדש שיהי' משכמו ולמעלה גבוה מכל.

ויענהו האברך החסיד ר"ב נ"ע בלשון פולני (כי אוהב הי' הרה"צ הרה"ק ר"ש נ"ע לדבר לפעמים בלשון פולני), האדון הוא אדון אבל אינו שלי (פאן טא פאן, נא ניע מאי) והנער הוא נער אבל אינו שלך (חלאפעץ טא חלאפעץ, נא ניע טואיי).

ויתכן מאד כי הקשר בין מרן הרה"ק ר' שלמה קארלינער לבין ר"ב החל עוד בליטא, כי קלעצק שוכנת סמוך להערים שבהם פעל הרה"ק מקארלין[מז].

ר' בנימין קלעצקער-רבינוביץ

בנו של הגאון ר' משה האב"ד קלעצק

ועתה נחזור לפתור את התעלומה, כיצד בדיוק מתייחס רבי בנימין ל'פנים מאירות'.

בעוד שפרטי היחוס בדברי הרב חיטריק אינם נכונים, הרי הפרט שיחוסו למשפחת בעל הפנים מאירות עובר דרך הרב דעיר קלעצק, נכון בעיקרו[מח].

מז. כך העיר הר' אביש שור במאמרו השפעתו של מרן הקרוש רבי שלמה מקארלין זיע"א הי"ד ברוסיה הלבנה, פרק ג', קובץ 'בית אהרן וישראל', שנה ח גליון ג, ועי' בהערותיו שם.

מח. הר' חיטריק כתב זכרונותיו בשנות זקנותו ומן הסתם היה לפניו ספר בית רבי או איזה ספר שנגרר אחריו. בכלל כנראה שלא הוא ולא חותנו היו מדקדקים בפרטי המשפחה, עי' שם בהערות המהדיר. ולכן כאשר ראה שם שמבואר, שר' בנימין היה חתן הפנים מאירות דחה זה משום שהפנים מאירות היה מאייזנשטאדט והיחוס עובר דרך הרב דעיר קלעצק.

הכיצד?

האמת היא שר׳ בנימין היה אכן יליד קלעצק והיה בנו - ולא חתנו - של א׳ הרבנים דעיר קלעצק מנכדי הפנים מאירות ועל שם זה נקרא קלעצקער כי היא עיר מולדתו. ומכיון שר׳ בנימין נולד בערך בשנת תק״ל, ברור שהיה בנו של הגאון ר׳ משה אב״ד קלעצק בנו של ר׳ מיכאל בן הגאון בעל ה׳פנים מאירות׳ ששימש בשנים ההם כאב״ד דקהלת קלעצק.

ראיה ברורה לדבר נקבל מעובדה נוספת. בנוסף להכינוי רבי בנימין קלעצקר, נודע שבניירות הרשמיים שם המשפחה של רבי בנימין היה ראבינאוויץ, וכאשר נבין פשר שם זה יתברר בעליל שאכן כך הם פני הדברים. רבי בנימין קלעצקר הוא רבי בנימין רבינוביץ בן רבה של קלעצק רבי משה.

פתרון הדבר הוא כך:

כידוע שפירושו של שם ראבינאוויץ הוא בן הרב. ומאחר שבתקופה ההיא שמות משפחתיים שעברו מדור לדור היה דבר בלתי רגיל, שכן רק בימים ההם נתחייבו היהודים להמציא לעצמם שם משפחה[מט]. וטרם נהפך הדבר לשם קבוע בירושה, כמו שמצינו שאדמו״ר הזקן היה נקרא ברוכאוויץ (בן ר׳ ברוך), אדמו״ר האמצעי שניאורי, ואדמו״ר הצמח צדק שניאורסאהן - לפיכך יש בשמות משפחה קדומים אלו משמעות רבה. ועל כן מסתבר שר׳ בנימין נתן לעצמו שם זה - ואין זה שם שירש מאבותיו ואבות אבותיו - והסיבה הפשוטה שנתן לעצמו השם ראבינאוויץ הוא כי הוא עצמו היה בנו של הרב.

ומכיון שביססנו שהיה יליד קלעצק יכולים אנו להניח ברור שהוא היה בנו של הרב דק״ק קלעצק הגאון ר׳ משה כנ״ל.

ואין זו רק השערה בלבד, אלא הדבר מפורש באחד מפנקסי החברא קדישא דק״ק שקלאוו, שבאו בו רשימת הנפטרים. חלק מאותו פנקס - רשימת השמות

וז״ל הר׳ היטריק ע״ה: **נקרא ר׳ בנימין קלעצקער לפי שהיה חתן הרב דעיר קלעצק, בן הרה״ג מוהר״ר מאיר אייזנשטאדט מחבר ספר פנים מאירות** (ולא כמו שכתבו שהי׳ חתן הפנים מאירות - הפנים מאירות היה רב בעיר אייזנשטאדט, ובנו היה רב בעיר קלעצק).

מט. עי׳ בספרו של אלכסנדר ביירער The Dictionary of Jewish Surnames from the Russian Empire, by Alexander Beider, Avotaynu Inc, Bergenfield NJ, 2008) עמ׳ 9 שכותב שאינו ברור מתי נתחייבו יהודי רוסיה לקבל עליהם שמות משפחה אבל מסתבר שהיה זה בכעשר שנים לאחר שנת תקס״ד עי״ש.

שנזכרים עם כינוים או עם שם משפחה - נשאר לפליטה[נ]. בין הנפטרים שנרשמו בכינוייהם נמצאת רשימה ארוכה של אישים בכינוי בהרב או בהגאון - שפירושו הוא שהנפטר היה בנו של א׳ הגאונים או אחד הרבנים ששימשו כאב״ד באחד הקהלות קדושות בישראל[נא].

בתוך הרשימה נמצא רישום זה: **"ש"ק כ"ג סיון תקצ"ח מוהר"ר בנימין בהרב מו"ה משה מקלעצק"**. ברור הדבר כי המדובר הוא בבנו של מו״ה משה אב״ד קלעצק נכד בעל הפנים מאירות. כי זולת ר׳ משה הנ״ל אין ידוע לנו על שום רב ששימש בק״ק קלעצק בעת ההיא בשם מו״ה משה[נב], וברור הוא שהמדובר הוא בר׳ בנימין דנן.

לפי זה נמצינו אף למדים תאריך פטירתו!

הרה"ח ר' בנימין, דודו של הגאון ר' זלמן מארגאלין

האמור לעיל יבהיר היטב - וישמש גם כראיה ברורה להנחתינו, שר׳ משה מקלעצק היה אביו של רבי בנימין - את שהבאנו לעיל, שר׳ בנימין היה דודו של הר׳ הגאון הגביר ר׳ זלמן מרגולין ז״ל מפאריץ - אחיו של הגאון בעל מראות הצובאות. כי הגאון ר׳ אלעזר אב״ד האלוסק זצ״ל אבי הגאונים הנ״ל, היה בזיווג שני חתן הר׳ הגאון ר׳ משה אב״ד קלעצק, בעלה של בתו הרבנית מרת שרה ע״ה. והגאון ר׳ זלמן מרגולין ז״ל נולד מזווג שני של אביו כמו שכתב בעל ה׳דעת קדושים׳[נג], וגם אחיו הגאון בעל ׳מראות הצובאות׳ בהקדמתו לספרו דרשות ׳אגודת אזוב׳[נד] מכנהו אחי הקטן:

נ. משפחות ק״ק שקלאב בתוך קובץ על יד ירושלים תרצ״ו.

נא. זה ש״בהרב״ אינו שם משפחתי יש לראות מהערותיו של ר׳ שלמה בערמאן ז״ל שם שזיהה כמה מאישים עם הכינוי ״בהרב״ ולא היו קרובים זה לזה אלא בני רבנים וגאונים שונים.

נב. ר׳ משה יעקב בנו של ר׳ מיכאל בן ר׳ משה בן ר׳ מיכאל בן הפנים מאירות נתמנה לרב שם בשנת ת״ר, עי׳ במאמרו של ר׳ בן ציון אייזנשטאדט בהצפירה הנ״ל.

נג. דעת קדושים הנ״ל עמ׳ 81. וע״כ כתוב במכתב של הר׳ תומארקין הנ״ל שר׳ בנימין היה דודו של אחיו של בעל מראות הצובאות ולא של הגאון בעל מראות הצובאות כי היו אחים רק מצד אביהם.

נד. ביאליסטאק תקפ״ד, ובהקדמתו לספר מראות הצובאות שהדפיס בשנת תק״ע כותב: **וברכות לראש משביר ה"ה כבוד אאמ"ו הרב המאוה"ג חכם השלם המפו' כקש"ת מוה'**

... ואחי הקטן הרבני המופלג בתורה החריף ושנון המושלם אברך ומפורסם כקש"ת מוהר"ש זלמן נ"י ואם יגזור השם ב"ה בחיים ויזכני להוציא לאור חבורי שו"ת אגודת אזוב שם יבוא דבריו בארוכה[נה] אשר נשא ונתן עמי בהלכה וגם הוא היה לי לאחי עזר בממונו בהוצאת הדפוס בחבור הזה.

לפי זה נמצא שהגאון הגביר ר' זלמן היה בן מרת שרה אשת הגאון ר' אלעזר אב"ד האלוסק והיא היתה אחותו של ר' בנימין, שניהם בני הגאון ר' משה אב"ד קלעצק.

סיכום

הרה"ח ר' בנימין קלעצקעד נולד בערך בשנת תק"ל בעיר קלעצק לאביו האב"ד דשם הגאון ר' משה בנו של ר' מיכאל אב"ד דק"ק קלעצק בנו של הגאון בעל פנים מאירות זצ"ל. ולאמו הצדיקת מרת פינקל בת הצדיקת מרת חוה[נו] בת

אליעזר נ"י... ע"זו (עם זוגתו) היא א"ח (אמי חורגי) הרבני' הצנועה וחכמניות מ' שרה שתחי'... בניו היקרים... מו"ה נח נ"י מק"ק ווילנא יצ"ו... כבוד מו' דוד נ"י מק"ק נעוויל... גם לרבות אחי הילדי' למודי ה' המופלאים ומשכילי' שי' לאוי"ט. ומשמע שאחיו הילדים הם מזווג שני של אביו מרת שרה שהיתה בת הגאון ר' משה אב"ד קלעצק כמש"כ בעל הדעת קדושים הנ"ל בהערה 55.

נה. הגאון ר' משה זאב לא זכה להוציא לאור את חיבורו שו"ת אגודת אזוב, ויצא לאור שנים רבים אחר פטירתו בשנת תרמ"ה-ו, ושם בחלק יו"ד התשובה הראשונה הוא לאחיו האברך השנון הגאון ר' זלמן הנ"ל.

נו. מרת חוה נפטרה בשנת תקמ"ב ובנה בעל האור חדש הספידה ביום השמועה ער"ח תמוז תקמ"ב והוא בספרו חות יאיר חדש (עמ' עז בדפוס ירושלים תשס"ד): "זאת בזכרי אזעק מרה, על כי נטלה ממני אם הכשרה, היא אמי מורתי המפורסמת בחסידות, אשר אני עומד כהיום (כ"א טבת תקמ"ג) בימי אבלה, וכבר הזכרתי בהספדה ביום השמוע אשר כל ימיה היתה כל כבודה בת מלך פנימה, ותמיד קולה לא נשמע, רק שפתיה נעות, וערב ובוקר והיתה לי אם כחומה מגינה, אם אבוא לספר בשבחה תקצר היריעה, וזכותה יגן עלינו, ועל כל משפחתינו, ועל כל ישראל". ושם עמ' שנ מזכיר ג"כ אותו הספד: "אדונית אמי מורתי הצדיקת, אם כל חי, מ' חוה בת מ"ז הגאון החסיד רבן של כל בני הגולה מהר"ם א"ש ז"ל, שהיתה מגנת עלי אם כחומה, וניטל האם הכשירה אשר אבוא שבחה לספרה, קצר המצע מהשתרעה, וידוע שכל כבודה היתה תמיד כבת מלך פנימה, לא רמה עינה וקולה לא ישמע, ערב ובוקר בדמעות שליש התפללה. זכותה יגן עלינו ועל זרעי וזרע זרעי מעתה ועד עולם".

ועי' להלן דבריו אודותה בהקדמה לספרו 'אור חדש' על פסחים.

הגאון בעל הפנים מאירות זצ"ל. והיינו שהיה הן מצד אביו והן מצד אמו נכד להפנמ"א.

בין השנים תקמ"ה-תק"נ התחתן עם בתו של ר' אלי' פינסקער ועבר לעיר ואם בישראל שקלאוו ושם נתקרב לכ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע והיה מהאברכים אשר הדרכתם נמסרו לכ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע ומאז נתקשר לרבותינו ומסר נפשו לבבו ומאודו עבורם.

ונפטר בשקלאוו - מקום דירתו - ביום שבת קודש כ"ג סיון תקצ"ח ונו"נ בביה"ח שם.

להלן נביא תולדות אבותיו ושאר משפחת הרה"ח ר' בנימין קלעצקער.

ג. משפחתו הרחבה

הגאון ר' מאיר אייזנשטאדט זצ"ל, ה'פנים מאירות'

נזר המשפחה אשר צאצאיו היו מתפארים ביחוסם אליו[נז] הוא הגאון ר' מאיר זצ"ל אב"ד אייזנשטאדט בהונגריא בעל המחבר הספר 'פנים מאירות' - מגזע היחס, נכד אחות רבינו שבתי כהן זצ"ל בעהמ"ח ספר הש"ך. פרטי תולדותיו נכתבו כבר בכמה מקומות[נח]. מלבד זה שהיה ר' מאיר גדול בנגלה כפי שמעידים עליו ספריו המפורסמים שו"ת וחידושי 'פנים מאירות', כנראה היה גם בקי בספרי הסוד[נט]

נז. על אף יחוסו הרם של הרה"ח ר' בנימין קלעצקער לא נזכר בתולדותיו רק יחוס זה אל בעל ה'פנים מאירות', אכן הסיבה הפשוטה היא כי זהו יחס בן אחר בן.
עי' בספר 'בדרך עץ החיים' תולדות הגאון ר' איסר זלמן מלצר זצ"ל - שהיה נכד ה'פנים מאירות' בן אחר בן - עמ' 16 ועמ' 33 שהיה מתפאר ביחוס זה. ועי' בספר מקור ברוך להר' ברוך הלוי עפשטיין - שגם הוא היה מנכדי הפנים מאירות - חלק שני פרק ט. וגם הר' בנציון אייזנשטאדט נכד ה'פנים מאירות' מתפאר ביחס זה בספריו וכן ראיתי אצל גדולי ישראל אחדים שהתיחסו אליו. זכורני שבש"ק אחד בהלכי אם אבי מורי שיחי' פגשנו את הגאון ר' שניאור קוטלר זצ"ל לפני ביהמ"ד 'לייקוואוד מנין' בבארא פארק, ואמר ראש הישיבה לאבי שיחי' שכאשר נזדמן אביו הגאון זצ"ל עם אביו זקני ז"ל שהיה דר בלייקוואוד, היה מזכירו שהם קרובים נכדי הגאון בעל הפנים מאירות זצ"ל.

נח. וואכשטיין ב'אבני א"ש' עמ' 47 ואילך (בגרמנית) האריך בתולדותיו, והוסיף פרטים אחדים בספרו אורקונדין (עמ' 712 ואילך). תולדותיו נמצאו גם בהוצאות החדשות של הספר 'כתנות אור' שי"ל ע"י מכון 'פנים מאירות', ובספרי שו"ת פנים מאירות אשר י"ל ע"י מכון עוז והדר.
(על התולדות שנדפסו בשו"ת פנמ"א הנ"ל יש אצלי הערות רבות קלות וחמורות ועוד חזון למועד)

נט. ר' יקותיאל יהודה גרינוואלד במאמרו 'לקורות החסידות באונגאריא' (נדפס ב'הצופה לחכמת ישראל' שנה חמישית) כותב אודות הגאון ר' מאיר בעל ה'פנים מאירות': ואחר שראה מה לפניו,

ובספרו 'כתנות אור' על התורה מרבה לצטט מדברי הזוה"ק וכמוש"כ בהקדמתו **"אודה ה' בכל לב... אשר זכני ד' בדרושים לכל חפציהם... רשם בכתב אמת חקוקים... ולפעמים עפ"י זהר הקדוש... וזאת לדעת שהיה לי שקידה רבא בזהר..."**[ס].

ובספר 'כתר שם טוב'[סא] - ליקוט דברי קדשו של הבעש"ט - מובא ביאור על פירוש התפלה בשמו של בעל ה'פנים מאירות', ואף שהקטע ההוא אינו אלא ממסדר הספר הלא אף מסדר הספר הרבני מוהר"ר אהרן במוהר"ר צבי הירש כהן מק' אפטא היה מגדולי החסידות והספר נדפס בראשית ימי' של התפשטות החסידות בשנת תקנ"ד-תקנ"ה.

קם וגזר על ימין ועל שמאל, מאז נלחם בכל נפשו גם על המדפיסים ספרי הזוהר והקבלה "וחדשים מקרוב באו עושים קרדום לאכול מהם, ומפרסמים חכמת הקבלה" ('מאורי א"ש' עה"ת בראשית) כן באלו שהולכים בשבת בבגדים לבנים נלחם בכל כחו (שו"ת 'פנים מאירות' ח"ב סי' קנב), ובלי ספק שמע שמע הבע"ש אשר הלך בבגדים לבנים ביום השבת עכ"ל. והמעיין באותה תשובה יראה שבלי ספק אין כוונתו להבעש"ט, כי מדבר שם על אותם רבנים המתקבלים לקהלות ע"י שררות וכספים וכו' דבר שלא נחשדו בו הבעש"ט ותלמידיו ואדרבה הם היו מראשוני המתנגדים להנהגה ההיא, וגם כמדומני שלא מצינו התנגדות לדרכי הבעש"ט קודם שנת תק"ד - שנת פטירת הגאון בעל הפנים מאירות ז"ל, וקרוב לודאי לא היה התנגדות להבעש"ט קודם שנת תצ"ג, השנה שבו נדפס תשובה הנ"ל, ובפרט לפי המובא בכתבי כ"ק אדמו"ר הריי"ץ נ"ע שהתגלות הבעש"ט היה בשנת תצ"ד.

ס. בתולדות הגאון בעל 'פנים מאירות' בריש ספר 'כתנות אור' מהדורת מכון פנים מאירות (ירושלים תשס"ב) כתוב שהגאון בעל 'פנים מאירות' שקד הרבה על ספר הזוה"ק וגם כתב עליו הגהות וציונים. ואף כי אמת הוא ששקד על הזוהר כמו שכתב בעצמו בהקדמתו אבל זה שכותב שכתב עליו הגהות וציונים לא מצינו ולא ראינו בשום מקום. והוא טעות בהבנת הדברים בההקדמה לספר כתנות אור שכותב המחבר **וזאת לדעת שהיה לי שקידה רבא בזהר דפוס אמשטרדם ועליו רשמתי הציונים**, וברור שכוונתו הוא דכשמציין בספרו כתנות אור לאיזה מאמר מתוך ספר הזהר הוא לפי דפי הזוהר דפוס אמ"ד, ולא כמו שהבין בעל התולדות הנ"ל שהפנים מאירות כתב ציונים והגהות על ספר הזהר דפוס אמ"ד.

ועי' בשו"ת 'צמח צדק' חלק יו"ד סי' רו סעי' ה' שכותב כ"ק אדמו"ר הצ"צ נ"ע: "וטעמי עפ"י מה שראיתי בשו"ת פנים מאירות..." ובסוגרים מוסף הצ"צ, "... ש[הפנים מאירות] היה בקי בכל כתבי האר"י ז"ל כנודע מהגהותיו בספר הגלגולים". אמנם הדבר צ"ע כי ההגהות לספר הגלגולים אינם להגאון ר' מאיר אב"ד אייזנשטאדט בעל הפנים מאירות אלא להמקובל רבינו מאיר בן ר' חיים ממגורשי אייזן שטאט זצ"ל (עי' תולדותיו בספר 'קורות ביתינו' מאת הר' משה שמואל הערצאג, שטאמפי תרע"ח, עמ' ז ואילך).

סא. סי' רו בסופו, עי' 'כתר שם טוב' קה"ת תשס"ד במבוא הרב יעקב עמנואל שוחט, אודות הספר ומחברו.

משפחה המיוחסת מירקעס, צאצאי הרמ״א והשר ר׳ שאול וואהל

כדאי להזכיר יחוס נוסף של הרה״ח ר׳ בנימין קלעצקער מצד אם אביו, משפחת זקנתו מרת לאה אשת הרה״ג ר׳ מיכאל אייזנשטאדט זצ״ל, היא משפחת מירקעס המיוחסת, מגזע הרמ״א ומגזע השר ר׳ שאול וואהל זצ״ל המהר״ם פאדאווא ועוד רבנים גאונים גדולים ומפורסמים.

מרת לאה הנ״ל[סב] היתה בת הגאון ר׳ יהודה ליב מירקיס אב״ד דק״ק מיר שהיה יחסן גדול[סג].

ר׳ ישראל בנו של ר׳ יהודא ליב מירקיס - היה האב״ד האחרון במינסק. ואולי הוא אחד מהמתנגדים החריפים אודותם מדובר באגרות כ״ק אדמו״ר מוהריי״צ נ״ע. על כל פנים אודותיו מצינו מפורש שהוא היה ממתנגדי החסידות בדורות הראשונים[סד].

סב. זה שר׳ משה היה בן אחות השולחן שלמה מפורש בספר ׳אור חדש כתנות אור׳ בהקדמה וכנ״ל בפנים.

סג. סדר היחס עד הרמ״א הוא כך: ר׳ יהודא ליב מירקעס הנ״ל היה בנו של הגאון ר׳ שלמה זלמן מייזליש אבד״ק מאהליב, חתן הג״מ יוסף אבד״ק מאהליב ואח״כ דרשן בפוזנא. והגאון ר׳ שלמה זלמן הנ״ל היה בנו של הג״מ שמחה בונם מייזליש ממאהליב (אין להחליפו עם זקנו הג״מ שמחה בונם מייזליש חתן הרמ״א שלא היה ממאהליב), חתן הרה״ג ר׳ שלמה זלמן קצינלינבויגן אבד״ק לוקאב בפולין סמוך לבריסק,

והג״מ שמחה בונם היה בנו של הר״ר יהודא ליב מייזליש מדפיס בקראקא בשנות ת״ב-ת״ל, בעהמ״ח ספר טעמי המסורה.

והר״ר יהודא ליב מייזליש היה בנו של ר׳ שמחה בונם מייזליש ואשת ר׳ שמחה בונם זה היתה מרת דרעזיל בת מאור הגולה רבן של כל בני ישראל רבינו משה איסרלס בעל הדרכי משה מקראקא שכידוע בני ישראל יוצאים ביד רמ״א הוא ספרו הגדול המפה על השולחן ערוך של הגאון ר׳ יוסף קארו זצ״ל. (את סדר היחס העתקתי מספרו של הר׳ אשר זיו, ׳רבינו משה איסרליש׳, ניו יורק תשל״ב עמ׳ שח-שט ועי׳ שם מקורותיו).

הגאון ר׳ שלמה זלמן קאצינעלנבויגן אבד״ק לוקאב הנ״ל חוחנו של ר׳ שמחה בונם מייזליש ממאהליב הנ״ל היה בנו של הגאון ר׳ אברהם אברשקא קאצינעלנבויגן ראש ישיבה בביהמ״ד אשר בבריסק דליטא ואח״כ נתקבל לאב״ד בעיר ווראניק בגאליציען ומשם נתקבל לאב״ד בלבוב (עי׳ ב׳דעת קדושים׳ ובשאר ספרי היחס שהאריכו ביחוס משפחת אלה).

ור׳ אברהם אברשקא הנ״ל היה בנו של השר הגדול הגאון מוהר״ר שאול וואהל בן הגאון מוהר״ר שמואל יהודא קאצינעלנבויגן בן הגאון מהר״ם פאדווא זצ״ל.

סד. עי׳ ב׳חסידים ומתנגדים׳ לווילנסקי עפ״י המפתח.

משפחתו הרחבה של ר' בנימין

מעתה עלינו לעבור ולברר תולדות הר' משה אב"ד קלעצק[סה] וזוגתו הרבנית הצדיקת מרת פינקל ע"ה - הורי הרה"ח ר' בנימין קלעצקער. כמו כן נברר את תולדות בניהם וחתניהם הרבנים - אָחָיו וגיסיו של הרה"ח ר' בנימין קלעצקער. ואף שמחמת מיעוט הידיעות שבידינו קשה לקבוע היחסים שהיו בין ר' בנימין ובין גיסיו, אָחָיו ויתר בני המשפחה, אמנם מפירוט תולדות בני משפחתו יש ללמוד על המעמד הרם של המשפחה, שממנה יצא ר' בנימין, בקרב הרבנים ובני העליה של יהדות ליטא בזמנם[סו]. כמו כן יש ללמוד על הסביבה אשר בה נתחנך הר' בנימין קודם התקרבותו לאדמו"ר הזקן ולחסידות. וכנראה, שאף שמשפחתו היתה משפחה מתנגדית וביניהם גם מתנגדים חריפים לדרכי החסידות, מכל מקום

סה. כבר האריכו בתולדותיו בספר 'פנקס קלעצק' ומשם ב'הדרום' חוברת יב עמ' 77 ע"ש. ועי' גם בספר 'דרך עץ החיים' תולדות הגאון ר' איסר זלמן מלצר מאת ידעאל מלצר עמ' 31-32 ושם הוסיף לספר, כי הגאון ר' משה היה נקרא בפי העם בשם רבי משה קלעצקער, על שם מקומו, והיה השתדלן של יהודי רוסיה אצל הצאר אלכסנדר הראשון. הוא מביא ידיעה זו בשם א' מנכדי הפנים מאירות ששמע על זה מאת הפרופסר בן ציון דינור. אך זו עובדא בלתי אפשרית, כי אלכסנדר הראשון הוכתר בשנת תקס"א, והגאון ר' משה נפטר בשנת תקנ"ו. וכנראה ערבב בין ר' משה האב"ד קלעצק ובין ר' מיכאל אייזנשטאדט שהיה שתדלן אצל הצאר אלכסנדר הראשון.

ר' מיכאל אייזנשטאדט שהיה שתדלן ליהודי רוסיה - נזכר באגרות כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע עמ' שצא. ב'קרי' נאמנה' עמ' 35 חותם ער"ח אלול תקע"ח ביחד עם נבחרי כל הגובערניעס, מיכאל בהרב מהו"ר שמואל אייזן שטאט משקלאוו, וכנראה שהוא הר' מיכאל אייזן שטאט הנזכר שם שנבחר מגוב' מאהליב להיות נציג בפעטערבורג. לפי דברי בעל ה'תורה תמימה' - הר' ברוך עפשטיין שהיה נכדו - בספרו 'מקור ברוך' עמ' תעב, היה ר' מיכאל בנו של ר' שמואל בנו של ר' אברהם בנו של הגאון ר' מיכאל אייזנשטאדט אב"ד קלעצק בן ה'פנים מאירות'. וכותב שם שהוא זה שחיבר השיר תהלה על הצלחת הקיסר אלכסנדר שנדפס בשקלאוו בשנת תקע"ד.

ועי' במאמרו של הר' אלי' מטוסוב (ב'הערות וביאורים' אהלי תורה) אודות השיר תהלה הנ"ל, ולפי מה שכתבתי בסוף המאמר אודות המדפיס ר' מרדכי בן ר' שמואל הלוי הוראוויץ שהיה ש"ב של הר' בנימין קלעצקער, נמצא שהיה גם ממשפחת הר' מיכאל אייזנשטאדט..

סו. עי' מש"כ ר' יהושע מונדשיין בספרו 'המאסר הראשון' עמ' 361, ואף שבודאי צודק הוא שאי אפשר ליצור זהות-השקפות בעקבות קירבת-משפחה, אך מאידך גיסא מובן מאליו שאינו מופרך, ואדרבה מסתבר שקשרי משפחה השפיעו על אופיים של בני המשפחה לפעמים באופן חיובי ולפעמים באופן שלילי. ולדוגמא בענינינו הגאון ר' זלמן מרגלין ב"א של הרה"ח ר' בנימין ז"ל - אשר כנראה לא השתייך לעדת החסידים - ואעפ"כ היה מתפאר בדודו ר' בנימין קלעצקער ז"ל.

היו אישים בחוג משפחתו שהיה להם מגע ומשא בינם לבין גדולי החסידות. יתירה מזו, היו גם כאלו אשר כנראה היה להם יחס חיובי לעדת החסידים[סז].

הג״ר ר׳ משה אייזנשטאדט אב״ד דק״ק קלעצק אבי רבי בנימין

הגאון ר׳ משה אב״ד קלעצק נולד לאביו ר׳ מיכאל אב״ד קלעצק[סח] בנו של הפנים מאירות ולאמו מרת לאה.

אודות הגאון ר׳ משה אב״ד דק״ק קלעצק מספר נכדו ר׳ בנציון אייזנשטאדט[סט]:

> **הוא** היה גאון גדול בתורה ויראה ושמו היה נודע בדורו בין הגדולים, עד שהאור חדש בהזכירו אותו בחידושיו לפסחים בתואר כזה: ״מה ששמעתי מגיסי הרב הגאון האמיתי נ״י ע״ה פ״ה ראש גולת אריאל מרנא ורבנא כו׳ כו׳ מוהר״ר משה אבד״ק קלעציק״ע.
>
> **דרכיו** היו בקודש ונפלאות יספרו ממנו. בלכתו מביתו לבית המדרש הלך לפניו השמש וקרא: ״סורו נשים!״ כי מעולם לא הסתכל בפני אשה. וכאשר באו אליו נשים לשאול דבר מה או לדון, היה מדבר עמהן ואת ראשו הסב אל עבר אחר.
>
> **עוד** מספר הר׳ בן ציון אייזנשטאדט מה ששמע מזקני העיר קלעצק[עא]:
>
> **על** אודות אא״ז הגאון הזה שיחה עוברת בעירנו, כי בנסוע הגאון

סז. ראה להלן אודות הגאון ר׳ חיים בן ר׳ פרץ אב״ד פינסק זצ״ל שהיה גיסו של הרה״ח ר׳ בנימין קלעצקער ז״ל.

סח. ב׳עיר ווילנא׳ עמ׳ 298 מביא רשימה של בני הגאון ר׳ מיכאל אייזנשטאדט אב״ד קלעצק (שם מכנהו בטעות אב״ד אייזנשטאדט) והם 1) הר׳ אברהם ממיר 2) הג״מ משה אב״ד קלעצק 3) הר״ר איסר בשקלאוו 4) הר״ר שלמה טריספאלער 5) הר״ר מאיר באריסאווער 6) הר״ר הירש ליובטשער 7) הר״ר יעקב 8) הר״ר גרשון בסלאנים.

סט. ׳תלפיות׳ (של לעוויק) ברדיטשוב שנת תרנ״ה עמ׳ 6.

ע. לא מצאתי האיזכור בלשון הזה, ובספר ׳אור חדש׳ על פסחים להגאון ר׳ אלעזר קאליר, דף ק״ז ע״ב כתוב וז״ל: **״או יאמר... ע״פ מה שהקשה לי גיסי וב״ד הרב האי גאון תפארת ישראל המפורסם לשבח כבוד מוהר״ר משה נר״ו האב״ד ור״מ דק״ק קלעציק....״**. אבל במאמרו של בנציון אייזנשטאדט העתיק כמו שהוא בפנים וכן העתיק הר׳ יהודא רובינשטיין ובהוספה במאמרו ב׳הדרום׳ ומציין לפסחים דף קז.

עא. ׳הצפירה׳ תר״ס. קטע זה נמצא ג״כ במאמרו של בנציון אייזנשטאדט הנ״ל ב׳תלפיות׳ בשינוים קלים ושם כי שמע את הסיפור מזקן אחד.

מוהר"ר לוי יצחק בשנת תקמ"א מפינסק (ששם כהן אז בכהונת אב"ד) למסעו, ויעבור דרך לעכאוויץ (הסמוכה לפה) באחד מימי הקיץ ויהי אך האיר הבקר, ויאמר לאנשיו אתו: "נחושה נא להתפלל טרם בואנו לקלעצק". ויהי כאשר שאלוהו מקורביו: "אך האיר השחר וגם בבואנו לקלעצק עוד שהות הרבה וזמן רב לנו להתפלל מבלתי נעבור על זמן ק"ש?!" ותהי תשובת הגאון רל"י זי"ל: "הטרם תדעי, כי בקלעצק יושב אותו צדיק וקדוש הרבי ר' משה, ובבואנו למקום קדוש כזה עלינו להתקדש מתחלה ולהכין את עצמנו בתפלה רצויה ומכוונת".

ויתכן מאד שבעת ההיא היה הילד בנימין בנו של אב"ד דקלעצק בין אותם שקבלו פני הרה"ק ר' לוי יצחק מבארדיטשוב כשבא לבקר בק"ק קלעצק[עב].

הגאון בעל ה'אור חדש' ומשפחת ר' בנימין קלעצקער

ר' משה נשא לאשה[עג] את הרבנית מרת פינקל בתה של מרת חוה אחות אביו בת בעל פנים מאירות. ובדרך זה היה ר' משה גיסו של הגאון ר' אלעזר קאליר

עב. הרה"ק ר' לוי יצחק היה רב בעיר פינסק בין השנים תקל"ה ותקל"ו ושימש ברבנות שם עד תמוז שנת תקמ"ה ('אהל רהל' חלק א' עמ' 66 ואילך).

ועי' בספר 'רשימת דברים' של הר' חיטריק עמ' 96 שמביא סיפור בשם המשפיע המפורסם בליובאוויטש הר' שמאול גרונם אסתרמאן ז"ל אודות הר' בנימין קלעצקער: כ"ק אדמו"ר הזקן וכ"ק הרה"צ מוהר"ר לוי יצחק מברדיטשוב נסעו מחתונה ובאו לשקלאוו. בהיותם בביהכ"נ, הראה כ"ק רלו"י לכ"ק אדה"ז על אברך אחד ממקושריו, ויאמר: זה האברך לובש שני זוגי תפילין, ויש לו גילוי אליהו. והראה כ"ק אדמו"ר הזקן לכ"ק רל"י על החסיד ר' בנימין קלעצקער, ואמר זה האברך מתפלל שמו"ע, ועומד ב"שים שלום", ומאיר בו יחידה שבנפש, וגילוי יחידה שבנפש עולה במדריגתו על גילוי אליהו. ע"כ. וכפי מה שכתבנו בפנים הכיר הרה"ק ר' לוי יצחק את הגאון ר' משה אב"ד קלעצק, אביו של הרה"ח ר' בנימין, ואולי ידע מי הוא האבדך הזה שהיה לו גילוי יחידה.

עג. אינו ברור אם מרת פינקל היתה בתה של מרת חוה מזיווגה הראשון-מבעלה ר' אלעזר אבי ר' אלעזר קאליר, או שמא מבעלה השני ר' בנימין וואלף העלין שהיה מגזע המהרש"ל. ספק זה חשוב מאד לבירור קביעת שנת לידת ר' בנימין. שכן בשנת תקל"ו היה ר' בנימין וואלף עדיין בחיים ומזכירו הגאון ר' אלעזר קאליר בסוף ספרו 'אור חדש' על פסחים הנדפס בשנת תקל"ו: "ולבנימין אמר ידיד ה' ישכון לבטח ה"ה א"ח (אבי חורגי) הרבני המופלג הנגיד מוהר"ב וואלף העלין ע"ז (עם זוגתו) אא"מ הרבנית הלביאה מ' חוה תי"", וא"כ א"א שר' בנימין נכדו

אב״ד רעכניץ בעל המחבר ספר אור חדש ועוד ספרים חשובים[עד] כי ר׳ אלעזר היה בנה של מרת חוה הנ״ל.

ר׳ משה הסכים על הספר ׳מאורי אש׳[עה], שהוא שני חיבורים, חיבור אחד ׳כתנות אור׳ לזקנו בעל ה׳פנים מאירות׳ וחיבור שני ׳אור חדש׳ מאת גיסו וש״ב ר׳ אלעזר קאליר נכד ה׳פנים מאירות׳. ההסכמה ניתנה כמובא למעלה ביום כ״ד שבט שנת תקכ״ה בקלעצק. כמו״כ הסכים ר׳ משה על ספר ׳אור חדש׳ על מסכת פסחים לש״ב גיסו הנ״ל ביום ו׳ עש״ק כ״ד תשרי תקל״ו וחותם עצמו **הקטן משה בלאאמ״ו הרב המאוה״ג במהור״ר מיכאל זצ״ל ה״ה בהגאון בעל פ״מ ז״ל החפק״ק קלעציק.**

ברישׁ ספר ׳אור חדש׳ על מסכת פסחים[עו] מתאר המחבר הגאון ר׳ אלעזר קאליר הנ״ל ביקורו בבית גיסו וש״ב ר׳ משה אב״ד קלעצק:

> **אמר** המחבר להיות שבאתי הנה (פפד״א) להדפיס ספרי אחר חג השבועות העבר (תקל״ה), ואתרמי מלתא שילהי תמוז שהיו הנה על הירידּ סוחרי מדינת ליטא, אמרתי עת לעשות ולקיים נדרי אשר פצו שפתי ודיבר בעת צר לי בחורף התקל״ד, ר״ל לקיים מצות כיבוד אם לבקר את שלום אמי מורתי הרבנית המהוללה ביראת ה׳ מרת חוה תחי׳ בת מ״ז הגאון החסיד בעל פ״מ ז״ל, והלכתי עם הסוחרים הנ״ל לק״ק קלעציק...

נקרא על שמו כשהיה עדיין בחיים, וא״כ היה ר׳ בנימין וואלף רק זקנו חרגו (ור׳ בנימין קלעצקער היה נכד הר׳ אלעזר אבי ה׳אור חדש׳). אבל אם נאמר, שר׳ בנימין **קלע**צקער נולד אחר חשון תקל״ו (כי ההסכמה של הרה״ג ר׳ שמואל אב״ד ווילנא על ספרו הנ״ל הוא מחודש חשון תקל״ו ומן הסתם מן נתינת ההסכמה בווילנא עד הדפסת הספר לקח זמן מסוים), ואף אם נאמר שהר׳ בנימין וואלף העלין נפטר סמוך לאחרי תקל״ו, אזי יתכן שר׳ בנימין היה נכד הר׳ בנימין וואלף ונקרא על שם זקנו. אבל מסיפורי כ״ק אדמו״ר מהריי״צ נ״ע שר׳ בנימין נשלח ללוות את הרה״ק הר׳ שלמה מקארלין זצוק״ל בשנת תקנ״א-ב (ולאחר הסיפור אי אפשר, כי הרה״ק ר׳ שלמה מקארלין נהרג עקרה״ש בקיץ שנה תקנ״ב) הרי זה אינו מסתבר שר׳ בנימין נולד אחר שנת תקל״ו, שכן אז היה צריכים לומר, שר׳ בנימין היה כבן ט״ו שנים בעת ההיא, דבר שאינו מסתבר. [אחר כתיבת המאמר נתברר שמרת פינקל היתה בתה של מוהר״ר אלעזר חתן הפנים מאירות זצ״ל].

עד. לתולדות הגאון ר׳ אלעזר קאליר ראה בספרו של ר׳ יקותיאל יהודה גרינוואלד ׳לפני שתי מאות שנה׳ ניו יורק תשי״ב. על יחוסו של הר׳ אלעזר אבי הגאון ר׳ אלעזר קאליר - שיתכן שהרה״ח ר׳ בנימין קלעצקער היה נינו - הארכתי בקונטרס ׳תולדות משפחת ברייער ממט״ד׳.

עה. פיורדא תקכ״ו.

עו. פפד״א תקל״ז. הקטע הנ״ל נדפס שם אחר ההסכמות.

> ומידי הוינא בק"ק קלעציק עכבוני עד אחר י"ט ושם נתעלסנו ג"כ עם גיסי כבוד הרב הנ"ל[עז] וזוגתו היא אחותי הרבנית המושכלת והמושלמת הגבירה הצנועה המלומדת מרת פינקל תחי' ע"ב זרע ברוכים לה'. ומידי יום יום היה לי שעשועי דאורייתא עם כבוד גיסי הרב נר"ו וכמה חידושים נפלאים שמעתי מפיו תקצר היריעה מהכיל, ואמרתי להציג משמו דבר קטן ענף היוצ' מן הבד מהספיד' רבה שעשה בק"ק קינגשברג בפרייסן לדודו הגאון המנוח בעל שולחן שלמה ז"ל...

ובעוד איזה מקומות מביא הגאון בעל האור חדש חידושים בשמו של גיסו ר' משה.

בספרו 'אור חדש' פרשת ראה כותב:

> **ואגב** דאיירינן בסוגיא זו אמרתי לכתוב מה ששמעתי בסוגיא זו דבר נחמד מגיסי הרב המאוה"ג החריף השנון כבוד מוהר"ר משה נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק קלעציק בן כבוד דודי הרב המאה"ג החסיד המנוח מוהר"ר מיכאל ז"ל בן מ"ז הגאון האמיתי החסיד מהרר"ם זלה"ה... ואמר הרב המאוה"ג הנ"ל ליישב...

ובספרו 'חות יאיר חדש'[עח] כותב: "ואולי י"ל על פי מה שראיתי לגיסי הגאב"ד דק"ק קלעציק...".

תקנת נעשוויז

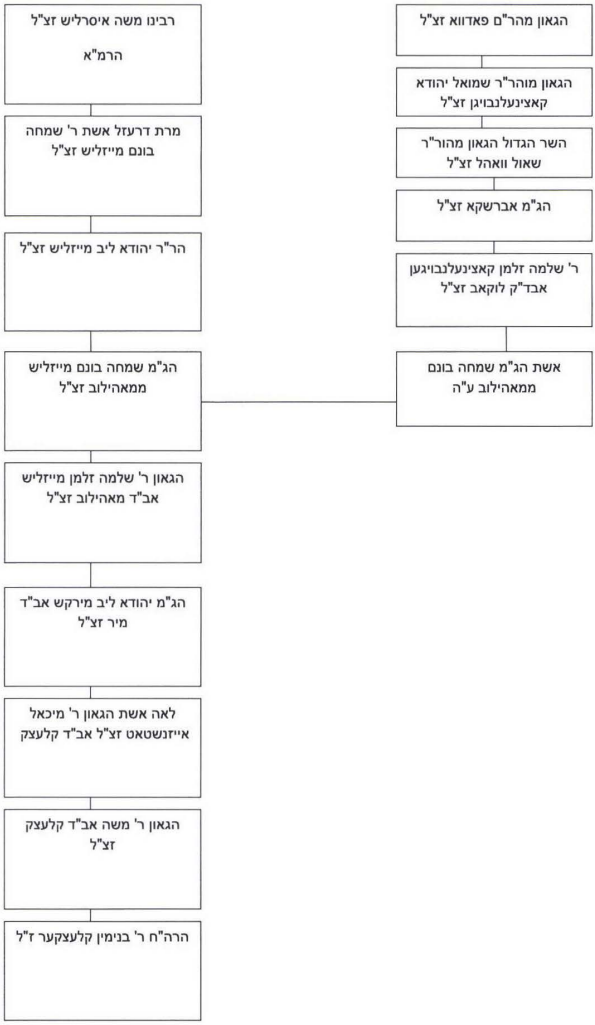
באוצר האדמור"ים בסטאלין היה חלק מפנקס דק"ק נעשוויז שבו היו מכורכים תקנות שונות של פרנסי הקהלה והחלטות בענינים שונים. ובין התקנות נמצאת גם תקנות בעניני הקרופקא - מין מס הקהלה - משנת תקכ"ט, ואחד מהרבנים שחתם על התקנה היה הגאון ר' משה אייזנשטאדט האב"ד דק"ק קלעצק. נוסח חתימתו הוא **הק' משה בלא"א מו"ר הרב ה"ה מו' מיכאל זצ"ל ד"צ בק' קלעצק**[עט]. מה שמעניין הוא, כי על תקנות אלו באו הוספות מאת הרה"ק ר' אהרן הגדול מקארלין זצוק"ל תלמידו הגדול של המגיד ממעזריטש[פ].

עז. ואז כתב לו גיסו הרב ההסכמה לספרו הנ"ל ביום כ"ד תשרי תקל"ו.

עח. 'חות יאיר חדש', ירושלים תשס"ד, דף ס' ע"ב.

עט. העתק מתוך ספריית אגודת חסידי חב"ד כפי שהוא מופיע במאמרו של הר' אביש שור בקובץ 'בית אהרן וישראל', שנה כז גליון ד עמ' ריג.

פ. עי' מאמרו של ישראל היילפרין, יחסו של ר' אהרן הגדול מקארלין כלפי משטר הקהילות,

בספרו 'יהודים ויהדות במזרח אירופה', (ירושלים תשכ"ט) עמ' 333 ואילך.

אגב עי"ש בהערה שכותב היילפרין אודות ר' משה **שלפי אגדה או מסורת מקומית היה נחשב** (לאחר זמן) "צדיק וקדוש" בעיני ר' לוי יצחק מבארדיטשוב. לא מצאתי זכר לזיקה כל שהיא לחסידות ע"כ. ואינו ברור לי כוונתו כי אין סתירה בין זה שלא היה לו זיקה לחסידות וזה שהיה נחשב לצדיק וקדוש בעיני ר' לוי יצחק מבארדיטשוב.

הסכמה על החומשים של הרש"ד

על חג הפסח דשנת תקמ"ד היה הר' שלמה דובנא בעיר קלעצק ואז הסכים האב"ד הגאון ר' משה אייזנשטאדט ז"ל על החומש שהיה בדעתו להוציא לאור וחותם ביום אס"ח של פסח נא' הק' משה בלאאמ"ו הרב ה"ה מוהר"ר מיכאל זצ"ל חופק"ק קלעצק. מלבד האב"ד ר' משה חתמו על החומש הנ"ל ג' מבניו ה"ה ר' מיכאל ז"ל אשר לימים מילא מקום אביו וזקנו ברבנות קלעצק ור' אלעזר ור' שלמה זלמן[פא].

מצבת הגאון ר' משה אב"ד קלעצק

ר' משה נפטר ביום י"ב חשון שנת תקנ"ו וזה נוסח מצבתו:

מעי אוחילה קירות לבי הומה
שמה החזיקתני שברי אשיחה ואהימה
הצדיק נסע ונגלה מני השמימה
בכי תמרורים אשמיע קול ברמה
ראש גולת אריאל עלה השמימה
מגן גבורים נגעל ונאבד כלי מלחמה
יום י"ב מרחשון שנת קנו"ת חכמה
כבוד גלה א"א ומורי בתושי' ומזמה
א"ל הלקח ארון מאתנו למקומה
הרב הגאון המפורסם מו"ה
משה במו"ה מיכאל זללה"ה אב"ד ור"מ דקלעצק

מרת פינקל אשת ר' משה אב"ד קלעצק

מרת פינקל אשת ר' משה - ואמו של רבי בנימין - היתה אשה חשובה ומפורסמת. וזהו מה שכתב הרב בנציון אייזנשטאדט מקלעצק אודותה:

פא. 'ישורון' כרך ט עמ' תשכז ועמ' תשמא, ועי' שם שמביא כי גם ר' יעקב בנו של הפנים מאירות חתם על החומשים הנ"ל בק"ק קלעצק. ואולי היה שם על ביקור לאחותו מרת חוה שכנ"ל היתה דירתה אצל בתה אשת הרב או אולי היה מקום מגוריו בקלעצק.

מהרבנית הזאת מסופרות גדולות, ואומרים כי היתה גדולה בתלמוד, עד שהבחינה בעצמה את נכדה הגאון ר' משה יעקב (האב"ד דעירנו - קלעצק) בהיותו נער עול ימים בתלמודו, והרבה חידושים נאמרים ממנה בע"פ, וא"א לפורטם, גם ידעה היטיב את כל כתבי הקדש והמדרשים, ותוכל לכתוב צחות בשפת קדשינו. נפטרה ביום ה' ט"ו אדר שני שנת תקע"ח לפ"ק[פב].

ועל מצבתה כתוב:

הרבנית מרת פינקל (בת) [אחות] הגאון אור חדש יום ה' ט"ו אדר שני שנת תקע"ה לפ"ק.

בני ר' משה אייזנשטאדט אב"ד קלעצק

מלבד ג' בניו הנזכרים שהם הגאון ר' מיכאל (השני) שמילא את מקום אביו כאב"ד בקלעצק ז"ל[פג], ר' אלעזר מנהיג וגבאי בחברה משניות ומשמורים בקלעצק[פד] ור' שלמה זלמן, היו לר' משה לכל הפחות עוד ב' בנים ובת אחת: בן אחד הוא ר' בנימין דנן, והשני הוא הרב ר' מאיר, כדלהלן.

פב. כ"ה במאמרו של הר' אייזנשטאדט ב'תלפיות' הנ"ל, אמנם יום ה' לא היתה ביום ט"ו אדר שני באותה שנה, ואולי יש טעות בציון השנה או בציון היום בשבוע. גם מה שכתוב שמרת פינקל היתה בת הגאון בעל 'אור חדש' הוא טעות דמוכח, וצ"ל אחות הגאון בעל ה'אור חדש' כפי שהוא מפורש בספרו של בעל ה'אור חדש' כנ"ל בפנים.

פג. 'דעת קדושים' עמ' 195, וכותב שהוא היה חתן הר' יעקב אורי גינזבורג מווילנא.

פד. 'דעת קדושים' שם.

עי' ב'עיר ווילנא' עמ' 159 שכתב שמרת פינקל היתה אשתו הראשונה [של הגאון ר' משה אב"ד קלעצק] **ואחריה נשא לאשה את מרת בריינא אחותו של הר"ר וועלוועלע ר' אשר'ס מווילנא, והיא היתה בת אחות אשתו הראשונה.** והוא ג"כ דבר בלתי אפשרי כי הגאון ר' משה נפטר בשנת תקנ"ו ומרת פינקל נפטרה בשנת תקע"ח. וברור שקטע זה שייך למרת מלכה בת הגאון ר' משה שהיתה אשתו הראשונה של ר' יוסף דוד אייזנשטאדט אב"ד מיר, והוא נשא מרת בריינא הנ"ל בזווג שני, והיא היתה באמת בת אחות אשתו, כי אמה של ר' וועלוועל אשת ר' אשר היתה מרת מירקא אחות מרת מלכה בנות הגאון ר' משה אב"ד קלעצק, עי' מש"כ אודותה להלן בפנים ובעיר ווילנא עמ' 256. הערה זו היא של ידידי הבקי בשלשלת היוחסין הר"ר בעריש וועבער שיחי'.

ר' מאיר אייזנשטאדט מקלעצק ז"ל

ר' בנציון אייזנשטאדט ז"ל בספרו 'דורות האחרונים' מתאר את אבי זקנו ר' מאיר אייזנשטאדט מקלעצק - בנו של ר' משה האב"ד קלעצק[פה] - כהרב המופלא בחסידות מפורסם לצדיק. וכותב אודותיו שהוא הסתופף כל ימיו בתורה ועבודה

פה. זה שר' מאיר היה בנו של הגאון ר' משה האב"ד דקלעצק, מובא בכמה מקומות. אבל לא מצאתיו מפורש בדברי נכדו ר' בנציון בהר"ר משה אייזנשטאדט ז"ל בעל ה'דורות האחרונים' ועוד, אמנם לכאורה מוכרח הוא כפי שיבואר. ר' בנציון אייזנשטאדט הנ"ל במאמרו על רבני קלעצק ב'הצפירה' כותב על הגאון ר' משה אב"ד קלעצק: "אא"ז", כלומר, שר' בנציון היה מבני בניו של ר' משה אב"ד קלעצק, והוא מתייחס אל ענף זה של צאצאי ה'פנים מאירות'. בספרו 'דורות האחרונים' (נוירק תרע"ג עמ' 24 ואילך) בערך אבי זקנו ר' מאיר אייזנשטאדט מקלעצק כותב, שר' מאיר היה בנו של ר' משה: "אביו הרב ר' משה חנכוהו על ברכי אבותיו...". (במש"כ אביו הרב, אינו ברור לי אם כוונתו שהיה רב, כלומר אב"ד בהקהלה וצריכים לשים פסיק בין הרב לר' משה, או שהוא סתם תיאור הרב ר' משה בלא פסיק בינתים). בערך הנ"ל מפרט בניו של ר' מאיר אייזנשטאדט מקלעצק הנ"ל, וכותב "ומר אבא זקני הרב המופלג בירא' ה' טהורה וחכם לבב מר בנימין אייזענשאט ז"ל ממינסק, שהוא אבי אבא מארי ז"ל המופלג בתורה, גבר ענותן כהלל, ירא אלקים וחרד על דברו, איש האמת ונדיב הלב מר משה אייזנשטארט ז"ל". וארבעה דורות אלו ג"כ מפורטים בספרו 'דורות האחרונים' ספר שני (ברוקלין תרצ"ז עמ' 8), שבערך אביו ר' משה אייזנשטאדט כותב בנו ר' בנציון: "אבא מארי הר"ר משה בן הר"ר בנימין בהרב ר' מאיר בהרב ר' משה ז"ל מקלעצק". ובפשטות הראשון (בזמן) מארבעה דורות אלו, הוא הוא הגאון ר' משה אב"ד קלעצק, כי כנ"ל היה ר' בנציון מבני בניו. הארכתי בכל זה, כי יש כאן בעיה מסוימת, והיא, כי לפי זה היה ר' משה (אביו של ר' בנציון) דור שישי לבעל ה'פנים מאירות' (ר' משה בן ר' בנימין בן ר' מאיר בן ר' משה בן ר' מיכאל בן הפנים מאירות) ובהעתק המצבה שהעתיק בנו (בערך על אביו הנ"ל) כתוב שהוא היה דור שביעי. ולומר, שר' משה אביו של ר' מאיר אייזנשטארט מקלעצק היה נכד ר' משה האב"ד דקלעצק, הוא בלתי אפשרי, כי ר' משה האב"ד דקלעצק נפטר בשנת תקנ"ו ור' משה נכדו של ר' מאיר אייזנשטאדט מקלעצק נולד בשנת תקצ"ז, ואם ר' משה אבי ר' מאיר אייזנשטאדט מקלעצק לא היה האב"ד ר' משה הנ"ל שנפטר בשנת תקנ"ו, אלא א' מנכדיו שנקראו על שמו, אז היינו צריכים לומר שנכד זה נולד אחר תקנ"ו (כי נקרא משה על שם זקנו ואין נוהגים אצל האשכנזים לקרות נכד בשנת זקנו החי), ואיך יתכן שיהא לו נין (כי לפי הנ"ל עולה שר' משה - שנולד בתקצ"ז - הוא נינו בן נכדו ר' בנימין בן בנו ר' מאיר) שנולד כשהוא היה אך בן ארבעים שנה.

ואולי מש"כ דור שביעי, הוא טעות בהעתקת המצבה, וצ"ל דור שישי. (וגם יתכן שהיה דור שביעי דרך אחד משאר נכדי הפנים מאירות, ובאופן אחר היה נכדו של האב"ד ר' משה מקלעצק).

(ר' משה - אבי הר' בנציון אייזנשטאדט - נפטר ביום עש"ק ז' שבט תרס"ו ונקבר במעלת הקברים אשר לאחוזת אנשי קלעצק בביה"ק וואשינגטאן אשר בברוקלין, וחשבתי שאלך ואראה המצבה עצמה, כי אולי כתוב עליה שהיה דור שישי לבעל הפנים מאירות, אך חיפשתי

ויצא לו שם בכל הגליל במעשיו הטובים. אביו הרב ר' משה חנכהו על ברכי אבותיו ובני משפחתו הגאונים ששמשו בקודש בעיר קלעצק ונח נפשיה בשנת תקצ"ט... ושמעתי תהלתו ותקף חסידותו מעמיתו של מר אבא[פו] ז"ל איש חסיד ומופלא... ר' ברוך מרדכי קוסציץ ז"ל שהיה תלמידם של ר' מענדיל ממינסק ור' נח מלעכאוויטש...[פז].

הגאון ר' יוסף דוד אייזנשטאדט זצ"ל אב"ד מיר, חתן ר' משה אב"ד קלעצק

בתו של ר' משה אב"ד קלעצק מרת מלכה היתה אשת הגאון ר' יוסף דוד אייזנשטאדט[פח] ז"ל אב"ד מיר.

ר' יוסף דוד נולד בק"ק ווילנא בשנת תקכ"ז לאביו הר' צבי - בן הגאון ר' חיים אב"ד זיטל - שהיה יהודי למדן ובקי בש"ס[פט], ובהיותו עוד עלם נשמע למרחוק שמו הטוב ונכבדות מדובר בו עם מלכה בת הרב הגדול ר' משה אייזנשטאדט אבד"ק קלעצק.

נתקבל כרב בקהלת זיטל מקום מגורו כממלא מקום זקנו, ר' יוסף דוד ישב בזיטל זמן קצר בלבד וכבן שלושים ושש שנים בחר אותו קהל עדת עיר מיר לאב"ד שמה, ויהי למרביץ תורה והורה דת ודין לאמתו.

שימש כאב"ד מיר קרוב לחמישים שנה, בתקופת רבנותו נוסדה ישיבת מיר הגדולה והמפורסמת, והוא סייע הרבה בגידולה וקידומה, ובמשך כמה שנים היה מנהלה הרוחני והחומרי כאחד.

בחלקת קלעצק ולא מצאתיו אף שמצאתי מצבת בנו הר' מנחם מענדל. ואחר בדיקה וחקירה מצאתי בפנקסי הביה"ק רשימת קבורתו ובמפת החלקה מצוין מקום מנוחתו, אבל לדאבוני לא מצאתי מצבה על קברו אף שכל המצבות מימינו ומשמאלו מלפניו ומלאחריו עומדים וקיימים, ואולי ביום מן הימים יקים אחד מנכדיו או ממשפחתו מצבה חדשה על קברו).

פו. ר' משה אייזנשטאדט - אבי ר' בנציון אייזנשטאדט בעל ה'דורות האחרונים' - היה חתן אחד מחסידי כ"ק אדמו"ר הצ"צ זצ"ל בשם הר' שלמה צבי ב"ר שמעון ליפאו, עי' ב'דורות האחרונים' ספר ראשון, נוירק תרע"ג, עמ' 205.

פז. 'דורות האחרונים' שם עמ' 24.

פח. השם אייזנשטאדט לקח ממשפחת חותנו.

פט. כן הוא ב'עיר ווילנא' עמ' 159. אמנם בספר ה'יזכור' לקהלת מיר כותב הר' צינוביץ שנולד בזיטל מחוז סלאנים.

אף שלא נשארו ספרים ממנו, היה נחשב בזמנו כאחד מגדולי הדור ונמצאת הסכמתו על כמה וכמה ספרים.

בזווג שני נשא ר' יוסף דוד את מרת בריינא בת גיסו ר' שמעון גינזבורג מווילנא, שהיתה בת אחות זווגו הראשון מרת מלכה[צ].

הרב ר' יוסף דוד נפטר ביום ב' כ"ח טבת תר"ו לפ"ק ועל מצבתו כתוב: **ציון לנפש אדמו"ר הרב החסיד והעניו, מפורסם לגאון ולתפארת, נ"י מרביץ תורה לרכבם, כקש"ת מו"ה יוסף דוד בהרב מו"ה צבי הירש זצ"ל אב"ד ומו"צ מיר קרוב לחמישים שנה, הצדיק נאסף לעמו יום ב' כ"ח טבת שנת תר"ו לפ"ק**[צא].

הר' אלעזר אב"ד האלוסק, חתן ר' משה אב"ד קלעצק

הר' אלעזר אב"ד האלוסק[צב] בן הגאון ר' יוסף אב"ד סלוצק והאלוסק היה מגדולי היחס. בנו - מזווגו הראשון - הגאון המפורסם ר' משה זאב יעב"ץ זצ"ל אב"ד ביאליסטאק בעהמ"ח שו"ת 'אגודת אזוב' ו'מראות הצובאות' - מרואי פני הגר"א ואחר מגדולי המשיבים בדורו[צג] - מפרט יחוס משפחתו למעלה בקודש על שער ספרו 'מראות הצובאות'[צד].

בזווג שני, היה הגאון ר' אלעזר אב"ד האלוסק חתן הגאון ר' משה אב"ד קלעצק, ומזווג זה נולד בנו הגאון ר' זלמן מנגידי ק"ק פאריץ[צה] בן אחותו של רבי בנימין.

=הר' שמעון גינזבורג מווילנא, חתן הגאון ר' משה אב"ד קלעצק

הר' שמעון בן ר' אשר ממשפחת גינזבורג המפוארה נשא לאשה את מרת מירקא[צו] בת הגאון ר' משה אב"ד קלעצק.

צ. ראה להלן בפנים אודות ר' שמעון גינזבורג מווילנא וראה לעיל הערה 83.

צא. המידע על ר' יוסף דוד לקחתי מ'תולדות רבני קהלת מיר' מאת מ. צינוביץ בספר 'זכור לקהלת מיר' עמ' 59-55.

צב. 'דעת קדושים' עמ' 80 ועמ' 196.

צג. 'מקור ברוך' חלק ראשון עמ' תטז.

צד. הוראדנא תק"ע. ועי' במאמרו של הרב שלמה אנגלארד 'צפונות יוחסין' (א), ישורון, אלול תשנ"ז שהאריך בבירור חלקים של היחוס שנדפסו על שער ספר הנ"ל.

צה. 'דעת קדושים' עמ' 81, וראה לעיל הערה נה. ולעיל הערה לא הבאנו תולדותיו בארוכה.

צו. כן הוא ב'עיר ווילנא' שם, אבל בספר 'דעת קדושים' כתוב, שר' שמעון היה בעלה הראשון

ר' שמעון היה ממשפחה מיוחסת וגיסו של הגאון מוהר"ר ישכר בער אחיו של הגר"א. כי אשת הגאון מוהר"ר ישכר בער היתה בת ר' אשר אבי ר' שמעון.

ר' שמעון נבחר להיות גבאי הת"ת דק"ק ווילנא בחוה"מ פסח שנת תקמ"ז, ועל כמה ענינים בא בראש החתומים בפנקס הישן דת"ת. נפטר ביום ח' אב שנת תק"ן כשעודנו אברך צעיר[צז] והשאיר אחריו את בנו הילד בנימין וואלף[צח] שנקרא ר' וועלוועל ר' אשר'ס, והוא נתגדל על ברכי דודו הגאון ר' ישכר בער אחי הגר"א. היתה לו גם בת מרת ברריינא, אשר בזיווג שני היתה אשת הר' יוסף דוד אייזענשטאדט הנ"ל[צט].

הגאון ר' חיים בן ר' פרץ הכהן אב"ד פינסק, חתן ר' משה אב"ד קלעצק

הגאון ר' חיים בהרב פרץ הכהן אב"ד פינסק זצ"ל[ק] נשא בזווג שני את מרת מירקא (אחר פטירת בעלה הראשון הר' שמעון הנ"ל) בת ר' משה אב"ד דק"ק קלעצק[קא].

ר' חיים בהרב מהו' פרץ הכהן שנודע בווילנא בשם ר' חיים טשצעכנאוויצער, היה כנראה יליד האמבורג, ונקרא ג"כ ר' חיים המבורגער. הוא נשא אשה בווילנא (כנראה האלמנה מרת מירקא הנ"ל) ולמד תורה בחבורת גאונים מפורסמים[קב]. התגורר

של מרת שרה שהיתה בזיווג שני אשת הגאון ר' אלעזר אב"ד האלוסק זצ"ל. ואיך שיהי' כנראה היה דבר זה ידוע שר' שמעון היה חתן הגאון ר' משה אב"ד קלעצק ז"ל.

צז. 'קרי' נאמנה' עמ' 186185, 'עיר ווילנא' עמ' 256.

צח. ב'עיר ווילנא' שם כתוב שנקרא על שם דודו ר' בנימין וואלף. ונראה שזה הכריחו לומר שנולד אחר כ"ז טבת שנת תקמ"ח, אבל יתכן שנקרא על שם בעלה של מרת חוה בת הפנים מאירות הר' בנימין וואלף העלין (יתכן שנקרא על שם דודו זקנו הגאון ר' בנימין אב"ד לק"ב).

צט. עי' לעיל הערה פב.

ק. לתולדותיו ראה מאמרו של מרדכי נדב ב'סיני' שנה ל"ז כרך ע"ב חוב' ד-ה טבת שבט תשל"ג עמ' רסד ואילך, ובמקורות שמציין להם. כאן הבאתי תולדותיו בקצרה ועוד איזה פרטים הנוגעים ליחסו לגדולי החסידות המפורסמים.

קא. 'עיר ווילנא' עמ' 256. קשה לקבוע מתי בדיוק נשא הגאון ר' חיים את מרת מירקא אך הנני משער שנשא אותה כשהיה עדיין סוחר בווילנא - קודם שעלה על הכס הרבנות בפינסק - שהיא נשארה שם אלמנה מבעלה הר' שמעון גינזבורג בווילנא עם בניה הקטנים. ועי' לעיל הערה 97.

קב. עי' בסוף הסכמת הגאון בעל חיי אדם לספרו שהביא הקדמת חבריו הגאונים מווילנא שעמהם המתיק סוד וגם הסכמת הגאון ר' חיים הכהן שאף עמו המתיק סוד כנראה באותה חבורה.

שם ימים רבים והתפרנס ממסחר בהבאת סחורה ממרחק מאמסטרדאם והאמבורג, עד אשר נתקבל לאב"ד בפינסק בשנת תקס"ז או תקס"ח[קג].

הוא עלה ארצה לעת זקנתו בשנת תקפ"ו[קד] ונתישב בצפת ושם קנה לו בית וחצר ועשה לו בית מדרש[קה]. עם עלייתו נתמנה להיות אחד ממנהיגי הפרושים, וכך כותב הגאון ר' ישראל משקלאוו בעל המחבר ספר פאת השולחן:... **אחר כך בשנת תקפ"ו מוצאי שביעית עלה לפה הרב הגדול הצדיק ר' חיים כהן ז"ל הרב [ד]פינסק...**[קו].

חתימתו מתנוססת בראש החתומים מצד הפרושים בכמה מסמכים חשובים של התקופה. ובתוך זה על הסכם הפשרה בין הפרושים לחסידים על חלוקת כספים אשר נחתם בשנת תקפ"ט[קז]. על כמה וכמה מסמכים הוא חותם אף לפני הגאון רמ"מ ור' ישראל משקלאוו זצ"ל[קח].

קג. ראה מאמרו של מרדכי נדב (הנ"ל בהערה ק) בתוך הערה 3 שמביא מתוך מכתבו של הרב חיים הכהן זצ"ל אל הגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל, שנכתב ביום כ' כסליו תקפ"ו, את המשפט הזה: "וכי חשוד אני, שזה לי שמונה עשרה שנה שאני יושב פה על כסא ההוראה, ובווילנא ג"כ הייתי עוסק בענינים גדולים".

קד. כן הוא בפירוש בדברי בעל 'פאת השולחן' שמצוטט לפנינו, וכן הוא בהסכמתו - שניתנה לשו"ע אורח חיים דפוס סלאוויטא תקפ"ז - הנכתב בק"ק זאסלב ביום ה' באב תקפ"ו שפותחת במילים "מדי עברי לארץ הצבי דרך ק"ק זאסלב" וחותם, "יום ג' ה' מנחם גאולת עולם לפ"ק פ"ה ק"ק זאסלב נאום חיים כהן שהיה אב"ד בק"ק פינסק". (מרדכי נדב במאמרו הנ"ל הערה ג מביא הסכמה זו ל"סידור תפילת נהורא שלום", סלאוויטא תקפ"ז, וכנראה שהיא אותה הסכמה שהשתמשו בה על כמה ספרים, אבל לפני היה שו"ע או"ח הנ"ל מאוצרו הטוב של הנגיד הר' יוסף משה הלוי הערשקאוויטש שיחי', ותשו"ח לו על הרשות להשתמש בו).

קה. 'קרי' נאמנה' עמ' 289.

קו. 'תולדות חכמי ירושלים' חלק ג' עמ' 146.

קז. עי' 'תולדות חכמי ירושלים' חלק ג' עמ' 170.

קח. עי' מילואים ל'תולדות חכמי ירושלים' מאת אליעזר ריבלין עמ' 57, ושם כותב שאולי היה זה מפני שהיה כהן החותם בראש, אמנם ארי' מורגנשטרן במאמרו על אחדותו של כולל הפרושים בספרו 'גאולה בדרך הטבע', ירושלים תשנ"ז, עמ' 216 הערה 46 כותב "... ספק אם חתימתו בראשונה נובעת מהיותו כהן. מתוך דברים שכותב [הר' צבי הירש] לעהרן ומתוך מחקרים שנכתבו על האיש מסתבר כי היה גדול בתורה ובעל סמכות עדיפה מזו של ר' ישראל משקלאב. כדברי לעהרן: "ובא השמש בירושלים [= פטירת רמ"מ משקלאב] וזרח השמש בצפת ת"ו בביאת הרב הגאון החסיד המפורסם מו"ה חיים כהן נ"י שהיה אב"ד ור"מ בק"ק פינסק והמדינה..." (ריבלין, אגרות הפקוא"מ ב' עמ' 108).

עלה השמימה בצפת ביום כ"ח טבת תקצ"א[קט]. וכבוד גדול עשו לו שם כל גדולי החכמים להספידו ולבכותו כהלכה, כמו שהודיע מזה הרב הגאון מהור"ר ישראל בעל פאת השולחן לבנו של הגאון מהר"ח, הוא הנגיד המפורסם וכו' הנכבד מהור"ר פרץ האמבורג ע"ה, במכתבו מיום ב' שבט ואומר עליו: **"אל הלקח ארון אלקים השמימה הוא אחי וראשי מר אביו הרב הגאון הצדיק המפורסם כבוד קש"ת מהור"ר חיים הכהן זצלה"ה"**, ומפליג מקדושת הסתלקותו[קי].

אשתו מרת מירקא נפטרה בירושלים כשני חדשים לפני בעלה ביום ז' חשון תקצ"א[קיא].

הגאון ר' חיים כהן אב"ד פינסק ויחסו לגדולי החסידות

כפי שראינו היה הגאון הר' חיים כהן אב"ד פינסק ממחנה הפרושים תלמידי

ועי' 'תולדות חכמי ירושלים' שם, ובמאמרו של אריה מורגנשטרן בספרו 'גאולה בדרך הטבע', עמ' 400-398.

קט. כך הוא ב'קרי' נאמנה' שם (בעיר ווילנא שם העתיק בטעות כ"ח שבט) ועי' במאמרו של אריה מורגנשטרן בספרו 'גאולה בדרך הטבע', עמ' 400-398 ובהערה 65 שכותב, שרשם מאת המצבה במערת קבורתו בביה"ח העתיק בצפת, ושם כתוב כ"ח טבת תקצ"א, והעתיק שם מנוסח המצבה "... ר' חיים כהן צדק רב דק"ק פינסק נכד רבותינו הגאונים הגדולים הש"ך ובעל פנים מאירות זיע"א נפטר ביום ה' ר"ח טבת ארמלתא שנת תקצ"א לפ"ק ת.נ.צ.ב.ה."

וכנראה שנפל איזו טעות בהעתקה או שמחמת יושן המצבה לא ניתן לקרותה כראוי, כי בהסכמתו לספר גבורת אנשים להגאון הש"ך שנדפס בסידלקאב בשנת תקע"ט (ההסכמה הנ"ל לא נדפס במהדורות החדשות של הספר), כותב הגאון ר' חיים על הש"ך דו"ז, כלומר שר' חיים לא היה נכד הש"ך. ואם נאמר שלא רק זוגתו אלא גם ר' חיים עצמו היה מנכדי הפנים מאירות אזי מובן איך היה הש"ך דודו זקנו, כי הפנים מאירות היה נכד אחות הש"ך. אבל גם יתכן שעל מצבת ר' חיים נזכר שם חותנו שהיה נכד הפנים מאירות (ובאמת ר' חיים עצמו לא היה נכד הפנים מאירות, כי בלאו הכי מוכח שהעתקת המצבה אינה מדויקת כנ"ל), וא"כ צ"ל שהש"ך היה דו"ז של ר' חיים באופן אחר, או שכוונת ר' חיים בזה שכתב דו"ז הוא מצד זוגתו שהיתה נכדת ה'פנים מאירות' שהיה נכד אחות הש"ך.

ספר גבורת אנשים הנ"ל ראיתי בספריית אגודת חסידי חב"ד ותשו"ח להרה"ח ר' שלום דובער לעוין ולהרה"ח ר' יצחק ווילהעלם שיחי' על עזרתם.

קי. קרי' נאמנה שם.

קיא. עיר ווילנא עמ' 256.

הגר"א[קיב]. אמנם ביחד עם זה היה נערץ על עדת החסידים כפי שכתבו כותבי תולדותיו. ועל כן היה הוא האיש המוכשר להשכין שלום בין שני העדות הן בעודו בגולה בפינסק ששם לא היה נסבל רב שאינו מקובל על החסידים[קיג] והן בבואו לארץ הקודש ששם פעל בהשכנת השלום בין עדת הפרושים ועדת החסידים[קיד].

כאב"ד פינסק נתן הגאון ר' חיים הסכמות לספרים רבים שמהן יש ללמוד על יחסו לגדולי החסידות נ"ע. רוב ההסכמות הם להמדפיסים המפורסמים דק"ק סלאוויטא, הרה"ק ר' משה שפירא בן הרה"ק המפו' ר' פנחס קאריצער זצוק"ל, ובניו. ואף שעובדא זו וגם העובדא שכמה מהסכמותיו נדפסו ביחד עם הסכמות גדולי האדמו"רים - אדמו"ר בעל התניא, הרה"ק בעל דגל מחנה אפרים נכד הבעש"ט, הרה"ק ר' אברהם יהושע העשיל מאפטא, הרה"ק ר' מרדכי מטשערנאביל - אינה ראי' מוכרחת על היחס לגבי צדיקים אלו[קטו], אבל הקריאה בהסכמות אלו מראה לדעת כי הגאון ר' חיים היה מעריץ ומיקר צדיקים אלו.

על כמה ספרים שנדפסו בסלאוויטא בשנת תקפ"ד[קטז] נמצאת הסכמת "הרב הגאון המאור הגדול החסיד המפורסם החריף ובקי נ"י ע"ה פ"ה בוצינא קדישא איש אלקי קדוש יאמר לו מוהר"ר **אברהם יהושע העשיל אב"ד מאפטא ויאס והגליל**". ההסכמה ניתנה ונחתמה ביום ב' ט' תמוז תקפ"ד לפ"ק. אחר הסכמה זו

קיב. בספרו 'בשליחות ירושלים', עמ' 172, כותב ארי' מורגנשטרן שר' חיים היה מתלמידי הגר"א. אך לע"ע לא מצאתי מקור לזה וכנראה שכוונתו רק שהשתייך לחוג של תלמידי הגר"א.

קיג. עי' במאמרו של נדב הנ"ל עמ' רסו.

קיד. ראה 'ירושלים' (של לונץ) שנת תרפ"ח עמ' קן-קנב (ספר הנ"ל לא היה בידי וציינתי על פי מקורות הנ"ל).

קטו. עי' ב'אהל רחל' חלק ב' עמ' 70 שמציין לספרים שנדפסו בהסכמת הגאון ר' חיים מוואלאזין והרה"ק ר' לוי יצחק מבארדיטשוב, ואף שכידוע היה ר' חיים מוואלאזין מתנגד מתון מ"מ כמדומני שלא תמצא בדבריו שבחים על א' מגדולי החסידות כמו שהוא בהסכמת הגאון ר' חיים הכהן אב"ד פינסק (נדב במאמרו בסיני לא ציין לתוכן ההסכמות רק להעובדא שההסכמות נדפסו ביחד).

קטז. הסכמה זו באותו נוסח נמצאת על חמשה חומשי תורה עם התרגומים ופירש"י, נביאים וכתובים, ספר הזהר, ומנורת המאור שנדפסו בשנת תקפ"ד וגם על חומש חק לישראל שנדפס בשנת תקפ"ה ושם נזכר רק שם בנו של הרב משה אב"ד סלאוויטא הרבני מהור"ר שמואל אברהם. הסכמת האוהב ישראל וכן הסכמת הגאון ר' חיים נדפסו במילואם בספר 'אגרות האוהב ישראל' ירושלים תש"ס הסכמות מט-נב. (החומש חק לישראל לא נרשם שם).

בא הסכמת "הרב הגאון המאור הגדול החסיד המפורסם החריף ובקי כבוד קדושת שמו מוהר"ר **חיים** הכהן אב"ד ומ"צ דק"ק **פינסק**".

וזה הוא נוסח הסכמת הגאון ר' חיים הנ"ל: "גם אנא חזינא לאצטרופי לכבוד מעלת עילת תהלות עטרת תפארת ישראל הרב הגאון החסיד המפורסם מאורן של ישראל הרב מאפטא נ"י. והלכתי לאורו המאיר נתיב לתת עוז ותעצומות להרב החסיד המפורסם וכו' מהו' משה שפירא נ"י... המדבר לכבוד התורה ולומדיה: נאם הקטן **חיים הכהן** חונה בק"ק **פינסק**".

בשנת תקנ"ח נדפס הזהר בסלאוויטא ושוב נדפס שם בשנת תקס"ד. על ההדפסה הראשונה הסכימו שלשה מצדיקי הדור מגדולי תלמידי המגיד ממעזריטש זצוק"ל - הרה"ק ר' לוי יצחק מבארדיטשוב זצ"ל, הרה"ק ר' יעקב שמשון משיפטובקי זצ"ל והרה"ק ר' ארי' יהודה לייב הלוי הוראוויץ מוואלטשיסק זצ"ל. בשנת תקס"ח הדפיסו המדפיסים בקאפוסט את הזהר בהסכמת רבנים מפורסמים ואחר זה נדפס הזהר שוב בק"ק סלאוויטא בשנת תקס"ט בהסכמת צדיקים מפורסמים.

בהסכמתו של הגאון ר' חיים כהן על הזהר שנדפס בסלאוויטא בשנת תקע"ה בא להצדיק מדפיסי סלאוויטא על זה שהדפיסו הזהר אף שעדיין לא נשלמה הזמן שגבלו הרבנים המסכימים על דפוס קאפוסט כי "בוודאי הגאונים צדיקים מפורסמים הבאים עה"ח בהסכמותיהם להרב מסלאוויטא בשנת תקס"ט לא שלחו בעוולתה ידיהם... להיות שקדמה זכותו של הרב דק"ק סלאוויטא עוד משנת תקנ"ח[קיז] ותקס"ד ומדפיסי קאפוסט המה באו בגבולו... וח"ו להטיל אשם תלוי על הרבנים המסכימים על זוהר הנדפס בקאפוסט אפשר שנעלם מהם הדפסת הזוהר בסלאוויטא בשנת תקנ"ח ותקס"ד שהסכימו עליהם הגאון החסיד המפורסם אב"ד דק"ק שיפטובקי והגאון החסיד המפורסם אב"ד דק"ק

קיז. עי' ב'אהל רח"ל' חלק א' עמ' 199 ואילך, אודות דפוסי סלאוויטא, ועי"ש עמ' 202 מה שתמה הרח"ל על מה שמצא בהסכמה שניתנה להמדפיס ר' דובער בן ישראל ושותפו את שמו וזכרו של ר' משה שפירא. אכן גם כאן בהסכמה זו מצינו שהיה איזה קשר בין ב' הדפוסים, כי אף שהזהר נדפס בשנת תקנ"ח ע"י המדפיסים ר' דובער בן ר' ישראל הלוי ור' יעקב ב"ר משה מ"מ היה גם לר' משה אב"ד סלאוויטא זכות בההוצאה לאור, ואולי בעת ההיא היה איזה שותפות בין ב' המרפיסים (לא ראיתי את הזהר דפוס תקנ"ח והנני כותב עפ"י דברי בעל האהל רחל). ועי' בספר 'תולדות חב"ד ברוסיא הצארית' עמ' סא, והספרים שמציין עליהם אינם תח"י לעיין בהם.

בארדיטשוב והגאון המפורסם אב"ד דק"ק וואלטשיסק... כ"ד המדבר לכבוד התורה ולומדי' יום ה' ח"י מנחם אב תקע"ד נאום **חיים** כהן חונה פה ק"ק **פינסק**".

וגם כדאי להעתיק קטע מהסכמת הגאון ר' חיים כהן להש"ס הנדפס בסלאוויטא בשנת תקע"ז שנדפס בהסכמת ובהרשאת כ"ק אדמו"ר הזקן כי לו היה הזכות על הדפסות הש"ס וד' טורים כפי שהוא מפורש בהסכמת כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע[קיח].

וז"ל הגאון ר' חיים כהן: **נדרשתי לאשר שאלוני מהרב המאה"ג** המפורסם מוה' משה נ"י בן לאותו צדיק הרב מהו' פנחס זצ"ל... וגם ידי תיכון להיות סניף לאריות רבנים גאוני הזמן... כ"ד המדבר לכבוד התורה ולומדיה היום יום ה' ר"ה אייר תקע"ו לפ"ק נאום **חיים** בהרב מו"ה פרץ כ"ץ זצ"ל חונה פה ק"ק **פינסק.**

הסכמה לספר 'גבורת אנשים' והמדפיס ר' מרדכי בן שמואל הלוי הוראוויץ

בין יתר הספרים אשר נדפסו בהסכמת הגאון ר' חיים הכהן אב"ד פינסק נמצא גם הספר 'גבורת אנשים' של הגאון ר' שבתי כהן בעל המחבר ספר שפתי כהן על הש"ע שנדפס בסידלקאב בשנת תקע"ט. בניגוד לשאר ספרים שנדפסו בהסכמתו ספר זה נדפס אף ביוזמתו של הגאון ר' חיים הכהן וכך כותב בהסכמתו:

> **הדור** אתם ראו דבר חדש הספר הנחמד גבורת אנשים מהגאון האמיתי דודי זקוני[קיט] הש"ך ז"ל ושו"ת הנחמדים מאביו הוא אבי זקוני הגאון מוהר"ר מאיר ז"ל מה שספר הנחמד הלז אינו בנמצא כלל... ויקר ערכו אין לבאר לזא' דברתי על לב שב"ז (שאר בשר זוגתי) הרבני המופלג השנון הנגיד שלשת היוחסין מוהר"ר **מרדכי במה' שמואל סגל הורוויץ מקאפושט** שיביא אותו לבית הדפוס לזכות את הרבים ונענה לבקשתי... הכ"ד המדבר [לכבוד] התורה ולומדיה **יום ג' ז"ך תשרי מצמיח ישועה פה ק"ק פינסק נאם חיים כ"ץ חונה בק"ק פינסק.**

הרבני מוהר"ר מרדכי סג"ל הורוויץ שאליו פנה הגאון ר' חיים הכהן לסדר הדפסת ספר הנ"ל היה אחד מהאנשים האפרתים שטרחו בגופם ובמאודם להביא את הספר תניא קדישא לדפוס בפעם הראשונה ואדמו"ר הזקן מזכירו לשבח

קיח. עי' באג"ק כ"ק אדמו"ר הזקן, קה"ת תשע"ב, אגרת סו ובהערות המהדיר שם.

קיט. כן הוא "זקוני" עם וא"ו במקום היו"ד והוא טעות של הבחור הזעצער שנובעת מתוך המבטא הליטאי שהחולם נתבטא כמו צירי, ובזכרוני שראיתי בא' מספריו של הר' דוד קאהן מפלעטבוש שליט"א כמה דוגמאות של טעויות כאלו.

בהקדמתו לספר תניא קדישא[קכ]. הוא היה מחסידי אדמו"ר הזקן נ"ע וכמש"כ הרה"ח ר' שד"ב לווין שיחי'[קכא] הוא התעסק בהדפסת כמעט כל החיבורים של רבינו הזקן שנדפסו ברוסיא עד שנת תקפ"ו. בעירוב ימיו עלה ר' מרדכי לאה"ק והיה מראשי עדת חב"ד באה"ק[קכב].

מה שנוגע לענינינו הוא, כי הגאון הגדול הזה מהרבנים הגדולים בליטא היה לו קשרים עם אחד מחסידי אדמו"ר הזקן שהיה ממשפחת זוגתו[קכג] בת הגאון ר' משה אב"ד קלעצק זצ"ל[קכד]. וא"כ סביר להניח שהיה לו קשרים גם עם אחי זוגתו הלא הוא הרה"ח ר' בנימין קלעצקער ז"ל. ואינו רחוק לומר שקשרים אלו היה בין הדברים שפעלו על עמדתו של הגאון ר' חיים הכהן ביחסו החיובי לגדולי הצדיקים מעדת החסידים.

עוד פרט ביחס החם ששרר בין הגאון ר' חיים הכהן ועדת החסידים, פרט שכבר ציינו כותבי תולדותיו, הוא שהגאון ר' חיים היה מחותנו של אחד מאדמו"רי ליטא, רבי שמרי' מליבישאוו[קכה] - שהיה ג"כ מנכדי הגאון בעל פנים מאירות[קכו] - שכן בנו של האדמו"ר הר' יחיאל מיכל מיאנוב היה חתנו של הגאון ר' חיים הכהן אב"ד פינסק[קכז].

קכ. ועי' בהסכמת הרה"ק ר' משולם זוסיא מאניפאלי זצוק"ל לספר התניא שמזכירו בשמו הרבני המופלג הותיק מהור"ר מרדכי במהור"ר שמואל הלוי.

קכא. 'תולדות חב"ד ברוסיא הצארית' עמ' סב.

קכב. הר' אלי' מטוסוב האריך בבירור פרטים רבים אודות המדפיס הנ"ל ועי' במאמרו שנדפס בספר "הרב" עמ' תשנ"ד.

קכג. איך היה המדפיס הר' מרדכי בן ר' שמואל הלוי הוראוויץ מקרובי משפחת אייזנשטאדט לא עלה בידי לברר אבל יתכן שהוא דרך משפחת אשת הגאון ר' מיכאל בן הפנים מאירות מרת לאה שהיתה נכדת הרמ"א וגם המדפיס הנ"ל היה ממשפחת הרמ"א עי' במאמרו הנ"ל של הר' אלי' מטוסוב.

קכד. כן הוא לפי השערתי שהמדובר בזווגו השני של ר' חיים כהן (אשר יש לי קצת הוכחות לזה ואכ"מ), אבל יתכן ג"כ שהמדובר כאן בזווגו הראשון של ר' חיים הכהן שנודע לנו שמה ומשפחתה.

קכה. בן הרה"ק ר' אברהם אבא יוסף מסורוקא מתלמידי המגיד ממעזריטש. חתן הרה"ק ר' דוד מסטעפין. משנת תקס"ב רבה של קוברין ואדמו"ר בליבישאוו.

קכו. 'טרקליני החסידות' לר' יצחק אלפסי, עמ' 307, שאבי זקנו היה חתן הר' יצחק אייזנשטאדט - בן הפנים מאירות - שהיה חתן החכם צבי, ולא היה לי הפנאי לבדוק יחוס זה.

קכז. 'טרקליני החסידות' שם, וכן הוא בשאר ספרי התולדות.

ר' בנימין קלעצקער, סמל של החסיד החבד"י

ואחרי ככלות הכל, עם כל יחוסו הרם ורקע מוצאו ממשפחת גאונים רבנים ואישי ציבור מסלתה ומשמנה דמדינת ליטא, הניח ר' בנימין את הכל ובחר בדרך החסידות החב"דית שספג בתוך עצמותו מרבותיו כ"ק אדמו"ר הזקן נ"ע ובנו כ"ק אדמו"ר האמצעי נ"ע.

וכפתגם הידוע שמיוחס לו שענה להרה"ק ר' שלמה מקארלין זצוק"ל "האדון הוא אדון אבל אינו שלי, והנער הוא נער אבל אינו שלך", וכעדות כ"ק אדמו"ר האמצעי שאמר שפעל בחסיד זה כפי רצונו. ועד היום הזה ר' בנימין קלעצקער ז"ל הוא הסמל של החסיד החב"די שעומד בתוך העולם מתעסק במסחר ובאותו זמן מופשט כל כולו מהוויות דעלמא דין וכל כולו שקוע במחשבות נעלים וכהסיפור הידוע שכ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע היה חוזר עליו תמיד.[קכח]

וידוע סיפור כ"ק מו"ח אדמו"ר בשם החסיד ר' בנימין קלעצקער, כאשר באחד חשבוני המסחר, כתב הסך הכל 'אין עוד מלבדו', ועל השאלה מאתו איך אפשר שבעת עסקו במסחר יתעסק בעניני דא"ח. ענה ע"ז שהוא במכש"כ וק"ו, ומה בשעה שעומדים לפני הקב"ה, נופלים מח"ז של קלעצער, הרי עאכו"כ בשעה שעוסקים בקלעצער יש מקום שיפלו מחשבות טהורות וקדושות.

❖❖❖

קכח. עי' בהמפתחות לאג"ק כ"ק אדמו"ר זי"ע ובהמפתחות לשיחות קודש בערך ר' בנימין קלעצקער. ונעתק כאן מתוך אג"ק כ"ק אדמו"ר זי"ע, חלק ז' אגרת ב'צט.

הזמנת ק״ק אייזנשטאט
אל הגאון רבינו עקיבא איגר זצ״ל לשכון כבוד בעירם

לפנינו העתק מפנקס ק״ק אייזנשטאט שנדפס כמה פעמים בכמה חיבורים תחת הכותרת שטר הרבנות של הגאון רבינו עקיבא איגר זצ״ל. להבנת תוכן מאמרנו העתקנו אותו כאן במילואו:

מסמך "שטר רבנות" מק״ק אייזנשטאט אל הגאון רבינו עקיבא איגר זצ״ל

בע״ה

היום הזה תאמרנה, לכו נאספה העדרים לחשוב מחשבות המצטרפות למעשה, מעשה חייא דלא לשתכח תורה מישראל, לחזורי עטרה ליושנה להדרא בפלפולא פלפלא חריפתא, וסמוכין לאורייתא להגדילה ולהאדירה, לנזר ולעטרה לקרב אלינו, להיות יושב בתוכנו ה״ה אמו״ר הרב הגאון האמיתי חסיד וניו מרגניתא דלית בי׳ טימא, קדוש ישראל מוהר״ר עקיבא גינז נ״י מילדי קהלתנו, להיות לנו לראש ולעינים, וזה האיש אשר ילך לפנינו ובצלו נחי׳ תוך ד׳ אמות של הלכה, ומבארו באר מים חיים של תורה אנו מתאווים לשתות, ואין למדין מן הכלל, אלא פורטים דברינו שאנחנו מחויבים מקהלתנו ליתן להרב הגאון האמתי הנ״ל כדי מחיתו במזומנים מדי שנה בשנה לאריכות ימים ושנים, שלושת אלפי זהו׳ במזומנים, כל רביע שנה אנדיצפאדא שבעה מאות וחמישים זהו׳ זאגי FL. 750 מיום דלמטה התחלתו, מלבד דורנות בקרבי הנייתא יותר מכפי יכלתינו, לקיים הממלא לוגמיו של ת״ח כאלו מנסך יין על גבי המזבח, וכללא של דבר בחרנו שני אנשים להיות להם עינא פקיחא תמיד לגבות המעות ולמסור לאמו״ר הרב הגאון נ״י לזמנו כנ״ל, ושלא יחסר לאמ״ו הגאון נ״י לפרנסתו ח״ו שום דבר, ואם מעט ואוסיפה וכו׳, כי כל מגמתנו שיהי׳ פרנסת אמ״ו הגאון נ״י ברווח בלי שום דאגה, ומה גם מחויבים אנחנו להחזיק ישיבה מבחורי חמד שיבואו לכאן לחסות תחת צל כנפיו, ועלינו לתת ארוחתם כדי שיוכל להרביץ תורה כראוי, נוסף לזה יהי׳ אמ״ו הרב הגאון נ״י כחד מתושבי קהלתנו ככל הלכותיו בלי שום חילוק ולא יהי׳ עליו כלל הכבדה מצרכי הקהלה הן במסים וארנונות או לצרכי הקהלה יהי׳ מה שיהי׳, זו ואין צריך לומר זו, לזרעו ולזרע זרעו ע״ע חפשים להיות מאנשי הצבא.

כדברים האלה קבלנו עלינו ועל זרענו דברי הברית הזאת, ודברי קהל אין צריכין קנין, ודי בקבלה זו שקבלנו לאשר ולקיים את כל הנ"ל לשם שמים, בלי שום פני' רק להחזיק עמוד התורה, כי היא חיינו ואורך ימינו, ויושב בשמים ישקיף בהשקפה לטובה עלינו וישלח ברכה במעשה ידינו ותשרה שכינתו בתוכנו, ויריק משפע ברכה עליונה לעדתינו, וכל זאת כתבנו וחתמנו למען תהי' ביד הרב הגאון הנ"ל לעדות ולמשמרת, והאמת לא נעדרת.

ד"א העומדים על הפקודים פקודי בני ישראל ראשי ומנהיגי הקהלה שבעה טובי העיר עדת ישורון בק"ק אייזענשטאט יע"א מש"ק נגהי לאור יום א' ט"ו לירחא תליתאי שניתן אורייתא תליתאי לעם תליתאי תק"ע לפ"ק.

הק' פייבל באנדי
הק' אלי' מאחאלופ
הק' מענקי ענגלענדר
הק' אשר בן הר"ר ליזר מבומסלא
הק' חיים וואלף סג"ל
הק' זלמן אויסטרליץ סג"ל
הק' וואלף קלאבר

כל הנ"ל העתקתי אות באות בלי חסיר ויתיר היום יום ה' חנוכה וא' דר"ח טבת תקע"א ולרא' בעה"ח

הק' זעלקי אדלר ש"ץ ונאמן פה ק"ק אייזנשטאט

הגאון רעק"א ופנית ק"ק אייזנשטאט אליו

דברי ימי חייו ותולדות הגאון הגדול נזר ישראל ותפארתו מורנו רבי עקיבא איגר זצ"ל ידועים ומפורסמים[א]. כנודע שימש רבינו כרב ואב"ד בק"ק מארקיש

א. בהרבה ספרים האריכו על תולדות רבינו ואף יצאו לאור ריבוי ספרים מיוחדים על תולדותיו. השתמשתי בעיקר בספר מאורן של ישראל של הרב שמעון הירשלער שי"ל ע"י מכון שם משמואל ברוקלין שנת תש"ן.

אחר גמר עריכת המאמר יצא לאור ספר הנ"ל מחדש במהדורה שלישית ברוקלין תשע"א עם הוספות רבות ויקרות הנקראים בשם תרעא חדתא. ושם מצאתי מכתב אחד (שם חלק א' עמ' תס"א) מענין מאד שנוגע ישירות אל נושא מאמרנו. והוא מכתב מאת הגאון ר' נפתלי

פרידלאנד בימי עלומיו. ובערוב ימיו היה משכן כבודו בק"ק פוזנא ושם נשאר עד הסתלקותו י"ג תשרי תקצ"ח. ואף שלפועל שימש רק בשתי קהילות אלו. ידוע שעוד כמה קהלות חשובות בישראל השתדלו לתת נזר הרבנות דקהלתם על ראשו[ב]. לפי דברי כותבי תולדות רבינו,גם עיר מולדת רבינו, הלא הוא העיר ואם בישראל הקהלה הקדושה והמפורסמת אייזנשטאדט[ג], הידוע בכינויו "ק"ק א"ש", נכללה בין רשימת הערים שהשתדלו לקבל רבנו כאב"ד בעירם.

בספר מאורן של ישראל[ד] מתואר הדבר ככה:

בשנת תק"ע... פנו אליו ראשי קהילת אייזנשטאט בבקשה שיואיל לשבת על כס הרבנות שם, וכן ערכו לו "שטר רבנות" שמתוכה משתקף השתוקקותם העצומה ואהבתם הבוערת כלפי רבינו נענה רבינו בראשו והסכים להצעתם לקבל עליו משרת הרבנות בעיר מולדתו...והחליט להעתיק את מושבו מפרידלאנד לאייזנשטאט בימי הקיץ שבשנה הבאה- תקע"א.

אולם, כשנודע הדבר לראשי הקהילה בפרידלאנד, נתמלאו יגון ואנחה, והחליטו לעשות את כל מה שביכולתם לעכב את רבם האהוב להם... הכל היה ללא הועיל, ורבינו נשאר על מעמדו מוחלט.

בצר להם, החליטו נכבדי פרידלאנד לפנות אל הגאון רבי אברהם טיקטין זצ"ל... במכתבם מיום י"ט שבט תקע"א כותבים הם [אליו] במר נפשם:

...הנה באנו בשורתים הללו עבור כי בלתי ספק נודע איך שעלה במוסכם אצל אמ"ו הגאון וההסיד המפורסם רשכבה"ג כבוד מו"ה עקיבא איגר נ"י אב"ד שלנו

הירש בלייכראדע זצ"ל אל קהלת אייזנשטאט אשר לדעתי הוא מאשר מסקנתי כאן. ואעתיק חלק מהמכתב בסוף המאמר ואציין אליו בההערות באיזהו מקומן.

ב. ביניהם ק"ק לייפניק, פרעסבורג, ווילנא.

ג. קהלת אייזנשטאט היא קהילה עתיקה אחת מהשבע קהלות המפורסמות השוכנות באסטרייך אונגארין בסמיכות לעיר המלוכה וויען. השבע קהלות הם: אייזנשטאט, מאטערסדארף, צעהלם, קיצע, פרויענקירכן, לאקענבאך, וקויבערסדארף. לתולדות קהלות אייזנשטאט ראה בספרו של דובער וואכשטיין אורקונדין צור געשיכטע די יודען אין אייזנשטאט הנדפס בוויען 1916.

ד. עמ' צ"ז ואילך.

לצאת מאתנו וליסע לק"ק אייזן שטאט עיר מולדתו במדינת הגר על קיץ הבע"ל... וכלום חסר שאמ"ו נ"י הגאב"ד שלנו לבו נוקפו שכבר נענה להם ראשו למנהיגי ק"ק א"ש בהבטחה לבא אצלם, אי לזאת יעצנוהו כליותינו להשתטח תפלתינו לפני רום הדרת כבוד גדולתו, שכבוד הגאון נ"י ימחול להעריך מכתב מול הדרת כבוד אמ"ו נ"י הגאב"ד שלנו לרכך לבבו הטהור להשאר אתנו אשר זכות רבים תלוי בזה, ולהבטיחו להשתדל ג"כ אצל אנשי ק"ק א"ש שלא יתרעמו עליו, ולסלק כל חששתו...

למעשה, השפיע רבי אברהם טיקטין על רבינו לבטל דעתו. ולא איחרה תשובתו לבוא אל הגאון הנזכר וכה דבריו:

ב"ה יום א' כ"ה אדר תקע"א

שלומים מרובים לכבוד אוהב נפשי ורב חביבי הרב הגאון הגדול האמיתי בוצינא דנהורא נר ישראל עמוד הימני פ"ה המפורסם מ"וה אברהם נ"י.

יקרת מכתבו הגיעני היום הזה רבות שבעתי עונג בראותי כי זכרוני לפני כבודו לשקוד בתקנתי ותקנני בעצה טוב מלפניו ולאשר רואה אנכי כי הרבה נביאים מתנבאים בסגנון אחד גאוני זמנינו - מעכ"ת נ"י והגאונים מליסא ראוויטש האלבערשטאט בערלין - שטוב יותר להשאר פה הסכמתי בדעתי שלא לעבור על דעת רבותי באם אנשי ק"ק אייזנשטאט ימחלו לי על דיבורי, וכאשר הזכיר מעכ"ת שברצונו לכתוב לשם באם ארצה לזה. טוב אם ימחול כ"ת להקדים בזה במה דאפשר.

ידידו או"נ הדוש"ת מעתיר לד' לחזקני לעבודתו ולתורתו ולא אכשל בדבר הלכה ח"ו.

הק' עקיבא גינז מא"ש

כמה סיבות לפקפק על שטר הרבנות

בהשקפה ראשונה נראה שאין לפקפק על העובדה שאנשי ק"ק א"ש בקשו מרבינו שיואיל לשבת על כס הרבנות דקהלתם. ובפרט שמצינו וראינו "שטר רבנות מק"ק א"ש" שטר מקוים שאין לערער עליה. שטר שניתן לרבינו ונעתק בפנקס ק"ק א"ש באישור ובחתימת הש"ץ ונאמן דהקהלה[ה]. וכפי שהדבר עולה

ה. אורקונדין צור געשיכטע די יודען אין אייזנשטאט, ווין תרפ"ו עמ' 471 ואילך.

בבירור ממכתבי ק״ק פרידלאנד וממכתב הגאון רבינו עקיבא איגר אל הגאון אב״ד טיקטין כנ״ל.

אך עם כל זה העובדה שבשנת תק״ע השתדלו בני ק״ק א״ש למנות רבינו לאב״ד בעירם ושהוא נענה להם בחיוב הוא דבר שאין הדעת סובלתו כפי שנראה בהמשך דברינו.

ובקצירת האומר: ראשית כל, אם כבר נענה רבינו בחיוב לקבל עליו עול הרבנות. על מה ולמה השתדלו גדולי הדור לעכב בעדו ולא הניחו לו ללכת לק״ק א״ש. שנית, מצד טעמים המבוארים לפנינו קשה להאמין שרבינו קיבל עליו משרת הנ״ל. ושלישית, העיון בנוסח שטר הרבנות ותנאיה מעורר תמיהות רבות ומגוונות אשר קשה להתעלם מהם.

אכן האמת הוא שכשנעקוב אחר פרטי הדברים נראה ברור שאין התיאור הכתוב בספרי התולדות מדויק. ולא עלה על דעת בני קהלת א״ש לקבל רבינו לאב״ד בעירם. ומעולם לא הסכים רבינו לקבל על עצמו משרה כזו.

במאמר זה נשתדל בעז״ה לתאר מה באמת קרה כאן ולבאר פשר דבר ״שטר הרבנות מק״ק א״ש״ שלפנינו ותוכן ענינו.

רבינו מקבל ההצעה מבני ק״ק א״ש, וחוזר בו

שטר הרבנות הנ״ל נדפס באגרות סופרים ע״י הרב שלמה סופרי[1] תחת הכותרת, **״העתק משטר רבנות משנת תק״ע מק״ק אייזענשטאדט״** ובכותרת משנה **״אשר רצו לקבל רבינו ז״ל לרב אולם הוא לא קיבל המשרה כידוע״**. כפי שראינו מה שכתוב בכותרת המשנה הנ״ל **״אולם הוא לא קיבל המשרה כידוע״** אינו מדויק. והאמת הוא כמו שמובא בספר מאורן של ישראל הנ״ל שרבינו נענה בחיוב לבקשת קהלת א״ש וקיבל עליו לבא לק״ק א״ש, אך מפני הפצרת בני קהלתו ק״ק מארקיש-פרידלאנד, ובעצת ידידיו הרבנים הגאונים חזר בו מקבלה זו.

כל זה עולה מפורש ממכתב שנכתב על ידי בני ק״ק פרידלאנד אל הרה״ג ר׳ אברהם טיקטין ביום י״ט שבט תקע״א שהעתקנו לעיל שבו כתוב:

1. אגרות סופרים מאת הר׳ שלמה סופר, וויען תרפ״ט עמ׳ 5.

"... כי בלתי ספק נודע איך שעלה במוסכס אצל אמ"ו הגאון והחסיד המפורסם רשכבה"ג כבוד מו"ה עקיבא איגר נ"י אב"ד שלנו לצאת מאתנו וליסע לק"ק אייזן שטאט עיר מולדתו במדינת הגר על קיץ הבע"ל..." ובהמשך המכתב "... וכלום חסר שאמ"ו נ"י הגאב"ד שלנו לבו נוקפו **שכבר נענע להם ראשו למנהיגי ק"ק א"ש בהבטחה לבוא אצלם...**"

גם במכתב רבינו אל הגאון ר' אברהם טיקטין זצ"ל מיום כ"ה אדר תקע"א הנ"ל כתוב בפירוש שהסכים בפה מלא לבא לק"ק א"ש, וז"ל:

".... ולאשר רואה אני כי הרבה נביאים מתנבאים בסגנון אחד, גאוני זמננו מעכ"ת נ"י, והגאונים מליסא, ראוויטש, האלבערשטאט, בערלין, שטוב יותר להשאר פה, הסכמתי בדעתי שלא לעבור ע"ד רבותי באם אנשי ק"ק א"ש ימחלו לי על דיבורי...".

היתכן שהגאון רעק"א חזר בדבורו! ולמה הניאו אותו הרבנים מהחלטתו?

מהלך הענינים והעובדות בנושא זה של קבלת רבינו לאב"ד בעיר מולדתו אייזנשטאט טעונים בירור. משמעות הדברים עפ"י העולה מכותבי התולדות הוא כי מקודם הסכים רבינו לקבל עליו משרת הרבנות בא"ש ושוב השפיעו עליו בני קהלתו ק"ק פרידלאנד לבטל הסכמתו. וכל ידידיו הרבנים עמדו ליד בני קהלת פרידלאנד והפצירו ברבינו לחזור בו מקבלת הרבנות בעיר מולדתו.

דבר זה בלתי מובן כלל, איך יתכן שהגאון רעק"א חזר בדבורו, הלא הוא כבר הבטיח לק"ק א"ש לבוא ולשרת אצלם בתואר אב"ד ולכאורה הלא דינו כפועל שקיבל עליו לעבוד עבודתו להנהיג קהלה קדושה בישראל ואיך חזר בו בלי טעם מספיק. וכי לא חשש כלל מחומר הענין של משנה בדבורו, ואף שבני קהלת א"ש ודאי מחלו לו על ההתחייבות, הלא נודע כי רבינו היה ענוותן גדול וזהיר בכל דבר אף בשמץ ואבק איסור, ואיך לא חשש כאן לענין של חילול ה' בפרט בעיני ההמון.

ואף שהסכים רבינו בדעתו לא לעבור על דעת רבותיו ידידיו הרבנים שהפצירו בו שלא לעזוב קהלתו ק"ק מארקיש-פרידלאנד, וממילא היה מוכרח לחזור בו מקבלת הרבנות בא"ש. אמנם גם דעת רבותיו ידידיו אינו מובן, מאיזה טעם יעצוהו לא לעזוב מקומו, וכי לא שמענו ולא ראינו שרבנים יחליפו מקומם מעיר לעיר וממדינה למדינה מטעמים שונים, ובפרט שק"ק א"ש היתה קהלה גדולה

ומפוארה, וגם היא היתה מקום לידת רבינו. ולמה חסו גדולי הרבנים כ"כ על בני קהלת מארקיש-פרידלאנד והמליצו בעדם, ולא ריחמו על בני ק"ק א"ש. ומאי אולמי הני בני פרידלאנד מהני בני אייזנשטאט. הלא היה לידידיו הרבנים לחוס ולחוש גם לטובת ולתועלת בני ק"ק אייזנשטאט, קהלה עם יהודים חרדים לדבר ה' שמשתדלים לקבל עליהם רב גדול מגאוני הדור מילידי קהלתם.

ומה שמתמיה ביותר הוא כי לאחר איזה שנים כשקיבל רבינו עליו את הרבנות בקהלת פוזנא. אז נהפוך הוא כל חבריו הרבנים הפצירו בו לעזוב מקומו, אותו מארקיש-פרידלאנד, ולקבל הרבנות בפוזנא, כפי שכותב רבינו אל חתנו הגאון בעל החתם סופר[1],

> **אבלמה** אעשה אם רבו עלי רבותי וחבירי מליסא מברלין ומראוויטש ומיתר הקהלות הסמוכות לפוזנא מרעישים עלי ואומרים לנפשי שהחיוב מוטל עלי לילך ולהחזיר עטרה ליושנה ולהגדיל חיבוב התורה וכאשר הרעישו עלי ומנעו א"ע מלילך לא"ש כן עתה בהיפך רוצים שאלך לפוזנא

מאיזה טעם החליטו אותם רבנים - שלאחר כמה שנים הפצירו בו לקבל הרבנות בפוזנא - להניאה אותו מלקבל הרבנות בק"ק א"ש?

איך לא חשש רבינו לכבוד הגאון ר' יחיאל מיכל מגלוגא אב"ד בא"ש?

הפלא השניה כאן הוא כי העובדה שרבינו הסכים לקבל עליו משרת הרבנות בא"ש הוא דבר בלתי אפשרי מטעם פשוט, כי בזמן שכתבו בני קהילת א"ש שטר רבנות הנ"ל שימש בק"ק א"ש רב אב"ד גדול בתורה, גאון עצום ודרשן נפלא ה"ה הגאון ר' יחיאל מיכל בן ר' אשר לעמל מגלוגא זצוק"ל.

הגאון רבינו יחיאל מיכל זצ"ל נתמנה לאב"ד בק"ק א"ש בשנת תק"נ, כממלא מקום אביו הגאון רבינו אשר לעמל גלוגא זצ"ל, שישב על כסא הרבנות באייזנשטאט קרוב לחצי יובל שנים. הגאון רבינו יחיאל זצ"ל קבע דירתו בק"ק א"ש, או עכ"פ בסמיכות לה, עוד בחיי אביו רבינו אשר לעמל זצ"ל. כי בשנת תקל"ב מצינו הגאון רבינו יחיאל מיכל בין החותמים על תקנות בני הח"ק דעיר

ז. נדפס באגרות סופרים הנ"ל סי' י' ועוד מקומות.

המלוכה ווינא[ח], ומסתבר שהיה בעת ההיא אחד מתושבי ק"ק א"ש[ט]. וכך כותב הגאון החת"ס זצ"ל בהסכמתו לספר חוט המשולש בשערים אודות הגאון ר' יחיאל מיכל זצ"ל הנ"ל, ... **גאון חרוץ בעל פיפיות תל תלפיות.... ונהירנא כד הוינא טליא שמעתי מפומיה איזה דרשות בהיותו ראש מדברים בעיר וויען טעמתי מנועם נואמו וממתק דובשו.**

עכ"פ נמצא שבשנת תק"ע כבר שימש הגאון ר' יחיאל כאב"ד בא"ש עשרים שנה. ואיך עלה על לבם של אנשי קהלתו לילך לבקש להם רב במקומו. ואף שבפנקסי הקהלה מצינו לפעמים משא ומתן בנידון תשלומי השכירות ותנאיה בין האב"ד ובין בני קהלתו, אך לא מצינו ולא שמענו בדברי ימי הקהלה שהיה בזה איזה מחלוקת על רבם הגדול. וגם לאחר שנת תק"ע ישב הגאון הנ"ל על כסא ממלכתו עוד כעשר שנים עד פטירתו ביום ט"ז חשון תקע"ט לפ"ק[י].

ואף אם נאמר שהיה לקהלת אייזנשטאט איזה סכסוכים עם רבם הגאון רב יחיאל מיכל זצ"ל הנ"ל, קשה להאמין שענוותן וצדיק כרבינו, שאף בין גדולי עולם ידוע ומפורסם תמימתו וצדקתו באופן יוצא מן הכלל, היה מוכן להשיג גבול

ח. נדפסו בחוברת ע"י דובער וואכשטיין בוויען בשנת תרע"א.

ט. בוויען עיר הבירה דמלכות אסטרייך לא ניתן רשות לבני ישראל לדור כי אם לאיזה סוחרים גבירים ובני משפחתם ממשרתי הקיסר. לפועל דרו הרבה יהודים בוויען על ידי תחבולת שונות בעיקר ע"י זה שנרשמו כמשרתים אצל אחד מהיהודים שהיה לו רשות לדור בעיר, או שבאופן רשמי היו דרים בא' מערי הסביבה כגון אייזנשטאט אף שעיקר דירתם היתה בוויען. ע"כ מסתבר מאד שהגאון ר' יחיאל מיכל לא היה מהדרים הרשמיים בעיר המלוכה וויען רק באייזנשטאט אצל אביו הרב אב"ד.

י. ספר חוט המשולש בשערים כולל ספר שער אשר מאת הגאון ר' אשר לעמל הלוי גלוגא זצ"ל וספר שער המים מאת בנו הגאון ר' יחיאל מיכל הלוי זצ"ל וספר שער הקטן מאת בנו [של הגאון ר' יחיאל מיכל זצ"ל] הגאון ר' משה הלוי אב"ד צעהלים זצ"ל נדפס לראשונה בשנת תק"פ בוויען.

יא. ועי' בספר אבני א"ש ע' 189 כתב מורנו בכתיבת יד הגאון ר' יחיאל מיכל שניתן לר' יונה דוב באנדי ביום א' כ"ה תשרי תקע"ח וניכר מתוכו כי לא נס ליחו וחילו לאורייתא. וגם מנוסח מצבתו יש לראות גודל האבידה שהרגישו בני הקהלה בפטירת רבם שם עמ' 129.

שלשלת היוחסין, מוכתר בנימוסין, הדדרשן הגדול, מעוז ומגדול,... אב"ד דקהלתינו מוהר"ר מיכל סג"ל בן הגאון הגדול מוה"ר לעמל סג"ל אב"ד דקהלתינו... קילוסו מי מנה... הגאון עוזנו מופת דורינו נסתם מקור התבונה המפורסם בראי' ניתק לרעי' ירד לגנים העדנה. מהררי אל יסודתם באין חליפתם אוי כי פנה...

חבירו ולקבל עליו עול הרבנות במקום הגאון הנ"ל, דבר שבודאי היה גורם צער ועגמת נפש להגאון ר' יחיאל מיכל זצ"ל[יב].

תמיה זו כבר עמדו עלי' חוקרים אחדים אך לא היה להם מה להשיב עלי"[יג].

ב' הערות מהחכם דובער וואכשטיין בשטר הרבנות

החכם דובער וואכשטיין שכתב רבות על ק"ק אייזנשטאט ואף הדפיס שטר הרבנות מתוך פנקס הקהלה הוסיף עוד ב' הערות אחד מצד התנאים המוזכרים בו והשני מצד אופן כתיבת וחתימת השטר. וכנראה ששתי ההערות הם ג"כ נקודות חשובות המטילים ספק באמיתת שטר הרבנות[יד]. הערתו הראשונה של החכם הנ"ל הוא כי הסכום שהבטיחו להגאון רעק"א בעד משכורתו הוא למעלה באין ערוך משכר הרבנות שהורגלו בו הרבנים בקהלת א"ש. לפי תנאי השטר הם הבטיחו לו שלשת אלפים זהובים לשנה וכשמשום זאת לדוגמא עם מה שקיבל הגאון ר' משה יצחק פערעלס בשכר הרבנות[טו] תמצא שמה שהבטיחו בני הקהלה להגאון ר' עקיבא איגר הוא לא רק כפל אלא אפילו ד' וה' פעמים ויותר ממה שקיבל הגאון ר' משה יצחק פערלס.

הערתו השניה הוא כי על שטר הרבנות חתמו רק ז' טובי הקהל ולא כל הקרואים ראשים וטובים כפי שנהגו בק"ק א"ש ובשאר קהלות הקדושות שעל

יב. ואין לדחוק ולומר כי תאריך השטר אינו נכון כי יש לפנינו צילום המכתב מק"ק פרידלאנד, במאורן של ישראל שם, וגם צילום השטר בפנקס דק"ק א"ש ומפורש בהם השנה תק"ע. וגם הש"ץ דק"ק א"ש שהעתיק השטר בפנקס קהלת א"ש, ר' זעלקי אדלר נפטר כ"ב כסליו תקע"ו (אבני א"ש עמ' 240) ג' שנים קודם פטירת הגאון ר' יחיאל מיכל זצ"ל. והעיקר כל הנידון של התיישבות רבינו בא"ש היה כשעדיין היה רב ואב"ד בפרידלאנד וא"כ זהו בהכרח קודם שנת תקע"ה השנה שבה עבר רבינו לק"ק פוזנא. ועי' בסוף המאמר במכתבו של הגאון ר' נפתלי הירש בלייכראדע זצ"ל אל ק"ק א"ש.

יג. עי' באורקונדין הנ"ל לוואכשטיין.

יד. וראיתי במכתב פרטי ממי שערער על השטר והאריך לטעון טענת מזויף וכתב שהוא מזיופי בעל האגרות סופרים והרבה להשיב על השטר ועל כותביו אכן אינו צודק בטענותיו כדמוכח מצד כמה טעמים.

טו. הגאון ר' יצחק משה פערלס שנתמנה לאב"ד בהקהלה בשנת תקפ"ב קיבל בשכירותו שמונה זהובים לשבועה ובחדשי תשרי וניסן כפול זה. סך הכל עולה רק כחמש מאות זהובים לשנה בערך.

שטרי הרבנות היו חותמים כל אלופי וטובי הקהלה וגם כמה וכמה נגידי הקהל[טז].

ושנא את הרבנות פשוטו כמשמעו

להבין פשר הדברים כדאי לבדוק פרטי המאורעות לחזור על השתלשלות הדברים ולעיין היטב בה"שטר רבנות" עצמו. וכמדומני שאז נראה שהכל עולה יפה וסרו כל התמיהות והערעורים על שטר הנ"ל. ונתחיל בתיאור דעתו של הגאון רבינו עקיבא איגר בנידון הרבנות בכלל ונראה שמאמר רבותינו ז"ל ושנא את הרבנות עמד לנגד עיניו פשוטו כמשמעו. ומתוך אגרות הגאון עולה שחיפש תחבולות רבות לפטור ממשרת הרבנות דבר שקיבל על עצמו מתחילה בדוחק גדול.

באחד ממכתביו לתלמידו הרה"ג ר' הירש בלייכראדע זצ"ל כותב רבינו וז"ל[יז]:

"... הנה נפשי יודעת מאד, שאז בהיותי בימי חרפי בישבי לבטח בקרי' עליזה ליסא מלאה חכמים בעת ההיא, שאם איזה קהלה מבקשים ממני להיות להם לרב להורות להם הדרך ילכו בה, בוז אבוז להם והי' לשחוק בעיני, מעודי שנאתי הרבנות והייתי בורח כמטחוי קשת מהנשא על בני אדם..." ובהמשך המכתב הנ"ל הוא מתאר איך שקיבל עליו עול הרבנות במארקיש-פרידלאנד רק מפני דוחק פרנסתו והפצרות חותנו. וכותב שהיה לו פרנסה ברוח במארקיש פרידלנד ושוב ממשיך לספר, כי "... גם תקנתי בה הרבה דברים טובים הן המה כספי וזהבי המה אבני שוהם ופנינים שלי אשר טפחתי ורביתי, אעפ"כ **היתה כל מגמתי לעזוב הרבנות כי נתתי לבי לדרוש ולתור על זה ומצא אני לפני מר ממות את ענין הרבנות**" ואחר כך מאריך שם במכתבו בעניות מופלאה ובדברים מבהילים איך קשה עליו עול הרבנות, "ואמרתי יעבור עלי מה, אעשה גם אנכי לביתי לעבוד ה' כאשר עם לבבי..."

ההצעה לקבוע מקום מגורו בא"ש

אחר שמפרט רבינו - במכתב הנ"ל - השתלשות הענינים ואיך ש"האחים מאי מברעסלוי התרצו ביחד עם כמה בני קהלתו קהלת מארקוש-פרידלנד לפרנס

טז. ראה לדוגמא בכו"כ משטרי הרבנות המובאים להלן בדברינו.

יז. נדפס באגרות סופרים סי' ט' ועוד מקומות.

אותו עד שיכול להתפרנס בקימוץ גדול...״ כותב ״... אך נתעכבתי לאשר **בני ר׳ שלמה יעצני שאקבע אהלי במקום מולדתי ק״ק אייזענשטאדט...**״.

וכפי העולה מסגנון המכתב נראה ברור שבההצעה לקבוע דירתו בק״ק א״ש לא היה מדובר במשרת רבנות כלל רק עצת בנו הגאון ר׳ שלמה היה, שאביו רבינו הגאון יקבע דירתו בקהילת איינזשטאט ארץ מולדתו ומולדת אבותיו מקום מגורי כמה וכמה מקרוביו ומבני משפחתו ובתוכם גם אמו הרבנית ואחיו הנגיד המפורסם ר׳ שמואל גינז זצ״ל שהיה אחד מראשי הקהל שם[יח].

ההצעה לא יצא לפועל

למעשה ההצעות הנזכרים במכתב הנ״ל לא יצאו לפועל. עצת בני האחים מאי נדחתה כמסופר בהמשך המכתב:

״... עוד זה ימים לא כבירים הרבו עלי אוהבי הגדולים ממשפחתי ואשר לא ממשפחתי בדבריהם, גם אמי הצדקת תי׳ הי״ו תגזר אומר ויקם שלא לצאת מכאן לאשר לא יספיק לי הממון ההוא לפרנסתי וגם אשר לא הפרישו קאפיטאל [ר״ל קרן] מיוחד לכך.... ה׳ יודע גודל צערי ומיעוט חלבי ודמי בכל יום קצתי מחיי מפני הרבנות... מה אסכין באורך ימים ושנות חיים... אולי גם הוא יחלק חלק ונחלה במצוה ההיא להוציאי ממסגר אסיר הזה כי יתאמץ לדבר על לב נגידים שיפרישו סך קצוב שישא פירות לפרנסתה באופן שגם אדונית אמי מורתי תי׳ תסכים על ידי וכל אוהבי הרבנים הגדולים ישלימו אתי...״[יט]

מה עלה עם ההצעה אודות ההעתקה לקהלת אייזנשטאט לא נזכר במכתב הנ״ל.

יח. וע׳ בסוף המאמר במכתבו של הגאון ר׳ נפתלי הירש בלייכראדע זצ״ל אל ק״ק א״ש.

יט. תאריך מכתב זה בלתי ידוע ועכ״פ נכתב קודם שקיבל הגאון רעק״א שטר הרבנות הנ״ל מק״ק א״ש בתחילת קיץ תק״ע. כי כנראה שמאז שקיבל שטר הרבנות הנ״ל עד כ״ה אדר תקע״א עדיין היתה התכנית שיקבע דירתו בא״ש. כפי העולה ממכתב קהלת מארקיש פרידלאנד מחודש שבט תקע״א שכותבים אל הגאון ר׳ אברהם טיקטין שבדעת רבם לעזוב אותם לקהלת א״ש בקיץ שנת תקע״א. והגאון רעק״א במכתב מיום כ״ה אדר תקע״א ביקש מאת הגאון ר׳ אברהם טיקטין הנ״ל לכתוב לקהלת א״ש בהקדם האפשרי שימחלו לו על דיבורו. ולאחרו אחר אייר תקע״א אי אפשר כי ביום י״א אייר אותו שנה כבר נפטרה מרת גיטל אמו של רבינו.

אמו הצדיקת דואגת לפרנסת בנה הגדול

כפי העולה ממכתב הנ"ל אמו הצדיקת ויתר בני משפחתו דאגו לפרנסת פאר משפחתם אך לא היה נראה להם התוכנית שאיזה בעה"ב יתחייבו עצמם בסכומים מסוימים לצורך פרנסתו כי מי יודע מה יולד יום, והן לא הופרש סכום מיוחד קאפיטאל (כלומר קרן שיכולים להתפרנס מהרווחים) לכך.

מכל הנ"ל נראה שבני המשפחה חיפשו עצות איך לסדר שהגאון יוכל לישב באהלו של תורה בלי לשאת עול הרבנות על צווארו. סביר להניח שאחיו של הגאון, הנגיד הקצין הר' שמואל גינז ז"ל שהתגורר בארץ מולדתם ביחד עם אמו הרבנית מרת גיטל ע"ה השפיעו על בני קהלתם ק"ק א"ש שיזמינו את הגאון לבא לדור אצלם בתוך קהלתם כאחד מתושביה ויתנו לו שם חזקת הקהלה וגם ישתדלו נגידי וקציני הקהל לקבץ סכום הגון לפרנסתו ולפרנסת בני ביתו וגם לתמוך באיזה תלמידים שיביא אתו[כ].

הביקור בא"ש בפקודת אמו וסיבתה

אחר חג הפסח תק"ע נסע רבינו לבקר את אמו בק"ק א"ש על פי פקודתה. כפי שכותב הגאון בהסכמתו לספרי הרמב"ם שנדפסו בדיהרנפורט בשנת תקע"א[כא] **"מידי עברי פה ק"ק ברעסלויא בלכתי לעיר מולדתי ק"ק א"ש להתראות פנים עם כבוד אא"מ הצדיקת תחי כאשר פקדה עלי..."**

לפי הנ"ל מסתבר מאד שהסיבה לפקודת אמו לבא לבקרה היתה כדי לסדר ענין פרנסתו. ולהציע לפניו תכנית הנ"ל שבני ק"ק א"ש יחזיקו אותו ברווח בלי שום דאגה ומה גם שהם יתחייבו עצמם להחזיק ישיבה מבחורי חמד שיבואו לשם לחסות תחת צל כנפיו ועל ידי זה יפטור עצמו מעול הרבנות כחפצו ורצונו.

כ. יתכן שהיה השתדלות להושיב רבינו בהבית המדרש שהיה בק"ק א"ש אשר התנהלה על ידי משפחת רבינו משפחת גינז באייזנשטאט ע"י בספרו של דובער וואכשטיין די איינשריפטען די אלטע יודישע פרידהויף אין ווינא חלק ב', וויען 1917 עמ' 552 ואילך. ביהמ"ד הנ"ל היה קבוע שיהו לומדים בה ת"ח הגונים "... עם איזה תלמידים שיהיו לפחות בני עשר שנים וראויים לכך ללמדם גמ' תוס' ומפורשים..."

כא. מיום ב' ל"ט למב"י תק"ע לפ"ק (היינו כ"ד אייר).

גדולים שנתמכו ע"י בני קהלתם

דבר זה שקהלה קדושה יתמכו בא' מגדולי ישראל כדי לזכות להוד והזיו של אור התורה המופיע מבית מדרשו על כל בני הקהלה אינו תופעה נדירה בדברי ימי ישראל. ובתקופת הגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל מצינו עוד גדולי ישראל שנתמכו על ידי בני קהלתם וביניהם נמנה גם הגאון החסיד רבינו אליהו מווילנא זצוק"ל, הגר"א, שכידוע לא שימש בשום תפקיד רשמי בקהלתו, ק"ק ווילנא, ואף על פי כן נתמך בידי בני הקהלה ביד רחבה וקיבל משכורתו מקופת הקהל[כב]. תמיכה שבועית בסך 28 זהובים לשבוע חוץ ממה שקיבל מתנות מיחידים מבני הקהלה[כג]. כי המעות שנקצב לו מעזבון זקנו ר' משה רבקה"ש לא הספיק לצרכי משפחתו. גם הבעל שם הקדוש תמכו בו בני קהלתו וניתן לו חינם בית מגורים מק"ק מעזיבוז[כד]. וכמדומני שנמצאו עוד הרבה דוגמאות לזה בדברי ימי ישראל.

וזה היה גם כוונת ידידי וקרובי רבינו בק"ק א"ש להשיב האילן לשרשו ולהחזיר גדול הדור יליד עירם למקום מולדתו שיבא לשבת בתוכם והם יזכו ליהנות מאור וזיו תורת רבינו הגדול. ולהוציא הדבר אל הפועל נתרצו כמה גבירי וקציני הקהל להוזיל זהב מכיסם ולנדב סכומים גדולים כדי לזכות שגדול זה ישבות בקרבם.

וע"ז לא הסכימו חביריו הרבנים שהגאון רבינו עקיבא איגר יעזוב את כס הרבנות, כי מי ראוי לישב על כס ההוראה אם לא הוא. וע"כ השתדלו שהוא ישאר על מעמדו כרב ואב"ד במארקיש-פרידלאנד. אכן אחר כמה שנים כשעלה ההצעה לקבל עליו הרבנות בפוזנא כמובן הסכימו הרבנים שיעזוב קהלת פרידלאנד וילך לו לקהלת פוזנא המפוארה ולשמש שם כאב"ד.

היוצא מדברינו שאין לפנינו שטר רבנות כלל - והכל יבא על מקומו בשלום כי מעולם לא קיבל רבינו עליו שום משרה של רבנות - ואין מקום לכל הערעורים

כב. עי' בספר ווילנא בתקופת הגאון עמ' 17 והערה 1 שם.

כג. שם עמ' 155 הערה 2. ועי' בחסידים ומתנגדים של וילנסקי חלק א' עמ' 266. ועי' בכרם חב"ד חלק ד' כרך א' עמ' 185 ובהערות שם.

כד. עיר מבצר מעזיבוז מכון זכרון בספר אלול תשס"ט עמ' ר"ט מעיון במסמכי עיריית מעזיבוז נראה שבשנת תק"א התגורר הבעש"ט בבית שהיה שייך לקהילה היהודית.... נתון זה מוכיח... שהכירו בו אנשי הקהילה ועמדו על שגב גדולתו וקדושתו עד שתמכו בו ונתנו לו חינם בית לגור בו.

והתמיהות דלעיל. כי הכתב אינו אלא כתב התחייבות מבני הקהלה המחייבים עצמם לתמוך ולסעד ברבינו הגאון שיהא ביכלתו לישב בשלוה בתוכם כחד מתושבי ק"ק אייזנשטאט. וגם הבטיחו להחזיק כמה בחורים הגונים חבירים מקשיבים כדי שיכול לישב על התורה והעבודה ללמוד וללמד תורה לתלמידים הגונים כאוות נפשו.

להבין משל ומליצה

ועכשיו עלינו לשוב ולעיין בסגנון ונוסח "שטר הרבנות" ולהשוות אותו לשאר כתבי הרבנות שניתנו ליתר רבני קהלת א"ש, ואף לכתבי רבנות שנתנו לרבני אשכנז, פולין, ואונגארן ונראה שהאמת ניתן להאמר כפי שהסקנו שאין כאן כתב רבנות כנ"ל.

תחלה יש להקדים שהתואר שניתן לרבני אשכנז וסביבותיה היתה רב ואב"ד ותפקידם העיקרי כמנהיגי ומנהלי העדה היתה הוראת איסור והיתר ולפשר ולפסוק בדיני ממונות. ונוסף על זה היו להרבה רבנים גם התואר ר"מ כלומר ראש מתיבתא על שם החובה המוטלת עליהם להחזיק ישיבה ולהרביץ תורה לתלמידים[כה]. כמדומה שלא מצינו רב בקהלת ישראל בתקופה ההיא[כו] שלא ניתן לו התואר אב"ד בקהלתו. אף שמצינו רבנים שלא היו להם התואר ר"מ ושמשו רק כאב"ד בהקהלה כי לא ניהלו ישיבה בעדתם.

כשהגישו בני הקהל כתב רבנות להרב היה מפרטים פרטי דברים מה שהרב משועבד לבני קהלתו ולאידך מה שהקהל משועבדים להרב ואב"ד שלהם. חוץ מזה היה מתואר במליצות נאות גדול כחו של הרב בתורה ומה שמצפים בני הקהל להנות מזיו תורתו. כמובן ששני נקודות העיקריות - תפקידו כמורה ודאין, ותפקידו כמורה תורה - שבהם פעלו הרבנים מודגשים בתוך כתבים אלו. ברובם ככולם של כתבי הרבנות ההדגשה העיקרית היא על פעולת הרבנים כמנהיגי העדה ומנהלי הקהלה - ותפקידם כמרביצי תורה נזכר כהוספה לעיקר תפקידם. בקיצור, עיקר היחס בין רב ועדתו היה לא כל כך כרב לתלמידיו רק כמלך - מאן

כה. ראה באהלי יעקב מאת שמחה אסף ירושלים תש"ג עמ' 51-50.

כו. אף שבתקופה הקדומה באשכנז היה המצב שונה אבל בזמנו של רבינו היה זה עיקר תפקידו של הרב בכל ערי אשכנז וסביבותיה.

מלכי רבנן - לעמו. לדוגמא אעתיק כמה קטעים - המתארים היחס בין הקהל לבין רבה - משטר הרבנות שניתן מקהלת אייזנשטאט לרב המדינה- הגאון רבנו שמשון וועדטהיימר זצ"ל[כג].

... את אשר יבחרו הוא הקדוש רב לנו כי כל העדה כלם קדושים ומדוע זה כמה שנים עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נתננו לב על הימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה לא כן אנחנו בית ישראל נתנה ראש ונשובה חדש ימינו כקדם ככחינו אז כן עתה ולא תהי' עדת ה' כצאן בלא רועה וכבירה בלא מנהיג... כי זה הוא רודה בכל עברי'... ומבלעדו לא ירים איש את ידו...

והעיקר נזכר בו במפורש תפקידו כפוסק הלכות לקהילתו, "יחי המלך נכנס תחלה לדין, דן ידין שמשון כאביהם שבשמים ... למנות ולפקוד עלינו אב"ד ור"מ כנהוג בכל קהילות קדושת ..."

ואף באותם שטרות שמודגש בהם תפקידו של הרב כמלמד תורה לעדתו כגון בכתב הרבנות מק"ק א"ש להגאון ר' יצחק משה פערלס זצ"ל[כד]

> ... יזל מים מדליו להשקות צאן קדשים מבריכה העליונה וכמעין הנובע לא יכזבו מימיו כל עת ועונה וישתו התלמידים בצמא מים מתוקים חדים וקלים... מאתו תצא תורה ודבר ה' מבית מדרשו...
>
> **לא** נפקד בהכתב זכר מתפקידו כמנהיג ומנהל הקהלה.
>
> **מי** כמוהו מורה, ידין עפ"י התורה אשר יורה, ועל המשפט לו הכח לבררה ... ומה גם יעשה גדרים וסייגים ותיקון גדול ולעיין ולהשגיח בעינא פקיחא כקטן כגדול במילי דמתא בעיניני הדת ומנהגי כהלכה כל עדת ישראל ככה את אלה יהי' לו לשם ולתהלה ירום כסאו ומלכותו יתנשא...

שונה הוא בהכתב הנ"ל שניתן מק"ק א"ש לרבינו שבו אין אף רמז קל לתפקיד של מנהיג ומנהל העדה, כאב"ד שיפסוק בעניני איסור והיתר וידון דיני ממונות. כמובן שרבינו כרבן של כל בני הגולה אף אם היה חי כאיש פרטי בתוך הקהלה היה "מאיר עיני העדה והיה נזר הקהלה ותפארתו". על דרך שהגאון מווילנא היה פאר קהלת ווילנא אף שלא היה לו שום תפקיד רשמי בהקהלה. ועל כן מתארים

כג. נדפס באורקונדין דק"ק א"ש עמ' 450

כד. שם עמ' 477

בני קהלת א"ש בכתבם רבינו בתוארים כגון שיהיה... **לנזר ולעטרה... להיות לנו לראש ולעינים... האיש אשר ילך לפנינו ובצלו נחי' תוך ד' אמות של הלכה...** אבל כללות נוסח הכתב מראה שאין המדובר ברב מורה הוראה[כט] ומנהיג הקהלה אלא בגדול הדור שיבא לשבות בקהלתם ושבני הקהלה יהנו מאור תורתו ובלשונם של בני ק"ק א"ש:

> ...**לחשוב** מחשבות המצטרפות למעשה מעשה חייא דלא תשתכח תורה מישראל, לחזורי עטרה ליושנה להדרא בפלפולא חריפתא, וסמוכין לאורייתא להגדילה ולהאדירה, לנזר ולעטרה לקרב אלינו, להיות יושב בתוכנו,... להיות לנו לראש ולעינים וזה האיש אשר ילך לפנינו ובצלו נחי' תוך ד' אמות של הלכה... ומבארו באר מים חיים של תורה אנו מתאווים לשתות... כל הנ"ל לשם שמים בלי שום פניה רק להחזיק עמוד התורה, כי היא חיינו ואורך ימינו...

בקיצור אם המדובר כאן בכתב רבנות רגילה שיש לו דין שטר התחייבות ככל שטרי דעלמא הלא עיקר חסר מן הספר. ואיך לו כתבו באיזה מקום בהשטר שרבינו נתחייב לנהל צאן קדשים בהנהגת העדה ככל כתבי שאר כתבי רבנות שמוזכר בהם ענינו של הרבנות בפירוש בהשתמשם במלת להיות אב"ד, או עכ"פ מפורש בהכתב שהוא כתב רבנות וכדומה עי' בנספחים רשימה של כמה כתבי רבנות והעתקות הלשונות הנזכרים.

תנאים בלתי רגילים בכתב רבנות

ישנו עוד דברים אחדים שנכתבו בכתב הלזה שלא מצינו בכתבים שניתנו ליתר הרבנים. בהשטר כתוב "נוסף לזה יהיה אמ"ו הגאון נ"י כחד מתושבי קהלתינו ככל הלכותיו בלי שום חילוק..." רבני הקהלות בערי אשכנז וסביבותי' לא היו תושבי הקהלה רק היו ממונים המושכרים בידי הקהלה לשמש ככלי קודש למשך זמן מסוים ואף שלפעמים ובפרט בדורות האחרונים הרבה רבנים ישבו בקהלתם כל ימי חייהם אבל בדרך כלל לא היה זה קשור כלל עם חזקתם בהקהלה. ולא מצאתי באף שטר רבנות א' שראיתי בין מקהלת א"ש ובין מקהלת אחרות שמעניקים חזקת הקהלה לרבם.

כט. לענינו של רב המדינה בשבע קהלות עי' בספר קהלת צעהלים וחכמיה עמ' 53 ואילך.

ודבר מענין נוסף הוא מה שכתבו שמחייבים עצמם לשלם לו "... כל רבע שנה שבעה מאות וחמישים זהו'... **מיום דלמטה התחלתו...**" היינו מיום כתיבת הכתב ולא מזמן המיועד לביאתו. באופן הרגיל כשקבלו רב ואב״ד לאיזה ק״ק בישראל התחילו זמני הפרעון מעת בואו לשבת על כסא ממלכתו ולא תיכף ומיד כששולחים לו השטר רבנות ובפרט כאן שלא היה בדעת הגאון רבנו עקיבא איגר להעתיק דירתו לאייזנשטאט עד קיץ של שנה הבא ומאיזה סיבה התחייבו עצמם בני הקהלה לשלם לו משכורתו תיכף ומיד.

סיכום

לסיכום ברור כי מה שלפנינו אינו כתב או שטר רבנות כלל רק הוא כעין שטר של חזקת הקהלה שניתן להגאון רעק״א. ובו התחייבו בני הקהלה לפרנס גדול הדור יליד עירם מנדבת יחידי סגולה בק״ק א״ש. וגם התחייבו עצמם לפרנס תלמידים שיבואו ללמוד בצלו והוא יאיר עיניהם בלימוד תורה. ובזה היה עולה בידם למלאות מגמתו של הגאון שלא ישא בעול הרבנות שהיה שנוא לו.

אולם ידידיו הרבנים לא הסכימו לדעתו כי חשבו אשר מי ראו לישב על כס ההוראה אם לא גאון וענוותן כמו רבינו עקיבא איגר. וע״כ מנעו בעדו מלילך לק״ק א״ש משא״כ כשעבר לק״ק פוזנא לקבל עליו עול הרבנות לא עכבו בעדו וכל ידידיו הפצירו בו לקבל עליו נזר הרבנות דק״ק פוזנא.

ובזה מובן גם מה שעל החתום באים רק שבעה טובי העיר דק״ק א״ש ולא כל הממונים כנהוג על שאר כתבי הרבנות שיש בידינו מכל הקהלות הקדושות וגם מק״ק א״ש עצמה. וגם מובן מה שהבטיחו ששני אנשים מיוחדים יהיו אחראים שיקבל הגאון משכורתו ומה שהבטיחו להתחיל התשלומים מיום כתיבת השטר.

מכתב מהגאון ר' נפתלי הירש בלייכראַרע זצ"ל אל ק"ק אייזנשטאט

מכתב זה יצא לאור אחר כתיבת המאמר והיות שהוא נוגע ישירות אל הנושא והוא מאשר מה שכתבתי כדאי להעתיק חלקים ממנו בפרט במה שכותב שם "... **אשר זה כמה. כָּמָה נפש כבוד אדמו"ר הגאון נ"י לשכון כבוד בארץ מולדתו, להיות שמה מבלי נשוא עול ההוראה. להתעדן אצליכם אך באוהל תורה ויראה...**". המכתב נדפס בלי נתינת זמן כתביתו אכן ברור לי כי הוא נכתב בתקופה שאנו דנין בו[ל].

ל. עי׳ לעיל הערה א׳.

אל אצילי בני ישראל, אנשי שם, קרואי עדה... ראשים נגידים טפסרים... ק"ק אייזנשטאט...

הנה לאשר זכני ה' והוציא לאור חלדי, לחסות בצל כנפי אדוני מורי חמי זקיני, הרב הגאון הגדול כו' מו"ה עקיבא איגר נ"י, ובשגם כי נפל חלקי בנעימים אף נחלת שפרה עלי לדבקני בצאצאיו, ונתקשרתי עם נכדו בת מחו' הרב כו', ות"ל גם אנכי הייתי יועץ נאמן לדבר גדול הזה אשר זה כמה, כמה נפש כבוד אדמו"ר הגאון נ"י לשכון כבוד בארץ מולדתו, להיות שמה מבלי נשוא עול ההוראה, להתעדן אצליכם אך באוהל תורה ויראה, והיא גם היא מחברת הקודש הצדיקת הרבנית תי' הלהיבה את לבב בעלה הגאון נ"י, לפתותו בדברי ריצוי לגודל חשקתה לחבר אל בית חמותה הצדיקת תי', עם יתר כל משפחת אדמו"ר נ"י הצדיקים והנגידים ה' עליהם יחיו, נוסף לזה גודל יראתה וצקדתה, כי אמרה אולי לרצון הוא מאת ה' רוצה את יראיו, המיחלים לפרוק מעל שכמם עול בשר ודם, אף כי כל נגידי עם שרים ושרות, עם בני הערים אשר סביבותיהם הרעישו את לבבה, וצועקים במר כי תדבר על בעלה, על מי יטוש הצאן אשר לרועה להם עד הנה, ומי יקום במקום קדשו, אבל אזנה השע משמוע ולכולם נתנה בכתף סוררה ודחתה בקנה רצוץ, והשיבה ברוב צדקתה וחכמתה, מדוע נבעט בטובת ה' אשר יחנן ה' אותנו לישב שלו השקט ושאנן מבלי הבט בסבת הזמן ותחבולותיהם אשר יענו בהם בני אדם, חלילה לי לדבר אף דיבור קל בענין נכבד הזה, רק לכל אשר יאמר עליו כבוד בעלי הצ' נ"י קשר, גם אני אומר קשר, באשר ילך אלך וכו'.

והנה זה איזה שבועות ראתה את פני אדמ"ו נ"י איננו כתמול שלשום, ורעינותיו רע לו ומזימותיו בסבך הדאבון שטפו, בקראו מכתבים שונים, וכראותה זאת, התפרקה אצילי ידיה ונטפי דמעה על לחייה, וחלה את פני כבודו להגיד לה מצפון לבבו מדוע פניו רעים היום, אבל בעלה הגאון נ"י דחה אותה באמתלאות שונות, ויהי כהתחננה אליו יום יום ולא נפתה לבו הטהור, קראה אותי חדר לתוך חדר, וגלתה את מחלת לבבה, והלכה לאט לאט וחפשה באמתחת אדמ"ו הצדיק נ"י, וצותה עלי לקרות לה כל המכתבים בן אייזענשטאט, ומצאנו ראינו אגרת מחלת לב מאב"ד החונה אצליכם, מתלהלה בזיקים לבטא בשפתים להרע, נבהלתי על המראה, עמדתי מרעיד ומשתומם, על אשר כתב כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש, ויתר הדברים אשר תסמר שערת בשרי, הלא למשמע אוזן דאבה נפשינו.

כשמוע את דברי האגרת הנ"ל, פתחה פיה בחכמה, לולא ידעתי גודל צדקת בעלי ועוצם טובתו אלי, עברתי נגד חוק הראוי ולא שמתי לפי מחסום, מאוד מאוד התרעמתי עליו בבָגדו בי, אשר לא גלה אזני בדבר רע הזה, וכאשר אנה ה' לידי מקרה הזה, אמרתי הגם הלום ראיתי אחרי רואי כי ד' הוא ההולך לפנינו יומם ולילה ומן השמים עכבוני זה ימי החורף אשר עברו, ועתה אתה המיעוד להיות חתני, עליך להיות עלי ממוצע בדבר הזה, ולא יבולע לזולתינו, ולא לקורת בתינו, קריינא דאיגרתא כתוב נא זאת בחרט אנוש, לכבוד אישים צדיקים דק"ק אייזענשטאט, שהמה יעשו זאת למעני ויכתבו לכבוד בעלי נ"י, שידחו הדבר שנה או שנתיים, ואם גם בזאת ילכו עמי בקרי ולא יאבה צדקתם שמוע אלי, אז ארעישה אזני בעלי בתחנונים ובקול בכי לאמר, חלילה וחלילה להטות אזנך לעקור מושב מפה, כי מה לי לגשת אל ריב ומצה להיות שונאים מנגד אשר ימסו את לבבנו בבכיתם, והי' כי יגיע צעקתם אל האלוקים, וישמע כי חנון הוא, ובשגם כי קנאת ביתם יאכלנו, וילחשו ח"ו קללות באזנינו מלפנינו ומאחרינו.

כללו של דבר מוסכם ומוסגר ומוחלט מבלי יזכר ולא יפקד ולא יעלה על לב אדם להשיב את בעלי שמה, אלה הדברים אשר נצטוויתי מאת מחו' הצדיקת הרבנית תחי' למסור לכם בפקודתה.

ועתה אוהביי מוריי ורבותי לכו נא ונווכחה, הישוו בעיניכם גודל התענוג אשר תתענג נפשכם בהסתופכם בצל כבוד...

נספח

להלן רשימה של כמה וכמה כתבים שניתנו לרבני קהלות שונות בשבע הקהלות של בורגנלאנדן. ובכולן נזכר ענין הוראת איסור והיתר המוטל על הרב וברובם ככולם נזכר בין המליצות המינוי כאב"ד, רב, או מרא דאתרא. ואף שאין הרשימה שלימה כמובן, אכן לדעתי אפשר ללמוד ממנה על הכלל כולו[לא].

לא. לאחר המכתב עד לאחר שנת תקע"א אי אפשר כי הרבנית מרת גיטל אמו של רבנו נזכרת בהמכתב בברכת החיים והיא נפטרה בשנת תקע"א. ולהקדימו הרב קודם שנת תק"ע ג"כ אינו מסתבר כי ר' אברהם איגר ז"ל [חמיו של ר' נפתלי הירש בלייכראדע זצ"ל כותב המכתב] התחתן בשנת תקנ"ה [כך היא בספר מאורן של ישראל חלק א' עמ' קט"ו] וא"כ בתו אשת ר' נפתלי הרש נולדה לכל המוקדם בערך בשנת תקנ"ו והיינו שבשנת תק"ע היתה בת י"ד - ט"ו שנים בערך. ובעת כתיבת המכתב היה ר' נפתלי הרש מיועד להיות חתן ר' אברהם ז"ל.

שטר הרבנות של הגאון ר' שמשון ווערטהיימר מק"ק א"ש " למנות ולפקוד עלינו אב"ד ר"מ כנהוג... ומבלעדו על ירים איש את ידו... הוא יורה והוא ידין דיני חבלות וקנסות..."[לב].

שטר הרבנות של הגאון ר' אשר לעמל גלוגא זצ"ל כתוב, "... מי כמוהו מורה צדק בהוראתו... מו"ה לעמל אב"ד ור"מ דקהלתינו..."[לג].

בשטר הרבנות של, הגאון ר' יצחק משה פערלס זצ"ל כתבו, " אשר ירים את ידו אות מושבו לישב על כסא משפט בצדק..... הן עם א' ושפה אחת לכולם, וזה החילם... מי כמוהו מורה, ידין עפ"י התורה אשר יורה, ועל המשפט אשר לו הכח לבררה... ועד צדק ישיב משפט הרבנות על כנו... וכל אשר קבלנו עלינו בתוקף שטר הרבנות לא יפול דבר ארצה..."[לד].

ולהגאון רבינו עזריאל הילדסהיימר זצ"ל כותבים בין השאר, "...שאותו נסכנו למלך על פיו יצא ועל פיו נבוא... ממנו תצא תורה להורות הוראות איסור והיתר, הוא ידין את בית ישראל בדיני ממונות... ועתה אדונינו נגיד לו את דבר חוק ומשפט הרבנות... "[לה].

ובשטר הרבנות של הגאון ר' שלום קוטנא זצ"ל מקהלת אייזנשטאט "... "מורה צדק לעמו... להשים עטרת הרבנות... הוא יורנו את הדרך ילך בו ואת המעשה אשר נעשה... גם על ימנע מאתנו להורות איסור והיתר לעת הצורך..."[לו].

שטר הרבנות של הגאון ר' אהרן ליב המבורגר חלפן מק"ק צעהלם משנת תקי"א... הוא מקובל פה קהלתינו מהיום על משך שלשה שנים רצופים להיות אב"ד צדק..."[לז].

לג. אורקונדין צור געשיכטע די יודען אין אייזנשטאט עמ' 450.

לד. שם עמ' 466.

לה. שם עמ' 476.

לו. שם עמ' 494.

לז. כתב הרבנות נמצא באוצרו הטוב של הרה"ח ר' שמואל בנימין לעפפלער נ"י תשואת חן לו על נדבת לבו שהרשה אותי להשתמש בו.

כתב רבנות מקהלת צעהלם לרבה האחרון הוא הגאון ר׳ לוי יצחק גרינוואלד... ולמנותו למורה ורב לפטרון ולאב בית דין דקהלתינו ליתן כתר מלכות בראשו... וכתר הרבנות הולמתו[לח].

משטר הרבנות של הגאון ר׳ מאיר אולמאש אב״ד ממט״ד... ועטרוהו בכתר הרבנות...[לט].

שטר רבנות להגאון ר׳ חיים סופר מק״ק מט״ד [לפועל לא שימש שם ברבנות] משנת תרל״ו... להיות לנו חבר ישב על כסא הרבנות פה...[מ].

שטר הרבנות של הגאון החתם סופר מקהלת פ״ב... נשיא אלקים בתוכנו במבחר גבורנו להיות אב״ד ור״מ ידין ויורה...[מא].[מב]

❖❖❖

לח. קהלת צעהלים וחכמיה עמ׳ 237.

לט. שם עמ׳ 209.

מ. ראיתיו בהעתק כתב יד אמנם כמדומני שנדפס כבר באחד מספרי התולדות.

מא. תולדות סופרים עמ׳ ק״ט.

מב. כשהדפסתי את המאמר הזה בקובץ עץ חיים טז, אלול תשע״ב, הבאתי עוד דוגמאות שלא הבאתי כאן כי כנראה אין צורך בהם.

מסמכים חדשים

על משפחת הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל באייזנשטאדט

כידוע היה הגאון רבינו עקיבא יליד אייזנשטאדט. [לאחרונה נתפרסם קטע מפנקס הנימולים של הקצין ר' וואלף טעהבן ז"ל מפרעשבורג, ששם נרשם מילת הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל, ויצאו כמה כותבי תולדות הרבנים להכחיש את הידוע מכבר שהגאון רעק"א היה יליד איישנשטאדט, אבל האמת הוא כי הגאון רעק"א היה יליד אייזנשטאדט כאשר מקובל, ועל הבית שנולד בו (שהיה אח"כ בבעלות משפחת זקן זקני הר' דוד שטראה מא"ש והיה נקרא "דער שטראה הויז") היה שלט שהיה כתוב בו "היער איז געבארען געווארען ראבינער איגר". - והגאון רבינו עקיבא איגר בעצמו - בהסכמתו מיום ב' ל"ט למב"י (היינו כ"ד אייר) תק"ע לספרי הרמב"ם שנדפסו בדיהרנפורט בשנת תקע"א, כותב: מידי עברי פה ק"ק ברעסלויא **בלכתי לעיר מולדתי ק"ק א"ש** להתראות פנים עם כבוד אא"מ הצדיקת תחי כאשר פקדה עלי... - ובודאי אין לפקפק בדבר, ואשר לפנקס הנימולים, מסתבר שהמוהל דק"ק פ"ב מל בקהילת א"ש שלא היה רחוקה כל כך (ולא כל המוהלים ציינו כשמלו מחוץ לעירם, וכמדומני שבפנקס הנימולים הנ"ל לא ציין כשהברית נעשה במקום אחר אף במקרה שידוע לנו שהברית היה במקום אחר על פי פנקס של המוהל השני שעשה הפריעה או המילה), או שאמו נסעה עם הילד לפ"ב לרגל הברית מילה (דבר שאינו מסתבר כלל)]. גם אביו הגאון מו"ה משה וזקנו מו"ה שמואל היו מתושבי אייזנשטאדט.

ואכן במפקדים שמצאתי לאחרונה מצינו רישומי בני משפחתם ולחביבותא דמילתא הנני להעתיק מה שנרשם בערכם במפקד דשנת תק"ה:

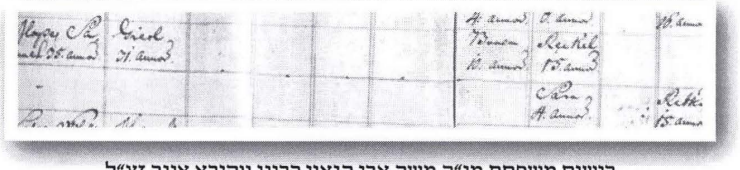
שמואל שלעזינגער [ה"ה הקצין הר"ר שמואל בהר"ר אשר אנשיל מרגליות יפה ז"ל זקנו של הגאון רבי עקיבא איגר] בן 36, **זוגתו שרה** [זקנתו של רעק"א, מרת שרל בת הר"ר משה אב"ד באמבערג, ואח"כ בווירמייזא בן הגאון ר' אברהם ברודא אב"ד פראנקפורט זצ"ל. לפי מה שנרשם כאן נולדה בק"ק פרעשבורג בערך בשנת תע"ב-תע"ג. אביה הגאון ר' משה ברודא זצ"ל נתקבל לאב"ד בק"ק באמבערג אחר שנת תע"ח (כן הוא בוואכשטיין מצבת וויען ב' עמ' 166), ב'מאורן של ישראל' תולדות הגאון רבינו עקיבא איגר, כתוב שהיה גם אב"ד הענא, והעולה מכאן שבשנות תע"ב-תע"ג היה מושבו בפ"ב

והדבר עדיין צריך בירור] בת 32, הוא נולד פה היא נולדה בפרעשבורג, הם גרים פה 13 שנים. יש להם ה' ילדים: ישראל בן 8 [בפשטות היה שמו אשר אנשיל על שם אבי אביו אשר גם הוא נקרא בשם חול בשם ישראל], ריקל בת 6 [אשת ר' משה קאבלענץ נפטרה בצעירותה כבת עשרים כ"ב שבט תקי"ח לפ"ק, אשת חיל הגבירה מרת רייקל צבי תפארת בת הר"ר שמואל מרגליות יפה ז"ל אשת הר"ר משה סג"ל קאבלענץ. ... בת עשרים בשנים, נקיה מעונים... (מנוסח המצבה)], אסתרל בת 4 [נפטרה בילדותה ומנו"כ בק"ק א"ש, נוסח מצבתה: פה טמונה הילדה מרת אסתר בת האלוף ה' שמואל גינז יפה מרגליוש. י"נ ט' שבט תק"ה. ת.נ.צ.ב.ה], חנה בת 2, משה בן שנה [הוא התו' והרבני המופלג מו"ה משה גינז ז"ל אבי הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל אשר מנו"כ בק"ק א"ש].

ובהמפקד דשנת תקמ"ב [בצילום הדפים שראיתי לא נזכר שנת המפקד אבל כך מסר הפקיד של הארכיוו שממנו נתקבל המפקד, וזה מתאים עם הגילים כשמשווים המפקדים משנים שונות, אף שלפעמים אינם שווים בדיוק] נרשם:

משה [בן] שמואל בן 35 [היינו משה בן שמואל גינס שלעזינגער] אבי הגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל], זוגתו גיטל בת 31 [ה"ה מרת גיטל אמו של הגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל], בנם בונם בן 10 [ה"ה הגאון ר' בונם איגר אב"ד מט"ד זצ"ל אחי הגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל], בתם ריקל בת 15 [מרת ריקל אחות הגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל שנפטרה בצעירותה ביום ב' ג' חשון תקמ"ט בק"ק א"ש ושם מנו"כ (אבני א"ש מס' 419)], ובתם שרה בת 4 [אשת הר' משה אהרן וויילער גיסו של הגאון ר' עקיבא איגר זצ"ל], ועוד נמצא בביתם משרתת בשם רבקה בת 15.

הגאון רבינו עקיבא איגר לא נרשם בהמפקד עם יתר בני משפחתו, כי בעת ההיא כבר נשא את זווגו מרת גליקי והתיישב בקהילת ליסא אצל חותנו כמפורש בספרי תולדותיו.

רישום משפחת מו"ה משה אבי הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל

על הצדיקים
ועל החסידים

וראיתי אני לבדי את המראה אבל חרדה גדולה נפלה

סיפור פלאי עם הגה"ק רבי צבי הירש מליסקא זי"ע נמצא משוקע בספר הרחוק מהוי החסידי

מבוא

הגה"ק מהרצ"ה מליסקא זי"ע

האדמו"ר הגה"ק מוהר"ר צבי הירש פרידמאן אב"ד ליסקא בעל המחבר ספר 'אך פרי תבואה' זצוק"ל, נולד בה' אייר תקס"ח בעיר אוהעל. בילדותו התייתם מאביו ר' אהרן ונתגדל אצל הגה"ק בעל ה'ישמח משה' זצוק"ל זי"ע ואח"כ הלך ללמוד אצל הגאון רבי צבי הירש העלער בבאניהאד. היה רב ואדמו"ר בליסקא ומפורסם באיזור הונגריה סלובקיה כאחד מגדולי צדיקי החסידות. במיוחד התפרסם כאיש מופת וקמיעות. משמשו ותלמידו שלימים היה ממשיכו היה הרה"ק הנודע איש מופת רבי ישעי' שטיינער מקערעסטיר זי"ע.

נראה שהיה הצדיק פורש כנפיו גם על כאלו שרחוקים היו מחסידות ובמעשי המופת חפץ לקרבם תחת כנפי הקדושה הפנימית וכפי שנראה להלן הדברים חדרו ופעלו פעולתם גם בקרב אלו שהתרחקו למדי.

ספריו הם 'אך פרי תבואה' על התורה ו'הישר והטוב'. נסתלק י"ד אב תרל"ד.

על מקור הסיפור ואמינותו

אנה ה' לידי ספר קטן כתוב באנגלית שנדפס בניו יארק לפני מאה ועשרים שנה עם הכותרת המוזרה "הרב מליסקא - והיכולת של המדע הנוצרי במאה העשרים - סיפור אישי" מאת מר אנטאני פ. פאליצער.

מתחלה כאשר ראיתי את הספר בעל השם המוזר חשבתי לעצמי שמדובר בחיבור של אחד המסיתים מאנשי כת המסיון, אך אמרתי לעיין בו שמא בכל זאת ימָצאו בו איזה ידיעות על הצדיק מליסקא. כאשר פתחתיו ודפדפתי בו ראיתי

שאכן לפני סיפור מופת מאחד מצדיקי הדור ממאורי עולם החסידות, ה"ה הגה"ק מוהר"ר צבי הירש מליסקא זצוקללה"ה ובו גם רב שיח שהיה להאדמו"ר זצוק"ל עם שני יהודים נאורים שבאו לתהות על קנקנו ולברר את סוד כוחותיו העל טבעיים. בדברים ברורים ופשוטים מבאר האדמו"ר את טיב המופתים ומעורר היהודים להתנהג בדרך הצדק והיושר ולקיום התורה והמצות.

מחבר הספר אנטאני פאליצער, היה יהודי פשוט, יליד אירשא באונגארן, שהיגר לארה"ב בשנת תרל"ז לפ"ק, ונפטר בניו יארק בשנת תרס"ח לפ"ק.

מר פאליצער לא למד בישיבה מעולם ומן הסתם לא הבין שאולי יש חשש איסור עיסוק בדתיהם של החוג הנקרא - מדעי נוצרי. מה שהביאו לכתוב את סיפורו - כותב המחבר בתחלת ספרו - הוא דיון ציבורי שהתעורר בעיתונות של אותה העת, הן בניו יארק והן בשארי מדינות, אודות הכת הנזכרת ואמונתה שאפשר לרפאות חולים בדרכים על טבעיים, בפרט בעקבות עזבונה של אשה אחת מנאמני הכת שהשאירה הון רב לבני הכת, והתקוממות בני משפחתה נגד צוואתה[א]. התנהל אפוא דיון בעיתונים אם גם בזמן החדש יתכנו מופתים ופעולות היוצאים מגדרי הטבע, על כן חשב מר פאליצער לפרסם את סיפורו על מופת אישי מהצדיק.

הספר הקטן הינו בן ארבעים ושלשה עמודים קטנים, ונלוה אליו גם ציור כדי להמחיש את הסיפור ואף תמונת המחבר. הספר נדפס כאמור באנגלית בשנת 1901, ומהכותרת של החיבור וגם מהלשון שבו נכתב, עולה שלא היתה כוונת מחברו לתעמולה עבור החסידות או עבור שום סבה אחרת אלא לספר סיפור אישי שהיה עד לו אודות מעשי פלא של צדיקים.

הסיפור עצמו נכתב בתמימות ובכנות רבה כאשר מתאר לפי תומו את העובדות לפרטיהן וכותב בהרחבה את השיחה המעניינת שהיתה לו עם האדמו"ר אודות המופת שראה בעיניו ואודות מופתים בכלל, ודעת הצדיק על האנשים המתקדמים הנאורים וטעויותיהם.

א. אולי אף היה למחבר איזה קשר למשפט ההוא, שכן בעת ההיא שימש כרואה חשבון אף בבית המשפט בניו יארק.

אותנטיות הסיפור ניכרת מאופן כתיבתו. מר פאליצער מסיחו לפי תומו, וניתן לומר שניכרין דברי אמת, אך יתירה מזו היא העובדה שכל האנשים הנזכרים בסיפור - אנשים שאינם מפורסמים כלל - מצינו את זכרם במקומות אחרים, וכל הפרטים אודותם מתאימים לדברי המספר[ב]. מר פאליצער אף מזכיר אישים שעדיין היו בחיים כעדים לסיפורו וביכולתם היה להכחיש את העובדות. כל אלו מוכיחים את אמיתת הסיפור[ג].

מלבד עצם הסיפור שיש בו מן העניין כשאר סיפורי צדיקים שידוע ומפורסם גודל עניינם, יש ללמוד הרבה מהרעיונות שנאמרו על ידי הגה"ק מליסקא לאישים אלו ועל דרכו בקירוב יהודים לאביהם שבשמים[ד], שכידוע היה בדרכו בקודש לקרב יהודים בדברים ערבים מתוקים מדבש ולמשכם בעבותות אהבה להקב"ה לתורתו ולמצותיו[ה].

הסיפור התרחש בסוף שנת תרי"ט או בתחילת שנת תר"ך לפ"ק, והוא נכתב, כאמור, באנגלית. תרגמתי הדברים ללשון הקודש עם הבהרות שונות[ו].

❖❖❖

ב. גיסו של מר פאליצער, איגנאץ גראס וזוגתו פאני פאליצער, נזכרים ברשימת לידת בניהם באבו-סאנטו. איגנאץ נפטר בווינה ביום ב' א' חשון תרמ"ה לפ"ק, זוגתו פאני נפטרה בברלין ביום ד' ד' סיון תרס"א לפ"ק ונטמנה אצל בעלה בווינה. ש"ב של מר פאליצער מר יוהאן פאלאק היגר לארה"ב ונמצא זכרו על האפידאוויד של מר פאליצער. אחותו של מר פאלאק ובעלה יונאס גראס נזכרים באבו-סאנטו ברשימת ילדיהם. מרת גראס נפטרה יום ג' ד' אדר שני תרל"ה ומנו"כ בוויען. (תשו"ח לידידי שעזרו לי במציאות המידע הזה).

ג. כידוע שבסיפורים בדויים כמעט אין מן הנמנע שיכללו פרטים שאינם תואמים עם המציאות, ואף לפעמים בסיפורים אמיתיים הוא כן. [כתבתי כל זה להוציא מלבם של רושמי רשימה שנכתבה באנגלית על ספרים אנגליים שיצאו לאור בשנת 1901 בה כתבו שהסיפור הוא מעשה בדוי.]

ד. אף שכרגיל יתכן שבשיחזור דו שיח לאחר שנים רבים ישנם פרטים קטנים שאינם מדויקים, אך דברים שנשמעו במצבים מיוחדים רגילים לזוכרם היטב כצורתם.

ה. בסיפורינו ישנן גם עובדות הנוגעות לתולדות הגה"ק מליסקא עצמו. לדוגמא, ידידותו עם לאיוש קאשוט המפורסם, דבר שאינו רחוק מן המציאות ראה לקמן הערה 7.

ו. השמטתי את שלשת העמודים הראשונים בהם מדבר על המדע הנוצרי.

הסיפור הפלאי: ובינה לו במראה

הנה מקרה פלא שקרה לפני אחת וארבעים שנה, ואולי הוא יענה על השאלה ויכריע את הדיון האם יתכן שאף במאה הזאת יתרחשו ניסים ונפלאות כמו בימי קדם.

דברי רקע: על חייו באימפריה האוסטרו-הונגרית

לעובדה שהנני מספר כעת הנה בן דודי יוהאן י. פאלאק ואני בעצמי היינו עדים חיים, ועל כן אולי כדאי לספר לקורא משהו על חיינו לפני העת שהתרחש הסיפור שלנו, שקרה בשנת תר"ך לפ"ק.

יוהאן [פאלאק] נתחנך בווינה אוסטריה. בעודו תלמיד השתתף בתנועת המרד של 1848 (תר"ח) ולאחר זה נהיה לסוחר הנודד ממקום למקום. אני כשלעצמי קיבלתי חינוכי בבודאפעסט וסיימתי את לימודי בבית ספר גבוה למסחר בשנת 1847 (תר"ז). בשנה שלאחריה נתקבלתי לצבא המורדים תחת לודוויג קאשוט[ז] ושימשתי כסמל במחלקת התותחנים הסוסיים.

ז. לאיוש (לודוויג) קאשוט (Kossuth Lajos) היה אחד משרי מדינת אונגארן שלחם בעד חירות העם ההונגרי בשנת תר"ח והיה חשוב בעיני היהודים. משפחתו היתה מאוהבת ובילדותו קיבל ברכת הרה"ק בעל הישמח משה זצ"ל. ומה שמסופר לקמן בפנים שהרה"ק מליסקא סיפר שהוא הכיר אותו, זה תואם את המציאות כי אף הוא היה יליד אוהעל, תלמיד הרה"ק בעל הישמח משה זצ"ל, שנתגדל בביתו כידוע.

והנני להעתיק מה שכתוב בספר 'דובר אמת' שנדפס בסוף ספר שו"ת 'משיב טעם' מאת הגאון ר' יחזקאל בנעט זצ"ל אבדק"ק סינער-ווארהאל, עמ' רלב (ירושלים תשמ"ה):

"דרוש לפ' תבא תרס"ב מטעם שרי העיר ליום הולדת קאשוט. שנת המאה .. להיות מכירים בטובה למלכינו יר"ה לשרי הארץ ולאלה אשר שמו נפשם בכפם ללחום בעד החירות ושיווי הזכות והשליכו נפשם מנגד ביום קרב, וראשון שבראשונים היה השר קושט לאויו"ש (וכפי ההגדה הוליכתו אמו אל הגה"ק ר"מ טייטלבוים אבדק"ק אוהעל זי"ע לברכו ויברכהו ויאמר עליו הפסוק (תהלים ס, ו) נתת ליראיך נס להתנוסס מפני קוש"ט סלה, וינבא עליו כי גברא רבא יהיה ונשא נס לגוים) שפרסם שמשפט אחד לכל אזרחי הארץ והיה לחק בבית המחוקקים שווי הזכיות לישראל .. ולא ימיש זכרון איש החסד הנ"ל מפי דור האחרון .. כי ישפות שלום לארצו ולתושביה, בימיו יושע יהודה וישראל ישכון לבטח, וכל הארץ שלות ושוקטות ע"ע סלה" [תשו"ח להרב ברוך אבערלאנדער שהעירני למקור זה].

ולשלימות הענין כדאי להעתיק קטעים מדרשה שדרש קאשוט בביהכ"נ הגדול בגרויסווארדיין בשנת תר"ח (כפי שמביא י.י. גרינוואלד בספרו 'טויזנט יאר אידיש לעבן אין אונגארן' עמ' 68): "באתי עליכם יהודים בשמי ובשם ידידי השרים ובשם העם ההונגארי לבקש מחילה

בעת ההיא נפצעתי בשני פצעים, אחד על רגלי הימנית, קיבלתי מחנית של קאזאק רוסי ואחד על צווארי מכדור שפגע בי, הלא המה עדות נאמנה שהיה לי האומץ לעמוד בקרב נגד המות.

אחר מלחמת המרד נתמניתי על ידי הממשל האוסטרי כמפקד של "הרכבת הראשונה של מדינת הונגריה", והצטרפתי לחבורת אישים רואי חשבון שעבדו אצל המנהל הראשי של אנשי הרכבת בבודאפעסט. לאחר שנתיים עזבתי את עבודתי בחברת הרכבת ועברתי לווינה, שם התחלתי לעבוד כרואה חשבון ובזמן קצר נהייתי לאחד מן הרואי חשבונות הכי מוכשרים בעיר.

מכל שכתבתי לעיל יראה הקורא שלא היה חסר אצלינו [היינו אצלי ואצל שאר בשרי יוהאן פאלאק] לא באומץ הלב, לא בהשכלה ולא בניסיון.

ביקורו אצל קרובי משפחתו באיזור ליסקא

בשנת תר"ך אני ובן דודי [יוהאן פאלאק] עבדנו שנינו בחברה אחת בווינה, ולשנינו אחיות נשואות בעיירה אבו-סאנטו, עיירה קטנה סמוך לטאקאי בהונגריה. שם גרו בעליהם של אחיותינו, שני אחים למשפחת גראס, שם האחד איגנאץ ושם השני יונאס. שם באבו-סאנטו הם ניהלו ביחד מסחר. איגנאץ גראס היה גיסי כי הוא נשא את אחותי [פאני]. ויונאס גראס היה גיסו של בן דודי יוהאן פאלאק כי נשא את אחותו [הענדל].

היות שמעולם לא ביקרנו אצל קרובינו הנזכרים, קיבלנו בשמחה את ההזמנה לבא לבקרם ולהיות שם בעונת בציר הענבים, ועל כן לקחנו שנינו רשות לעזוב את עבודתינו למשך חודש והגענו לאבו-סאנטו בתחילת חודש אוקטובר שנת 1859 (תשרי תר"כ)ח.

מכם על העול שעשינו לעם היהודי זה אלף שנים שהנכם גרים עמנו. אנו יודעים על הצער ועל הסבל שסבלנו במדינתינו, אנו מכירים עכשיו את טעותינו, היהודים הם פטריאטים אמיתים של העם ההונגארי, ואנו מבטיחים אתכם כי מהיום והלאה לא יהיה על היהודים מה לדאוג ולא נשכח את עזרתיכם לנו".

ח. בשנה ההיא חל ראש השנה שנת תר"ך בסוף חודש ספטמבר 1859, על כן נראה שהם באו לאבו-סאנטו או בעשרת ימי תשובה או על חג הסוכות.

בערך כשש עשרה מיילים אנגליים מאבו-סאנטו, בפינה נידחת של העולם, נמצא כפר קטן בשם ליסקא, שהיה מפורסם בעת ההיא בכל המדינה בגלל רב אחד שקבע את דירתו שמה ונתפרסם כאיש עושה פלאות.

הצדיק מליסקא מפורסם באיזור כולו כאיש מופת

מידי יום ביום סיפרו לנו סיפורים נפלאים [על אודות הרב מליסקא], וכפי הנראה מהסיפורים היה ביכולת הרב ההוא לפעול עבור המבקרים אצלו בכל המצטרך להם. ולמרבית הפלא לא רק היהודים האמינו בו, [אלא] גם הרוזנים והגבירים הנכריים הגדולים, האזרחים הפשוטים והאיכרים כולם נטלו חלק בסיפורים על הרב ומהללים ומשבחים אותו כצדיק ואיש אלוקי.

הרב לא היה מקבל שום שכר תמורת ברכותיו, אלא הוא ובני ביתו חיו חיי דוחק ממשכורתו הדלה שקיבל כאב"ד הקהילה, ואם היו המבקרים אותו רוצים ליתן לו מתת מאומה היה מרשה להם לתת סכומים קטנים לעניי העיר.

אחותי סיפרה לנו ששנים רבות היו לה מיחושים באיבריה הפנימיים, ולא עלה בידי הרופאים לרפאותה, אך כאשר ביקשה עצת הרב[ט] והתנהגה כהוראותיו היתה לה רפואה שלימה וגמורה.

אנו [אני ובן דודי] האברכים הנאורים בעלי שכל ולא בעלי התפעלות קבלנו את דבריהם בסבר פנים יפות אך נתמלא שחוק פינו על הסיפורים המוגזמים שלא שמענו כמוהם מעולם. כאשר השתדלנו להראות להם שאי אפשר לנו ליתן אימון לסיפורים כאלו הסתכלו עלינו קרובינו כאנשים שמצווה לרחם עליהם.

מראהו של הצדיק מליסקא שהתגלה בראי

לאחר שהיינו שם באבו-סאנטו כמה שבועות, הנה באחד מן הימים בא אברך אחד לחנותם של גיסינו האחים גראס והודיע לאחים, שאביו, שהיתה לו חנות קטנה בכפר סמוך ששמו טערצל, לא עלה בידו לשלם את הסכום של 600 גולדין שהוא חייב לאחים. האברך ביקש אפוא בשם אביו להאריך את זמן התשלומים למשך שלשה חדשים.

ט. להלן יספר על הסגולה שנתן לה הגה"ק מליסקא.

מכיון שהחוב שהיה חייב האיש מטערצל כבר עבר זמנו זה זמן רב, אמרו האחים לאברך בן היהודי מטערצל, שהוא חייב לשלם חצי הסכום תיכף תוך שלשה ימים. ועל החצי השני יתנו לו הארכה של שלשה חדשים. ובאם שלא ישלם 300 גולדין בשלשה ימים הבאים אזי יחרימו תיכף את החנות של אביו בפקודת המשטרה.

האברך אך יצא מתוך החנות, והאחים סיפרו לנו, כי האיש מטערצל - הבעל חוב, הוא יהודי זקן עם משפחה גדולה, אינו עוסק בפרנסת בני ביתו, וכל היום וכל הלילה הוא יושב ולומד את התלמוד, לפעמים בביתו ולפעמים ביחד עם הרב מליסקא, ובחנותו עוסקים בני ביתו ובניו. ודבר ברור אצלם שאם יכריחו אותו לשלם אזי הוא ישלם.

עברו שלשה ימים ולא שמעו מהיהודי הזקן, הוציאו האחים גראס כתבי עיקול מאת המשטרה, והחליטו שלמחר יצא יונאס גראס עם ראש המשטרה ויתחילו לעקל את החנות של היהודי הזקן מטערצל.

באותו ערב בערך כחצי שעה אחר שמונה עזבו יונאס גראס וגיסו יוהאן פאלאק את החנות, אל עבר ביתו של יונאס שבמרחק כחצי מיל מהחנות. אחר סגירת החנות, אני וגיסי איגנאץ גראס נכנסנו לחדר האוכל בדירת גיסי איגנאץ שהיתה באותו בנין של החנות, שם פגשנו את אחותי, אשתו של איגנאץ.

החושך כבר ירד על החדר, והדלקתי את הנר שעל השלחן. איגנאץ, שעמד אצלי עם פניו אל הראי שעמד שם, החל פתאום לצעוק, הוא אחז בזרועי והראה באצבעו על הראי, וצועק "תסתכל!, הרב מליסקא." הסתכלתי לתוך הראי ולא ראיתי אף זכר של הרב, וגם אשתו - אחותי לא ראתה מאומה. "למען השם!" צועק איגנאץ כאשר כל גופו רועד ופניו לבן כשלג:

"**האם** אין אתם רואים את הרב יושב ביחד עם בני החבורה שלו עם הספרים הגדולים פתוחים לפניהם, והזקן מטערצל יושב משמאלו ומשוחח עמו?"

הפחד אחז אותי ואחותי, כי חשבנו שאיגנאץ השתגע, והשתדלנו להרגיע אותו, אך ללא הועיל. כעבור כמה רגעים הוא הסתכל לתוך הראי ואמר: "ברוך השם, החזיון נעלם". - ואז הוא נרגע, ואמר לנו שהוא איננו מדמיין, כי ברור אצלו שהחזיון שראה נשאר שם לכמה דקות. ואמר לנו שהמאורע העל טבעי גורם לו עגמת נפש רבה.

לאחר זה הביאו לנו ארוחת הערב, אך לא יכולנו לאכול מאומה באשר פתאום נפתחה הדלת, ובן דודי יוהאן פאלאק כשחרב בידו, עומד רועד כולו, ומראהו כמראה השד. "באו מהר" אמר לנו, "אני חושב כי יונאס השתגע והנני משותק מפחד. כאשר באנו הביתה [המשיך יוהאן לספר] נכנסנו אל החדר המואר. והנה יונאס מראה באצבעו על הראי וצועק: "תסתכל! הרב מליסקא יושב שמה עם הזקן מטערצל, האם אין אתה רואה אותו?" אמרתי 'לא', "מה?" הוא אמר לי, "היתכן, אין אתה רואה אותו?" ואז הפך פניו כולו לבן ונפל ארצה והתעלף."

"**קראתי** את אחותי, שהיתה מבולבלת מן המצב, ועזבתי את יונאס תחת פיקוחה ובאתי הנה מיד."

כאשר שמענו את זה נבהלנו ומיהרנו לביתו של יונאס.

כאשר הגענו שמה מצאנו את יונאס שוכב על הכורסא מלא דאגה על המראה הנורא אשר ראה. יונאס הבין שאין זה אלא אזהרה מאת הרב הגדול מליסקא שרוצה להציל את רעו היהודי, הזקן מטערצל, שלא יעקלו האחים את חנותו. כאשר שמע יונאס שגם אחיו איגנאץ ראה את החזיון הנורא ההוא, החליטו מיד לוותר על העיקול לגמרי, אפילו באם יהיה להם הפסד של כל הסכום של 600 גולדין, הם לא יעשו מאומה נגד היהודי מטערצל. וכאשר החליטו כן קיימו בפועל.

ביקור בעל החנות, הזקן מטערצל, ומבטיח שישלם החוב

למחרת כחצות היום, כאשר כולנו היינו עדיין תחת הרושם של המאורעות המוזרים שהתרחשו אמש, ואחר שכבר חזרנו שוב ושוב עד הפעם החמישים את סיפור החזיונות לכל פרטיהם. פתאום נכנס לתוך החנות לא אחר מהזקן מטערצל, אדם נכבד עם זקן ארוך בעל קומה, והושיט את ידו לאחים גראס, לאיגנאץ וליונאס, ואמר להם שאתמול הוא ביקר אצל הרב מליסקא לבקש עצתו על אודות האיום של העיקול שהחליטו להוציא על חנותו. שאין זה אלא גזירה שפירושה איבוד פרנסתו ופרנסת בני ביתו.

"**הרב** הטוב אמר לי", התחיל לספר, "שאין על מה לדאוג, כי הוא מכיר אתכם טוב, ובודאי לא תעשו שום עול, והציע שאבוא אליכם ולדרוש את שלומכם בשמו, ולהבטיח אתכם שאשלם כל החובות אחר [סיום] בציר הענבים לאחר שאמכור את כל היינות שלי."

"בוודאי", ענה לו איגנאץ, "הרב הטוב צודק ומקבלים אנו את הבטחתך ומברכים אותך בהצלחה."

הזקן מטערצל הודה להם על שנתנו לו הארכה עד אחר הבציר ועזב את החנות.

הרושם שהשאיר האורח היה מצוין. ואף שהביקור פעל כקסם, ורוח העצב עבר כליל מאת האחים איגנאץ ויונאס. אך אני ושאר בשרי יוהאן פאלאק הרגשנו שאת המאורע שהתרחש בלילה העבר אותו ראינו בעינינו לא היה ביכולתינו להבינו, והוא שימש כתוכחה מגולה על הספיקות שקננו בנפשינו.

הפועל יוצא מכל מה שקרה לנו היה שלא נשאר אצלנו שום טעם ועונג מביקורנו באבו-סאנטו, כי קרובינו השתמשו במאורע לשכנענו לקבל דעתם והשקפתם, ובאשר המצב כבר היה בלתי נעים לא היה אפשרי מבחינתנו להשאר במצב כזה למשך זמן.

ביקור בבית הגה"ק מליסקא

לא עברו ימים רבים והחלטנו שאין ברירה והדבר היחידי שאפשר לנו לעשות הוא "לאחוז את השור בקרניו", כאשר עוד קיימת בידנו ההזדמנות, ועל כן יום אחד בשעות אחר הצהרים בלי שום צרמוניה עמדנו לפני הרב.

הרב מליסקא היה איש רזה כבן 55', כתפיו כפופים, עם מצח רחב - סימן של בינה יתירה - עינים כחולות גדולות המראות על רב חסד, מראהו רציני מסודר ומלא חן, פאותיו השחורות ארוכות וזקנו עם כמה שערות לבנים, שנתנו לו מראה מכובד. היה לבוש מעיל אפור כהה ארוך עד הקרסולים, ועל ראשו כיפת קטיפה שחורה.

אי אפשר היה שלא לעמוד בהתפעלות לפני האדם המופלא הזה, ואין מן הצורך להצדיק את הרגשתנו זו, כי הדבר היה ניכר בדבריו שנאמרו בהמשך בשפה ברורה וצחה באונגאריש, דייטש ולשון הקודש, וטענותיו והסבריו הנכוחים. ממילא כבר לא היה לפלא בעינינו ההשפעה והכבוד שנהנה ממנו, אף בין אלו הרחוקים מחוגו ואף אצל אותם שלא היו בני דתו.

---

1. הגה"ק מליסקא נולד בשנת תקס"ח.

כאשר נכנסנו אל החדר ישב הרב עם כמה זקנים. כאשר ראה אותנו מתקרבים אליו, הוא בא לקראתינו ואמר: "בודאי אתם האורחים של האחים גראס מסאנטו. זה מהנה אותי שבאתם ונעים לי להכיר שני אברכים נאורים ומשכילים."

דבריו האחרונים היה פשוט לעג לדעתנו המבולבלת, אך קיבלנו את דבריו בפנים יפות. והבענו לפניו את העונג שיש לנו לפגוש אותו וביכולתינו למלא את מבוקשינו לכבדו בביקור קודם חזרתנו לווינה.

"**זה** מאד נעים מכם" אמר הרב, "ובפרט בימינו שבדרך כלל הצעירים אינם מעונינים כלל בעניני דת ובפרט באנשים כמוני. אם ביכולתי לשאול אתכם על החלטתכם לבקר אצלי? אבל קודם תתישבו".

שאלות אודות המראה בראי ופשרו

"**כבוד** הרב" אמרתי "יסלח לי הרב על שהנני שואל ישר אל הענין, אך אין שום סיבה להתעלם מן הנקודה, באמת באנו לכאן שתפתור לנו את ספיקותינו שנתהוו אצלינו מחמת איזה אירועים שקרו לפני כמה ימים במשפחת גראס. אירועים שהיינו עדים להם, אירועים שכפי הנראה התרחשו מחמת כבודו. ועכשיו, אם הדברים שראו האחים גראס לא היו מצד דימיון האחים גראס, ואם מה שהם טענו שראו בראי אמת, אז זהו דבר שאין לנו שום הבנה בו כי כנראה מדובר בדבר שלמעלה לגמרי מן הטבע."

אחר זה אמרתי את כל המאורע כמו שהוא קרה, ואמרתי: "כנראה שדמיון לקח חלק במאורע, באם לא למה רק הם ראו את המראה ואנו לא ראינו כלום?"

"**ידידי**" אמר הרב, "קודם כל לא היתה שום דמות במראה ועל כן לא היה ביכולתכם לראות מאומה."

"**אם** כן, האם האמת הוא" שאלתי "שהכל היה דמיון?"

"**אסביר** לך את הענין" אמר הרב, "הגם שלא היו דמויות בראי, אך מה שהגידו האחים גראס אמת ונכון הוא. לא היו אלו הם או גופם שהזמנתי לתת חשבון לפני, היתה זו רוחם שהזמנתי אצלי בשעה שבא לפני ידידי הזקן מטערצל לחנן על נפשו, ומה שראו היה רק בעיני רוחם לבד, והמראות לא היה להם שום שייכות למה שאתם מכנים דמויות. ועל כן לא היה שום סיבה שגם אתם תדעו על האזהרה שהיתה מיועדת לאחים גראס לבדם."

"**כבוד** הרב" אמרתי, "הדברים ששמעתי עכשיו עושים עלי רושם שאי אפשר לי להסבירם. מעולם לא עמדתי לפני בן אדם שכפי הנראה יש בכוחו להשפיע על זולתו באופן פלאי כזה, ואף שאין בידי להסתפק על כוחות הגדולים של כבודו, אך אנו חיים במאה נאורה ומעשית. כיצד נוכל להגיד את הדבר הפלא שראינו לאנשי עולמנו בלי להביא ראיות על היכולת של מציאות של כוחות כאלו בעולם, האם לא ילעיגו עלינו? ועל כן הנני חושב שבצדק אוכל לבקש ראיות חותכות על מציאות זה מאת כבודו."

הסבריו של הגה"ק אודות כוח של מופתים

"**חבירי** הצעירים" השיב הרב, "אדרבה אין אני משתמט מלהשיב על שאלתכם, ויש לי עונג רב לדבר על הענין והנני מקוה שאענה באופן מספיק, ונא להקשיב למה שהנני רוצה לומר."

"**חז"ל** למדו אותנו[א]: הקדוש ברוך הוא גוזר והצדיק מבטל."

"**הצדיק** גוזר והקדוש ברוך הוא מקיים."

"**הקב"ה** ברא את האדם בדמותו ובצלמו ויפח באפיו נשמה נצחית, ונתן לו כוחות אין סופיים שבידו לכבוש את העולם ולמשול בכל יצורי עולם על כל החי על הארץ בימים וגם על עופות השמים, והקב"ה אוהב לבטל רצונו לרצון יראיו הצדיקים, ואם שדברים אלו נראים כאלו הם למעלה מן הטבע, אך הכוחות לפעול על ידם ברוח קדשו הוא טבעי אצל הצדיקים כי עבדי השם נבחרו על ידי הקב"ה כשלוחיו בימינו ובימי קדם."

"**דוגמאות** רבות לכחות אלו מצינו בסיפורי תורתנו הקדושה, ועליהם מיוסדים דברי חז"ל הנ"ל, ואביא כמה דוגמאות:

"**כאשר** שכחו בני ישראל את אביהם שבשמים בעת שעלה משה למרום, והמה הכריחו את אהרן לעשות את עגל הזהב אשר עליו קראו[ב] 'אלה אלקיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים' ורצה הקב"ה להשמידם אך משה בחיר ה' עמד והתחנן עליהם לשאת חטאם ולהניחם. וכאשר בני ישראל המרו בה' כאשר שמעו מהמרגלים ששלח משה לתור את ארץ כנען קראו כל העם לרגום את יהושע

יא. מו"ק טז, ב.
יב. שמות לב, ח.

וכלב ויאמרו איש אל אחיו[יג] 'נתנה ראש ונשובה מצרימה', ואז נתגלה ה' למשה ואמר: 'עד אנה ינאצני העם הזה? אכנו בדבר ואעשה אותך לגוי גדול'. אך משה התפלל אל ה' לסלוח את חטאתם ויאמר אליו ה' 'סלחתי כדבריך'.

"**מצינו** ביהושע[יד] כאשר נלחם עם האמורי צוה השמש בגבעון לדום וירח בעמק אילון ויעמוד השמש בחצי השמים ולא אץ לבוא כיום תמים, בשמוע ה' בקול איש'.

"**כאשר** אחאב מלך ישראל בחטאו אשר החטיא את בני ישראל והכעיס וחרף אלקי ישראל, מצינו שהנביא אליהו אמר לאחאב[טו] 'חי ה' אלקי ישראל אשר עמדתי לפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי'. 'ויהי ימים רבים ודבר ה' היה אל אליהו בשנה השלישית לאמר לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה'[טז]. במקום שהרעב היה חזק על שומרון. ולא נתח מטר ארצה עד שעלה אליהו אל ראש הכרמל ויגהר ארצה וישם פניו בין ברכיו ואז התקדרו עבים ורוח ויהי גשם גדול.

ועל הנביא אלישע מסופר[יז]:

כאשר באו הנושים לקחת את שני ילדי האלמנה העניה לו לעבדים, ויאמר אליה אלישע מה אעשה לך? הגידה לי מה יש לך בבית? ותאמר אין לשפחתך כל בבית כי אם אסוך שמן. ויאמר לכי שאלי לך מאת כל שכיניך כלים רקים אל תמעיטי. ובאת וסגרת הדלת בעדך ובעד בניך ויצקת על כל הכלים האלה והמלא תסיעי. ותלך מאתו ותסגר הדלת בעדה ובעד בניה הם מגישים אליה והיא מוצקת. ויהי כמלאת הכלים ותאמר אל בנה הגישה אלי עוד כלי ויאמר אליה אין עוד כלי ויעמוד השמן. ותבא ותגד לאיש האלקים ויאמר לכי מכרי את השמן ושלמי את נשיך ואת ובניך תחיי בנותר.

[**והמשיך** הרב לאמר:]

"**ועכשיו** כנראה שאני בעניי, שקידתי ומעשי מרוצים לפני אבינו אב הרחמים, כי המה מסורים לטובת ולתועלת המין האנושי בלי שים לב למצבו הדתי, ומעולם

יג. במדבר יד, ד.
יד. יהושע פרק יב-יג.
טו. מלכים א יז, א.
טז. שם יח א.
יז. מלכים ב ד, ב.

לא היה לי כל סיבה להתחרט על מעשי ועל זה שהשתמשתי בכחות ובמתנת אלקים שחנן אלקים אותי.

"**העובדא** עם האחים גראס תוכיח זאת. את האיש הזה מטערצל הנני מכיר זה שנים רבות כאיש עני אך נאמן בתכלית. הנני מכיר גם את האחים גראס ומצבם, אשת אחת מן האחים היתה אצלי בנידון מכאוביה. וכדי להציל את האחים מלעבור על עבירה חמורה אשר כנראה - להיותם אנשים סוחרים - לא הכירו בחומרתה, הייתי מחויב להתערב בדבר, ובהשראת רוח אלקי היתה ביכולתי לפעול מה שפעלתי. וכעת פרנסתו של הזקן העני מטערצל ומשפחתו מובטחת, והאחים גראס יקבלו בקרוב את התשלומים ולא ישארו חטאים לעולם.

"**תודה** רבה כבוד הרב על הביאור המצוין, אך מה שהזכרת את אחותי שבאת לכבוד הרב אודות מכאוביה, מכריח אותי לומר שידענו על מכאוביה זה שלש שנים, כאשר ביקרה אצל פרופסורים ורופאים מומחים בכל המדינה בלי שום סימן של שיפור במצבה. ועכשיו טוענת אחותינו שאחר שעשתה כעצת כבודו חזרה לבריאותה והיא חושבת זאת לנס, בפרט שרפואתה באה לה בלי שום תרופות, ואך על ידי טבילות ותפילות במשך עשר שנים. ובזה אנו מודים שאחותינו עכשיו בריאה ושלימה אך קשה עלינו לחשבה כנס, והננו חושבים כי הרפואה היא רק ענין טבעי.

"**ידידי**" אמר הרב, "אין לצפות שאישים כמותכם או כמו רוב בני **החברה** החושבים עצמם לנאורים שיסכימו לשום דבר שהוא חוץ מדרך הטבע, אבל אי אפשר שלא תודו שלא עלה ביד רופאים מומחים לרפאות את מרת גראס קודם שבאתה לשאול בעצתי. אך אל תטעו בכוונתי שאני חושב שפעלתי רפואתה או רפואת מישהו אחר. המציאות היא שהרבה חולים שבאו לשאול בעצתי נתרפאו, אך תמיד על ידי השתדלותם ועל ידי תפילותיהם כאשר עשו על פי עצתי.

"**למי** נפנה לרפאות אותנו בעת חלינו וצרותינו כאשר אין בידי בשר ודם לעזור לנו? לה' לבדו, המרחם על כל מעשיו, ונאמר כדברי דוד המלך נעים זמירות[יח], 'עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ' רק אנשים בלי שום אמונה לא יהא ברור להם

יח. תהלים קכא, ב.

שיש כח בידי האדם לעמוד לפני כסא הכבוד. הלא ראינו בעינינו אלפי פעמים שהתפילות הם מלאכי מעלה שמתקבלים אצל הקדוש ברוך הוא, והוא דן אותם ברחמים.

"**אם** נתרפאה אחותכם היה זה במענה לתפילותיה הכנות, ולמה לא לקרות זה נס? עצתי בטבילות היתה רק אמצעי זהירות שתעמוד אחותך בטהרה בלי שום פגמים בעת תפלתה - כאשר שפכה לבה לפני ה'.

דברי הגה"ק אודות הקידמה והמודרנה שמתעות

"**כבוד** הרב" אמרתי, "דבריו היפים וביאוריו המוסברים הם מספיקים ואודה בטוב לב שהסירו ממני כל ספיקותי, אך ברצוני לשאול עוד שאלה אחת."

"**תמשיך**", אמר הרב בסבלנות.

"**מהי** הסיבה שבזמננו על הרוב אין שומעים על אישים אשר בכוחם לפעול דברים פלאיים, דברים אשר לפי תולדות עמינו היה מצויים לרוב בזמנים קדומים?"

"**ידידי**" המשיך הרב, "אמת שבימי קדם היו אנשים כאלה שהזכרתם מצויים יותר, ולא היו מוגבלים לאומה מסוימת. מצינו בכתובים ובדברי הימים, וגם בעתים הללו שייכים דברים אלו. אנשים צדיקים ונשים צדקניות נמצאים בכל הזמנים וגם בין כל האומות ובכל החוגים. אך בדורות האחרונים דעת בני אדם עסוקה בדברים אחרים, טוענים שהביאו לקידמה מופלאה בתרבות האנושי, במדע, בחוקי המוסר, הם טוענים שהאישים כיום המה נאורים, שהמציאו חידושים חשובים. וכי אפשר לצפות שבמצב כזה יצמחו ריבוי בני אדם העוסקים בענינים רוחניים כבני חוגי.

העולם נעשה כה מושקע בקידמה ובחדשנות, עד אשר חושבים שאישים כמוני אינם מן הישוב, האם כל זה יביא אושר לבני אדם, זהו ספק גדול אצלי. במקום שעוזבים את הדת, שמחה אמיתית, סיפוק נפשי, ותקוה אינם יכולים להתקיים.

הרבה מאמינים שמפני החידושים שהמציאו והפטנטים שגילו, יש לאל ידם להכחיש אף את מציאות הבורא וזה שמנהיג את העולם. המה שוכחים על שפלותם ועל כך שכל גאונותם וכל מה שיכולים להמציא, הוא רק מכח הרוח מתנת אלקים שהטביע הקב"ה בגופים הנעלבים שנעשו מעפר.

וישנם גם הצבועים, אשר הדת אצלם אינה אלא אמצעי לחפות על חסרונם. מעשיהם הטובים אינם אלא לפנים ואינם נובעים מעומק נפשם רק מטעמים ומניעים עצמיים.

הקב"ה קבע שיהיו עניים ועשירים, וזה אינו ענין של שכר ועונש, אך לטהר בני אנוש. העשיר יש בידו לעזור את אחיו העניים להראות לו אהבה, והוא העני יברכהו ועל ידי זה יקבל העשיר שכר נצחי. אך בעת הזאת כנראה שדעת בני אדם היא שתכלית הכל היא לראות לסחוט את הכל מידי העניים ולעשותם אף עניים גדולים יותר. ואך הקב"ה יודע מה יצמח מהדרך המקולקלת הזאת.

אך אגיד לכם כי הקב"ה שברא את האדם וברכו שיפרה וירבה וימלא את הארץ לא יסבול הרע והאי יושר הזה לעד. אי אפשר לעבור על דבר ה' בלי להיענש לבסוף. כאשר כל מגמת בני אדם האלו היא רק על עשרם, ואין שמים לב שרק משך זמן קצר בינם ובין הקבר אשר שם אין כל צורך ברוב הונם והכל נשאר מאחריהם.

[אם רוח האדם אינו נצחי] וחיי האדם נפסקים בעת שפוסק מלנשום אזי מהי תכלית כל המצות? אך חיי הנשמה הם חיים נצחיים לעד ולעולמים להתענג על שכר הטוב או לענוש על מעשינו הרעים עלי אדמות.

ואין מן הצורך להביא ראי' לדברינו, אך מזה שזכר כל האנשים והנשים שעשו טוב ומלאו את תפקידם מהא-ל בהעלותם את בני אנוש ומפיצים צדק ויושר לכל. ממשה רבינו ועד [להבדיל] לוואשינגטאן[יט], מעשיהם הטובים נצחיים כנשמתם.

המעשים הטובים של הפטריוט הגדול קאשוט - שזכיתי להנות מידידותו[כ] - והמלכה האצילה וויקטוריה מאנגליה שהגינה עליו, בוודאי יקבלו את שכרם הטוב. בעת אשר זכר האנשים והנשים הרשעים, שהעיקו והרשיעו לבני אנוש יקבלו הם גמול מעשיהם הרעים שעשו עלי אדמה.

מה גדלו ומה עמקו היעודים אשר אלקים ברחמיו הרבים לבני אדם.

קללת אלקים[כא] "כי בזעת אפיך תאכל לחם" היא ברכת ה' ברחמיו המרובים, כי העבודה והעסק לבדם מביאים שמחה וסיפוק לבני אדם.

יט. ג'ורג' וואשינגטון, נשיאה הראשון של ארצות הברית.
כ. ראה לעיל הערה ז.
כא. בראשית ג, יט.

היות זמנו של האדם עלי אדמות מוגבל וסופו למות - הוא הברכה הכי גדולה לאדם, והוא המבטיח הטבעי של קיום המין האנושי עלי אדמות.

ידידי הצעירים, תחזרו כעת לעבודתכם ותתרמו מכחכם חלקכם בקידום של העת הזאת, אך לכשיהיה לכם פנאי ותזכרו את הפגישה הזאת אז נא אל תשכחו מה שדברנו וכל מעשה טוב שתעשו בכל לבבכם אזי הפעולה ההיא תפעול אצלכם שמחה אמתית ותגביה את נשמתכם לעמוד לפני הקב"ה והוא ישמור אתכם מכל רע. אך בכל מצב בחייכם השארו נאמנים לדת שנולדתם בה, היו דתיים ישרים ונאמנים, ושכרכם יהיה אריכות ימים ותזכו לראות בנים ובני בנים מתוך אושר ונחת.

דברי סיום ממספר הסיפור

כבר עברו ארבעים שנה מאז, העדים החיים עדיין הם: יונאס הדר כעת בווינה, אחותי פאני - אמה של השחקנית זשעני גראס - הדרה כעת בברלין ואני.

בן דודי יוהאן היגר לארצה"ב בשנת 1863 (תרכ"ג), עסק קצת בפוליטיקה והיה מבקר בבית המכס תחת הנשיא גראנט, גארפילד וארטהאר.

יוהאן לא היה איש דתי וכל מגמתו היתה לאסוף עושר, אך הוא נפטר בשנת 1899 (תרנ"ט) ולא זכה לילד שיתאבל על קברו.

באתי לארה"ב בשנת 1871 (תרל"א), ומיום שפגשתי את הרב השתדלתי לחיות על פי הצעותיו, וזכיתי לבנים ובני בנים, ואף שאין לי הון ועושר בביתי אך הנני מרגיש אושר ונחת בחיי.

ואף בזה נתקיימו דברי הפרידה של הרב הגדול מליסקא.

❖❖❖

פרקי תולדות של רבי שלמה זלמן ובנו ר' ישראל אולמן הי"ד

ראשי הקהל האחרונים של גרויסווארדיין וקשריהם עם אדמו"די חב"ד

ספריית רבי ישראל אולמן

איש הספר ר' יצחק יוסף כהן ז"ל במאמרו הספריות שלי[א], כותב אודות עבודתו בכפייה בעת מלחמת העולם השניה.

> ... ושוב הביאני דרכי לגרויסווארדיין, בקיץ 1944, והפעם היתה זאת דרך של יסורים. לא ללמוד תורה באתי לעיר ושלא בטובתי ולרצוני באתי, אלא דרך השואה של יהדות הונגריא היא היא שגלגלתני שוב לגרויסווארדיין.
>
> **כאשר** הגעתי לעיר ביום שני של חג השבועות תש"ד, לא היו עוד יהודים בעיר. שלושים אלף יהודי הגיטו גורשו זמן קצר קודם לכן. פלוגת של צעירים יהודים שגויסו לעבודת כפייה - והכותב בתוכם - נשלחה לגרויסווארדיין.

רי"י כהן ממשיך לספר שהיהודים הצעירים האלו הופקדו ביד אחד מחסידי אומות העולם שלא הכביד עולו עליהם. העבודה שהוטל עליהם היתה מיון המטלטלים והרכוש היהודי שנשאר בגיטו, לאחר גירוש היהודים משם. מר כהן מספר איך שעיסוקו היה בעיקר באיסוף הספרים מבתיהם של הת"ח, שמספרם היה רב בגרויסווארדיין, והבאתם למקום הריכוז שלהם, בתי הכנסת ובתי המדרשות שנתמלאו ספרים. וממשיך:

> **תוך** כדי העבודה הגענו אל ביתה-ארמונה של משפחת אולמאן. ראש המשפחה, ר' ישראל אולמאן, ראש הקהלה האורתודוכסית, עשיר

א. תדפיס מתגים חוברת ג-ד ירושלים תשל"ב. ר' יצחק יוסף כהן ז"ל כתב הרבה על הרבנים בהונגריה וטראנסלוואניא ובפרט ידועים ספריו, חכמי הונגריא (מכון ירושלים, תשנ"ז) וחכמי טראנסלוואניא (מכון ירושלים, תשמ"ט).

מופלג, למדן מפורסם צאצא למשפחת רבנים נודעת, נדיב לב ואספן בעל טעם של ספרים עבריים עתיקים, היה מראשוני קרבנות יהודי הונגריה. בקיץ 1942 נשלח לאוקראינה, במסגרת העבודה-הכפייה, כשהוראה סודית מלווה אותו לרצוח אותו נפש[ב]. בארמון זה עבדנו כמה ימים. בתוכו היה טרקלין מפואר ורחב-ידים שכל קירותיו מלאים ספרים מהרצפה ועד התקרה. איני יכול לזכור היום מהם הספרים שאותם ראיתי בספריית אולמן. זכור לי באופן כללי שכל הספרים היו מכורכים בכריכות-הדר ושעותקי הספרים נשתמרו להפליא. הדעת נותנת שבספריה זו היו גם מספר אינקונבולים עבריים... זכור לי במיוחד אוסף יפה של ספרי חב"ד, החל מספרי הרבי הזקן ועד לספריו וקונטרסיו של ר' יוסף יצחק שניאורסון. ספרות חב"ד העיונית לא היתה נפוצה כלל בהונגריה ובטראנסילוואניא. ישראל אולמאן היה מן היחידים בסביבה, שהתעניין בספרות חב"ד, ואף היה מנוי על הספרות העתית של תנועה זו, כגון "התמים" ושיחותיו של הרבי בעברית וביידיש, שסדרת שלימות ומסודרות עמדו בספרייתו.

ר' ישראל אולמאן היה ראש הקהל האחרון דק"ק גרויסווארדיין לפני השואה, והיה הדור השלישי שנשא משרה זו, שכן גם אביו הגאון הר"ר שלמה זלמן אולמאן[ג] ז"ל וגם זקנו הר"ר ישראל אולמאן בנו של הגאון בעל היריעות שלמה, היו ראשי ופרנסי הקהלה בגרויסווארדיין.

ב. נפטר אחרי עינוים קשים ע"י הדייטשן בגולה בדאראשיץ ב' דחוהמ"פ תש"ד. אלמנתו עלתה לארץ ונפטרה בשנת תשנ"ט.

ג. "הרב הגביר האדיר, הלמדן המופלג מו"ה שלמה זלמן אוללמאנן פרנס ומנהיג בגראסווארדיין הוציא לאור ספר שו"ת יריעות שלמה עם הגהות בני ישראל... זכה לבן יקר הערך ת"ח מצוין ויר"א מו"ה ישראל ז"ל... אביו של ר' שלמה זלמן אוללמאן מור"ר ישראל אוללמאן הפליא לעשות טובות לכלל ישראל ולחם מלחמתה של תורה והיראה נגד אויבי ישראל סבא קדישא, הוא הגבר אשר לפני מלכים יתיצב ועמד בכחו וגבורתו, בעשרו ובחכמתו בכל לב ונפש בעבודת כלל ישראל, צדקתו היתה מפורסמת הי' למדן גדול וחריף עצום ובעל צדקה גדול". ע"כ מתוך ספר כתוב זאת זכרון עמ' 199.

כ"ק אדמו"ר מהריי"צ נ"ע באחד ממכתביו לבנו של הר"ר שלמה זלמן (העתק ממנו נמצא להלן בתוך המאמר) מזכירו בתואר "כ' אביו החסיד הגאון ז"ל".

את תולדות המשפחה יש למצוא בכמה מקומות ובפרט בההקדמות לספרי יריעות שלמה.

העיר גרויסווארדיין אחת העיירות הגדולות במדינת ראמעניא היתה עיר מלאה חכמים ויראי שמים. תושביה הותיקים היה יהודים שהתפללו בנוסח אשכנז ועל חסידים ועל חסידות לא ידעו מאומה עד למלחמת העולם הראשונה, ובמיוחד ספרי חסידות חב"ד, זולת ספר התניא, לא היו נמצאים בדרך כלל בהונגריה כולה. וכמו שכותב הגה"צ ר' שמעון ישראל פאזען משאפראן זצ"ל בא' ממכתביו[ד] אל כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע:

> **נזדמן** לי שם [בפראנקפורט] איש אשר היה איזה שנים לפני המלחמה בעל אכסניא להה"ק מהורש"ב זי"ע בעיר ווירצבורג, ונתקשרתי עמו בידידות, וזה מסר לי את ספר ליקוטי תורה מרבינו הקדוש בעל התניא זיע"א זללה"ה, אשר לא הי' בנמצא במדינת אונגארן כי שם לא עסקנו אלא בספר ליקוטי אמרים...

הקשר לחב"ד

והתמיהה במקומה עומדת, מנין לה לגרויסווארדיין ולראש הקהל שלה אוסף יפה של ספרי חב"ד וביניהם כאלו ספרי חב"ד בלתי נודעים ומפורסמים שלא ניתן למצוא גם בספריית חסידות רגילה?

אך קודם נתאר האיך חדרה החסידות לתוך העיר בכלל, ושוב נעמוד על הקשרים בין ראשי הקהלה בני משפחת אולמאן ונשיאי חב"ד.

בעת מלחמת העולם הראשונה הופיע כ"ק האדמו"ר מוויזניץ זצ"ל בעל האהבת ישראל כפליט להעיר ונתקבל שם בקרירות גדולה וכך מתאר הדבר אחד מיקירי חסידי וויזניץ הרה"ח ר' יוסף שטיינמעץ ז"ל בספרו ישראל סבא קדישא[ה].

> **באמצע** חודש שבט הגיע האדמו"ר לגרויסווארדיין. היה קרירות גדולה בזמן ההוא וגם הקבלת פנים של העיר היתה בקרירות גדולה. גרויסווארדיין היתה מהקהלות הגדולות והמפוארות בכל אונגארן,

ועי' ג"כ בארוכה בספר משפחות רבנים אין אונגארן (בני ברק תשנ"ה) מאת הר' יצחק שמעון פעדער פרק צ"ד.

ד. המכתב מחודש כסליו תשכ"ב נמצא בספרו תורת א' חלק ג' עמ' מ"א. העתקתי אותו מתוך הספר "אדמו"רי חב"ד ויהדות גרמניה" עמ' 253 [תשו"ח לידידי הרה"ח ר' אפרים גראסבערגער שיחי' על מ"מ זה].

ה. עמ' קי"ב ואילך - תרגמתי מיידיש וקצרתי קצת.

יהודים יראים, תלמידי חכמים, להקהלה האורטאדאקסית היתה רב ת״ח גדול וגם היתה שם ראש ב״ד עם דיינים ומו״ץ, מקוה מהודרת עם בתי כנסיות ובתי מדרשות, השחיטה היתה תחת השגחה טובה, ואף היה להם בית רפואה תחת השגחת הקהלה.

אך מחסידות לא ידעו מאומה. חוץ מהכלי קודש כמעט לא היה נמצא שם יהודי עם זקן ופאות. ועל יהודי שהלך בלבוש חסידי הסתכלו כעל אחד שלא מן הישוב. קאפטאן או שטריימעל היה בבל יראה ובל ימצא. ואף אם גר שם איזה יהודי חסידי שלבש שטריימעל היה זה רק בביתו אך לילך בחוץ בלבוש חסידי לא היו בני הקהלה יכולים לסבול.

רביה״ק הרגיש עצמו שם כגר בארץ נכריה, והיה בדעתו לעזוב את העיר אכן ברצות ה׳ דרכי איש גם אויביו ישלים אתו. לאחר איזה זמן בא לשם הרה״ג ר׳ שמואל זלמן וויינבערגער זצ״ל אב״ד דק״ק מארגערעטין שהיה בנו וממלא מקומו של אביו הגאון המפורסם ר׳ יהושע אהרן צבי זצ״ל בעהמח״ס שו״ת מהריא״ץ, להסתופף בצל רביה״ק וזה עשה רושם גדול על ראשי הקהלה כי הראש הקהל ר׳ שלמה זלמן אולמאן היה ב״דׁ שלו ועל ידי זה נתקרב הר׳ שלמה זלמן אולמאן לרבינו.

לאט לאט החלה החסידות להתפשט בתוך העיר כשהרבה מבני הקהלה נתקרבו אל בעל ה׳אהבת ישראל׳ זצוק״ל ובאו אליו בכל צרתם והוא פעל ישועות רבות בעדם.

אך האמת ניתנה להיאמר שהאדמו״ר האהבת ישראל מוויזניץ זצ״ל לא היה האדמו״ר הראשון שעמו היתה לראש הקהל דקהלת גרויסווארדיין הר״ר שלמה זלמן אולמאן היכרות. שכן כמה שנים קודם לזה היה קשר בין כ״ק אדמו״ר הרש״ב מליובאוויטש נ״ע ובין הר״ר שלמה זלמן אולמאן, כפי שיתברר בהמשך.

בכדי להבין כיצד נרקם הקשר בין הראש הקהל ההונגרי לאדמו״ר החב״די מרוסיה הלבנה עלינו להקדים דברי רקע אודות משפחתו ויחוסו של הר״ר שלמה זלמן אולמאן שבגללו נוצר הקשר לחב״ד.

קסו

ו. כמדומני טעה בפרט זה (לשונו שם הוא ער איז געווען זיין שוועסטר קינד) כי הגאון מהריא״ץ היה גיסו של ר׳ משה אולמאן מגרויסווארדיין (שניהם חתני ר׳ יעקב דוב הלוי פעלדמאן) דודו של ר׳ שלמה זלמן דידן וא״כ לא היה בן דודו רק מחותנו.

הר"ר שלמה זלמן אולמאן היה קרוב דרך נישואין למשפחת החתם סופר, שכן היה חתן הגאון ר' יצחק ליב סופר בנו של הגאון בעל הכתב סופר זצ"ל.

ומה הקשר בין משפחת סופר לחב"ד?

בין משפחת הסופרים ונשיאי חב"ד היו קשרים ע"י חיתון, שכן בנו של כ"ק אדמו"ר מהר"ש מליובאוויטש ר' מנחם מענדל התחתן עם בת הגאון ר' עקיבא קורנצר מקראקא שהיה חתן הגאון ר' שמעון סופר אב"ד קראקא בנו של החתם סופר זצ"ל. וקרוב הדבר לומר שכבר אז התוודע כ"ק אדמו"ר הרש"ב לאחדים מהגאונים בני משפחת סופר, וכמעט ברור שהיו לו איזה קשרים עם בני המשפחה כי היה נוסע לעתים קרובות לוויען ועיירות הקרובים אליה אשר שם ישבו הרבה מנכדי החת"ס[ז].

אכן זה ברור כי את משפחת הגאון ר' יצחק ליב סופר זצ"ל מדראהביטש הכיר כ"ק אדמו"ר הרש"ב והעריץ את המשפחה מאד. כי בשנת תרס"ח כאשר בנו של הגביר המפורסם מנגידי אנ"ש דחב"ד ר' שמואל גוראר'י, ר' איסר יהודא ז"ל,[ח] בא בקשרי חיתון עם בתו של הגאון ר' יצחק ליב סופר מדראהביטש הנ"ל[ט],

ז. עי' בספר "נשיאי חב"ד ובני דורם" (לרח"י אייזנבאך) עמ' 98 ובספר ר' עקיבא ותורתו (ירושלים תשל"ח) עמ' ע"ה אודות הגאון ר' עקיבא סופר זצ"ל אב"ד דק"ק פרעשבורג בנו של השבט סופר ופגישתו עם אדמו"ר הרש"ב במאריענבאד בשנת תרס"ח ועי"ש שנפגשו גם בפרעשבורג ובוויען, אגב הסיפור המסופר שם אודות כאב השינים שהיו לאדמו"ר הרש"ב ואיך שלא רצה להתרפאות מפני חששות דקות מן הדקות, כן הוא מפורש באגרות קודש שלו חלק ב' עמ' תשכ"ו שכותב לבנו כ"ק אדמו"ר מהריי"צ זצ"ל... וכאשר לע"ע חזק אצלי בל"נ שלא לעשות בלאמבעס אין שן כנ"ל מטעם הידוע לך...

ח. עי' בספר 'כתוב זאת זכרון' להר' אברהם שרייבער עמ' 199 שכותב: הרבני מו"ה איסר יהודה גוראר'י נ"י. ממשפחה המיוחסה המפורסמה, אביו הי' הרבני החסיד הגדול מפורסם לשם ולתהלה מור"ר שמואל זצ"ל שהי' נחשב לאחד מיועציו הכי קרובים של האדמו"ר מליובאוויטש זצ"ל. הנגיד הקציין ר' איסר יהודה נ"י הוא א' מהתומכים ברחבות ידים את ישיבת מרן הגאון צדיק"ע מור"ר עקיבא סופר אב"ד פרעסבורג הי"ו בעיר הקודש ירושלים תובב"א גם מפורסם לבעל צדקה גדול.

ט. לפני כמה שנים ראיתי הספר 'כתב סופר', פלפולים וחידושים על סוגיות, שנדפס בבודאפעשט בשנת תרצ"א, ובו הקדשה ארוכה (לפי ערך) לזכרון עולם של הגביר והנגיד ר' שמואל גוראר'י זצ"ל. והיה זה לחידוש בעיני, כי אף שר' שמואל גוראר'י היה גביר מפורסם בין אנשי רוסיה וחסידי חב"ד אך מי שמע עליו ועל מפעליו בהונגריה? אכן כאשר נודע לי כי היה מחותנו של בן הכתב סופר אז הבנתי פשר הדבר. וז"ל ההקדשה:

לזכרון עולם כבוד הרבני המופלג הנגיד המפואר החשוב המרומם תפארת הנגידים תהלתו

שהה כ"ק אדמו"ר הרש"ב במאריענבאד' ומשם כתב לבנו כ"ק אדמו"ר הריי"צ[א]:

> ... בטח קבלת טע"ג מידידינו הרש"ג [הר' שמואל גוראריי] שיחי' מהשידוך אשר עשה למז"ט עבור בנו [ר' איסר יהודא] שי' עם בת הריצ"ל [הר' יצחק ליב] סופר ז"ל נכד החתם סופר זצ"ל, ובעזה"י הוא ענין טוב ומוכשר ברו"ג [ברוחניות וגשמיות]... **בפה [מאריענבאד] נמצאים אחי של הכלה והמה יראים ושלימים גאר פיינע אידין ולומדים. גם בפה גיסה אולמאן הוא למדן נכון ויר"א** (ולזה יש הרבה ספרים כערך ד' אלפים ח') ובד"כ משפחתם לפה"נ איז א איידעלע משפחה בתכלית...

הגיס אולמאן שמזכיר כ"ק אדמו"ר הרש"ב במכתבו הוא ניהו ר' שלמה זלמן אולמאן ראש הקהל דגרויסווארדיין דידן. וכנראה שאוצר הספרים היקר הנמצא בארמונו של ר' ישראל אולמאן בגרויסווארדיין בא לו בירושה מאביו ר' שלמה זלמן כי בשנת תרס"ח כבר היה להאב אוסף נכבד בסך ד' אלפים ושמונה מאות ספרים. ובמשך השנים וודאי הוסיפו והרחיבו את הספריה בספרים רבים ויקרים וביניהם גם האוסף הגדול של ספרי חב"ד.

כנראה שמאז אותה פגישה עמד אדמו"ר הרש"ב בקשרי מכתבים עם "הגיס אולמאן" וכפי שמזכיר זאת כ"ק אדמו"ר הריי"צ באחד ממכתביו שנצטט להלן.

כידוע הי' כ"ק אדמו"ר הרש"ב מאסף ספרי קודש מכל הסוגים וניצל הקשר שיצר באותו הזדמנות להשתדל אצל הר"ר שלמה זלמן אולמאן לסייע בקניית ספרים וכתבי יד, ואכן שמו נזכר כמה פעמים באגרות קודש כ"ק אדמו"ר הרש"ב

בסוד ישרים איש חי ורב פעלים זכה וזיכה את הרבים זורע צדקות גדולות באהבה וברוח נדיבה לשם ולתהלה כש"ת מו"ה שמואל גוראריי' זצ"ל מק"ק קרעמענטשוג יע"א הוא הגבר אשר הי' בעל צדקה מפורסם פעל ועשה הרבה להרים דגל התורה והיראה והי' מחזיק הישיבה של ליבאוויטש במדה גדולה ומרובה והי' אחד מהעשירים הגדולים אשר תורה וגדולה במקום אחד עולים נפטר עש"ק פרשת ויקהל כ"ה אדר ראשון תרפ"א תנצב"ה. [אגב גם הר' אברהם דע א' בודא פריידיגער ז"ל הראש הקהל המפורסם דבודאפעסט היה חתן הריצ"ל סופר הנ"ל וגיסו של ר' איסר יהודא גוראריי].

י. וכנ"ל בספר ר' עקיבא ותורתו גם הגאון ר' עקיבא סופר אב"ד פרעשבורג בעל הדעת סופר היה שם במאריענבאד בעת ההוא.

יא. אג"ק חלק ד' עמ' שיט.

בקשר לקניית ספרים עתיקים ויקרים[יב]. ומסתבר שמזמן לזמן היה שולח לו אדמו"ר הרש"ב ספרים וגם ספרי חב"ד.

בשנת תרע"ד אחר משפט ביילים כשהיה מדובר אודות קניית איזה מתנה עבור העו"ד גרוזענבערג שסייע הרבה בהצלחת המשפט מציע כ"ק אדמו"ר הרש"ב להחסיד המפורסם ר' שמואל מיכל טריינין ז"ל[יג]:

> **שנגיש** לו [להעו"ד גראזענבערג] למזכרת את הש"ס פאטאגראפי' הנעשה בליידן (בהיותי בוויען שמעתי שנמצא ממנו רק י"ב עקזעמפל'). גם לא מכבר יצאו מסכ' אחדות בפאטאגראפי', וכ"ז דבר יפה מאד, ובערך יעלו ז' או ח' מאות מארק, אם ימצא כבודו שזה טוב להגיש לו יודיעיני ואכתוב אי"ה להג' הנכבד אוללמאן (גיסו של בן ידידינו ומחו' הרש"ג יחי'[יד]).

סיפר כ"ק אדמו"ר הריי"צ לחתנו כ"ק אדמו"ר שפעם אחת אמר הר"ר שלמה זלמן אולמאן לפני כ"ק אדמו"ר הרש"ב שעדיין אינו חסיד וע"ז ענה לו האדמו"ר "כל ישראל ערבין זה לזה" א איד א אידין איז זיס ווי ער איז. איי וואס, "איז סוף הכבוד לבא"[טו].

גם בנו וממלא מקומו של כ"ק אדמו"ר הרש"ב כ"ק אדמו"ר הריי"צ היה בידידות עם ר' שלמה זלמן אולמאן וכפי שכותב לבנו הר' ישראל אולמן בשילהי חודש ניסן תרצ"ב[טז]

יב. עי' באג"ק אדמו"ר הרש"ב ע"פ המפתח.

יג. אג"ק חלק ב' עמ' תשעג.

יד. גיסו של בנו של ר' שמואל גוראר' [שהוא מחותנו של הרש"מ טריינין, שבנו רמ"מ הי' חתנו של הרש"מ] (הערות המו"ל באג"ק שם). ולימים היו גם אדמו"רי חב"ד מחותנים למשפחת גוראר', כי חתנא דבי נשיאה כ"ק אדמו"ר הריי"צ זצ"ל הרה"ח ר' שמרי' גוראר' ז"ל היה בנו של הר' מנחם מענדל שהיה אחיו של הגביר ר' שמואל גוראר' הנ"ל.

טו. תורת מנחם רשימת היומן עמ' רנב. כנראה שצדקו בזה מהדירי ספר הנ"ל שכתבו כי הכוונה אל הר' שלמה זלמן אולמאן אף שיתכן שהמדובר בבנו הר' ישראל אולמאן.

טז. אג"ק חלק י"א עמ' שסג. היארצייט של ר' שלמה זלמן הוא כ"ד ניסן שנת תרע"ט, כך הוא על המצבה. בספרו של הר' קינסליכר "החתם סופר ותלמידיו" כותב שהשנה היתה שנת תרע"ה, וכן הוא בהקדמת הרה"ג פנחס זעליג שווארץ לספר "דרשות יריעות שלמה", והוא מתוך הספר "מצבת זכרון", נוסחי המצבות דק"ק גרוייסווארדיין מאת הר' אברהם יצחק פריעדמאנן (גרויסווארדיין תש"א). אכן בספר "כתוב זאת זכרון" הנ"ל כותב כי היארצייט הוא בש"ק ח' מנ"א שנת תרע"ט, ואף כי היא השנה הנכונה התאריך אינו נכון.

והנני שמח מה שמודיע מיום יאצ"ט של כ' אביו הרה"ג ידידי החסיד שלמה זלמן בן רחל נ"ע. והשי"ת יעזר שזכות פעולותיו ועבודתו יגן על יו"ח, שהשי"ת ישפיע להם שפעת חיים וברכת מרובה בכמ"ד מנוע"ב [בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר].

מצבת הרה"ג ר' שלמה זלמן אוללמאנן זצ"ל ראש הקהל דק"ק גרויסוורדיין בהונגריה

מצבתו ועדותה

והנני להעתיק מצבת הר״ר שלמה זלמן אולמאן אשר כנראה יש ללמוד ממנו על שייכותו לחב״ד.

וזה נוסח המצבה:

פ״נ
אדוננו שהנהיג את קהילתנו בחכמה בבינה ובדעת
ועמד בראשנו ח״י שנה
האי גדול האי חסיד פאר הדור שלשלת היוחסין
הרב המופלא החריף העצום החכם
העמוק האדון המפורסם בכל העולם כקש״ת מו״ה
שלמה זלמן
נ״ע בעמח״ס בני ישראל בן הרב הגדול פרנס ומנהיג
מו״ה **ישראל אוללמאנן זצ״ל**
בן הגאון האדיר רשכבה״ג בעל ספר יריעות שלמה זצ״ל
בן הגאון האמיתי מופת דורו בעל דברי ר״ש זצ״ל
נקרא אל השמים בליל ה׳ ט׳ למב״י כ״ד ניסן שנת תרע״ט
ונקבר בו ביום והוא בן מ״א שנה
זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל
ת.נ.צ.ב.ה.
(ועל צד המצבה)
ביתו בית ועד לחכמים אוצרות ספריו וכתבי ידיו מפז נחמדים
בצל שדי יתלונן
ועוד יתעורר לתחיה ויקום מבין עפרים[יז]

קעא

יז. הקטע שעל הצד נעתק מתוך הספר ״מצבת זכרון״, מצבות ק״ק גרויסווארדיין.

כנראה שהדגישו בני המשפחה את זה שניהל קהלתו "בחכמה בבינה ודעת" בהדגשת והגדלת האותיות חב"ד ושינו מכמו שהוא על מצבת אביו מוהר"ר ישראל כי שם כתוב והנהיג את קהלתנו "בחכמה בתבונה ובדעת" כלשון הכתוב ובלא הדגשה על אותיות חב"ד[יח].

הבן רבי ישראל

גם עם הבן הר"ר ישראל אולמאן[יט] אשר לימים מילא מקום אבותיו כראש הקהל בק"ק גר"וו היה כ"ק אדמו"ר הריי"צ בידידות ועמד אתו בקשרי מכתבים.

בעת שעלה הר"ר ישראל אולמאן על כסא אבותיו כראש הקהל קיבל מכתב ברכה מאת האדמו"ר שכותב לו[כ].

יח. עוד ב' שינוים בין מצבת האב הר"ר ישראל ומצבת הבן הר"ר שלמה זלמן ישנם - אשר על מצבת הבן כתוב "האי גדול האי חסיד" שאינו כתוב על מצבת האב וגם התואר נ"ע (תואר שמשתמשים בו בחב"ד) נמצא רק על מצבת הבן. ת"ח לידידי הר"ר בעריש וועבער שיחי' שהעיר לי על שינוים אלו במצבה ונתן לי להשתמש בתמונות של המצבה מתוך אוצרו, וגם הספר "מצבת זכרון" הנ"ל שהוא יקר המציאות מאד שאלתי מאוסף הספרים שלו.

אגב יש להעיר שעל מצבת הראשון לאדמו"רי זיבענבערגען, ה"ה הגאון בעל מראה יחזקאל מקארלסבערג זצוק"ל, כתוב ג"כ כנוסח הזה "אשר הנהיג כתר הרבנות בחב"ד" - ואיני יודע אם היתה איזו כוונה בזה, אמנם כמדומני שכבר ראיתי מי שהעיר שמהמכתב המפורסם של המראה יחזקאל לאביו אודות דרך החסידות וגדולת רבו הרה"צ מרימינוב זצוק"ל ניכר כי היו לשונות ספר התניא קדישא שגורים על לשונו.

יט. ר' ישראל היה חתן דודו הר' אברהם חיים דוד סופר מבאריסלאו בן הגאון ר' יצחק ליב סופר מדראהביטש. עי' תולדותיו בקצרה בספר "כתוב זאת זכרון" מאת ר' אברהם שרייבער עמ' 200.

ואודותיו כותב כ"ק אדמו"ר הרש"ב במכתבו הנ"ל מיום ג' ה' אלול תרס"ח:

דרשתי המכ' בשביל אחיו של הכלה [שהיתה בת ר' יצחק ליב סופר הנ"ל] הג' ר' דוד סופר שי' שהוא בפה [מארינבאד] והוא נשיא כולל עסטרייך וגאליציין באה"ק ועוסק בזה הרבה ורצונו לבנות הבתים באה"ק בעד סכום הגון, אמנם אינו יודע בזה החוקים כלל ושאלני ע"ז ואמרתי לו כפי שנודע לי ממכתב מאני, ורצוני להראות לו המכ', שאלני באיזה מהד' ארצות יבנו או יקנו הבתים, ואמרתי לו באשר יש להם ישיבה ות"ת בצפת ע"ש החתם סופר ז"ל אשר יסד אביו ז"ל, והיא תחת השגחתו, וראיתי המכ' מתמן אשר מפארים הישיבה וביותר הת"ת, ולזאת לפ"ד שצריך העיקר לראות בדבר צפת, ובמשך הזמן יראה בדבר שארי הארצות. ויש לקוות שבמשך זמן יהי' מזה אי"ה טובה גם לישוב חברון ת"ו. ועוד אדבר אתו בזה.

כ. אג"ק חלק י"א עמ' שפג.

ברכה שנכנס כראש הקהלה, ודבר טוב ומועיל, וצריכי להניח כוחות, וזכות אבותיו יסייע לו, והשי"ת יעזור לו לכוין אל האמת כתומת לבבו.

ממכתבי כ"ק אדמו"ר הריי"צ אל הר' ישראל ניכר שר' ישראל היה לא רק מקבל ספרי חב"ד אלא גם לומד ומעיין בהם. וכך כותב לו במענה על מכתבו מער"פ שנת תרצ"ב[כא]:

מכתבו מער"פ קבלתי, שמחתי מאד לשמע שקיבל הקונטרסים, ובטח לומד בהם.

מה שהיה כ"ק אדמו"ר הריי"צ בטוח שהוא לומד בהקונטרסים הוא עובדא דמוכח כשרואים את המענות הארוכות שנכתבו אל הר' ישראל בבירור ענייני נוסח התפלה עפ"י נוסח האר"י ובביאורים ארוכים בענייני חסידות שונים. וכך מתאר כ"ק אדמו"ר (בהמפתחות שעשה למכתבי חמיו אדמו"ר הריי"צ) את תוכן א' המכתבים[כב]:

בענין שינוי נוסח ברכות שמו"ע (התפלה סולם, חלוק' סולם ועמוד, ה' בחי' במל'). נוסח ברכת המינים. לפעמים כח"ב ולפעמים חב"ד, סיום פי"א תניא, ולכן ארז"ל אכל בי עשרה שכינתא שריא.

קטע מהמכתב ההוא, הוא יסוד למה שכותב כ"ק אדמו"ר בתוך ספרו 'היום יום'[כג], וז"ל המכתב:

הנוסח [דברכת ולמלשינים] שהרגילו אותי מילדותי, וכן שמעתי מאת הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בהתפללו לפני התיבה "ולמלשינים כו' וכל אויבי עמך מהרה יכרתו, ומלכות הרשעה מהרה", ועי' בשערי תפלה שבסידור תורה אור מהרב לאוואוט בענין הד' לשונות תעקר ותשבר ותמגר ותכניע, והוד כ"ק אאמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בעת תפלתו הי' מפסיק בין תיבת ותמגר לתיבת ותכניע מתאים להכוונה המבוארת בשערי תפלה כי ג' לשונות הם נגד ג' קליפות שצריכים העברה לגמרי והד' נגד נוגה שצריכה הכנעה ויש בה בירור[כד].

כא. אג"ק שם עמ' שסג.

כב. אג"ק חלק י' עמ' שפד.

כג. כ"ו טבת.

כד. קטע זה הובא גם בתורת מנחם רשימת היומן עמ' רנ"ז בקצת שינוים ונרשם שם: מכתב כ"ק שליט"א לאולמאן. [במפתח לספר הנ"ל רשום קטע זה אצל ר' שלמה זלמן אולמאן האב, והיא טעות כי הוא מכתב להבן ר' ישראל אולמאן].

כמו שאביו כ"ק אדמו"ר הרש"ב התעניין אצל האב ר' שלמה זלמן אודות ספרים יקרי ערך ונדירים כך התעניין כ"ק אדמו"ר הריי"צ אצל הבן הר' ישראל אולמאן אודות ספרים ועניני דפוס וכדומה וכך כותב לו באחד ממכתביו[כה]:

לעולם [...] חפצתי לדעת היכן הקטלוג של כ' אביו החסיד הגאון ז"ל, שבודאי כפי שהי' מסודר הי' לו קטלוג, בטח ישנו אצלו, אם יש, מבקשו להשאיל לי, שחפץ לראותו במשך איזה חדשים.

יש לי ענין גדול בדבר ספרים, כפי שיודע, וביחוד בעלים בודדים כרוזים מודעת. כפי שיודע הי' זמן שבאונגארן נרגש ע"ד האגודה, ויצאו קו"ק וכרוזים וחליפות מכתבים בהדפסה, שמענין אותי מאורעות דברי ימי האגודה, והי' הרבה חליפות מכתבים בין הוד כ"ק אאמו"ר ואביו ז"ל ושארי הרבנים, אפשר יש אצל מי שהוא מצובר כל דברי דפוס.

בסוף האגרת מזכיר כ"ק אדמו"ר הריי"צ הרעיון, שכבר הציע להר' ישראל אולמאן כשנפגשו יחד במאריענבאד בקיץ תרצ"א, שאחד מתלמידי ישיבת תו"ת יבא לשבות במחנו ולהפיץ שם עניני חסידות.

והשי"ת יעזור לו בכל המצטרך לו וינעים לי לשמוע מזמן לזמן משלומו ומצבו בלימוד ובמה הוא עוסק. ואפשר הגיע הזמן לרעיון שיהי' אברך במחנו מתלמידי תו"ת, כפי שדברנו בארוכה פא"פ.

ההצעה הנ"ל נזכר בארוכה בעוד מכתב מקיץ דשנת תרצ"ב[כו]:

ב"ה, כ"ד תמוז, תרצ"ב
ריגא

כבוד ידידי הג' הנכבד משכיל על דבר טוב
גזע תרשישים וריח אי"א מוהר"ר ישראל שי'

שלום וברכה:

מכתבו מח' לח"ז הגיעני באיחור זמן ונהניתי לשמוע משלומו הטוב... אתענג לשמוע מפי כתבו אשר בעת האחרונה נראה קוי אור החסידות מתפשטים במחנם ובמדינת זיבענבעגין, ואם כי עדיין הם רק בחיצוניות,

כה. אג"ק חלק יא עמ' שצח.

כו. אג"ק חלק יז עמ' עג.

אבל יש לקוות כי מן החיצוניות יבוא אל הפנימיות, ומתאים הוא לאותה ההשקפה אשר הגדתי לידידי בהתראותינו בקיץ העבר במאריענבאד, אשר העת אומרת, כי צריכים להשתדל להשיג איזה תלמיד נכבד אשר יוכל להשפיע עניני חסידות ולבאר ולהסביר עניני העבודה, ומחכה הנני לעת בוא העת המאושרה אשר ידידי יוכל להוציא מכח אל הפועל אותה המחשבה טובה לקחת להם חבר טוב את אחד מתלמידינו היקרים שי'.

בדבר שאלתו בענין הברכות, הנה בשעה זו בן כפר הנני, ואתי עמי אינם רק איזה ספרים ללמוד השיעורים היומיים בנגלה ודא"ח, ובבואי אי"ה הביתה צלחה בל"נ אקח לי מועד לבוא אתו עמו בכתובים בזה...

והנני ידידו הדו"ש

באחת מאגרותיו של כ"ק אדמו"ר הריי"צ לחתנו כ"ק אדמו"ר כותב בין יתר הדברים[כז]:

תמול [י"א אלול תרצ"ב] הגיעני מכתב מידידינו מר [ישראל] אולמאן שי' ומבקש לשלוח לך את הח"ת המוסג"פ [החידושי תורה המוסגרים פה], ופורש בשלומך באה"ר ובהדרת הראוי', ובטח תשיב לו...

כ"ק אדמו"ר בטח מילא הוראת חותנו והשיב להר' ישראל אולמאן. בין רשימותיו של כ"ק אדמו"ר זי"ע אשר רשם לעצמו שנתגלו ונדפסו אחר הסתלקותו נמצא גם הערות על חידושי תורה של מר אולמאן שי', מיום ג' ד' תשרי תרצ"ג. והוא מכתב ארוך ערוך בבקיאות נפלאה ובלשון קדשו **במענה על חד"ת כבודו מה שנראה לפענ"ד** ומסיים את המכתב במילים אלו **אתאווה לדעת חוות דעתו בכל הנ"ל**[כח].

בשנת תש"ד באמצע ימי המלחמה כאשר כ"ק אדמו"ר הריי"צ השתדל בהצלת אחדים מבני משפחתו כתב מכתב לאחד בשם ל. אוללמאן בסוף המכתב מוסף לשאול[כט]

כז. אג"ק חלק ט"ז עמ' קכה.

כח. רשימה נ"ח, וקל"ט. [כנראה שאינו הנוסח הסופי שנשלח להר"ר ישראל אולמאן עי' שם בהרשימות].

כט. אג"ק חלק ח' עמ' שמו.

אולי כבודו הוא מגזע משפחת אוללמאן מעיר גראסווארדען אשר אחדים מהם גרו גם בוויען[ל]? ואולי יודע הוא איפה נמצאת כעת משפחת אוללמאן מגראסווארדען?

סוף דבר מה עלה עם הספרי' המפוארה של משפחת אולמאן

כתוב בספר "עולמו של אבא"[לא]:

משפחה מכובדת זו - משפחת אולמאן - התגוררה בבית מפואר בן שלוש קומות, שנקרא בשם "ארמון אולמאן". בית נהדר כזה, מבית ומחוץ, לא היה בכל עיר גרויסווארדיין. למרות זאת ידעו כל היהודים, כי בבית זה שורה רוח התורה והמסורה. בכל חדר השאירו מעל לדלת, שלוש שורות לבנים ללא כיסוי טיח, זכר לחורבן בית המקדש.

היתה בבית זה ספריה מפורסמת של רבבות ספרים קדושים, ולא היתה עודספריה כזו בכל מדינת הונגריא... שמעתי לספר כי איש אחד מהולאנד קנה את הספריה המפורסמת הנ"ל, תמורת ארבעה מיליון לעי, שהיה הון רב.

אם העברת הספרי' להולאנד היא עובדה מאומתת או רק שמועה בעלמא קשה לקבוע, אמנת השפעת ספרי הקודש ובוודאי גם ספרי פנימיות התורה שנמצאו בספרי' השאירו רושם עמוק על כל בני המשפחה וכפי שמעיד ר' אברהם שרייבער בספרו כתוב זאת זכרון, כי מבני המשפחה **יצאו נכדים יקרים מופלגים ת"ח יראים ושלמים הדרים בארץ הקודש ובשווייץ.** ואחד מביניהם הוא ת"ח מפורסם הרה"ג ר' שלמה זלמן זצ"ל רב דשכונת משכנות יעקב בבני ברק[לב].

ל. אחד מחתני הר' שלמה זלמן אולמאן הנ"ל בשם ד"ר בירער ע"ה היה דר בוויען וגם אחד מחתני הר' יעקב אשר אנשיל אולמאן אחיו תאומו של הר' שלמה זלמן היה דר בק"ק וויען ה"ה דודי זקני הר' יעקב בן ר' דוד שטראה ע"ה מיקירי הקהלה דשיף שוהל ומן הסתם דרו שם עוד כמה מבני המשפחה.

לא. עמ' רפד.

לב. "החתם סופר ותלמידיו", מאת הר"ר משה אלכסנדר זושא קינטסליכער שיחי', עמ' תרטו.

הוספה

אחרי כתיבת המאמר יצא לאור כרך נוסף מאגרות קודש כ"ק אדמו"ר מהרש"ב (כרך ו') ושם נמצא מכתב אחת מאת האדמו"ר הרש"ב אל הג' המפורסם... מו"ה שלמה זלמן אוללמאנן ז"ל. המכתב דן הן בענינים כלליים והן בענינים פרטיים. מדובר בו על מצב הענינים במדינת זיבנברגן ודעת האדמו"ר על עניני האגודה וכו', וגם מדובר בו עצת פרטיות בנוגע לרפואות זוגתו של הר' שלמה זלמן אולמאן ובעניני מסחר אשר כנראה התייעץ בזה עם האדמו"ר כחסיד אצל רבו. בסיום המכתב מביע האדמו"ר תשואת חן להר' אוללמאנן ע"ז ששלח לו ספר יקר שנדפס בפיראה בשנת שט"ז והוא ספר כבוד אלקים בעניני חקירה לה"ר יוסף ב"ר שם טוב. והנני להביא המכתב במילואו כמו שנדפס שם.

ב"ה יום ב' ל"ז לספה"ע תרד"ע לפ"ק

ויעסבאדען

כבוד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם יר"א כו'

מו"ה שלמה זלמן אוללמאנן נ"י

אחדשה"ט.

מכתבו העקספרעס נכון הגיעני, וגודל ת"ח לכבודו שביאר לי מצב הענין במדינתם. מה שהעיד מר ראטהשילד משמי, אין הדבר כן, אינני ניזוז מדעתי ח"ו, וכמאז כן עתה הנני בניגוד גמור אל האגודה... והשי"ת יאיר עינינו וישמח לבנו בביאת גואל צדק בב"א.

בדבר זוגתו תי', אודות אפיראציע, לדעתי אין חשוב בזה, ובפרט אשר שני פראפ' אומרים שאינו דרוש אפיראציע. ודבר סט. מאריץ, איני חושב זאת להכרחיי. אמנם מה שאמר הפראפ' הערצל דבר הדריזא שהיא טובערקאלאזיס, הי צריכים לידע אודות זה, ואפשר דרוש לעשות דבר וידוע אשר לטובערקל' טוב באד האלל אשר באבער אסטרייך, ומהנכון שיהי' כבודו אצל הפראפ' הערצל ולשאלו אפשר כדאי לעשות אמבטיות מהמלח דבאד האלל (וידע כבודו אשר עם המלח הזאת צריכים להיות זהיר שלא להרבות בה), והשי"ת ישמרה מכל נגע ומחלה, וישלח לה רפואה שלימה בקרב ויחזקה שתהי' בריא אולם.

ובדבר הקמח לפי דעתי יכולים לקנות אי"ה איזה עשירות וואגאן, והשי"ת יתן לו פרנסה והצלחה בכל עניניו בגו"ר.

אנחנו נוסעים אי"ה היום ערב, ונבוא אי"ה לביתינו שלום יום ד' הבע"ל לעת ערב, והשי"ת יצליח דרכנו שנבוא לביתינו שלום ונהי' במנוחה בכל פרט.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידי"ע דו"ש מלונ"ח תכה"י.

שלום דובער

גודל ת"ח בעד הס' כבוד אלקים, אשר הנאני בזה.

❖❖❖

תגובת הרב ברוך אבערלאנדער

בודאפעסט, הונגריה

עוד על משפחת אולמן וקשרי חב"ד

ב**היכל** הבעש"ט, גליון לד, תשרי תשע"ג, עמ' קסז-קפ, נתפרסם מאמרו של הרב יצחק נחמן שטראה: "פרקי תולדות של רבי שלמה זלמן ובנו ר' ישראל אולמן הי"ד, ראשי הקהל האחרונים של גרויסווארדיין [שבהונגריה], וקשריהם עם אדמו"רי וחסידות חב"ד". המאמר כתוב בטוב טעם, ומגלה פרטים מעניינים ועלומים על הקשר של משפחת אולמן לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב ובנו אדמו"ר מוהריי"צ מליובאוויטש נ"ע, ולבסוף אף התכתבות בדברי תורה עם חתנו כ"ק אדמו"ר הרמ"מ זי"ע מליובאוויטש.

קרא בן על שם אדמו"ר הרש"ב נ"ע

יש להעיר, אשר כבר בשנת תש"ס התפרסם בקובץ 'תל תלפיות', היוצא-לאור על-ידי ישיבה גדולה חב"ד דבודאפעסט, עמ' 34-40, מאמר בשם: "מכתבים להגאון הרגוצ'ובר ז"ל", פרי עטו של ר' ישראל אולמן, וגם בו מתגלה הקשר שלו לחב"ד.

במכתב משנת תר"צ כותב ר' ישראל על בנו שנולד לו למז"ט, "וקראתיו בשם שלום על שם זקיני ר' שלום חריף זי"ע בעל דברי ר"ש ועל שם אדמו"ר מליובאוויטש זי"ע" (שם עמי 39). ובשנת תרצ"א כותב: "הייתי במאריענבאד לקבל פני אדמו"ר הה"צ [הריי"צ] מליובאוויטש שליט"א". ועוד הרבה דברים מעניינים, תדרשנו משם, ובגליון ב, תשס"א, עמ' 110.

יסוד 'חברא' בהונגריה בשנת תרע"ט בנשיאות אדמו"ר הרש"ב נ"ע

לאחרונה הראה לי נכדו הרב יאיר אולמן צוואה שכתב ר' ישראל בשנת תרע"ט, בשנת האבילות אחרי אביו ז"ל. על-פי בקשתו המפורשת אני מנוע

מלפרסם את הצוואה, שאמורה לצאת לאור בספר חידושי תורה מפרי עטו של ר' ישראל שיופיע אי"ה, אך אזכיר נקודה אחת.

בצוואה הוא מקדיש חצי מעזבונו ל"**חברא ששמה 'בית ישראל'... אדון החברא יהי' אדמו"ר בליבאוויטש [הרש"ב] שליט"א, הוא יעשה בחברא זו ישיבה גדולה תחת השגחתו הקדושה הכל לפי רצונו בדרך חב"ד**".

סדר בלימוד דא"ח מאת אדמו"ר הרש"ב נ"ע

וכאן המקום לפרסם בהמשך לכל הנ"ל קטע מרשימת כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ מליובאוויטש נ"ע, שנמצא בארכיונו, וצילומו תח"י (ולא נתפרסם לע"ע בסידרת 'אגרות קודש').

את תוכן הרשימה הגדיר כ"ק אדמו"ר [הרמ"מ] מליובאוויטש זי"ע בכתי"ק בתחתית העמוד:

"אולמן בקש הוראת וסדר בלמוד דא"ח".

וזה מה שכתב אדמו"ר מוהריי"צ:

העתק כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ ז"יע שנתן להג'
הלמדן מו"ה ש"ז אולמאן מגראסווארדין בשנת תרע"ד.
בלקו"ת (פרי ויקרא) **דרוש אדם כי יקריב**
"ולא תשבית והביאור
"ונקדשת' בתוך בני" בלא הביאור (פי אמור)
דרושים דפר' שלח לך בלא הביאורים
בשער התפלה:
דרוש אם יה" נדחך בקצה השמים
פדה בשלום נפשי
והיו העטופים ללבן
בתו"ח ב' הדרושים ע"פ בראשית דרוש וייצר את האדם
דרושים דפר' ויצא ופר' וישלח

למשפחותם

לבית

אבותם

שרים ורוזנים: משפחת אופנהיים

מבוא: שרשים קדומים

קורות משפחת אופנהיים, ממשפחות העתיקות בישראל, כבר נחקרה ונדרשה כראוי[א]. הרבה פרטים ידועים לנו אודות דברי ימי חייהם. במיוחד האריכו כותבי הדורות בתולדות הנהו תרי ארזים, שהשם **"אופנהיים"** נתפרסם על ידיהם,

א. מאמרנו זה מיוסד בעיקרו על מחקרו של החכם שלמה עטלינגער 'אלה תולדות', צילומו בליאו באק אינסטיטוט. המחקר כולל 1) סדר היחס של משפחת עטלינגר, 2) תולדות תושבי קהלת פראנקפורט (עפ"י סדר זמן פטירתם משנת ה' אלפים עד שנת תק"ץ) 3) שמות דיירי הבתים ברחוב היהודים בפראנקפורט (רשימה של כל אחד ואחד שדר בבית מסוים מעת שנבנו והכל עפ"י מסמכי העיר). והוא באמת עבודה מצויינת שאין כדוגמתה וכולה מיוסד על מסמכים, פנקסי הקהלה, רשימות של גנזכי העיר פראנקפורט, ועוד מקורות מוסמכים. הוספתי הרבה פרטים ובירורים על פי מה שמצאתי במקורות אחרים אשר מאיזה סיבה לא השתמש בהם מר שלמה עטלינגר. גם היה לפני העתק מכמה רישומים מפינקס הזכרת נשמות דקהילת פ"פ הנמצא בספרי' הלאומית בירושלים אשר לא תמיד השתמש בו מר עטלינגר. העתק המצבות הם מספרו של ר' מ. הורוויץ אבני זכרון (פ"פ דמיין תרס"א). מקורות לאישים בקהילת ווירמיישא לקוחים בעיקרם מפנקס הזכרת נשמות קהלת ווירמיישא הנדפס ע"י אברהם ברלינר בקבץ על יד ברלין תרמ"ז ובמילואים אליו [הנלקטים מפנקס ההקדש דשם על ידי דוד קויפמאנן] בקבץ על יד קראקא תרנ"ד ופרטים נוספים לקוחים מספר מנהגים דק"ק ווירמיישא לר' יוזפא שמש ז"ל מכון ירושלים תשמ"ח, ומתוך הספר ר' יוזפא שמש דקהילת וורמיישא מאת שלמה איידלברג ירושלים תשנ"א. הפרטים אודות ר' שמעון הפייטן מספרו של אברהם גרוסמן, חכמי אשכנז הראשונים, ירושלים תשס"א עמ' 102-86 ע"ש שהאריך בתולדותיו על פי מקורות נאמנים. וכאן המקום אתי לקחת עטי ועיתי להביע תודתי לידידי הנעלה הר"ר בעריש וועבער נ"י בקי בקורות ותולדות משפחות מיוחסות בישראל, ידען נפלא בדברי ימי גאוני גדולי ומאורי הדורות, שהטיב ומטיב עמי תמיד בידיעותיו הרחבים ואף במאמר זה נעזרתי הרבה על ידו. ועבר על הרבה מהחומר המובא כאן. תשואת חן חן לו.

[הערה בעת הדפסת המאמר מחדש בשנת תשפ"ד: אף שהיה בדעתי אז לגמור המאמר עם תולדות יתר בני הקציץ הר"ר שמעון וואלף אופנהיים לא אסתייע מילתא - ואולי בעזהי"ת אזכה להוסיף על תולדות המשפחה. מעת כתיבת המאמר לראשונה בא לידי עוד כמה מקורות לתולדות בני משפחת אופנהיים - אך לע"ע לא עלה בידי להוסיף על מה שכתוב כאן, והנחתי הדברים כמו שכתבתים אז.]

בדורותיהם ובדורות הבאים הלא המה הגדולים המפורסמים **לבית אופנהיים** שחיו ופעלו כלפני שלש מאות שנה. אחד גאון גדול מפורסם תורה וגדולה במקום אחד, המאור הגדול **מוהר"ר דוד בן מוהר"ר אברהם אופנהיים זצ"ל**[ב] אב"ד פראג וניקלשפורג נשיא ארעא דישראל מחבר הספר 'נשאל דוד' ועוד ספרים חשובים. השני דודו שתדלן מפורסם קציץ פרנס ומנהיג, בעל בעמיו, השר וטפסר **הנגיד כהר"ר שמואל אופנהיים ז"ל**. ששימש כסוכן מלך עסטרייך בעיר מלוכה ווינא יע"א[ג].

אמנם בירור יסודי ומקיף על שרשי המשפחה "מילידי ויקירי ווירמיישא משפחה רם ונשא מיחוסי ארץ"[ד] עדיין לא נעשה. ואף אלו הסופרים שדנו בארוכה בתולדות משפחת אופנהיים, צמצמו עצמם לתולדות הני שלשה אחים חשובים לבית אופנהיים, הראשון במעלה השר והטפסר כהר"ר שמואל אופנהיים הנ"ל, ושני בדומה לו אחיו הפרנס מוהר"ר אברהם מווירמייזא [אבי הגאון מוהר"ר דוד אופנהיים זצ"ל הנ"ל] ושלישי בקודש הפרנס כהר"ר משה אופנהיים ז"ל מהיידלברג ואחותם הרבנית הצדקנית מרת שרלן אשת הגאון מוהר"ר יצחק איצק ברילין אב"ד האמלברג ומנהיים [גיסו של הגאון המפורסם ה'חות יאיר' מוהר"ר יאיר חיים בכרך זצ"ל[ה], וחמיו של הגאון הנודע השר והטפסר מוהר"ר שמשון ווערטהיימר זצ"ל מוויען] ולא יכלו לברר בדיוק מי ומי היו זקניהם ואבותיהם שרשי האילן שממנה צמחו ניצנים אלו , לגלות לנו קורותיהם דברי ימיהם ותולדותיהם אחריהם.

ב. לימים כשנכדי הגאון רבינו דוד אופנהיים באו ללמוד בישיבת הגאון הנודע ביהודה בפראג נהגם הגאון בכבודו ובעצמו לבית הקברת הישן אשר שם מקום מנוחתו של אבי זקנם הגאון רבי דוד אופנהיים ואמר להם: בני התחזקו והיו לאנשים שומרי דרך ה' והרבו כבוד בית אבותיכם והמשפחה אשר ממנה נוקרתם. גנזים א' (תל אביב תשכ"א) עמ' 31.

ג. "תולדות הג' ר' דוד אופנהיימער זצ"ל" (בודאפעשט תרפ"ב) מר' יעקב קאפיל דושינסקי מלאנדאן. וב"תהלה לדוד" הנדפס בר"ס נשאל דוד על אהע"ז חו"מ (ירושלים תשל"ה), ובמאמר "דוד אופנהיים" בס' תהלה לדוד (ברעסלויא תר"ס) מאת דר. ל. לאוואנשטיין. ועוד. ועל השר ר' שמואל אופנהיים ראה "שמואל אופנהיים אונד זיין קרייז" מאת מ גרינוואלד (וויען 1913) וב"די איינשריפטען די אלטען יודענספרידהאפס אין וויען" (וויען 1917) על משפחת השר ר' שמואל אופנהיים באורך הספר.

ד. נוסח מצבת הגאון ר' דוד אופנהיים זצ"ל בספר "גל עד" - מצבות בית הקברות בפראג (פראג תרט"ז) מאת קלמן ליעבן מס' 80.

ה. שהיה נשוי לאחותו של הגאון ר' יצחק ברילין הנ"ל.

החוקר הדגול דובער וואכשטיין[ו] ההסטריון בה' הידיעה של יהדות ווינא, מקום מושבם של כמה מצאצאי משפחת אופנהיים, מתאר בהרחבה תולדותיו של השר והטפסר ר' שמואל אופנהיים. וכשבא לדבר מיחוס אבותיו כותב, "אף שכנראה מפנקסי קהילות ווירמייזא שמוצאם [של גזע אופנהיים] הוא מאנשי שם פרנסים וקצינים, אי אפשר לעמוד על השתלשלות הדורות של ראשית המשפחה מדור דור עקב מיעוט המקורות העומדים לרשותי[ז]".

סופרים חשובים ומנוסים שבאו אחריו ועסקו בתולדות משפחות אלו נשתבשו בו מי מעט מי הרבה[ח].

מקור המשפחה

מקורן ושורשן של משפחת אופנהיים נובע מכמה משפחות עתיקות וחשובות. אֵם האחים אופנהיים מרת עדיל ממשפחת "בכרך" המפוארה. אֵם אביהם מרת פרומיט היא ממשפחת רבנים ידועה בווירמייזא משפחת "בלין". ושרש שרשם משפחת הלויים המפורסמת עפשטיין ועוד משפחות נכבדות כולן מגדולי היחס. אולם במאמרנו זה נעמוד בעיקר על היחוס מצד אביהם שלשלת משפחת אופנהיים בן אחר בן עד כמה שידינו מגעת, והסתעפות הענפים העיקריים.

ו. שמעתי מאת הישיש התורני ר' אשר זעליג פארסט זצ"ל שהכיר אותו שאף שלא השתייך ד"ר וואכשטיין לקהילה החרדי בוויען היה יהודי שומר תו"מ.

ז. מצבות וויען חלק ב' עמ' 16.

ח. לדוגמא אציין להרה"ג ר' בנימין שלמה המבורגער מומחה בתולדות יהדות אשכנז רבניה ומנהגיה טעה אודות אביהם של האחים החשובים הנ"ל הלה הוא הפרנס ר' שמעון וואלף אופנהיים מווירמייזא וכותב בהערות לספר מנהגים דק"ק וירמייזא לרבי יוזפא שמש ז"ל (ירושלים תשנ"ב חלק ב' דף רל"ח הע' 2) שהוא זה שחיבר הספר נחלת בני שמעון ונפטר בשנת שצ"א הרי שעירבוב כאן ב' אנשים גדולים שונים ממשפחה אחת שני יוסף בן שמעון שדרו בעיר אחד וכפי שיתברר לפנינו (ואותו טעות נמצא ג"כ בהמבוא המצוין שלו לספר בגדי אהרן (קרית צאנז תשמ"ז דף 33 הערה 21).

וראיתי יחוסי משפחה למשפחת אופנהיים (קונטרס שושלת אבות שנדפס בסוף ספר קול תודה ברוקלין תשנ"ט) שנתחברו מאלו שבקיאותם ביחוסי משפחות עתיקות בישראל הוא להפליא אמנם טעו כשבאו לברר שרשי משפחת אופנהיים ונמשכו אחר מגילות יוחסין המיוסדים על פרי דמיונם של הסופר הנוצרי אלכסנדר דיץ בספרו "שטאמבוים די פראנקפורטר יודען" (שכידוע לא השתמש במקורות יהודיים ואף סותר עצמו ביחוס משפחת אופנהיימר) וקשרו למשפחת אופנהיים יחוס ארוך וערוך שאין לו יסוד במציאות ובעובדות קיימות.

משפחת אופנהיים או אופנהיימר משפחת נגידים שועים וקצינים מפורסמים, משפחה עתיקה וחשובה "מִקְדֶשֵׁי שמים גאוני הגאונים מאירים כספירים דור דורים מאירים לארץ ולדרים[ט]" "אבותיהם ואבות אבותיהם כלם גדולים אנשי שם בין חסידי אשכנז מופלגי תורה ובעלי עושר וגדולי רבנים פרנסי הדורות ושתדלנים דורשי טוב לעמם ומליצי יושר לפני מלך ושרים ושלשלת יחוסם מושכת והולכת למעלה עד הפייטם המפואר רבי שמעון הגדול בר יצחק אשר היה בן זמנו של רבנו גרשום מאור הגולה"

מוצא המשפחה מהעירה אפנהיים השוכן על נהר ריינוס בין וורמייזא ומגנצא. במשך הדורות נתפשטו צאצאיה והתיישבו בק"ק וורמייזא ובק"ק פרנקפורט על נהר מאיין ומשם ליתר הקהילות הקדושות באשכנז ובאסטרייך.

על טיבה של משפחה מפורסמת זו יש ללמוד מהנדפס כלפני שלש מאות שנה בריש ספר צמח דוד [מהדורא אשכנזית פראנקפורט תנ"ח] כשבאים לספר תהילותיו של השתדלן השר וטפסר הקציו **ר' שמואל אופנהיימר סוכן המלך מוויען** וז"ל:

> **אחרי** אשר הרים ה' את קרן ישראל ויצא חוטר **מגזע אופנהיים** וממש המה **מזרע דוד** אשר **מנייהו מלכי מאן מלכי רבנן וגאוני ארץ** ומנייהו **אפרכי קצינים ופרנסים ומנהיגים ושתדלנים** ולא עדו מנהון שולטן ורברבין ולא יעדו מנהון עד ביאות משיחינו[א] אמן ועתה באנו לספר בשבחו של הקצין הלז מגזע אופנהיים ה"ה הראש והקצין פ"ו שר ונגיד

ט. מתוך הקדמת הגאון ר' שמואל אופנהיים מפאפא לספר "דרך עולם הנצחי" צוואת אביו הגאון ר' ליב אופנהיים אב"ד פריישטאט פראג תקס"ז (נעתק בהקדמה לספר חות יא"ר מאת ר' יוסף אלעזר ראזענפעלד מגאלגאץ -פאקש תרס"ט)-הגאון ר' ליב אופנהיים מפריישטאט הוא בנו של כבוד הרב החסיד מו"ה אברהם אפפענהיים בנו של הרב הגאון מו"ה ליב אפפענהיים שהי' אבדק"ק באסקאוויטץ ואבדק"ק פפערשי והמדינה (אחיו של הרה"ג ר' פייש אופנהיים אב"ד דמדינת העסין ומש"כ שם שהיו בני ר' אברהם אבי הגאון ר' דוד אופנהיים צ"ע עיין בחלקי אבנים לר' יצחק דוב פעלד בערכם) ת"ח להרב דוב בער וועבער על גילוי המקור הזה.

י. מפי ר' בער אופנהיים מובא בזכרונות חתנו אייזק הירש וויים נדפס בגנזים א' תל אביב תשכ"א.

יא. ובאמת שאף בדורות מאוחרים עמדו אישים רמי המעלה גאוני עולם מנהיגי האומה מצאצאי משפחה זו כמדומני הבולט מביניהם משפחת הסופרים כי רבן של כל בני הגולה בעל החתם סופר מצד אם אביו התיחס למשפחת אופנהיים עי' להלן אצל ר' נפתלי הירץ בנו של ר' יהודה ליב אופנהיים. גם מגדולי העסקנים למען יהדות החרדית בדורות שלפני

בישראל ושתדלן הגדול כ״ש כהר״ר שמואל היידלבורג שי׳ **ממשפחות מיוחסות בישראל משפחות אופנהיים...**

ואף גם נדפס שם בלשון יהודית דייטש הפלאת ערך המשפחה הלז וז״ל [תרגום חפשי]:

משפחת אופנהיים משפחה רמה, מדורות קדמוניות, ממנו יצאו רבנים פרנסים ומנהיגים...[יב]

כשפותחים ספרי הזכרונות ומעיינים בקורות הדורות נוכחים לדעת שאין מדובר בגוזמאות כי במשך דורות רבים קמו מבני משפחה זו רבנים מורי הוראה גאונים מופלגים מנהיגים שנהגו נשיאותם בטוב ובנעימים אישים רבים שהיו ידועים ומפורסמים בזמנן שמסרו נפשם למען ה׳ למען תורתו ולמען עמו.

רבינו שמעון הגדול

לפי המסורה[יג] משפחת אופנהיים הם מנכדי הפייטן רבינו שמעון[יד] הגדול ב״ר יצחק ב״ר אבון. שבא מבית דוד.

המלחמה נשיא לשכת האורתדוכסית באונגריא ר׳ אברהם פראנקעל מתייחס למשפחת אופנהיים. ואף בדורנו אינו חסר גאונים רבנים ועסקנים שמוצאם ממשפחת אופנהיים.

יב. ״ווייל אין דיזם ספר בישריבן ווערדין אלי רבנים אונ׳ גאונים אונ׳ נדיבים דיא פיל גוטש גיטאן האבין אן ען ענייים ואביונים דא מיט דז איהרי נאמין צו גוטים גידאכט זולי ווערין אונ׳ ניט פאר געשין זול ווירדין איהר צדקות אונ׳ מעשים טובים צו דורי דורות. נון איזט אויך בילך צו ריהמן אונ׳ צו פריזן אונ׳ צו בישרייבן דיא מעשים טובים אונ׳ צדקות דז גישעהן איזט אונ׳ נאך טאג צו טאג גישיכט בייא דיזם נדיב וחשוב ה״ה הטפסר והנגיד והשתדלם פרנס ומנהיג כ״ש כהר״ר שמואל היידלבורג איש אופנהיים וועלכיר איזט פון איין זולכיר הוכי משפחה דז אלי צייט אונטיר זייני משפחה געבן האט רבנים אונ׳ פרנסים ומנהיגים אונ׳ שתדלני׳ אונ׳ חשובים אונ׳ ניא מאלש מאנגירט אודר נאך גילאזין. אונ׳ אזוי זולי עז אויך בייא איהני פאר בלייבן אונ׳ אימר צו פאר מעהרין ביז דא ווערט קומין אונזיר גואל צדק״ הועתק במצבת ווינא ב׳ לוואכשטיין עמ׳ 13.

יג. מפי ר׳ בער אופנהיים מובא בזכרותות חתנו אייזק הירש ווייס נדפס בגנזים א׳ תל אביב תשכ״א.

יד. יש שכתבו שר׳ שמעון היה אחי אמו של רש״י אשר קיבל תורה מרבינו גרשום מאור הגולה ע״ר רש״י שבת פ״ה ע״א אמנם ע״ר בספר חכמי אשכנז הראשונים מאת אברהם גרוסמן שהוכיח שזה אינו נכון עפ״י סדר הזמנים.

רבינו שמעון מכונה בפי גדולי הראשונים כה"צדיק"[טו] "שבא מבית דוד"[טז] "ומראהו כמלאך ה' צבאות"[יז] וכעדותו של אחד המיוחד מבין בעלי התוס' רבינו תם זצוק"ל היה רבינו שמעון הגדול איש פלא "מלומד בניסים"[יח]

ובלשון הגאון המהרש"ל:

> **רבינו** שמעון הגדול בר יצחק החסיד בר אבין הגדול בתורה בחכמה ובעושר ובסודי סודות לדרוש כל אות ואות במ"ט פנים הוא ר' אבין הגדול אשר יצא מזרעו של הרב רבי יוסף הזקן בן רבינו שמעון ממדינת מנש שיסד אזהרות אתה הנחלת והוא"ט היה בר סגולתו של רבינו אליהו הזקן שיסד אזהרות אמת יהגא חכי[כ]

רבינו שמעון חי כלפני אלף שנים, נולד בערך בשנת ד' אלפים תש"י היה חבירו של רבינו גרשון מאור הגולה, כמבואר בקטע הבא מכ"י מתקופת הראשונים וז"ל[כא].

> **מעשה** ברבינו שמעון הגדול שבא מבית דוד, ובא בעיר אחת ששמה מגענצא ונשא שם אשה מגדולי המלכות, ושמע רבנו גרשום והלך גם הוא למגנצא. וכשבא רבינו גרשום אצל רבנו שמעון הגדול קבלו בסבר פנים יפות ולמדו תורה ביחד[כב]

מאור עינינו רש"י הקדוש באחד מפסקיו מביא רבינו שמעון הגדול ואף מקדימו לרבינו גרשום מאור הגולה וז"ל[כג]:

> **נראה** בעיני הר' שמעון בר' יצחק ובעיני רבנו גרשון נ"ע ובעיני אני שלמה מטרוייש העיר אשר בצרפת.

טו. בספרו של גרוסמאן הנ"ל עמ' 95 בשם ראשונים.

טז. בספרו של גרוסמאן הנ"ל עמ' 95 בשם ראשונים.

יז. בספרו של גרוסמאן הנ"ל עמ' 95 בשם ראשונים.

יח. בספרו של גרוסמאן הנ"ל עמ' 95 בשם רבינו תם מתוך מחזור וויטרי עמ' 364.

יט. הכוונה על רבינו שמעון בן ר' יצחק ולא על זקנו ר' שמעון ממגנש עי' בספרו של גרוסמן הנ"ל עמוד 93.

כ. שו"ת מהרש"ל סי' כ"ט ועי' במצרף לחכמה דף י"ד.

כא. גרוסמן שם הערה 42 ו62 גרוסמאן שהוכיח שכן.

כב. ומכאן משמע שהיה רבינו שמעון קצת מבוגר מרבינו גרשון.

כג. שבלי הלקט ח"ב סימן ע"ה, עי' גרוסמן שם הערה 61.

באור זרוע מביא שאלה שהובא לפניו מחכמי מגנצא[כד]:

> **מעשה** שאירע במגנצא מילה בראש השנה, ושאלו לקדושים אשר בארץ, רבינו גרשם ב"ר יהודה מאור הגולה, ורבי שמעון הגדול.

רבינו שמעון חיבר פיוטים רבים שנהפכו לחלק בלתי נפרד של שירי ופזמוני אחינו בני ישראל עד עצם היום הזה, מבין פיוטיו היותר מפורסמים הוא הזמר שמזמרים ביום שבת קודש "ברוך ה' יום יום". וכפי עדותו של הגאון בעל חוות יאיר שאחר הקלירי היה הוא הפייטן היותר גדול.[כה]

שמו נערץ בתוככי הקהילות הקדושות של אשכנז והיו מזכירים נשמתו ביחד עם נשמותיהם של מאורי הדורות רבינו גרשום רש"י ור"ת בנוסח הזה[כו]:

> **יזכור** אלוקים נשמת. . . רבינו גרשום מאור הגולה שהאיר עיני הגולה בתקנותיו, רבינו שמעון בר יצחק שטרח בעבור הקהילות [ובטל גזירות ומכסים[כז]] [וחבר פיוטים שירות ותשבחות[כח]] והאיר עיני הגולה בפיוטיו רבינו שלמה בר יצחק שהאיר עיני הגולה בפירושיו רבינו יעקב בר מאיר שהאיר עיני הגולה בתוספותיו.

מן המפורסמות הוא הסיפור אודות בנו של רבינו שמעון, אלחנן, שנגנב מבית אביו בקטנותו, ובמשך הזמן נעשה כומר ובסוף עלה לגדולה עד שנעשה לאפיפיור לאחרי ימים רבים נפגש עם אביו וחזר בתשובה ומת מות קדושים וכפי שמסופר באריכות בכמה מקומות[כט].

שנת פטירתו של רבינו שמעון הגדול משוער ד' אלפים תש"פ. ונטמן בבית החיים במגנצא ואחרי מותו יצא מעין נובע מראשותי קברו[ל].

כלפני שמונים שנה, בשנת 1922 כאשר חידשו החומה של העיר מגנצא מצאו חלק ממצבה עתיקה ועפ"י הכתובת שעליה משערים שהיא מצבת רבינו שמעון הגדול[לא].

כד. ח"ב סי' רע"ה.

כה. שו"ת חות יאיר סימן רל"ח.

כו. הזכרת נשמות דקהילת ווירמייזא.

כז. הוספה מסידור תפלה עתיק גרוסמאן שם.

כח. מפנקס הזכרת נשמות פראנקפורט [כת"י].

כט. בספרו של גרוסמאן הנ"ל עמ' 90 הערה 49 מקורות לסיפור זה מכ"י עתיקים.

ל. בספרו של גרוסמאן הנ"ל עמ' 95 בשם ראשונים.

לא." דאס איז גיווען נוסח אשכנז" מאת מרדכי וו. בערנשטיין, בוענאס-איירעס, 1960 עמ'

פרק א

החבר ר' יהודה המכונה ליב או ליווא אופנהיים

הראשון לשלשלת אופנהיים[לב] שידועים עליו פרטים שעל פיהם אפשר לשרטט איזה קוים לדמותו הוא הרבני **החבר ר' יהודה המכונה ליב** או **ליווא אופנהיים [בן ר' אשר**[לג]**]**.

מתוך הקהלות הקדושות אשר יסודותיהם בהררי קודש מימי רבותינו הראשונים, תופסים מקום מכובד שלש קהלות בארץ אשכנז, ה"ה קהלות שפיר"א מגנצ"א ווירמייז"א הידועות כקהילות שו"ם. מהם יצא תורה והוראה לאחינו בני ישראל במשך מאות שנים. ועד היום אנו שותים ממעיינות מים הטהורים שמקורן בקהלות קדושות אלו.

ואם אמנם שבסוף תקופת הראשונים ירדו הקהלות שפיר"א ומגנצ"א ממעמדם הרמה, זכתה קהילת ווירמייש"א, עירו של מאור עינינו רבן של כל בני הגולה רש"י זצוק"ל, להיות מרכז של תורה עוד רבות בשנים, והרבה גדולי ומאורי ישראל הפיצו משם אור תורתם.

על אף שאין לנו ידיעות ממשיות על מקום לידת **החבר ר' ליווא אופנהיים** יש לשער שנולד באופנהיים או באחד מערי אשכנז השוכנות על גדות הריין ואולי יש לראות ווירמייז"א עצמה כעיר מולדתו. שנת לידתו אפשר לקבוע עפ"י הידיעות שיש לנו על בני משפחתו והיא בקירבת שנת ר"פ[לד].

71 תמונה וגם סיפור בנו אלחנן באריכות עי"ש.

לב. בתקופה שמיד לאחרי בעלי התוספות מצינו לגדול אחד בשם ר' יצחק בן ר' חיים אופנהיים עיין עליו בצפונות גליון ט"ז במאמרו של הר' ר' ישראל מרדכי פלס, אמנם קשה לברר אם משפחת אופנהיים שאנו דנים בה מתייחסת אליו.

לג. שם אביו אינו ידוע. ומשער אני ששמו הי' ר' אשר על פי מה שמצאתי בפנקס הזכרת נשמות ווירמייזא רק שני איזכורים לאישים בשם החבר ר' יהודא. והיות שהתואר החבר אינו מצוי בפנקס הנ"ל ושני בני ר' ליב חותמים בן החבר ר' יהודא מסתבר שאחד מהם הוא החבר ר' ליווא דידן. שני האיזכורים הם בעמ' 6, א' "החבר ר' יהודא בר אהרן" וב' "החבר ר' יודא בר אשר" והיות שלא מצאתי שום אחד מצאצאי ר' ליב בשם "אהרן" והשם "אשר" [אנשיל] מצוי בהמשפחה ואף א' מבני ר' ליווא נקרא בשם אשר אנשיל מסתבר ש"החבר ר' יודא בר אשר" הרי הוא ר' ליווא דידן.

לד. עטלינגער עפ"י השערה ממה שבנו ר' משה נולד בערך שנת שי"ב.

בווירמייז"א דר **החבר ר' ליווא אופנהיים** בבית צום ריעזין, היינו שעל שערי הבתים באשכנז היה שלט מצוירת עם תמונות חיות שונות וכדומה ותושבי הבתים היו נקראים על שם התמונה התלויה על פתח ביתם ועל פתח בית **החבר ר' ליווא אופנהיים** היה תלוי שלט עם תמונת "ענק" - "ריז" באשכנזית, ועל שם זה היה מכונה בפי כל **החבר ר' ליב או ר' ליווא אופנהיים צום ריעזין**[לה].

ר' ליווא אופנהיים, או כפי שמופיע שמו בחתימת בניו - **החבר ר' יהודא**, היה מהת"ח המפורסמים בווירמייזא ואף נתעטר בתואר 'חבר'[לו], תואר שניתן בימים ההם אך ורק ליחידי סגולה[לז].

מתוך הרשימות בספר הירוק [אחד מפנקסי הזכרונות של קהלת ווירמייזא הכרוך בעור ירוק], עולה שבתקופה מסוימת שימש הר"ר ליווא אופנהיים באיזה תפקיד רבני[לח].

מלבד ידיעותיו בתורה הצטיין החבר ר' ליווא בידע שאר חכמות. בשנת ש"ט התישב בווירמייז"א אחד מענקי הרוח של יהדות אשכנז, מתלמידי **הגאון ר' שלום שכנא אב"ד לובלין**, רעו וידידו של **הרמ"א**, ה"ה **רבינו חיים פרידבערג בן ר' בצלאל זצ"ל** אחיו הצעיר של **רבינו המהר"ל מפראג זצ"ל**. עם התיישבות **רבי חיים** בווירמייז"א עיר אבותיו נתקבצו סביבו סגל של תלמידי חכמים ועסקו בתורה יחד. אחד מאותו החבורה המתואר ע"י רבי חיים זצ"ל כ"**אחיי ורעיי אנשי מופת ואנשי השם**" שעסקו אתו ביחד בתורת הדקדוק, הוא הרבני החבר כהר"ר **ליווא אופנהיים** יצ"ו[לט].

ובלשון רבי חיים[מ]:

גם הטוב ההוא לא אמנע מן כל מבקש והדורש החכמה הזו, ובפרט

לה. עטלינגער מספרN1545.

לו. עטלינגער כנראה מחתימת בנו ר' זוסקינד בספר הירוק ב' טבת שס"ו, וגם בנו ר' משה בוועד פרנקפורט שס"ג חותם משה בן החבר ר' יהודה.

לז.. עטלינגער מספרN1545.

לח. עטלינגער מספרN1545.

לט. קויפמאן וגם עטלינגער כתבו שהכוונה על ר' ליווא דידן, אמנם צע"ק שהלא ר' ליווא נפטר בערך שנת של"ג וספר עץ חיים נכתב בשנת של"ט עיין הקולפון בסוף הספר ואולי התחיל כתיבת הספר כמה שנים מקודם וכן משמע קצת מלשון ההקדמה.

מ. מתוך הקדמה לספר עץ חיים על חכמת הדקדוק נדפס מתוך כתב יד בלונדון תשל"ג.

למלאות רצון אחיי ורעיי אנשי מופת ואנשי השם **כהר"ר ליווא אופנהיים יצ"ו** וכהר"ר אברהם וולך יצ"ו אשר כבר המתקנו יחדיו סוד בספרי החכמה הזו, בעומדי עמהם בעיר אלקים מעולם ק"ק ווירמיישא ונטלתני את טרדות הזמן ובהלותיו ולא זכינו לגמרו ביחד.

מלבד חכמת הדקדוק, היה גם מאותם יושבי אהל היודעים בינה לעיתים, ובשנת שי"ב חיבר ספר עברונות על הלוח העברי, אשר העתק ממנו נעשה בשנת שמ"ו[מא] ע"י הר' אליהו לואנס בעל שם זצוק"ל מווירמזייא ונמצא היום בספרי בודליניא באוקספורד[מב].

שנת פטירתו היא של"ב[מג] או תחלת שנת של"ג[מד]. ולעת עתה לא נתברר איה מקום מנוחתו.

זוגתו מרת שרלן

זוגתו של **החבר ר' ליווא אופנהיים** היתה מרת **שרלן**[מה].

זמן קצר אחר פטירת בעלה **החבר ר' ליווא אופנהיים**, התחתנה מרת שרלן עם "האלמן מוכתר בכתר תורה הגאון ר' אנשיל בן ר' שמעון כ"ץ" הגר בבית צום סטורטש[מו] בפראנקפורט[מז]

אף שלשה מבני', [מבעלה הראשון ר' ליווא] התיישבו בפראנקפורט, והיו נמנים עם חשובי הבעלי בתים שם, ואלו הם: אשר אנשיל, משה, ויוסף, בן רביעי שניאור זיסקינד נשאר לגור בווירמיזא בבית אביו צום ריעזען. ולהלן יבואר תולדותיהם בפירוט.

מא. קורא כאשר אתה קורא שנת שי"ב על תתמה שהרי אנו עומדים בשנת שמ"ו תדע שאני מעתיק ספר עורונות שחיבר ר' ליווא אופנהיים מווירמייזא. (תרגמתי מגרמנית).

מב. עטלינגער I. S. 58b Oxford Bodleian. 2056

מג. שהרי עדיין חתום בספר הירוק כנ"ל בפנים.

מד. כנראה ממצבת בנו אשר אנשיל שנפטר בפ"פ בשנת של"ג 'בן הר"ר יודא ז"ל מגזע אופנהיים' אבני זכרון 245.

מה. עטלינגער מספר N1545.

מו. על שם הבית שהיה העוף "סטארטש" תלוי על השלט שלו.

מז. מרת שרלן נזכרה לראשונה בפ"פ בשנת של"ו, ובשנת של"ז נזכרה במפורש כאלמנת ר' ליב צום ריזען מווירמייזא שהתחתנה עם ר' אנשיל צום סטארטש - עטלינגער N1545. ר' אנשיל צום סטארטש היה מחותנה כי הוא היה חותן בנה מבעלה הראשון, ר' אשר אנשיל אופנהיים.

בעלה השני של מרת שרלן הגאון ר' אנשיל, נפטר תענית אסתר שמ"ו[מח]. כנראה שמרת שרלן נפטרה זמן מה לפני זה, ויש לשער שנפטרה בסמיכות לשנת ש"מ[מט].

בני החבר ר' ליווא וצאצאיהם

בני החבר ר' ליווא אופנהיים ומרת שרלן:

א] ר' אשר אנשיל צום אייזיל בפראנקפורט, נשא מרת רויזלן בת אבי חורגו ר' אנשיל כ"ץ צום סטארטש שניהם נפטרו בפראנקפורט בשנת של"ג ונטמנו זה אצל זה[נ] והקימו אבן אחת מצבה על קברם.

בניו:

1) וואלף אופנהיים צום שוערט נתגדל בבית דודו ר' משה צום שוערט נפטר י"ב שבט שפ"ג[נא].

מח. אבני זכרון מס' 306. וזה נוסח מצבתו "מהר"ר אנשיל: אספק כף אל כף ואשא קינה על איש צדיק וישר הנאסף ואננה מ' אנשיל כהן וכהנה הי' מצדיק רבים בכל פינה מוכת' בתורה וגדולה כתר כהונה גם כתר שם טוב העולה למעלה ממנה האלוף והגאון מהרר"א אשר בר שמעון הכהן ז"ל שמתי זה לציונה הנפטר ביום ב' בתענית אסתר ונספד לאחריו ביום כ"ב אדר שמו לראש פנה תנצב"ה אמן".

מט. מרת שרלן לא נזכרה כאלמנה בשום מקום. וכנראה נפטרה קודם פטירת בעלה בזווג שני. ובשנת שמ"ג נזכר בפנקסי פראנקפורט אודות ירושת ר' משה צום שוועדר ור' יוסף צום ווייסען לאוועז ומסתבר שהיה זה ירושת אמם שנפטרה זה לאחרונה. כי אביהם נפטר עוד בערך של"ב. ועפ"ז יש לשער שמרת שרלן נפטרה בסמוך לשנת ש"מ.

בבית עלמין בפראנקפורט נמצאת מצבה כזו:

ציון הלז שמתי לראש

אשה חשובה והגונה

מרת רבקה שערלן בת

ר' מאיר הכהן ז"ל

נפטרה יום ו' כ"ו שבט

של"ט לפ"ק תנצב"ה

ולפי השערת החכם שלמה עטלינגר מדובר במצבת מרת שרלן דידן.

נ. אבני זכרון 245.

נא. אבני זכרון 508.

בניו:

א. אשר אנשיל ווירמז אופנהיים צום פוקס נפ' שצ"ה

ב. יעקב ווירמז אופנהיים נפ' שפ"ח

ג. ליב אפנהיים צום גאלדען שווערט נפ' בערך שע"ז

ד. קרינל אשת זלמן כ"ץ

ה. ריזל אשת ר' טעוויל שויער

2) ברענדלין ג"כ נתגדלה בבית דודה הנ"ל, נפטרה בשנת שע"ב.

ב] מוהר"ר **משה** צום שווערד בפראנקפורט עליו בפרק הבא.

ג] ר' אברהם יוסף המכונה יוזבל צום ווייסער לאווי (LOWEN) פרנס ומנהיג בפראנקפורט ונפטר שם בין שנ"ה וששנ"ח[נב]. אשתו מרת בילא בת ר' מאיר[נג].

בנו ר' ליב בפראנקפורט.

ד] החבר ר' משה[נד] **שניאור** המכונה **הפרנס זיסקינד אופנהיים**, הוא היה ההגמון פרנס הראשון בימי ר' יוזפא שמש[נה], דר בבית המשפחה צום ריעזען בווירמיזא ונפטר שם ה' טבת שצ"א[נו].

בני ר' זיסקינד אופנהיים:

1) הפרנס יוסף אורי המכונה ווייביש אופנהיים בבית צום ריעזען הנ"ל בווירמייזא ונפ' שם כ"ג שבט שצ"ג[נז].

נב. אבני זכרון 559.

נג. אבני זכרון 431

נד. כנראה שהשם משה נתוסף לו בחליו היות והיה לו אח בשם זה וכמנהג אשכנז בימי קדם ששם הנוסף השימו בראש והרבה פעמים היו משתמשים בשם "משה" ולא היו מקפידים להוסיף שם אף אם היה להם אח באותו שם.

נה. מנהגי וורמייזא ליוזפא שמש חלק ב' עמ' רנ"א.

נו. עטלינגער "ווארבאמערקונד צום וויסער לאווין" בספרו "מורה דרך" ינק אותו מתוך ה"גרינער בוך" ועי' עמ' 11 שורה אחרונה בהזכרת נשמות ווירמייזא קובץ על יד.

נז. הזכרת נשמות ווירמייזא עמ' 13 שורה 4 "הפרנס כמר יוסף אורי בן החבר רבי משה שניאור" ובמלואים.

2) יהודה משה המכונה ליווא אופנהיים צום הלבן מאנד בווירמייזא ונפטר שם ד' ניסן שצ"ה[נח].

3) שרה רחב אשת הגאון ר' שמעון וואלף[נט] בן ר' משה יהודה אופנהיים[ס] מחבר ספר "נחלת בני שמעון" כ"י. ונמצא ממנו ספר "מאמר זה הכלל" בכ"י על כל

נח. הזכרת נשמות ווירמייזא עמ'13 שורה 11 ובמילואים.

נט. הוא מוהר"ר וואלף ווירמייז"א המובא בהקדמת הגאון בעל תוס' יו"ט למשניות סדר טהרות וז"ל שם "אמר יו"ט בסייעתא דשמיא מלתא אסתייע דחד מן קאמיא . . . דחיבורי דנא הוי חזי אמר רזי לי רזי דידעת אנא ובקושטא קאמינא דבוורמייז"א קהלא קדישא איתא **חד מדרבנן ופרישא די שמיה מהר"ר שמעון וואלף במהר"ר יהודא ליוא אופנהיים** ובידיה אנא חזית טורי אבני גזית על סדר טהרות פרישא מהללה מרבן של כל הגולה הוא הגאון מוהר"ר מאיר מרוטנבור"ק הידועה . . . וכאשר תכתוב למהר"ר וואלף ספר לשלוח לך אותן אמרי שפר הנה אנכי ידעתיו ובטובו הכרתיו כי את הטוב אל ימנע והוא מן הנמנע וכשמעי שמועה הטובה קבלתי עלי לחובה לטרוח בגופי ומאודי להביאה אלי ידי ובהגיע דברי ומכתבי אל האלוף הנזכר כה אמר מכותלי מכתבו ניכר כי אנשים אחים אנחנו שארי בשר וקרובים דאימא רבא דידיה ודידי אחיות היו מבני טובים...". ובעל התוס' יו"ט מביא דברים בשמו עי' תויו"ט כלים פרק ב' משנה ו', אהלות פ"ג משנה ב' ועוד. איך היה קרובו של בעל התוס' יו"ט? לא היה ביכולתי לברר. מוהר"ר וואלף נזכר ג"כ בזכרונותיו של ר' אשר לוי שנכתבו בשנות ש"פ -ש"צ (נדפסו בברלין תרע"ג עם הערות מאת ד"ר משה גינזבורג) כשהוא מזכיר כל גדולי אשכנז בימיו מציין לחכמי ווירמיישא: "מוהר"ר אלי' בווירמש גם **מוהר"ר וואליף** ומוהר"ר וייבלמן ומוהר"ר מענדל ומוהר"ר אייזק גינצבורק כלם בווירמיישא". ב"מוהר"ר וואליף" כוונתו על הגאון ר' שמעון וואלף אופנהיים (ולא כמו שכותב ד"ר גינזבורג בהערותיו שהכוונה על המלמד אהרן בנימין וואלף בן מוהר"ר גרשון שנפטר בשנת תל"ב בווירמיישא כי לא מצינו על ר' אהרן בנימין וואלף התואר מורנו או גאון, תוארים שהקפידו עליהם מאוד בתקופה ההיא). וראיתי בקטלוג של וואכשטייו (מנחת שלמה ווינא תרע"ב) מס' 703 "דרך שיח . . . כללי . . . הדקדוק. . . הכינו . . . כמהר"ר יודא ליווא בהמנוח כהר"ר שמואל זנוויל זצ"ל אופנהיים מווירמיישא נכד . . . כמהר"ר שמעון וואלף אופנהיים זצ"ל הנז' בכ"מ בספר תוספת יו"ט", הספר דרך שיח נדפס בפרנקפורט תנ"ט, וואכשטיין מעיר שם בצדק שמוהר"ר שמעון וואלף אופנהיים הנזכר הוא המחבר ספר נחלת בני שמעון. ועי' בהסכמת הגאון ר' דוד אופנהיים לספר מטה יהודה (אופי באר תפ"א) מאת המחבר דרך שיח, שמכנהו ש"ב ולפי מה שכתבנו, הקירבה מבוארת, שכן זקנו של הגאון ר' דוד אופנהיימר היינו הפרנס ר' שמעון וואלף בן מוהר"ר יוסף יהודא ליב אופנהיים היה שני בשני עם הר' שמואל זנוויל אופנהיים אבי המחבר ספר דרך שיח ומטה יהודה הנ"ל.

ס. ר' משה יודא אולי הוא הר"ר משה יהודא בר אליעזר אופנהיים הנזכר בהזכרת נשמות עמוד 9 שורה 32 וכנראה שגם הוא שייך למשפחת אופנהיים דידן ממה שכתבו עליו מגזע אופנהיים אמנם לא עלה בידי לברר אופן הקירבה. בן נוסף שלו מוזכר בספר הזכרת נשמות קהלת ווירמיישא עמ' 17 "הזקן רבי משה יעקב בן הפרנס כהר"ר משה יהודא בעבור שהשכים והעריב לבית התפלה זה כמה שנים וגם כתב מחזור יפה כמנהג ק"ק ווירמיישא

מאמרי רשב"ג במשניות ס' זרעים הנוגעים לדין ופסק הלכה[סא] הסכמתו נמצאת על ספר מכלול יופי על קהלת לר' אליהו ב"ר משה לואנץ (אמשטרדם תנ"ה) כאשר חותם: "שמעון וואלף בכמ"ר משה יהודה ליווא מגזע אופענהיים חותם ברביעי בשבת לס' את העדות אשר אתן אליך שצ"א"[סב] וכך כתבו עליו בספר הזכרות נשמות דוורמיישא[סג]: "ר' וואלף אופנהיים -האלוף הגאון מהר"ר שמעון בן החבר ר' משה יהודה זצ"ל בעבור שמרביץ תורה בישראל וזיכה הרבים בחיבורו נחל בני שמעון . . . נפטר ונקבר יום ג' ט' אדר שצ"ב לפ"ק".

בניו:

א. בנו ר' יוסף יוזלן[סד]

ב. ר' אשר אנשיל ג"ץ [גבאי צדקה] בוורמייזא, היה חתן הגאון ר' שמשון בכרך מחבר ספר חוט השני, אבי הגאון בעל החות יאיר[סה]

ג. החבר ר' אורי וייבש נפטר ג' שבט ת"א לפ"ק[סו]

ד. הר"ר שמואל זנוויל צום אלטין וואלפין[סז]

4) עדיל אשת ר' זלמן בן מענדל קרעבס בפרנקפורט.

5) אנשיל.

וקנה הנייר והדיו גם שכר הקשירה הכל מכיסו ונדבו לצדקה פה למכרו מדי שנה בשנה בכל ר"ה וי"כ או להתפלל מתוכו החזן גם נתן ששה זהובים לצדקה [נ"ב יוקיל אופנהיים] ובמאמר "די ווארמסער מנהג-בוכער" של א. עפשטיין בספר "תהלה לדוד" (ברעסלויא תר"ס) אודות ספרי המנהגים דקהילת ווירמייזא מדבר ג"כ אודות מחזור כ"י הלז שנכתב בשנת שפ"ג "ר' יעקב המכונה יוקל בן האלוף הפרנס כהר"ר משה יהודה זלה"ה ממשפחת אופנהיים כתב בידו מחזור כמנהג ווירמייישא באופן שהש"ץ יתפלל מתוכו או שימכרו אותו . . .". ר' יוקיל אופנהיים נפטר כ"ז כסליו ונקבר ביו' ד' כ"ח כסלו ת"ח (מילואים להזכרת נשמות).

סא. אוה"ס לבן יעקב אות מ' סי' 169.

סב. העתקתי ממאמרו של נח הלל שטיינשניידער מווילנא הנמצא בגן פרחים (ווילנא תרמ"ב).

סג. עמ' 12 שורה 22.

סד. הזכרת נשמות ווירמייישא עמ' 12 שורה 21.

סה. הזכרת נשמות ווירמייזא עמ' 15 שורה 15 ובמלואים ועמ' 13 שורה 37. ועפ"ז תבין למה קורא הגאון ר' שמשון את ר' נתן גרינהוט (נכד ר' ליב אופנהיים בנו של ר' משה אחי' של אם חתנו הנ"ל) מחותנו אמנם כנראה שהיה מחותנים גם באופנים אחרים.

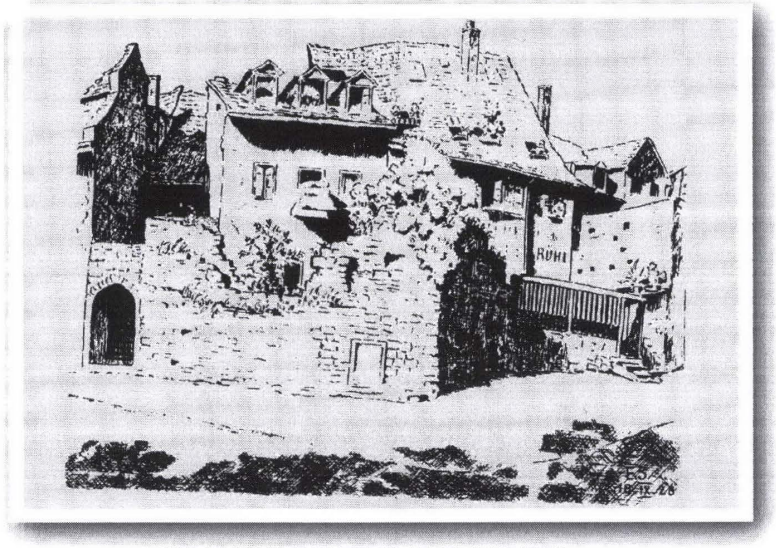
סו. הזכרות נשמות ווירמייישא עמ' 16 שורה 23 ובמילואים.

סז. הזכרת נשמות ווירמייישא עמ' 17 בראשו ובמנחת שלמה של וואכשטיין הנ"ל.

פרק ב

הפרנס ומנהיג הרבני מוהר״ר משה אופנהיים ז״ל ותקופתו

מבין בני החבר ר׳ ליווא אופנהיים זצ״ל הצטיין במיוחד בנו רבי משה מפרנקפורט כמנהיג ציבורי ממדריגה ראשונה. **הפרנס ומנהיג הרבני המפורסם כמוהר״ר משה אופנהיים ז״ל**[סח] דור שני למשפחת אופנהיים בנו של **החבר ר׳ ליווא אופנהיים, היה** מנכבדי מנהיגי וגדולי ק״ק עיר ואם בישראל פראנקפורט על נהר מיין, למעלה מחמישים שנה, משל״ג (1573) עד לפטירתו בשנת שפ״ו (1626), שהיתה תקופה סוערת בדברי ימי היהודים במדינת אשכנז בכלל ובחיי יהודי פראנקפורט בפרט. גלי צרות עברו עליהם, ממלשיניות גירושים ורדיפות. בעיתים קשים אלו העמיד הקב״ה לעמו אישי ציבור נאמנים כאשר ביניהם בולט דמותו של שתדלן מסור העומד לנס עמו **הפרנס ומנהיג כמוהר״ר משה אופנהיים** אשר עמד בפרץ ולפני מלכים התיצב לחנן ולבקש בעד אחיו. והרבה פעל ועשה לטובת אנשי קהילתו ויתר אחיו היהודים בכל מדינת אשכנז.

הבית שדרו בה בני משפחת אופנהיים בווירמייזא

סח. לשון השער של הספר מגדל דוד פראנקפורט תס״ב מאת נכדו ר׳ דוד גרינהוט.

מוהר"ר משה אופנהיים נולד בווירמייזא בערך שנת שי"ב[סט]. חינוכו קבל בבית אביו ומן הסתם למד גם עם בחורי חמד ושארי הלומדים שישבו בהישיבה שאחורי ביהכ"נ של רש"י ושם שמעו הפילפולים מרבינו ר' יעקב בר חיים דודו של המהר"ל מפראג[ע] ששימש בשעתו כאב"ד וראש ישיבה בווירמייזא[עא].

כשהגיע לפרקו לקחו אחד מנכבדי קהילת פרנקפורט ה"ה, **החבר ר' יצחק אפרים המכונה גומפרכט פון פריעדבערג**[עב] פרנס ומנהיג בפרנקפורט, לחתן לבתו[עג]. החתונה התקיימה בערך בשנת של"א[עד] וכנהוג עבר החתן **כמוהר"ר משה** לגור בצל חותנו, ומאז נהיה לאחד מתושבי העיר פראנקפורט[עה].

כשהתישב בפראנקפורט דאג לקיים מאמר חכמינו טוב תורה עם דרך ארץ, והתחיל לנהל עסקים בשותפות עם אחיו ר' יוסף. וה' הצליח דרכם ובשנת של"ה כבר היה להם קרן של שמונים עד מאה אלפים גולדין. הם סחרו בסחורה של משי ושארי סחורות יקרות.

ביחד עם עסקיו הִרבה ר' משה לשקוד על התורה ביחד עם גאוני וגדולי פראנקפורט, ביניהם היה ת"ח גדולים ומפורסמים כמו האב"ד הגאון ר' אליעזר טריבש וממלא מקומו ר' אברהם נפתלי הירץ הלוי, ר' עקיבה פראנקפורטר מייסד

סט. עטלינגער עפ"י השערה ממה שחתונתו היה בשנת של"א.

ע. מבוא לספר המנהגות ווירמייזא מאת ר' ישראל מרדכי פלס עמ' 29.

עא. על הנהגת הישיבה בווירמייזא עי' מנהגים דק"ק ווירמייזא מאת ר' יוזפא שמש סי' רצ"ב.

עב. אבני זכרון 230 "החבר ר' גומפרכט ז"ל אשא כפי אל השמים עיני עיני יורדה מים לאיש צדיק ונאמן פרנס והמנהיג הקהלה החבר ר' יצחק אפרים בן החבר ר' שלמה ז"ל נפטר ונקבר בערב שבת י' חשון שנת ש"ל תנצב"ה א"ס".

עג. שמה מקום קבורתה ופרטים אודותה אינם ידועים.

עד. עטלינגר עפ"י מה שמצינו ר' משה משלם שכר דירה בשנת של"א וא"כ כבר היה נשוי אז. מזה שהוא דר בבית צום שוורצ וגם מפורש שהיה גיסו של ר' משה צום אפעל שהיה חתן ר' גומפריכט פריעדבערג שדר בבית צום שוורצ מוכח שר' משה היה חתן ר' גומפריכט.

עה. כשנפטרה זוגתו הראשונה בתה של החבר ר' אפרים גומפרכט נשא ר' משה בשנת ש"ס מרת הינדל אלמנת ר' יוסף צום שטעג בת ר' מיכאל צונז צום זון מפראנקפורט, (ה"ה אבי זקנו של משפחת צונץ בפרנקפורט, מנכדיו הגאון ר' יונתן אייבשיץ ועוד גדולי ישראל). היה לה בן מזיווג ראשון בשם פייביש אשר כבר היה נשוי, גם בנו של ר' משה, ר' ליב, היה כבר נשוי, אמנם בתו שרל היתה עדיין פנוי'.

הקופות שהיה דרשן בזמן ההוא, ואשר המקובל ר׳ אליהו לואנץ בעל שם היה תלמידו שם, ובין אריות אלו התעטר הרב משה דידן בתואר מורינו[עו].

מוהר״ר משה גמל חסד בגופו ובממונו. הכניס לתוך ביתו יתומי אחיו המנוח ר׳ אנשיל[עז], הילד וואלף ואחותו ברענדלן, גידלם ודאג לכל צרכיהם עד שהכניסם לחופה אף השתדל לבנות בית עבור בן אחיו וואלף[עח] ור׳ וואלף המשיך לדור באותו בית עד סוף ימיו.

מוהר״ר משה היה עסקן חרוץ שפעל הרבה לטובת בני קהילתו זכה להתמנות על ידיהם להיות מפרנסי הקהלה כמה פעמים. ובמצבים הכי קשים היה מוהר״ר משה אופנהיים מאלו שניהלו העדה הקדושה. כשפותחים פנקסי הקהלה מוצאים אנו שמה שמו וזכרו הרבה פעמים.

תלאות גדולות ומארעות רבות פקדו קהלה הקדושה פראנקפורט דמיין בשעתו ומוהר״ר משה כמנהיג נאמן לקח חבל בניהול הקהלה. נרחיב קצב הדיבור אודות מאורעות אלו המגלים הרבה אודות מצב היהודים באשכנז של ימי קדם[עט].

כשתדלן לקהילת פרנקפורט בעת צרתן

שני מאורעות גורליים שזעזעו את מוסדי הקהילה אירעו בקהילת פרנקפורט בימי חיי רבי משה, והוא הי׳ אז ראש המדברים. מאורע אחת היתה פרשת המלשינות נגד הוועד של שנת שס״ג ומאורע השניה היתה מרידת פעטמילך והגזירות שבאו בעקבותיה ונס ההצלה ופורים ווינץ הנץ שקבעו לזכר הנס.

פרשת המלשינות היתה כאשר עמד יהודי מלשין ומסר עדות מסולפת נגד היהודים שהשתתפו בהאסיפה והוועד שהתקיים בשנת שס״ג לפ״ק. לפי מסורת אשכנז העתיקה היה וועד דבני מדינת אשכנז שהיו מתאספים שם מדי פעם בפעם למען חיזוק הקהילות ותיקנו תקנות לחיזוק הדת והנהגת הקהילות תיקונים בעניני המלבושים, בעניני כשרות, בעניני גביית המיסים וכדומה. המומר המוסר הלשין על בני הקהילו באמרו שכוונת הוועד הוא לחתור ולמרוד בסמכותו של

עו. עי׳ רבני פרנקפורט לר׳ מרדכי הורוויץ פרק רביעי.

עז. ר׳ אנשיל וזוגתו מרת . . . נפטרו שניהם בשנת של״ג.

עח. ר׳ וואלף נפטר בשנת שפ״ב אבני זכרון מס׳ 508.

עט. ראה הסיפורים בארוכה בנספח, כאן בפנים המאמר הבאנו רק תמצית הדברים.

המלך ושריו. כשהגיעו דברי המלשין לאזני המלוכה, דרש המלך שיעשו חקירה ודרישה וק"ק פ"פ דמיין שם נתקיים הוועד עמדה בסכנה גדולה..

הדרישות והחקירות נמשכו חדשים רבים. בין אלו שהגינו בגאון ועוז על בני קהילתם ועל יהודי אשכנז בכלל מצינו את מוהר"ר משה המכונה בפרוטוקולים של דו"חות הקומיסי' "הראבינער משה צום שווערט". מוהר"ר משה הסביר "שהתקנות אין להם שום פגיע באיזה מושל יהיה מי שיהיה קיסר או מלך[פ]" ועל הטענה ש"פרנסי ורבני אשכנז רצונם לשלוט על היהודים וזהו מרד נגד המלך ושריו." השיב הפו"מ מוהר"ר משה "איך אפשר לכנות תקנות נגד לוקסוס במלבושים ובמאכלים תקנות אודות יושר במשא ומתן וכהנה כמרידה וכי אין ליהודים הזכות ע"י דיינים לעשות סדרים בהנהגות קהילותיהם"[פא].

מאורע שני' שהי' לה תוצאות טרגיות היתה כאשר בעיר פרנקפורט התפרצה מרידה עממית נגד שלטון מועצת העיר דפרנקפורט דמיין אך כיוונה חיציה במיוחד נגד היהודים והעלילו עליהם שהמה עושקים את כלל האוכלוסיה הלא יהודית. בראש המרד ניצב איש בשם וינץ הנץ פעטמילך, הוא הסית את ההמון ועשה שמות בהקהילה. רבי משה נסע אז להשתדל לפני המלך, אך דוקא ההשתדלנות הציתה את חמת המורדים ביתר שאת, ושפכו את חרון אפם נגד ר' משה ונגד הקהילה, עד שהוכרחו בני הקהילה לעזוב את העיר על נשיהם וטפיהם ונכסיהם. הצרה היתה גדולה עד שבסופו של דבר השתלט המלך על המורדים והקהילה חזרה על מכונה ולשם זה אף קבעו יום שמחה שנקרא פורים וינץ הינץ[פב].

מן הכלל אל הפרט: פרקים בחייו הפרטים

גם בחייו הפרטיים עברו על מוהר"ר משה הרפתקאות שונות. אמנם מאורע אחת פרטי שאף נגע לחיים הקהילתיים היתה עסק ביש שקרה עם אחד מבני אָחיו ר' יוסף, בשמו מאיר. מסיבה בלתי ידועה עזב מאיר את דת אבותיו והשתמד ל"ע בלקחו אתו שלשה ילדיו הקטנים. אשת המומר, אשה כשרה והגונה, נשארה נאמנה לה' ולתורתו ולחמה בעוז, בעזרת דוד בעלה מוהר"ר משה ושאר בני המשפחה להחזיק עכ"פ את ילד קטן ורך שהיה עדיין אצל אמו שיוכל להשאר בין היהודים. האב המשומד ניהל תעמולה קשה נגד בני המשפחה והגיש טענות

פ. קראקואיר די גישיכטע די יודען אין פראנקפורט עמ' 347.
פא. קראקואיר די גישיכטע די יודען אין פראנקפורט עמ' 350.
פב. על המאורע בארוכה ראה להלן בנספח.

ותביעות נגד מוהר"ר משה ונגד הגאון האב"ד מוהר"ר פתחי', בני המשפחה והאב"ד סבלו רבות מחמת עלילות אלו. בפנקסי העיר מצויים מסמכים רבים אודות מומר זה ותביעותיו הן בנוגע לבן הקטן והן בעניני ממונות נגד כמה אנשים. בסופו של דבר ברח המומר לליפציג חזר בתשובה ושב לדת יהודית, אמנם לדאבונינו ולדאבון כל בני המשפחה ילדיו כבר נשארו אצל הנוצרים.

מאורע עגום נוסף קרה בעת נשואי נכדתו מרת הינדכן להרה"ג מוהר"ר זנוויל גלהויזר אחד מיקירי וגאוני ק"ק פראנקפורט. מוהר"ר משה אופנהיים היה מעורב בהסכסוכים ודברי ריבות שפרצו עקב נשואין אלו.

פרטי הסיפור היו כך. מקדמת דנא הי' וועד של עשר בעלי בתים קצינים ראשים וטובים שניהלו ענייניהם של יהודי פראנקפורט. לוועד הזה קראו "צעהנערס" כלומר וועד מורכב מעשרה אנשים. אנשי הוועד בדרך כלל שמשו למשך ימים רבים ולא היו מתחלפים רק במקרה של העדרו של אחד מחבריה. כמובן לא כל אנשי הקהלה היו שבעים רצון ממצב הדברים. בהשתדלות האב"ד הגאון רבינו פתחיה עשו סדרים חדשים בניהול הקהלה ולצד הצעהנירס, נתמנו גוף של חמשה חשובים שיתעסקו גם הם בניהול הקהלה לגוף זה קראו פינפערס היחסים בין שני גופים אלו לא היה טובים כ"כ.

אחד מהפינפיר היה הרה"ג מוהר"ר זנוויל גלהייזר. הוא היה אברך בא בשנים בעת שנתארס עם נכדתו של מוהר"ר משה מרת הינכן בת בנו מוהר"ר ליב. לאידך היתה הכלה בתולה בת י"ג שנים. כשהגיע עת החתונה בשנת שפ"ב באו הכלה מרת הינדכן הוריה מוהר"ר ליב אופנהיים וזוגתו מרת פרומיט זקנה מוהר"ר משה אופנהיים ואשתו ביחד עם הגאון ר' פייטל תאומים אב"ד דקהלת ווירמייזא[פג] אל השמחה.

ה"צעהנערין" ראו מקום לערער על ה"פינפער" היות והכלה היתה בת י"ג שנים ור' זנוויל היה מבוגר הרבה ממנה. ה"צעהנערין" סדרו שאף א' לא ימכור יין בעד החתונה. על ידי זה הכריחו ר' זנוויל לעזוב את מעמדו כ"פינפער". היה רעש גדול בתוך הקהלה ואיומים להטיל חרם. הריב נתגלגל למועצת העיר של

פג. הרה"ג ר' נתן פייטל תאומים אב"ד ווירמייזא ואח"כ בווין מחותנו של הגאון בעל הסמ"ע מחבר הספרים דרושים לכל חפציהם קראקא שס"ט ומנחת נתן קראקא שע"ג נדפסו מחדש בסוף ספר בגדי אהרן לר' אהרן תאומים שיצא לאור ע"י ישיבת צאנז תשמ"ז עי' שם במבוא פרק א' הערה 12.

פראנקפורט אשר כל סדרי הקהלה התנהלו על פיהם, והם חקרו ודרשו יותר מעשרים אנשים מאנשי הקהלה, בטענה שהיהודים רוצים לפרוק עול המלוכה. ואף מוהר"ר משה הוכרח לעמוד לפני חוקרי מועצת העיר[פד].

כפי היוצא מפנקסי הקהלה היה מוהר"ר משה אופנהיים מעורב גם בניהול סדרי העיר בבניית בתים חדשים ברחוב היהודים וכדומה שכן הכל היה צריך אישור מפרנסי העיר. דוגמא אחת קטנה: בשנת שע"א מצינו איך שמוהר"ר משה נתן אישור לר' הירץ צום שווארצן הירש לבנות תנור לאפיית מצות אחורי ביתו.

פטירתו וצאצאיו

מוהר"ר משה נפטר זקן ושבע ימים, אחרי שנים רבות של פעילות למען קהילתו, בפורים שנת שפ"ו ונקבר בבית החיים בפ"פ[פה].

וזהו נוסח מצבתו:

הפרנס מהר"ר משה אופנהיים

פור נהפך לאבל

כנעדר ממנו מתבל

שבר שלשלת וחבל

יסוד עולם מלחבל

האלוף מהור"ר משה בן ה"ה יהודה זצ"ל

נפטר ביום ה' בפורים שפ"ו לפ"ק

תנצב"ה

פד. לדוגמא יש להביא ב' עדיות אלו.

אויב ניקסט שמואל צום שטראוס אין דער קהל שטוב גיזאגט האט ווידער דעם רבינער די פינפיר נישט אין חרם האלט

עס איין געשריי אין דער גאס גיגאנגען אם פרייטאג די הויכצייט ניקסט פארגיין . . . ווי דאן אויך בשבת די גיווויינליכע מאלצייט ניקסט גיהאלטען ווערד.

פה. אבני זכרון 544.

בני מוהר"ר משה אופנהיים צום שווערט [פו] (מזיוו"ר[פז]):

א) ר' יוסף יהודא ליב (להלן פרק ג).

ב) שרה המכונה שרלן (נקראת כן ע"ש זקנתה מרת שרה אשת ר' ליווא אופנהיים מווירמייז"א) נפטרה בפראנקפורט[פח] כ"ז אדר שצ"ג וכך רשמו בפנקס הזכרת נשמות בפראנקפורט: "יזכור אלקים את נשמת שארלה בת ר' משה אופנהיים עם נשמת אי"ו שרר"ו שבג"ע נפטרת כ"ז הנ"ל [אדר שצ"ג][פט] נוסח מצבתה[צ] "שארלין בת הפרנס מוהר"ר משה אופנהיים אשת זנוויל האז צום גאלדין . . . כ"ז אדר שצ"ג, האבן הזאת שמתי מצבה להאשה חשובה יקרה וישרה זכה וברה במעלות המדות נכתר' לשמים ולבריות אהובה בכל מדה טובה קצובה ובכל מעלות היתה שלימה מ' שארלין בת מוהר"ר משה ז"ל תנצב"ה".

מרת שארלין היתה אשת הפרנס ר' שמואל המכונה זנוויל בן ר' יששכר האז צום גאלדן באר, נפטר בפראנקפורט ז"ך תשרי תי"ז לפ"ק. הנה נוסח מצבתו[צא]: "הפרנס הנדיב הר"ר זנוויל האז זצ"ל ז"ך תי"ז לפ"ק, נצחו עליונים את התחתונים ותפסו את ארון הקודש מעדת זקנים תל שהכל אליו פונים גמר חסיד ספו תמו אמונים הארץ חשך בעדו מצעקת אביונים הפרנס הר' שמואל בר יששכר זצ"ל" וכך רשמו בפנקס הזכרת נשמות בפראנקפורט "יזכור אלקים את נשמת החסיד והעניו הפרנס וגובה כהר"ר שמואל בר יששכר בער עם נשמת אי"ו שרר"ו עבור שעשה בה"כ לא-ל שוכן רמים מכניס אורחים עניים ואביונים וקבלן בסבר יפות פנים ועשה תפלתו בבקשה ובתחנונים והי' חד מחברה קדישא ג"ח

פו. עטלינגר באלה תולדות אצל ר' משה אופנהיים צום שווערט כותב עוד בן גומפרכט ובאמת הוא היה נכדו בן בנו ר' ליב כפי שכתבתי אצל בני ר' ליב. ובהמגלת יוחסין הוסיף בן בשם ר' ישי שנפטר בשמ"ח אבל באמת הוא בנו של ר' גומפרכט הנ"ל כפי שמוכח באלה תולדות בערכו. עטלינגר 577.

פז. זוו"ש של ר' משה היתה מקודם אשת ר' יוסף שטיג ובמקורות משנת שנ"ט עדיין היא נקראת אלמנת ר' יוסף וא"כ כשנולדו בניו שהרי בנו התחתן כבר לכל המאוחר שנ"ח עדיין לא התחתנה עמו וצ"ע מש"כ שלמה עטלינגער בהקדמה לבית צום ווייסער לאווי אשר אם בניו היתה הינדל אמנם בספר היחס כותב שהם בני זווג ראשון.

פח. אבני זכרון מס' 616.

פט. פנקס הזכרת נשמות פראנקפורט.

צ. אבני זכרון מס' 616.

צא. אבני זכרון מס' 815 שם נכתב בטעות האן.

וקברנים היטב לאחרים קרובים ורחוקים וכל יתר מעשיו ה"ה כתובים עם צדיקים גמורים גם נתנו יורשיו אך זהו' לצדקה בשכר זה תנצב"ה עם צדיקים ושבג"ע אמן נפטר בשם טוב ר"ז תשרי תי"ז ל' ונקרא כהר"ר זנוויל האז צום גולדין בערן".

פרק ג

מוהר"ר יוסף יהודא המכונה ליב אופנהיים מפראנקפורט

בנו של הפו"מ מוהר"ר משה אופנניים הי' רבי יוסף יהודה שהלך בדרכי אבותיו. מוהר"ר **יוסף יהודא** המכונה ליב אופנהיים נולד לאביו מוהר"ר משה בפראנקפורט בערך בשנת של"ז[צב]. בשנת שנ"ה נשא מרת **פרומיט** בת הפרנס ר' **שמואל אברהם** בן ר' **אליעזר בלין**[צג] מווירמייז"א ודר בבית אביו צום שוועדר בפראנקפורט. ר' ליב חזר לבית חותנו בווירמייזא אחר שנת שנ"ח[צד] ואולי בעת גירוש פעטמליך הנ"ל (שנת שע"ד).

ברשימת הבתים בווירמייז"א בשנת שע"ה מציינים בבית צום קאנטן "אברהם וגורטרוט עם חתנם ליב עם ארבעה ילדיהם וואלף, הירש, הינדשע, פנוים צום קאנטען, וגומפריכט מאורס עם א' מפראנקפורט".

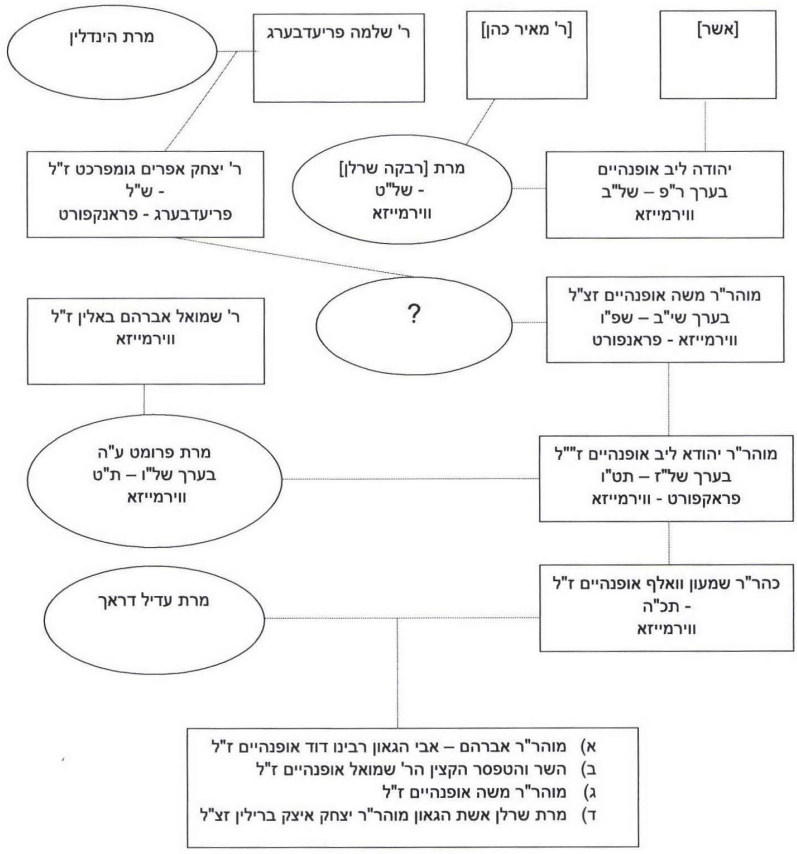
כמו אבותיו אף הוא הי' פרנס ממדריגה ראשונה וכאשר הגיע לוורמייזא השקיע את עצמו בעניני הכלל. בווירמייזא סבלו היהודים מגירוש בשנת שע"ה שנה אחר גירוש פראנקפורט, ומוהר"ר **יוסף יהודא** המכונה ליב אופנהיים היה מאותם השתדלנים שעשה לטובת אחיו כמתואר בספר מעשה נסים לר' יוזפא שמש דק"ק ווירמייזא[צה]:

צב. עטלינגר בסדר היחס 773M.

צג. ממשפחת רבנים מפורסמים בווירמייזא עי' בקובץ צפונות ב' מאמרו של הרב ישראל מרדכי פלס אמנם פרטים רבים אודות תולדות המשפחה ההיא עדיין טעונים בירור.

צד. שמו נמצא על כמה מסמכים אודות הבית צום שוועדט בשנות שנ"ז שנ"ח ועוד עי' עטלינגר יחוס 773M ועי' שם. 387L שכותב שבנו וואלף נולד בווירמייז"א ש"ס וזה סותר מה שכותב כאן, שהיגר לווירמייז"א אחר מרידת פעטמילך בשנת שע"ד, אמנם זה ברור שבשנת שע"ה היו בווירמייז"א.

צה. הועתק בספרו של שלמה איידלברג "ר' יוזפא שמש דקהילת וורמיישא" ירושלים, תשנ"א (עמ' ע"ג).

[אשר]
[ר' מאיר כהן]
ר' שלמה פריעדבערג
מרת הינדלין
יהודה ליב אופנהיים
בערך ר"פ – של"ב
ווירמייזא
מרת [רבקה שרלן]
- של"ט
ווירמייזא
ר' יצחק אפרים גומפרכט ז"ל
- ש"ל
פריעדבערג - פראנקפורט
מוהר"ר משה אופנהיים זצ"ל
בערך שי"ב – שפ"ו
ווירמייזא - פראנפורט
?
ר' שמואל אברהם באלין ז"ל
ווירמייזא
מוהר"ר יהודא ליב אופנהיים ז""ל
בערך של"ז – תט"ו
פראקפורט - ווירמייזא
מרת פרומט ע"ה
בערך של"ו – ת"ט
ווירמייזא
כהר"ר שמעון וואלף אופנהיים ז"ל
- תכ"ה
ווירמייזא
מרת עדיל דראך
א) מוהר"ר אברהם – אבי הגאון רבינו דוד אופנהיים ז"ל
ב) השר והטפסר הקצין הר' שמואל אופנהיים ז"ל
ג) מוהר"ר משה אופנהיים ז"ל
ד) מרת שרלן אשת הגאון מוהר"ר יצחק איצק ברילין זצ"ל

"**תיכף** אחרי שגירשו את היהודים, הלכו המורדים וכמה מהעירונים אתם אל בית הכנסת והרסו אותו כולו. ומבית הכנסת של הגברים ושל הנשים לא נשאר כי אם ארון הקודש... אז שלחו היהודים אל הקיסר את **הפרנס רבי ליב אופנהיים** ועמו עוד פרנס אחד.

הקיסר מינה את הדוכס מפפאלץ ואת הגרף מדרמשטאט ואת הבישוף משפייאר קומיסארים, ושלח אותם בראש חיילים לוורמיישה. הם כבשו את העיר וחיכו שם עד שיבואו ההוראות מאת הקיסר.

כאשר צבא הדוכס כבש את וורמיישא, הם הכניעו את המורדים הפורעים. ובראש חודש שבט באותה השנה, באה הגאולה, המגורשים חזרו לוורמיישא ושבו איש לביתו, וכל רכושם נמצא.

ציור של גירוש יהודי וירמייזא בשנת שע"ה

בשנת שפ״ב בא ר׳ ליב וזוגתו פרומיט ביחד עם האב״ד דווירמייזא הגאון ר׳ פייטל תאומים[צו] לפראנקפורט, לחוג חתונת בתם מרת הינדל עם הגאון ר׳ שמואל גלהויזר מחשובי התלמידי חכמים בפראנקפורט ואחד מדייני הקהלה (ועי׳ לעיל פרק ב׳ אודות הסכסוך בשעת החתונה).

בסוף ימיו חזר ר׳ ליווא לפראנקפורט ומינוהו לפרנס וגזבר בהקהלה.

נפטר שם ביום ד׳ ער״ח ניסן תט״ו.

זהו נוסח מצבתו[צז]:

האלוף הפרנס מהר״ר **ליב אופנהיים**
האבן הזאת שמתי מצבה על ראש ארי׳ לביא
ה״ה פרנס הדור וגובה הקהלה המוציא והמביא עמד בפרץ ועסק
באמונה יראת ה׳ אוצרו חכם עדיף מנביא
מהר״ר יוסף יהודה במהר״ר משה ז״ל אופנהיים
נפ׳ ונק׳ ביום ד׳ ער״ח ניסן תט״ו לפ״ק
תנצב״ה

ובפנקס הזכרת נשמות פראנקפורט כתוב:

יזכור אלקים את נשמת ה״ה הישיש מוהר״ר יהודא במוהר״ר משה עבור שהיה פרנס הדור ומנהיג הקהלה בלי עילה ויתנו יורשיו אך זהובים לצדקה בשכר זה תנצב״ה עם צדיקים שבג״ע אמן נפטר ער״ח ניסן תט״ו ונקרא הישיש כמוהר״ר ליב אופנהיים

בפנקס חברא קדישא נרשם ״הישיש ליווא אופנהיים באגראבען נעבין זיין פרוי פרומיט״.

צו. מוהר״ר נתן פייטל תאומים אב״ד ווירמייזא ואח״כ אב״ד ווינא מחבר הספרים ״דרושים לכל חפציהם״ קראקא שס״ט ו״מנחת נתן שם שע״ג, נדפסו מחדש בסוף ספר ״בגדי אהרן״ בהוצאת מכון ספרי קדמונים שע״י ישיבת צאנז תשמ״ז. ועי׳ בהמבוא המצוים של הרה״ג ר׳ בנימין שלמה המבורגר עמ׳ 9 הערה 12 מקורות לתולדתו.

צז. אבני זכרון 801.

זוגתו פרומיט וצאצאיו

אשתו פרומיט נפטרה בשנת ת"ט וכך רשמו בפנקס הח"ק:

1649 שטארב פרימט אשת הפרנס ליווא אופנהיים ביגראבען נעבען דאס פרוי זנוויל געלהויסער (בתה הינדלן) און נעבין שרלן אופנהיים פרוי דאס זנוויל האז (אחות בעלה).

ובפנקס הזכרת נשמות פראנקפורט:

יזכור אלקים את נשמת הגבירה מרת פרומט בת שמואל אברהם עם נשמת אי"ו שרר"וצח עבור שהיתה צנועה והגונה ונתנו יורשי' לצדקה אך ... תנצב"ה עם צדיקים ושבג"ע אמן, נפטרת ט"ו שבט תט"ל והית' אשת הפרנס כהר"ר ליב אופנהיים.

להפרנס ר' ליווא אופנהיים וזוגתו פרומיט היו כמה בנים ובנות, כולם אנשי שם פרנסים ומנהיגים בקהלתם. מהם שדרו בפראנקפורט ומהם בווירמייזא אך נרשמו ג"כ אצל הקהלה בפרנקפורטצט.

בניו:

א. הקדוש רבי אפרים גופרמכט שנהרג.

ר' אפריםק המכונה גופמרכט (על שם אבי זקנו ר' גומפריכט מפרידבורג) נהרג בצעירתו על קידוש השם בליל ה' ח"י חשון שנת שפ"ה לפ"ק בדרך בין ורנקטייל לשפייר והובא לקבורה בווירמייזא ביו' ו' עשרים וששה ימי' בחדש חשון כמעט עם כניסת שבת קדש פ' חיי שרה. שם אשתו **שיינלה**. בנו הוא ר' ישי שנפטר בפרנקפורט ו' טבת תמ"טקא.

וזה הוא הנוסח הרשום בפנקס ק"ק ווירמייזא:

הקדוש ר' אהרן בן הר"ר ישראל עשרה זהו' ל' [נהרג בחורף שפ"ה בין פראנקנטייל לשפייר], הקדוש ר' אפרים בן הר"ר יודא עשרה ז' ל' [וזה

צח. אברהם יצחק יעקב, שרה רבקה רחל לאה.

צט. אלה תולדות צום שוועדט 16.

ק. פנקס הזכרת נשמות וירמייזא עמ' 11 שורה 3 ובמילואים. עטלינגר משייר זמן מיתתו כש"ץ אבל לא ראה כנראה מה שמפורש בפנקס ווירמייזא. עטלינגר מביא מה שרשום על הכוס של החברא קדישא הקדוש אפרים אופנהיים.(עטלינגער 85).

קא. אבני זכרון 1230 עטלינגר 577.

נהרג עמו כנ״ל ובאו לקבורה כאן כמה ימים אחר רציחה כי לא נמצאו עד אחר כמה ימים].

ובמילואים שם:

הקדושים אהרן בן הר״ר ישראל קרוניבורג ואפרים המכונה גומפריכט בן הר״ר ליווא אופנהיים נהרגו ב״מ [=בר מינן] בדרך בין כאן לאוגרשהיים בכפר וריזנא בליל ה׳ ח״י חשון ועל טוב יזכר שם כמר שינמן אפרים ב״ר מנחם וכמ׳ אברהם אברלן בן הר״ר משה ז״ל בהקדש שהערו נפשם והמציאו ההרוגין הי״ד לקבורת ישראל ונקברו פה ביו׳ ו׳ עשרים וששה ימי׳ בחדש חשון שפ״ה כמעט עם כניסת שבת קדש פ׳ חיי שרה ותהא נשמת׳ בצרור החיי׳ צרורה עם שאר צדיקי׳ היושבי׳ ובראשיהם עטרה וה׳ אתנו יצילנו מכל צוקה וצרה ושנבלה ימינו ושנותינו באהבה ויראת ה׳ הטהורה עד ביאת מרבה המשרה ויזכנו לראו׳ בני׳ ובני בני׳ עוסק׳ במצות ובתורה כה תפלת קטינ׳ וזעיר׳ בלב נשבר ורוח נשברה אהרן בן כבוד א״א מוהר״ר אלוף וייבלמן שליט״א ג״ץ.

ועל אחת הכוסות של החברא קדישא בפ״פ חרות:

... הקדוש אפרים ז״ל הי״ד אופנהיים.

ב. רבי שמעון וואלף

על ר׳ שמעון וואלף ראה להלן פרק ד בארוכה.

ג. רבי נפתלי הירץ

ר׳ נפתלי המכונה הירץ אופנהיים נפטר כ״ט סיון ת״נ לפ״ק וזה נוסח מצבתו[קב]: האלוף פו״מ מוהר״ר הירץ אופנים ת׳ ... ז׳ ל״ק על אלה אני בוכיה ועיני יורדי מים על איש צדיק שהלך לשמים ה״ה פו״מ כהר״ר נפתלי בן הפ״ו כמהו׳ יוסף יהודה ז״ל

ובהזכרת נשמות כתוב:

יזכור אלקים את נשמת האלוף הפרנס הישיש והצדיק מוהר״ר נפתלי ב׳ה״ה פ״ו כגר״ר יהודא ליב אופנהיים עם נשמת אי״ו שרר״ו עבור שכל ימיו הלך בדרכי ישרים ונכונים עסק בצרכי ציבור באמונה ימים ושנים

קב. אבני זכרון 5392

> קבע עיתים לתורה בעידן עידנים גם נתנו יורשיו אך זהו׳ לצדקה במזומנים בשכר זה תנצב״ה עם נשמת אי״ו שרר״ו ושארי צדיקים וצדקניות שבגן עדן ונפטר יום וע״ר סיון תיו נון לפ״ק ונקרא האלוף הפרנס מק״ד הזקן כמוהר״ר הירץ אופנהיים ז״ל צום ווייסן בעכער״

ובפנקס הקברנים כתוב שהוא ״נטמן אצל [זקנו] ר׳ משה אופנהיים ור׳ שלמה אופנהיים[קג].

בתו של ר׳ נפתלי הירץ אופנהיים מרת רייזלן אשת ר׳ ישראל בינג והם הורי הר׳ זלמן בינג אבי מרת הינדל אשת ר׳ אלחנן חזן ובת הר׳ אלחנן מרת ריזל אשת ר׳ שמואל סופר והם הורי הגאון החתם סופר זצ״ל[קד].

ד. האשה הגדולה מרת הינדכן ובעלה הגאון רבי שמואל זיינויל מדייני פרנקפורט

הינדכין נפטרה בחיי אבי׳ בפראנקפורט[קה] כ״ז אדר שצ״ב לפ״ק וזה נוסח מצבתה:

> **הינדכן** אשת הר״ר זנוויל ושם אשה גדולה חשובה והמהללה נתעטר בה בעלה חן חן לה נחמד׳ למטה ולמעלה דרכיה דרכי נועם וסלוללה טמונה בקברת ארץ ותל... עלה למעלה אל מקום יסודה ושתולה מרת הינכין בת הקצין והפרנס כהר״ר יהודה שליט״א אופנהיים נפט׳ בש״ק כ״ז אדר שני ... תנצב״ה

ובפנקס הזכרת נשמות:

> יזכור אלקים את נשמת מרת הינדכן אשת ר׳ זנוויל גלהייזר ע״נ אי״ו שרר״ו שבגע״א נפטרת כ״ח הנ״ל [אדר שצ״ב].

בעלה הרה״ג הגאון[קו] מורנו הרב ר׳ שמואל געלהייזר מדייני העיר פראנקפורט נפטר שם ד׳ כסליו שצ״ג לפ״ק נוסח מצבתו:

קג. פנקס חברה קדישא. מצבת זקנו ר׳ משה מס׳ 3634 ור׳ הירץ מס׳ 3638.

קד. עי׳ בכל זה בספרו של הר׳ ראקאוו למטה משה.

קה. אבני זכרון מס׳ 5750 ושנת פטירתה עפ״י פנקסי החברה קדישא המובא בעטלינגר.

קו. ועי׳ רבני פראנקפורט עמ׳ 41 הערה 49 שמביא כמה רבנים ששמשו בתקופה ההיא שהיו נקראים בתואר גאון וביניהם ר׳ שלמה גלהייזר אשר לא מצא זכרו בשום מקום וכנראה שהכוונה לר׳ זנוויל דידן.

אבן לראש ר׳ זנוויל גלהייזר נפטר ליל ג׳ וקבר יום ד׳ ד׳ כסליו שצ״ג לפ״ק גלל מאופל וחושך לאור האיש היושב בשער עיר ושפט בצדק דל ועשיר עוסק לימודו לילה ואור עד שעיניו בתור׳ ה׳ האיר ועשה רצונו קל כנשר ונקראו בשמו מאור הגדול ר׳ שמואל בר׳ יצחק הלוי זצ״ל תנצב״ה בארץ מישור אכי״ר.[קז]

בניו:

1) ר׳ משה גלהייזר צום שטעג בפרנקפורט[קח].

2) מרת גיטל אשת ר׳ דוד בן ר׳ ישראל גרינהוט[קט].

קז. אבני זכרון מס׳ 614.

קח. בפנקס הקהלה ווירמייזא טור 18 תמוז תי״ז ״עשה האלוף כהר״ר משה גלהייזר ק״ס על פטורים להפרנס כמר וואלף אופנהיי׳ דודו מחמת שהיה אפטרופוס על עזבון אביו חוץ מה שיש לו תביעה על חוב זיידי בענדיר גם מה שיש לו לתבוע מחמת עזבון וירושת אביו זקנו הר״ר ליב אופנהיי׳ ז״ל אינו נכנס תחת הפטורי׳ הנ״ל...״.

קט. אבני זכרון 5434. בנו הוא ר׳ נתן גרינהוט מפרנקפורט אבי הגאון ר׳ דוד גרינהוט מחבר הספרים מגדול דוד ועוד ספרים עי׳ חלקי אבנים לר׳ יצחק דוב פעלד בערכו. אמנם מה שכתוב הרב פעלד שהיה נשוי לגיטלן בתו של ר׳ שמואל זנוויל גלהייזר, טעה ובלבל בין הנכד להסב, שכן זקנו ר׳ דוד היה חתן ר׳ שמואל גלהייזר.[והגאון ר׳ דוד גרינהוט הנכד מחבר ספר מגדל דוד הנ״ל היה חתן ר׳ מענדל המבורגר ראפא שו״ב ומביאו כמה פעמים בספרו מגדל דוד]. גם מש״כ שר׳ שמואל גלהייזר היה חתן הרב המפורסם פו״מ ר׳ משה אופנהיים ז״ל, אף שכך כתוב בשער ספר מגדל דוד הנ״ל אמנם כנראה שנפלה שם טעות, כי היה חתן ר׳ ליב בנו של ר׳ משה אופנהיים כפי שהוא יוצא מפורש ממצבת הינכען אשת ר׳ שמואל גלהייזר וממקורות רבים.

על שייכותן של משפחת גרינהוט למשפחת אופנהיים תעיד הרשימה בפנקס הקהלה ווירמייזא עמ׳ 33: ״ביום החופה יום ד׳ ט״ז סיון ר׳ ישראל ליב עם בתו של הגאון הרב מהר״ר שמשון נר״ו (הוא הגאון ר׳ שמשון בכרך אב״ד ווירמייזא בעל חוט השני אבי הגאון ר׳ יאיר חיים בכרך מחבר הספר שו״ת חות יאיר) החתן עשה ק״ס בכל אופן המועיל באם יוודע הדבר שהיה חייב לשום אדם קוה״ח באופן שצריך לפרע אחר החופה שיהיה חייב בחוב גמור לפרוע להרב ולב״כ שלש מאות ר״ט ובכל אופן שירצה הרב לכתוב האופן המועיל הרשות ביד הרב. הר״ר נתן גרינ הוט מורנקבורט עשה ק״ס ביום הנ״ל להכניס להחתן ספרי קודש השווים מאה זהו׳ קודם חנוכה הסמוך תי״ז או יתן לו המעות וכן אם יכניס ספרים במקצת כל מה שיהיה חסר יפרע משלם עד מאה זהו׳ ומאחר שכמר אברהם אופנהיים נעשה ע״ק על ככה קבל עליו בק״ס לפדותו מן הערבות איז ריכטיג.

אברהם אופנהיים בן הפרנס וואלף עשה ק״ס ונתערב ערב קבלן לפרוע כל מה שחסר

ה. מרת רייזלין: מתפללת בכוונה וצמה תעניות

ריזלן אשת ר' יוזבל וועצלער[קי] ואחר פטירתו אשת הדיין ר' משה כ"ץ, וזהו נוסח מצבתה[קיא]:

מ' ריזלן א' משה כ"ץ, פ"ט [=פה טמון] אשה חסודה והגונה ועשתה תפלתה בכוונה מ' ריזלן בת מה' יוסף יהודא ז"ל נפ' יום ו' י"ב מנחם ונק' ביום א' י"ד מנחם תמ"ט לפ"ק.

ובהזכרת נשמות כתוב:

יזכור אלקים את נשמת הזקינה מרת ריזלן בה"ה פ"ו כהר"ר ליב אופנהיים עם נשמת אי"ו שרר"ו עבור שהיתה אשה הגונה אשר כל ימי הלכה בדרך הישר ונכונה כל כבודה בת מלך פנימה ישבה בתענית מימים ימימה השכימה והעריבה לשוכן מעונה גם נתנו יורשי' אך זהו' לצדקה בשכר זה תנצב"ה עם נשמת אי"ו שרר"ו עם נשמת צדיקים וצדקניות שבגן עדן אמן סלה נפטרה י"ד מנחם תמ"ט ל' ונקראת ריזלין אשת ה"ה כמוהר"ר משה כ"ץ ז"ל.

בהכנסת ספרי' הנ"ל עד גמר פרעון מאה זהו' איז ריכטיג." (קירובו של הגאון ר' שמשון למשפחת גרינהוט ואופנהיים יבואר בעז"ה בהמשך המאמר).

בספרו רבני פרנקפורט של הרב מרדכי הלוי הורוויץ עמ' 65 ובהערה 13 שם זלזל קצת בכבודו של הגאון ר' דוד גרינהוט מחבר הספר מגדל דוד. וכנראה שעל יסוד זה תיאר אותו ר' זליג שכנוויץ (בספרו FEUERZEICHEN מתורגם לאנגלית ע"י מ.ל. מאשינסקי FIRE IN THE SKY נ.י. 1984 עי' שם ע' 13) באופן שאינו לפי כבודו כלל. ולתקן הדבר ברצוני להעתיק כאן מה שכתבו עליו בספר הזכרת נשמת דקהלת פראנקפורט.

"יזכור אלקים את נשמת הזקן בחכמה הצדיק וישר בכל דרכיו הרב מוהר"ר דוד בר החסיד מוהר"ר דוד גרין הו"ט אם נשמת אי"ו שרר"ו עבור שהיה אי"א וחיבר ספרים על התורה ובכלל על הלכות ותוספות וגם על אגדות והי' חריף ובקי בתנ"ך ובתלמודירושלמי ובבלאי ומפרשיהם והיה לומד כל ימיו בספר הזוהר כל הסדר מידי שבת בשבתו ובשאר ספרי קבלה והיה חכם ונבון בדיקדוק וחכמת התכונה ופילוספיא ושאר מילי הן דשמיא הן דעלמא ודיבורו והילוכו הי' בנחת עם כל אדם מתפלל תפלתו מצוינת לקל העושה ניסים ונפלאות בימים ולילות וקיים מה שאמר ד"ה ע"ה חצות לילה אקום להודות וכו' ומחיל אל חיל הלך בשכר זה יזכהו אל אלקים בציון ולעמוד לתחיית המתים ובשכר שנתנו יורשיו סך מה לצדקה תהא נצב"ה עם נשמת שצ"ו חסידים וחסידות שבגן עדן אמן נפטר ונקבר ביום ב' כ"ב ואדר תפ"ג לפ"ק.

קי. בפנקס חברה קדישא נרשמה כאלמנת ר' יוזבל וועצלר והזכרת נשמות כאשת הדיין ר' משה כ"ץ ולפי עטלינגר עוד קודם להם היה לה בעל אחר ר' ליב כ"ץ עי"ש.

קיא. אבני זכרון 1239.

ובפנקס חברה קדישא נרשם שנטמנה אצל ר׳ משה אופנהיים [זקנה אבי אביה].

נוסח מצבת בעלה ר׳ משה כ״ץ[קיב]:

האלוף כמוהר״ר משה דיין כ״ץ אבן הזאת שמתי מצבה לראש איש אמונים הוגה ביקרה מפנינים כמהור״ר משה בר׳ נפתלי כ״ץ נ׳ ונ׳ ה׳ ח״י שבט תל״ז.

ובהזכרת נשמות כתוב:

יזכור אלקים את נשמת האלוף הדיין הישיש והזקן כמוהר״ר משה בן כ׳ הירץ כ״ץ עם נשמת אי״ו שרר״ו עבור שיושב על כסא הוראה ודן דין אמת לאמתו כמה שנים לא פסק פומי׳ מגירסא לילות וימים בקי בכל חדרי תורה היקרים מפנינים גם נתנו יורשיו אך זה׳ לצדקה בשכר זה תנצב״ה עם צדיקים ושבג״ע אמן נפטר ח״י שבט תל״ז ונקרא ר׳ משה כהן צום גרין שילד.

ו. רבי טורדוס מכניס אורחים ומשפחתו

ר׳ טודרוס נפטר בזקנותו בפראנקפורט[קיג] צום גדלי׳ תנ״ח לפ״ק. בספר הזכרת נשמות של קהלת פראנקפורט כתוב:

יזכור אלקים את נשמת הקציו הנדיב הר״ר דוטרוס[קיד] בה״ה פמ״ה כמוהר״ר יהודא ליב אופנהיים עם נשמת אי״ו שרר״ו עבור שהלך בדרך התמים השכי׳ והעריב לקל שוכן רומים צדקה וגמח״ס עשה ידוע לכל העמים עסק בצרכי ציבור באמונה והי׳ גובה הקהלה כמה שנים ביתו היתה פתוחה לרווחה ומכניס אורחים לעוברים ושבים במאכל ובמשתה ולינות לילות וימים מהנה ת״ח מנכסיו במתנות ודרונים וגם היה חד מחברא קברנים מהדר במצות בכל זמנים קובע עיתים

קיב. אבני זכרון 1069.

קיג. אבני זכרון 1385. ועי׳ בפנקס הקהלה ווירמייזא (צילום באיידלברג) עמ׳10 ״ יום ד׳ בחנוכה כ״ט כסליו תי״ח .עשה כמר אברהם אופנהיי׳ ק״ס לפרוע לדודו אחי אביו הנעלה כמר דודרוס מק״ק ורנקבורט שנים עשרה מאות זה׳ על זמנים וזמן הראשון תמוז הסמוך תי״ח חמשים זהו׳ וברי״ח טבת תי״ט חמשים זהו׳ וכן בכל חצי שנה חמשים זה׳ עד גמר כל הפרעון של י״ב מאות זהו׳ הנ״ל וב״ב מאות זהו׳ אילו מכר כמר דודרוס הנ״ל כל החובות שירש מן אביו הרר״ל אופנהיים זצ״ל שישנו פה ווירמייזא ובסביבה במשמעות השטר שיש ביד אברהם הנ״ל מן דודו דודרוס הנ״ל״

קיד. כך דוטרוס ובכלל נראה שהשם הוא כינוי לדוד.

לתורה בעידן עידנים גם נתנו יורשיו אך זהובים לצדקה בשכר זה תנצב"ה ע"נ אי"ו שרר"ו ועם נשמת צ"ו שבג"ע אמן סלה נפטר בשם טוב ובהספד ובסמיכת הרבנים ונקרא ה"ה כהר"ר דוטרוס אופנהיים זצ"ל נפטר מוצאי י"ט דר"ה תנ"ח לפ"ק צור זילבר קנן.

בניו:

1) ר' אלי' אופנהיים[קטו] שנשא האשה החשובה מרת גיטל בת הקצין השתדלן המפורסם ר' אברהם טראך בכרך[קטז] מפרנקפורט. ר' אלי נהרג על קידוש השם עם עוד קצינים וחשובים[קיז] בדרכם לחצר הקייסר בוויען. הם נהרגו אצל קלוסטר נויברג כ"ו אלול תמ"ג ונקבר שם בקלוסטר נויברג. וז"ל ספר הזכרת נשמות פראנקפורט:

יזכור אלקים את נשמת האלוף הקצין הגביר והשתדלן הנעלה הקדוש כמר אלי' בן ה"ה הגובה והנדיב כמר דוטריס אופנהיים עם נשמת אי"ו שרר"ו עבור שהיה איש מהימן נושא ונותן באומן אמונים נושא חן וחסד בעיני שרים וסגנים ונסע לדרך פעמיו לחצר הקיר"א להציל חובת ישנים גמל חסד בהשתדלותו לכל אשר אליו פונים בית פתוחה לרווחה לעניים ואביונים וקבלם בסבר יפות פנים והיה חד ממחלקי צדקה לעניים ואביונים ומחמת סיבות המלחמה שבא המלך תוגר לפני העיר בעם חזק הלך מן העיר עם שארי ב"ב חשובים וקצינים ובבואם

קטו. עטלינגר מס' 432

קטז. הוא היה גיסו של הפרנס ר' שמעון וואלף אופנהיים מווירמייזא אחי אשתו מרת עדיל בני ר' שמואל בן ר' מנדל בכרך.

קיז. על ההריגה ונסיבותיה מצאתי בתולדות אבות שבסוף ספר מילי דאבות בארדיוב תרפ"ד שהעתיק מקונטרס "חידושים נפלאים פון טירקשן רמור אונד בלעגירנש דיא שטאט וויען בשנת תמ"ג" ע"י המחוקק הר"ר יוסף בן הר"ר יהודה ב"ק פראג תמ"ד. וז"ל: אם 18 נאוועמבאר בעש"ק שנת 1683 הי הולכים מאדעל האאס ואלי' אופנהיים מפפד"מ, פרץ שמעלקעס ובנו מאיר מפראג, מרדכי יפה ובעער זנוויל לנ"ש לחוג שם ימים נוראים, אבל בקלאסטערנייבורג נהרגו כולם ר"ל ע"י בעלי מלחמה, ועוד באותו עש"ק באו היהודים עם יין שרף למכור לבעלי מלחמות כמצאו את ו' הנהרגים ורק ד' אנשים נקברו במוצאי ש"ק משום שהי' נכנס כבר ש"ק ור' מרדכי הנ"ל עם בעער זנוויל שהי' מונחים אצל נהר דאנוי נשטפו משבולת הנהר ר"ל. ע' גם וואכשטיין מצבת ווינא 2 עמ' 162 ובהערה 5 אודות הקצין מוהר"ר מרדכי מרגליות שלעזינגער מוויען הי"ד (אבי זקנו של הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל) שגם הוא נהרג בקלויסטר נויברג קודם ר"ה תמ"ד בדרכו לקהלת ניקלסבורג והוא א' מב"ב אנשים חשובים קצינים שהלכו כנראה להשתדל אצל המלך לטובת אחיהם.

סמוך לקלוישטר נייבורג[קיח] נהרגו כולם ב״מ על קדושת השם ב״ה הי״ד ונתנו יורשיו א״ך זהובים לצדקה ב״ז תנצב״ה עם שצ״ו שבגע״א והעילה שהיה היה כ״ו אלול תמ״ג לפ״ק ונקבר סמוך לקלושטר נייבורג ונקרא בפי כל אדם הקצין הקדוש כמר ר׳ אלי׳ אופנהיים הי״ד זצ״ל[קיט].

2) ר׳ בונפיט אופנהיים צום זילבר קאנע.

3) ר׳ משה אופנהיים צו וואלערשטיין.

4) ר׳ גומפריכט אופנהיים צו קובלינץ.

5) מרת קריינל אשת ר׳ יצחק אייזק אולף צום ארמברוסט בן ר׳ משה[קכ] (ר׳ משה הוא אחיו של הגאון ר׳ גרשון אשכנזי אולף בעל עבודת הגרשוני) בניו:

א) הגאון ר׳ יוסף דוד אולף דיין בפראנקפורט.

ב) שרלה אשת ר׳ משה ווירמס[קכא].

6) מרת מערלן אשת ר׳ מאדל בן זלמן הז.

ז. רבי יששכר בער גזבר צדקת ארץ ישראל

ר׳ יששכר בער אופנהיים צום איינהארן.

נוסח מצבתו[קכב]:

האלוף והקצין כ׳ בער אופנהיים צו איין הארן האבן הזאת שמתי מצבה ..

ובפנקס הזכרת נשמות כתוב:

יזכור אלקים את נשמת ה״ה גזבר קדישא דארעא ישראל[קכג] כמר יששכר בה״ה פ״ו יהודא ליב אופנהיים עם נשמת אי״ו שרר״ו עבור שהי איש תמים מו״מ היה באומן אמונים השכי׳ והעריב להתפלל לשוכן רמים והי׳ גזבר קדישא דארעא קדישא כמה שנים צדקה וג״ח עשה לעניי׳ ואביונים גם נתנו יורשיו ... זהו׳

קיח. עיירה סמוכה לווינא.

קיט. בנו היה הדיין בפראנקפורט ר׳ אשר אופנהיים 1707 V.2.

קכ. עי׳ הקדמת ר׳ המבורגר לספר תפארת הגרשוני ובספר למטה משה לר׳ ליפא ראקוב עמ׳ ע״ד.

קכא. ונכד ר׳ משה ווירמס הוא הגאון ר׳ יעקב שמש עי׳ למטה משה שם.

קכב. אבני זכרון 5840 המצבה חסרה.

קכג. עי׳ תבואת הארץ לר׳ יהוסף שווארץ עמ׳ תעא.

לצדקה בשכר זה תנצב"ה עם שארי צושבג"ע אמן נפטר כ"ו טבת תנ"ה ונקרא הישיש והזקן כמר פער אופנהיים ז"ל צום איין הארן.

בפנקס חברה קדישה כתוב שנטמן אצל אחותו ריזלן אשת ר' משה כהן.

זוגתו היתה מרת גוטלה בת ר' משה בן ר' אהרן בון.

בספר הזכרת נשמות נזכרה:

יזכור אלקים את נשמת האשה החסידה מרת גוטלא בה"ה כמר [משה בן ר'] אהרן בון עם נשמת אי"ו שרר"ו עבור שהיתה האשה הגונה, שבחי' ותהלתה מי מנה, במצותיה נזהרה כשרה ולאה, צדקה וג"ח עשתה בכל עת ועונה, זמן רב מוטלת על ערס דוי ומקבלת באהבה ובחבה, תפילתה עשתה בכונה שלימה. גם נתן בעלה אך זהו' לצדקה בשכר זה תנצב"ה עם נשמת צדיקים וצדקניות שבג"ע אמן נפטרת ח"י תשרי תמ"ב ונקראת גוטל אשת ה"ה גזבר דא"י כמר בער אופנהיים צום איינהארן"

נוסח מצבתה[קכד]:

החסודה מ' גודלה א' הקצין כ' בער אופנהיים י"ץ, פ"ט אשה חשובה יקרה גם הגונה שבחה מי מנה החסודה מ' גודלה בת הקצין פרנס ומנהיג כ' משה בון ז"ל נפ' ונ' יום ג' תשרי תמ"ב לפ"ק.

בניהם:

1) הפרנס ומנהיג ר' אהרן בער-אופנהיים[קכה] חתן ר' מאניס דראמשטאט.

בניו:

א) הגאון ר' מיכל אב"ד אפענבאך פריעדברג חתן הגאון ר' דוד אופנהיים אשת בתו מרת בלימלה

ב) ר' הירץ חתן הפרנס המפורסם ר' יהודה ליבמן מברלין.

2) אברהם אופנהיים נפטר כ"ב אלול תנ"ו בפנקס ח"ק נרשם שנקבר אצל אביו ר' פער אופנהיים. חתנו היה הדיין ר' משה רייז אשת בתו פרומיט ועוד בנים ובנות[קכו].

קכד. אבני זכרון 1116 שם אבי' היה משה וזקנה היה ר' אהרן בון ובהזכרת נשמות רשמו בטעות שם זקנה.

קכה. עי' וואכשטיין 2 עמ' 375-376 עי' רבני פראנקפורט עמ' 68.

קכו. עפ"י עטלינגר.

ג) יוטלין אשתו הראשונה של ר' פייבלמאן בן ר' זלמן עמדין עמריך אב"ד עמריך וקליוו הוא נפטר ט"ז טבת תל"ה[קכג].

ד) הינדכין אשת ר' יצחק קן[קכח]

ה) ריזלין אשת ר' יצחק קן הנ"ל נפטרה ו' כסליו תע"א[קכט].

פרק ד

הפרנס ר' שמעון וואלף אופנהיים ומשפחתו

הפרנס ר' שמעון וואלף אופנהיים נולד לאביו הפרנס ר' יוסף יהודא ליב[קל], כנראה בבית זקנו - אבי אמו[קלא] - הפרנס ומנהיג ר' אברהם בלין מווירמייזא[קלב]. שנת לידתו יש לקבוע בסמיכות לשנת ש"ס[קלג].

ברשימת היהודים של ווירמייזא משנת שע"ה נזכר הילד וואלף אצל זקנו ר' אברהם בלין הנ"ל בבית צום קאנטן ביחד עם הוריו אחיו ואחיותיו[קלד]. וא"כ מסתבר

קכג. עי' עליו די פאמיליע גומפריץ צד 4-653 עפ"י עטרת יהושע תולדות הפני יהושע עמ' 84 הערה 44.

קכח. אבני זכרון 814.

קכט. עפ"י עטלינגר. בפנקס הזכרת נשמות כתוב שנפטרה ו' כסליו תע"א ושבעלה היה כמר איצק קן: יזכור אלקים את נשמת האשה החשובה והגבירה מרת ריזל בת ה"ה הישיש כמר יששכר פער אופנהיים ... שהיתה גומלת חסד עם כל אדם בכל עת ועונה כפה פרשה לענייי לרחוקי וקרובים בכל עת וזמנה ביתה היתה פתוחה לרוחה לכל אשר אליה פונה תפלתה היתה בכונה שלימה שבחה ותהלתה מי מנה והיתה מדוכא בסוף ימיה ומוטלת על ערס דוי ביסורי קשי ומרים וקבלה באהבה ... נפטרת בשם טוב ו' ניסן תע"א ל' ונקראת בפי כל אדם הגבי מרת ריזלה אש' ה"ה וגובה הקהלה כמר איצק קן.

ועי' מנחת שלמה של וואכשטיין הנ"ל מס' 561 מחזור וויניציאה שכ"ח שרשום עליו "דאש מחזור איז מיר ליב ווער עש מיר שטעלט דער איז איין דיב פון מיר ריזל בת הר"ר בער אפנם (היינו אופנהיים) מק"ק פרנקפורט אשת איצק קן (יצ"ו).

קל. עליו הארכנו לעיל בפרק ג

קלא. מרת פרומיט יתר פרטים אודותה עי' שם בפרק ג'.

קלב. כך כותב כמר עטלינגר בחיבורו אלה תולדות בסדר היחס (ש. 387,388) ולכאורה אינו ברור כ"כ (עי' לעיל בפרק ג').

קלג. חתונתו היתה בשנת שע"ט וא"כ מסתבר שנולד בסמיכות לשנת ש"ס.

קלד. עטלינגר שם מתוך השטאטס-ארכיוו דווירמייזא.

שהוא היה בין המגורשים מק"ק ווירמייזא בשביעי של פסח שנת שע"ה לפ"ק[קלה].

כשהגיע לפרקו נשא זוגתו מרת עדיל[קלו] אשה חשובה בת למשפחה מיוחסת בפ"פ הלה היא משפחת בכרך[קלז] המפורסמת. החתונה התקיימה ביום וי"ו עש"ק פרשת ויקהל פקודי כ"ב אדר שנת שע"ט לפ"ק, כפי מנהג ישראל במקום מושב הורי הכלה, בפראנקפורט על נהר מיין. אחר החתונה התיישבו הזוג הצעיר בפרנקפורט דמיין ודרו בבית צום בלומא[קלח] שהיתה בבעלות אחיו הקדוש ר' אפרים גומפרכט[קלט] אופנהיים[קמ].

הר' שמואל בכרך

חותן הפרנס ר' שמעון וואלף אופנהיים

חותן הקצין ר' שמעון וואלף אופנהיים היה הפרנס החבר ר' שמואל בכרך צום טראך[קמא] בן הקצין ר' מנחם מענדל[קמב] בכרך מפראנקפורט דמיין. החבר ר' שמואל בכרך צום טראך היה מהיהודים הכי אמידים בפ"פ ושימש כפרנס הקהלה כמה וכמה שנים. לר' שמואל היה כתב חסות מיוחדת מאת הקיסר פרדינאנד השני

קלה. עי' במנהגות ווירמייזא של ר' יודא ליווא קירכום, מכון ירושלים, תשמ"ז עמ' ר"ט תיאור הגירוש באריכות.

קלו. נולדה בערך בשנת שנ"ח, כן נראה כי החתונה התקיים בשנת שע"ט לפ"ק.

קלז. עי' בספר דעת קדושים לאייזנשטאט דף 213 בשולי הגליון מביא שר' מנחם בן יצחק המכונה מענדלן בכרך חתום על מחזור שהיה ברשותו של הגאון ר' דוד אופנהיים והדבר מובן כי הגאון הנ"ל היה מיוצאי חלציו של ר' מנחם הנ"ל. כנראה שגם ר' יאיר חיים בכרך בעל המחבר ספר חות יאיר משתייך למשפחה זו אבל לע"ע לא היה בידי לברר קשר משפחתי ישיר.

קלח. היינו שדר בבית שהשלט שעליו היה בו צורת פרח.

קלט. עי' עליו לעיל פרק ג'.

קמ. עטלינגר שם.

קמא. היינו שדר בבית שהשלט שעליו היה בו צורת טראך היינו דרקון DRAGON בלע"ז.

קמב. מצבת הר' מנחם וזוגתו מרת עדיל בפ"פ דמיין, אבני זכרון מס' 362 וזה נוסח מצבתם (כי הציבו אבן אחת לשתיהם): הר"ר מענדלין לוחם. ואשתו מ' עדיל אל. תצאו לנחמני. תנחומים תשעשעני. מאין אבקש ואנחם. רחוק ממני מנחם. זקן ושבעים ימים. בעצת שרים וקינה. היו תמים בעצה משל. ומליצה ה"ה מנחם. ב"ר יצחק [נפ]טר יום. ד' ב' אלול ... למו'. שנ"ט לפ"ק ת'נ'צ'ב'ה'. וזה נוסח מצבת אשתו: חצבתי לך ציונות. לרייעתי בן הבנות. ויודע לשחר מקומה. ועינתה נפשה בצומה. ויש גם תא... מהונה. ולעניים נתנה מלונה. למקומה השיבה רוחה. ביום המנוחה מ' עדיל. בת ר' משה ווייינשבורג ז"ל. י"א לחודש חשון ונק'. יום א' ש"ס לפ"ק.

עבורו ועבור בניו ונכדיו[קמג]. ר' שמואל נפטר בשנת שפ"ח וזהו נוסח מצבתו[קמד]: "הר"ר שמואל ר' מענדילש פה קבור חכם ונבור הגמיר וסבור אביר וכבר מנהיג וחבר חבור בלא דבר עבר בעטיו של נחש שבר ותבר הוא בקראי שמו החבר ר' שמואל בן הר"ר מנחם ז"ל הנפטר ליל א' ונקבר יום ב' כ"ב אייר שפ"ח לפ"ק תנצב"ה עש"צ בג"ע א"ס".

זוגתו של ר' שמואל -חמותו של הפרנס ר' שמעון וואלף - מרת הינלה נפטרה שם בשנת ת"ד ועל מצבתה נחרת[קמה]: "הינלן אשת הר"ר שמואל ז"ל פה טמונה אשה חשובה והגונה שלמות גדולה ומהוללה מי ימנה הצדקות מרת הינלן בת יעקב ז"ל מברוסל נפטרה בש"ק ט"ז טבת ונק' למחר ביום א' י"ז טבת ת"ד לפ"ק תנצב"ה". ובפנקס הח"ק "הינלן אלמנת כמהר"ר שמואל טראך נקברה אצל בעלה". ובספר הזכרת נשמות רשמו "יזכר אלקים נשמת מרת **הינלה** אל' הר"ר שמואל טראך עם נשמת אי"ו שרר"ו שבגע"א[קמו] נפטרת כ"ד טבת הנ"ל[קמז]"

ר' שמעון וואלף אופנהיים נתמנה כאחד מפרנסי הקהלה

כעבור כמה שנים עבר ר' שמעון וואלף מפראנקפורט והתישב בעיר ווירמייז"א ושם הקים משפחה נכבדה[קמח].

בווירמייז"א שימש **ר' שמעון וואלף** כאחד מפרנסי הקהלה כפי שנרשם בפנקס הקהל משנת תכ"א[קמט]:

ואלו הן שנבררו מהפרנסי' ה"ה הראש והקצין הפרנס כהר"ר אנשיל אופנהים והקצין **והפרנס כמר וואלף אופנהיים** והפרנס הנעלה כהר"ר מאיר...

קמג. שמואל אופנהיימר און זיין קרייז עמ' 37 הערה 1, בהכתב חסות מוזכר שמואל צום טראך חתנו וואלף צום קאנטן (הוא הקצין ר' שמעון וואלף אופנהיים) ונזכר בו ג"כ בְּנֵי וואלף, אברהם (הוא אבי הגאון ר' דוד אופנהיים), שמואל (הוא הקצין ר' שמואל אופנהיים מוויען), ומשה (פרנס ומנהיג בהיידלבערג) כולם צום קאנטן.

קמד. אבני זכרון מס' 530

קמה. אבני זכרון מס' 703

קמו. אברהם יצחק ויעקב שרה רבקה רחל ולאה שבגן עדן אמן.

קמז. הכוונה שנת ת"ד כנרשם בהאיזכורים בהפנקס למעלה.

קמח. כמר עטלינגר, בחיבורו אלה תולדות שם, כותב, כי במשך כמה שנים קבע דירתו במיץ והוא עפ"י מה שנרשם בפנקס החברה קדישא אצל בנו אליעזר, אמנם עדיין אינו ברור אם אכן אליעזר הוא בנו וא"כ אין כל יסוד שהיה זמן מסוים במיץ והדבר עדיין צריך בירור.

קמט. כמר עטלינגר בחיבורו אלה תולדות בערכו.

מקומות ישיבה בביהכ"נ העתיק בווירמייזא

אחד מפנקסי העסקים של קהלת ווירמייזא[קנ] -שנכתב ביד השמש הנודע של הקהלה ה"ה ר' יוזפא שמש, בין השנים תט"ז-תי"ט - הינו מקור נאמן לפרטים חשובים הנוגעים לתולדותיהם של האחים הנגידים לבית אופנהיים, ובו גם ידיעות אודות אביהם הפרנס הר"ר וואלף ששמו נזכר שם כמה פעמים.

בקהילת אשכנז בימי קדם היוו מקומות הישיבה בביהכ"נ, הן בעזרת נשים והן בעזרת אנשים, רכוש נכבד של תושבי הקהלה וזכות ישיבה במקומות קבועים אלו עברו בירושה בקרב בני המשפחה מדור לדור. בפנקסי הקהלות העתיקות וכמו"כ בספרי השו"ת נמצאו פסקים ורישומים רבים בנידון מכירות, נתינות, וירושות מקומות ישיבה בבתי כנסיות דקהלות קדושות בישראל.

בפנקס העסקים של ר' יוזפא שמש הנ"ל ישנו קטע אחד, שאף שאינו נוגע במישרין להקצין ר' וואלף אופנהיים, אך בעקיפין יש ללמוד ממנו על חשיבות בני משפחת אופנהיים, ועל המקומות הנכבדים בבית הכנסת שהיו רכושם. והנני להעתיק הקטע בשלימותו[קנא].

> **יום** ב' ז' תמוז תי"ז ל' עשו אשת הר"ר אלי' מרת שפרינץ, והדר בעלה הר"ר אלי', ק"ס[קנב] אודות הגורל אשר נעשה בינו, ובין בן אחיו ז"ל איצק שי', מחמת שני המקומות, אחת בעזרת אנשים, ואחת בעזרת נשים. ויצא הגורל, שרבי אלי' יהיה לו באנשי', ולאיצק יהי בנשים. ואשת הרר"א[קנג], והרר"א[קנד] עצמו, הודו בפנינו שקיבל מן איצק מה ששוה מקומו בב"ה יותר על מקומו בב"ה דאנשים. בכן יעמוד כל אחד על גורלו הוא ב"כ[קנה] וזרע זרעו עד עולם. ואילו הן מיצרי המקומות, דאנשים מחוברת אחורה בכותל דרומית, יש לה שטענדיר ומצד מזרח הפרנס כהר"ר

קנ. צילומו בתוך ספרו של שלמה איידלברג, ר' יוזפא שמש דקהילת ורמיישא, ירושלים תשנ"א.

קנא. שם עמ' 19 בקטע הראשון.

קנב. קנין סודר

קנג.ואשת הר"ר אלי'

קנד. והר"ר אלי'

קנה. באי כחו

ברוך, ומצד מעריב הפרנס אנשיל אופנהיי'. ובנשים[קנו] מחוברת אחורה בחומת ב"ה דאנשים, ועומדת בין מקום **עדיל אשת הפרנס וואלף אופנהיי'**, ובין מקום רבקה אשת הפרנס הר"ר ברוך.

וכפי ציור ביהכ"נ דקהלת ווירמייזא[קנז] ניתן לקבוע שמקומות אלו הם ממקומות הכי חשובים בביהכ"נ.

כאפוטרופוס ליתמי אחותו

אחותו של ר' שמעון וואלף אופנהיים מרת הינדכין נפטרה בחיי אביהם - הפרנס ר' ליב אופנהיים - ביום כ"ז אדר שנת שצ"ב לפ"ק. זמן קצר לאחר זה נפטר בעלה הגאון ר' שמואל זנוויל גלהייזר[קנח]. גיסו של הגאון ר' שמואל הנ"ל הפרנס ר' שמעון וואלף נתמנה כאפוטרופס ליתמי אחותו[קנט]. כשנתגדל בנם היתום ר' משה גלהייזר התפשר ר' משה עם דודו ר' שמעון וואלף והענין מובא בפנקס עסקים הנ"ל וז"ל:

> **עשה** האלוף כהר"ר משה גלהייזר ק"ס[קס] על פטורים, להפרנס כמר וואלף אופנהיי' דודו, מחמת שהיה אפטרופוס על עזבון אביו, חוץ מה שיש לו תביעה על חוב זיידי בענדיר[קסא], גם מה שיש לו לתבוע מחמת עזבון וירושת אביו זקנו, הר"ר ליב אופנהיי' ז"ל, אינו נכנס תחת הפטורי' הנ"ל...

קנו. כלומר בעזרת נשים

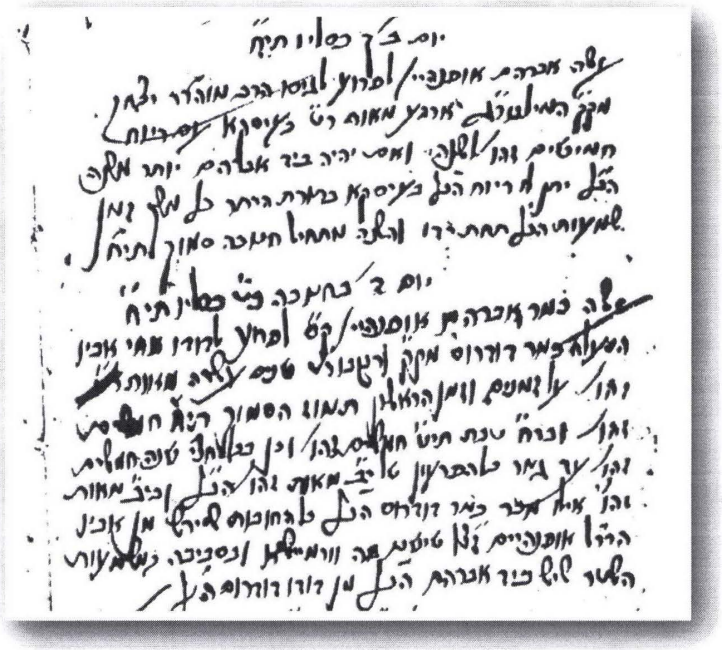
קנז. עפ"י התמונה דביהכ"נ נראה שרק אותן מקומות מב' צידו ארון הקודש היו יושבים פניהם לדרום או לצפון (דהיינו אל עבר הארון הקודש) ובשאר ביהכ"נ היה יושבים פניהם למזרח. (ואף שאינו ברור שכך היה אופן הישיבה בביהכ"נ כל הדורות אבל כידוע שהקפידו בקהלת אשכנז על שמירת המסורה מן הסתם כך היה קביעות הישיבה בביהכ"נ משנים קדמוניות). עי' בקורת בתי התפילה בישראל לשמואל קרויס נ"י תשט"ו עמ' 165 ואילך שמציין למקומות שנמצאו תמונות ביהכ"נ בווארמס ועוד פרטים אחרים אודות בנינה ותולדותיה.

קנח. עי' מה שכתבנו אודותו באור ישראל גליון מ"ט סוף עמ' קפ"ה.

קנט. עפ"י פנקס הנ"ל עמ' 18.

קס. קנין סודר

קסא. עי' במאמרו של דוד קופמאן על הגאון ר' יאיר חיים בכרך The Jewish Quarterly Review משנת 1891 עמ' 533 אודות זיידינבענדער אשר כנראה היה אחד מפקידי הממשלה בעת ההיא.

רשימת בפנקס מווירמייזא משנת תי"ח (1658) אשר בו נזכרים הגאון ר' יצחק ברילין אב"ד המילבורג זצ"ל וגיסו הפרנס ר' אברהם אופנהיים אבי הגאון ר' דוד אופנהיים ויתר בני המשפחה

פטירת הקצין ר' שמעון וואלף אופנהיים

ר' שמעון וואלף נפטר בווירמייזא ליל ב' שלמחרת יום ג' ט"ז חשון תכ"ה. בספר הזכרת נשמות דקהלות וירמייזא כתוב[קסב]:

> יזכור... הפרנס והמנהיג כמר שמעון וואלף בן מוהר"ר יוסף יהודה ליב אופנהיים זצ"ל בעבור שעסק בצרכי ציבור באמונה ונתן עשרה זהובים ל...

קסב. קובץ על יד ברלין תרמ"ז עמ' 27.

ובפנקס ההקדשות דוירמייז"א הוסיפו גם יום פטירתו[קסג]:

> **הפרנס** והנדיב כמר וואלף אופנ' נפטר ליל ב' שלמחרת יום ג' ט"ז חשון תכ"ה וחיל"ש[קסד].

פטירת הפרנס ר' שמעון וואלף נזכרת גם בהגה"ה[קסה] לספר המנהגים של ר' יוזפא שמש וז"ל[קסו]:

> **בשנת** תכ"ה לפ"ק בחודש שבט נבחרו שני פרנסים דהיינו כמר ליב וורטהיים כ"ץ ו... אברהם אופנהיים והיה אברהם אבל על פטירת אביו וואלף אופנהיים ז"ל שנפטר ט"ז חשון תכ"ה ומה גם שהמנהג שלא לקרא ... אבל בשנת אבלו לס"ת מ"מ נקרא אברהם... אחר בחירתו כי חיוב לקרוא לפרנס אחרי בחירתו בשבת [ראשון][קסז].

ועוד נזכר פטירתו בהג"ה אחרת שם:

> **ביום** א' י"ב כסלו תכ"ה היה הפרנס הר"ר אברהם אופנהיים מוהל והיה אבל תוך שלושים לפטירת אביו הפרנס וואלף ולא התיר לו הרב לילך על סעודת המילה ... רק התיר לו ללבוש בגדי שבת בשעה שעושה מצוותו, דהיינו בעת שמל הילד.

הפרנס ר' אברהם הנ"ל הוא אבי הגאון ר' דוד אופנהיים מפראג בנו של ר' שמעון וואלף[קסח].

קסג. קובץ על יד ברלין תרנ"ג עמ' 21.

קסד. וחיים לישראל שבק

קסה. מנהגים דק"ק וורמיישא לרבי יוזפא שמש (מכון ירושלים תשנ"ב) חלק ב' עמ' ק"ד

קסו. ההגה"ה נמצא בכת"י אוקספורד עמ' 71 וצילום ממנו נמצא בספרו של שלמה איידלברג, ר' יוזפא שמש דקהילת ווירמיישא, ירושלים תשנ"א (איידלברג מציין לקטע זה בספרו הנ"ל עמ' צ"ט הערה 37), אכן מאיזה סיבה לא העתיקו הגה"ה זו בספר מנהגים דק"ק ווירמייזא לרבי יוזפא שמש (מכון ירושלים תשנ"ב).

קסז. עי' בספר המנהגים הנ"ל חלק א' עמ' ל"ט.

קסח. בספר המנהגים הנ"ל בחלק שני עמ' רל"ח כתוב: "נהירנא כד הויתי בחור פנוי בית הפרנס דוד אופנהיים זצ"ל והיה לו סופר כותב לו ס"ת ובשבת פ' ויצא הכניס הס"ת לב"ה וכו' ובראשון תדע שהאלוף והותיק מוהר"ר וואלף אופנהיים עשה זמר נאה לכבוד התורה וכו'". ובהערה 2 כותב ר' בנימין שלמה האמבורגר, שמוהר"ר וואלף אופנהיים הנ"ל הוא הוא ר' שמעון וואלף זקנו של ר' דוד אופנהיים ור' וואלף נפטר ט' אדר שצ"ב עיי"ש.

וזה נוסח מצבת הפרנס ר' שמעון וואלף אופנהיים בביה"ח הישן בווירמייזא[קסט]:

הפרנס וואלף אופנהיים
יליל ובכי ארימה על יציאת נשמה
אשר ברה כחמה כזיו ותואר וקומה
פרנס ומנהיג כמר שמעון בן מהר"ר
יוסף יהודה אופנהיים ממשפחה רמה
... ... צרכי ציבור באמונה
... ... היה להם כחומה
... ... והשקה לרערב

אך באמת עירב כאן שני אישים (כפי שכתבתי באור ישראל קובץ מ"ח עמ' ק"ע הערה 3 ועמוד קע"ח הערה 59) שניהם נקראים בשם ר' שמעון וואלף בן ר' יהודא ליווא אופנהיים: האחד הוא זקנו של הגאון ר' דוד אופנהיים אב"ד מניקלשפורג ופראג שהיה פרנס בווירמייזא ונפטר שם ט"ז חשון תכ"ה, והשני הוא הגאון ר' שמעון וואלף אופנהיים שחיבר ספר נחלת בני שמעון ונפטר ט' אדר שצ"ב בווירמייזא, ומי שחיבר הזמר כנראה אינו זקנו של ר' דוד אופנהיים, א, שמתארהו כאן "מוהר"ר" ואינו מתאר אותו "הפרנס"; ולאידך גיסא זקנו של ר' שמעון וואלף אינו מתואר בספר הזכרת נשמות כמורנו, וכידוע שבימים ההם היו מקפידים מאד על התוארים. ב, כשר' יוזפא שמש היה עדיין בחור היה זה בשנת שפ"א בערך והפרנס ר' שמעון וואלף היה עדיין צעיר לימים כארבע שנים אחר חתונתו, וכנראה מסגנונו של ר' יוזפא שאדם מסוים מוותיקי הקהלה עשה הזמר ולא אברך אשר רק עכשיו התחתן.

ובהקדמת התוספות יו"ט מאת הגאון ר' יו"ט ליפמאן העלער לסדר טהרות כותב אודות חד מדרבנן ופרישא די שמיה מהר"ר שמעון וואלף אופנהיים ... ומתוך התוארים שם וגם מזה שהתוי"ט נדפס בשנת שע"ז נראה ברור שאין הכוונה לר' שמעון וואלף דידן.

מאיזכור שהבאנו בפנים מספר המנהגים יש להביא ראי' מוכחת שר' שמעון וואלף זקנו של ר' דוד נפטר בשנת תכ"ה ודלא כמוש"כ ר' בנימין שלמה האמבורגר שם שהוא ר' שמעון וואלף שנפטר בשנת שצ"ב. כי ר' אברהם בן ר' שמעון וואלף שהיה אבל בתוך שלושים לאביו שנפטר ט"ז חשון הוא ר' אברהם אביו של הגאון ר' דוד אופנהיים.

[בספר המנהגים הנ"ל ח"א ע' ק"כ כתוב בשנת תכ"ז היתה שפינהאלץ וכו' בת וואלף ז"ל משמע שהיה אחר פטירתו אבל שם כתוב אבי החתן ואבי הכלה וצ"ע ובאמת מש"כ הפרנס הוא הוספת המעתיק עיי"ש.]

קסט. העתק המצבה קבלתי מאת ידידי הר"ר בעריש וועבער שיחי'.

זוגתו מרת עדיל

אשתו מרת עדיל נפטרה עשרה בטבת שנת תכ״ט בווירמייזא[קע]. בספר הזכרת נשמות דקהלת ווירמייזא[קעא] יש הזכרה בשבילה וז״ל:

יזכור... מרת עדיל בת מוהר״ר שמואל ז״ל אלמנת הפרנס וואלף אופנהיים עשרה זהו׳ ל...

וזה נוסח מצבתה בביה״ח הישן בווירמייזא:

עדל אשת הפרנס וואלף
ממשפחת אופנהיים
על אלה אני בוכיה
בבכי ויללה
אשה חשובה ומהוללה
הלכה ביושר מסילה
כפה פרשה לעני ודלה
... הלכה למקום ... גדולה
בשם טוב יום ו׳ עשרה
[בטבת שנת תכ״ט]

הקצין והפנרס ר׳ שמעון וואלף אופנהיים מווירמייזא הניח אחריו בנים נכדים ונינים מפורסמים אשר היה להם יד ושם בהנהגת הקהלות באשכנז[קעב], אסטרייך[קעג],

קע. עטלינגער אלה תולדות 12.14.1668

קעא.קובץ על יד ברלין תרמ״ז עמ׳ 27

קעב. חתנו הרה״ג ר׳ איצק ברילין אב״ד מנהיים היידלברג זצ״ל ע״ע עליו באריכות להלן. וגם הרב המאה״ג המפורסם הדיין כמוהר״ר משה קן אב״ד דמדינת דרמשטט ודקלויז בפ״פ דמיין, שפעל גדולות אצל הנסיך הבוחר במיינץ להצלת ספרי התלמוד וסדורי התפלה שנחרמו, היה ממשפחת הקצין ר׳ שמעון וואלף - כי בזוו״ר היה זוגתו של ר׳ משה קן זצ״ל בתו של הגאון ר׳ שמשון ווערטהיימר נכדה של הגאון ר׳ איצק ברילין חתן הקצין ר׳ שמעון וואלף אופנהיים. וכדאי להעתיק נוסח מצבת הדיין ר׳ משה קן זצ״ל הנ״ל (אבני זכרון מס׳ 3082) ״הרב המאה״ג המפורסם הדיין כמהור״ר משה ב... המפורסם כהר״ר ליב קן ז״ל אב״ד דמדינת דרמשטט ודקלויז פה צור שערין האבן הזאת שמתי מצבה להאיש אשר הי׳ מעולם שר וגדול בישראל שבימי חיהו הרביץ תורה וחילוקי׳ דרבנן ודרשות לכל חפציהם וקרני הוד והדר לו תורה וגדולה בקן אחד המיוחד באדר וגבר בכולא פנים מאירות פני משה כפני חמה בעל קומה ובעל

בעהמין - מעהרין[קעב] והונגריה[קעג] ועמד בקשר חיתון עם גדולי ותקיפי ארץ.

בניו:

א. רבי משה מהיידלברג

ר' משה מהיידלברג[קעד] בשנת ת"כ, תמ"ח, תנ"א נזכר בהייבלברג אח"כ בפיורדא ובוויען. היה חתן השתדלן יחיאל אופנהיים מעטינג[קעה] שנשא בתו מרת הענדלי.

ר' משה נפטר י"א מנחם אב תס"א, בהזכרת נשמות וירמייזא כתוב:

צורה יועץ ונושא פנים וחכם חרשים ומושלם בכל המעלות והי' לו יד ושם בחצר מלכים ושרים נפ' ונקבר בעש"ק ט"ו כסליו תקכ"ב לפ"ק וכבוד עשו לו במותו בהספד גדול" ובהזכ"נ כתוב עליו "יזכור אלקים את נשמת הרב המ"א הג' המפורסם הדיין ואב"ד דקלויז פה ובמדינת דרמשטט כמוהר"ר משה בן הקצין ושתדלן המפורסם כמ"ר ליב קן ז"ל ע"נ אי"ו שרר"ו ותיתי לו הטרחות והיגונות גדולות שעמל תחת השמש בימי חורפו, בתורת ה' שמי' תופש ישיבה ופה מפיק מרגליות חידושי הלכות וחלוקי דרבנן, דברים עתיקים שהי' משמחים אלקים ואנשים, וכמין חומר דרש דרש מש"ה כמה וכ.. דרושים לכל חפציהם נאים ונחמדים, חריפים ומתוקים, ובאותן הימים עלה ונתעלה ושמעו הלך בכל ה... למרבה המשרה שר וגדול בישראל, נודע שמו כשם הגדולים, גדול משל אחיו בנוי בחכמה ובעושר, מימות משה ועד רבי לו מצאנו תורה וגדולה בקן א' , עולה ורני הוד והדר תעטרהו ועיטור ... ספרא רבא לשון מדברת גדולות, וצחצחות דברי חכמים וחידותם, ותוארות תואר פני משה כפני חמה, ונשוא פנים וחכם חרשים ומוכתר בנימוסין, והיה לו יד ושם בחצר מלכים ושרים, ומעודו החזיק ידי לומדי תורה, ועשה צדקות ופזרונות רבות לקרובים ולרחוקים, והי' זמן רב גבאי דמעות ענייי ארץ ישראל וא.. המיוחד מהחברא קדישא של גומלי חסדים גם נתנו יורשיו בעבורו א"ך זהובי' לצדקה מלבד שארי נדרים ונדבות הרי זה עולה לריח ניחוח, ות'נ'צ'ב'ה' ע"נ שארי צדיקים שב"ע אמן נפטר ונקבר עש"ק ט"ו כסליו תקכ"ב ל' אחר חצות היום וכבוד עשו לו במותו בהספד גדול, והיה נקרא בפי כל מוהר"ר משה בן הקצין הר"ר ליבן ק"ן ז"ל צור שעהר."

קעג. בנו הקצין ר' שמואל אופנהיימר בוויען (הארכתי עליו בפנים), ובעל נכדתו מרת פרומיט הלא הוא הגאון המפורסם ר' שמשון ווערטהיימר זצ"ל ג"כ בוויען.

קעד. נכדו הגאון ר' דוד אופנהיים הנ"ל אב"ד פראג וניקלשפורג.

קעה. בעל נכדתו מרת פרומיט, הגאון ר' שמשון ווערטהיימער הנ"ל אב"ד מדינת הגר.

קעו. הזכרת נשמות וירמייזא עמ' 22 שורה 1.

קעז. עטלינגר כותב שהוא ר' יחיאל מעטינג ולא כמו שטעה וואכשטיין בזה ואיני יודע בבירור מהי הטעות. ויש לעיין אם ר' יחיאל הזה הוא אבי ר' נתן בעלה הראשון של מרת פרומיט ברילין אשת השר ר' שמשון וירטהיימר.

הפרנס ומנהיג דמדינת פפאלץ ודק"ק פירדא החבר ר' משה ב"ר שמעון וואלף אופנהיים ז"ל בעבור שטרח בצרכי המדינה והק"ק הנ"ל וגם נתן כ"א זהו' לצדקה פה וורמיישא נפטר בש"ט בליל שלמחרתו יום ב' י"א מנחם תס"א לפ"ק בעיר היידלבורג ונקבר ביום ההוא פה וורמיישא.

אשתו מרת הענדלי נפטרה בווין ב' אדר תנ"ו לפ"ק[קעח].

ב. השתדלן רבי שמואל אופנהיימר

השתדלן המפורסם ר' שמואל אופנהיימער מוויען סוכן חצר הקיסר, הנדיב והשוע שעמד לנס עמו, עליו הארכנו להלן.

ג. רבי אברהם אבי הגאון רבי דוד אופנהיים

ר' אברהם[קעט] אבי הגאון ר' דוד אופנהיים מנ"ש ופראג.

אשתו היתה מרת בלימלן בת ר' דוד וואהל מפראנקפורט.

ר' אברהם נפטר כ"ג כסליו תנ"ג, ובהזכרת נשמות ווירמייזא כתוב:

הפרנס והמנהיג מורינו הרב ר' אברהם בר שמעון וואלף אופנהיים ז"ל בעבור שטרח בצרכי הקהלה בשתדלות ועסק בצרכי צבור באמונה וגם נתנו יורשיו בעבורו עץ חיים של כסף לספר תורה לערך חמשים ר"ט וגם מנורה של נחושת צרוף לב"ה להדליקו בכל שבת ויום טוב, וגם נתן עשרה זהו' ל' היה פרקו נאה וגידל בניו לתלמוד תורה נפטר בש"ט בליל שלמחרתו יום ג' כ"ג כסליו תנ"ג לפ"ק בעיר היידלברג ונקבר ביום ההוא בק"ק מנהיים.

וכך כותב עליו בנו הרה"ג מרא דארעא ישראל רבינו דוד אופנהיים זצ"ל בהקדמתו לספרו שו"ת נשאל דוד:

"**ותשואת** חן חן להוד רום מעלת יפעת יקרת אדוני אבי ומורי ע"ר האלוף הראש והקצין פרנב לעבודות הקודש מתניו ישנס עומד לנס לית די"ן בר נש וא"ל מנהיג ומנהל נרו ייהל כ"ש הר"ר אברהם אופנהיים יצ"ו לעולמים אשר הוא הגר"ם ועיקר וסיבה הביאני עד הלום אשר אחז במדות אברהם אבינו העלני הרים

קעח. וואכשטיין מצבת ווינא 2 מס' 697, והזכרת נשמת ווירמייזא עמ' 21 שורה 27.
קעט. הזכרת נשמות ווירמייזא עמ' 21 למטה.

והורידני גבעות והכנסני לבית המדרש בעצמו ובכבודו ופזר ממנו סלעי"ם גבוהים עשרה טפחים כמה מאות ללמדני דעת וכתב אלף עללות ושיגר אותי ע"י איש עתי לכתת רגלי למרחוק לארץ אשר בוניה ברזל מאן יהיב נגרא דפרזלא לרהוט בתריה כרביא ואורזיל צוותא בסימא ואורחא רחיקא בהוצאה מרובה ואלי יום יום ידרושו והנ"ה מדבר על לבי תמיד דברים המיישבין ולא משבשבין".

ובהזכרת נשמות שם[קפ] מזכיר אשתו מרת בלימלן:

האשה החשובה מרת בלימלן בת מורנו הרב ר' דוד וואל ז"ל פרנס ומנהיג דק"ק ורנקבורט עבור שהיתה אשה יראת ה' ומושכלת, כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון ובסבר פנים יפות מקבלת, עשתה פתילות למנורה בבית הכנסת וטווה צמר לציצית וגידין לתפילין ולספר תורה ועם החיים ועם המתים חסד גומלת, תפלתה עשתה בכוונה בכל עת ועונה גם בניה לתורה ולמעשים טובים היתה מגדלת, גם נתן בעלה האלוף הפרנס הישיש החבר ר' אברהם אופנהיים בעבורה עשרה זהובים ל' נפטרת ונקברת בש"ט בק"ק ורנקבורט ביום ב' ז' אייר תס"ג לפ"ק.

וכך כותב אודותה בנה הגאון בהקדמה הנ"ל.

"**והנה** עקרת הבית היא אמי החסידה כאשת לפידה יקר מאבני פטדה נחמד למעלה ולמטה אשר איננה כי ה' לקח אותה ונהפך יום ב' ז' אייר תמ"ג עלי משמחה כי על גזירת התולה ארץ על בלי־מה־לן בסתר פרח"ה פרחה נשמתה אשר היתה אשת חיל והיתה משדלת בדבריה דבריה הנעימים שפת פר"ח שושן להגות בתורתנו הקדושה והיתה מלבשני השני והשבעני מדענים ע"מ לעמ"ל א־ל נא זכר לנשמתה ויהי' צרורה בצרור החיים וזכותה יעמוד לנו אכי"ר".

ד. מרת שרה ובעלה הגאון ר' יצחק איציק ברילין

מרת שרה אשת הרה"ג ר' יצחק איציק ברילין בנו ותלמידו של אביו הגאון ר' משלם אליעזר זוסמן ברילין אב"ד פולדא, הוא קבע מתחילה את דירתו בעיר ווירמייזא, ומשנת ת"ד ואילך נמצא שמו רשום כמה פעמים בפקנס ההקדש של וורמיישא, הנקרא "הספר הירוק", כגבאי צדקא דמתא. בשנת תי"ט נתקבל לאב"ד בעיר המילבורג שבמדינת בווריה, ושם הסכים על כמה ספרים. בשנת תל"א כשנגזר גירוש כללי על היהודים תושבי המילבורג, חזר הרב ר' איצק לוורמיישא

קפ. הזכרת נשמות ווירמייזא עמ' 19 שורה אחרונה.

וישב שם בבית בנו הר״ר שמואל זנויל, ומשם נתקבל לאב״ד בעיר מנהיים ומדינת פפאלץ, הדוכס קארל לודוויג המופלג בחכמה הוקיר את הרב ר׳ יצחק והיה משתעשע עמו לפרקים בדברים שכליים, וזה לשון גיסו בשו״ת חות יאיר סי׳ קל״ו:

ופעם אחת אמר לו הדוכס קובל אני לך על בעלי בתים אשר ממשלתך על נשמתם לתקנם ועליך להוכיחם ולהזהירם על המחלוקת שתמיד תמצאם בחדרי משפט שלי ולא די שהם מקלקלים מעשיהם וחוטאים אף גם כי יחטיאו וירשיעו ויקלקלו שופטי ארץ הממונים על ידי שנותנים להם שחדים... נגד הנאמר בתורתכם ולא ידעתי להם שוב התנצלות בזה... ומכל מקום ידעתי כי הדבר אמת וידוע לך כמו שידוע לי ומוטל עליך לתקן, והשיב גיסי ודאי הדבר רע ומר מאד, ומכל מקום לא נתברר לי הדבר, מי ומי עשה ככה לענשו וליסרו כאשר דיבר אדוני שהן דברים שבסתר, ואי אפשר להוכיח בפרהסיא דרך כלל, כי חלילה להוציא דבה רעה על השופטים כאשר באמת לא נודע לי בבירור ואין להמליץ בשום המלצה בעדם, דאפילו לא נאמר איסורו בתורה ראוי לאסרו מצד השכל וישוב העולם ותיקון המדינה... ועם כל זה נראה שבאם יש ליהודי איזה דבר משפט עם הגוי, שהגוי מכחש לו ממון שהלוהו או תובע לישראל מה שאינו חייב לו, אף כי אין התנצלות לנותן השוחד, כל שכן שהמקבל השוחד לא טוב עשה... מכל מקום הנותן שלבו יודע מרת נפשו שהדין עמו פטור מדין שמים, כי על ידי השוחד יצא משפט אמת ויצא העושק מיד מבקש לעושקו, שנית אפשר... שכל אחד מתירא פן חבירו נתן שוחד ועל ידי כך יטה לב השופט אליו, לכן חפץ לתקן במה שגם הוא נותן שוחד, וכל אחד מהם אם ידע שחבירו לא יתן גם הוא לא יתן... והנה ידוע שאין שנאה כשנאת הדת, ומצד הטבע והמנהג בעלי דת אחת הם חבירים ואחים... ובבוא יהודי וגוי למשפט בלי ספק יטה לב הדיין דעתו להתנצל בעד הגוי ולחשוד לישראל שמשקר ומערים בכל דבריו, לכן סבור היהודי שיש לו משפט עם זה שאינו בעלי דת שלו שתהיה יד שכנגדו על העליונה מצד קירוב דעת השופט לבעל דתו, לכן סבר לתקן מאזני צדק להעמיד קנה מאזנים של השופט על היושר... ע״י שוחד שנותן לו, לא לעות המשפט, אדרבה לישר המשפט ולשמרו מעוות המשפט... אף כי... חלילה לומר שמספיק זה להתנצל בעד הנותן... רק כי אפשר שעל ידי סברות בדויות מצא היצר הרע מקום להביא הנותן לכלל זה, וישרו דברי גיסי הנ״ל בעיני הדוכס והשיב כי מה תאמר בשוחד שני בני ישראל המדיינים זה נגד זה, שאין תירוצך האחרון מספיק חזר והשיב גיסי כי אז מצא השטן מקום לתשובה הקודמת, שכל אחד חושד חבירו שהוא יתן שוחד, לכן יעשה גם הוא כן, והכל לתקן המשפט... והדוכס שחק

ואמר חסדאין מלך, עם כי ידעתי ששערי תירוצים לא ננעלו הן באמת הן בשקר.

הגאון ר' יצחק איצק ברילין שימש שבע שנים אב"ד במנהיים ונפטר שם ביום כ"ג לחודש אדר של שנת תל"ח ואלה הדברים החקוקים על מצבת קבורתו[קפא].

הגאון אב"ד מוהר"ר יצחק ברילין
פה נטמן וספון חלקת מחוקק
ביראת ה' משתוקק
עסק בתורה ככסף מזוקק
למד ולימד חיקר ותיקן
יפוצו מעינותיו חוצה דולה ומשקה ומריקן
הוציא לאור תעלומות מנרתיקן
עוקר הרים ומהדקן
זכה וזיכה את הרבים והצדיקן
יצחק כל השומע דבריו ומעתיקן
ה"ה
(סוף הכתובת נשחק ונמחק)

בספר הזכרת נשמות של קהל וורמיישא[קפב], כתוב:

יא"נ הגאון החסיד והעניו דובר ומורה צדק הרב מוהר"ר יצחק בן הגאון מוהר"ר משולם אליעזר זוסמן זלה"ה עבור שלמד ולימד והרביץ תורה בישראל, והעמיד תלמידים הרבה... ומקובל היה לאב"ד בהרבה קהלות **אשכנז** וגדר פרצות הדור בכמה תקנות... וטרח עבור כמה מדינות וביטל מכסים הרבה... נאה מקיים ונאה דורש... והדריך קהלות רבות בסייגים וגדרות...

ובספר ההזכרות של קהל מנהיים הנ"ל כתוב:

יא"נ החסיד והעניו מוהר"ר יצחק בן הגאון החסיד מוהר"ר משולם אליעזר שהיה אב"ד ור"מ ומורה צדק פה מאנהיים... והיה אב"ד בק"ק האמלבורג ומדינות פולד ונגרש לכאן והיה כאן אב"ד כמה שנים ונקבר פה ק"ק מאנהיים יום ה' כ"ג אדר תל"ח לפ"ק.

קפא. בספרו של הרב ליונשטיין ממוסבך Gesch d. Juden in d. kurpfala עמ' 85.
קפב. עמ' 18.

הרב ר' יצחק ברילין מוזכר גם בשו"ת חוט השני סי' ע"ו ע"י מחותנו הרב ר' אליעזר ליפמן ב"ר יקותיאל, הקורא לו "הרב המרומם נ"י אב"ד מהמילבורג".

פטירת שרה

האשה שרה נפטרה במנהיים ביום ט"ו לחודש אדר של שנת תל"ג. בספר הזכרת נשמות של קהל וורמיישא כתוב עליה:[קפג] (בעמוד הנ"ל)

יא"נ אשה טובה הנעימה מרת שרלן בת הפרנס כמר שמעון וואלף אפונהיים בעבר שהיתה עוסקת כל ימיה במצות ומע"ט והיתה בעלת צדקה וגמ"ח ביותר ולא רצתה ליהנות מתענוגי עוה"ז וגידלה בניה ובנותיה לתורה ומצות ומע"ט וכבדה לומדי תורה...

ובספר ההזכרות של קהל מנהיים הנ"ל כתוב:

יא"נ אשה הנעימה מרת שרלה בת רבי שמעון וואלף אופנהיים ע"נ שרר"ו בעבור שהיתה עוסקת כל ימיה במצות ובמעשים טובים... בשכר זה תנצב"ה עשצו"צ שבגע"א.

נפטר' ונקבר' פה מאנהיים יום ו' מאנהיים יום ו' ט"ו אדר תל"ג לפ"ק, אשת אב"ד הגאון מוהר"ר יצחק ברילין זצ"ל.

בתם מרת פרומיט היתה אשת השר הגאון המפורסם ר' שמשון ורטהיימר מוינא ויתר תולדותיהם הלה הם כתובים בידי ד"ר משה נחום צובל בקובץ 'סיני' גליון יא עמ' רכב[קפד].

ה. מרת הינדכה

מרת הינדכה[קפה] אשת ר' משה בן ר' גומפרכט מענץ מפרנקפורט נפטרה י"ז שבט תס"ה.

קפג. עמ' 18.

קפד. יש אצלי הוספות רבות לתולדות משפחת ברילין ובדעתי להוציא לאור בעזהי"ת.

קפה. אבני זכרון 1502 וכנראה שאינו זה שבהזכרת נשמות וירמייזא עמ' 19 שורה 38 שהרי על המצבה כתוב בעלה ר' משה מענץ ז"ל והוא נפטר כמה שנים מקודם בשנת תכ"ט.

ו. מרת הענדלין

מרת הענדלין[קפו] בהזכרת נשמות ווירמייזא:

מרת הענדלן בת הפרנס כמר שמעון וואלף אופנהיים בעבור שהיתה עוסקת במצות ומעשים טובים והיתה צנועה ביראת ה' וגם נתן בעלה בעבורה ... זה'.

ז. ר' אליעזר

ר' אליעזר נפטר שפ"ח בפ"פ[קפז].

א. השתדלן רבי שמואל אופנהיימר

השתדלן הקצין ר' שמואל אופנהיימער[קפח] מוויען סוכן בחצר הקיסר, נדיב ושוע שעמד לנס עמו. נולד י"א תמוז שנת ש"צ לפ"ק[קפט]. שמו נודע ברבים, והוא אחד המיוחד מבין בני הקצין ר' שמעון וואלף.

זוגתו היתה האשה החשובה מרת סנדילה בת הר"ר ישראל מנוח מן קרקאסוני. כנראה בת יהודי ממגורשי פורטגל שהתישב בקהלת מנהיים[קצ], קהלה הנמצאת בסמיכת להעיר היידלברג מקום בו התיישב ר' שמואל אופנהיים אחר חתונתו.

קפו. הזכרת נשמות ווירמייזא עמ' 19 שורה 38 ועי' הערה הקודמת ויש לעיין.

קפז. כן הוא בעטלינגר שפ"ח 34 אמנם אינו ברור לי שהוא בנו של ר' שמעון וואלף דידן, והדבר טעון בירור.

קפח. תולדות הקצין ר' שמואל אופנהיים היו מצריכים חיבור שלם, שהיה כולל פעולותיו הכבירים לטובת מדינת אסטרייך (אשר נמצאו בעיקר בספרו של גר"וו שמואל אופנהיים אונד זיין קרייז), התלאות שעברו עליו משונאיו הקתולים הארורים (בספרו של דוד קאופמאן על ר' שמשון ווערטהיימר נמצא חומר לזה), ובעיקר פעולותיו לטובת אחינו בני ישראל בתורה עבודה וגמילת חסדים (שיש לברר מתוך הקדמות לכמה ספרים ועוד מקורות). ואסתפק כאן באיזה מובאות ממקורות שונים.

קפט. לעעוינשטיין געשיכטע די יודען אין דער קורפאלץ עמ' 87, וואכשטיין מצבת וויען חלק ב' עמ' 15. מקום לידתו אינו ברור יש שכתבו שנולד בווירמייזא ועי' בספרו של גרינוואלד שמואל אופנהיים און זיין קרייז עמ' 36 שכותב שלא מצא מקור למקום לידתו ובמקום א' כתב הקצין ר' שמואל אפ"ה בעצמו שהוא נולד בפפאלץ.

קצ. כך כותב לעעוינשטיין ב"געשיכטע די יודען אין דער קורפאלץ" וואכשטיין ואחרים כותבים שבאו מצרפת דרך ביהם.

תקופת היידילבורג

ראשית התעסקות הקציץ ר׳ שמואל אופנהיים והתיישבותו בהיידלברג

בפנקס העסקים דק״ק ווירמייזא[קצא] מצינו קטעים אחדים ששופכים אור על ראשית דרכם של הקציץ ר׳ שמואל אופנהיימר ואָחִיו ר׳ אברהם בעולם המסחר וגם פרטים חשובים אודות התיישבותם בהעיר היידלברג.

משנת שע״ח עד שנת ת״ח נמשך מלחמה ארוכה במדינות אירופא הנקרא מלחמת השלושים שנה[קצב]. המחלחה גרם מהומות רבות בארצות אירופה וביטל סדרי הקהילות גם יהודי ווירמייזא סבלו הרבה בצוק העיתים בעידן הקשה ההוא. כשפסקו הקרבות ובעלי המלחמות של המלך הספרדי שבו למקומם חזרה השלום. וכה מספר השמש דוורמייזא ר׳ יוזפא בספר המנהגים שלו[קצג]:

> **הבעלי** מלחמות של המלך הספרדי נסעו משם (מוורמייזא) ביום ו׳ כ״ה אייר שנת תיב״ל וחזר ורנקטייל ובא תחת ממשלת הדוכס קראליז לודי״ק פפאל״ץ גרא״ף יר״ה והיה מקודם שבא ליד הדוכס ביד אנשי מלחמות ספרדי יותר משלושים שנה. וכל זמן היותו תחת ספרדי חדלו ארחות והולכי נתיבות מסכנת אנשי מלחמה ורנקיטייל״ר, כי שבו ויבוזו כל הולכי דרכים והכו אותם מכת אכזריות, פצע וחבורה, מכת הנוגעים עד נפש. ולפעמים רצחו. ומיום שבא תחת ממשלת הפפאל״ץ גרא״ף ותשקט הארץ. ירננו כל עוברי דרך, שלו״ם ל״ו לפ״ק וישוע״ה יב״א בו לפ״ק

באותו תקופה פתח העלעקטער קארל לודוויג[קצד] פפאלץ גראף, שנזכר בדברי ר׳ יוזפא שמש, עירו היידלבורג לפני תושבי גרמניה מכל החוגים. כנראה שגם

קצא. צילום ממנו בתוך ספר ר׳ יוזפא שמש דק״ק ווירמייזא מאת שלמה איידלבורג.

קצב. סיבות המלחמה היתה שינוים שנעשו בדת הנצרות ע״י הכומר לותר ימ״ש בעיקר ערעור על סמכותו של האפיזור ברומא. שהיו מדינות באשכנז שצידדו בצד האפיזור ואחרים שהחזיקו בצד השינוים החדשים שנעשו בדתם.

קצג. עי׳ מנהגים דק״ק ווירמייזא לרבי יוזפא שמש- מכון ירושלים תשמ״ח עמ׳ 62 -64.

קצד. ובספר חות יאיר סימן קל״ו מכנהו הגאון ר׳ חיים יאיר בכרך, הדוכס קאריל לודוויג ז״ל המופלג בחכמה עי״ש. ועי׳ בספר המנהגים של יוזפא שמש חלק ב׳ עמ׳ ס״ט בהגה״ה ד״ה בסיום התפלה, שכתוב שם שבשנת תי״ז בשבת פרשת חלק בלק, בא הדוכס מהיידלבור״ג לראות כיצד מלין, והיה בו ביום ברית מילה לבני זנוויל שמש, והיה מלין קודם תהילים, הי היו ממהרים לכבוד הדוכוס, ואחרי המילה היה אומרי׳ תהילהים, והיה זה י״ב לחודש תמוז תיז״ל, ואני יוזפא שמש הייתי מוהל, והדוכוס נתן ללשכת הצדקה בב״ה ...

הרשה לאיזה יהודים להתיישב שם בסמיכות לאותו זמן. מבין היהודים שהתיישבו שם היה גביר נכבד מפרנסי קהלת וירמייזא הר' יחיאל אופנהיים[קצה], והיה לו בהיידלבורג שותפות עם הר' אברהם[קצו] בן ר' שמעון וואלף אופנהיים. מסיבה בלתי ידועה אחר משך זמן שב ר' אברהם לעיר אבותיו וירמייזא וכל העסקים וחזקת היישוב[קצז] שהיה לו בהיידלבורג הקנה לאחיו ר' שמואל[קצח]. זה היה בשנת תי"ז ומאז נהיה ר' שמואל אופנהיים שותפו של הפרנס ר' יחיאל הנ"ל.

כמבואר בפנקס העסקים דקהלת וירמייזא -של ר' יוזפא שמש הנ"ל- בקטע מיום ה' ט' אדר תי"ז לפ"ק:

> "אברהם אופנהים עשה ק"ס[קצט] והקנה לאחיו שמואל חזקת היישוב היידילבורג ונתן פיטורים גמורי' שאין לו תביעה על היישוב היידילבורג מיום היותו שם עד עולם גם אין לו תביעה על המשא ומתן הן קרן או ריוח שעשה הוא או חבירו יחיאל הן בתוך העיר הן במקום אחר מיום שבא כמר שמואל לדור שם בהיידלבורג[ר]"

קצה. ר' יחיאל קורא להקצין ר' שמואל בן ר' שמעון וואלף אופנהיים ש"ב. וגם אחיו של ר' שמעון וואלף, היינו טוטרוס אופנהיים מכנה ר' יחיאל ש"ב וא"כ בפשטות היה ר' יחיאל ממשפחת ר' ליווא אופנהיים.

וע' במנהגים דק"ק וירמייזא לרבי יוזפא שמש חלק א' עמ' מ"א כי בשנת תכ"ד לפ"ק היה דר בהיידלורג והוא הפרנס ר' יחיאל אופנהיים וע' שם חלק א' עמ' ע"ח שהיה לו בן בשנת ת"י ובהתנאים שלו עם ר' שמואל אופנהיימר נראה שהיח לו בן בשם ליזר שהתחתן בשנת תי"ז ר' יחיאל היה חותן ר' משה אופנהיים מהיידלורג הלה הוא האח השלישי מבני ר' שמעון וואלף אופנהיים שאנו עוסקים בו. וע' עטלינגר תולדות משפחת עטלינגר באריכות אודותו K 129.

קצו. הוא אביו של הגאון ר' דוד אופנהיים אב"ד פראג וניקלשפורג.

קצז. לתוכן הענין דחזקת היישוב ע' באינצקליפדיה תלמודית ערך חזקה בענין חזקת היישוב.

קצח. בהספר שמואל אופנהיימר ובני חוגו עמ' 37 כותב גרינוואלד שבמקורות היהודים נקרא ר' שמואל אופנהיים תמיד ר' שמואל היידלבורג. ובבירור אפשר לקבוע זמן ישובו רק משנת ת"כ (ואף שכותב שאין להוכיח התיישבות קודם לכן, וגם מדבר רק אודות שמואל אופנהיימר עצמו, באינצקליפדיה יודיאקא ערך היידלבורג כבר קבעו זמן בואו של משפחת אופנהיימר לשם בשנת ת"כ) עכ"פ מהחוזה שלפנינו רואים בדיוק זמן התישבות של ר' שמואל שמה וכנראה שכמה מבני המשפחה כבר גרו שם כמה שנים קודם לזה.

קצט. קנין סודר

ר. פנקס העסקים עמ' 25

לא רק חזקת הקהלה שלו מסר ר׳ אברהם לאחיו ר׳ שמואל. גם כל השותפות שהיה לר׳ אברהם מקדם עם הר׳ יחיאל היידלבורג אופנהיים נמסר לאחיו ר׳ שמואל אופנהיים כמבואר בהפנקס בקטע מיום הנ״ל:

״**עשה** כמר אברהם הנ״ל ויחיאל היידלבורג הנ״ל ק״ס[רא] בכא״ה[רב] ופטרו ומחלו זה לזה מכל טענות ותביעות שהיו לזה על זה מחמת חזקות היישוב היידלבורג ומחמת המשא ומתן שנעשה שם גם כל השטרות והאשראות הנעשים בין אברהם ויחיאל יהיו מעכשיו בטלים כי הוא החליט כל זכיותיו הן מחמת חזקות היישוב הן מחמת משא ומתן לאחיו שמואל שי״

בהמשך לזה בא בהפנקס הסכם ארוך שנעשה בין ר׳ יחיאל ובין ר׳ שמואל שתקפו לשתי שנים. שההשתתפות חל עליהם ועל בני ביתם שכל עסקיהם כל שטרותיהם יהיו על שם שני השותפים.

וכדאי להעתיק איזה קטעים מההסכם בין השותפים,

״**גם** איטליכר אשתו דז צו הלטן להחזיק השלום קיין גשווער אודר רכילות ברענגן אונ די אנשים דען וויבר ניט מאמין זיין על רכילות[רג] אם לא שיודע ידיעה נאמנה שכן הוא ואף זה ידבר עם משותפו בנחת ולהוכיח שלא יעשה עוד״.

״**מחויבים** השותפים להחזיק בביתם מלמד ושכרו יהיה לו מהשותפות וכל זמן שלא יהיה לשמואל רק בן אחד ללמוד מחויב יחיאל ליתן המזונות למלמד לבד״[רד].

רא. קנין סודר

רב. בכל אופן המועיל

רג. גם כל אחד יראה שאשתו יחזיק השלום ושלא לדבר לשון הרע או רכילות והאנשים לא יאמינו לנשותיהם על רכילות ...

רד. והנני להעתיק פה כל נוסח ההסכם כי הרבה יש ללמוד ממנו: [עמ׳ 25] ביום הנ״ל [יום ה׳ ט׳ אדר תי״ז ל׳] עשו יחיאל ושמואל הנ״ל ק״ס והשתתפו יחד מחדש על שני שנים מהיום. וקבלו עליהם להתעסק באמונה. וכל מה שיתעתקו הן המה בעצמם הן ע״י בני ביתם וב״כ [ובאי כחם] יהיה הכל לשותפות וכח שניהם יהיו שוה בשותפות. כל הכ״י ושטרות וחובות אויף ביידי שמות גשטעלט וורדין. קיינר ניקש צו ריק הלטין השייך לשותפות. גם איטליכר אשתו דז צו הלטן להחזיק השלום קיין גשווער אודר רכילות ברענגן. אונ די אנשים דען וויבר ניט מאמין זיין על רכילות, אם לא שיודע ידיעה נאמנה שכן הוא, ואף זה ידבר עם משותפו בנחת ולהוכיח שלא יעשה עוד.

כן מי שיעמוד כ״י על שמו לבד מבלעדי שם חבירו מחייב ליקח כ״י ההוא בחלקו במקום מעות מזומני׳. יהיה להם תיבה מסוגרת עם שני מפתחות, דהיינו דז איין מפתח און דעם אנדרין ניט אוף דוט זאל, איטליכר משותף מפתח א׳ הבן כדי דז קיינר און דען אנדרן קן דריבר גין זאל. אלז כסף וזהב ומזומני׳ ודמי הפדיון תכף דרין גליגט וורדין.

גם יהיה להם פנקס מיוחד לכתוב בתוכו וואז איטליכר הרויז נעמט לצרכו אונ זאל איטליכר איין בזונדר דף הבן כדי דז ניקש אונדר הנגדר גשריבן וורט. בכל יום א׳ זולין זיא אין דיא ענינים חשבון הלטן אונ איינר דעם אנדרן זיין בלאט אונטר שרייבן. גם דר בייא שרייבן ביום ובחודש ובשנה פלונית.

כל אחד ואחד מהשותפי׳ הנ״ל הניח ג׳ אלפי׳ ר״ט מזומנים מלבד שאר חובות ומטלטלין הנוספי׳ על ככה כמבואר בחשבבון הרשימה הנעשית ביום ג׳ ר״ח אדר תי״ז ל׳ שהמה ג״כ בשותפות הנ״ל ומעתה אין לאכד יותר על חבירו בשותפות.

אכן מאחר שמואל מקדם בשותפות הראשון הוט אלף ר״ט יותר גהט ... ש״ח [שטר חוב] מחזיק אלף ר״ט על דודו הר״ר אברהם טר״ך [הוא אחי אמו ר׳ אברהם בכרך] הבן כמבואר בשטר חוב ההוא [עמ׳ 24] דהיינו אלף ר״ט אילו יפרעו תוך דני שנים מהיום עם מעות מזומנים או כסף וזהב ובאם שלא [י]היו בזמן הנ״ל מעות מזומני׳ וכסף בשותפות כדי פרעון הנ״ל מחוייב להמתין עוד חצי שנה עכ״פ לא יחולק השותפות עד שכבר פרעו כל האלף ר״ט להרר״א או ליורשיו וב״כ.

ומה גם שמשך השובתפות איננו כי אם דשתי שנים מ,מ באודות היישוב היידלבורג הן מחמת עצמן וזרעם אפילו הנולדים הן במשך שני שנים הנ״ל הן לאחריהם עד משך ארבע שנים יהיו על הוצאות שניהן שרך קיינר ואר זיך ובניו ניקש לבד משתדל זיין בחזקת הייוב יותר מחבירו ובניו תוך משך ד׳ שני׳ אול לעשות התנגדות אצל השררה יר״ה נגד חבירו בקנס ת״ק ר״ט חצי לשררה וחצי להקדש וורמיישא דהיינו וואז קיומים אן בלנגט לעולמי עד. אכן בן ובת דהין צו זעצין בזמן הנ״ל דא דר צו זיין הרשות בדידו וחבירו ניקש שולדיק דראן צו שטייאר צו קומען רק על הוצאותו.

ואף אם יעדיר ח״ו אחד מהמשותפי׳ בתוך משך שני שני׳ הנ״ל אם ירצו היורשים ואם ירצו היורשים יחלקו תכף כי הברירה ביד היורשים או האפטרופסי׳ שלהם זאל קיינר מהמשותפים קיין עסק טוט בעד חמשים ר״ט ויש לדאוג לפסידה אם לא שישאל את חבירו אם הוא בעיר ואם איננו בעיר דרף ער קיין עסק טון בעד שלש מאות ר״ט במקום דאגת פסידה בלי ידיעת ורשות חבירו זאל קיינר קיין כיבוד ואר היישן ומכ״ש צו געבן בלתי רשות חבירו יותר מן ר׳ ר״ט גם כל הכיבודים ומתנו׳ ושנה חדשה וירידים זולין זיא מיט הנגדר גין ומרוצה זיין הן בהיידלבורג הן במקום אחר ובאם זיא ניט בייא אנדר וועריו איינר ניט דהיינו? וועד איז דער אנדר ניט מחויב אוף אין צו ארזן? אכן אם הוא עת הצורך ונחוץ צו ואר הייסן אודר צו געבין הרשות לכל אחד ואחד דרף ניט צו וורטין על חבירו אף אם הוא בעיר.

התרצו המשותפי׳ ליקח מדמי ליזר בן יחיאל תכף אחר החתונה ד׳ מאות ר״ט בעסק השותפות ויתנו לו ריוח על צד ההיתר עשרה ממאה לשנה ויתוקן ש״ח על ככם משך שני שני׳ של שני המזונות למשך שני המזונות דהיינו שני שנים יהיו ליזר ואשתו פטורי׳ מן המסי׳ דהיינו שדען מזותפי׳ ניקש צו שטייאר צו קומן אכן אם יבקש הדוכוס מס מן ליזר עצמו מחוייב ליזר ליתן המס ההוא ולא המשותפי׳.

בהיידלבורג היה הקצין ר׳ שמואל אופנהיים מספיק צבאי, סוכן החצר ואיש אמונו של העלעקטער קארל לודוויג. וכנראה המשיך לשבת בעיר היידלבורג קרוב לשלשים שנה.

הקצין ר׳ שמואל בעיר הבירה וויען

בשנת ת״ל גורשו היהודים מוויען עיר הבירה דמדינת עסטרייך ע״י מלך אסטרייך ליאפולד הראשון, הגירוש היה עפ״י עצת אשתו המלכה הרשעה, והסתת ההגמון הכומר קאלאניטש שהיו קאתולים אדוקים שונאי ישראל.

בשנת תל״ב הציקו הקיסר ליאפולד מלך אסטרייך אותו ואת כל מדינת עסטרייך, שני אויבים. מצד אחד עמד המלך צרפת הכן ללחום נגדו והתוגר עמד לכבוש מצד שני. לליאפולד היה נחוץ לחזק מצב המדיני באסטרייך ולהציל מדינתו מאויביו מבפנים ומבחוץ. בשביל זה היה נצרך לו איש אמונים לספק צבאו ולסדר עניני הכספים של מדינת עסטרייך. העלעקטער קארל לודוויג מהיידלברג, אשר הקצין ר׳ שמואל אופנהיים היה מתושבי עירו ואיש אמונו, יעץ להקיסר ליופאלד ליקח הקצין ר׳ שמואל לסוכן מדינת אסטרייך. בהסברו לו כי לר׳ שמואל היה כשרונות נדירים בניהול עניני כלכלת המדינה ואירגון צורכי השרים ושאר הנהגת המדינה. הקיסר אכן קיבל עצת ידידו ומינה הקצין ר׳ שמואל כסוכן ממלכת אסטרייך. וככה התחיל הקצין ר׳ שמואל אופנהיים זצ״ל בתפקידו וקיבל התואר סוכן מלחמות של הקיסר. וסיפק צבא המלך בכל המצטרך להם וכל צורכי המלחמה היו נחתכים על פיו. לצורך עבודתו עבר לוויען עם בני ביתו ומשרתיו זה היה בערך בשנת תל״ו.

וכמר ליזר יש לו רשות להתעסק בשלו מה שישאר ... בתוך המקום או מן המקום .... צו וירן אבר בבית המשפותפי׳ ניקש צו הנדילן גם אין לו רשות להתעסק במעות אכרי׳ אפילו תוך העיר שאניו בבית המשותפי׳ כל זמן שהוא דר בבית המשותפי׳ מחויבים השותפים להחזיק בביתם מלמד ושכרו יהיה לו מהשותפות וכל זמן שלא יהיה לשמואל רק בן אחד ללמוד מחויב יחיאל ליתן המזונות למלמד לבד.

ובזה פטורים זה מזה ואין לאחד שום תביעה על חבירו לשעבר אפילו שטרות הנעשים עד היום יהיו בטילין אכן שבועת שותפות יהיו מחויבין זה לזה כשיבקשו.

ביום הנ״ל, עשה כמר שמואל ק״ס בחוב גמור לפרוע להבתולה טעלצין בת אחיו אברהם שי׳ סך חמש מאות ר״ט לה וליושיה מהיום ועד כלות ששה שנים ליותר ארוך.

ביום הנ״ל, יחיאל ושמואל הנ״ל עשו ק״ס אם יבקש אברהמה נ״ל להושיב שמה היידלבורג חד מבניו או בנותיו שילתדלו המה לו על הוצאותם אם ידורו בעת ההיא עדיין שם ויהיו בחיים.

בוויען הקים הקצין ר׳ שמואל אופנהיימר ביתו בית וועד לחכמים[רה] עם מקום תפלה ומנין קבוע בביתו לתפלה. וזהו ראשית ההתיסדות דהקהלה היהדות החדשה בוויען אחר הגירוש. משם עסק בפעולותיו המרובות לטובות קרובים ורחוקים בהחזקת ידיהם ברוח נדיבה.

קודם נספר מתלאות המרובות שעברו עליו עד פטירתו ושוב נרחיב קצת הדיבור על ההשתדליות הברוכות ונדיבות לבו בכמה ענינים לטובת בני ישראל בכל מקומות מושבותיהם.

בשנת תמ״ג החליט הקיסר בעצת יועציו שאין להם צורך בשירותי הקצין ר׳ שמואל אופנהיימר. יועצי הקיסר העלילו עליו שאין עסקיו מתנהלים בצדק ויושר ושהוא מרמה המלך ושריו. שרי המלוכה סגרו משרדו והושיבוהו אותו ואת בנו במאסר. השרים עשו בדיקות וחיפושים בכתביו וחשבונותיו כשמגמתם הוא למצוא איזה עילה וסיבה לאשם אותו ברשלנות בניהול כספי המדינה. אכן אחר בדיקה עיונית נמצאו כל חשבונותיו בתכלית הדיוק ועל אפם וחמתם של אויביו הוצרכו להודות שאין כל סיבה להאשמה ואחר כחצי שנה שחררו אותו ממאסרו[רו].

האמת הוא שסיבה העיקרית לשחרורו היתה כי נתברר למנהלי המדינה ושריה כי בלי כשרונותיו של ר׳ שמואל בניהול עניני המלוכה לא היה להם סיכויים לנהוג כלכלת המדינה כראוי. אחר שיחרורו ניתן לו הלואה של שלש מאות אלף טאלער בהמלצת וערבות אחד מבני האצולה וכה התחיל עסקיו הפרטיים מחדש.

ביקש שמואל לעסוק בנאמנות, ושוב בשנת תנ״ז, קפץ עליו רוגזו של אותו כומר הידוע לשמצה קאלאניטש אשר היה אחראי לגירוש היהודים מוויען בשנת ת״ל. עכשיו כשראה אותו כומר לפניו יהודי עשיר מנהל כל כספי המנידה גדלה קנאתו ושנאתו וחמתו בארה בו. על כן כאשר בשנת תנ״ב מינה הקיסר את

רה. וכך חותם הגאון ר׳ דוד אופנהיים הסכמתו לספר שלשה שריגים, דוד הק׳ ... וחותם פה ווינא בבית וועד לחכמים בבית שמואל דודי הקצין המפורסם הר״ר שמואל אופנהיים חבצלת השרון היום יום ו׳ עש״ק טוב אדר ראשון איתן לפ״ק פה ווינא. ובהסכמתו לספר כבוד חכמים, חותם ג״כ, בבית וועד לחכמים בית שמואל הרמתי דודי הקצין המפורסם הר״ר שמואל אופנהיים שושנת עמקים חבצלת השרון. ועי׳ בתשובות נשאל דוד עפ״י המפתח כי כמה תשובות נכתבו ע״י הגאון ר׳ דוד אופנהיים בבית דודו הנ״ל.

רו. Grunwald, The History of the Jews of Vienna. עמ׳ 115.

ההגמון הכומר קאלאניטש הנ"ל לראש משרד הכספים דמדינת עסטרייך מצא הרשע מקום לנקום נקמתו בהשר והקצין ר' שמואל אופנהיים. הכומר מצא עדות שקר גוי אחד בשם עדעלאק מהעיר וועזעל. בעיר וועזעל גר יהודי החצר ר' ראובן אלי' ממשפחת קומפרץ שהיה לו עסקים עם הקצין ר' שמואל אופנהיים וחתן אחותו הגאון ר' שמשון ווערטהיימער[רז]. הגוי עדעלבאק ע"י עסקיו עם בניני משפחת גומפרץ שמע על הקצינים בוויען ושהכומר הוה שונא אותם. הוא בא לוויען והראה כתבים מזויפים כאילו הקצין ר' שמואל אופנהיים והקצין ר' ראובן גומפרץ השכירו אותו להרוג את הגאון ר' שמשון ווערהיימער. כמובן שהכומר שמח בו וביחד העלילו על הקצין ר' שמואל אופנהיים שזמם להרוג את חתן אחותו, הגאון ר' שמשון ווערטהיימער. שיעידו על הקצין ר' שמואל אופנהיים שזמם להרוג חתן אחותו, הגאון ר' שמשון ווערטהיימר. מסיבת עלילה זו ישב הקצין ר' שמואל פעם שנית במאסר למשך זמן עד כי נתברר שלא היה קורטב של אמת בכל העדיות[רח].

עד עירוב ימיו לא זכה לחיים של שלום ושלוה, ומעשה שהיה כך היה, בקיץ שנת ת"ס התפרץ סכסוך בין שומר פחת ביתו של הקצין ר' שמואל ובין ב' מנקי ארובות ששחקו לפני הבית. הסכסוך התרחב וההמון שנמצאו שם באיזור פרצו לתוך בית הקצין וכנהוג במקרים כאלו כשבית יהודי נפגע נעלמים שוטרי העיר ולא היה מי שיעכב על ההמון מלהרוס ולאבד כאוות נפשם. בתוך הבית קרעו ניירותיו ושטרותיו שברו גנבו ושודדו. בני הבית הצליחו להציל חייהם בדוחק. סכומים עצומים שהיו חייבים המדינה להקצין ר' שמואל נמחקו והיו לו הפסדים אשר כבר לא היה ביכולתו להשלים אתם. צרותיו המרובים השפיעו על מצת בריאותו ובשנת תס"ג נחלה במחלתו אשת ממנו נפטר.

הנה תיאור ימיו האחרונים במעמד גדולי הדור כפי שהוא מתואר בהגדת עדות של מוהר"ר בנימין וואלף משידלוב.ועדות של מוהר"ר נתן הכהן מהילדסהיים[רט].

רז. הגאון ר' שמשון היה חתן אחותו מרת שרלן ובעלה גיסו הגאון ר' איצק ברילין אב"ד המלגבורג ומנהיים.

רח. כל הסיפור באריכות ראה "אורקונדליכס אויס דעם לעבן שמשון ווערטהיימר" מאת דוד קויפמאן וויען תרנ"ב עמ' 9-56. ראה The Court Jews S. Stern עמ' 254 הסיפור בקיצור.

רט. Nachlasse der Wiener Juden מאת דר. טאגליכט, מס' 6 בהעתקת הצוואות.

ב"ה

יום ב' י"ד אייר תס"ג שעה א' אחר חצות היום פה ווינא. כאשר הכביד החולה על האלוף הקצין מפורסם הר"ר שמואל אופנהיים. כד הוה שכיב מרע ורמי על ערסא ערס דוי ל"ע צווי לסלק מעליו כל העומדים עליו ונשאר שם המאורות הגדולים הרבני' מופלגי' הגאון אב"ד דק"ק נ"ש וה"ה הרב אב"ד מוהר"ר שמשון נ"י והתורני מוה"ר נטע כ"ץ ואני השפל.

וכה שכב הזקן המנוח על המטה וצוה הגאון ר' שמשון וועריטהיימער למוהר"ר נתן הכהן להגיד ווידו שכיב מרע עם החולה. והחולה בעצמו התחיל להגיד אשמנו עד בערך אות ק' ויתיישן ושוב התעורר ואמר אחר ר' נתן עד סוף הווידו.

ושוב דברו עתו אודות הצוואה שלו ואודות תשלומי כתובות אשתו והדגיש שברצונו שבן אחיו הגאון ר' דוד אופנהיימר יהא נאמן על הכל.

וכל הפרטים נרשמו על ידי מוהר"ר נתן הילדסהיים ועל ידי מוהר"ר בנימין וואלף משידלוב.

כעבור ג' ימים ביום ה' לסדר ביום טהרתו י"ז לחודש אייר נפטר הקצין ר' שמואל ונקבר בכבוד גדול בביה"ח בוויען

תיאור פעולתיו כפי שנרשם ע"י בני דורו

מעשי הצדקה שלו היו להפליא ואף שבשביל עצמו הספיק ירק לבד לארוחתו כפי שכתבו על מצבתו, אבל לנצרכים הן קרובים והן רחוקים המציא מזון ומנוח ומלא לבו לעשות טובות עם כל בני ישראל ומפתו נותן לאביונים וחונן לדלים[רי].

משפיע שפע קודש לכל ישראל ובפרט ללומדי תורה
ע"י קיום בתי מדרשות בקהלות גדולות

על מצבתו חרתו שהרבה בתי כנסיות והרבה בתי מדרשות נטע ובנה בנינים. ועל זה מעיר גם המקובל רבי משה בן רבי מנחם גראף מפראג בספרו ויקהל

רי. הקדמת צמח דוד הנזכר בראש המאמר.

משה[ריא], בתוך שאר שבחים על פעולותיו הברוכות של הקצין ר׳ שמואל אופנהיים לקיום ולחיזוק לומדי תורה:

ישרי לב הישרים בלבותם והמועילים והמשפיעים שפע קודש לכל ישראל בפרט ללומדי תורה ומספיקים כמה בתי מדרשות בק״ק נ״ש [ניקלשבורג] ובק״ק פרנפורט ובכמה קהלות כי למחיה שלח אותם אלקי׳ לפני כל הגולה לשום לנו שארית בארץ ולהחיו׳ עם רב ולהיו׳ לנו לפליטה גדולה ה״ה הראש והקצין השתדלן המפורסם [ר׳ שמואל אופנהיים] וא״צ ראי׳ אשר שמו נודע ממרחקים. עושה מצות וחקים. גומל חסד לקרובים ולרחוקים.

ובהקדמת מהמו״ל ספר צמח דוד הנדפס בפ״פ דמיין בשנת תנ״ח כתוב:

ומספיק ומחזיק ידי לומדי תורה בחבורתה וספיק להם וגדול שכר המעשה ומחזיק אותם יותר מן הלומד תורה ולפיכך הקדים זבולן לישששכר.

ובהקדמת בן המחבר לספר בית יהודה מהגאון מוהר״ר יהודהה בן מוהר״ר ניסן כותב:

וכי זו בלבד עשה לנו בן עם רם ה״ה מ״ו הגאון [ר׳ דוד אופנהיים] נר״ו כי לא רפה ידיו מלעשות גדול המעשה במעשה ידי אצבעותיו להמציא מן דודו הקצין המפורסם הנדיב השתדלן הגדול ה״ה כ״ש כהר״ר שמואל אופנהיים מווינא מה שמואל בקי בהטיי׳ מטה כלפי חסד ורחמים הוא ותולדותיו כיוצא בו ה״ה בנו הכרוך אחריו הקצין המפואר בכל פאר כ״ש כהר״ר מענדל ואולם אחיו הקטן יגדל הקצין המסולה בכל מעלה כ״ש כהר״ר וואלף אופנהיים יצ״ו וגם חתניו לוקחי בנותיו הקצינים הנדיבים כיוצא בהם היו לעזר ולסעד הלואה מרובה ברוח נדיבה[ריב].

ריא. דעסויא תנ״ח בהקדמה שני׳, הספר לא היה לפני והעתקתי מספרו של דוד קויפמאן ״אורקונדליכס אויס דעם לעבן שמשון ווערטהיימר״ וויען תרנ״ב עמ׳ 19.

ריב. ספר חידושי הלכות בית יהודה להגאון ר׳ יהודה בן מוהר״ר ניסן זצ״ל דעסויא תנ״ח בהקדמת בן המחבר

גמילת חסדים והכנסת אורחים

וכה מתארים בני דורו את מדת ההכנסת אורחים שלו:

> **ונותן** מחי' לכמה וכמה בני אדם בתת להם לחם ושמלה ולהלוות להם בעת דוחקם ובצר להם הושיע יחידם ולרבים הן בדיבור והן במעשה
>
> **ואינו** מתנהגים עם האורחים כדרך הארץ שביום הראשון מאכילין אותו תרנגולים ומכאן ואילך פוחת והולך רק סופו כתחילתו וכל העתים שוו' לטובה במעדנים טובים ויין משובח כי חדשים לבקר באו ואזל האורח החדש הוא יום הראשון וכולם ניזונים בשביל האורח החדש כי ח"ו קנאה אתה מטיל בסעודה ואינם זזין משם עד שיותן להם צדה לדרך וכסות נקיה כי כל ישראל ראוי' לאותו אצטלא[ריג]

ובהקדמה לספר ויקהל משה הנ"ל רשום מעט ממעשיו הכבירים להצלת קהלות שלימות ע"י קשריו עם שרי המדינה וז"ל:

> **ומציל** נפשו' לקוחים. ומציל עם ה' בגלות המר הזה מכמה גרושין והרפתקאות אצל המלכו' ויועציו שריו וה' שלחו לנו לעזר מעט בגלות כמו רבי וחכמי דורות. כ"ש המנושא שלטת הגבורי' כהר"ר שמואל בן האלוף הראש והקצין פרנ' ומנהיג כ"ש כהר"ר שמעון אופנהיים זצ"ל... ... ... וכל הנלוים אליו בניו וחתניו.

וכן הוא בההקדמה לספר צמח דוד הנזכר לעיל:

> **בשנת** בצורות שלח כמה וכמה עגלות נושאים בר ולחם וכל טוב ושמלות אל כמה וכמה קהלות קדושי' לחלק לעניים כדי להמלט נפשם ממזי רעב שלא תהי' בהם נפחוחי כפנאי וגם שמלתו לכסות את עורם להנצל מצנה וקור ואין בודקין למזונות ולכסות ומתוך הצדקה הלז חלץ נפשם ממות[ריד]

פדיון שבוים

כנזכר למעלה, בימיו היו מלחמות גדולות בין התוגר היינו ממלכת הישמעאלים בני ממלכת אוטומאן והקיסר ליאופאלד ממדינת אסטרייך. בעת

ריג. הקדמת צמח דוד הנ"ל.

ריד. הקדמת צמח דוד הנ"ל.

ההיא נשבאו כמה מאות יהודים מעיר אובן, היא בירת מדינת הגר, והרבה מהם נפדו על ידי הקצין ר׳ שמואל אופנהיים זצ״ל.

על ידו נפדו כמה וכמה נפשות מן האמות[רטו]

ועל כן בקהלות הקדושות כשהיו מזכירין נשמתו היו מהללים אותו בזה שעל ידו נפדו כמה וכמה נפשות מן האומות[רטז].

ובהקדמת ספר צמח דוד הנזכר מזכיר פעולותיו בענין נשגב זה:

> **וכמה** וכמה מאות שבוים פדה מממונו ומכיסו ומכספו... כמה נפשות שהצילו ממות נפשם ... וכל שבוי ושבוי נתן חליפות שמלות ומתנות ההגונות וזן ופרנס אות[ם]...[ריז]

סיפור אחד השבוים

שנפדה ע״י הקצין ר׳ שמואל אופנהיים

אחד משבויי ק״ק אובן מגדולי היחס וממשפחה חשובה ה״ה הר״ר איצק שולהאף[ריח] מפראג כותב אודות התלאותיו שעברו עליו בימי המצור בספר קטן שקרא לו מגלת אובן. בהמגלה הוא מספר איך שהקצין ר׳ שמואל אופנהיימר הכניסו לתוך ביתו אחר שנפדה על ידי אחת השרות בעד הון רב, היא הביאה אותו לק״ק וויען לידי הקצין ר׳ שמואל אופנהיימר ששילם לה הוצאותיה, וברור הוא כי בזכות הקצין הנ״ל ניתן להשבוי חן וחסד בעיני השרה, כי היתה ברור אצלה שהקצין ר׳ שמואל יסלק כל ההוצאות שיעלה דמי פדיונו.

וז״ל הר׳ יצחק במגילת אובן הנ״ל[ריט]:

> ... וילכו עמי [הקארפאל שנשבה ר׳ יצחק בידו] הלאה והנה אבחת חרב לעיני ואימת מות נפלה עלי והצורר צודה את נפשי לקחתה ... וישא

רטו. הזכרת נשמות של כמה קהילות.

רטז. כך הוא בהזכרת נשמות של כמה קהילות.

ריז. הקדמת צמח דוד הנ״ל.

ריח. הר״ר יצחק שולהאף היה בן הרה״ג מו״ה זלמן דומ״ש בפראג ואמו מרת פיגלא בת רבינו שמשון בכרך אב״ד ווירמייזא אחות הגאון בעל החות יאיר. בזוו״ר היה הר״ר יצחק הנ״ל חתן הגאון בעל שער אפרים אב״ד אובן.

ריט. תולדות חכמי ישראל מאת יקותיאל יהודה גרינוואלד קלוזש 1924 עמ׳ 48 (נעתק מספרו של דוד קויפמאן הריסת עיר אובן תרנ״ה).

הקאפראל עיניו וירא והנה אשה גדולה שרת אחת עומדת על ספינה ותצעק עליו רצונך סחורה זו למכור, ויאמר בלבו שעל סחורה הביזה שהי' גם בידם היא שואלת וישט לה אגודה אחת לראות מה יאות לה, ותאמר לא כי היהודי אני רוצה לקנות וישמח הקארפאל ויאמר לא עת לאחר עוד כי פנה היום, ועתה תנה בעדו חמישים זהובים, ותאמר לא כי אם שלשים זהו' אני נותן במעות קיר"ה, וישמח הקאפראל יותר כי היה לו מקח ראוי, ויאמר תנה ארבעים, ותאמר לא אתן יותר במעות מכאשר דברתי אך אני מוסיף לכם יין טוב לשתות שהוא נעקערוויי"ן, ויאותו ויתן כף אל כף ותספור להם שלשים זהו' במעות קיר"ה, ותוציא להם צנצנת גדולה מלאה יין, ויאחזיני הקאפראל ויאמר לי, הנה עתה אני מוסר אותך ליד השרת ועתה שבויי תחתיה כמו שהיית תחתי (וזהו מנהג אצל מוכרי וקוני שובים) ויאמר הצורר אבל זאת אני מודה לך ולא אוכל לכחד מרוחי כי זה איש אלקים בעבור כל המאורעים אשר קרוהו וינצל מכל. ומה מערכה גדולה היה לו כי כמעט רגע לולא מצאנוה הי' פגרו שט במים, וכבר חרבי שבידי מוכן לכך, ומתוך דברים האלה נתעורר לבי לבכיי ולא יכולתי והתעלפתי, והשרת הביאה לימיני בשמים להריח עד אשר שבה רוחי עלי ואח"כ הבעלי מלחמות גם המה דברו אתי טובים ונפטרו מאתי, והשרת צוותה להכן לי מקום משכב ודברה אלי דברים נכוחים ותחנוני' והבטיחה לי למהר הבא אותי ליהודים וה' נתן לי חן בעיני' ובעיני בעלה השר כי לא מנעו כל טוב ממני עד אשר הביאוני אל בית הקצין הנדיב המרומם ר' שמואל אפענהיים.

עליית ר' יהודא החסיד

ותמיכה ליושבי ארץ הקודש

הרב שלמה ניצה בקינתו על הקצין ר' שמואל אופנהיים כותב, אב לעניי ישראל היית משען צפת חברון וירושלים[רכ].

והנני להעתיק איזה קטעים מהספר שלוחי ארץ ישראל אודות פעולות הקצין ר' שמואל אופנהיים עבור תושבי ארץ הקודש:

רכ. קינה של ר' שלמה ניצה.

הגאון המקובל ר' אברהם ריוויגו[רכא] שעלה לאה"ק הפקיד סכום עצום מאד בידי העשיר המופלג [שמואל] אופנהיים כדי לאכול פירותיהן שנה שנה לשובע על אדמת הקודש[רכב].

המאורע הגדול ביותר בחיי הישוב היהודי בירושלים על סף המאה השמונה עשרה הוא עלית השיירה הגדולה של עולים מפולין ומארצות אשכנז שבראשה עמד ר' יהודה חסיד מהעיירה שדליץ שבפולין. היתה זו העליה הגדולה ביותר בבת אחת שלא היתה כמוה דורות רבים לפניה ואף לא לאחריה ... תנועת העליה שיצאה מפולין הקיפה גם את קהילות גרמניה מורביה אוסטריה והונגריה ונגעה גם באיטליה. מפולין יצאו עם ר' יהודה חסיד בראשית שנת ת"ס כמאה ועשרים נפש ובדרך נלוו אליהם עולים מכל הארצות שבתוכן עברו, ולבסוף הגעיה השיירה לאלף וחמש מאות נפש שמהם מתו כחמש מאות בתלאות הדרך ורק כאלף זכו להגיע לארץ ישראל. השיירה נקראה בשם חברה קדישא או חבורה קדישא... הגביר הגדול ואיש החצר ר' שמואל אפנהיימר בוינה סייע לשיירת העולים השיג להם פספורטים ואף שכר להם שתי אניות בדנובה דרך הים השחור ובדרך זו עלו כמה מבני השיירה[רכג].

פרשת אייזינמנגר

בשנת ת"ס הדפיס, השונא ישראל יוהאן אייזנמנגר פרופסר בהיידלברג, , ספרו "דאס ענדעקטע יודענטום" המלא שנאה והסתה נגד היהודות ובפרט נגד התלמוד ולומדיה. השתדלו קהלת פראנקפורט דמיין בתווכו של הקצין ר' שמואל

רכא. עי' עליו תולדות חכמי ירושלים חלק שני עמ' 100.

רכב. שלוחי ארץ ישראל מאת א. יערי הוצאה שלישית ירושלים תשס"ב חלק ב' עמ' 349 ועי' שם מקורו.

רכג. שלוחי ארץ ישראל מאת א. יערי הוצאה שלישית ירושלים תשס"ב עמ' 322 (ובהערה שם מציין למקורות אודות העלי") ולא נעלם ממני מה שכותב יערי שם כי שמץ פסול נתערב באותו עלי' אך עיקר העלי' בודאי היה בכוונה לשם שמים ואין לסמוך כלל על אותו חוקר שמביא שם כי ידוע שכל מגמתו היה למצוא שמץ ודופי בגדולי ומאורי ישראל (עי' אהל רח"ל במאמרו של ר' חיים ליבערמאן כיצד חוקרים חסידות בישראל ... ועי' בחכמי ירושלים חלק שני עמ' 147 שמביא מא' החוקרים שאי אפשר בשום פנים להחליט כי היה שום שמץ פסול במנהיג העליה הנ"ל).

אופנהיים עם ר' שמשון ווערטהיימר למנוע הפצת הספר ואכן הצליחו, והשיגו איסור מאת הקיסר על מכירת ספריו של אייזנמנגר[רכד].

נוסח המצבה

של הקצין ר' שמואל אופנהיימר
בביה"ח הישן בוויען

"פה נטמן הקצין המפורסם בכל המדינו' השתדל' כהר"ו שמואל בן כה"ר שמעון אופנהיים ז"ל הדור אתם ראו: נהי וקינה שאו:עד כי תלאו: ולבבכם תוגה מלא: כי נפלה עטרה: נעדר גודר גדירה: נלקח משענת השררה: נדיב ושוע ופנרנס: לעמו עמד לנס: כגבור מתניו שנס: לחיי עד נכנס: ה"ה הקצין המפורסם כהר"ר שמואל בן הר"ר שמעון וואלף אופנהיים זצ"ל איש אמן הרמתיים: רמות וגביש ומשך חכמה בנתיים: כל ימיו היה שאול בלי עצלתיים: מגן ומחסה לעמו כחומה ודלתיים: הון ועושר בביתו היתה פתוחה: צדקתו לעד ידיו לענייי' מתוחה: לקרובים ולרחוקים המציא מזון ומנוח': ולו הספיק לבד ירק ארוחה: הוא השתדלן הגדול אשר הציב צביונים: למדינות ולקהלות חדשים וישנים: הרבה בה"כ וב"מ נטע ובנה בנינים פיזר נתן לאביונים: זקן ונשוא פנים: נפטר ונקבר בשם טוב בן ע"ג שנים: ביום ה' לסדר ביום טהרתו י"ז לחודש אייר תס"ג לפ"ק ת.נ.צ.ב.ה. עם שערי צ' שבג"ע א'"

ומצדו השני חרות:

"**ש**או קינה: **מ**לאכי מרום ועדת מי מנה: **ו**תקוננו בכל פינה: **א**יה שוקל תקל ומנה: **ל**מקוננת קראו: **א**ללי תשאו: **ו**עיניכם מים מלאו: **פ**לגי מים יבאו: **נ**הפך לאבל כנורי ורדידי: **ה**מר לי שד-י: יותר מדי: **י**גידו עדי: **מ**רוממות ומעלות ומדות של הקצין המפורסם השתדלן הגדול פ' ו' הדור כ' הר"ר שמואל ב' הר"ר שמעון ז"ל אופנהיי' ויהי שמאול מעלה העולה לבמתי **ע"ב** שנים וילך שמואל וישכב במקומו יום ה' טו"ב אייר תס"ג לפ"ק: ת.נ.צ.ב.ה."

רכד. אולם ערערו על צו הקיסר ואחר משפט שנמשך כמה וכמה שנים לאחר פטירת הקצין ר' שמואל פעל אייזנמנגר אצל המלכות רשות להדפיס מחדש ספרו האנטישמי הנ"ל וכנודע שהספר ההוא היה מקור לשנאת ישראל ביד הגרמנים ימ"ש עד הדור האחרון.

צוואת הקציץ ר' שמואל אופנהיים[רכה]

ועתה לכו בנים שמעו לי יראת ד' אלמדכם הנה נא זקנתי ולא ידעתי יום מותי. אמרתי הקבצו נא בניי ובנותיי וחתניי ונכדיי שי' ותי' והסכת ושמע דברי שמואל אביכם ויהיה בעיניכם כאלו אני תמיד לנגדיכם לבעבור תהיה יראתי על פניכם לבל תשנות את תפקידי ומה שאני מצוה אתכם ...

בהמשך מפרט פרטי הירושה ומבקש בכל לשון של בקשה שישלמו כל החובות שנשארו עליו קודם שיֵרֵדו לנחלה ומצַוה אותם להמשיך מסורת המשפחה להיות מסור ונתון לצורכי הקיסר יר"ה.

> **ועתה** בניי שי' ותי' מאחר עד הנה גהנדלט עם החסיד הקיסר יר"ה ויועציו. אונט אלי אייפר און פלייס אן גוועגט לעמד ולשרת בהיכלו של מלך הקיסר יר"ה ויעוציו אן הנדי צו גיין ערליך און רעדליך אויף ריכטיג גר גטרייא. ... וכה"ג זיהן בדינן אלי שררו' יר"ה אויף ריכטיג.

בסוף הוא מזהיר ומזרז בניו על חובתם לאחיהם בני ישראל בכל מקומות מושבותיהם:

> **שוב** ושנית איזט מיין בפעהל זיהן מטיב עם אחינו בני ישראל זיין. וועלכי מפוזר ומפורד זעני בכל העולם. מאחר שיש להם היכר בבית המלך. זוא ווערט איר זיהן צו באובכטין טובת הכלל אלי השתדלו' בעיון נמרץ בלי עצלתים. זוא ווערט זכות רבים צו גניסן האבן. ויהיה חוט של חסד משוך עליכם. לאו מילתא זוטרתי ג"ח בין דעשירים בין לעני' יחיד ורבים. לכן תנו לבבכם על זאת לעשות משמרת למשמרת. להיות מצוה שמורה לדורות ועל לוח לבכם חרות.

ומסיים בבקשה לקיים מבשרך על תתעלם לסייע הקרובים ובני משפחתם לחיות עמם באגודה באהבה ואחוה:

> **והיו** לבשר אחד ולבית אחד קיין קנאה ושנאה זה על זה צו האבן רק בלבבות שלמות ואיש את אחיו יעזרו. ובפרטיות זייט אייך משמר מכל מחלוקת. ושלא לשלם רעה תחת טובה ולקבל כל אדם בסבר פנים יפות.

רכה. טאגליכט נאכלאסע של יהודי וויען בחלק לשה"ק עמ' 12

ואחר עוד איזה ענינים פרטיים מוסיף.

... אני בטוח בבניי שי' ובנותי תי' שיהי' צייתנים וישמעו לקולי כי המה זרע בירך וזרע כשרים ובדוקין ומנוסין אצלי. והנה יש בידי להוסיף או לגרוע כל זמן היותי על האדמה אכן באם ניקס משנה ביון אזי בלייבט צוואה הנ"ל בתוקפו ובגבורתו אונט וויל האבן זול גהלטין ווערדן מיט אלי אייפר אונט פלייס. וכאלו אמרתי בכל זכות ויפוי כח ובכל לשנא שופרי דשטרי בכא"ה כתחז"ל[רכו].

לראיה חתמתי שמי יום א' ערב חנוכה נח"ת ל' פה ווינא

שמואל בן לא"א שמעון וואלף אופניים

ובתור הוספה כתוב

ואלה מוסף על הראשונים

שבאם יהיה איזה סכסוך בין היורשים "ובאותו זמן יהיה ש"ב בן אחי אב"ד המדינה מוהר"ר דוד אופנהיים נר"ו אב"ד דק"ק נ"ש והמדינה אצליכם. כל דבר יהיה עליו ... הוא יהיה המכריע בכל דבר ואליו תשמעון ..." ומאריך איך שהוא היה מסור ונתן לו כל ימיו ושכל החסד שהשי"ב נותן שלא יחשבו שזה בה בזכותם וכו'

קינה שחיבר ר' שלמה ניצה

על פטירת הקצין ר' שמואל אופנהיימר

פטירתו השאירה רושם ומקוננים חיברו קינות לקונן על החלל הגדול שנשאר לקהל ישראל בפטירת האדם הגדול הזה וזהו קינת הרב שלמה ניצה:

אם יהיה ראשי אלפי ישראל בכף מאזנים, והגביר המעולה, בכתם טהור לא יסולה, הקצין הנשגב, נודע למשגב, בישראל גדול שמו, עושה משפט וצדקה לכל עמו, ה"ה, מעלת הנכבד נשא ונעלה, לשם טוב ולתהלה, כמהה"ר שמאול אופנהיים זצוק"ל, בכף שניה, מכריע הוא את כולם, שקול שמואל כנגד ישראל, מלא מצות כרימון, בגוף בנפש ובממון, ביתו

רכו. בכל אופן המועיל כתקנת חז"ל.

פתוח לרווחה, בטוב לבב ובשמחה, לעוברים ושבים משביע לרעבים בת קול יוצאת, ומכרזת ואומרת, כל העולם ניזון בשביל שמואל, תפארת ישראל, האיר ארץ ישראל מכבוד״ו, בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאדו, בתורת ה׳ היה חפצו, עד בואו אל קצו. אחים גם יחד, תורה וגדולה במקום אחד, אשר הונף ואשר הורם, ממשפחת רם, לבני ישראל לעינים, בקצינים, והסגנים, חכמים ונבונים, בני אופנהיים, המה הגבורים אשר מעולם, יהי שלום בחילם, ושלוה על גבולם, כי על שלשה עמודים עומד העולם, הלא המה האחים המשובחים שני בני היצהר, הראשון שבראשון, המשובח, והמפואר, זך כשמן זית, יפה כח של בעל הבית, לו שם בשלשה, רם ונשא, כמה״ר מנחם יצ״ו, ואת שם השני, מעלת אביו קרא לו בנימין, כל פינות שהוא פונה אינו אלא דרך ימין, לסטרא דימינא בחמלה וחנינה, יקר רוח איש תבונה, ממנו יתד ממנו פנה, בהנהגת המדינה, השר והטפסר כמה״ר בנימין יצ״ו. ועל כל יתגדל, המעוז והמגדל, עטרת זהב גדולה, מאור הגולה, משפטיו עם ישראל, בהוראותיו לכל שואל, נשיא ארץ ישראל, יצא מוניטין שלו בעולם ובאשכנז יותר מכולם, נ״י ע״ה, פ״ה, ר״י, ואב״ד, רבא דעמיה, מדברנא דאומתיה, מעלת מרנא ורבנא, הגאון הגדול, כמוהר״ר דוד אופנהיים נר״ו, אלהי אברהם יהיה בעזרו, נא בלשון בקשה, כי מתורתו הקדושה, עיני כל הישיבות ישברו, ולעומתו ברוך יאמרו, ברוך שנתן מחכמתו ליריאיו.

מה רב שמואל רמתי נשגבת
מטובך [קצין] רבות עשית
על כל נדיבי עם עלה עלית
הנה אלי מונבז דמה דמית
מי חסדך אל כל צמא שאבת
וכפעלו ממש פעל פעלת
עניו ודלותו ראה ראית
לכן למעלה ראש אוצר אצרת
בית כאברהם חצב חצבת
עולמך נצחי אתה יצרת
ולעוברים שבים פנה פנית
בניו דרכיו הישרים השכילו
אשל בוויאינא עירך נטעת
ובכל נתיבותיו קמו עמדו
וליושבי תבל שם צור הודעת
מכל דבריו ארצה לא הפילו
עם הונך עולם מלא כלכלת
מאת אביהם צדק למדו
אב לעניי ישראל היית
אחים נעימים יצילו יועילו
וברחמים על דל ורש חמלת
האחוה בהם לא יתפרדו

זרע ברוכי אל ידגו בנימו — כי נאסף איש מן הרמתים.
וברחמך צור תסך עלימו. — יחיה גאון הדור דור רבינו
למקוננות קראו עשיר והלך — צדיק יסוד עולם נחל נובע
כי מת גביר כבה נר אומתנו — יחיה וכן יגל ישמח לבנו
נפל אהא ו״י ה״י בישרון מלך — מפליא בהוראה מעין שופע
פרץ צוחה ה״ן ברחבתינו — מי יערוך אל רב דוד רוענו
סתרה עלי איש איש שוע והלך — אל שערה שכלו הזך קולע
צנה וסחרה בגלילתנו — היום בני קל שפורג אורו זורח
רכב עדתנו בלתי אפני״ם — ובאשכנז כלו שמעו פורח
נמס לבבנו ויהי למס. — יבנה ירושלים צור ישענו
פנה מאור תבל מאיר לארץ — ירפא שבורי לב ביגון וצער
משען צפת חברון וירושלים — אז הוא יחבש מכותינו
יום כי מפזר הון עומד בפרץ — ישאו רננה הרים גם עץ יער
גוע במיתתו רפו ידים — ידבר לאומים אל תחת רגלינו
חוסה כרחום [נא] שכן הערץ — כי יאחזמו חיל רעד ושער
רפא כאב הלב שברון מתנים — יקבצו שבטי ישראל יחד
מיום פקודתו חרבן כפלים — תפל עליהם אימתה ופחד

כל העולם כלו בצער, מזקן ועד נער, על האי שופרא דבלי בארעא, ועל דא ודאי קא בכינא, אנא קטינא דארעא.

שלמה בכמוהר״ר ישעיה ניצה זלה״ה

הזכרת נשמתו

והיו מזכירים נשמתו ונשמת זוגתו מרת סאנדלה בכמה קהלות מישראל והנני להעתיק מפנקס הזכרת נשמות דקהלות מארקבריי״ט[רכז]:

יזכור אלקים נשמת האלוף והקצין ושתדלן הגדול החסיד החבר ר׳ שמואל בן החבר ר׳ שמעון עם נשמת אי״ו בעבור שטרח עברו הציבור של כל בני ישראל

רכז. Urkundliches Aus dem Leben Samson Wertheimers מאת דוד קויפמאן וויען 1892 עמ׳ 120

ובטל כל העלילות הבאים על הקהילות הקרובים ורחוקות ופיזר מעותיו כל שנה ושנה ובכל יום ויום בכל המדינות ועל ידו נפדו כמה וכמה נפשות מן האמות וזולת שאר הצדקות אשר עשה בישראל בהצוואה שעשה קודם מותו אשר פיזר מעותיו לאביונות וכל מעשהו היתה לשם שמים מקדמונות בשכר זה ת.נ.צ.ב.ה. ע.ש.נ.צ. וחסידי עולם בגן עדן אמן.

הזכרת נשמת זוגתו

יזכור אלקים נשמת של האשה החשובה זנדילה בת הר"ר ישראל מנוח דעקרקאשונה אשת המנוח פ"ו החסיד השתדלן הגדול הר"ר שמואל היידל בורגר שקיימה ויהיו עניים בני ביתך וגם נתנה צדקה לאנשי ישרים ובפרט למחזיקים בעץ החיים אמרי שפרים ושארי צדקות אשר עשתה עם דלים ורשים ובבקר קדמת להעיר השחר בתפלתה כוונה להסיר הקטריגים וכל מעשיה לכבוד יוצר הרים וגם נתנה בעבורה לצדקה בשכר זה ת.נ.צ.ב.ה. ע.ש.צ.וצ. בגן עדן אמן

נספח לפרק א:

א. אסיפת הרבנים דשנת שס"ג והמלשינות עליו

מאורע שהכניס את כל אחינו בני ישראל באשכנז בסכנה, קשור במלשינות שהלשין מומר א' על אסיפת הרבנים הגדולה שהתקיימה בפראנקפורט בשנת שס"ג[רכח]. והא לכם תיאור המאורעות כפי שעולה מפנקסי הקהלה בפראנקפורט ועוד מקורות[רכט].

באשכנז של ימי קדם כבר מזמן הראשונים כמלאכים, החל מתקופת רבינו גרשון מאור הגולה, נהגו גדולי האומה אדירי התורה להתאסף מזמן לזמן לטכס עצה ולחזק עניני הכלל. וועדים אלו התקיימו באחד מערי אשכנז בהשתתפות רבני וגאוני המדינה על דרך וועד ארבעה ארצות דבפולין וליטא בתקופה מאוחרת. האחרון מוועדים אלו באשכנז היה אסיפת הרבנים משנת שס"ג שמוהר"ר משה אופנהיים כמנהיג ונציג קהילת פראנקפורט היה מראשוני

רכח. ברית אברהם פראנקפורט תר"כ עמ' 26 בשולי הגליון ועי' שם עמ' 26-23 בשוה"ג.

רכט. בעיקר מספרו של קראקואר 'די געשיכטע די יודען אין פראנקפורט'.

המשתתפים בה[רל] ואף נדרש להגן עלי' מפני עלילת שוא שהוציאו שונאי ישראל על האסיפה.

אסיפת הרבנים הגדולה של שנת שס"ג דנה בכמה ענינים כלליים שעמדו על הפרק, כגון, גביית מיסים, להתרחק מלדון בערכאות, שחיטה, כשרות היינות והחלב, תקנות נגד מלבושי נכרים ומותרות, מינוי רבנים, הדפסת ספרים ועוד. סך הכל י"ג נקודות נתקבלו נכתבו ונשלחו לקהלות אשכנז:

"**שמעו** נא בית יעקב וזרע ישראל יצא חתן מחדרו וכלה מחופתה לשמועה ולהסכים להרים מכשול מדרך עמינו אולי יתעשת הש"י לנו ויחמול על עמו המפוזרים ומפורדים בגלות המר הלזה ובעונינו ראינו בעינינו גם אבותינו ספרו לנו חורבנות קודמים ואחרונים לסבת רוב פרצת הדור בכמה גווני ולכן המלכים נועדו יחדיו ראשי עם קהילות ושכונות כלם קדושים פה עיר ואם בישראל ק' ורנקבורט עם גזירת רבותינו חכמי אשכנז לישב ולעיין בצרכי הכלל ולגדור ולתקן לפי צורך העת והזמן למען לא יהיה עם הקדש כצאן אשר אין להם רועה זה החלו לעשות ואבינו שבשמים יסכים על ידינו אמן"

אח"כ באו כל התקנות בפירוט ובסעיף י"א כתוב:

"כל אלו התקנות נתקנו בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל אשר בכל גלילות אשכנז בק' ורנקבורט וקיימו וקבלו עליהם לקבעם ביתדות בכל פתחי בתי כנסיות"[רלא].

התקנות נחתמו ע"י גאוני וגדולי ישראל מנהיגי יהדות אשכנז בראשונה רבה של ק"ק פראנפורט דמיין ה"ה הגאון ר' שמואל בר' אליעזר דידלהיים ולאחריו משה בן החבר ר' יודא ז"ל אופנהיים החותם בשם ק"ק פראנקפורט ועוד עשרים רבנים וגאונים משאר ערי אשכנז.

אך עקב תקנות אלו נתהפך לבו של הקייסר רודולף השני כלפי עם בני ישראל. המלך שהיה מגינם ומושיעם ועמד תמיד לימינם פתאום רוח אחרת עמו, מאוהב נעשה אויב. וכל זאת קרה בגלל מלשינות שהגיש יהודי אחד ליועציו ושריו שזממו לנקום נקמתם ביהודים לפשוט ידם בממונם.

רל. לתולדות הועדים ונוסח התקנות דהועד של אסיפת פראנקפורט שס"ג עיין בספרו של ד"ר יצחק זימר.
"Jewish Synods in Germany During the Late Middle Ages" YU press NY

רלא. עי' נוסח התקנות בספרו של זימר ע' 178.

עיר ואם בישראל ק"ק פראנקפורט דמיין

מעשה שהיה כך היה, בפראנקפורט התגורר איש אחד בליעל ה"ה הרשע הידוע לשמצה המסור ליב קרויס שר"י, שמספרים עליו שאפילו על פתחו של גהינם לא חדל מדרכיו המקולקלות[רלב].

כאשר הגיע לידו העתק של תקנות הוועד הוא הביאם לפני אלופי וראשי העדה דק"ק פרנקפורט ואיים שאם לא יעניקו לו מתן יד הגון ילך וימסור תוכן התקנות לשרי המלוכה בעלילה שהם מהווים מרידה נגד המלך ושריו. ראשי הקהלה לא שמו לב לדבריו והזהירוהו שאם ימשיך באיומיו ישימוהו בחרם.

קרויס עזב את פראנקפורט והיה נע ונד חוזר על הפתחים בעיירות שונות עד שהתיישב בקהילת בון כקצב. בדרכים מדרכים שונות ועל ידי איזה קשרים בלתי ידועים, הצליח מעשה רשע וקרויס הגיע לשרי המדינה הראה להם עותק התקנות. ודרש לדרוש ולחקור על הקשר שקשרו היהודים נגד המלך ושריו בעת אסיפתם בפ"פ בסתיו שנת שס"ג בעת הירידּ.

הקיסר ושרי המדינה ראו שעת הכושר למלאות אוצרותיהם הריקים. בי"ד חשון שנת שס"ז שלחו הקיסר ושריו שלוחיהם מנכבדי אצילי אשכנז, ה"קורפורסט" ממיינץ, ה"קורפורסט" מקלן ועוד אצילים נכבדים, לפראנקפורט ד'מיין בתור קומיסי' בשם הקייסר ותבעו ממועצת הערי' שימוע בפני כל חברי המועצת דעיר פראנקפורט דמיין.

הדבר עורר רעש גדול אצל מועצת העיר פ"פ. אנשי העיר וחברי המועצת תמהו מה זה ועל מה זה וכי כך הוא הסדר והמנהג בערי אשכנז החפשיים כ"פראנקפורט על נהר מיין[רלג]? שהלא לפי חוקי המלכות אין לגוף אחר להתערב

רלב. וגופא דעובדא הכי הוא כאשר חלה המסור קרויס את חליו אשר מת בו, ויאמר : קראו לי יהודים! ויבואו ויאמר להם:צר לי מאד על הרעות אשר עשיתי , עתה אשוב אל ה' ואתודה ואתם צוויתם זאת עשו: אחרי מותי גררו עצמותי על הארץ הפילוני בחזקה כמו סקילה , יכופר עוני במקצת. והאנשים האלה לא ידעו מאזהרת ב' חסידים סי' תש"ך שאסור לקיים דברי המת כשמצוה כך על גופו וילכו ויעשו ככל אשר צום. אך הרשע גלה הדבר בעודנו חי להדוכס בבונא ופקידיו ובאופן אחר. כי אמר: בואו וראו עד היכן נטירת איבת היהודים מגיעה, כך וכך יעשו לי אחרי מותי, ואתם שימו נא אורב לביתי ויראה מה שיעשה בגופי. ואחרי שמצא הפקיד שעשו כן, ויעצרם ויאסרם בבית הכלא.

רלג. בנימוסי מדינת אשכנז בימים ההם היה עיירות חפשיים בגרמניה שהיה להם שליטה עצמיית ולא היה משועבדים להקייסר וממשלתו.

בעסקיהם הפנימיים, לא שרים לא דוכסים ואף לא הקייסר עצמו, אם לא שמדובר כאן בדברים הכי חיוניים הנוגעים לעצם קיומו של העם הגרמני. אולם מבט אחד על דרג הבכיר של שלוחי המלכות, ה"דומדיטשאנט אדולף וואלף ואן מעטערניך", ה"מארשאל ווערוואלטער יובסט ואן לאנסבערג צום מארק", "קריסטאף וועגצלער הנציג של הקורפירסט של קאלן", הראו שמדובר במשהו רציני ביותר.

מועצת העיר פ"פ מיהרו ושלחו שליחים מכובדים לקבל את משלחת המלך בבית אכסניתם בכדי לברר את סיבת בואם המאיים, ונבהלו לשמוע שבאסיפת היהודים שהתקיימה בעירם פ"פ דמיין לפני כמה שנים אירגנו היהודים מרידה נגד המלך ושריו היהודים החליטו " להשפיל ולהקטין הקייסר ירום הודו ושאר הקורפורסטון פורסטון ונסיכים בממלכת הרייך. . . היהודים רוצים לעקור הצדק והיושר... כשהדברים האלו הגיעו לאזני הקיסר מיד מסר להאגמון ראשי "שווייקהארט ממיינץ" ו"ערנסט מקאלן" לדרוש ולחקור הדבר. . . ואלו שזלזלו בכבוד המלוכה יבואו במשפט ועליכם לראות להשכין סדר בעניני המלוכה".

פקודת הקייסר נמסרה בתקיפות ובאזהרה חמורה שעל הקומיסי' להשתמש בכל האמצעים העומדים לרשותה באלימות, בעינוים קשים, וכדומה לדרוש ולחקור היהודים ולענשם הם ועוזריהם. הקייסר הדגיש שאין ברצונו לשמוע שום התנצלות או מענה מפי היהודים עד שידרשו הדבר לאשורו.

ובראש וראשונה על הקומיסי' לראות לענוש יהודי פ"פ דמיין על העזות הנורא שעברה כל גבול לקשור קשרים נגד שרים ומלכים לא בסתר כי אם בפני עם ועדה בשעת היריד הגדול דסתיו שס"ג. קומיסי' הקייסר דורשת ותובעת ממועצת העיר פ"פ דמיין לתפוס ולהחרים פנקסי השומות, העונשים, שאר כתבי ופרוטוכלים דקהילת היהודים בפראנקפורט "ששם בפ"פ מושבם של ראשי ומארגני המרידה נגד הקיסר ושריו. להחרימם" כל הנ"ל יתקיים בסודי סודות שלא יתודע ויתגלה מזימתם לשום יהודי.

מועצת עיר פ"פ לא קיבלה בעין יפה דרישת הקומיסי' היות שהם חשבו היהודים כנכסיהם הפרטיים (ורק להם יש הרשות לסחוט ממון יהודי) ואין למושל חיצוני יהי מי שיהי אף מטעם הקייסר, להתערב בעסקי יהודי עירם. הם הציעו לחברי המשלחת להניח המשפט בידם ועליהם לענוש אלו שחטאו נגד המלך ושריו. שליחי הקומיסי' לא נתרצו להצעת המועצה באמרם ניתן צו מהמלך שדוקא קומיסי' המלך יעיינו בדבר אך לזה הסכימו שגם חברי מועצת העיר פראנקפורט ישתתפו בהדרישות וחקירות.

משלחת הקייסר הוסיפה לתבוע שברצונם להחרים מלבד ספרי היהודים גם כל רכוש היהודי עד תום המשפט. לזה כבר לא היו יכולים מועצת העיר פ״פ להסכים טעמם ונימוקם היות שיש משכונות מן הנכרים אצל יהודים הרבה ואם יחרימו רכוש היהודי יש לחוש שההמון תושבי פ״פ יעמדו ויעשו פרעות נגד משלחת המלך שגרמו איבוד ממונם ואפשרי הדבר לבא לידי סכנה. כשמוע המשלחת דברים אלו הסכימו שיחרימו ספרי היהודים לבד.

מועצת העיר פ״פ נטלה אפוא את שרביט החקירה בידם. הם אספו קומיסי׳ שהחלה בעלילותיהם נגד היהודים לברר איך יתכן שבעירם יתאספו יהודים ויזימו למרוד במלך ושרי המדינה ודרשו שמיד יעשו חקירות ברובע היהודי לברר את פרטי המרידה לענוש המורדים ולעשות סדרים נכונים וישרים.

ביום ש״ק י״ח חשון שס״ז התחילה מלאכת הקומיסי׳. שוטרי הערי׳ הלכו עם חברי משלחת הקומיסי׳ לרחוב היהודים ובדברי פרוטוקול מארכיון העירי׳. ״השולקלאפער״ פתח דלת חדר הקהל ושם היו מונחים שני תיבות ממתכת אשר המשלחת שמו עיניהם אליהם הם נפתחו ומבקרים בדיוק את תוכנן שם מצאו קיומים של היהודים ושאר כתבי שונים ולבסוף מצאו גם מה שבקשו העתק התקנות שנתקבלו על האסיפה הם חפשו הלה בבית הרב בבית עוד מהדיינים הם מצאו כתב המקורי [של תקנות אסיפת הרבנים] עם חתימות הרבנים.

ביום כ״ב חשון התאספו חברי המועצת והתחילו לעיין בהתקנות שכמה העתקות נעשה מהם לשפה האשכנזית.

בינתיים הלכו נציגי הקומיסי׳ לשאר עיירי אשכנז מיינץ ווירמייזא קאלן אספו חומר מפנקסי הקהלות והכינו טענות נגד היהודים ע״א במספר.

שופטי הקייסר במיינץ הזמינו פרנסי קהילת פרנקפורט לדרישה וחקירה. ופחד ובהלה אחזה הקהילה הקדושה מפני הרע הנשקפה עליהם וכדברי שמש הנאמן דקהלת פ״פ רבי יוסף יוזפא האן בספרו יוסף אומץ ״רפו כל ידים ונמס כל לבב ונאנחו בשברון מתנים כי באמת היתה עת צרה גדולה ליעקב אשר באה בפתע פתאון כשטף מים ולפי הטבע היה נראה שלא היה באפשרות לבא רוח והצלה״ חמיו של ר׳ יוסף האן טען לו ״על מה אבטח אחרי ראותי שהמסור עומד לקטרג ואדונו הקומיסר״א סר למשמעתו והנשר הגדול (הקייסר) סתר פניו[רלד] שאי אפשר

רלד. כי מימי קדם היה הקייסר רודלף אוהב היהודים והיה מגן עליהם מפני שונאיהם

לאחד מהשתדלנים לראות פניו וכיון שנסתלק הסניגור פשוט הוא שהמקטרג מקטרג ויכול למלאות בנו כל מאויי נפשו". רבי יוסף האן ענוהו בבטחון רב עיי"ש ביוסף אומץ.

הדרישות והחקירות נמשכו חדשים רבים. מבין אלו שהגינו בגאון ועוז על בני קהילתם ועל יהודי אשכז בכלל היה הפרנס מוהר"ר משה אופנהיים המכונה בפרוטוכולים של דו"חות הקומיסי' "הראבינער משה צום שווערט" על שם ביתו ברחוב היהודים.

מוהר"ר משה הסביר "שהתקנות אין להם שום פגיע באיזה מושל יהיה מי שיהיה קיסר או מלך[רלה]" ועל הטענה ש"פרנסי ורבני אשכנז רצונם לשלוט על היהודים וזהו מרד נגד המלך ושריו." השיב הפו"מ מוהר"ר משה "איך אפשר לכנות תקנות נגד לוקסוס במלבושים ובמאכלים תקנות אודות יושר במשא ומתן וכהנה כמרידה וכי אין ליהודים הזכות ע"י דיינים לעשות סדרים בהנהגות קהילותיהם"[רלו].

בהשגחת השם יתברך על עמו ישראל הועילה השתדלותם של פרנסי קהילת פראנקפורט הענין נשקטה ותושבי פראנקפורט ואחיהם בשארי קהלות אשכנז ישבו בשלום ושלוה למשך כמה שנים עד מרידת פעטמילך שנתפשטה בשנת שע"ד[רלז].

❖❖❖

ופתאום נעשה האוהב לאויב ועל זה חרדו אז כל יהודי אשכנז.

רלה. קראקואיר די גישיכטע די יודען אין פראנקפורט עמ' 347.

רלו. קראקואיר די גישיכטע די יודען אין פראנקפורט עמ' 350.

רלז. וגם בשנת שס"ו מצינו שהציג ר' משה הקהלה, לפני מושלי העיר. אמנם אינו ברור באיזה ענין.

ב. מרידת פעטמילך ופורים ווינץ הנץ

בתולדות יהודי פראנקפורט קובע מקום לעצמו מרידת האופה ווינץ הנץ פעטמילך ובני חבורתו. גירוש היהודים משם שבא בעקבות המרידה. נס ההצלה, חזרת תושביה לגבולם, שלזכרו קבעו בני קהילת פראנקפורט פורים ווינץ הנץ שחגגו בכל שנה ושנה בני הקהלה . . . אחד מהמיוחדים בין פרנסי קהילה קדושה פראנקפורט בעת ההיא היה הפרנס הדגול ממשפחת אופנהיים מוהר"ר משה זצ"ל.

סיפור המאורע כבר נכתב בכמה מקומות וזהו המשך המאורעות בקיצור. בשנת שע"ד בימי הספירה, קמו המון עם פוחזים וריקים מתושבי פראנקפורט שסבלו לחץ ממועצת העיר הם זממו לקבוע סדרים חדשים בניהול העיר. וכמובן שא' ממגמות העיקריות היתה לפרוק מעליהם עול החובות המרובים שנתחייבו בהם, שכמובן חלק הארי היו חייבים ליהודי פראנקפורט. ההמון מינו עליהם את האופה פעטמילך וינץ הנץ שר"י למלך עליהם.

המורדים באו בהמוניהם לרחוב היהודים יום יום והתחילו ללחוץ עליהם לבטל חובות שחייבים ליהודים ואיימו על הקהלה בכל מיני איומים. בראות היהודים מצבם הקשה החליטו לשלוח שתדלן לבקש עזרת הקייסר הם בחרו בהשתדלן החרוץ כמוהר"ר משה אופנהיים, שמינו אותו באיסרו חג פסח שנה ההיא לפרנס ומנהיג הקהלה, לחלות פני הקייסר לבוא לעזרתם. משום סיבה מסויימת לא היתה ביכולת הקייסר לבא לחלצם מצרתם. ונהפוך הוא כי על ידי השתדלות זו נתעורר חמת המורדים לנקום נקמתיהם נגד אלו שהשתדלו אצל המלך נגדם. כמובן שמוהר"ר משה כפרנס ומנהיג הקהלה סבל הרבה בעת ההיא והרבה מעלילות המורדים היו מכוונים נגדו.

בימי הסליחות כ"ז אלול ימים ספורים לפני ראש השנה שנת שע"ה פרצה המרידה במילואו ככתוב בספר יוסף אומץ

"**בו** ביום נתגרשנו מקהלתנו על ידי שנתייעצו עלינו אנשי עירנו, אותם שהיו מורדים ועמדו למנין אם להשמיד ולאבד חס ושלום או לגרש ועלתה הסכמתם להיות לנו נפשנו לשלל אכן כלה גרש יגרשונו מעירנו גם ממונינו הנשאר לנו אחר הגזילה שגזלו אותנו בו בלילה ולא החביאנו אותו מחוץ לקיר הרחוב וחוצה יתר הגזל ההוא אכלו והשחיתו מורדים הנ"ל ושרפו ברחובותינו כמה וכמה מכתבי הקודש שמצאו בבתינו ובבית הכנסת גם שלחו יד באיזה ספרי תורה בעונתינו גם בהרבה האוצרות אשר נעשו בבתיהם שלחו

יד מלבד שעשו הרבה בעלי בתים לשכנינו לנאמנים ביום אף ה' להביא מבתינו לבתיהם כל הנמצא בתוכם ולשמרם והמה ירשו גם לקחו גם גנבו גם שמו בכליהם".

היהודים המגורשים עזבו את עיר פרנקפורט. הפליטים מצאו מקלט אצל אחיהם קרוביהם בכמה קהילות ועיירות באשכנז. הפסד נורא סבלו יהודי פראנקפורט בעת ההיא רכושם נגנבה ונגזלה, בתיהם נהרסו, ספריהם נקרעו, הם נשיהם בניהם ובנותיהם הלכו בגולה. ויתר דברי התלאות הלא הם כתובים במגילת ונץ הנץ. מהור"ר משה ומשפחתו שהפסידו סכום גדול 2, 300 פלארין מצאו מקום מקלט אצל אחיו הקצין זוסקינד אופנהיים בווירמייזא.

במשך חדשים רבים ישבו בני הקהלה חוץ מאחוזתם עד סוף החורף שבאו חיילי הקיסר ודכו המרידה.

שוב כלשונו של מוהר"ר יוסף האן בספרו הנ"ל:

בי"ט אדר ראשון הוא היום שלפני היום בו שבנו לבתינו בכבוד גדול הוכרז יומיים לפני יום הנ"ל בתופים ובחצוצרות בשם קומיסירא וקיסר יר"ה שביום הנ"ל לא ישתה שום אדם יין וכל אדם לא יראה ולא ימצאו ברחוב העיר ביום הנ"ל ולסבת דאגה זו קבענו אנחנו הארבעים בעלי בתים שנתיישבו בעיר מקודם ראש השנה שע"ו על ידי הגורל שאני הייתי אחר מהם צום ליום ההוא ולדורות אולי יתעשת ה' לנו ביום ההוא ולא נאבד . . וברוך שומר עמו ישראל לעד שזה אמר ותהי העיר חרדת אלקים ביום הנ"ל המוכן לעשות נקמה בראשי המורדים ותהלה לאל לא היה פוצה פה ונודד כנף ומצפצף אדרבה כבדו אותנו בכבוד גדול...

הקיסר נקם נקמתם בהמורדים. ווינץ האנץ פעטמילך ועוזריו נתלו בככר העיר. בחודש אדר נהפך להם מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ביום כ' בו בשנה ההיא שנת שע"ה הוחזרו יהודי פראנקפארט. לעירם. מוהר"ר משה כפרנס ומנהיג הקהלה היה מהראשונים שחזרו לבתיהם, והשתתף בהתהלוכה החגיגת שנעשית כששבו בנים לגבולם ברחוב היהודים. פקידי הממשלה מסרו מפתחות דשערי העיר, בית החיים, ובית הכנסת, ליד שלשה נציגי הקהלה[רלח],

רלח. אשר כנראה היה מוהר"ר משה א' מהם אף שלא מצאתי כן מפורש.

הם העמידו שלשה נשרים אות הקיסר על שערי רחוב היהודים. ובלשון מגילת ווינץ הנץ:

אז קם סופר אחד משרת הנסיכים, ולקח מן העגלה את הנשרים, תלוים היו הנשרים ונדבקים, שלשה על שלשה שערים, ביתידות גדולות וחזקים, להיותם חירות גדול לדור דורים, ובתוך זה אחד מן הרוכבים, הוציא מחיקו קיומים (היינו הזכויות שנותן הממשלה ליהודים), החדשים, ומנהיגנו אותו סובבים, וכל קהל ישראל מגישים. . .

לזכרון הנס קבעו יהודי פראנקפורט אותו יום, כ' אדר ראשון, לפורים ונקרא 'פורים ווינץ האנץ' כמבואר בספר יוסף אומץ. גם הגאון החתם סופר יליד פראנקפורט היה נוהג לחוג אותו, ככתוב בתשובות חתם סופר[רלט]:

מבואר בספר יוסף אומץ מהנס שנעשה בק"ק פ"פ דמיין ביום כ' אדר הראשון וקבעו בו יום שמחה לדורותם . . . וכן אנו נוהגים . . . הגם שאנו בריחוק מקום.

רלט. או"ח סי' קצ"א.

יחוסו של התורני

הר״ר געצל הלוי שפיץ מפרעשבורג זקנו של הגאון ר׳ בנימין שלמה זלמן שפיצער זצ״ל אב״ד שיפשוהל בוויען

אודות יחוסו של הגאון ר׳ בנימין זלמן הלוי שפיצער זצ״ל אב״ד שיף שוהל בוויען חתן הגאון בעל החתם סופר זצ״ל, כתב ידידי הדגול הר״ר בעריש וועבער שיחי׳ בירור מקיף, אשר לפיו היה הגאון הנ״ל בנו של מו״ה ליב שפיץ מאובן ישן, כאשר נרשם בפנקס המילה של הג״ר מאיר ליב עסטרייך אב״ד דק״ק אויבן ישן. עוד בירר בראיות ברורות ומוכיחות כי מו״ה ליב שפיץ היה בנו של התורני מו״ה געציל שפיץ מפרעשבורג ששימש לאח״כ כראש הקהלה באויבן ישן (עי׳ בכל הנ״ל במכתב הוספות והערות אשר בסוף ספרי קרית סופרים - מאטערסדארף (נ.י. תשע״ד) עמ׳ רפ״א-רפ״ז).

מקור השם שפיץ הוא על שם העיירה שפיץ בנידר אסטרייך, וכיתר שמות שמקורם בשמות ערים ועיירות, לפעמים מוסיפים סיומת של האותיות ״ער״ כמו פראנקפורט פראנקפוטער וכדומה, וכן שפיץ ושפיצער שניהם שם אחד הם, ולפעמים מצינו גם שפיצין.

דברים אלו כתובים גם בספרו של הרה״ג ר׳ מא״ז קינסטליכער שליט״א בספרו ׳פנקס המוהל - חתם סופר׳ (עמ׳ רפ״א ועמ׳ תרל״א). וז״ל שם אודות רבי געציל הלוי שפיץ: מוצאו כנראה מפראג, גר בפרעשבורג כבר בשנת תקי״ח ועדיין בשנת תקמ״ד, ולאחר מכאן ראש הקהלה בפעסט. אבי אביו של רבי בנימין שלמה זלמן שפיצער אב״ד וויען חתנו של החת״ס.

ידידי הר״ר בעריש וועבער שיחי׳ העתיק כמה קטעים מפנקס הנימולים של הקצין ר׳ וואלף טעבין מק״ק פרעשבורג, שבהם רשום לידת בני הרבני הר״ר געציל הלוי שפיץ וז״ל:

קנב. יום ג׳ א׳ דחה״פ [תקי״ח] הייתי מוהל עם ר״ב הנ״ל אני מל והוא פורע אצל הילד **נחום** בן הר״ר געציל שפיץ סג״ל

רלט. יום ד׳ א״ח דפסח [תקכ״ג] הייתי מוהל עם ר״ב הנ״ל הוא מל ואני פורע אצל הילד **אברהם** בן ש״ב התו׳ ר׳ געציל שפיץ סג״ל

שץ. יום ב׳ חית סיון [תק״ל] היתי מוהל עם דודי ר׳ קאפיל הנ״ל הוא מל ואני פורע אצל הילד **יהודא המכונה ליב** בן ר׳ געציל שפיץ סג״ל

תמז. יום א׳ ג׳ כסלו [תקל״ג] הייתי מוהל עם דודי רק״ט הוא מל ואני פורע אצל הילד **בנימין זלמן** בהר״ר געציל שפיץ סג״ל

תקג. יום א׳ ב׳ דפסח [תקל״ה] היית סנדיק ומוהל עם ר׳ ליב הנ״ל אני מל והוא פורע אצל הילד **ברוך** בן ש״ב ר׳ געצל שפיץ סג״ל

וכעת עלה בידי לברר יחוסו של הרבני מו״ה געציל שפיץ סג״ל למעלה בקודש כמה וכמה דורות, ומקור הדברים הוא על פי מה שמצאתי במפקד קהלת פרעשבורג משנת תקכ״ו לפ״ק[א] **ושם** נרשם Goetzel Joachim Spitzer אשר ברור שמדובר בהרבני געציל שפיץ סג״ל, שכנ״ל היה בין בני הקהלה בשנה ההיא, שהרי כאמור בניו נולדו שם בין שנת תקי״ח-תקל״ה.

והעולה משם ששם אבי מו״ה געציל היה Joachim, השם יואכים בדרך כלל הוא שם לועזי להשם חיים, אבל מצינו ג״כ שמשתמשים בהשם Joachim כשם לועזי עבור השם נחום. ובנידון דידן קרוב לודאי הוא ששם אבי מו״ה געצל שפיץ סג״ל ז״ל היה נחום [ולא חיים] שהלא בשנת תקי״ח כשנולד לו בן וקרא לו בשם נחום, וגם בנו של מו״ה געציל, מו״ה ליב, קרא לאחד מבניו בשם נחום (הועתק ע״י ידידי הר״ר בעריש וועבער מפנקס נימולים בק״ק אויבן, תקע״ד הילד נחום במו״ה ליב שפיץ א׳ ר״ח אלול. השם נחום אינו שם נפוץ כל כך)[ב].

ובאמת מצינו איש אחד בשם נחום למשפחת שפיץ סג״ל שחי בעת ההיא - שנולד בערך בשנת תנ״ה ונפטר קודם שנת תק״ו - עם קשרים משפחתיים לקהלת פרעשבורג.

זכרו של מו״ה נחום שפיץ מצאתי בג׳ מקומות, וקרוב הדבר שבכולם מדובר באיש אחד ה״ה הקציו מוהר״ר נחום שפיץ סג״ל רעבץ, מן הסתם מבני בניו של הר״ר משה שפיץ רעבץ סג״ל ממגורשי וויען ונידר עסטרייך שהגלה עם הגולים בשנת ת״ל לק״ק ניקלשפורג.

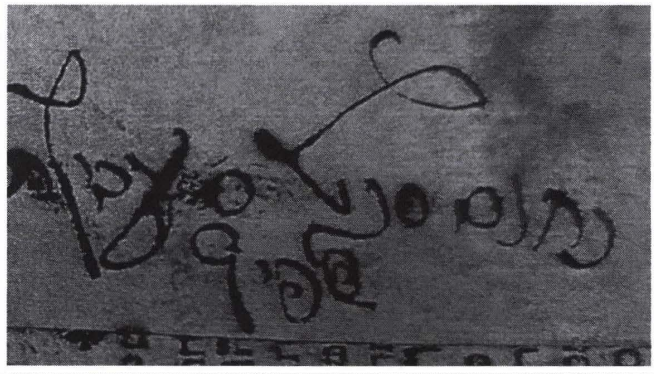
א. Magyar zsido okleveltar כרך ט״ז עמ׳ 172.

ב. ואף שמצינו אחד מנכבדי משפחת הלויים שפיץ בשם חיים, והוא הר״ר חיים, בן הגאון מוהר״ר נפתלי הירץ שפיץ סג״ל זצ״ל אב״ד ווירמייזא בעל המחבר ספר מלא רצון, שנפטר בנ״ש בשנת תקכ״ז, אבל היות שלא מצינו בין בני ונכדי מוהר״ר געצל שפיץ סג״ל זצ״ל אף אחד שנקרא בשם חיים וגם לא בשם נפתלי הירש, מסתבר שאין הר״ר חיים הנ״ל אבי

שרים ורוזנים

א. בספר יש מנחילין סימן קנ"ז כותב הגאון ר' פנחס קאצען אלין בויגען: והיה רבינו ז"ל - ה"ה הגאון ר' גבריאל עשקעלעש אבדק"ק נ"ש ורב המדינה[ג] - מגיד חילוק במקום כבודו שהיה קבוע לו בתוך עזרה של ביהכ"נ בק' נ"ש הנק' נייא שול והיו כל הלומדים שומעים דבריו, וגם אני עמדתי לנגדו ובצידו של המנוח מ' נחום שפיץ סג"ל ז"ל שהיה לי לחבר... ואמרתי לאותו עמיתי מוה"ר נחום סג"ל הנ"ל שאין אני מבין הדבר הזה שהיה בהמצאת עפ"י אותו הדין...

ב. באוצר הספרים של ישיבת חתן סופר[ד] ראיתי עותק של שולחן ערוך יו"ד 'ספר אשלי רברבי' הנדפס בשנת תנ"ד בק"ק פראג עם כמה חתימות של הר' אברהם איטינגין מוויען, ונמצא עליו גם חתימה עתיקה כנראה מתקופה ההיא **נחום סג"ל רעבץ שפיץ.**

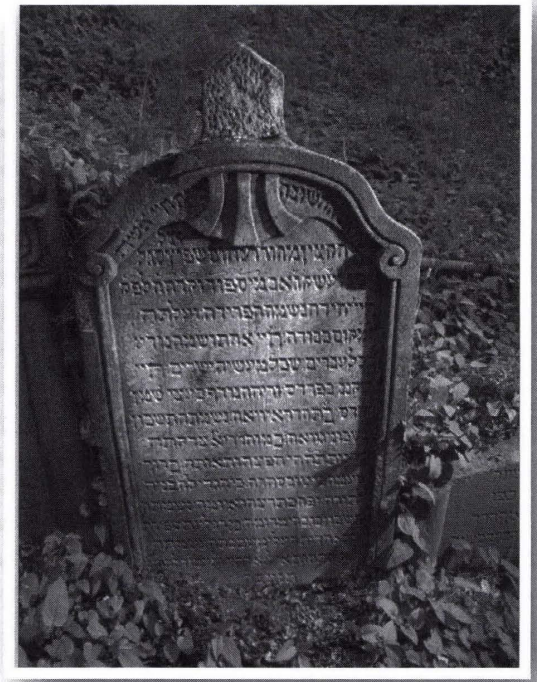

מוהר"ר געצל שפיץ סג"ל זצ"ל. והנני להעתיק מצבות הר"ר חיים הנ"ל: י"נ בש"ק (היום והחודש חסרים בההעתקה) תקכ"ו לפ"ק ובא לקבורה ביום א' למחרתו פ"נ הר"ר חיים שפיץ סג"ל ז"ל ב"ה הרב המנוח מהור"ר צבי הירש שפיץ סג"ל רעבץ אב"ד ור"מ דק"ק ווירמייזא והגליל. מיטיילונג צור יודישע פאלקסקונדע מאת מ. גרינוואלד (907) חלק א' עמ' 27.

ג. כפי הנראה היה זה בשנת תע"ב שאז היה בעל היש מנחילים בק"ק נ"ש (עי"ש עמ' רנ"ה הערה 2)

ד. כנראה מספרי הגאון האב"ד דמט"ד זצ"ל מוהר"ר שמואל זצ"ל כעת מונח העותק כנראה אצל הגאון האב"ד מט"ד שליט"א.

ג. בביה"ח בנ"ש נמצא מצבת האשה מרת חי' אשת מוהר"ר נחום שפיץ סג"ל שנפטרה בשנת תקי"ט[ה] וז"ל: האשה החשובה מרת חי' אשת / הקצין מהור"ר נחום שפיץ סג"ל זצ"ל / ביו' ועש"ק ג' אב **מיספוד וקרחה** [=תקי"ט] לפ"ק / **חיי** יחידה נשמה הפרידה: ועלתה / למקום כבודה: **חיי** אחת ושמה נודע / בכל עברים: שכל מעשיה ישרים: **חיי** / שחננ' בפרדס: וריחה נודף כעצי שמן / והדס: **בת** הדראי ויאה נשמתה תשכון / בשכוני גוואה: **כמורהרר'** א' צדקתה: / להנות **ת"ח** הי' חפצה ותאותה: **ברוך** / טעמה כי טוב סחרה: כי הגדילה בניה / לתורה: יפה כתרצה ואיומה: נשמתה / תשכון בגבהי מרומה: **מרגליות** שפירת / .... חדותה על משכבתא נשמתה / תהיה תחות אילנא דחי' ותעמוד לתחי' / ת.נ.צ.ב.ה.

ה. תשו"ח לידידי הר"ר בעריש וועבער עבור צילום המצבה.

וברשימת דיירי ק״ק ניקלשפורג משנת תק״ה לפ״ק[ו] בבית מס׳ 15 נמצאת האלמנה חי׳ אלמנת Jachim שפיץ, וברור הדבר שמדובר במרת חי׳ אלמנת הקצין מו״ה נחום שפיץ סג״ל זצ״ל.

על פי מה שנאמר ונרמז על מצבתה היתה מרת חי׳ בת כמוהר״ר ברוך מרגליות זצ״ל, וזה מחזק השערתנו, שבעלה מו״ה ר׳ נחום שפיץ סג״ל היה אבי מו״ה געציל סג״ל מפ״ב, כי בנו הנולד לו בשנת תקל״ה קרא בשם ברוך.

גם שמות שנים מבניו הנותרים מצאנו במשפחתו, דוד אביו אחי אמו הר״ר ליב יפה מרגליות מפרעשבורג שנפטר בפ״פ דמיין בשנת תקל״ב, ובנו אברהם נקרא מן הסתם על שם הקצין המפורסם ר׳ אברהם שפיץ סג״ל מאיזנשטאדט וויען [אשר יתכן שמוהר״ר נחום היה בנו, ראה להלן]. וגם השם געציל נמצא בהמשפחה, כי מוהר״ר ברוך שלעזינגער בן הר״ר וואלף היה חתן ר׳ שמעון מיכל מפ״ב , [ראה עוד להלן], אשת בתו מרת זעמלי, ואחות מרת זעמלי מרת שרה היתה אשת ר׳ לאזר (ליזר) בן יוסף די געלדערן, ולהנ״ל היה בן בשם געטשליק [דהיינו געצל, שכן געצל וגעטשליק שניהם כנויים להשם אליקים כידוע], וכנראה שאחד מאבות המשפחה מצד משפחת הר״ר שמעון מיכל פרעשבורג היה שמו געצל.

מי היה אבי מוהר״ר נחום שפיץ סג״ל זצ״ל אינו ברור, אבל יתכן שהקצין המפורסם מוהר״ר אברהם ב״ה משה סג״ל שפיץ רעבץ ז״ל מוויען, שנולד בשנת תט״ז, היה אביו [או אולי זקנו של] מוהר״ר נחום שפיץ זצ״ל כי מוהר״ר נחום נולד בערך בשנת תנ״ה, כארבעים שנה אחר לידת מוהר״ר אברהם. סמך נוסף להשערה זו הוא ממה שאחד מבני מוהר״ר געצל שפיץ סג״ל זצ״ל היה שמו אברהם.

ובאמת שבאחד מתולדות רבינו הגאון מוהר״ר בנימין זלמן הלוי שפיצער זצ״ל כתוב שאחד מאבות משפחתו היה רבי אברהם הלוי שפיץ זצ״ל[ז] (, אבל אינו ברור אם היה בזה איזה מסורת אבות או שזהו השערה, אבל לפי מה שביררנו

ו. מכון לתצלומי כת״י, מס׳ .CS-326.

ז. תולדות רבינו זלמן שפיצר שבסוף ספר לקוטי תקון שלמה (תל אביב, תשל״א) עמ׳ רמז. אבל קשה לסמוך על כל הפרטים הכתובים שם, כי כנראה בעליל לא דייק כלל בכמה וכמה פרטים ואכ״מ.

יש מקום לומר שהאמת כן הוא, כי כנודע היה מוהר"ר אברהם שפיץ סג"ל מוויען זצ"ל למשך זמן מתושבי ק"ק ניקלשפורג.

כמוהר"ר ברוך מרגליות זצ"ל

אחת ממשפחות המיוחסות בק"ק וויען היתה משפחת שלעזינגער, אשר מהם יצאו גדולים וצדיקים קדושי עליון, אשר המפורסם מביניהם הלא הוא הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל אב"ד פוזנא.

זקן זקנו של הגאון רבינו עקיבא איגר היה הקצין המפורסם מוהר"ר מרדכי מרגליות יפה זצ"ל הי"ד, שנהרג בשנת תמ"ג בקלויסטערנויבערג, בן מוהר"ר משה מרגליות מוויען זצ"ל מגזע בעל הלבושים זצ"ל[ח].

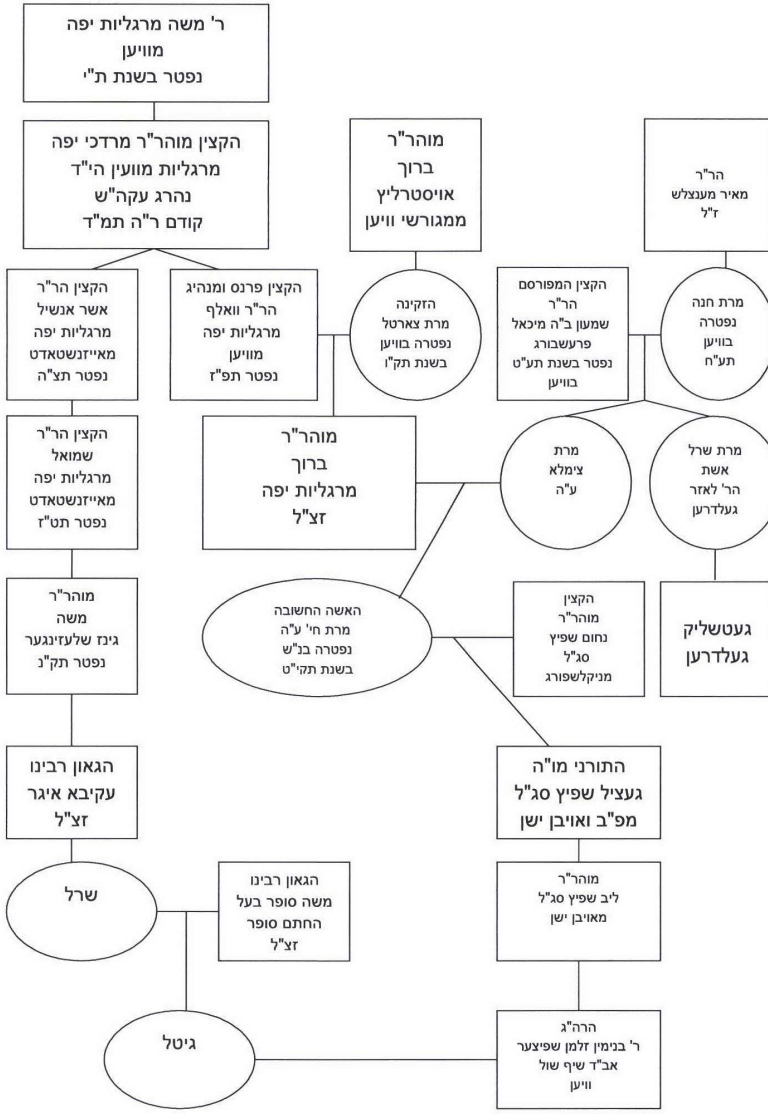
להקצין מוהר"ר מרדכי הנ"ל היה ב' בנים מפורסמים האחד הקצין הר"ר אשר אנשיל גינז שלעזינגער זצ"ל מאייזנשטאדט, אבי זקנו של הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל, והשני הקצין פו"מ הר"ר וואלף מרגליות יפה מוויען זצ"ל.

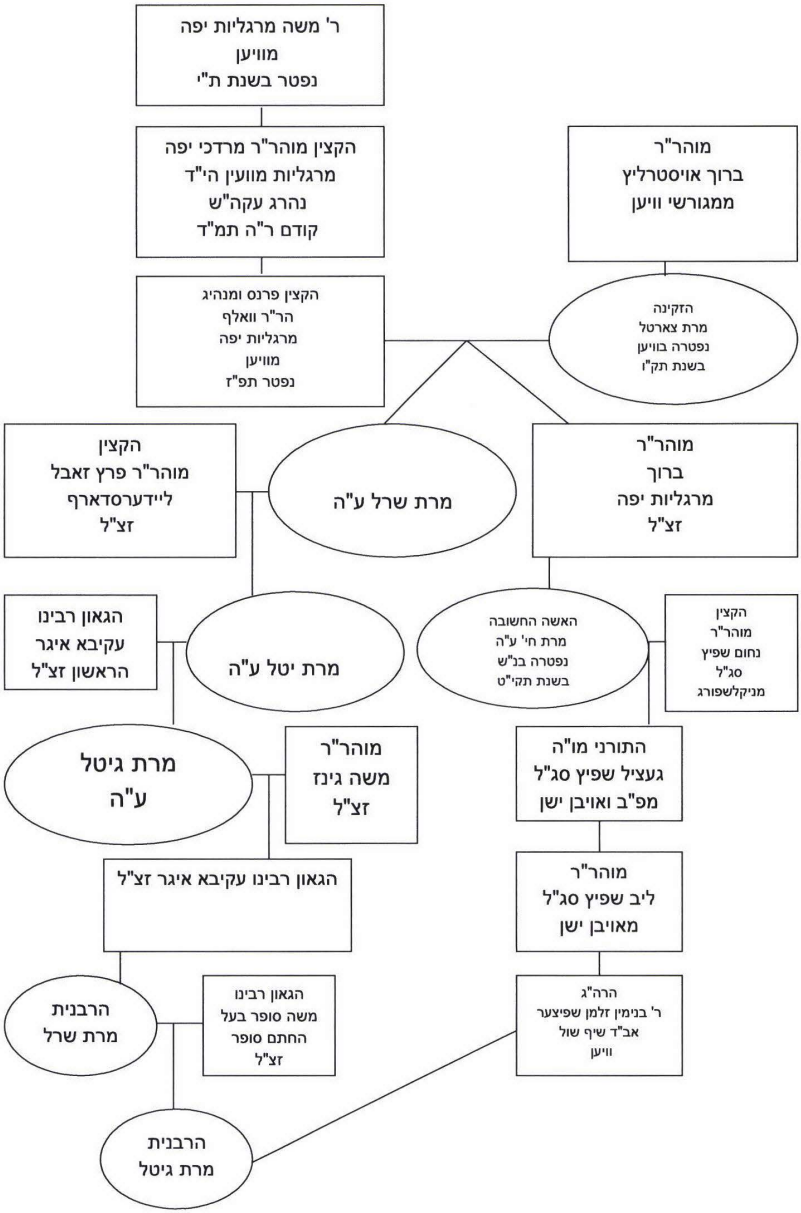
הקצין הר"ר וואלף מרגליות יפה הנ"ל נפטר בוויען ביום ו' כ"ד סיון שנת תפ"ז, והשאיר אחריו את אלמנתו האשה החשובה מרת צארטל בת מוהר"ר ברוך אויסטרליץ ממגורשי וויען. מרת צארטל האריכה ימים ונפטרה כעשרים שנה לאחר פטירת בעלה ביום ו' כ"ה ניסן תק"ו בוויען.

כאשר באו לחלק עזבונה אחר פטירתה רשמו רשימה של יוצאי חלציה וביניהם נכדיה בני בניה, ובין נכדיה נרשם משפחת בנה [כמוהר"ר] ברוך שלעזינגער וכך כתוב שם[ט] [בתרגום]: "צארטל שלעזינגר נכדיה בני בניה הנפטרים, מאת [בנה] ברוך שלעזינגר פרעשבורג: ליב, אברהם, הענאך, מרדכי, הירץ, מיכל, אסתר ארנשטין, **חי' התחתנה עם שפיצין**, שרה התחתנה עם וירמזירין, צירל התחתנה עם שלעזינגער".

ח. סדר היחס עד הגאון בעל הלבוש זצ"ל תמצא בספר תולדות אבות שבסוף ספר מילי דאבות.

ט. טאגליכט, נאכלאזע דער וויענער יודען עמ' 162.

ר' משה מרגליות יפה
מוויען
נפטר בשנת ת"י
הקצין מוהר"ר מרדכי יפה
מרגליות מוועין הי"ד
נהרג עקה"ש
קודם ר"ה תמ"ד
מוהר"ר
ברוך
אויסטרליץ
ממגורשי וויען
הר"ר
מאיר מענצלש
ז"ל
הקצין הר"ר
אשר אנשיל
מרגליות יפה
מאייזנשטאדט
נפטר תצ"ה
הקצין פרנס ומנהיג
הר"ר וואלף
מרגליות יפה
מוויען
נפטר תפ"ז
הזקינה
מרת צארטל
נפטרה בוויען
בשנת תק"ו
הקצין המפורסם
הר"ר
שמעון ב"ה מיכאל
פרעשבורג
נפטר בשנת תע"ט
בוויען
מרת חנה
נפטרה
בוויען
תע"ח
הקצין הר"ר
שמואל
מרגליות יפה
מאייזנשטאדט
נפטר תט"ז
מוהר"ר
ברוך
מרגליות יפה
זצ"ל
מרת
צימלא
ע"ה
מרת שרל
אשת
הר' לאזר
געלדרען
מוהר"ר
משה
גינז שלעזינגער
נפטר תק"נ
האשה החשובה
מרת חי' ע"ה
נפטרה בנ"ש
בשנת תקי"ט
הקצין
מוהר"ר
נחום שפיץ
סג"ל
מניקלשפורג
געטשליק
געלדרען
הגאון רבינו
עקיבא איגר
זצ"ל
התורני מו"ה
געציל שפיץ סג"ל
מפ"ב ואויבן ישן
שרל
הגאון רבינו
משה סופר בעל
החתם סופר
זצ"ל
מוהר"ר
ליב שפיץ סג"ל
מאויבן ישן
גיטל
הרה"ג
ר' בנימין זלמן שפיצער
אב"ד שיף שול
וויען

ר' משה מרגליות יפה
מוויען
נפטר בשנת ת"י
הקצין מוהר"ר מרדכי יפה
מרגליות מוועין הי"ד
נהרג עקה"ש
קודם ר"ה תמ"ד
מוהר"ר
ברוך אויסטרליץ
ממגורשי וויען
הקצין פרנס ומנהיג
הר"ר וואלף
מרגליות יפה
מוויען
נפטר תפ"ז
הזקינה
מרת צארטל
נפטרה בוויען
בשנת תק"ו
הקצין
מוהר"ר פרץ זאבל
ליידערסדארף
זצ"ל
מרת שרל ע"ה
מוהר"ר
ברוך
מרגליות יפה
זצ"ל
הגאון רבינו
עקיבא איגר
הראשון זצ"ל
מרת יטל ע"ה
האשה החשובה
מרת חי' ע"ה
נפטרה בנ"ש
בשנת תקי"ט
הקצין
מוהר"ר
נחום שפיץ
סג"ל
מניקלשפורג
מרת גיטל
ע"ה
מוהר"ר
משה גינז
זצ"ל
התורני מו"ה
געציל שפיץ סג"ל
מפ"ב ואויבן ישן
הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל
מוהר"ר
ליב שפיץ סג"ל
מאויבן ישן
הרבנית
מרת שרל
הגאון רבינו
משה סופר בעל
החתם סופר
זצ"ל
הרה"ג
ר' בנימין זלמן שפיצער
אב"ד שיף שול
וויען
הרבנית
מרת גיטל

ר׳ ברוך שלעזינגער מפרעשבורג [בנה של מרת צארטל] ובניו נזכרו גם בצוואת זקנם אבי אמם, הלא הוא הקצין המפורסם מוהר״ר שמעון בן מיכל פרעשבורג זצ״ל שנפטר ביום ב׳ כ״א ניסן תע״ט ומנו״כ בק״ק וויען, וכך כתוב בצוואתו אודות חתנו הנ״ל: ״לביתי(!) סגולתי מרת זעמלי תי׳ זול הבין איר שטר חצי זכר כנהוג צו ירשן וגם אני נותן במתנה מעתה ומעכשיו ושעה א׳ קודם מותי לנכדיי היתומי׳ להאחי׳ והאחיו׳ קטני׳ דיא נאך לידג זיין ילדי שעשועי׳ בני׳ מברוך אשר היה תלמיד חכם בתורה ומושלם במעלות ומידות ה״ה חתני כמוהר״ר ברוך זצ״ל סך חמשה אלפי׳ זהובי׳ ריניש חלק כחלק לזכרי׳ ולנקבות ובאם שיעדר ח״ו אחד מהם יהי׳ חלקו במתנה לשארי יתומי׳ חלק כחלק בלי שום עורר וטוען״.

יש לציין כי בעת ההיא הקפידו על תוארי הכבוד, ובפרט על התואר מורינו שניתן אך ורק למי שהיה מוסמך לכך, וכנראה שהתואר כמוהר״ר [בהוספת האות כ״ף] היתה דרגה נעלה יותר שהשתמשו בה גם לאלו ששימשו בפועל כדיינים או רבנים, ומזה שהן בצוואת מוהר״ר שמעון פ״ב הנ״ל והן במצבת מרת חי׳ אשת הקצין מוהר״ר נחום שפיץ סג״ל ז״ל השתמשו באותו תואר ״כמוהר״ר ברוך״, ברור הדבר שמדובר באדם אחד והיה מיחידי סגולה תלמיד חכם גדול ממשפחה מפוארה.

בניו הגדולים של הר״ר וואלף מרגליות יפה זצ״ל אבי זקנו של מו״ה געציל שפיץ סג״ל.

על מצבת מ׳ צארטל אלמנת מוהר״ר וואלף מרגליות יפה זצ״ל כתוב ׳ראתה י״ח גדולי׳ בני רבעי׳ יולדו על ברכה׳, ואכן בניה היו גדולים בתורה ת״ח מובהקים מבני עלי׳.

מלבד בנה מוהר״ר ברוך הנ״ל חותנו של מו״ה נחום שפיץ סג״ל שהיה תלמיד חכם בתורה ומושלם במעלות ומדות, כפי שמציין חותנו מוהר״ר שמעון פרעשבורגער בצוואתו, היו לה עוד בנים גדולים מופלגים בתורה ויראה, וגם חתניה כבניה היו מבני עליה מריה תורה ועובדין טבין, ואלו שמות בני הר״ר וואלף מרגליות יפה וזוגתו מרת צארטל:

א) מוהר״ר יהודא ליב מרגליות יפה מניקלשפורג זצ״ל שנפטר בוויען כ״ב סיון תק״ה, מנוסח מצבתו: ארי׳ דביה עילאי ותתאי גבר בגוברין בראש כל מעהררין, ראשי הברושים ק״ק ניקלשפורג ראש המדינה ... פני׳ מסבירות סבר וגמיר שמעת׳ ומתניתן ובריתות ... טובייגא דחכימי חכם ונבון משתבח שבח גדול

מגדול עוז ותעצומו' בין החכמים בין הרבני' ה"ה הקצין המופלא מורינו הרב ר' יהודא ליב בצלאל בהמפואר הר"ר בנימין וואלף יפה ז"ל'ר.

ב) מוהר"ר מרדכי מרגליות יפה זצ"ל שנפטר בוויען ב' תשרי תקט"ו, מגדולי ווינא ת"ח מופלג מראשי העדה ומתלמידי הגאון ר' אברהם ברודא זצ"ל. מנוסח מצבתו: ה"ה הרב המופלא ומופלג השתדלן הגדול ... ידיו רב לו למשקל ולמטרה בשמעתא כא' מן הראשונים, מקום הניחו להתגדר בפלפולו מראה צד לכל פנים, ראש מדברים בכל מקום ... גדול שמו בשערים ... לבש עשרת לבושים [רמז לספרי הגאון ר' מרדכי יפה בעל הלבושים זצ"ל] ... יגע והציל כמה נפשות וקהלות מגרושים וצרות משונים"[א].

ג) כה"ר משה ז"ל היה מראשי הקהלה בק"ק אייזנשטאדט ונפטר שם כ"ח ניסן ת"ץ. מנוסח מצבתו: גבר בכולהו קם על נדיבים, ... מנהיג ומנהל עדרת צאן קדשי' לעיני העמים ..."[ב].

ד) מוהר"ר ברוך מרגליות יפה הנ"ל חותנו של מו"ה נחום שפיץ זצ"ל.

ה) בתו מרת צירל אשת הקצין כהר"ר יוסף מרדכי גומפל עמריך בן הקצין התורני כהר"ר ארי' ליב מאמשטרדם זצ"ל נפטר בוויען י"ז חשון תק"ז. מנוסח מצבתו: ... בן ששים וארבע שנה פרקו בכל יו' קבע עת לומר שירות והילולים ... גבר' יקיר' דמוקיר ורחים רבנן ובניו לתורת ה' היה מגדילים ..."[ג].

ו) בתו מרת חנה אשת הקצין הר"ר משה ווייסווייל שנפטר בוויען ח' מרחשון תקכ"ד. מנוסח מצבתו: דבק בה' ולמצותיו היה רץ בלי עצלתים...

ז) מרת שרל אשת הקצין המפורסם מוהר"ר פרץ זאבל ליידרסדארף מפרעשבורג זצ"ל, אבי זקנו של הגאון המפורסם רבינו עקיבא איגר זצ"ל, שנפטר ביום כ"ה ניסן תקכ"ב (כחמשה חדשים אחר לידת נינו הגאון רבינו עקיבא איגר) ומנו"כ בוויען. מנוסח מצבתו: איש תם וישר לכל דבר שבקדושה רב שבחבורה ממקדמי

י. מצבות וויען של וואכשטיין חלק ב' מס' 868, ועי' שם כי היה בן 64 בפטירתו וא"כ נולד בערך בשנת תמ"א.

יא. מצבות וויען ב' מס' 917, נולד בשנת תמ"ד. ועי' עוד עליו בקונטרס תולדות אבות שבסוף ספר מילי דאבות.

יב. אבני א"ש מס' 104.

יג. מצבות וויען ב' מס' 877.

וממחשכי לבי כנישתא לשירה ולזמרה ... בנן של קדושים, הוי ליה חתנותא רבנן חכמי חרשים ...״[יד]

הקצין ר׳ פרץ זאבל ליידרסדארף היה חותנן הגאון רבי עקיבא איגר הראשון זצ״ל בעהמ״ח משנת רעק״א, אשת בתו החשובה מרת יטל ע״ה.

גם הקצין מוהר״ר וואלף טעבן זצ״ל, מוהל מומחה מיקירי ק״ק פרעשבורג, היה חתן [בזווג שני] ר׳ פרץ ליידרסדארף[טו] [77. על ידו באו לברית קודש מאות ילדי ישראל, כאשר אחד המיוחד מביניהם היה הגאון הגדול נכד גיסו שנקרא על שמו ה״ה רבינו עקיבא איגר השני זצ״ל.

[ובזה תבין גם מה שהמוהל מוהר״ר וואלף טעבן, ברשימת המילה של כמה מבני מוהר״ר געצל שפיץ, קורא אותו ש״ב, והוא כי מרת חי׳ אשת מוהר״ר נחום שפיץ (הורי מוהר״ר געצל שפיץ), היתה בת דוד אשתו ה״ה מוהר״ר ברוך מרגליות יפה זצ״ל.]

ח) בתו מרת הינדל בזוו״ש אשת הגאון מוהר״ר משה ברודא אב״ד באמבערג זצ״ל בנו של הגאון מוהר״ר אברהם ברודא זצ״ל. בני מוהר״ר ברוך מרגליות יפה זצ״ל זקנו של מוהר״ר געצל שפיץ סג״ל

ואלו בני מוהר״ר ברוך מרגליות יפה זצ״ל:

א) כהר״ר ליב מרגליות יפה מפרעשבורג ואח״כ בפראנקפורט דמיין, נפטר שם כ״א אייר תקל״ב[טז]. וואכשטיין[יז] מסופק בדבר, אמנם בהראנדבאמערקען שלו החליט, שמצבה הנ״ל באבני זכרון הוא של הר״ר ליב בן מוהר״ר ברוך. וכן עולה גם מהנוסח דפנקס הזכרות נשמות (בכת״י) דק״ק פפד״מ: ״יזכור אלקים את נשמת האלוף התורני המופלא כהר״ר ליב בן המנוח התו׳ המופלא והמופלג כהמהור״ר ברוך יפה מרגליות זצ״ל מפרעשבורג איש תם וישר צדיק בדרכיו ובמעשיו היה

יד. מצבות וויען ב׳ מס׳ 953).

טו. עי׳ בהקדמת בני המחבר לספר משנת דר׳ עקיבא ״ואפריון נמטי׳ להקצינים ... ודודי הק׳ ... ליב ליידרסדורף ... ודודי הק׳ החו׳ כ״ה משה ליידרסדורף וגיסו בעל דודתי מהו׳ וואלף טעבון ...״ כ״ה משה הנ״ל הוא בנו של מהור״ר פרץ זאבל לד״ד, ומוהר״ר וואלף טעבן הוא חתן מוהר״ר פרץ זאבל לד״ד בעל בתו מרת בריינדל (עי׳ מצבת וויען ב׳ עמ׳ 96, 431-432 ושם הערה 3, ועי׳ במאמרו של מאקס שיי ביודישע פאמיליא פארשונג, יאהרגאנג 2 מס׳ 1, אודות משפחת טעבן, עמ׳ 117, ועמ׳ 119 הערה 15)].

טז. אבני זכרון מס׳ 3448.

יז. במצבות וויען ב׳ עמ׳ 165 הערה 1.

עוסק בתורה ובגמ"ח ובקי בש"ס ופוסקים ויראתו הגדולה קודמת לחכמתו שע"י נתקיימה חכמתו ... נפטר בשם טוב בליל ש"ק ונקבר למחרתו י' א' כ"א אייר תקל"ב לפ"ק".

ב) ר' אברהם מרגליות יפה זצ"ל, נזכר ברשימת היהודים בפרעשבורג משנת תק"ח[יח].

ג) מוהר"ר חנוך הענ"ך מרגליות יפה מפרעשבורג זצ"ל, נפטר בקרעמזיר כ' אדר תק"ט לפ"ק[יט].

ד) מו"ה מרדכי מרגליות יפה מפרעשבורג זצ"ל.

ה) הערצל. בפנקס הנימולים של מוהר"ר וואלף טעבן בפ"ב מס' תע"ב: יום ה' כ"ד כסלו הייתי מוהל לבד אצל הילד אליעזר המכונה ליפמן בן ש"ב ר' הרץ גינז שי', ואולי הוא ר' הרץ בנו של מוהר"ר ברוך מרגליות יפה.

ו) מיכל, שנפטר לפני שנת תק"ו.

ז) מרת אסתר בעלה [כנראה הקצין ר' מרדכי, מראשי הקהלה בק"ק פרעשבורג] ארנשטיין[כ].

ח) מרת חי' אשת מוהר"ר נחום שפיץ סג"ל זצ"ל מניקלשפורג הנ"ל.

ט) מרת שרה אשת הר"ר הירש ווירמש, נפטרה ך"ז כסלו תקי"ז בוויען. בעלה הישיש הר"ר צבי בהר"ר משה זצ"ל חזן דק"ק ווירמש נפטר בוויען כ"ג תשרי תק"ך.

י) מרת צירל רחל זוו"ש של דודה מוהר"ר מרדכי בן הר"ר וואלף יפה מרגליות זצ"ל[כא].

יח. בספרו של הוגא גאלד, די יודען און יודען געמיינדע בראטיסלאווא עמ' 87, מס' 103. וב-Magyar_zsido_okleveltar חלק ז' עמ': Abraham Paroch Schlesinger, 791

יט. מצבות וויען ב' עמ' 165 הערה 2.

כ. עי' מצבות וויען וואכשטיין עמ' 187 הערה 3, וספרו של גאלד, בראטיסלאווא עמ' 82 מס' 75 ובהערת וואכשטיין שם, ושם עמ' 88 מס' 7.

כא. עי' לעיל אצל בני הר"ר וואלף יפה מרגליות.

יא) הבחור ר' אליעזר יפה מרגליות זצ"ל, שנפטר באייזנשטאדט בין השנים תצ"ו- תצ"ז, על מצבתו כתוב ארי שבחבורה[כב].

מוהר"ר שמעון פרעשבורגער זצ"ל

אבי זקנו של מוהר"ר געציל שפיץ סג"ל

אבי זקנו של מוהר"ר געציל שפיץ סג"ל זצ"ל - אבי אם אמו - היה הקצין המפורסם הר"ר שמעון ב"ה מיכאל פרעשבורג זצ"ל, שנפטר בוויען ביום ב' כ"א ניסן בשנת תע"ט. היה שתדלן שפעל הרבה לטובת הכלל, הקים בתי מדרשות בכמה קהלות, וגם היה הבעל תפלה בק"ק פרעשבורג בימים הנוראים, ככתוב על מצבת קבורתו: השתדלון הגדול אשר כל ימיו פעל ועשה לטובת ישראל ומצא חן בעיני מלכים ושרי' לבטל גזירות שוות קלות וחמורים במקומות אשר לא עבר בו איש ישראל כנס בראש הטורני' להוציא בכושרות אסירים וכבוד ה' מהונו ומגרונו רוממות א-ל בימים נוראים ובנעילת שערי, שערי ציון המצוינים בהלכה החזיק ידי לומדי תורה, והקרן קיימת אשר הוקם עמוד התורה בתי מדרשות, בכמה קהלות קדושות...

בתו מרת זעמלי היתה אשת מוהר"ר ברוך יפה מרגליות, ובתם מרת חי' היתה אשת מוהר"ר נחום שפיץ סג"ל זצ"ל הורי מוהר"ר געצל שפיץ סג"ל זצ"ל.

הוספה לתולדות משפחת סג"ל שפיץ

ישנו כתב יחוס עתיק למשפחת הרבנים לבית ליכטנשטיין זצ"ל שנתפרסם בכמה מקומות[כג]. כותב סדר היחוס הוא ר' זלמן ליכטנשטיין שאמו מרת מרים היתה בת ר' איצק שפיץ מאייזנשטאדט, בין יתר הדברים כתוב שם:

אבי זקיני הנ"ל מו"ה איצק שפיץ הי' דר בק"ק אייזנשטאדט והניח אחריו שתי בנות ... ודודתי הינדל בעלה בשמו הרב המפורסם מו"ה שמעון זלצבאך אב"ד דק"ק נ"ש ומת בלא בנים.

כב. אבני א"ש מס' 1127.

כג. נדפס בסוף ספרו של דובער וואכשטיין, אורקונדין צור געשיכטע דער יודען אין אייזנשטאדט (וויען 1926) עמ' 715; בספרו של ד"ר מונקאטשי בשנת ת"ש "מגלות היוחסין של משפחות יהודיות הונגרית כרך ראשון, שלשלת היוחסין של משפחת מונק ומשפחת פעלזבורג; ושוב נדפס בצפונונת גליון י"ד עמ' צ"ה עם הערות הרב יו"ט ליפמאן ראקאוו שליט"א.

החוקר דובער וואכשטיין שהעתיק כתב היחוס כותב בהערותיו שם, כי לא עלה בידו לברר מי היא זו דודתו מרת הינדל, ולדבריו הוא חידה סתומה, כי אין לנו שום ידיעה על בת של ר' איצק שפיץ בשם הינדל, והאריך וואכשטיין שם, והוא משער שמו"ה שמעון זולצבאך שנזכר בכתב היחוס הוא האלוף התורני הר"ר שמעון במוהר"ר אהרן זולצבאך - אחיו של המדפיס ר' זלמן מזולצבאך בנו של מוהר"ר אהרן בן משולם פרענקל - אשר נתן יד ימינו לסייע להגאון בעל הפנים מאירות להוציא את ספרו על מסכת ב"ק ככתוב על בשער הספר: וברכתי תעלה להאלוף המרומם המושלם במעלות ומדות הר"ר ליב בן הישיש ה"ה כהר"ר אנשיל מרגליות יפה, וחד דעמי' המרומם החכם וסופר הר"ר שמעון במוהר"ר אהרן זצ"ל מזולצבאך אשר התעסקו ומסייע לדבר מצוה להוציא מכח אל הפועל, ישלם ה' שכרם ופעלם ויתן להם אריכות ימים ושנים ויזכם בבנים בעלי תורה ויפתח להם שערי צדק ושערי אורה, וגם על הספר שו"ת פנים מאירות חלק שני בסיום הספר תוב: והמצוה נקראת על מי שגמרה ה"ה התורני המושלם חכם וסופר הר"ר שמעון במהור"ר אהרן זולצבאך שהכניס ראשו ורובו וטרח ויגע עד שהביא ספרי לתכלית השלימות ישלם ה' פעלו וירבה גבולו ויישר כחו וחילו ויהיה ידיו רב לו בתורה ובמצות הוא וזרעו בקרב ישראל אמן], ובחלק השלישי [בשער הספר כתוב: ואפריון נמטי לר' שמעון ה"ה האברך המושלם במעלות ומדות האלוף המרומם התורני הר"ר שמעון במהור"ר אהרן זולצבאך, אשר נתן ידו יד ימינו לסייע לדבר מצוה ידיו תביאנו בהבאה והלכה לבית הדפוס ישלם ה' שכרו וירבה כבודו וכבוד ביתו ולא יכבה נרו לעולם, ויזכה לבנין היכל ואולם].

אודות הר"ר שמעון זולצבאך הנ"ל ידוע שאחרי חתונתו קבע דירתו בק"ק א"ש, ובשנת תק"ב קבע דירתו בק"ק טרעביטש[כד] כאשר הדברים כתובים עלי גליון בפנקס הקהל דק"ק א"ש:

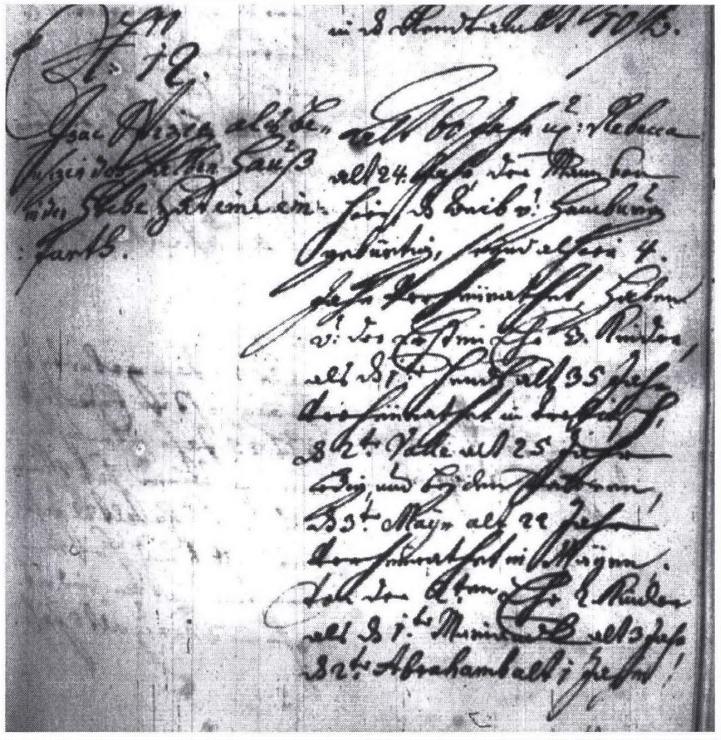
אחרי שבא האלוף והקצין הר"ר שמעון זולצבאך ובקש מאלופי הקהל יצ"ו באשר שמיום חתונתו שהי' קובע דירתו כאן הי' נושא בעול כאחד משאר יושבי קהלתינו וכעת רצה לקבוע דירתו בק"ק טרעביטש ... נעשה היום יום ד' חמשה עשר לחודש מנחם תק"ב לפ"ק ממני שמעון זולצבאך.

וכעת אשר נמצא בידינו מפקד דק"ק אייזנשטאדט משנת תק"ד מתברר שהשערתו של וואכשטיין נכונה. והאמת הוא כי מרת הינדל היתה אשת הר"ר שמעון זולצבאך, והיא היתה בת ר' איצק שפיץ מא"ש ועברה עם בעלה לק"ק

כד. אורקונדין של וואכשטיין עמ' 60.

טרעביטש, וכך רשום בהמפקד:

בית מס׳ 12, יצחק שפיצער בן 60, זוגתו רבקה בת 24, הבעל נולד פה וזוגתו ילידת המבורג הם התחתנו כלפני 3 שנים, יש לו מזווג ראשון ג׳ ילדים, **הינדל בת 35 נשאת בטרעביטש**, רפאל[כה] 25 דר אצל אביו, מאיר בן 22 התחתן במעהרן. מזווגו השני, מרים בת 3 [אשת הר״ר יצחק ליכטנשטיין ואם הר״ר שלמה ליכטנשטיין זצ״ל], אברהם בן שנה [הוא הר׳ אברהם שפיץ סג״ל חתן התורני מו״ה ר׳ יוסף שמואל איריץ זצ״ל חד מדייני קרתא דק״ק א״ש].

רישום ר׳ יצחק שפיץ ומשפחתו במפקד תק״ד

כה. אבני א״ש מס׳ 438.

מהור"ר יקותיאל זלמן שפיץ זצ"ל

הנני רוצה להבהיר שמה שהנני רוצה לחדש בשורות דלהלן הוא השערה בעלמא, ואף שנראה אצלי כהשערה נכונה וצודקת אבל אינו יוצא מגדר השערה.

וכאן המקום לעורר על שגגת כמה כותבי כתבי יוחסין - ואולי אף על זדונן - שכאשר רואים באיזהו מקומן בירור בעניני יוחסין אשר מחברם כותב מפורש שהנהו השערה בעלמא, באים אלו וכותבים הדברים כאילו הם דברים ברורים שאין לערער או להרהר אחריהם. [שורות אלו כתבתי על פי עצת ידידי חוקר היוחסין הדגול הר"ר בעריש וועבער שליט"א שמעורר תמיד לנהוג בזהירות יתירה ובביקוש האמת בכל הנוגע למלאכת הקודש של בירור מקורות ושרשי משפחות מיוחסות בישראל].

בק"ק א"ש שימש כדיין מוהר"ר יקותיאל זלמן שפיץ זצ"ל, שמו מופיע בפנקסי הקהלה משנת תפ"א עד שנת תק"ד כאחד מחברי בית דינו של הגאון בעל הפנים מאירות זצ"ל[כו].

והנה בספר חזון למועד להגאון ר' ישראל דוד מרגליות יפה זצ"ל שנדפס בפ"ב בשנת תר"ג כתב סדר יחוסו, ובתוך דבריו מזכיר מו"ה יקותיאל זלמן דידן, וז"ל הנוגע לענינינו: ...בנו הה"ג ר' יאיר חיים בכרך בעהמ"ח שו"ת חות יאיר ... בנו ר' שמשון ... בתו מלכה ושם בעלה הה"ג ר' זלמן שפיץ ראבדק"ק א"ש...[כז]

ואכן בביה"ח בק"ק אייזנשטאדט נמצא מצבת האשה מרת מלכה בת הר"ר שמשון ברין נכדת החות יאיר וזה נוסח מצבתה[כח]: פ"ט האש' חשובה והצנועה מ' מלכה ב' התורני מוהר"ר שמשון ברין ז"ל נכד [במובן נכדת, וקאי על מרת מלכה ולא על אביה] הגאון בעל המחבר חוות יאיר זצ"ל ונפטרה בש"ק י"ג אלול תפ"ז ל', ת.נ.צ.ב.ה.

כו. וואכשטיין, אבני א"ש עמ' 413, ועי' באורקונדין של וואכשטיין שמצא אותו עד שנת 1743, ועל פי מפקד זה נראה שהיה עדיין בא"ש בשנת 1744.

כז. העתקתי מתולדות אבות שבסוף ספר מילי דאבות (בארדיוב תרפ"ד).

כח. אבני א"ש מס' 91.

החכם וואכשטיין בספרו אבני א"ש האריך להוכיח ששמשון ברין הוא שמשון בכרך בנו של הגאון בעל החות יאיר[כט], שנפטר בניקלשפורג ב' אב תפ"א. ר' שמשון היה חתן ר' יצחק ברין וגר למשך זמן בברין[ל]. ובספרו של דוד קויפמאן על הגאון בעל החות יאיר זצ"ל מביא נוסח ההקדשה שנמצא על מעיל ס"ת עתיק: ז"נ האלוף מהר"ר שמשון בן הגאון המפורסם מוהר"ר יאיר חיים זצ"ל (בכד"ו) [בכרך] וזוגתו הצנועה מרת חיילה בת האלוף הר"ר יצחק ברין זצ"ל תס"ו לפ"ק.

משך זמן היה דירתו של מהר"ר שמשון בק"ק וויען ואח"כ היה דירתו בק"ק נ"ש כאשר כותב הגאון ר' פנחס קצנעלנבויגן זצ"ל בספרו יש מנחילין, וז"ל: "...שהיה מדובר לי איזה שידוך מק' נ"ש, היא היתה בתו של המנוח מרדכי שמשון בכרך ז"ל שהיה בנו של המנוח בעל מחבר ספר שו"ת חות יאיר...".

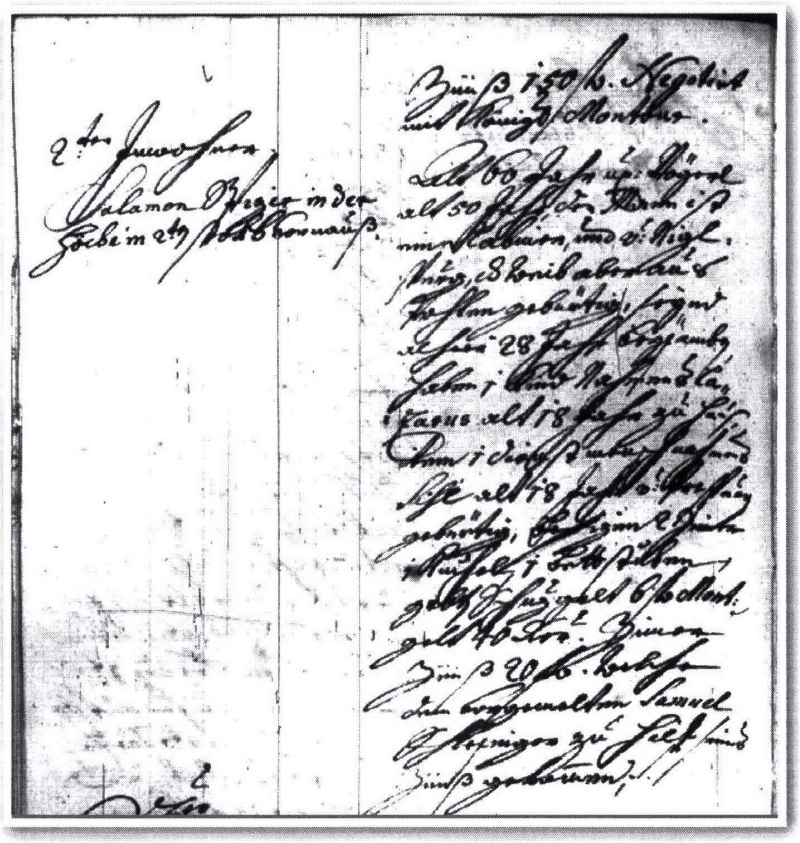
ושם בנ"ש מנוחתו כבוד, וזה נוסח מצבתו[לא]: וירד שמשון טמן אותו ירידה זו עליה, עלה למעלה, נשמתו יציאתה, בטהרה ליל ש"ק ונקבר ביום א' ג' מנחם, תפ"א לפ"ק יציאת הצדיק עושה רושם, בנו של קדושים קדוש יאמר לו כל הכתוב לחיים, המופלא מהור"ר שמשון ב' הגאון מהור"ר חיים ב"מ, חות יאיר אשכנזי היה מוקיר ורחים רבנן, בצל שד-י יתלונן אמן.

ונחזור למו"ה יקותיאל זלמן שפיץ חתן מוהר"ר שמשון בכרך זצ"ל, במפקד דק"ק א"ש הנ"ל משנת תק"ד נרשם שמו [ר' יקותיאל] זלמן שפיצער בן שישים שנה עם הפרטים דלהלן, מוצאו מניקלשפורג, משמש כ'ראבינער' היינו כאחד מדייני הקהלה, זוגתו מרת פיגא ילידת ... פוילן בת 50, כמובן שמדובר בזווג שני שלו. פה 28 שנים, יש לו בן אחד בשם לאזאראס [אלעזר או אליעזר] בגיל 18, - ולפי החשבון עולה שבן זה נולד בשנת תפ"ו, והוא בנו של מו"ה יקותיאל זלמן מזווגו הראשון מרת מלכה נכדת הגאון בעל החות יאיר זצ"ל.

כט. בעת שכתב ערך הנ"ל של מרת מלכה לא היה לפניו הכתב יחוס הנ"ל בספר חזון למועד, ובא לידו אחר שסיים ספרו והביאו. בהוספות שם עמ' 413.

ל. כנראה בשנת תע"ב, עי' באבני א"ש שם.

לא. הובא במאמרו של דוד קויפמאן, די קינדער ר' יאיר חיים בכרך.

רישום רבי יקותיאל זלמן שפיץ ומשפחתו במפקד תק"ד

משפחה נוספת שיחוסם עולה עד מוהר"ר יקותיאל זלמן שפיץ זצ"ל ולמעלה בקודש עד הגאון בעל החות יאיר זצ"ל, היא משפחת הגאון ר' משה הלוי שפיץ אב"ד טשענגער. את סדר היחוס שנעתק "מכתב יד אשר כ' ... הגאון הצדיק מהו"ר שמשון צבי הירש אבדק"ק ב' אופאלא יע"א זצ"ל ..." [נכד הגאון ר' משה שפיץ הלוי אב"ד טשענגער] הובא בראש חלק ב' של ספר אמרי אש עה"ת, אמנם שונה הוא בכמה פרטים מכתב היחוס שנמצא בספר חזון למועד. וז"ל הנוגע לענינינו:

זקיני הגאון הקדוש זצ"ל מהר"ם שפיטץ בן הרב הג' הצדיק מהו"ר ליזר שפיץ הלוי ... זקיני הרב הג' הצדיק מהו"ר ליזר שפיץ הלוי בן הרב הג' החריף המהולל בפי כל מהו"ר שמשון שפיטץ ז"ל הלוי הי' תלמיד מובהק להגאון בעל פני יהושע [אינו ברור מי היה תלמיד הפני יהושע, רבי אליעזר או אביו רבי שמשון] ... זקיני הרב הג' ... מוהר"ר שמשון ז"ל היה בן הרב הגאון הגדול בדורו המפורסם מהו"ר יקותיאל זלמן שפיטץ הלוי אשר היה אבדק"ק אייזענשטאדט ... הרב ... מהו"ר יקותיאל זלמן ז"ל הי' בן הרב הגאון ... מהו"ר גבריאל שפיטץ ז"ל אבדק"ק ניקאלסבורג דרושיו בתשו' מעיין גנים ושם תמצאהו ונשא אשה צנועה וצדקת מ' חי' ע"ה ... בת הגאון מאור הגולה רבינו הקדוש בעל חות יאיר וחוט השני:

זקיני ... מהו"ר גבריאל הוא חתן הגאון רשכבה"ג מהו"ר יאיר חיים בכרך...

לפי דברי בעל המגילת יוחסין הזה היה מוהר"ר יקותיאל זלמן עצמו נכד הגאון בעל החות יאיר, כי לפי דבריו היתה אמו מרת חיה, אשת הגאון ר' גבריאל שפיץ אב"ד ניקלשפורג, בת הגאון בעל החות יאיר. והיחוס דרך אשתו מרת מלכה לא נזכרה כלל.

ואף כי לא ראינו ולא מצינו אינו ראי', אבל כמדומני שיש בזה לעורר ספיקות, ובפרט בנידון דידן שסדר היחס של הגאון בעל החזון למועד מתאשר על פי נוסח מצבת מרת מלכה בת מוהר"ר שמשון ברין זצ"ל, ואין שום הוכחות אחרות לאשר סדר היחוס שרשם הגאון הצדיק מהו"ר שמשון צבי הירש אבדק"ק ב' אופאלא יע"א - כמובן שאיני מערער על היחוס להגאון החות יאיר זצ"ל, רק על פרטי סדר היחס.

ממגילת יוחסין שנדפס בראש ספר אמרי אש ח"ב

[ואף שבאמת אין סתירה בין ב' סדרי היחס ויתכן שהגאון מו"ה יקותיאל זלמן שפיץ נשא את בת דודו, מלכה בת מו"ה שמשון שהיה אחי אמו מרת חי', אבל לדעתי כיון שכנראה ישנם פרטים בסדר היחס שאינם מדויקים, על כן מסתבר שאין לסמוך על סדר היחס לכל פרטיה ודקדוקיה - לפי דבריו זקנו של הגאון החות יאיר (אבי אביו) היה "בן להרב הגאון המובהק מהו"ר יעקב בכרך ז"ל אשר נתקבל לק"ק פראנקפורט דמיין ובק"ק פוזנא ולק"ק בריסק דליטא ואח"כ היה בכל מדינה והוא נשא האשה הצדיקת המפורסמת מרת פעריל ז"ל וכתוב על מצבתה מרגניתא דלי בי' טימא" עכ"ל, וכל זה אינו נכון, כי אבי מוהר"ר שמואל זקנו של החות יאיר היה שמו יצחק (כאשר חותם עצמו בכמה תשובות בספר חוט השני), ולא ידענו על אב"ד פ"פ דמיין או פוזנא בשם יעקב בכרך. שוב כתוב שם "זקיני הנ"ל ז"ל [אינו ברור למי מכוון, אבל ברור שמכוון לאחד מאבותיו הגאונים למשפחת בכרך] היה חתן הגאון המיוחד רשכבה"ג הקדוש מהו"ר נפתלי כ"ץ" עכ"ל, וגם זה אינו נכון, כי הגאון מו"ה נפתלי כ"ץ היה דודו זקנו של החות יאיר [כי הגאון בעל החות יאיר היה נכד אחותו הצדיקת מרת חוה שעל שמה קרא ספרו חות יאיר כפי שכותב בהקדמתו לספרו חות יאיר]. ועוד שם "זקיני הקדוש ר' נפתלי הי' חתן הרב הגאון האמיתי רבינו יצחק כהן צדק זצ"ל ונשא בתו הצדיקת מ' פיגלא ז"ל" עכ"ל, וגם זה אינו נכון כי הוא היה בנו של רבינו יצחק ולא חתנו. אשר על כן יש לפקפק אם כל הדברים בכתב יוחסין הנ"ל מדויקים, אף שכמובן כל סדרי היחס נכונים הם, אבל כנראה שהמעתיק הוסיף או בלבל את הדברים בהעתקתם].

ועל כן, ראשית דבר לא ראינו ולא מצינו אצל מי מכותבי תולדות הגאון בעל החות יאיר שיזכירו את חתנו 'הגאון רבי גבריאל שפיץ אב"ד ניקלשפורג', ושנית לא מצינו אב"ד בקהילת ניקלשפורג בשם רבי גבריאל שפיץ זצ"ל [ואף שקשה לערער על כתב יחוס עתיק וכו', אבל כנראה מהמשך המגילות יוחסין שם ישנו עירבובי דברים בסדר היחס כמ"ש למעלה]. ולע"ע לא מצאתי זכרו של איש בשם מוהר"ר גבריאל סג"ל שפיץ בנ"ש ואף לא במקום אחר][לב]..

לב. במכון לתצלומי כ"י CS-326 ישנו רשימה של הנקברים בביה"ח בניקלשפורג, ונמצא רשימה ארוכה של בני משפחת שפיץ, ואין אף אחד מביניהם בשם גבריאל, וגם בוויען ואייזנשטאדט לא נמצא אף אחד למשפחת שפיץ בשם גבריאל. - ועי' בספר עולמי (בני ברק תשנ"ח) עמ' 160 ובהערה 1 שגם הוא מפקפק על היחוס המובא בענף עץ אבות שבסוף ספר

והנה בסוף ספר גבורת יצחק להגאון ר' יצחק רוזנברג זצ"ל הי"ד אב"ד האדהאז (ירושלים תשנ"א) נדפס קונטרס בשם גני שושנים, ושם עמ' ב' ישנו כתב יחוס של הגאון הנ"ל, אשר אינו ברור אם הוא רק ליקוט שנעשה לאחרונה או הוא מתוך כתב יחוס עתיק, שגם הוא מתיחס להגאון ר' משה הלוי שפיץ אב"ד טשענגער זצ"ל. והוא מביא שם את סדר היחס כזה: מו"ה משה שפיץ הלוי בן ר' שמשון שפיץ הלוי רב בקהלת אייזנשטאדט בן ר' יקותיאל זלמן שפיץ זצ"ל רב בקהלת אייזנשטאדט בן רבי גבריאל הלוי שפיץ מניקלשפורג וזוגתו הרבנית מלכה ע"ה בת רבי שמשון בכרך... [מסגנון הלשון כפי שנדפס שם משמע שמרת מלכה היתה אשת ר' גבריאל זצ"ל, אמנם כנראה ברור שהכוונה שהיא היתה אשת ר' יקותיאל זלמן שפיץ זצ"ל (כאשר באמת כן הוא, היינו על פי הכתב היוחסין הנמצא בספר חזון למועד, ועל פי מה שנמצא חתימת מו"ה יקותיאל זלמן שפיץ בפנקסי ק"ק א"ש, ומזה שנמצא מצבת מרת מלכה בת מו"ה שמשון ברין בכרך בהביה"ח שם)].

עכ"פ העולה מב' כתבי יחוס אלו הוא כי מוהר"ר יקותיאל זלמן שפיץ זצ"ל מאייזנשטאדט היה ממשפחת הלויים שפיץ מק"ק ניקלשפורג, וא"כ קרוב לודאי שהוא שייך לצאצאי מוהר"ר משה סג"ל שפיץ רעב"ץ ז"ל שיצא עם הגולים בשנת ת"ל לעיר ניקלשפורג עם כמה מבניו ובני משפחתם, ובנו הקצין המפורסם מוהר"ר אברהם הלוי שפיץ היה ממיסדי הקהלה החדשה באייזנשטאדט.

הידיעה שמוצאו של מו"ה יקותיאל הוא ק"ק ניקלשפורג, מתאשר מהמפקד שכתוב מפורש שמקום מוצאו הוא ק"ק ניקלשפורג. לפי דברי המפקד עולה שמו"ה יקותיאל נולד בשנת תמ"ד בערך, כנראה בניקלשפורג, ושם בק"ק נ"ש נשא את זוגתו בתו של הר"ר שמשון ברין בנו של הגאון בעל חות יאיר. כי רבינו שמשון אף שדר למשך זמן בברין אבל אח"כ קבע מקום מושבו בק"ק נ"ש. ועל פי המפקד שמו"ה יקותיאל זלמן מתגורר באייזנשטאדט עשרים ושמונה שנים, עולה שבשנת תע"ו לערך היגר מק"ק נ"ש לקהילת א"ש.

אמרי אש עה"ת, אמנם במה שהעיר שם שלא מצינו בשום מקור אחר שמוהר"ר זלמן היה לוי, אבל מאידך גיסא כיון שמוהר"ר זלמן היה מניקלשפורג ושם מצינו כמה מבני משפחת שפיץ שהיו לויים וגם באייזנשטאדט מקום מגורו של מוהר"ר זלמן גרו כמה מבני משפחת שפיץ הלויים יש מקום לומר שגם הוא שייך למשפחה זו על אף שלא חתם אף פעם כלוי. ובפרט שלפי המסורה הרי נינו בן אחר בן הוא ר' משה **הלוי** שפיץ אב"ד טשענגער.

והשתא דאתינן להכא, אולי אפשר לומר כי מו"ה יקותיאל זלמן שפיץ זצ"ל לא היה בנו של ר' גבריאל שפיץ אב"ד ניקלשפורג - כי כנ"ל לא מצאתי אצל כותבי התולדות אב"ד או דיין בנ"ש בשם זה וגם לא מצאתי איש אחד ממשפחת הלויים שפיץ בשם גבריאל - אלא הוא בנו של אחד מדייני ניקלשפורג וגאוניה למשפחת שפיץ, הלא הוא הגאון מוהר"ר אברהם נפתלי הירש הלוי שפיץ זצ"ל אב"ד דק"ק ווירמייזא בעל המחבר ספר מלא רצון על הש"ס שנדפס בפ"פ דמיין בשנת ת"ע.

וטעמי ונימוקי הוא כי כפי שראינו לעיל עד שנת תע"ו היה מו"ה יקותיאל זלמן שפיץ תושב בק"ק ניקלשפורג וא"כ בשנת ת"ע היה עדיין מתושבי ק"ק ניקלשפורג אחד מיקירי קרתא ממופלגי בני תורה שבעיר. ובסוף ספר מלא רצון (באומר השכחה דף ט') כותב הגאון המחבר מו"ה אברהם נפתלי הירש שפיץ זצ"ל בזה הלשון:

זאת אשר בא אלי קודם כלות ספר מלא רצון שלי בהדפסה מן בני ידידי התורני המופלא המופלג ה"ה מורינו הרב ר' יקותיאל המכונה זלמן הלוי אשר מקום דירתו בק"ק ניקלשפורג, ונתחדש לו בלימודו בזה הזמן קיץ תי"ו עי"ן הוא יבורך לפ"ק בלימוד הלכה ותוס' שעוסק במס' פסחים והם דברים ראויין למי שאמרן דבש ונופץ צופים ושייך לאומר שכוח שלי.

וא"כ מצינו איש אחד בשם יקותיאל זלמן הלוי שפיץ מופלג בתורה שנתעטר בתואר מורנו אשר כנראה היה ג"כ אברך באותו גיל של מו"ה יקותיאל שפיץ הלוי ששימש אח"כ כדיין בא"ש, כי הגאון ר' אברהם נפתלי הירש נולד בשנת ת"י בערך [בהקדמה לספרו מלא רצון כותב שנתקבל לרב כאשר היה בן כ"ג שנים ואז התחיל להגיד פלפולים וכו', ואחר כמעט שלשים שנה התחיל לכתוב ספרו, וזה היה בשנת תס"ג כפי שכותב שם, וא"כ בשנת תל"ג היה בן כ"ג שנים ועל פי חשבון זה עולה שנולד בשנת ת"י בערך. (ואין לומר שמה שכותב כמעט שלשים שנה היינו משעת הדפסת הספר, דא"כ נמצא לפי חשבון שנולד בשנת תי"ז בערך, וזה ודאי אינו, כי אחיו הקצין ר' אברהם שפיץ נולד ביום כ"ה אדר תט"ו (כך הוא על מצבתו במצבת וויען של וואכשטיין), ובעל המלא רצון היה מבוגר הימנו, כמו שכותב בהקדמת ספרו שאחיו הקצין ר' אברהם רצה לקיים בו מצות ואת אחיך לרבות אחיך הגדול)], וא"כ מסתבר שבנו מו"ה יקותיאל המכונה זלמן נולד בין השנים ת"ל-ת"נ, ומו"ה יקותיאל זלמן שפיץ זצ"ל הדיין באייזנשטאדט נולד בשנת תמ"ד וע"כ לדעתי אינו רחוק לומר שמדובר באיש אחד.

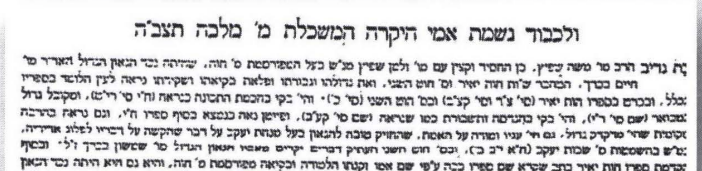
סמך נוסף להשערה שלנו הוא, כי קרוב לודאי שהגאון מוהר"ר אברהם נפתלי הירש שפיץ זצ"ל קרא את בנו בשם יקותיאל על שם אבי חמיו, כי חמיו היה

כמוהר"ר אליעזר בן מוהר"ר יקותיאל זלמן כ"ץ אשכנזי [עי' בהקדמת בן המחבר לספר חידושי הלכות בית יהודה, דעסוי תנ"ח]. ואם הדברים נכונים שמו"ה יקותיאל זלמן שפיץ מא"ש הוא מו"ה יקותיאל זלמן שפיץ מנ"ש בנו של בעל המלא רצון, מובן מה שקרא את בנו בשם אליעזר על שם זקנו כמוהר"ר אליעזר בן מוהר"ר יקותיאל זלמן כ"ץ אשכנזי. [ומסתבר שהיה לו עוד בן שנקרא על שם אביו אברהם נפתלי הירש, כי אביו הגאון נפטר בשנת תע"ב. ובאמת היה לו לכה"פ עוד ילד אחד כפי שהוא במפקד דשנת תצ"ה הנ"ל, וא"כ מסתבר שזה היה בן שנקרא על שם אביו שהיה מבוגר מבנו אליעזר וכבר התחתן בעת ההיא, (או שכבר נפטר מן העולם), ואולי היה לו עוד בנים מבוגרים שלא נרשמו בהמפקד דשנת תצ"ה].

לאחר שכתבתי הנ"ל מצאתי עוד אחד מנכדי הגאון בעל החות יאיר אשר יחוסו אליו עולה דרך איש נכבד בשם הקצין מו' זלמן שפיץ מנ"ש - אמנם אין לנו ידיעה אם הוא זהה עם מוהר"ר יקותיאל זלמן שפיץ מאייזנשטאדט - והוא מו"ה משה קוניץ זצ"ל שסידר את יחוס אמו בראש ספרו בן יוחאי וז"ל:

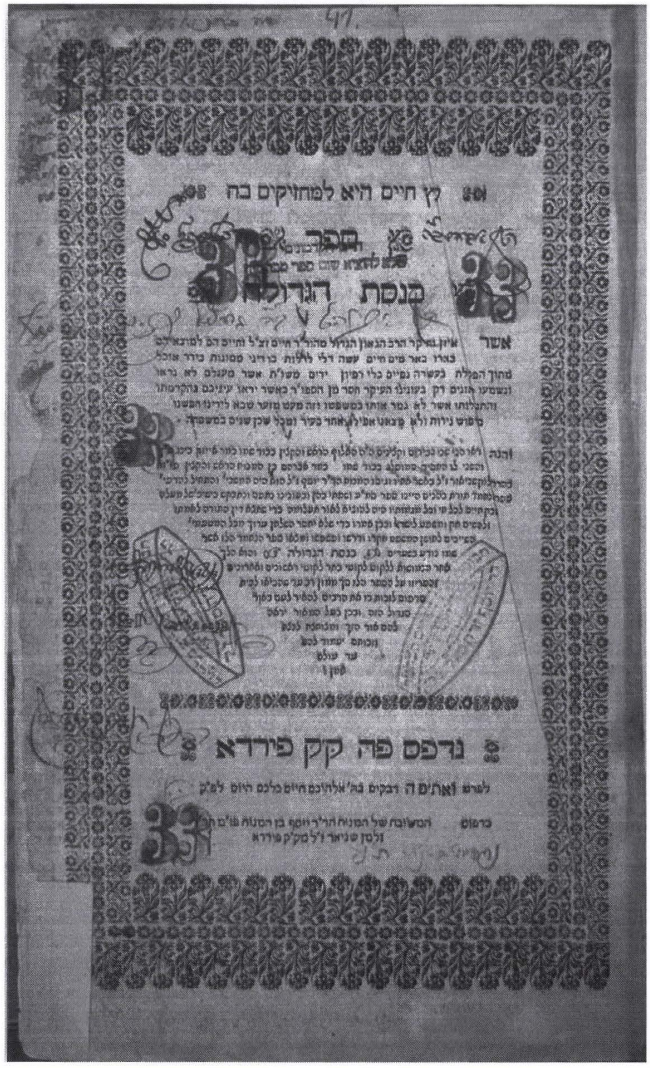
ולכבוד נשמת אמי היקרה המשכלת מ' מלכה תצב"ה, בת נדיב הרב מו' משה שפיץ, בן החסיד וקצין מו' זלמן שפיץ מנ"ש בעל המפורסמת מ' חוה, שהיתה נכד הגאון הגדול האדיר מו' חיים בכרך, המחבר שו"ת חות יאיר וס' חוט השני...

ואם נאמר שמדובר באותו מוהר"ר זלמן שפיץ אפשר שצריכים לקרות את סדר היחס כזה: אמי ... מ' מלכה, בת ... מו' משה שפיץ בן החסיד ... מו' זלמן שפיץ מנ"ש, בעל המפורסמת מ' חוה [היינו שחוה היתה אשת ר' משה בן מו"ה זלמן], שהיתה [וכאן הכוונה על אמו מרת מלכה (אשר אם כנים דברינו אולי היתה נקראת על שם זקנתה מרת מלכה אשת מו"ה יקותיאל זלמן שפיץ שנפטרה בשנת תפ"א)] נכד' בעל החות יאיר.

ולכבוד נשמת אמי היקרה המשכלת מ' מלכה תצב"ה

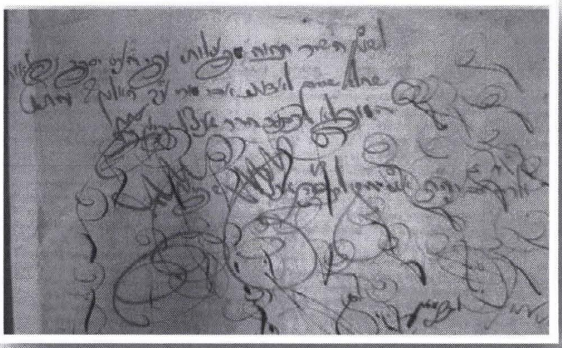
מתוך ספר בן יוחאי

ספר כנסת הגדולה - מהדורת פירדא תנ"ב

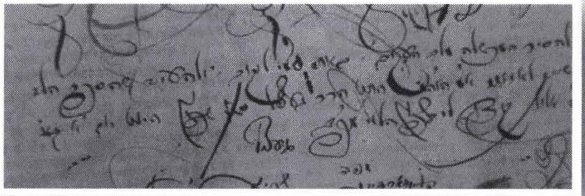

שער הספר עליו רשום:
הק' אברהם ב"ה געצל שפיץ סג"ל

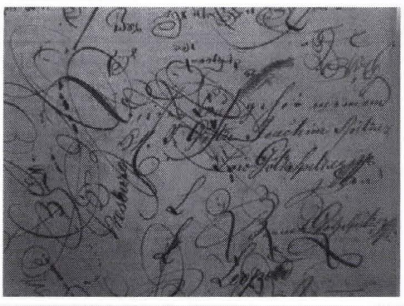
חתימות שעל אחורי הספר

לשון השיר תחוה מפעלות ופי העט יספר נפלאות
שהלז שייך לאדוני אבי מורי ע"ר האולוף והתו'
המופלא כבוד הר"ר געצל שפיץ סג"ל

להסיר המכשלה מלב העקוב, באתי שמי לנקוב, ולהעיד שספר הלז
שייך לאדוני א"מ הוה"ח התו' הר"ר געצל סג"ל שפיץ היום יום א' ר"א
ה' אלול קנ"ד ליב שפיץ הלוי מפ"ב

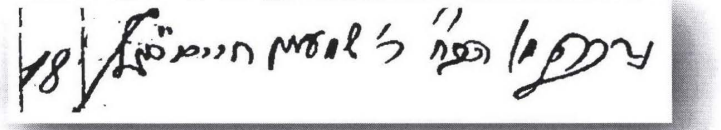
Dieses Buch Geher meinem
V. Gotzl Joachim Spitzer …
Low Gotzl Spitzer
Baruch Gotzl Spitzer

פרקים לתולדות משפחות במאטערסדארף

על יחוסו של הגאון רבי שמעון חיים פעלנער זצ"ל אב"ד בעלעד

משפחות פעלנער, בראנדווייזנער, חייט, לייטנר, לוריא

בהמאמר שלפנינו נשתדל לברר יחוסו של הגאון מו"ה שמעון חיים פעלנער אב"ד בעלעד זצ"ל. תולדותיו נכתבו באריכות ע"י הר"ר טובי' יואל שטיינער ז"ל בתוך ספר "תולדות וחידושי רבי מנחם כ"ץ פרוסטיץ זצוקללה"ה" (בני ברק, תש"נ, עמ' רמ"א-רנ"ז).

נדבה מהב' שמעון חיים סג"ל - בפנקס מט"ד תרי"ב

בסוף ספר הנ"ל (עמ' שמ"א ואילך) הדפיס מדור 'דורות ישרים' שבו מפרט שמותיהם של מאות מנכדי הגאון זצ"ל, שעליהם נמנו משפחות חשובות יראים ושלמים בארה"ק ובחו"ל, אמנם שרשי משפחת פעלנער אבותיהם ואבות אבותיהם לא עלה בידו לברר וללבן היות שלא היו המקורות הדרושות לפניו. וכפי שהוא כותב בעצמו בתחלת תולדות הגאון רבי שמעון חיים זצ"ל: "על תולדות חייו של אביו הגאון [רבי יואל] נמצאת בידינו רק ידיעות מעטות הוא נולד בערך בשנת תקס"ה, וכפי הנראה גם מקום לידתו הי' במאטערשדארף". משפחת אמו של הגאון ר' שמעון חיים זצ"ל ויחוסה, אשר כפי שנראה לפנינו התיחסה לגדולי עולם לא הזכיר כלל מחמת חסרון הידיעה כנ"ל.

והנה בעברי בפנקסי ומסמכי ק"ק מט"ד מצאתי מקורות נאמנים לתולדות משפחת אבותיו של הגאון רבי שמעון חיים זצ"ל שנמנו עם יקירי וטובי ק"ק מט"ד, ומידי דברי במשפחת הגאון הנ"ל אדבר ג"כ קצת במשפחת קרוביו, ובפרט במה ששיערתי בדבר יחוסו של הגאון ר' בנימין וואלף תרצה"ס זצ"ל אב"ד טאפאלטשאן זצ"ל וזוגתו הרבנית שכנראה השתייכה למשפחת לוריא.

ולהקל על הקורא, קודם שנתחיל בבירור היחוס ברצוני לפרט בקיצור המשפחות במט"ד שנדבר בהם וסדר היחס הנוגע לענינינו:

א) משפחת פעלנער - בעלעדן: 1) הגאון ר' שמעון חיים פעלנער זצ"ל, 2) בן הדיין הגאון מו"ה יואל פעלנער זצ"ל, 3) בן הר"ר חיים פעלנער זצ"ל.

ב) משפחת בראנדווייענער - צעהלם: 1) הגאון ר' שמעון חיים פעלנער זצ"ל, 2) בן מרת מרים ע"ה, 3) בת הר"ר וואלף בראנדווייענער ז"ל, 4) בן הר"ר שמעון צעהלם ז"ל, 5) בן הר"ר דוד מצעהלם ז"ל.

ג) משפחת חייט - מאטערסדארף: 1) הגאון ר' שמעון חיים פעלנער זצ"ל, 2) בן מרת מרים ע"ה, 3) בת הר"ר וואלף בראנדווייענער ז"ל, 4) בן מרת מרים ע"ה, 5) בת מרת בילא ע"ה [אשת מו"ה הר"ר יוסף בן הר"ר חיים מהעלישוי] , 6) בת הר"ר וואלף חייט ז"ל, 7) בן הר"ר צבי חייט ז"ל, 8) בן הר"ר יצחק ז"ל מהמשפחות שהתישבו במט"ד עוד לפני הגירוש מוויען ונידר אסטרייך בשנת ת"ל.

ד) משפחת הגאון מו"ה **יואל לייפנר** זצ"ל: 1) הגאון ר' שמעון חיים פעלנער זצ"ל, 2) בן מרת מרים ע"ה, 3) בת מרת פריבא ע"ה 4) בת מו"ה יואל לייפנר זצ"ל מגיד מישרים דק"ק מט"ד, 5) [כנראה בן הר"ר אשר פאלק ז"ל].

ה) משפחת לוריא: [לפי המסורה נכדי מו"ה יואל לייפנר המה מצאצאי הגאון הגדול רבינו שלמה לוריא המהרש"ל זצ"ל, וכנראה שהוא דרך המשפחה הזאת]. 1) הגאון ר' שמעון חיים פעלנער זצ"ל, 2) בן מרת מרים ע"ה, 3) בת מרת פריבא ע"ה 4) בת מרת אסתרל ע"ה [אשת מו"ה יואל לייפנר זצ"ל מגיד מישרים דק"ק מט"ד] 5) בת מו"ה מנחם מענדל ז"ל שמש ונאמן דק"ק מט"ד, 6) בן מו"ה יהודא ליב לוריא ז"ל, כנראה מבני בניו של המהרש"ל.

ו) יחוס **הרבנית מטאפאלטשאן** [לפי השערתי]: 1) הרבנית מרת פריבא ע"ה [אשת הגאון ר' בנימין וואלף תרצה'ס אב"ד טאפאלטשאן זצ"ל], 2) בת הר"ר משה דוב ז"ל שמש ונאמן בק"ק מט"ד, 3) בן מו"ה מנחם מענדל ז"ל שמש ונאמן דק"ק מט"ד, 4) בן מו"ה יהודא ליב לוריא ז"ל. [ואשת מו"ה משה דוב הנ"ל מרת צירל היתה בת מו"ה בנימין בינש בן הר"ר געצל סג"ל ז"ל ממשפחת געצל במט"ד].

ז) יחוס הגאון מו"ה **בנימין וואלף תרצה'ס** זצ"ל אב"ד טאפאלטשאן [לפי השערתי]: 1) הגאון מו"ה בנימין וואלף זצ"ל, 2) בן מרת תרצה ע"ה [אשת הר"ר הירש זצ"ל] 3) בת הר"ר ישראל ז"ל, 4) בן מוהר"ר בנימין וואלף פ"ב אב"ד א"ש ז"ל, 5) בן הרב מו"ה אהרן זצ"ל.

סדר היחוס למשפחות הנ"ל סידרתי על פי פנקסי הקהילה, ומפקדי העיר, וממקורות נוספים, ואף שכמה מהפרטים אינם מפורשים אבל כמדומני עלה בידי להוכיח שהדברים נכונים וברורים, אך כמובן שאפשר ששגיתי וטעיתי באיזה פרטים ועל כן השתדלתי לכתוב כל המקורות לסדר היוחסין וכל אחד ואחד יכול לבחון הדברים בעצמו.

אילן יוחסין
של הגאון
ר' שמעון חיים פעלנער
זצ"ל

הגאון רבינו יואל הלוי פעלנער - בעלעדן זצ״ל

אבי הגאון ר׳ שמעון חיים פעלנער זצ״ל

בספר ״ה׳חתם סופר׳ ותלמידיו״ בערך של רבי יואל הלוי פעלנער, אבי הגאון רבי שמעון חיים פעלנער זצ״ל, נרשם הפרטים דלהלן: נולד בשנת תקס״ו לאביו רבי חיים הלוי. מוצאו ממאטערסדארף [כנראה נולד שם]. דיין במאטערסדארף (כבר בשנת תקצ״ח). נפטר כ״ט ניסן תר״ו ושם מנו״כ.

כנודע לכל מי שעוסק בבירור יחוסי המשפחות בישראל לא תמיד השתמשו בשם אחד למשפחה אחת, וישנם כמה משפחות שהשתמשו בכמה שמות, כששם אחד הוא על שם מקום מוצאו של אחד מאבות המשפחה והשם השני הוא על שם פרנסתו וכדומה, (וגם בשמות מקומות ופרנסות מצינו ריבוי שמות למשפחה אחת, לדוגמא בני משפחת חייט במט״ד נקראו גם שניידער וגם קערפעל [שפירושו חייט], או משפחת הגאון החת״ס שנקראו סופר וגם שרייבער והחת״ס היה חותם עצמו על שם מקום מוצאו פ״פ דמיין, משפחת הגאון רבינו עקיבא איגר שנקראו גינז, שלעזינגער, מרגליות, יפה, איגר, וכהנה רבות).

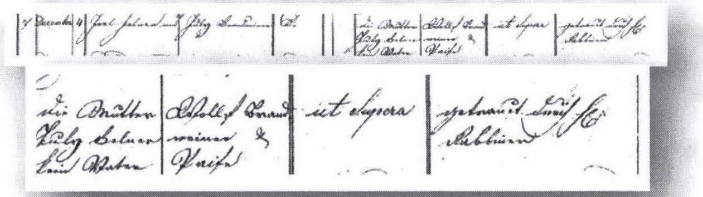
כך מצינו גם במשפחת פעלנער - בעלעדן, אשר כנראה שמקור מוצאם הוא מקהילת בעלעד וע״כ השתמשו בהשם בעלעדן, ואחד מאבות המשפחה היה מעבד עורות - פעלנער או גארבער בלע״ז - וע״כ השתמשו בהשם פעלנער או גארבער. הקשר של בני המשפחה עם קהילת בעלעד הי׳ אף לאחר שהתיישבו בק״ק מט״ד עד שבשנת תרכ״ד לפ״ק בחרו אנשי ק״ק בעלעד בהגאון ר׳ שמעון חיים פעלנער זצ״ל מצאצאי משפחת בעלעדן במט״ד לכהן פאר כרב ואב״ד בעירם.

זה שמשפחת פעלנער ומשפחת בעלעדן הם משפחה אחת יוצא מפורש מהרשימות שנרשמו בעת חתונת הגאון ר׳ יואל הלוי פעלנער זצ״ל וזוגתו מרת מרים לבית בראנדווייענער. בפנקסי הקהלה נרשם ההתחייבות שהתחייב החתן ה׳ יואל בעלעדן לשלם בעת חתונתו, חיוב הבראדאן שהוא מס מסוים עבור החתונה, וכמה שורות אחר זה נרשם החיוב רח״ש שלו, (רח״ש הוא ר״ת רב, חזן ושמש, אשר להם היה חייב צד החתן לשלם רח״ש גענלט כידוע).

וכך נרשם בפנקס הנקרא ׳דאס גאלדענעס בוך׳ ברשימה שבה מבוארים ״הכנסה מקהלתינו יצ״ו מן טבת תקצ״ד ל׳ עד טבת תקצ״ה ל׳ הבע״ל ושנת מספרם יענר 835״:

ברדאן מהחתן ה׳ יואל בעלעדן יום חתונתו יום ה׳ ב׳ כסלו תקצ״ה ע״י שמש 20. רח״ש מהב״ח החתן ה׳ יואל הנ״ל זאמט ר״ג - 7:37.

והנה יום ה' ב' כסלו תקצ"ה הוא דעצ. 4 834' למספרם, ובהמעטריקל שבו רשמו הנישואין מטעם הממשלה נרשם באותו היום חתונת הבחור Joel Felner עם July Brandwiener (השם July הוא טעות כפי שעולה מכל שאר המקורות ושמה היתה מרים כדלהלן), המסדר קדושין היה האב"ד דמתא, ה"ה הגאון רבי מאיר אולמאש זצ"ל. וברור הדבר ש-Joel Felner והחתן ה' יואל בעלעדן הם אדם אחד.

רישום נישואי ר' יואל פעלנער

לפי המעטריקל לא היה אבי הגאון ר' יואל פעלנער זצ"ל בין החיים בשעת חתונתו, בהמעטריקל נרשם שם אמו מרת July Solomon (שמה היתה יטל וכנראה ששם אבי' היה זלמן ולע"ע לא עלה בידי לברר מי היה אביה, אף שכנראה שהוא היה מתושבי ק"ק מט"ד). וכתוב שהורי הכלה היו, וואלף בראנדווינער וזוגתו Prifa [פריבא].

היוצא מכל הנ"ל הוא כי הגאון ר' יואל פעלנער זצ"ל, (מדייני ק"ק מט"ד) ששם אמו היתה יטל, נשא, ביום ה' ב' כסלו תקצ"ה, את מרת מרים בת ר' וואלף בראנדווינער וזוגתו מרת פריבא.

מרת מרים אלמנת הגאון רבי יואל זצ"ל נפטרה בחודש ניסן שנת תרכ"ו, בהמעטריקל נרשם כי Maria Fellner נפטרה Apr. 1 '866 למספרם, שהוא ביום ט"ז ניסן תרכ"ו, ושם כתוב שהיא היתה בת 58 וא"כ נולדה בשנת תקס"ח בערך.

רצב

בני הגאון רבי יואל פעלנער זצ"ל

בני הגאון רבינו יואל פעלנער זצ"ל וזוגתו מרת מרים הלא המה:

א) הגאון ר' שמעון חיים פעלנער אב"ד בעלעד, נולד במאטערסדארף ביום ב' תמוז תקצ"ו, ונימול על יד אביו. (בספר קהילת צעהלים וחכמיה כתוב עפ"י המעטריקל שנולד ב' תמוז בשנת תקצ"ז וגם בהעתק המצבה שהדפיס שם כתוב שנולד בשנת תקצ"ז וכנראה שצ"ל תקצ"ו כי בהמעטריקל מפורש שלידתו היה June 17, 836 תקצ"ו, שהוא ב' תמוז תקצ"ו, בהמעטריקל נרשם שהילד נימול על ידי אביו.)

ב) הילדה אסתר נולדה ט' סיון תקצ"ח (June 2, 838) ונפטרה כעבור חצי שנה (Jan 21, '839).

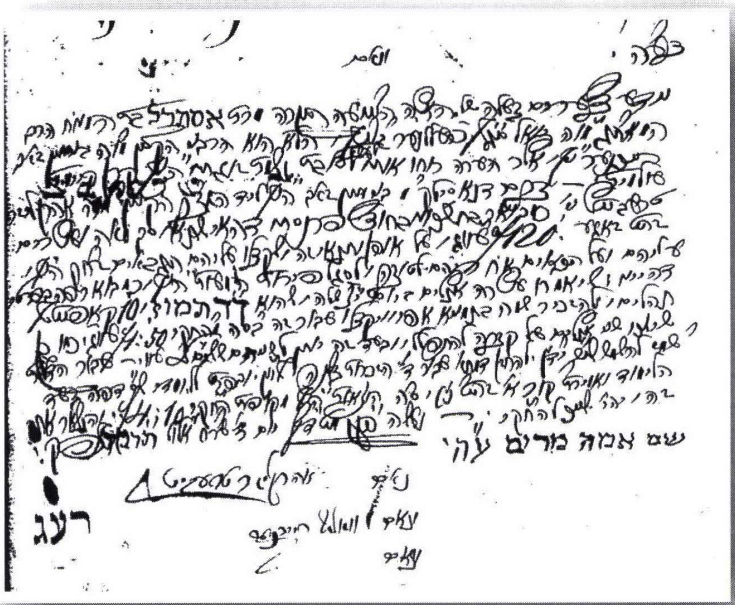
ג) מרת אסתרל אשת הרבני הקצין מו"ה בנימין זאב רייכנער זצ"ל (יליד תקצ"ו בערך), מרת אסתרל נפטרה ביום כ"ג אדר שני שנת תרמ"ג (ברישום פטירתה כתוב שהיתה ילידת צעהלם אבל מצאתי רשימת לידתה בק"ק מט"ד). [בזווג שני נשא מו"ה וואלף רייכנער את האשה (Zilli) בת ר' מענדל בראנדווייינער ביום כ"ה תשרי תרמ"ה. (עפ"י המעטריקל בלידת בתם בשנת '887 ועוד)].

בפנקס ח"ק דק"ק מט"ד רשמו את תנאי הקרן קיימת שעשה בעלה לטובת נשמתה:

בע"ה

נודע בשערים בעלה של האשה הצנועה היקרה מרת **אסתרל** בת המנוח הרב המאה"ג מו"ה יואל סג"ל פעללנער זצ"ל, הלא הוא הרבני הקצין מו"ה בנימין זאב רייכנער שי' אשר הערה רוחו אותו לטובת נשמת זוגתו הנ"ל קרן קיימת עולמים - ביום דנא סילק מ' בנימין זאב הנ"ל ליד הגב"ר (הגבאי ראשון) הקצין מו"ה אהרן ליזר טרעביטש נ"י כמבואר בחשבונו בחודש פרנסתו דהאי שתא סך מאה ועשרים זהו' זאגע F120 עוו"ג (עסטרייכער וויענער וואהרונג) על אופן ותנאי זה שקיבלו עליהם הגבאים דח"ק הנ"ל עליהם ועל הבאים אחריהם לטובה, לסגל פירות המעות הנ"ל כמבואר יפה בפרטי[ת] דהיינו שיאמרו עשרה אנשים ביום י"צ שלה, שהוא ר"ד תמוז, 10 קאפיטל תהלים ולהזכיר שמה בתמניא אפי ויקבלו עבור זה בס"ה מהח"ק F1:50 עוו"ג כמו כן שילכו שם אנשים על קברה להתפלל, ובעד זה יותן לשניהם ששים צ"ל ע"וו, עבור הדלקת שמ"ז להשמש שני י"ד ץ', להחזן דמתא עבור ד' הזכרות בשנה ל"ו ץ', ובפרט ללומדי ש"ס דפה בעד הלימוד ואמירת קו"ר א' זהו' נ' ץ', נעשה פק"ק מטד"ף יום ד' ער"ח אלול תרמ"ד לפ"ק.

אהרן ליזר טרעביטש
וואלף רייכנער
שם אמה מרים ע"ה

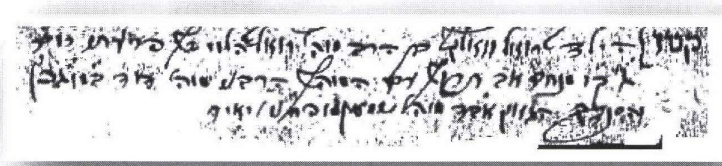

ג) בת בשם רעגינא נולדה בחודש שבט שנת ת"ר.

ד) משה יוסף (בהמעטריקל כתוב Mos. Jos., וכנראה הכוונה משה יוסף) נולד (Aug. 17, 841) ר"ח אב תר"א לפ"ק במט"ד וגם הוא נימול ע"י אביו, הוא נפטר כשהיה כבן ו' חדשים ביום ג' שבט תר"ב (Jan. 14, 884).

ה) בת בשם בילא נולדה ר"ח אדר א' תר"ג.

ו) יואל וואלף שנולד אחר פטירת אביו ונקרא על שמו ועל שם זקנו אבי אמו ששניהם נפטרו בשנה ההיא בסמיכות ללידתו, בפנקס הנימולים של מו"ה מאיר שישא זצ"ל נרשם: "יואל וואלף בן הרב מו"ה יואל הלוי ז"ל והסנדיק הגאון אב"ד מו"ה שמעון סופר נרו יאיר כ"ו מנחם אב תר"ו", [עפ"י המעטריקל נולד כבר ביום כ"א תמוז].

מפנקס המוהל רבי מאיר שישא

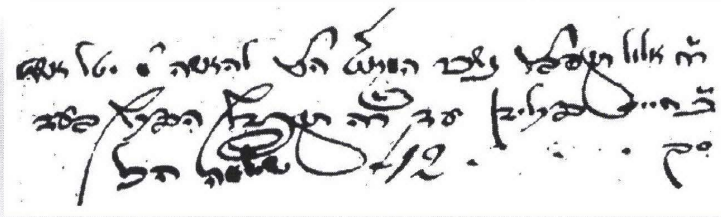
הר״ר חיים הלוי פעלנער זצ״ל

אבי הגאון מו״ה יואל פעלנער זצ״ל

הר״ר חיים הלוי פעלנער זצ״ל, אבי מו״ה יואל זצ״ל וזקנו של הגאון רבינו שמעון חיים פעלנער זצ״ל, היה הוא או אבותיו מק״ק בעלעד ועל כן נקראו בני המשפחה בשם בעלעדן. יש לשער שהר״ר חיים נולד בסמיכות לשנת תקל״ה, (בנו ר׳ עזריאל, הנזכר להלן, נולד בשנת תקנ״ט בערך, [כן הוא על פי המעטריקל ברישום פטירתו], וא״כ יש לשער שאביו נולד בסמיכות לשנת תקל״ה).

זוגתו היתה מרת יטל כנראה ילידת מט״ד נולדה בערך בשנת תקל״ז, שם אביה היה כנראה זלמן, (עפ״י המעטריקל ברשימת פטירתה כדלהלן, ובהמעטריקל ברשימת חתונת בנה מו״ה יואל המובא לעיל כתוב שאבי׳ היה זלמן).

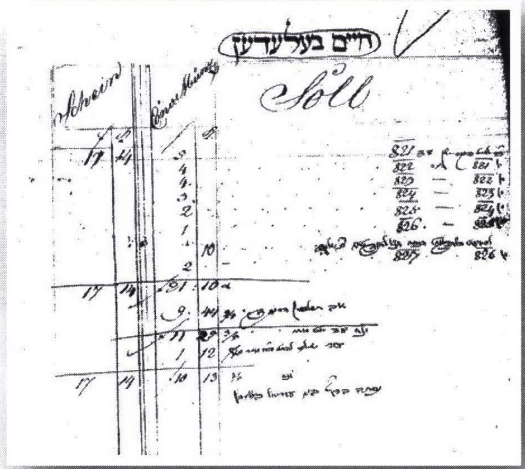
שמה של מרת יטל נמצא בסוף פנקס החברא קדישא דף רצ״ז, ברשימה של שכירת מקום בביה״כ משנת תקפ״ב עד תקפ״ו ושם כתוב: ״ר״ח אלול תקפ״ב נשכר המקום הנ״ל [היינו המקום בבהכ״נ חדשה מה שנדבה האשה אלמנה קרעסל ז״ל לק״ק לח״ק וגמ״ח יצ״ו] להאשה מ׳ יטל אשת ר׳ חיים בעלידן עד ר״ה תקפ״ד ל׳ הבע״ל בעד סך 21״, וכעין זה נרשם גם לשנים הבאות עד לר״ה דשנת תקפ״ה.

בסוף שנת תקס"ב נולד להר"ר חיים וזוגתו מרת יטל בן שנימול ע"י המוהל מו"ה יעקב פלענק וכך רשם המוהל בפנקס הנימולים שלו: "ביום ו' וילך כ"ג אלול נימול הילד אברהם ליב ב"ה חיים גארבער" (גארבער הוא פעלנער שתרגומו מעבד עורות). כנראה שהילד נפטר בצעירותו כי בשנת תקע"א ביום ג' ד' תמוז תקע"א לפ"ק פרע המוהל מו"ה יעקב פלענק הנ"ל את הילד אברהם ליב ב"ה חיים בעלעדין (כנ"ל, וכנראה שנהגו לקרות הבנים על שם אחיהם המת [וכמו"כ קרא הגאון ר' יואל את בתו בשם אסתר על שם אחותה שנפטרה בקטנותה, אבל יתכן ששם שינה השם לאסתרל], ועי' מש"כ הרה"ג ר' זושא קינסטליכער שיחי' בזה בספרו פנקס המוהל חתם סופר עמ' תרפ"ז).

(שמו של ר' חיים פעלנער נמצא בהמפקד דשנת תקפ"א עם ארבעה בנים ובת אחת, ועל הדף מיסים שלו מצוין המיסים שחייב משנת תקפ"א וכנראה שהיה בהקהלה עוד קודם לזה, כי על הדף שלו כתוב שהוא עדיין חייב ע"פ הפנקס הישן, אמנם ברשימה של בני הקהלה משנת תקס"ו וכן משנת תקע"ו-תקע"ז וגם בהמפקדים מזמן ההוא לא מצאתי זכרו, אם לא שהיה נקרא גם בשם לווי אחר, או שבמשך זמן מסוים היה דר מחוץ להקהלה, אולי בבעלעד).

כנראה שר' חיים בעלעדן נפטר בסמיכות לשנת תקפ"ז, (בהדף שלו בפנקס המיסים מסתיים בשנת תקפ"ו, [היינו מן שנת 827-826 למספרם], ואח"ז נרשם: "מה שנשאר חייב עד יום מותו", וכתוב שמה שנשאר חייב, נכתב על דף בנו עזריאל בעלעדן. בהמפקד דשנת תקצ"ו כתוב שחיים פעלנער נפטר בעניות).

מפנקס המיסים במט"ד

בני ר' חיים בעלעדן הידועים לנו הם:

א) ר' עזריאל בעלעדן נולד כנראה בשנת תקנ"ט ונפטר Jan. 1 שנת 870' כשהיה בן 71, (עפ"י המעטריקל), בנו לאזר נימול ביום א' חג השבועות תקפ"ז ע"י המוהל מו"ה יעקב פלענק.

רבי עזריאל היה חותנו של הדיין מו"ה גבריאל מיללער זצ"ל אחד מדייני ק"ק מט"ד, אבי הגאון ר' יואל מיללער אב"ד נאדאש. (בפנקס הנימולים של מו"ה מאיר שישא, יואל בן מו"ה גבריאל מיללער י"ב כסליו תרכ"ד והסנדיק חמיו ר' עזריאל פעלנער).

פרטים על הגאון רבי יואל מיללער הנ"ל עי' בספרו של הרה"ג ר' זושא קינטסליכער שיחי' 'החתם סופר ותלמידיו' עמ' תפ"ה.

ב) הילד אברהם ליב שנימול ע"י המוהל הר"ר יעקב פלענק ביום כ"ג אלול תקס"ב ונפטר בילדותו.

ג) מו"ה יואל בעלעדן ששימש כדיין בק"ק מט"ד, ה"ה אבי הגאון ר' שמעון חיים פעלנער זצ"ל והארכנו בתולדותיו לעיל.

ד) בן שני בשם אברהם ליב שנימול ע"י המוהל הנ"ל יום ג' ד' תמוז שנת תקע"א לפ"ק. פרטים נוספים לתולדות ר' חיים הלוי פעלנער בעלעדן לא מצאתי לע"ע בפנקסי הקהל, בהמעטריקל דק"ק מט"ד נמצא רשימת פטירת זוגתו האשה מרת יטל (Feb, 4' 853) ויום היארצייט שמצוין שם הוא כ"ו שבט, וכתוב שהנפטרת היתה אלמנה ילידת מט"ד בת 76 (בבית מס' 348).

אמו של הגאון רבי שמעון חיים הלוי פעלנער זצ"ל

מרת מרים לבית בראנדווייזנער ותולדות משפחת בראנדווייזנער

אשת הגאון מו"ה יואל הלוי פעלנער זצ"ל, ואמו של הגאון מו"ה שמעון חיים פעלנער, היתה מרת מרים בת ר' וואלף בראנדווייזנער וזוגתו מרת פריבא.

(זה שאביה היה ר' וואלף בראנדווייזנער ואמה מרת פריבא מפורש ברישום חתונתה בהמעטריקל כמובא לעיל, ואף ששם כתוב ששמה הפרטי היתה Julie זהו טעות כי החליפו שמה עם שם חמותה, ברשימת לידת בניה נקראת Maria ופעם אחת בשם Mali, ובפנקס הח"ק בהק"ק של בתה מרת אסתר שהבאנו לעיל מפורש ששמה היתה מרים, וכן הוא על מצבת בנה הגאון רבי יואל פעלנער זצ"ל).

גם משפחת אמו של הגאון רבי יואל פעלנער, משפחת בראנדווייזנער, נקראו בב' שמות בשם בראנדווייזנער, ובשם צעהלם [בראנדווייזנער על שם עשיית י"ש

דהיינו יין שרף שהוא תרגומו של בראנד ווין, וצעהלם על שם העיר שבאו ממנו. בפנקס הנימולים של מו"ה מאיר סג"ל שישא נמצא רשום: "מרדכי ליב בן ר' דוד בראנדווינר ט"ו מנחם אב תקצ"ה והסנדיק אביו ר' וואלף צעהלים", שממנו נראה בעליל שוואלף צעהלם הוא אבי משפחת בראנדווינער.]

הר"ר וואלף בראנדווינער ז"ל

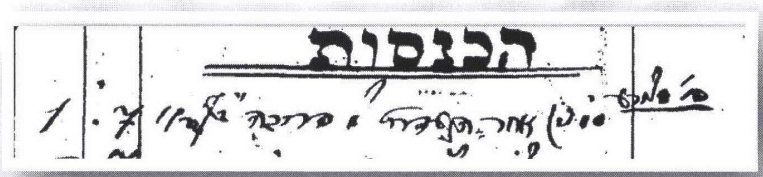
הר"ר וואלף בראנדווינער, חמיו של מו"ה יואל הלוי פעלנער זצ"ל, נקרא בפנקסי הקהלה ר' וואלף ב"ר שמעון צעהלם, או בקיצור ר' וואלף בהש"ץ, כי אביו ר' שמעון היה יליד צעהלם. (בהרשימה דשנת תקס"ו נקרא וואלף בה"ש צעהלם, עי' בספרי קרית סופרים עמ' ר"ג). הר"ר וואלף נולד בק"ק מט"ד, בשנת תקל"א בערך, לאביו ר' שמעון בן ר' דוד מצעהלם ז"ל, ולאמו מרת מרים ע"ה.

הר"ר וואלף נפטר, כחודש לפני חתנו הגאון מו"ה יואל פעלנער ע"ה, ביום כ"ז או כ"ח אדר תר"ו לפ"ק בק"ק מט"ד, (בהמעטריקל, March 26, 1846 ושם כתוב שהיה בן ע"ח, וא"כ נולד בערך בשנת תקכ"ח אמנם על פי החשבון מהמפקד דשנת תקמ"ב נולד בערך בשנת תקל"א). זמן קצר אחר פטירתו ופטירת חתנו הגאון מו"ה יואל ז"ל, נולד בן לבתו אלמנת חתנו הגאון, מרת מרים, והיא נתנה להרך הנימול את השם יואל וואלף על שם אבי' ועל שם בעלה.

אשת הר"ר וואלף היתה מרת פריבא כמפורש ברשימת חתונת בנה הגאון ר' יואל ז"ל (כמוש"כ לעיל), מי היה אבי' ומה היה שם משפחתו לא נמצא מפורש בפנקסי ומסמכי הקהלה. אבל אחר העיון והבירור נראה שאפשר להוכיח שאבי' של מרת פריבא היתה לא אחר מהמגיד מישרים דקהילת מט"ד מו"ה יואל לייפנר זצ"ל[א].

א. בהמפקד דק"ק מט"ד משנת תקמ"ב, שבה נרשמו כל בני הקהלה כולל שמות נשותיהם וילדיהם, נרשם משפחת מו"ה יואל לייפנר הוא בגיל 33 זוגתו מרת אסתר בגיל 30 בתו מרת פריבא בת שבע שנים, וא"כ נולדה הילדה ההיא בשנת תקל"ה בערך, השם פריבא אינו שם מצוי ובהמפקד ההיא היא הילדה היחידה בשם זה, מרת פריבא נפטרה בשנת תרט"ז ובהמעטריקל כתוב שהיא היתה ילידת מט"ד והיתה בת 83 וא"כ יש לקבוע זמן לידתה לשנת תקל"ג בערך כי בסך הכל יש כאן חילוק של שנה אחת, ויתכן שיום הולדתה הוא אחר יום פטירתה וע"כ ברור אצלי שהיא היתה בתו של מו"ה יואל לייפנר זצ"ל.

מרת פריבא נפטרה בסמיכת לחג הפורים תרט"ז (בהמעטריקל כתוב, Josefa Brandweiner נפטרה , Mar. 21, '856 ויום זה הוא ביום פורים, עוד רשום שם שגרו בבית מס' 316 ושהנפטרת היתה בת 83 והיא ילידת מט"ד), בפנקס הצדקה דמתא נרשם בשנת תרט"ז בההכנסות של צדקה בשבוע דפ' מצורע (שחל ביום ז' ניסן תרט"ז, ששם נרשם מה שנתקבל בשבוע האחרון או בשבועות האחרונים), "ממנין אחר הנעדרת מ' פריבה ז"ל...".

הכנסות

ועכשיו שבררנו שמרת פריבא היתה בת מו"ה יואל לייפנר זצ"ל, נמצא שצאצאי הגאון מו"ה שמעון חיים פעלנער זצ"ל מתייחסים להגאון המהרש"ל זצ"ל, כי ידוע מסורת משפחת לייטנר, שהיא משפחת לייפנר, שהמה מצאצאי הגאון המהרש"ל זצ"ל (עי' בספר באר המועדים להרה"ג הר' אברהם בנדיקט, בני ברק, תשנ"ט, עמ' תס"ב), ובהמשך דברינו יתבאר מאיזה צד הם מצאצאי המהרש"ל.

בני הר"ר וואלף בראנדווינער ז"ל:

א) ר' אשר פאלק בראנדווינער ז"ל, (שמו נמצא בפנקס המיסים משנת תקפ"א), זוגתו היתה לבית שלעזינגער. בניו: 1) הרש ליב בן ר' אשר פאלק נימול ז' שבט תקצ"ג ע"י מו"ה מאיר שישא והסנדיק היה כ' שמואל במוה"ל ז"ל. 2) בתו אסתרל נולדה (3 Jun. 10 ('835 פאני מאי 18 ת"ר לפ"ק, (עפ"י המעטריקל).

ב) ר' דוד בראנדווינער, נימול ע"י ר' יעקב פלענק כפי שנרשם בפנקס המוהל שלו: "יום ה' כ"ט תמוז תקס"א דוד בן וואלף ב"ה שמעון צעלעם". (נקרא על שם אבי זקנו של אביו, ר' דוד מצעהלם.). זוגתו היתה מרת חנה לבית היים, בניו: 1) מרדכי ליב 2) מרים נולדה מאי 6 תקצ"ח. 3) יעקב נולד שׁ. 61, 2481. 4) קאטי יולי 24 ת"ר לפ"ק. 5) יואל חיים נולד אפריל 25 תר"ה. 6) וואלף נולד מאי 15 תר"ז. (עפ"י המעטריקל).

ג) ר' מענדל בראנדווייענער ז"ל, נימול ע"י ר' יעקב פלענק כפי שנרשם בפנקס המוהל שלו: "יום ד' ה"ח מרחשון תקס"ו פרעתי הילד מענדל ב"ה וואלף ב"ה שמעון".

זווגו הראשון של ר' מענדל היתה מרת חי' בת ר' אליעזר וציפרל ברייער, החתונה התקיימה בשנת תקצ"ז, (Aug 5 837), מרת חי' נפטרה בשנת 1842, (עפ"י המעטריקל). - ביום כ"ו חשון תר"ד (Nov. 19, 1843) התחתן בזווג שני עם האשה אסתרל (נעטי) לבית ברייער הורי' לא היו בחיים בזמן חתונתה. (עפ"י המעטריקל).

בניהם: 1) שמעון נולד אקטובר 7 844', 2) מרים נולדה בשנת תר"ו (20 Mar.) התחתנה עם אחד למשפחת באניהארט ונפטרה ונקברה בוויען ביום כ"ז אייר תרמ"א, והוריה עשו קרן קיימת לטובת נשמתה. 3) בנו יואל (נולד יולי 22, 852' התחתן יוני 5, 873' זוגתו למשפחת שישא בת ר' יעקב וזוגתו חנה בבית מס' 316). נפטר ט"ז חשון תרע"ז לפ"ק ומצבתו נמצא על קיר ביה"ח במט"ד. 4) ראזעליא נולדה בשנת תרי"ד בעלה למשפחת פליישמאן מלק"ב. 5) יוסף שנימול ע"י הרב זלמן העניגסבער בחורף דשנת תרי"ח. 6) אחותו התאומה של ר' יוסף. 7) בתו Zilli נולדה בשנת תרכ"א בערך והיתה זווג שני של מו"ה בנימין וואלף רייכנער זצ"ל, [בזווג ראשון היה חתן רבינו יואל פעלנער זצ"ל], (עפ"י המעטריקל). - היה לו גם בן בשם שמחה שהיה חתן הגאון ר' יעקב הירש בעהמ"ח ספר מור דרור, אבל אינו ברור אם היה מזווג ראשון של ר' מענדל או מזווג שני שלו.

ר' מענדל בראנדווייענער נפטר כ"ט טבת תרמ"ג (Jan. 8, ('883

ד) ר' ברוך הרש בראנדווייענער ז"ל, בפנקס המיסים נמצא, "ברוך הרש ב"ה וואלף צעהלם". נפטר בק"ק מט"ד ונשאר צילום מצבתו וזה נוסחה:

מצבת זכרון על קבר איש תמים צדיק בדורותיו / את האלקים התהלך / ברוך הרש בראנדווייענער / ושם אמו פריבה / י"נ ונקבר יום ה' ו' לחדש שבט תרח"ם / **ברוך** הגבר בה' שם מבטחו / **רץ כצבי** לעשות צדקה בכחו / **ויהי** משכיל לדל מצרה למלטו / **כבוד** וחן מצא ויצא צדיק בהשפטו / **הר שמים** ... ... נתעלה / **רב** טוב פעל ויעש שם ותהלה / **שכר** לצדקתו ימצא בצל ישרים / [זכרו] **לברכה** יגן לדור דורים. (קטע מהמצבה נמצא על הקיר בביה"ח במט"ד).

בני ר׳ ברוך הרש: 1) יואל חיים 2) אסתר (תאומים נולדו בשנת תר״א), 3) יוסף וואלף נימול ע״י מו״ה מאיר שישא, כ״א תמוז תר״ו, והסנדיק גיסו [של ר׳ ברוך הרש] ר׳ זנוויל ק״ד. 4) שלמיל [כן הוא בפנקס הנימולים, בהמעטריק כתוב Solomon], נימול ע״י מו״ה מאיר שישא ח״י תמוז תרט״ו. 5) מרים נולדה 1837 Oct. 6. 28 הילד אלי׳ נפטר בשנת תקצ״ו כשהוא בן ד׳ שנים, (עפ״י המעטריקל).

ה) מרת מרים ע״ה אשת מו״ה הר״ר יואל הלוי פעלנער ז״ל

ו) רעגינא בזווג שני נשאת עם Samuel David (כך הוא בהמעטריקל דק״ק קאבערסדארף, ואולי הוא זנוויל ק״ד, כי בהפנקס נימולים של מו״ה מאיר שישא נמצא: ״יוסף וואלף בן ר׳ ברוך הרש בראנדוויינר כ״א תמוז תר״ו והסנדיק גיסו ר׳ זנוויל ק״ד״).

ר׳ שמעון בן ר׳ דוד מצעהלם

אבי הר״ר וואלף בראנדוויינער

אבי הר״ר וואלף בראנדוויינער היה הר״ר שמעון בן הר״ר דוד מצעהלם, נולד בצעהלם בשנת ת״ק בערך, (ברשימת יהודי מט״ד משנת תקמ״ב כתוב שהיה בן ארבעים, וברשימה דבני קהילת צעהלם משנת תק״ד כתוב שהוא בן ששה שנים.)

זוגתו היתה מרת מרים בת הר״ר יוסף ב״ה חיים מהעלישויא ז״ל וזוגתו מרת בילא. [מרת מרים נפטרה לא יאוחר משנת תקס״ח, כי נכדתה מרים אשת הגאון ר׳ יואל שנקראה על שמה נולדה בשנת תקס״ח כנ״ל, הערת ידידי הרב יוסף האבערמאן שיחי׳][3].

כנראה שר׳ דוד אבי הר״ר שמעון הוא הר״ר דוד בן ר׳ יונה שנמצא במפקד יהודי צהעלם בשנת תק״ד בבית מס׳ 51, וכך כתוב שם: דוד [בן] יונה בן 49, זוגתו מרת רחל בת ארבעים, הוא יליד מעהרן בקוניץ, וזוגתו נולדה כאן [צעהלם], יש להם ששה ילדים, א) ... בן 20, ב) ... 18, ג) יונה 13, ד) אהרן 9, ה) שמעון 6, ו) ... 4.

ב. על פי המפקד דשנת תקמ״ב היתה מרת מרים ילידת שנת ת״ק לפ״ק, ובהמפקד דשנת תק״ד נמצא הילדה מרים בת ארבע כבתו של ר׳ יוסף בן ר׳ חיים מהעלישויא. והנה ברשימת הבתים שנמצא בהארכיוו בפארכטנשטיין נמצא בית מס׳ 16, בית קטן אצל ההויף מיל לצד של וואלבערסדארף, והוא שם בעמ׳ 41 וכתוב שהבית שייך ליוסף יואחים וזוגתו בילא, ובאותו פנקס בסופו ישנו רשימה של בעלי הבתים והדיירים משנת תק״ע בערך ושם כתוב שהבית שייך לשמעון דוד, כלומר לשמעון בן דוד, וכתוב שבא לו בירושה ובאותו הבית דר גם וואלף שמעון, כלומר וואלף בן שמעון.

מו"ה יוסף ב"ה חיים מהעלישויא ז"ל

חותנו של ר' שמעון צעהלם, מו"ה יוסף ב"ה חיים מהעלישויא היה יליד ת"ע בערך.

(בהמפקד דשנת תק"ד, ותקל"ג נקרא יוסף יעקב (ואולי השתמשו בשם יעקב במקום חיים או שזקנו היה יעקב ונקרא על שמו, וכנראה שגם בשאר המפקדים לפעמים יוסף יעקב הכוונה עליו). במפקד דשנת תק"ד כתוב שמוצאו ממעהרן והוא שולמייסטער, כשהכוונה שהיה מלאכתו מלאכת שמים כנראה מדייני העיר וכדומה. בפנקס הקהלה מצינו חתימתו עם חתימת יתר בני הקהלה בשנת תצ"ז, יוסף העלישויא, ובשנת תק"כ, הק' יוסף ב"ה חיי' מהעלישויא).

חתימת מו"ה יוסף העלישויא

בשנת תצ"ב בערך נשא את זוגתו מרת בילא בת הר"ר וואלף בן הר"ר צבי חייט ז"ל.

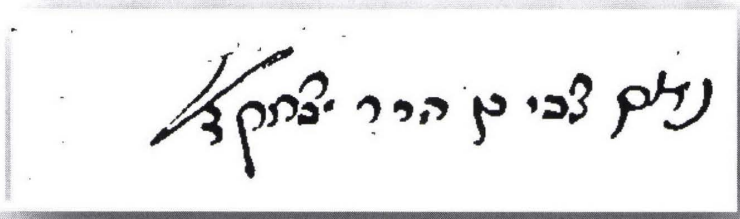
(ברשימת הבתים הנ"ל מפארכטנשטיין כתוב כי יוסף יואחים, שהוא מו"ה יוסף ב"ה חיים מהעלישויא, ירש את ביתו מאת אבי אשתו וואלף, וברשימת הבתים משנת תצ"ח נמצא אותו בית ברשותו של וואלף הרשל, שהוא ר' וואלף בן הר"ר צבי חייט ז"ל, ואצל דיירי הבית כתוב יוסף יואחים דר אצל וואלף הרשל בא לכאן בשנת תצ"ג. בפנקס השחור דקהילת מט"ד דף ק"ה ע"א הוא הדף של ר' יוסף חתן וואלף חייט.)

הר"ר וואלף בן הר"ר צבי חייט ז"ל

הר"ר וואלף בן הר"ר צבי חייט ז"ל, היה ממונה בהקהלה כמה וכמה שנים, שמו מופיע לראשונה בין בני הקהלה בשנת תע"ט ומאז מופיע שמו הן במפקדים

של הממשלה והן ברשימת בני הקהלה בפנקסי הקהל, בשנת תק״ב עדיין מצאנו שמו בפנקס הקהל, אמנם ברשימת בני הקהל משנת תק״ד לא מצאנו אותו, וכתוב שיוסף יואחים קנה הבית מוואלף הרשל באותו שנה וכנראה שנפטר בסמוך לזמן ההוא.

אביו הר״ר צבי חייט היה בנו של הר״ר יצחק חייט, מצינו זכרו בפנקסי הקהלה עוד משנת תס״ב חותם ״צבי בן הר״ר יצחק ז״ל״, היה מטובי הקהלה במט״ד כמה וכמה שנים וגם גבאי צדקה דמתא.

חתימת הר״ר צבי חייט

הר״ר צבי חייט נפטר בשנת תק״ב וזה נוסח מצבתו (נדפס במאמרו של מאזעס, ב׳יארבוך דער יודישע ליטעראטישען געזעלשאפט׳ חלק 18, פראנקפורט ע״מ, 1927, עמ׳ 310): פ״נ איש תם ירא אלקי׳ הולך תמים ופועל צדק היה רץ כצבי לעשות רצון קונה׳ שבשמים האלוף הר״ר צבי ב״ה יצחק יצאה נשמתו ביום ה׳ ערב ר״ח כיסלו בשנת תק״ב לפ״ק.

הר״ר יצחק חייט אבי הר״ר צבי ז״ל היה מתושבי מט״ד עוד לפני הגירוש דשנת תק״ל.

משפחת מו״ה יואל לייפנר מגיד מישרים דק״ק מט״ד

בשורות דלהלן נשתדל לחקות אחר שורשי משפחת מו״ה יואל לייפנר ז״ל ושל זוגתו מרת אסתרל ע״ה, אחר הדיוק והעיון במסמכים ורשימות בני הקהלה, ובהשוואת השמות של נכדיו, נראה כי אבי מו״ה יואל זצ״ל היה אשר פאלק [דבר זה אינו אלא השערה קרובה], ושזוגתו מרת אסתרל היתה בת מו״ה מנחם מענדל במו״ה יהודא ליב שמש ונאמן דק״ק מט״ד למשפחת לוריא.

במפקד דשנת תקמ"ב נרשמו מו"ה יואל לייפנר ז"ל בגיל 33, עם זוגתו מרת אסתר ע"ה בגיל 30, [בביתם נמצא גם האשה רבקה בת 51], עם ילדים אלו, [ראובן בן 17 שבאמת אינו שייך למשפחה זו ונרשם שלא במקומו והוא שייך לבני ר' מרדכי בן הרש דייטש סופר וזוגתו קראסל שנרשמו לפני זה ואכ"מ, פעסל בת 9, וכנראה שגם היא מילדי ר' מרדכי דייטש).] פריבא בת 7, צמח בת 5, צירל בת 2. בן נוסף של מו"ה יואל הוא מו"ה יוסף חיים לייטנר ז"ל אשר כנראה נולד אחר שנת תקמ"ב (עי' בספר באר המועדים הנ"ל).

כפי מה ששיערתי [עי' לעיל אצל משפחת בראנדווינער] הילדה פריבא הנ"ל היא מרת פריבא אשת הר"ר וואלף בראנדווינער, והילדה צמח הנ"ל היתה אשת מו"ה הרש ליב [לעווינגער] (אלמנתו נזכרת הרבה פעמים בפנקסי הקהל כהאלמנה צמח, ובפנקס "דאס גאלדענס בוך" דף ש' ע"ב נזכר שהיא היתה אחות מו"ה יוסף חיים לייטנער, כנראה שמו"ה הרש ליב נפטר בצעירותו, לע"ע לא עלה בידי לברר בדיוק מי הוא, עפ"י המעטריקל ברישום חתונת אחד מילדיו נראה ששם משפחתו היה לעווינגער).

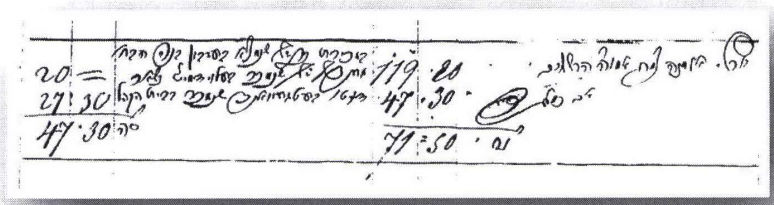

מפנקס 'דאס גאלדענס בוך' במט"ד

נכדי הגאון ר' יואל לייפנער זצ"ל:

א) בני ר' יוסף חיים זצ"ל הם: 1) משה דוב שנימול ע"י ר' יעקב פלענק ה' משפטים תקפ"ג. (מצאצאיו הג"ר דוד שמידל שליט"א) 2) מענדל נימול ע"י הנ"ל י' אדר ראשון תקפ"ט 3) הרש ליב נימול ע"י הנ"ל ב' אדר תקצ"א. 4) אשר פאלק נימול ע"י הנ"ל כ"ד אדר תקצ"ג. 5) מרת פיגא אשת ר' שמואל נייאמן. 6) יטל אשת ר' זלמן ווארענדארפער.

ב) בני מו"ה הרש ליב לעווינגער זצ"ל: 1) שמואל, בנו של הר"ר שמואל הילד משה דוב נולד ביום ה' פ' שמות תקפ"ג. 2) אשר פאלק נימול ע"י הנ"ל י"ג מנחם תק"ס. 3) שבתי נימול ע"י הנ"ל ביום ב' אייר תקס"ז, 4) מענדל שנפטר בבחרותו נזכר באחד מפנקסי הקהלה.

"אלמנת צמח... בעזבון בנה הבח' מענדל ז"ל"

ג) **בני ר' וואלף בראנדווייניער:** 1) דוד נימול ע"י הר"ר יעקב פלענק ז"ל כ"ט תמוז תקס"א, 2) מענדל נימול ע"י הנ"ל חשון תקס"ו. 3) ברוך הרש 4) אשר פאלק.

מזה שבכל אחת ממשפחות אלו, משפחות נכדי הגאון ר' יואל לייפנער, נמצא בן בשם מענדל ובן בשם אשר פאלק, קרוב הדבר לומר שאלו שמות אביהם של מו"ה יואל לייפנר ז"ל וזוגתו מרת אסתרל ע"ה. השם אשר פאלק לא מצאתי בקהילת מט"ד באף אחד מרשימת בני הקהלה עד שמופיעים ג' אישים אלו נכדי מו"ה יואל לייפנר זצ"ל, על כן נראה כי זה היה שם אבי מו"ה יואל לייפנר ז"ל שמוצאו מלייפן ומשפחת אביו לא היו מתושבי מט"ד.

ואם כנים דברינו נמצא שהשם מענדל שבו נקראו נכדי מו"ה יואל לייפנר, הוא שם אבי מרת אסתרל אשת מו"ה יואל זצ"ל, דבר זה אפשר לאשר ולהוכיח ממסמכים הרשמיים אודות בתי הקהלה וכדלהלן, אבל קודם עלינו לדבר קצת אודות השמש ונאמן הקהלה מו"ה מנחם מענדל במהרי"ל לוריא זצ"ל שכנראה הוא אבי מרת אסתרל אשת מו"ה יואל לייפנער זצ"ל.

מו"ה מנחם מענדל במהרי"ל לוריא זצ"ל

בפנקס העתיק דקהלת מט"ד הנקרא "דאס שווארץ בוך" על שם כריכתו השחורה, נמצא חתימת השמש ונאמן מו"ה מנחם מענדל בן מהרי"ל הרבה פעמים, וקטעים רבים נוספים נרשמו בכתב ידו. חתימתו מופיע לראשונה בקטע הנכתב בחה"מ פסח תקכ"ו לפ"ק, והחתימה האחרונה שלו שמצאתי בהפנקס הוא מיום ר"ד למב"י תקמ"ו לפ"ק.

והנני להעתיק קטע אחת לדוגמא שהוא העתקה מכתב התחייבות של הגאון מו"ה ירמי' זצ"ל אב"ד דק"ק מט"ד וז"ל:

העתק מגוף הכתב

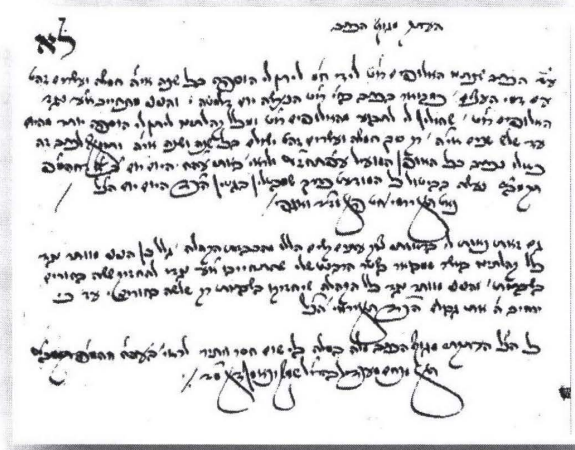
ע"ד הכתב שנתנו האלופים רו"ט לידי ח"מ ליתן לי הוספה בכל שנה אי"ה חמשה ועשרים זהו' עם דמי העצים כמבואר בכתב בח"י רו"ט הנעשה יום דלמטה והנני מתחייב א"ע נגד האלופי' רו"ט שחולין לי לתבוע מהאלופים רו"ט ומכלל קהלתינו ליתן לי הוספה יותר מהיום עד שלש שנים אי"ה רק סך חמשה ועשרים זהו' ישולם בכל שנה ושנה אי"ה ותוקף לכתב זה כאלו נכתב בכל האופן המועיל ע"פ תחז"ל ולראי' באתי עה"ח היום יום ב' א' דחהמ"פ תקמ"ב נעשה בביטול כל המודע' כדרך שמבטלין בגטין הכ"ד היום יום הנ"ל

נא הק' ירמי' חו' פ"ק מד"ד ואגפי'

גם זאת נאות לי בראותי צוק עתים קשים הללו והכבדת הקהלה גלל כן הנני מוותר נגד כלל קהלתינו באשר שמבואר בשטר הרבנות שלי שהתחייבו א"ע נגדי להחזיק ששה בחורים בשבתות והנני מוותר נגד כלל הקהלה שיחזיקו בשבתות רק שלשה בחורים עד כי ירחיב ה' את גבולם הכ"ד הק' ירמי' הנ"ל

כל הנ"ל העתקתי מגוף הכתב מלה במלה בלי שום חסר ויתיר לראי' בעה"ח חהמ"פ תקמ"ב

הק' מנחם מענדל בהרי"ל שמש ונאמן דק' מ"ד.

בדרך כלל הוא חותם, "הק' מנחם מענדל בהרי"ל שמש ונאמן דק' מ"ד", שם משפחתו אינו מופיע כלל בפנקסי הקהלה, בהמפקד דשנת תקמ"ב מופיע שמו כמענדל שעכטער (שמש הקהלה היה רגיל לשמש גם כשוחט הקהלה כידוע) וכתוב שם שהוא בן 52 וזוגתו היא מרת יטל (כנראה זווג שני שלו כפי שאכתוב להלן) שהיתה בת 42 ובנו משה בער בגיל 20.

הבן הזה הוא כנראה הר"ר משה בער לוריא שנתמנה אחר פטירת מו"ה מנחם מענדל לשמש ונאמן הקהלה. חתימתו נמצא בפנקסי ק"ק מט"ד כזה, "הק' משה בער במ' מנחם מענדל לוריא זצ"ל שמש ונאמן דק' מ"ד". (זה שהשמש ר' משה בער הוא בנו של השמש מו"ה מנחם מענדל לא מצאתי מפורש, אבל כן נראה כיון שזה ברור שהיה למו"ה מנחם מענדל בן בשם משה בער, כפי שהוא בהמפקד דשנת תקמ"ב, וגם ברור ששם אבי השמש הר"ר משה בער היה מו"ה מנחם מענדל, ושניהם שימשו בשמשות בק"ק מט"ד, וגם מדמיון השמות בהמשפחה וכו' ע"כ נראה ברור שכן הוא.)

שמו של מו"ה מנחם מענדל נמצא גם בהמפקד דשנת תקל"א ושם הוא מופיע בשם 'מענדל יהודה' שפירושו מענדל בן יהודה. כתוב שהוא שמש הקהלה ונמצא במדינת אונגארן משנת תקכ"ה, יש לו בן אחד בן שמונה שנים, ושלשה בנות האחת בת עשרים, השניה בת שש, והשלישית בת שלש.[ג]

לאור האמור נראה שמו"ה מנחם מענדל שמש ונאמן דק"ק מט"ד נולד בערך בשנת ת"צ, בשנת תקכ"ה כשהיה בן ל"ז שנים בא לק"ק מט"ד ונתקבל כשמש ונאמן בהקהלה. (לפי השערתי נפטרה זוגתו מרת פריבא קודם שנת תקכ"ה ובאותו שנה נשא זווג שני מרת יטל שהיתה מק"ק מט"ד, ועבר לגור שם ונתקבל כשמש. סמך להשערה זו שמרת יטל היתה זווג שני שלו הוא הפער בין הגיל שלו ושל זוגתו שהוא מבוגר הימנה

ג. הוא היהודי היחידי במפקד ההוא בשם מענדל, כדאי להעיר שלא בכל המפקדים נרשמו כל אנשי הקהלה, אמנם כנראה במפקד זה דשנת תקל"א נרשמו כל אנשי הקהלה המבוגרים, אף העניים אלמנות ומשמשי הקהל. במפקדים של שנת תקכ"ח, תקל"ג, ותקמ"א לא מצאתי שמו של מו"ה מנחם מענדל, אף שבוודאי היה דר בהקהלה בעת ההיא כפי שנראה מחתימותיו בפנקס השחור, וזהו מטעם הפשוט שלא בכל המפקדים נרשמו משרתי הקהלה כיון שלא היה משלמים מיסים הרגילים, ובדרך כלל כוונת המפקדים היו נוגעים לגביית המיסים ע"י הנסיכים או המלוכה.

בכעשר שנים דבר הרגיל אצל זווג שני אך אינו רגיל כל כך אצל זווג ראשון). היה לו בת ילידת תקי"א בערך, בן יליד תקכ"ג בערך [היינו בנו משה בער שבמפקד דשנת תקמ"ב היה בן עשרים], ועוד ב' בנות האחת ילידת תקכ"ה והשני' ילידת תקכ"ח בערך.

כפי שהבאנו לעיל, אודות אשת הגאון מו"ה יואל לייפנער, מרת אסתרל, שמסתבר מאד ששם אביה מנחם מענדל, וכיון שמצינו רק איש אחד בקהילת מט"ד בעת ההיא בשם מנחם מענדל, מסתבר שאבי' הוא השמש ונאמן מו"ה מנחם מענדל לוריא ז"ל, ומרת אסתרל היא הבת שנרשמה, בלי ציון שמה, בהמפקד דשנת תקל"א כילדית תקי"א בערך, שהלא בהמפקד דשנת תקמ"ב נרשמה מרת אסתרל אשת הגאון ר' יואל לייפנער זצ"ל וכתוב שהיא בת שלשים שנה, היינו שנולדה בערך בשנת תקי"א [וכמובן שאין להתחשב בשינוי של שנה אחת כי זה תלוי אם המפקד נעשתה קודם יום לידתה או אחריו, וגם לפעמים אין השנים במפקדים מדויקים כל כך.]

לפי הכתוב בפנקס החברה קדישא היתה מרת אסתרל אשת מו"ה יואל לייפנער בת האשה מרת פריבא, על כן נראה שהיא היתה בת מו"ה מנחם מענדל ז"ל מזווג ראשון שלו מרת פריבא.

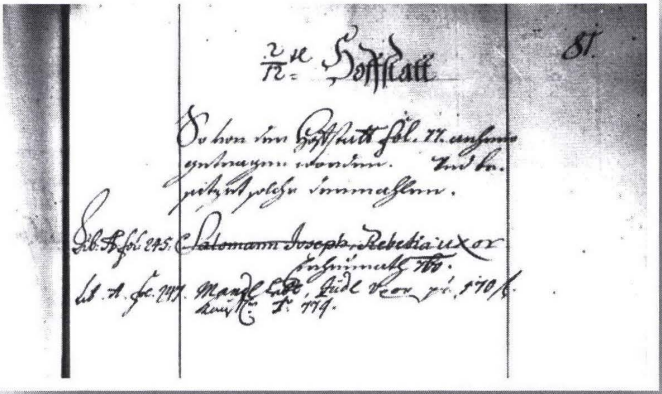
מה שנכתב עד כאן, שמרת אסתר היתה בת מו"ה מנחם מענדל השמש ונאמן דק"ק מט"ד, אף שכנראה שמסתבר הדבר אבל עדיין אינו מוכח לגמרי, אבל אם נצרף לזה מה שמצאנו בפנקס רשימת הבתים להרוזנים לבית אסתרהזי, שאעתיק להלן, שחלק הבית במאטערסדארף שהיה שייך למו"ה מנחם מענדל שמש ז"ל נפל בירושה לבנו של הגאון רבינו יואל לייפנער זצ"ל, מו"ה יוסף חיים לייטנער ז"ל, אזי נראה שאין לפקפק בדבר ויש להניח שכנים דברינו שמו"ה יואל לייפנער זצ"ל היה חתן מו"ה מנחם מענדל שמש דק"ק מט"ד. (מלבד זאת אפשר לראות כי הדבר אמת מצד דימוי שמות בני המשפחה ועוד ראיות אחרות, אבל אין מן הצורך להאריך יותר).

רשימת בית משפחת לוריא - לייטנער בק"ק מט"ד

בפנקס שנמצא בהארכיוו של מבצר פארכטנשטיין של האצילים למשפחת אסתרהזי, שתחת חסותם חיו יהודי השבע קהילות, נמצא רשימה של שמות הבעלים של כל אחד מהבתים, וחלקי הבתים. הרשימה הוא משנת תק"כ בערך, בסוף הפנקס נמצא רשימה, שכנראה נעשתה בסוף שנות התק"ע בערך, ובה נמצאו שמות בעלי הבתים ובעלי חלקי הבתים, וגם רשימת הדיירים בכל בית ובכל חלק בית.

בחלק העיקרי של הפנקס ישנו תיאור של כל בית ובית, וכל חלק מהבית נרשם על דף מיוחד, ובהרשימה שבסוף הפנקס הנ"ל נזכרו אותם הדפים והאנשים שגרו באותו חלק בית, וגם נרשם איך שבא הבית לידם אם בירושה או ע"י קניה.

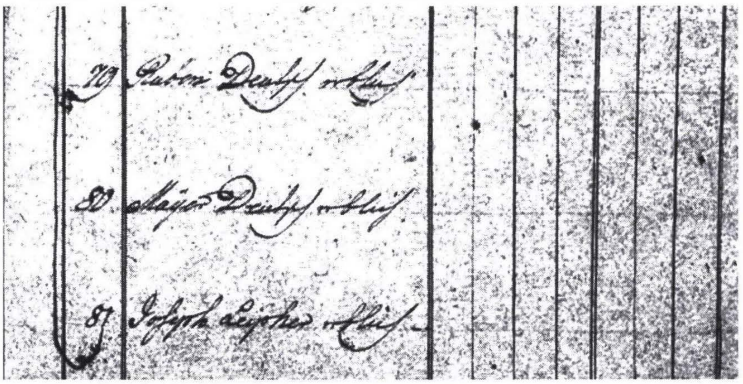
והנה באותו פנקס נרשם הבית שאצל הביהכ"נ שנחלק לי"ב חלקים ובדף 81 נרשם שב' חלקי הבית שייכים לזלמן [בן] יוסף וזוגתו רבקה. אכן על הדף ההוא נמחק שמות אלו ומתחת לזה כתוב שהבית נקנה בשנת תקל"ט ע"י מענדל [בן] ליב וזוגתו יטל, (אף שכנראה שמו"ה מענדל היה דר באותו בית אף קודם לזה כמו שנרשם ברשימה דשנת תקל"א, עדיין לא עלה בידי לברר אם היה אותו בית שייך להקהל ואח"כ מכרו אותו, או אם חלקי הבית מעולם היו שייכים לאנשים פרטיים).

מפנקס רישום הבתים

והנה בהרשימה בסוף אותו פנקס שנעשתה כמו ארבעים שנה אחר שנת תקל"ט (עדיין לא נתברר אצלי בדיוק מתי עשו הרשימה ההיא), נרשם כבעל הבית של אותו חלק בית הנרשם לעיל בדף 81 מו"ה יוסף לייטנר, שהוא מו"ה יוסף חיים בן מו"ה יואל לייפנר, וכתוב שהבית בא לו בירושה. וברור הדבר שירש הבית מאבי אמו, כי אביו היה יליד לייפן בבעהמן אשר בוודאי לא היה לו בית במט"ד מנחלת אבותיו, וכיון שהבעלים של אותו בית בשנים הקדומים, בשנת תקל"ט,

היה מו"ה מנחם מענדל שמש, מובן מאליו שאמו מרת אסתרל היתה בתו של השמש מו"ה מנחם מענדל בן מהרי"ל לוריא. [ויותר נראה שאביו מוה"ר יואל לייפנער זצ"ל קיבל הבית כנדן מאת חותנו מו"ה מנחם זצ"ל, בעת שנשא בתו מרת אסתרל, בהדף בפנקס הק"ק של מרת אסתרל שנפטרה בשנת תקצ"ב, כתוב, "והשיעבוד חל על ביתה שהניחה אחריה לבנה ר' יוסף חיים ..."]

מפנקס רישום הבתים

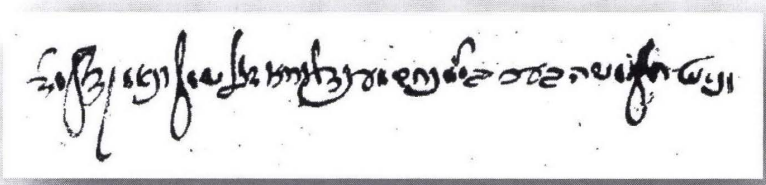
אמנם מזה שברשימת הבתים דשנת תקל"ט וכן בהמפקד דשנת תקמ"ב כתוב שאשת מו"ה מנחם מענדל היתה יטל, ושם אמה של מרת אסתרל היתה פריבא, נראה שמרת אסתרל היתה בתו מזווג ראשון של מו"ה מנחם מענדל מרת פריבא, וכנראה שמו"ה מנחם מענדל שמש זצ"ל שנולד בשנת ת"צ בערך (עפ"י המפקד דשנת תקמ"ב) נשא את זווגו הראשון מרת פריבא בערך בשנת תק"י, ובתו מרת אסתרל נולדה בשנת תקי"ב בערך (על פי המפקד דשנת תקל"א ותקמ"ב וכנ"ל), ובנו מו"ה משה בער נולד בשנת תקכ"א בערך (על פי המפקדים הנ"ל), וזמן קצר לאחר זה נפטרה זוגתו מרת פריבא ונשא זוגתו השני' מרת יטל בק"ק מט"ד ועבר לגור בקהילת מט"ד ונתקבל כשמש ונאמן בהקהלה. ואחר כמה שנים שם קנה הבית הנ"ל.

כפי שהבאנו לעיל ישנו מסורת אצל משפחת לייטנר שהם מצאצאי הגאון המהרש"ל ה"ה רבינו שלמה לוריא זצ"ל, וא"כ מסתבר הדבר שהיחוס להמהרש"ל

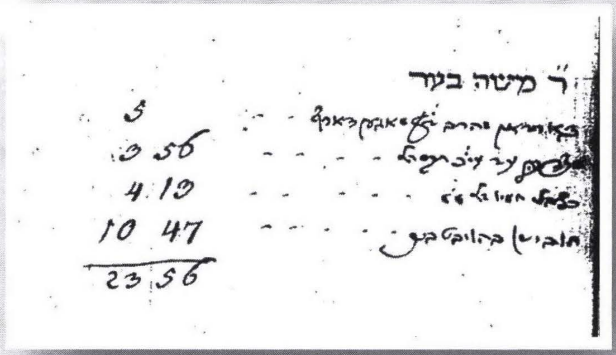
הוא דרך אשת מו"ה יואל לייפנר זצ"ל דרך אבי' מו"ה מנחם מענדל לוריא זצ"ל בן מו"ה יהודא ליב זצ"ל.

הר"ר משה בער בן מו"ה מנחם מענדל לוריא ז"ל

הר"ר משה בער בן מו"ה מנחם מענדל לוריא ז"ל, היה שמש ונאמן דק"ק מט"ד, מצינו חתימתו בפנקס השחור בשנת תקנ"ו, וכמו כן נמצא שמו ברשימת בני הקהלה משנת תקס"ו, בפנקס הארוך נרשם שמו, ושמחויב לשלם ברדאן עבור הרב דקהילת מאגענדארף, (לא עלה בידי לברר מי היה האב"ד דקהילת מאגענדארף בעת ההיא ומה הקשר שלו עם הר"ר משה בער לוריא), וכמו כן שחייב לשלם עבור חמיו אשר מזה נראה שחמיו היה מבני קהילת מט"ד. בשנת תקע"ז כבר לא היה הר"ר משה בער בין החיים, כי בהרשימה דשנה ההיא נרשם בנו הר"ר ברוך לוריא וכתוב ברוך ב"ה מ"ב ז"ל.

חתימת הר"ר משה בער

מ'פנקס הארוך'

להר"ר משה בער היה כאמור בן בשם הר"ר ברוך לוריא ז"ל, שנולד בערך בשנת תקנ"ה, (ברשימת אישים דשנת תקס"ו לא מצינו שמו של הר"ר ברוך וברשימה דשנת תקע"ו נמצא שמו א"כ מסתבר שהתחתן במשך עשר שנים הללו וא"כ מן הסתם נולד כעשרים שנה לפני זה, עכ"פ יש לקבוע שנולד בין שנת תק"נ ותק"ס בערך).

מו"ה בנימין בינש בן מו"ה געצל סג"ל

שהוא כנראה חותן מו"ה משה בער לוריא ז"ל

אחת המשפחות העתיקות במט"ד הוא משפחת הלויים געצל, שאחד מבניהם הוא מו"ה בינש בן מו"ה געצל סג"ל. הוא היה יליד שנת תפ"ב בערך, ובשנת תק"ד למד בישיבה במט"ד (עפ"י המפקד דשנת תק"ד). (מו"ה בינש היה גיסו של הקציו מו"ה משה מנהיימר, זקנו של הגאון מו"ה געץ באדאנצקי זצ"ל, אשת מו"ה משה מנהיימר היתה אחותו). בהמפקד דשנת תקכ"ח נרשם מו"ה בנימין געצל סג"ל כשולמייסטער, היינו שהיה משמש בתפקיד רבני, ברשימה שבפנקס "דאס גאלדינע בוך" נקרא בשם ר' בינש (באותו רשימה רק מי שיש לו תואר מורנו נרשם בתואר ר').

ברשימת הבתים פורכנשטיין הנזכר לעיל, נרשם, בעמ' 12, שחצי חלק בית, שייך לבנימין געצל, הלא הוא מו"ה בנימין בינש הנ"ל, וזוגתו חנה (עפ"י המפקד דשנת תקמ"ב היה הוא מבוגר מאשתו כמו עשרים שנה וא"כ כנראה שהיא היתה זווג שני שלו, ויתכן שבתו צירל הנזכרת להלן היא בתו מזווג ראשון).

לפי פנקס הבתים נפל הבית הנ"ל בירושה לר' ברוך בן מו"ה משה בער לוריא ז"ל, וע"כ נראה לומר שאבי הר"ר ברוך מו"ה משה בער היה חתן מו"ה בנימין בינש סג"ל, והר"ר ברוך ירש הבית מאת אבי אמו.

כפי שראינו לעיל במפקד דשנת תקמ"ב נרשם מו"ה משה בער בבית אביו כבחור בן עשרים שנה. ובהבית של מו"ה בינש געצל מצאנו אותו עם בת אחת בשם צירל בת כ"ה שנה, וכנראה שמו"ה משה בער לוריא נשא את מרת צירל בתו של מו"ה בנימין בינש בן מו"ה געצל סג"ל. ובנם ברוך ירש בית אבי אביו.

[בני הר"ר ברוך לוריא הם, א' בן בשם מענדל שנקרא על שם אבי זקנו ר' מענדל לוריא, ב' בת בשם חנה (שנקראת על שם זקנתו אשת ר' בינש סג"ל, אמנת עי'

לעיל שיתכן שאמו היתה בת הזווג ראשון של זקנו ומרת חנה היתה זווג שני שלו.) ג' אשת ר' אלחנן דאניעל ד' בת בשם רייצל אשת ר' מענדל מאיר ע"ה, ה' בן בשם אברהם ליב לוריא שהתחתן בשנת תר"א עם אשה מק"ק קאבערסדארף הערת הרה"ג מ' אלכסנדר זושא קינסליכער ז"ל].

אם כנים דברינו כי מרת צירל בת מו"ה בנימין בינש סג"ל היתה אשת הר"ר משה בער לוריא, נמצא שהיה זוג איש ואשתו בק"ק מט"ד ששם הבעל הוא משה דוב ושם זוגתו צירל. דבר אשר על ידה אולי יהא ביכולתנו לברר מי היה חותן הגאון רבי בנימין וואלף תרצה"ס זצ"ל אב"ד טאפאלטשאן.

בק"ק טאפאלטשאן נמצא מצבת הרבנית מרת פריבה אשת הגאון ר' וואלף הירשלר תרצה"ס זצ"ל אב"ד טאפאלטשאן. הגאון ר' וואלף זצ"ל היה יליד מט"ד וכנראה שאחר חתונתו דר למשך זמן בקהילת מט"ד ומסתבר הדבר שאף זוגתו מרת פריבא היתה ילידת מט"ד, ובפרט שהשם פריבא הוא שם שאינו מצוי כלל, ובמט"ד מצינו כמה נשים בשם זה. והנה על מצבת מרת פריבא כתוב שהיא היתה בת החשוב כ"ה משה דוב, ושם אמה צירל, וא"כ אינו רחוק לומר שהיא היתה בת הר"ר משה דוב לוריא שמש דק"ק מט"ד וזוגתו מרת צירל בת מו"ה בינש זצ"ל, ונקראת בשם פריבא על שם אמו של הר"ר משה דוב אשת מו"ה מנחם מענדל לוריא זצ"ל מרת פריבא.

נוסח מצבת הרבנית מרת פריבא אשת הגאון ר' וואלף הירשלער תרצה"ס זצ"ל

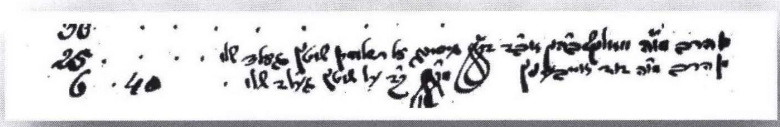
(תמונת המצבה קבלתי מאת ידידי הר"ר בעריש וועבער שיחי' ותשו"ח לו, בשעתו קבלתי תמונת המצבה מאת הרה"ג ר' זושא קינסטליכער שיחי' אמנם בהתמונה היה עץ המסתיר חלק מן המצבה, ומידידי הנ"ל קבלתי תמונה זו):

פ"ט האשה הרבנית הצנועה והחסודה מ' / פריבה / בת החשוב כ"ה משה דוב ע"ה / אשת הרב הגאון הגדול מו"ה / בנימין זאב המכונה וואלף זצוק"ל / מתה יום ה' כ"ז מרחשון / שנת תר"מ לפ"ק / **פאר** כתר הרבנית ראשך עטרת / **רב** טוב לאביונים ולענים עשית / ימי חייך ידיך בצדקה פרשת / **בשיבה** טובה למעלה השמים עלית / **הוי** ואבוי בניך עליך קראת / שם אמה צירל ע"ה / ת'נ'צ'ב'ה'

הגאון ר' בנימין וואלף תרצה'ס זצ"ל

הגאון ר' בנימין וואלף תרצה'ס אב"ד טאפאלטשאן זצ"ל כידוע היה יליד מט"ד ונתיתם בקטנותו מאביו הר"ר צבי הירשלער ז"ל, ונקרא על שם אמו מרת תרצה ע"ה. למשך זמן שימש כדיין במט"ד, היה אב"ד בק"ק גיסינג ומשם נתקבל לאב"ד בק"ק טאפאלטשאן. לעת עתה לא עלה בידי לאתר שם אביו בפנקסי הקהלה, אולם כמדומני שיחוסו מצד אמו אפשר לברר, וכדלהלן.

"מן הרב מו"ה וואלף בה"ץ אב"ד דק"ק גיסינג על תשלומין שוטץ געלד... מן הרב מו"ה דוד אייבענץ מק"ק ק"ד על שוטץ געלד שלו..."

השם תרצה, שם אמו של רבינו, שעל שמה נקרא רבינו הגאון ר' בנימין וואלף זצ"ל, הוא שם שאינו רגיל, ובהמפקד דק"ק מט"ד משנת תקמ"ב מצאתי רק אשה אחת בשם זה, ועל כן נראה לי כי היא היא אמו של הגאון רבי בנימין וואלף זצ"ל.

מרת תרצה שנרשמה בגיל 18 במפקד, היא בתה של האלמן ישראל וואלף [כלומר ישראל בן וואלף] בן חמישים, אשר נראה לומר שהוא מו"ה הר"ר ישראל בהרב מו"ה וואלף נר"ו, החותם בפנקס השחור דק"ק מט"ד בשנת תק"כ, ונקרא ג"כ ר' ישראל אייזנשטאדטער על שם מוצאו מק"ק אייזנשטאדט. ומזה שחותם "בהרב מו"ה ..." כנראה שאביו שימש כאב"ד בפועל ולא רק שהיה לו התואר מורנו, ובאמת בעת ההיא שימש כאב"ד בק"ק אייזנשאטדט הגאון ר' בנימין וואלף פרעשבורגר בן מו"ה אהרן זצ"ל.

וזה נוסח מצבת הגאון מו"ה בנימין וואלף פ"ב זצ"ל: פ"נ הרב הגדול מוהר"ר בנימין וואלף זצ"ל אב"ד דק"ק א"ש בן הרב מו"ה אהרן זצ"ל, נקבר ביום ה' כ"ח מנחם תקכ"ח לפ"ק, ת.נ.צ.ב.ה.

וא"כ נמצא כי הגאון ר' בנימין וואלף תרצה'ס זצ"ל נקרא על שם זקנו האב"ד דק"ק א"ש. ואף קרא את בנו בכורו על שם אבי אמו הר"ר ישראל הנ"ל כי בנו

בכורו של מו״ה וואלף תרצה׳ס היה ישראל משה צבי. [ישראל על שם זקנו הנ״ל, משה על שם חמיו של מו״ה בנימין וואלף תרצה׳ס, וצבי על שם אביו.]

[כאן אצטט המקורות למש״כ כי הר״ר ישראל בן וואלף הוא ר׳ ישראל אייזנשטאדטער: בפנקס הקהלה דף קכ״ב ע״א ישנו העתק מחתימת בני הקהלה שחתמו בשנת תק״כ, אחד החותמים הוא ״ישראל בהרב מ׳ וואלף נר״ו״, בהמפקד דשנת תקמ״ב נמצא ישראל וואלף וכמו״כ בהמפקד דשנת תקמ״א, ובשנת תקנ״ד נרשם שמו ישראל [בן] וואלף, וכן נמצא שמו ברשימת הבתים משנת תק״כ בערך, וע״כ נראה שגר במט״ד כל הזמן ההיא. בהמפקד דשנת תקכ״ח ודשנת תקל״א לא נזכר ישראל וואלף אכן נמצא שם ישראל אייזנשטאדער, וגם באחד הפנקסים כנראה משנת תק״נ בערך נמצא ברשימת בני הקהלה ר׳ ישראל א״ש ולא נזכר ר׳ ישראל בן מו״ה וואלף, (בהמפקד דשנת תקל״ג לא מצאתי אף אחד בשם ישראל), וע״כ נראה לי כי ר׳ ישראל א״ש הוא החותם הנ״ל ״ישראל בהרב מ׳ וואלף נר״ו״, במפקד דשנת תקל״א כתוב שהיה באונגארן משנת תקט״ז שיש לו בן בגיל 9 וב׳ בנות אחת בגיל 6 ואחת 3. ובשנת תקמ״ב כתוב שיש לו בן בשם ליב בגיל 10 אשר כנראה נולד אחר שנת תקל״א (והבן שבמפקד הנ״ל או שמת או שהתחתן כבר) בת בשם תרצה בגיל 18 וזה מתאים שהיתה בת 6 כאחד עשר שנה לפני זה בשנת תקל״א, ובת שניה בשם אסתרל בגיל 14 וזה ג״כ מתאים שהיתה בת 3 בשנת תקל״א.]

נספח

קטע מצוואת מאת אסתרל לייטנער ע״ה

מתוך פנקס חברא קדישא דף פ׳ ע״א:

בע״ה

כפי המבואר בצוואה של האשה הצנועה המונחת(!) מ׳ אסתרל אשת מו״ה יואל זצ״ל הנולדה מהאשה מ׳ פריבא ז״ל הנעשה ע״י שני עידי נאמני הקהלה ובחת״י ממש בקגא״ס צותה על בנה כ״ה יוסף חיים יצ״ו ועל י״א שמחוייבים ליתן תוך הח״ק גמח״י בכל שנה ושנה ביום היא״צ שלה סך שני זהו׳ וחצי ווינר וועהרונג לתועלת נשמתה, והיינו שביום היא״צ שלה מחוייבים הגבאים דחק״י הנ״ל לשכור ס׳ שלשה לומדי תורה והמה ילמדו פרק משניות על המקום קבועה שהי׳ לבעלה זצ״ל ויאמרו הרבון וקדיש דרבנן וישולם לכ״א מהם סך חי״ץ וו׳ וו׳ ולהדליק ש״ז

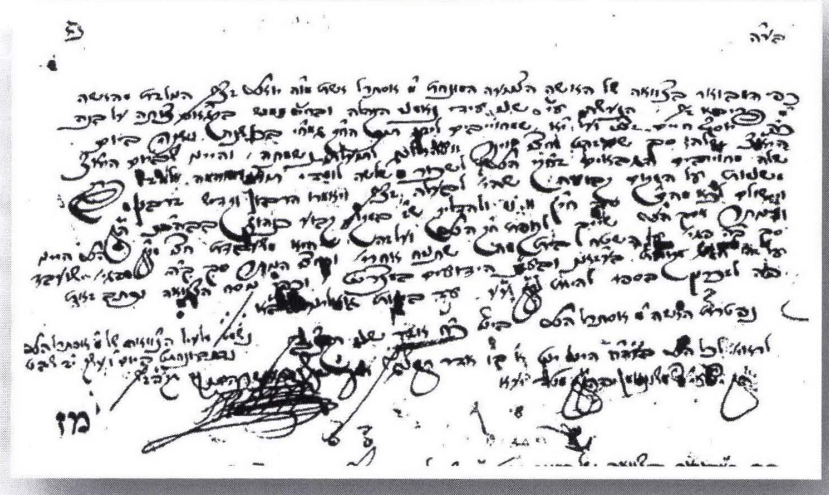
במקום קבוע כנהוג בבהכ"נ הק' והנותר מסך הנ"ל שייך לקופת ח"ק הנ"ל ועל זה היא משעבדת חצי מק"ק הנ"ל היינו סך ר"ה פגי' על השטח בית מה שתניח אחרי' והחצי הנותר סך כ"ה פג' ישועבד על זה ... מקומות בעזא"נ ובע"נ הידועים במצרים וכפי נוסח הצוואה נכתב זאת פה לזכרון בספר להיות לק"ק ע"ע עד ביאות גואלינו בב"א. נפטרת האשה מ' אסתרל הנ"ל ביום כ"ח אדר שני תקצ"ב.

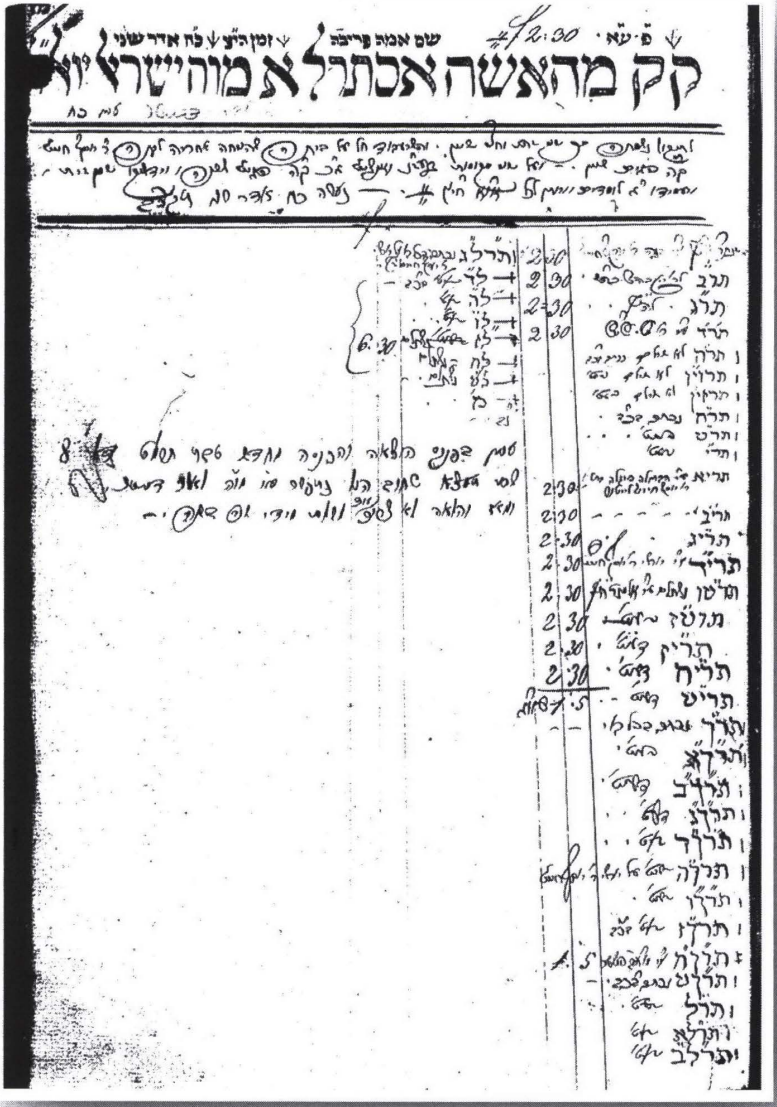
לראי' לכל הנ"ל בעה"ח היום יום א' ר"ו אדר תקצ"ג לפ'

הק' יוסף ב"ה אברהם ז"ל

הק' ישעי' שמש ונאמן פה ק"ק מט"ד יע"א.

נשמט מלעיל הצוואה של מ' אסתרל הנ"ל נכתב ונחתם ביום ו' עש"ק י"ד שבט תקצ"ב ל'.

מתוך פנקס הקרן קיימת אודות מ' אסתרל לייטנער

מו"ה אהרן סג"ל ברייער שו"ב מפרעשבורג

פרק לתולדות משפחות שישא וברייער במאטערסדארף

"**הרבני** המופלג חריף ובקי... ויגע בתורה עד יום מותו", כך נחרט עלי מצבת מו"ה אהרן סג"ל ברייער שו"ב מפרעשבורג (קטעים מנוסח מצבתו מתוך ספר "פנקס המוהל 'חתם סופר'" עמ' רס"ד). מו"ה אהרן נפטר בפרעשבורג ביום כ"ב כסלו שנת תרל"ד, הוא היה יליד מט"ד ונולד שם בערך בשנת תקנ"ד (בהמעטריקל כתוב שהיה יליד מט"ד ושנפטר כשהיה בן שמונים שנה). **לפי מסורה משפחתית שם משפחתו המקורי הוא "שישא", והוא שינה את שמו ל"ברייער" על שם משפחת אמו.** היה מתלמידי הגאון בעל החתם סופר זצ"ל, ושימש כשו"ב בקהלת פרעשבורג (הובא בפנקס המוהל הנ"ל).

ברשימת המצבות דק"ק פ"ב נזכר ששם אמו היתה רבקה, (גרופע 7 רייע 6 מס' 58, וכך רשום שם: "כ"ב כסלו תרל"ד - מ' אהרן בן רבקה - Aron Breuer". וכתוב על הצד XII.12. 1773 בהמעטריקל כתוב כ"א כסלו תרל"ד 11 דעצעמבער, אבל ברור שהמדובר באותו איש וכנראה שנפטר בליל כ"ב ובהמעטריק כתבו התאריך הלועזי, ועפ"ז כתבו התאריך כ"א כסלו וברשימת המצבות עשו להיפך והוא דבר המצוי.)

זוגתו מרת שרה גליקל בת הינדל נפטרה בשנת תר"ס כשהיתה בת צ"ה שנים (שם ברשימת המצבות מס' 56, "ב' ניסן תר"ס - שרה גליגל - בת הינדל א"מ אהרן סג"ל - Breuer Soro Glikl") ונטמנה סמוך לבעלה בביה"ח החדש בפ"ב. (אבי' היה הרבני הצדיק המפורסם ר' שמואל דייטש חתן הגאון ר' מרדכי טאסק זצ"ל).

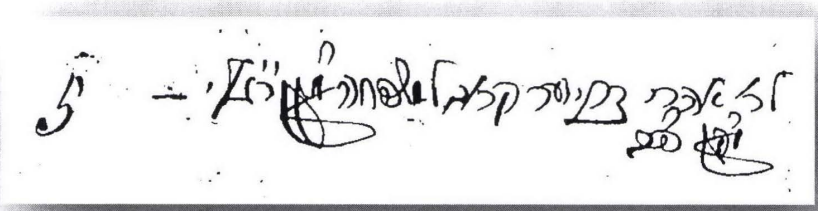
והנני בזה להשתדל לברר סדר יחוסו ומקור משפחתו בק"ק מט"ד, והקשר למשפחת הלויים שישא ולמשפחת ברייער שהם מהמשפחות הותיקות והעתיקות בק"ק מט"ד אשר ישבו שם במשך מאות שנים, ורבים מבני המשפחה שמשו כאלופי, קציני וראשי העדה, ואף יצאו מביניהם רבנים ודיינים שפעלו בקהלת מט"ד ובקהלות אחרות.

זכרו של מו"ה אהרן סג"ל ברייער מפ"ב נמצא בפנקסי קהילת מט"ד, ומפורש שם שהוא מקרובי משפחת ברייער ממאטערסדארף וכפי שנפרט להלן.

מו"ה אהרן סג"ל ברייער מפ"ב אחד מן המקבלים מהקרן קיימת על שם הקצין הר' גאטליב בן ר' יעקב ברייער

אחד מנכבדי משפחת ברייער בק"ק מט"ד היה היקר הר"ר גאטליב בן הר' יעקב (בנו של מו"ה משה ברייער ראש הקהל דק"ק מט"ד וראש משפחת ברייער). שנפטר בלא זרע של קיימא, הוא הניח מעזבונו קרן קיימת אשר מהרווחים שלה חילקו מעות לצדקה לבני המשפחה ובפרט לתלמידי חכמים עניים כסיוע להכנסת כלה וכדומה, הקרן קיימת התנהל תחת פיקוחו של רבניה הגדולים דק"ק מט"ד, ובפנקס הקרן קיימת תמצא אישורים בכתב ידם של כמעט כל הגאונים הגדולים רבני ק"ק מט"ד ובתוכם הגאון בעל החת"ס ובנו הגאון ר' שמעון סופר.

והנה בפנקס הקרן קיימת של ר' גאטליב ברייער, נרשם שר' אהרן ברייער מפ"ב היה מבין אלו שקיבלו לפעמים מהקרן קיימת. ובאחד המקומות כתוב מפורש שהוא קרוב המשפחה. על דף ההוצאות דשנת תרכ"ו, תרכ"ז, תרכ"ח, רשום: **לר' אהרי ברייער קרוב למשפחה מק"ק רג"ל מק"ק פ"ב - 5 [זהו']**, בההוצאות דשנת תרל"ב נרשם: **למו"ה איצק דייטש עבור ר' אהרן ברייאר מק"ק פ"ב זאממט פארטא 20.12 זהו'**. ובההוצאות דשנת תרל"ט נרשם: **להכלה גינענדל בת מ' אהרי ברייער ז"ל מק"ק פרעשבורג - 12 זהו'**.

מפנקס ר' גאטליב ברייער משנת תרכו-כח

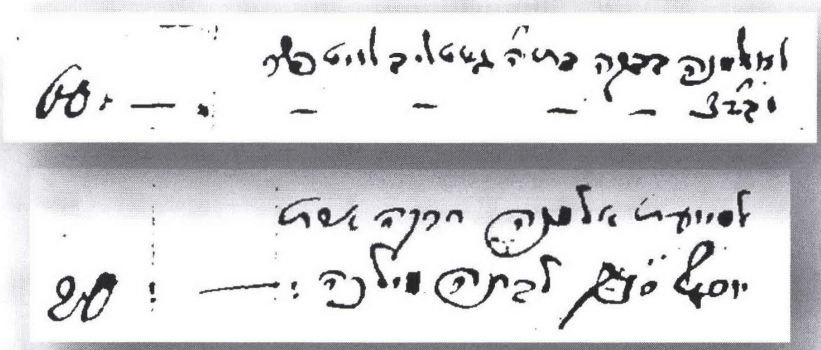
הורי מו"ה אהרן סג"ל ברייער בק"ק מט"ד
הר"ר יוסף סג"ל וזוגתו מרת רבקה לבית ברייער

מזה שמו"ה אהרן סג"ל ברייער אימץ לעצמו את שם משפחת אמו, יש לשער שאביו נפטר עליו בקטנותו והוא נתגדל אצל משפחת אמו, מרת רבקה, שהיתה לבית ברייער. ועל פי מה שמצאתי בפנקסי קהלת מט"ד ברור אצלי שאמו מרת

רבקה היתה בתה של הר״ר גאטליב בן מו״ה זלמן ברייער זצ״ל ואשת ר׳ יוסף בן ר׳ אהרן סג״ל שישא ז״ל וכפי שיבואר לפנינו.

האלמנה מרת רבקה בת ה׳ גאטליב, כנראה היא אלמנת ר׳ יוסף סג״ל

בפנקס הקרן קיימת של ר׳ גאטליב ברייער נמצא רשום בשנת תקע״ב-תקע״ג: **לאלמנה רבקה בת ה׳ גאטליב לויט פשר מבד״צ.** ובהרשימות דשנת תקע״ד-תקע״ה נמצא רשום אודות נתינה שניתן: **לסיועת אלמנה רבקה אשת יוסף סג״ל לבתה מילכה.**

רישומים בפנקס ר׳ גאטליב ברייער

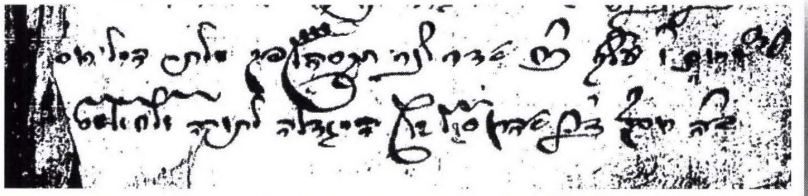
כנראה שהאלמנה מרת רבקה בת ה׳ גאטליב היא היא אלמנת ר׳ יוסף סג״ל, וההוכחה לזה הוא מהסענסוס [מפקד] דשנת תקס״ח, שבה נרשמו שמות כל בני הקהלה, (באותו הסענסוס נזכרו רק שמות הבעלי בתים ולא שמות נשותיהם, ובמקרה שנרשם שמות אחת הנשים ברור הדבר שמדובר באלמנה) וכך נרשם בהסענסוס: רבקה אשת [כלומר אלמנת] יוסף [בן] אהרן ובביתה ב׳ בנים וג׳ בנות [שטרם נישאו].

?????????????

זמן פטירת הר׳ יוסף בן הר׳ אהרן סג״ל שישא ולידת בנו שנקרא על שמו

בפנקס הנימולים של מו״ה יעקב פלענק נמצא הרישום הזה: **יום ו׳ עש״ק כ״ח אדר שני תקס״ה לפ״ק מלתי הילד יוסף ב״ה יוסף ב״ה אהרן סג״ל ז״ל.** וא״כ ברור הדבר שר׳ יוסף בן ר׳ אהרן סג״ל נפטר בין קיץ תקס״ד לאדר תקס״ה והשאיר אחריו אשתו מעוברת [אם לא שנפטר אחר הלידה וקודם המילה]. ועל פי הסענסוס הנזכר לעיל היה לה עוד בן קטן וג׳ בנות קטנות, אחת מבנותיה מרת מילכה התחתנה כנראה בסמיכות לשנת תקע״ה, ואז קיבלה אמה סיוע מהקרן קיימת של גאטליב ברייער כנזכר לעיל.

מפנקס הנימולים של ר׳ יעקב פלענק

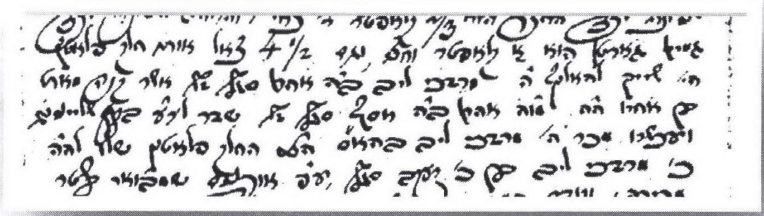
הילד יוסף בן ר׳ יוסף סג״ל הנ״ל נפטר בילדותו כאשר היה בן ה׳ שנים ומצא מנוחתו בביה״ח במט״ד, וז״נ מצבתו: **פ״נ הילד יוסף ב״כ יוסף סג״ל י״נ ונקבר ביו׳ ב׳ כ״ג סיון תק״ע לפ״ק, ת.נ.צ.ב.ה.** (מרשימת מצבות במט״ד שקיבלתי מאת ידידי הר״ר בעריש וועבער שיחי׳, מצבה זו נזכרת גם במאמרו של גרינוואלד ביודישע פאלקסקונדע עמ׳ 499 מס׳ 27).

מו״ה אהרן בן הר׳ יוסף סג״ל שישא ודודו האלוף ר׳ מרדכי ליב סג״ל שישא שירשו ב׳ חלקים מבית אחד

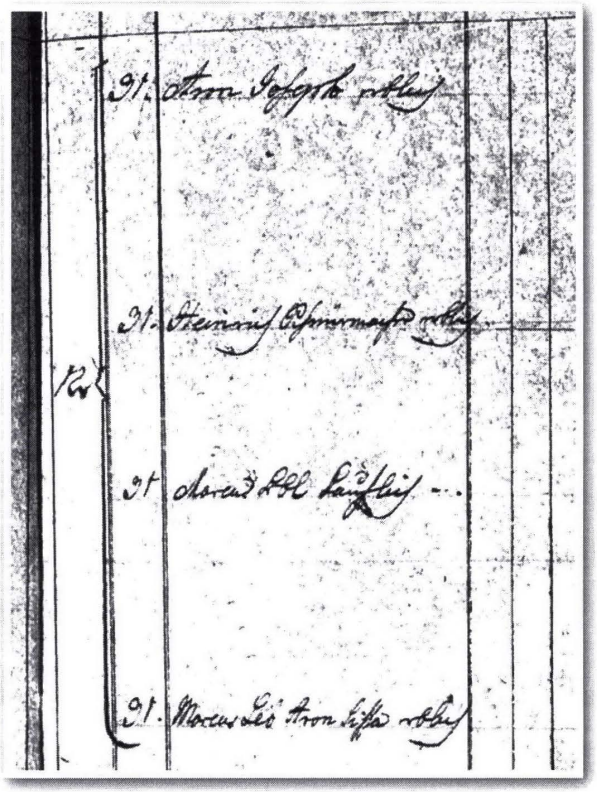
מפנקסי קהילת מט״ד עולה כי שם בנה השני של מרת רבקה אלמנת הר׳ יוסף סג״ל היה אהרן.

מו"ה אהרן בן ר' יוסף סג"ל ודודו האלוף ר' מרדכי ליב בן ר' אהרן סג"ל נזכרו כמה פעמים ביחד בפקנסי הקהלה. בהפנקס הנקרא "דאס גאלדענעס בוך", ושם רשימת חובות מיסים וכדומה (דף ר"פ ע"ב והוא משנת תקפ"ד בערך) נרשם: **מו"ה אהרן ב"ה יוסף סג"ל מילידי קהלתינו יצ"ו שלע"ע דר בק"ק שליינונג.** ושם (דף רפ"ז ע"ב, משנת תקפ"ז בערך) נרשם: **ר' מרדכי ליב בהא"ס מחמת בן אחיו מו"ה אהרן שליינונג.**

כתב נוסף שנזכרים בו מו"ה אהרן סג"ל ברייער ודודו ר' מרדכי ליב בן הר' אהרן הוא שטר אודות חלק אחד מבתי ק"ק מט"ד: **חלק הקרקע ששייך עכשיו** (קודם המכירה בשנת תקפ"ד) **להאלוף ה' מרדכי ליב ב"ה אהרן סג"ל שקנה אותו מבן אחיו ה"ה מו"ה אהרן ב"ה יוסף סג"ל.**

הבית הנ"ל אשר מתחלה היה חלק ממנו ברשותו של מו"ה אהרן בן ר' יוסף סג"ל, נמצא זכרו בהארכיוו של הנסיכים לבית אסתרהזי, אשר תחת חסותם חיו יהודי שבע הקהלות. ברשימה שנעשתה כנראה בסמיכות לשנת תק"ע, מס' 12 (דף 31 והוא חלק אחד מבית מס' 12), ד' חלקי הבית, כאשר חלק אחד [מד' חלקי הבית] שייך לאהרן [בן] יוסף ובא לו בירושה, וחלק אחד [מד' חלקי הבית] שייך למרדכי ליב [בן] אהרן שישא ובא לו בירושה. (האישים האחרים שיש להם חלק בהבית הם מרדכי ליב שקנה חלקו, הוא מרדכי ליב בן יעקב סג"ל. והיינריך שנירמאכער שבא לו בירושה, ואולי הוא היה חתן ר' אהרן סג"ל שישא אבי ר' יוסף ומרדכי ליב).

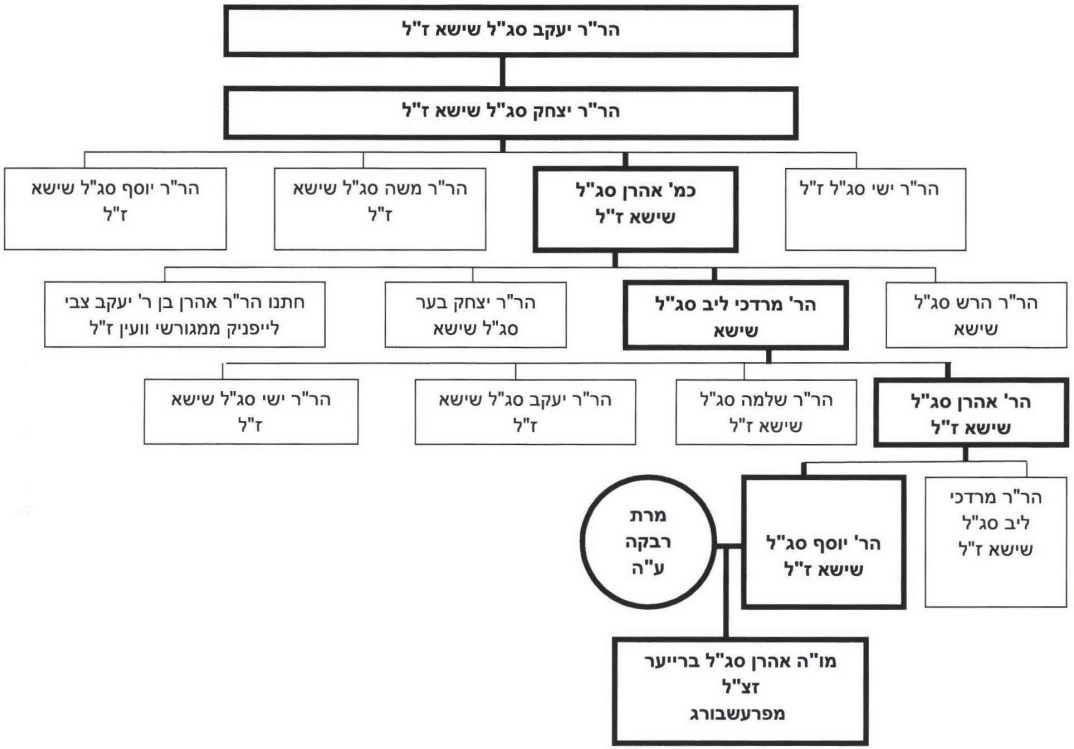

מספר הבתים: אהרן בן יוסף ומרדכי ליב בן אהרן שישא

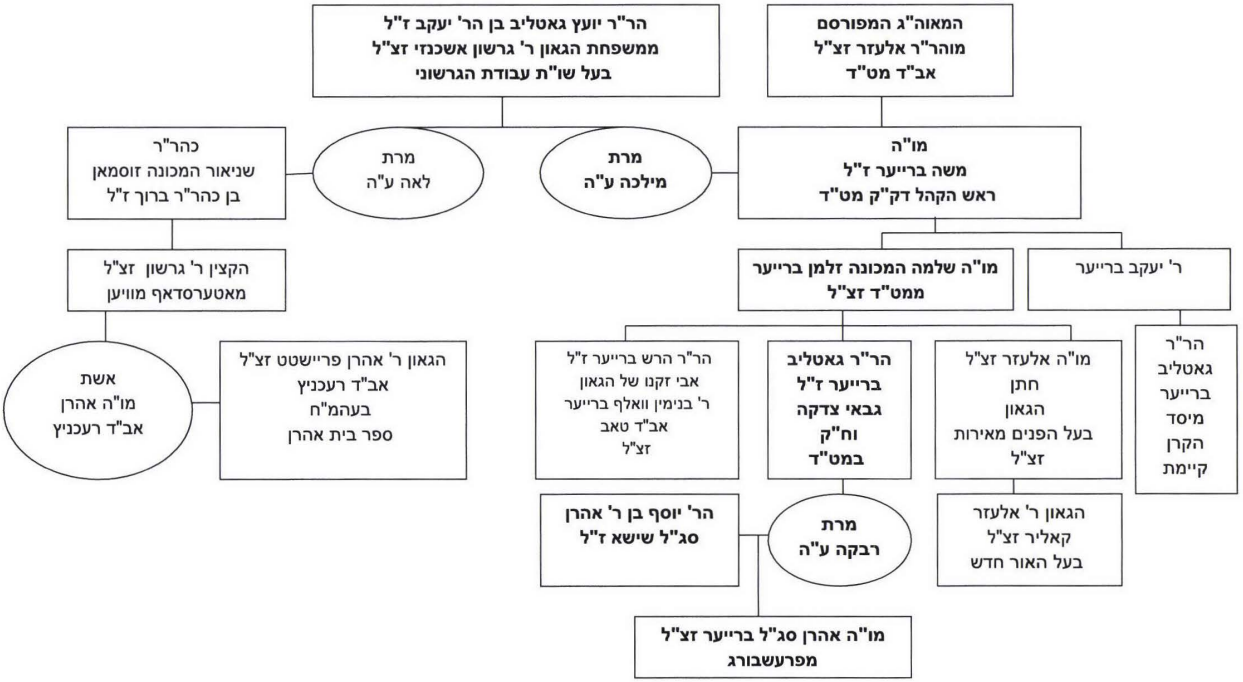
נראה לי כדבר ברור כי מו"ה אהרן זה הוא הוא מו"ה אהרן סג"ל שאימץ לעצמו את השם ברייער על שם משפחת אמו מרת רבקה שעבר לדור בק"ק פרעשבורג ושימש שם כשו"ב בהקהלה. א) בנו הראשון נקרא בשם יוסף מרדכי, ומסתבר שקרא אותו על שם אביו [בהוספות השם מרדכי על שם זקנו של זוגתו ה"ה הגאון ר' מרדכי טאסק]. ב) בנו השני נקרא בשם יועץ משה, השם יועץ הוא שם נדיר, ואבי מרת רבקה אלמנת ר' יוסף סג"ל היה הר"ר גאטליב ברייער אשר השם קודש שלו היתה יועץ. ג) בתו של מו"ה אהרן אשת חתנו הר' אברהם פעלדמאן היתה שמה שווארצל, ג"כ שם שאינו מצוי כ"כ, ואשת הר"ר גאטליב ברייער הנ"ל היתה שווארצל. ד) למו"ה אהרן היה בת בשם גנענדל, גם הוא שם שאינו מצוי, ואצל נכדי הר"ר גאטליב ברייער מצינו את השם גנענדל.

שכו

יחוסו של מו"ה אהרן סג"ל ברייער זצ"ל מפרעשבורג

יחוסו של מו"ה אהרן סג"ל ברייער זצ"ל
מפרעשבורג

לעילוי נשמת אבותם

יחוסו של מו"ה אהרן סג"ל ברייער

לפי הנ"ל הרי יחוסו כדלהלן:

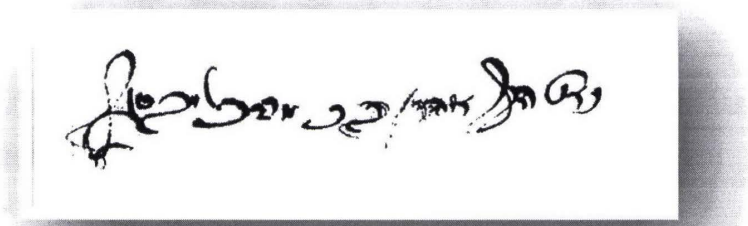
א. מו"ה **אהרן** סג"ל ברייער
ב. בן ר' **יוסף** סג"ל שישא וזוגתו מרת רבקה ברייער
ג. בן ר' **אהרן** סג"ל שישא
ד. בן ר' **מרדכי ליב** סג"ל שישא וזוגתו טשארנא
ה. בן ר' **אהרן** סג"ל שישא
ו. בן הר"ר **יצחק** סג"ל שישא
ז. בן ר' **יעקב** סג"ל שישא
א. מו"ה **אהרן** סג"ל ברייער
ב. בן ר' יוסף סג"ל שישא וזוגתו מרת **רבקה** ברייער
ג. בת הר"ר **גאטליב** ברייער וזוגתו מרת שווארצל
ד. בן מו"ה **זלמן** ברייער
ה. בן מו"ה **משה** ברייער וזוגתו מרת מילכה בת הר"ר יועץ גאטליב בן ר' זלמן.
ו. בן מו"ה **אלעזר** ברייער
ז. [בן הר' **יעקב**]

וכעת נביא קצת פרטים על אבותיו הנ"ל:

ר' אהרן בן ר' מרדכי ליב סג"ל שישא
אבי האחים מרדכי ליב ויוסף סג"ל
(בערך תפ"ד - אחר תקמ"ב)

בית הנ"ל שבא לירושה למו"ה אהרן בן יוסף סג"ל [שכנ"ל הוא מו"ה אהרן סג"ל ברייער מפ"ב] ולדודו הר' מרדכי ליב, מאת זקנו [של ר' אהרן סג"ל ברייער] ואביו [של ר' מרדכי ליב] שכנ"ל היה שמו אהרן. אותו בית נרשם בשנים שלפי זה כהבית ששייך לאהרן [בן] מרדכי ליב.

אהרן בן מרדכי ליב זה נמצא חתום בפנקס העתיק של קהילת מט"ד - הנקרא "דאס שווארצע בוך" על שם כריכה השחורה שלו - ב' פעמים, וחותם את עצמו בשנת תקכ"ח כך: **הק' אהרן ב"כ מרדכי ליב סג"ל.**

חתימת אהרן בן מרדכי ליב

בספרי הבתים נזכר אהרן [בן] מרדכי ליב וזוגתו שינדל, אך בהסענסוס דשנת תקל"ג נזכר זוגתו בשם העסעל, ובהסענסוס דשנת תקמ"ב נזכר זוגתו בשם שרל, וכנראה שהיה לו ג' זיווגים וקשה לקבוע איזה מהם היתה אֵם בניו.

שמו נמצא בהסענסוס דשנת תקמ"ב כבן שישים שנה, וזוגתו שרל (כנראה זיווג שלישי) בת 49, בן אחד בשם יעקב ובת אחת בשם לאה. [ולפי"ז נולד בשנת ת"פ בערך].

בהסענסוס דשנת תקל"א נרשם שמו ומשפחתו כך: אהרן [בן] מרדכי ליב באונגארן משנת ת"פ, אשתו, ב' בנים 15 ,12 ב' בנות 10, 1, סוחר. [זה שכתוב שהוא באונגארן משנת ת"פ הכוונה מזמן לידתו בשנה ההיא].

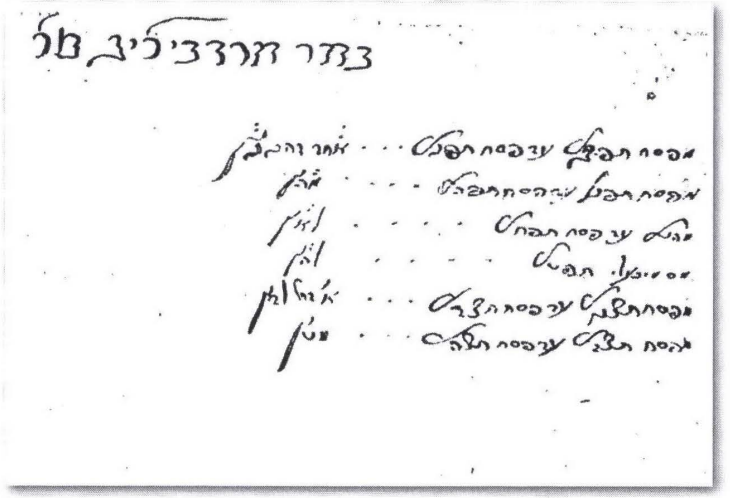
ובהסענסוס דשנת תקל"ג ישנו רישום כזה: אהרן [בן] מרדכי [ליב], זוגתו העסעל [כנראה זיווג שני שלו], בן אחד למעלה מגיל 16 ובת אחת למטה מגיל 16. [וכנראה שרישום זה הוא הרישום של ר' אהרן בן ר' מרדכי ליב סג"ל שישא, היות שנמצא שמו בהרשימה דשנת תקל"א ובהרשימה דשנת תקמ"ב, א"כ על פי החשבון גם ברשימה דשנת תקל"ג נמצא שמו, וזהו הרישום היחיד המתאים לו.]

ר' מרדכי ליב בן ר' אהרן סג"ל שישא (הראשון)

(ת"ס - אחר תק"ד)

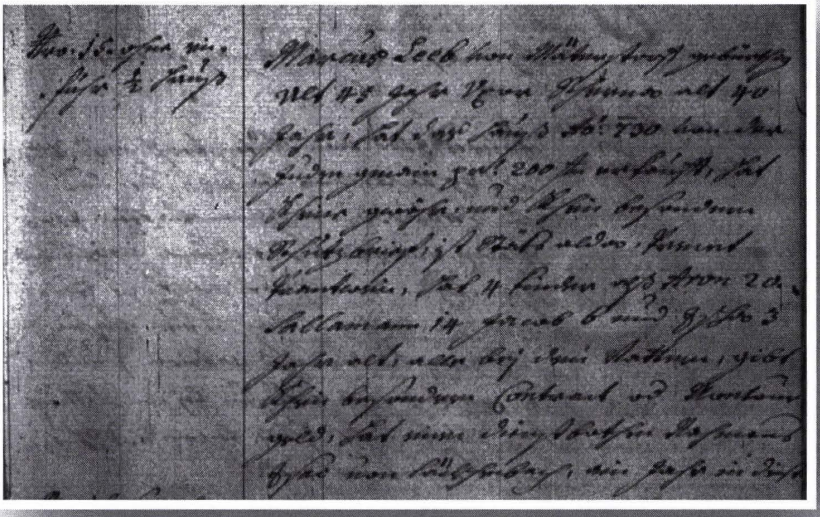
של

ר' מרדכי ליב סג"ל שישא (הראשון) אבי הר' אהרן (זקנו של מו"ה אהרן סג"ל ברייער מפ"ב) נזכר כמה פעמים בפנקס העתיק דקהלת מט"ד, ה"שווארץ בוך", ושם דף פ' ע"ב הוא הדף שלו שעליו נרשם החיובי מיסים שלו כאשר התשלומים מתחילים מפסח שנת תפ"ב.

שמו נמצא בהסענסוס דשנת תפ"ה כמרדכי [בן] אהרן, ובשנת תצ"ה כמרדכי ליב [בן] אהרן, וברשימת הבתים דשנת תצ"ח כמרדכי ליב (הבתים הסמוכים לביתו מצוינים כ"הבית שאצל ביתו של מרדכי [בן] אהרן").

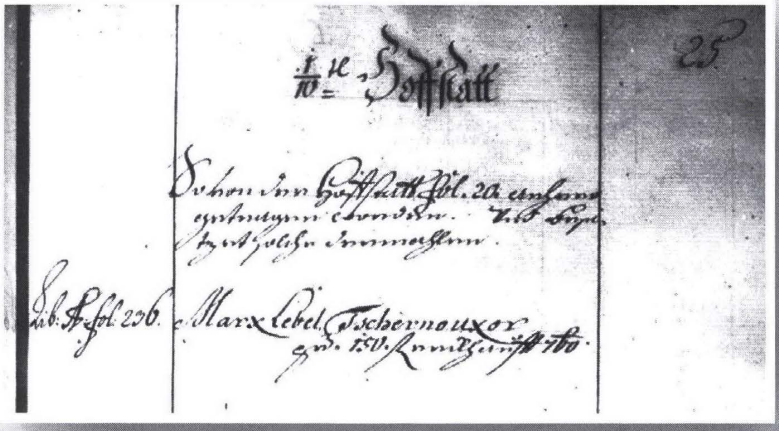
בשנת תק"ד מפורט כל בני משפחתו כך: בית מס' 15 חצי בית מרדכי ליב, יליד מט"ד בן 45 זוגתו טשארנא בת 40 בנו אהרן בן 20, בנו זלמן בן 14, בנו יעקב בן 6, בנו ישי בן 3, יש לו משרת מלאקענבאך בשם יצחק.

רשימת בית ר' מרדכי ליב וזוגתו טשארנא ובניהם

בניו הנזכרים למעלה היו כולם בני קהילת מט"ד ונמצאים זכרם בפנקסי הקהלה.

מרדכי ליב וזוגתו טשארנא נזכרים גם בספרי הבתים של הנסיכים לבית אסתרהזי, בשנת תק"כ.

בספר הבתים: מרדכי ליב וזוגתו טשארנא

ר' אהרן בן הר"ר יצחק סג"ל שישא
אבי ר' מרדכי ליב סג"ל שישא

(בערך ת"כ - בערך תע"ח)

ר' אהרן סג"ל שישא אבי ר' מרדכי ליב סג"ל שישא נזכר בהרשימות בפנקס השחור של הקהלה משנת תס"ה עד שנת תע"ה, ומשנת תע"ח ואילך לא נמצא שמו, וע"כ נראה שנפטר בין שנת תע"ה ותע"ח.

שמו של ר' אהרן בן הר"ר יצחק סג"ל שישא נזכר לראשונה בפנקס הקהלה אצל חשבונות שקיבל הש"ץ דהקהלה ר' בנימין וואלף מבני הקהלה ושם כותב הש"ץ הנ"ל "גם קבלתי מן כמ' אהרן סג"ל טאהץ (=מס שניתן על משקאות חריפים) - ארבע' זהו"" (פנקס הקהלה דף כ' ע"ב).

שמו נמצא ברשימת משלמי מיסים בפקנס העתיק של הקהלה כמה פעמים החל משנת תס"ה ועד תע"ה (הרשימה שלאחריה היא משנת תע"ח, וא"כ כנראה שנפטר בינתיים).

נקרא כמר אהרן סג"ל, ולא מצינו זכרו בין טובי הקהלה כשאר אחיו. היה לו בת שנשאת לבר אוריין הר"ר אהרן בן הר"ר יעקב צבי, א' מנכבדי הקהלה ואלופיה.

בני הר׳ אהרן בן הר״ר יצחק סג״ל שישא:

הר׳ הרש סג״ל שישא.

הר׳ מרדכי ליב סג״ל שישא [הנזכר למעלה].

הר׳ יצחק בער סג״ל שישא.

חתנו הר״ר אהרן בן הר״ר יעקב צבי ממגורשי וויען זצ״ל אשת בתו חיידל.

הר״ר יצחק בן ר׳ יעקב הלוי שישא

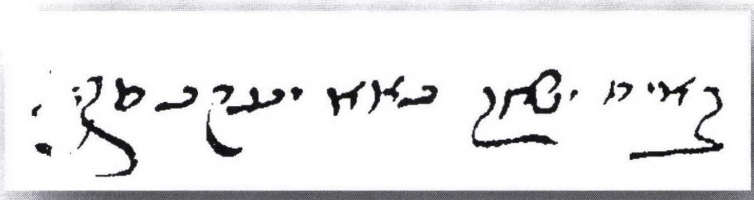
(ש״ץ בערך - תס״א)

הוא הראשון ממשפחת סג״ל שישא שמצינו זכרו בפנקסי הקהלה.

כידוע שקהלות הקדושות בישראל התנהלו בראשות אלופים קרואים וטובים. בדרך כלל היה קרואי העדה שבעה במספר והם הנקראים שבעה טובי הקהל.

בפנקס ק״ק מט״ד (דף כ׳ ע״א נדפס להלן ומשם צילום חתימתו כאן) ישנו רישום מיום ו׳ עש״ק טו״ב אדר תנ״ח בנידון נתינת זכות חזקת הקהלה לר׳ יאקב בהר״ר משולם פייבל גיסו של ראש הקהל כהר״ר שלמה בהמ״צ [בן הר׳ משה צבי]. ושם נרשם כי הראש הקהל ביקש מיתר אלופי וטובי הקהלה שיתנו חזקת הקהל בק״ק מט״ד לגיסו הנ״ל אע״פ שהוא ימשיך לדור במקום אחר.

אלופי וטובי הקהלה נענו לו בחיוב ועל רישום זה חתמו ששה ראשי וטובי הקהלה הנותרים. הרביעי מבין החותמים חותם את עצמו **יצחק בא״א יעקב סג״ל.** סדר החתימות בקהלת מט״ד היה הראשון ר״ה ואחריו ב׳ טובי הקהל ואחריהם ב׳ טובי העיר. ולפי זה נמצא **שר׳ יצחק בן ר׳ יעקב הלוי** החותם רביעי **היה א׳ מב׳ טובי העיר בשנת תנ״ח.**

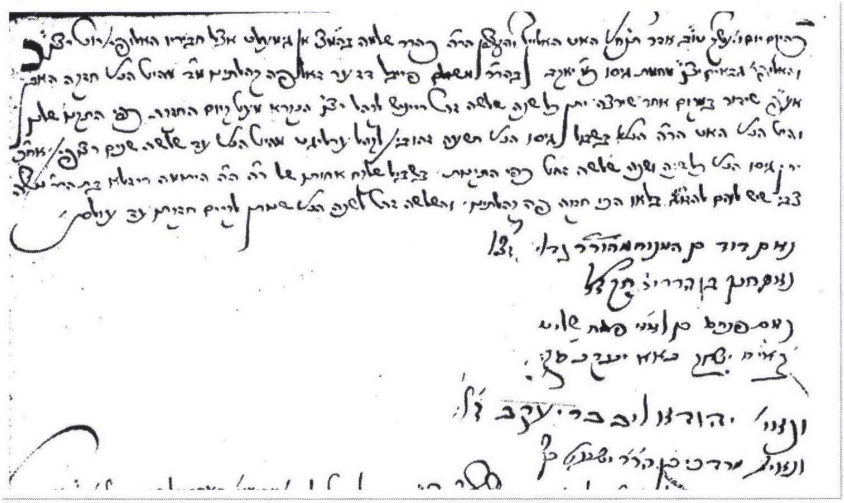

ארבעה בני הר״ר יצחק סג״ל שישא ז״ל היו מתושבי ק״ק מט״ד ורובם גם מראשי וטובי הקהלה. בחתימתם חותמים כולם בן הר״ר יצחק סג״ל ז״ל. בתקופה ההיא הקפידו מאד על התוארים, והתואר הר״ר השתמשו בו רק לבר אוריין ולמי שנתעטר בסמיכות חבר. עכ״פ זה ברור כי הר״ר יצחק סג״ל הנ״ל היה א׳ מחשובי הקהלה בעת ההיא.

הרשימה שחתם עליו הר״ר יצחק בן ר׳ יעקב סג״ל שישא:

כהיום יום ו׳ עש״ק טו״ב אדר תנ״ח האט האלוף והקצין הר״ה כהר״ר שלמה בהמ״צ אן גימעלט אצל חביריו האלופי׳ רו״ט יצ״ו והאלופי׳ גבאים יצ״ו מחמת גיסו כמ׳ יאקב בהר״ר משולם פייבל דז ער זאל פה קהלתינו מ״ד מהיום הנ״ל חזקה האבן אע״פ שידור במקום אחר שירצה יתן כל שנה שלשה זהו׳ ריניש לקהל יצ״ו הנקרא מעו׳ קיום החזקה כפי התקנו׳ שלנו והיו׳ הנ״ל האט הר״ה הנ״ל בשביל גיסו הנ״ל תשעה זהובי׳ לקהל ערליגט מהיום הנ״ל עד שלשה שנים רצופי׳ אח״כ יתן גיסו הנ״ל כל שנה ושנה שלשה זהו׳ כפי התקנות בשביל שלקח אחותו של ר״ה ה״ה היתומה ריזלא בת הר״ר משה צבי שיש להם בלאו הכי חזקה פה קהלתינו והשלשה זהו׳ לשנה הנ״ל שנותן לקיום חזקתו עד עולם.

נאם דוד בן המנוח מהור״ר גדלי׳ זצ״ל
נאם חנן בן הר״ר יצחק ז״ל
נאם פנחס בן לא״א פסח שלי״ט
נאם יצחק בא״א יעקב סג״ל
ונאו׳ יהודא ליב בר יעקב ז״ל
ונא׳ מרדכי בן הר״ר ישעי׳ כ״ץ
באנפאי חתמו האלופי׳ רו״ט ואלופי׳ גבאים דק״ק מ״ד יצ״ו כדחזי לעדו׳ ולראי׳ מהימנ׳ באתי על החתום יום ו׳ טו״ב אדר תנ״ח
נאם בנימין זאב ש״ץ ונאמן דק״ק מ״ד לע״ע.

חשבון המיסים של הר"ר יצחק בן הר' יעקב סג"ל שישא

בפנקס הקהלה העתיק של קהלת מט"ד היה רושמים חיובי המיסים של כל א' מאנשי הקהלה. באותו פנקס בדף ד' ע"ב נרשם עניני המיסים של הר"ר יצחק הלוי שישא משנת תנ"ח עד ראשית שנת ת"ס לפ"ק. חשבונות וסכומי' אלו נמחקו על ידי העברת קוים עליהם. למטה מזה ביום ב' ח"י כסליו תס"א נרשם כי הכל נשלם ע"י יורשיו ובניו. וכנראה שהר"ר יצחק נפטר בשנת ת"ס או אולי בתחלת שנת תס"א.

מס ... ר' איצק סג"ל ... ...

כהיום יום ב' ח"י כסלו תס"א לפ"ק האבן יורשי ובניו של המנוח ר' איציק סג"ל ביצאלט הכל וואז ער בקהל איז חייב גיווען הן מס לשררה הן מעו' צדקה לעדו' ולרא"י מהימני' באנו על החתו' ביום הנ"ל פה ק"ק מאטרשדארף

משה בן מוהר"ר אלעזר שלי"ט
דוד בן א"א המנוח מהור"ר גדלי' זצ"ל
בני הר"ר יצחק סג"ל שישא:

אהרן סג"ל שישא [הנזכר למעלה].
יוסף סג"ל שישא.

מנכבדי ק"ק מט"ד, כמה שנים היה ממונה בהקהלה, ולפעמים היה גם הגבאי צדקה. מצינו זכרו בפנקסי ומסמכי הקהלה משנת תס"ב עד שנת תצ"ח. כמה פעמים חותם עם ז' טובי העיר על תקנות הקהלה וכדומה.

ישי סג"ל שישא.

מנכבדי ק"ק מט"ד, כמה שנים היה א' מטובי העיר ולפעמים היה גבאי צדקה בהקהלה, ופעמים ממונה בהקהלה. מצינו זכרו בפנקסי ומסמכי הקהלה משנת תס"ב עד שנת תפ"ג, וכנראה שנפטר סמוך לאותו זמן.

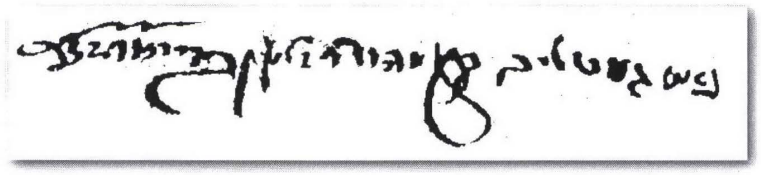
משה סג"ל שישא.

הוא אבי זקנו של הר' שמעון סג"ל שישא בן ר' אברהם סג"ל שישא משאפראן [וזהו סדר היחס: ר' שמעון ב"ר אברהם ב"ר מאיר ב"ר אלעזר ב"ר אהרן ב"ר יצחק ב"ר משה סג"ל שישא]. (ודלא כמו שהעליתי בתולדות משפחת שישא שכתבתי בשנת תש"ע לפ"ק קודם שבא לידי כמה מהמקורות. בעיקר טעותי היתה בזה כי לא עלה על דעתי שר' אהרן בן ר' איצק שישא בעל האשה החשובה מרת מלכה קראסל'ס היה מבוגר הימנה יותר מעשרים שנה, וכנראה שהיא היתה זווג שני שלה, וטעות לעולם חוזר).

הר"ר יועץ גאטליב ברייער ז"ל

אבי מרת רבקה אשת ר' יוסף סג"ל שישא

(תצ"ב - תקנ"ז)

חתימת ר' גאטליב בן מוהר"ר זלמן ברייאר זצ"ל

הר"ר יועץ גאטליב ברייער אשר נקרא ג"כ בשם ר' גאטליב סעמניץ, נולד בשנת תצ"ב בק"ק מט"ד לאביו מו"ה זלמן בנו של הראש הקהל מו"ה משה ברייער, ונפטר ביום י"ז אייר שנת תקנ"ז לפ"ק. היה אחד מגבאי החברא קדישא וגם גבאי צדקה בהקהלה. נוסח מצבתו נשתמר והנני להעתיקו פה:

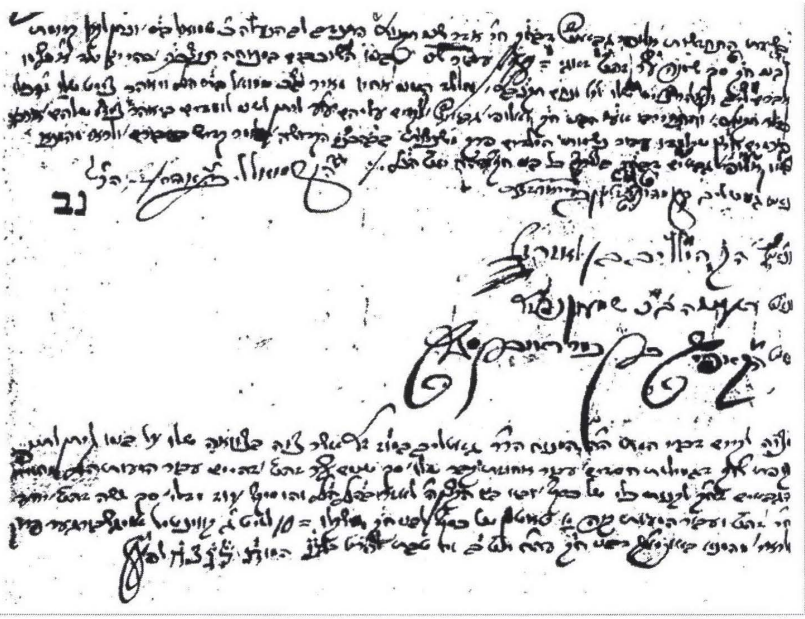
פ"נ איש נדיב הלך בתמים מעשיו היו שלמים אכל מיגיעת כפיו עמד בצדקתו ימים ושנים אשר הי' חי, בה' הי' מבטחתו ביתו פתוח לרבים עסקיו הי' באמונה לתורה ותפילה השכים והעריב, גצ"ד וח"ק (גבאי צדקה וחברא קדישא), הי' שמו נודע בשערים, כ"ה יועץ המכונה גאטליב בן מו"ה זלמן זצ"ל נפטר בשם טוב ינ"ב בש"ק י"ז אייר ונקבר ביום א' ח"י אייר תקנ"ז לפ"ק ת.נ.צ.ב.ה.

בפנקס חברא קדישא דק"ק מט"ד בדף נ"א ע"א חותם ראשון כגבאי ראשון של החברא, בשעת התחדשות אלופי גבאים דח"ק ח"י אדר שני תקנ"ו, בשמו: **גאטליב בן מהור"ר זלמן ברייער זצ"ל.**

ובקטע שלאחר זה נמצא כתוב:

מצוה לקיים דברי המת ה"ה המנוח הר"ר גאטליב במו"ז אשר צוה בצוואה שלו על בנו ליתן לתוך קופת ח"ק דגמילות חסדים עבור אחוזת קבר של סך שנים עשר זהו' דהיינו עבור המעות הנ"ל מחויבי' הגבאים דח"ק לקנות כלי של כסף, ובא בנו הקציו ה' לאזר בהג"ל הנ"ל והוסיף עוד מדלי' סך ששה זהו' יחדיו ח"י זהו' ועבור המעות קנה א טאטץ של כסף לבני ח"ק משקלו = 10 לויט ג' קוויניל אויגשבורגער פיין ולראי' מהימנא באנו עה"ח יום ב' וי"ו טבת שנת בלע המות **לנצח** (תנ"ח) לפ"ק.

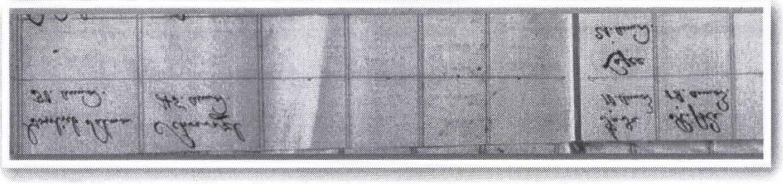
שלח

בנו של הר״ר גאטליב ברייער, הקצין ר׳ אלעזר ברייער, נדב בעכרל [גביע] של כסף מצופה זהב להחברא קדישא לעשות בו קידוש כפי שנרשם בפנקס החברא קדישא:

כהיום בשעת התחדשות אלופי׳ גבאים בח״ק ח״י אדר שני תקנ״ו לפ״ק וב[ה]אסף כל בני חברא קדישא נדב לב הקצין ה׳ לאזר ב״ה גאטליב סעמניץ ונתן במתנה גמורה לחברא קדישא א בעכרל של כסף מצופה זהב משקלו ה׳ לויט ג׳ קווינטל דהיינו על תנאי זה שבכל שבת ושבת כ״כ בימים טובים זאל דש בעכרל הנ״ל ... וועדרין לבבהכנ״ס החדשה לעשות קידוש בו לפני המקום ב״ה והבעכרל הנ״ל יהי׳ שייך לח״ק לחלוטין ול.. ע״ע לאות לזכון ובתנאי זה דש כל ... תיכף נמסר ווערן בעש״ק ליד הגבאי דבני ח״ק.

בהסענסוס דשנת תקמ"ב נרשם הר"ר גאטליב ברייער כבן חמישים שנה וזוגתו שווארצל בת 45 ובנם יודא בן עשר (ולי נראה שבן זה נרשם שם בטעות שלא במקומו), בנם לאזר בן 21 ובתם רבקה בת 18. ועל פי זה נולד הר"ר גאטליב בשנת תצ"ב בערך.

רישום הר"ר גאטליב ברייער, זוגתו שוורצל ובתם רבקה במפקד דשנת תקמ"ב

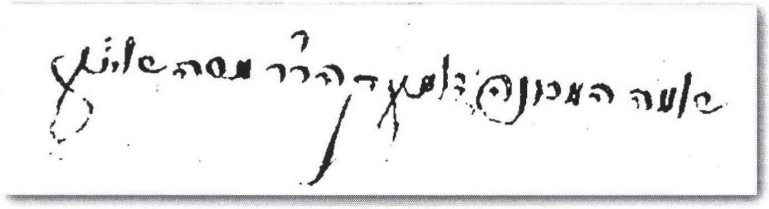
[כנראה שגם מרת גנענדל אשת הר"ר מנחם דייטש-פרויענקירכן ממט"ד היתה ממשפחת הר"ר יועץ גאטליב ברייער, בת בנו הר"ר אלעזר. עפ"י המסמכים היתה מרת גנענדל הנ"ל בת למשפחת ברייער, והיה לה בן בשם יועץ גאטליב, ובת בשם שווארצל, ב' שמות שאינם מצוים אף בין תושבי מט"ד. (מרת שווארצל בת גנענדל הנ"ל היתה אשת זקני הר' דוד ברייער ממט"ד, אשר בנו הר' שלמה זלמן היה אבי מרת שווארצל הי"ד אשת אבי זקני הר' דוב שטראה הי"ד מגבאי השיף שול בוויען). לכאורה גם התו' מו"ה איצק ברייער מפרעשבורג (עי' פנקס המוהל 'חתם סופר' עמ' תשע"ב) שייך למשפחה זו, אבל לעת עתה לא עלה בידי לברר הקשר.]

מו"ה זלמן בן מו"ה משה ברייער

(- תצ"ח לערך)

מו"ה זלמן בנו של הראש הקהל מו"ה משה ברייער זצ"ל, היה אחד מנכבדי קהילת מט"ד, שמו מופיע בין בני הקהלה משנת תע"ב והלאה, ואיזכור אחרון ממנו הוא בשנת תצ"ח. כנראה שנפטר זמן קצר לאח"ז.

חתימתו נמצא כמה פעמים בה"שווארץ בוך" וחותם את עצמו **שלמה המכונה זלמן בן הר"ר משה שלי"ט**, וברור הדבר אשר הוא בנו של הראש הקהל בימים ההם מו"ה משה ברייער בנו של מו"ה אלעזר זצ"ל.

חתימת ר' שלמה המכונה זלמן ברייער

בקונטרס 'תולדות משפחת ברייער' ביררתי שמו"ה זלמן ברייער הנ"ל הוא אבי מו"ה אלעזר חתן הגאון בעל הפנים מאירות ואבי הגאון מו"ה אלעזר קאליר בעל המחבר ספר אור חדש. [ההוכחה העיקרית הוא כי על מצבת מו"ה אלעזר אבי האור חדש כתוב שהוא בנו של מו"ה זלמן ממ"ד, והיחיד מבין תושבי מט"ד שהתואר מו"ה זלמן ממ"ד מתאים לו הוא מו"ה זלמן בן מו"ה משה ברייער.]

בן נוסף של מו"ה זלמן היה הר"ר הרש ברייער אבי מו"ה אליעזר - ליזר ברייאר שנזכר במכתבו של הגאון החתם סופר זצ"ל (איגרות סופרים, כתבי החתם סופר מכתב א'), אבי מו"ה אלעזר יעקב ברייער, אבי הרה"ג ר' בנימין וואלף ברייער אב"ד טאב.

מו"ה משה ברייער ר"ה דק"ק מט"ד וזוגתו מרת מילכה

בת הר"ר יועץ גאטליב בן הר' זלמן ז"ל

ממשפחת הגאון בעל עבודת הגרשוני זצ"ל

אבי מו"ה זלמן ברייער הנ"ל, מו"ה משה ברייער ז"ל ראש הקהל דק"ק מט"ד, היה חתן הר"ר יועץ גאטליב בן הר' זלמן ז"ל.

זוגתו מרת מילכה בת הר"ר יועץ היתה בת למשפחה מיוחסת (כדלהלן), היא נפטרה בק"ק מט"ד בשנת תק"ג וזה נוסח מצבתה:

פ"ט אשת חיל בשמה הלכה. בטוב לב בדרך ישרה כנעמה. ותקם בעוד לילה לתפילת דומה. כפיה פרשה לעני ולאביון וליתומה. צדקתה יהלך לפניה ה"ה מרת מילכה בת הר"ר יועץ ז"ל י"נ לילה יום ג' י"ט טבת תק"ג לפ"ק, ת.נ.צ.ב.ה.

אחות מרת מילכה, מרת לאה היתה אשת הר"ר שניאור זוסמאן בן הר"ר ברוך מחשובי הקהלה במט"ד. בנו של הר"ר שניאור זוסמאן, הר' גרשון, היה חותן הגאון ר' אהרן בן ר' יצחק אב"ד ק"ק רעכניץ מחבר הספר בית אהרן שנדפס בזולצבאך בשנת תקמ"ו.

והנה בהסכמת הגאון ר' אלעזר קאליר לספר הנ"ל מכנה את ר' גרשון חותן המחבר כך: **ש"ב האלוף הקצין הישיש המהולל כהר"ר גרשון מ"ד זצ"ל מווינא למשפחת הגרשוני דודי זקני הגאון הגדול בעל עבודת הגרשוני.** ועל פי הנ"ל קרוב לוודאי שהקרבה למשפחת בעל עבודת הגרשוני הוא מצד הורי האחיות מילכה ולאה בנות הר"ר יועץ בן הר' זלמן ז"ל, אם הקרבה הוא על ידו או על ידי זוגתו לא עלה בידי לברר, אבל לפי סדר השנים כנראה (אבל אינו ברור כי קשה לקבוע סדר הדורות על פי חשבון השנים) שאחד מהם היה בן אחיו או בן אחות העבודת הגרשוני.

הרב המאוה"ג המנוח המפורסם מוהר"ר אלעזר ז"ל

אב"ד ור"מ דק"ק מאטיסדארף במדינת הגר

הגאון ר' אלעזר קאליר זצ"ל בספרו אור חדש פרשת אמור מביא חידוש בשם אביו מוהר"ר אלעזר וז"ל: **בשם כבוד אדוני אבי ומורי הרב המופלג החכם המנוח כמוהר"ר אלעזר זלה"ה, נכד הרב המאוה"ג המנוח המפורסם מוהר"ר אלעזר ז"ל שהיה אב"ד ור"מ דק"ק מאטירש דארף במדינת הגר.**

והעולה מזה הוא שמו"ה אהרן ברייער סג"ל מפ"ב הנהו נכד הרב המאוה"ג המנוח המפורסם מוהר"ר אלעזר ז"ל שהיה אב"ד ור"מ דק"ק מט"ד, כי זקנו הר"ר גאטליב ברייער היה אחיו של מוהר"ר אלעזר אבי הגאון בעל האור חדש זצ"ל.

[**לפי** השערתי האב"ד מוהר"ר אלעזר ז"ל אב"ד מט"ד הוא אבי מו"ה משה ברייער אבי מו"ה זלמן ברייער ז"ל.]

שמב

בשולי המאמר

מאת הרה"ג ר' משה אלכסנדר זושא קינטסליכער ז"ל:

עוד על רבי אהרן סג"ל ברייער וצאצאיו

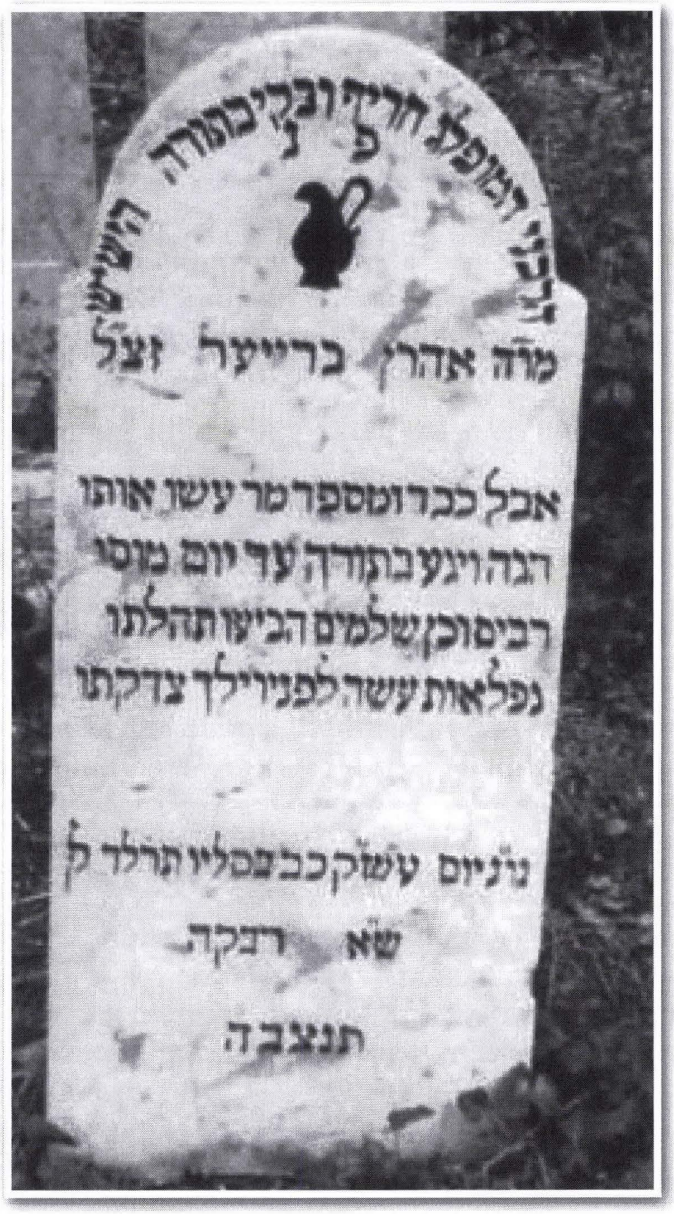
מה שהובא למעלה בראש המאמר מספרי פנקס המוהל חת"ס על המסורת המשפחתית שהוא לבית שישא, זה עפ"י מה שכתב ידידי צאצאו יבלח"ט הרב משה מנחם עקשטיין [שמסר גם את צילומי המצבות דלהלן] במבוא לספר 'שיח אברהם': "שמעתי מהר"ר שמחה בונם נויפלד שליט"א נכד ר' אליעזר נויפלד ז"ל (הנזכר להלן), דשם משפחתו הי' שישא והחליפו לברייער ע"ש משפחת אמו, דהיתה לבית ברייער מלפנים כדי להנצל מהצבא".

נוסיף כאן עוד כמה פרטים עליו וצאצאיו מתוך חיבורי (בכתובים, עדיין לא מושלם) על אישים בפרשבורג.

בספרי רבי עזריאל הילדסהיימר נדפסו מכתבים בדברי תורה מרבי אהרן אליו, ונדפסו מחדש בשלימות ב'שיח אברהם' מתוך צילומי כתה"י. באחד המכתבים משנת תרי"ז הוא מציין "שאני טרוד בעבודת שחיטת עופות פה קהילתינו יחי', ואני יושב בלחץ ודחק, שידוע שעבודתי מרובה מפרנסתי". תשובה אליו גם בשו"ת בן יהודה (סי' לה).

במפקד משנת תר"ח בפרשבורג: ארון ברייער יליד MACSED מאטערסדארף בן 49, שוחט, אשתו קרולין ילידת פ"ב בת 40, הילדים ילידי פ"ב: בת רגינה 16, בת קאטאלינה 12, בת קארולינה (!) 10, בת נאענעט 5, בן יוזעף 10, בן גוטליב 8, בן איגנאץ 3, בן יאקאב 10 חדשים.

רבי אהרן (ארון ברייער, נשוי) יליד מאטערסדארף נפטר בשנת תרל"ד בן פ' שנה ומנו"כ בבית החיים החדש. על מצבתו נחרט: "פ"נ / הרבני המופלג חריף ובקי בתורה הישיש / מו"ה אהרן ברייער זצ"ל / **אבל** כבד ומספד מר עשו איתו / **הגה** ויגע בתורה עד יום מותו / **רבים** וכן שלמים הביעו תהלתו / **נפלאות** עשה לפניו ילך צדקתו / נו"נ יום עש"ק כ"ב כסליו תרל"ד לפ"ק / ש"א רבקה / תנצבה".

מוה אהרן ברייער זצל
אבל ככר ומספר מר עשו אותו
רבה ויצע בתורה עד יום מוסו
רביסוכן שלמים הביעו תהלתו
נפלאות עשה לפניו ילך צדקתו
שא רבקה
תנצבה

בקרבתו קבורה אלמנתו מרת שרה גליקל שהאריכה ימים אחריו ונפטרה בשנת תר"ס. היא היתה בתו של רבי שמואל דייטש מפרשבורג [ראה עליו בפנקס המוהל חת"ס עמ' רסג-ה. שם גם תמונתו וצילום מצבתו] חתנו של הרב"ד בפרשבורג רבי מרדכי טאסק [עליו שם עמ' לז-ח, עם תמונתו וצילום מצבתו].

על מצבתה נחרט: "פ"ט / האשה החשובה הצדקת והמפורסמת / מר' שרה גליקל ע"ה / אשת מו"ה אהרן ברייער סג"ל ז"ל / אשת חיל עטרת תפארת משפחתה / דרכיה דרכי נועם ונתיבותיה שלום / רדפה צדקה וחסד / ותמכה לומדי תורה כל ימיה / נפטרה בש"ט ובשיבה טובה ב' ניסן / שנת תר"ס לפ"ק / ושם אמה הינדל. תנצבה". [במאטריקל הפטירות: קארולינה לבית דייטש אלמנת השוחט ארון ברייער ילידת פרשבורג נפטרה ב' ניסן תר"ס בת 95]. שמה נרשם ב'ספר החיים' של חברת מחזיקי תורה בפ"ב: מ' גליקל ברייער ש"א הינדל חי'(!) הלכה לעולמה ביום ב' ניסן תר"ס, דיזעלבע ערלעגטע לק"ק לתועלת נשמתה לאחר אריכות ימיה... אם 1 יענר 897].

מצאצאיו:

בנו רבי יוסף מרדכי ברייער. "הילד יוסף מרדכי בן התו' מהו' אהרן מט"ד סג"ל [ברייער]" נימול ג' אלול תקצ"ז ע"י הדיין רבי שמעון אופנהיים ורבי יאקב דייטש. אמו לבית דייטש. במאטריקל הנישואין: "הב' יוזעף מרכוס ברייער יליד פרשבורג (23) מועמד לרבנות בן ארון ברייער שוחט וקארולינה בפרשבורג, נשא בשנת תר"כ בניקלשבורג את הבתולה רוזי קאניץ ילידת ניקלשבורג (22) בת גרשון קאניץ סוחר (נפטר) ופאני".

בנו הב' יועץ משה גוטליב ברייער. "הילד יועץ משה המכונה גדליעב ב"ר אהרן שוחט ברייער" נימול ט"ו אלול ת"ר ע"י רבי הרש יפה ורבי יאקב דייטש (במסמכים הלועזיים: בן קארולינה לבית דייטש). הב' "יועץ משה המ' גאטליעב ברייער ב"מ אהרן סג"ל" נפטר י"ג סיון תרכ"ט בן כ"ח שנה ומנו"כ בבית החיים החדש.

בנו "הילד אברהם צבי המכונה אברהם הרש ב"ר אהרן ברייער סג"ל" נימול י"ד סיון תר"ד ע"י רבי יאקב דייטש ורבי דוד צבי עהרנפלד. 'אברהם בן אהרן ברייער' נפטר כחודש לאחר מכן ביום ט"ז תמוז תר"ד.

בנו הב' יצחק חיים סג"ל ברייער. "הילד יצחק חיים המכונה איצק חיים בן מו' אהרן ברייר הלוי" נימול כ"ו אלול תר"ה ע"י רבי יאקב דייטש (במסמכים

הלועזיים: בן קארולינה לבית דייטש). "הב' יצחק חיים סג"ל ב"ר אהרן וגליקל" נפטר ב' דסוכות תרל"ו ומנו"כ בבית החיים החדש.

בנו "הילד לאזר יעקב בן מו"ה אהרן ברייער" נימול י"א אב תר"ז ע"י רבי יאקב דייטש ורבי דוד צבי עהרנפלד.

בתו מרת קרינדל לאה ['קאטארינה' ילידת תקצ"ו לערך] אשת רבי זעליג שטיינר בן רבי מנחם מענדל שטיינר (קאדלבורג) ומרת דבורה [ראה עליהם בפנקס המוהל חת"ס עמ' ערה]. "הילד זעליג ב"ר מענדל שטיינר" נימול י"ד אב תקצ"ב ע"י רבי הרש יפה. נישאו בשנת תרכ"ב כפי שנרשם במאטריקל הנישואין: "הב' זיגמונד שטיינר יליד פרשבורג (33) סוחר בן עמנואל שטיינר בפרשבורג ואלנורה, עם הבתולה קאטארינה ברייער ילידת פרשבורג (20!) בת ארון ברייער שוחט בפרשבורג וקארולינה (השושבינים: הורי הכלה, [אחיו] מוריץ [משה צבי] שטיינר)". רבי זעליג נפטר כ"ד כסלו תרנ"ח ומנו"כ בבית החיים החדש. לידו נקברה אלמנתו קרינדל לאה שטיינר בת אהרן ושרה גליקל (קאטאלין אלמנת זיגמונד שטיינר) ילידת פרשבורג לבית ברייער שנפטרה י"א אד"ב תר"ע בת ע' שנה.

בתו מרת שווארצל אשת רבי אברהם ב"ר שמעון צבי פלדמן שו"ב בבודאפעסט תלמיד בעל ה'כתב סופר'. נישאו בשנת תרל"א כפי שנרשם במאטריקל הנישואין: "הב' אברהם פלדמן ילידאונגוואר (26) מועמד לרבנות בן שימון פלדמן ורעזי, עם הבתולה לוטי ברייער ילידת פרשבורג (25) בת ארון ברייער שוחט לשעבר וקארולינה". נפטר י"ג תמוז תרפ"ב ומנו"כ בבודאפעסט. ראה עליו עוד 'החת"ס ותלמידיו' עמ' תעו ובמבוא לספר 'שיח אברהם'. זוגתו מרת "שווארצל בת שרה גליקל א"מ אברהם פלדמן שו"ב בבודאפעסט" נפטרה י"א שבט תרע"ד ומנו"כ בבית החיים החדש בפרשבורג.

בתו מרת אסתר אשת רבי אליעזר ב"ר דוד נייפלד, תלמיד ה'כתב סופר בפרשבורג. נישאו בשנת תרל"ה כפי שנרשם במאטריקל הנישואין: "הב' לאזאר נייפלד סוחר (24) יליד וגר בפרויענקירכען, עם הבתולה נעטי ברייער ילידת פרשבורג (25) בן ארון ברייער וקארולין". בפרשבורג נולד להם הבן רבי אהרן נויפלד [ביום כ"ט כסלו תרל"ז. תלמיד ה'שבט סופר', נפטר י"ז טבת ת"ש ומנו"כ בוויען]. לאחר מכן התגוררו בוויען, שם נפטרה מרת אסתר ביום י' אייר תר"פ. גם בעלה מנו"כ שם.

בתו מרת גנענדל אשת רבי שמעון זינגר. "שמעון זינגר בן ראדל" נפטר בן ע"ד שנה ביום ט' תמוז תרפ"ד ומנו"כ בבית החיים החדש. לידו קבורה זוגתו

"גנענדל ב"ר אהרן ושרה גליקל ברייער, א"ר שמעון זינגר" נפטרה בת פ"ד שנה ביום כ"ג אד"א תרצ"ה. מצאצאיהם: בנם רבי אהרן זינגר [יליד תרמ"ב. תלמיד בעל ה'שבט סופר'. גר בפרשבורג עדיין בשנת ת"ש]; בנם "מיכאל זינגר ב"ר שמעון וגנענדל, נכד של מ' אהרן ברייער" [נפטר ז' אלול תרנ"ז בן י"ב שנה ומנו"כ בבית החיים החדש]; בנם רבי משה יצחק זינגר [יליד תר"נ. גר בפרשבורג ונהרג עקה"ש בשנת תש"ב. זוגתו מרת פיגלה הי"ד בת רבי דוד שטרויס מסערדאהעל, חתנו של רבי אהרן שמואל אסאד אב"ד סערדאהעל. מצאצאיהם: בנם רבי אהרן שמואל זינגר ברעננה; בנם רבי שמעון זינגר הי"ד; בתם מרת טשארנא אשת רבי בנימין זאב ב"ר משה ווייס בבני-ברק].

בתו מילכה (עמליה) בת 'ארון ברייער וקארולינה' נולדה ז' אלול תרי"א.

במאטריקל הנישואין מצאנו בת נוספת: הבתולה רגינה ברייער יליד פרשבורג (26) בת ארון ברייער שוחט וקארולינה ברייער נישאה בשנת תרי"ז להב' עמנואל רייס יליד ציפער 29 בן יאקב רייס ומארי רייס.

❖ ❖ ❖

רשימת המאמרים שהופיעו כבר בקובצים שונים

פנקס דחברא מלביש ערומים דק"ק אייזנשטאט תפ"ז - עץ חיים כד, אלול תשע"ה

ידיעות חדשות ב'שבע קהלות' - עלי זכרון כז, חשון תשע"ז

מטה בנימין: יחוסו המורחב של חסיד רבינו הזקן הנודע, רבי בנימין קלעצקר (ראבינאוויץ) זלה"ה - ספר 'הרב': רבינו אדמו"ר הזקן רבי שניאור זלמן מליאדי: פרקי חקר, בירורים בהיווצרות והתהוות משנת חב"ד, מאמרים על דרכו וחייו, תולדות תלמידיו ועוד, תשע"ג.

הזמנת ק"ק אייזנשטאט אל הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל לשכון כבוד בעירם - עץ חיים טז, טבת תשע"ב

מסמכים חדשים על משפחת הגאון רבינו עקיבא איגר זצ"ל באייזנשטאדט - עלי זכרון כז, חשון תשע"ז

וראיתי אני לבדי את המראה אבל חרדה גדולה נפלה: סיפור פלאי עם הגה"ק רבי צבי הירש מליסקא זי"ע - היכל הבעש"ט מג, חורף תשפ"ג

הופעתה הנדירה של חסידות חב"ד בעיר גרויסווארדיין שבהונגרי' - היכל הבעש"ט מג, תשרי תשע"ג

שרים ורוזנים: משפחת אופנהיים [בשלשה חלקים] - אור ישראל מח, תמוז תשס"ז; אור ישראל מט, תשרי תשס"ח; אור ישראל סה, תשרי תשע"ג

פרקים לתולדות משפחות במאטערסדארף - עלי זכרון לח, אלול תשע"ז

מו"ה אהרן סג"ל ברייער שו"ב מפרעשבורג - עלי זכרון לא, שבט תשע"ז

בירורים נוספים לתולדות משפחת סג"ל שפיץ - עלי זכרון כז, חשון תשע"ז

מוהר"ר בנימין וואלף פאלאק זצ"ל בעהמ"ח ספר אסיפת בנימין כת"י - עלי זכרון כז, חשון תשע"ז

מפתח אישים

א

ר׳ אברהם אברלי ב״ר מאיר ליידר דורף **מב**

ר׳ אברהם אברשקא קצינלינבויגן **קא בהערה**

ר׳ אברהם ב״ר איצק שפיץ סג״ל **מז**

ר׳ אברהם ב״ר זלמן וועהרנדארף **מח**

ר׳ אברהם ברודא ניהל ישיבה גדולה בפראג **יט בהערה, עה**

ר׳ אברהם חיים דוד סופר מבאריסלאו **קעב בהערה**

ר׳ אברהם טאכי **מא, מב**

ר׳ אברהם טיקטין **קכג**

ר׳ אברהם יהושע העשיל מאפטא **קטז**

ר׳ אברהם ממיר ב״ר מיכאל אייזנשטאדט **קג בהערה**

ר׳ אברהם מנעוול **עח**

ר׳ אברהם שמואל בנימין וולף סופר - הכתב סופר **קסז**

ר׳ אברהם שפיץ **עג**

ר׳ אהרן אב״ד רעכניץ בעל בית אהרן **סה, סט, ע**

ר׳ אהרן ב״ר צבי הירש כהן **ק**

ר׳ אהרן בהר״ר אברהם מזושט **נ**

ר׳ אהרן בן כ״ה אברהם שלי״ט [צורף. גאלדשמיט] **מג**

ר׳ אהרן הגדול מקארלין **צד בהערה, קו**

ר׳ אהרן וואלדין **פח בהערה**

ר׳ אהרן ליב המבורגר חלפן מק״ק צעהלם **קמ**

ר׳ אהרן קוטלר **נו בהערה**

אחות הש״ך **פא, פה בהערה, צט**

ר׳ איסר בשקלאוו ב״ר מיכאל אייזנשטאדט **קג בהערה**

ר׳ איסר זלמן מעלצר **נו, סד בהערה, צט בהערה**

ר׳ איסר יהודא ב״ר שמואל גווארי **קסז**

ר׳ איצק הלברשטאט **מג**

ר׳ אלי׳ ב״ר אשר הלוי **עו**

ר׳ אלי׳ ב״ר מרדכי **עז**

ר׳ אלי׳ חאציע **פ**

ר׳ אלי׳ מאחאלופ **קכב**

ר׳ אלי׳ פינסקער **עז, פב, פו**

ר׳ אלי׳ פעסעלעס ב״ר צבי ב״ר אלי׳ חסיד חתן ר׳ פתחי׳ בן הגאון ר׳ משה

רבקש בעל הבאר הגולה בן הגאון הר׳ משה קרעמער אב״ד ווילנא **פו בהערה**

ר׳ אלי׳ תומארקין מדובראוונא **פה**

ר׳ אליהו מוילנא (הגר״א) **פו בהערה, קלג**

ר׳ אליקים מאיר יליד מאטערסדארף **ט**

אלכסנדר הראשון - הצאר **קב בהערה**

ר׳ אלעזר אב״ד ור״מ דק״ק מאטערסדארף **סד, סה, עא**

ר׳ אלעזר אייזנשטאט ב״ר משה **צב**

ר׳ אלעזר ב״ר זלמן ממאטערסדארף נכד ר׳ אלעזר אב״ד מט״ד **נה, נו**

ר׳ אלעזר מארגולין אב״ד האלוסק **צז, קיב**

ר׳ אלעזר מנחם מן שך **נו בהערה**

ר׳ אלעזר קאליר ב״ר אלעזר קאליר בעל אור חדש נכד הפמ״א **נה, נו, נז, סג-סט**

ר׳ אלעזר קאליר חתן בעל הפמ״א **סג, סד**

ר׳ אפרים לייפניק **מג**

ר׳ אפרים רישר מבראד **לד**

ר׳ ארי׳ יהודה לייב הלוי הוראוויץ מוואלטשיסק **קיז**

ר׳ ארי׳ ליב ב״ר בנימין וואלף פרייסך **נ**

ר׳ אשר אנשיל פרייסך **נ**

ר׳ אשר ב״ר אליעזר מבומסלא **מז, נא**

ר׳ אשר ב״ר ליזר מבומסלא **קכב**

ר׳ אשר לעמל הלוי גלוגא אב״ד אייזנשטאט **קכז, קכח בהערה, קמ**

ב

ר׳ בונם ב״ר שמואל איגר אחי הרעק״א **קמד**

בלומא אשת ר׳ בנימין אב״ד לאקענבאך בן הפמ״א **נח, ס**

ר׳ בנימין אייזנשטאדט אב״ד לאקענבאך בנו של הפנים מאירות **נג, נח, ס**

ר׳ בנימין וואלף ב״ר שמעון גינזבורג **קיג**

ר׳ בנימין וואלף ברייער אב״ד טאב **סג**

ר׳ בנימין וואלף פאלאק בעל אסיפת בנימין תלמיד הפמ״א **עה**

ר׳ בנימין וואלף פולאק יאקרלס אב״ד פרעשבורג **עה**

ר׳ בנימין קלעצקר (ראבינאוויץ) נו״נ לבעל הפמ״א חתן ר׳ אלי׳ פינסקער **עז-צט, קז, קכ**
ר׳ בנימין ריבלין משקלאב מתלמידי הגר״א **פו**
ר׳ בנימן זאב מפ״ב [בן מוהר״ר אהרן מפרעסבורג] **מג**
ר׳ בנציון אייזנשטאדט יליד קלעצק **פט בהערה, צ, צט בהערה**
ר׳ משה טייטלבוים בעל הישמח משה **קנ בהערה**
ר׳ ברוך הלוי עפשטיין בעל התורה תמימה **צט בהערה, קב בהערה**
ר׳ ברוך חתן הר״ר בנימין **עז**
ר׳ ברוך שמעון שניאורסאהן **פ**
בריינא ב״ר שמעון גינזבורג מוילנא **קיב**
בת הש״ך ובעלה ר׳ יצחק **פא**

ג

ר׳ גומפרך ב״ר משה משטאמפי **מז**
גיטל אמו של הרעק״א **קלב, קלט בהערה, קמד**
גיטל ב״ר בנימין אב״ד לאקענבאך בן הפמ״א **נט**
ר׳ גרשון חיות נכד בעל העבודת הגרשוני אב״ד במט״ד **ע**
ר׳ גרשון מ״ד מווינא ב״ר זוסמן **סט**
ר׳ גרשון מסלאנים ב״ר מיכאל אייזנשטאדט **קג בהערה**
ר׳ גרשון פרעגר **יג**

ד

דבורה לאה אם כ״ק אדמו״ר הצ״צ **פ בהערה**
ר׳ דוב בער - המגיד ממעזריטש **קיז**
ר׳ דוב בער מלובביץ - האדמו״ר האמצעי בן בעל התניא **עז, עח-פב, צו**
ר׳ דובער ב״ר ישראל הלוי **קיז בהערה**
ר׳ דוד ממשפ׳ ברייאר **מח**
ר׳ דוד ב״ר ישראל מודרן **נא**
ר׳ דוד שטראה **סג**
דרעזיל בת הרמ״א **קא ובהערה, קז**

ה

ר׳ הירש ב״ר בער ב״ר אלי׳ פעסעלעס מווילנא **פו**
ר׳ הירש בן הר״ר שמואל שרייבער **עג**

ר׳ הירש ליובטשער ב״ר מיכאל אייזנשטאדט **קג בהערה**
ר׳ הירש סג״ל בר״א אויסטרליץ **מא**
ר׳ הירשל זלמן **עג**
ר׳ הירשל שפיץ **עג**
ר׳ הלל מפאריטש **פב, פח בהערה**
ר׳ העניך שיק אב״ד שקלאב **עז בהערה, פו**

ו

ר׳ וואלף אמסטרדם **מג**
ר׳ וואלף ב״ר מאיר משאפי **מח**
ר׳ וואלף העלין נו״נ למהרש״ל **נה, נז**
ר׳ וואלף טעהבן מפרעשבורג **קמג**
ר׳ וואלף קלאבר **קכב**

ז

ר׳ זוסמן ב״ר ברוך ממאטערסדארף **סט**
ר׳ זלמן אויסטרליץ סג״ל **קכב**
ר׳ זלמן ב״ר אלעזר מנגידי ק״ק פאריץ **קיב**
ר׳ זלמן ב״ר משה ברייער ראש הקהל דק״ק מאטערסדארף **סג, סה-סט, עא**
ר׳ זלמן מרגלין ז״ל מפאריץ **פז, צז, קב בהערה**
ר׳ זעלקי אדלר **קכב, קכט בהערה**
ר׳ זרח איידליץ מפראג **י, כ בהערה, כט**

ח

חוה בת בעל הפנים מאירות אם הגאון ר׳ אלעזר קאליר **נג, פא, צח בהערה**
ר׳ חיים אב״ד זיטל **קיא**
ר׳ חיים הכהן ב״ר פרץ אב״ד פינסק (ר׳ חיים טשצעכנאוויצער - המבורגער)
קג בהערה, קיג-קיט
ר׳ חיים וואלף סג״ל **קכב**
ר׳ חיים מוואלאזין **קטז בהערה**
ר׳ חיים סופר מק״ק מט״ד **קמא**

י

ר' יהודא חיטריק	**פד**
ר' יהודא יודל ב"ר ארי' ליב אב"ד מינסק	**צ בהערה**
ר' יהודא ליב מייזליש בעל טעמי המסורה	**קא בהערה, קז**
ר' יהודה ליב מירקיס אב"ד מיר	**קא, קז**
ר' יהונתן אייבשיץ	**יט בהערה, כ**
ר' יהושע אהרן צבי בעל שו"ת מהריא"ץ	**קסו**
ר' יואל מווארנדארף	**מג**
ר' יודא בן הר"ר וואלף	**מג**
ר' יודא בן זנוויל אופנהיים	**מג**
ר' יוסף אבד"ק מאהליב	**קא בהערה**
ר' יוסף דוד א"ש אב"ד מיר חתן ר' משה מקלעצק	**סד בהערה, קיא**
ר' יוסף וויזיל	**מב, נ, נא**
ר' יוסף ווינדען	**מז**
ר' יוסף יוזל זוסמאן	**סט**
ר' יוסף יצחק -האדמו"ר הריי"ץ מלובביץ	**פד, קעג-קעד**
ר' יוסף מליובאוויטש דודו של הצמח צדק	**פב**
ר' יוסף שמואל איריץ	**נ, נא**
ר' יועץ גאטליב ממט"ד	**סט**
ר' יחזקאל בנעט אב"ד סינער - ווארשהל	**קנ בהערה**
ר' יחזקאל לנדא - הנודע ביהודה	**ט, יג**
ר' יחיאל מיכל ב"ר אשר לעמל מגלוגא אב"ד אייזנשטאט	**קכז**
ר' יחיאל מיכל מיאנוב	**קיט**
ייטל בת ר' ליב ליידשדארף מווין	**מט**
ר' יעקב אשר אנשיל אולמאן אחיו תאומו של הר' שלמה זלמן	**קעו בהערה**
ר' יעקב ב"ר מיכאל אייזנשטאדט	**קג בהערה**
ר' יעקב ב"ר משה	**קיז בהערה**
ר' יעקב עמדין	**ס**
ר' יעקב שמשון משיפטובקי	**קיז**
ר' יצחק אולף אחיו של בעל עבודת הגרשוני ובתו לאה	**ע בהערה**
ר' יצחק אייזיק הלוי עפשטיין מהאמיל	**עט בהערה**
ר' יצחק חתן הש"ך	**פא**
ר' יצחק ליב סופר מדראהביטש בן הכתב סופר	**קסז**

ר' ישכר בער אחי הגר"א **קיג**

ר' ישכר בער מסלוצק **פו**

ר' ישעיה הורוויץ - השל"ה **מ**

ר' ישראל אולמאן בן הגאון בעל היריעות שלמה **קסד**

ר' ישראל ב"ר אליעזר - בעל שם טוב **ק בהערה, קלג**

ר' ישראל ב"ר יהודא ליב מירקיס אב"ד מינסק **קא**

ר' ישראל ב"ר שלמה זלמן אולמן ראש הקהל גרויסווארדיין **קסג, קעב**

ר' ישראל האגר מויז'ניץ - האהבת ישראל **קסה**

ר' ישראל משקלאוו בעל פאת השלחן **קיד**

ל

לאה אשת ר' מיכאל אייזנשטאדט **קא, קז**

לאה ב"ר גאטליב אשת ר' זוסמאן **ע בהערה**

לאה בת העבודת הגרשוני **ע בהערה**

לודוויג (לאיוש) קאשוט אחד משרי מדינת אונגארן **קג**

ר' לוי יצחק גרינוואלד אב"ד צעהלעם **קמא**

ר' לוי יצחק מבארדיטשוב **קד, קיז**

ר' ליב איזרעהל שלעזינגער **עג**

ר' ליב ב"ר בער ב"ר אלי' פעסעלעס מווילנא **פו**

ר' ליב ב"ר גומפריך וויזל **מו**

ר' ליב ב"ר זלמן וווערנדארף **מח**

ר' ליב ב"ר מאיר משאפי **מח**

ר' ליב בן כהר"ר אנשיל מרגליות יפה דוד זקנו של הגאון רבי עקיבא איגר **עג**

ר' ליב ליידשדארף מווין **נא**

ר' ליב מירקעס **פט**

מ

ר' מאיר א"ש מקלעצק ב"ר משה **צב, קי**

ר' מאיר אולמאש אב"ד מט"ד **קמא**

ר' מאיר אייזנשטאט בעל פנים מאירות **לז, לט, נג, פא, צט**

ר' מאיר באריסאווער ב"ר מיכאל אייזנשטאדט **קג בהערה**

ר' מאיר כ"ץ אב"ד אמסטובאווי ומוהילוב אבי הגאון בעל הש"ך **פא**

ר' מאיר - מהר"ם פאדאווא **קא, קז**

שרים ודוזנים

ר' מאיר פ"ק [פרויענקירכן] **נ**

מאריא טערעזיא המלכה **יט בהערה**

ר' מארקס שלעזינגער **עג**

ר' מדרכי ווינדען **מח**

ר' מיכאל אב"ד קלעצק ב"ר משה ב"ר מיכאל נין בעל הפמ"א **פט בהערה, צב, קט**

ר' מיכאל אייזנשטאט אב"ד קלעצק בן בעל הפמ"א **פא, פט, קב בהערה**

ר' מיכאל ב"ר אליעזר ז"ל משאפי **מח**

מילכה ומרת לאה בנות הר"ר יועץ גאטליב ממט"ד **סט**

מירקא ב"ר משה אשת ר' חיים הכהן אב"ד פינסק בזווג שני **צב, קיב, קיג**

מלכה אשת ר' יוסף דוד אייזנשטאט אב"ד במיר **צב, קיא**

ר' מנחם מנדל שניאורסון - הצמח צדק **פב, צו, ק בהערה**

ר' מנחם מענדל שניאורסון - האדמו"ר מליובאוויטש **פ**

ר' מנחם מנדל שניאורסון בן מהר"ש מליובאוויטש **קסז**

ר' מענדל ב"ר קאפל קאמין **מז**

ר' מענקי ענגלענדר **קכב**

ר' מרדכי ב"ר בנימין וואלף מרגליות מווין **מט בהערה**

ר' מרדכי ב"ר שמואל הלוי הורוויץ **קב בהערה, קיח**

ר' מרדכי טווערסקי מטשערנאביל **קטז**

ר' משה אב"ד קלעצק ב"ר מיכאל בנו של הפמ"א **נה-נז, פא, קב-קח**

ר' משה אהרן וויילער גיסו של הרעק"א **קמד**

ר' משה איסרלס (הרמ"א) **קא, קז**

ר' משה ב"ר יצחק אב"ד מיר אחי בעל הפמ"א **פט בהערה**

ר' משה ב"ר שמואל גינז שלעזינגער אבי הרעק"א **מ, מא, מב, נ, קמד**

ר' משה ברייער ראש הקהל דק"ק מאטערסדארף **סה-סט**

ר' משה גרשון אב"ד דאמאן וסעלא **ט**

ר' משה הכהן אשכנזי דומ"ץ בק"ק פראנקפורט **פא**

ר' משה הלוי ב"ר יחיאל מיכל אב"ד צעהלים **קכח בהערה**

ר' משה זאב יעב"ץ אב"ד ביאליסטאק **קיב**

ר' משה יעקב ב"ר מיכאל ב"ר משה ב"ר מיכאל בן הפמ"א **צז בהערה**

ר' משה יעקב בהר"ר שלמה זלמן סג"ל אויסטרליץ **מב**

ר' משה יצחק מיאס **פ בהערה**

ר' משה יצחק פערעלס **קכט, קלה, קמ**

ר' משה מאיר סג"ל אויסטרליץ **מב**

ר' משה סופר - החתם סופר **קכח, קמא**

ר׳ משה פיטנשוב מא״ש **מח**
ר׳ משה קאכלענץ סג״ל **מט, נא**
ר׳ משה רוסט **מח**
ר׳ משה שפירא ב״ר פנחס קאריצער **קטז**
ר׳ משולם זוסיא מאניפאלי **קיט בהערה**

נ

ר׳ נטע ממנאסטריצא **פב**
ר׳ נפתלי הירש בלייכראדע חתן ר׳ אברהם איגר **קכב בהערה, קכט בהערה, קל, קלז**

ע

ר׳ עזריאל בריל **עג**
ר׳ עזריאל הילדסהיימר **קמ**
ר׳ עזריאל כ״ץ מהמבורג **מג**
ר׳ עזריאל מאכלופא **מח**
ר׳ עקיבא איגר **מ, קכא-קמג**
ר׳ עקיבא סופר אב״ד פרעשבורג בן השבט סופר **קסז בהערה**
ר׳ עקיבא קורניצר מקראקא חתן רבי שמעון סופר בן החת״ס **קסז**

פ

ר׳ פייבל באנדי **מז, קכב**
פינקל אשת ר׳ משה ב״ר מיכאל בן הפמ״א **נה, נו, סד, פא, קב, קד, קח**
פינקל ב״ר משה סאכטשווער אשת הפנים מאירות **נד**
ר׳ פלק פאלאק **יא**
ר׳ פנחס המגיד מפאלאצק תלמיד הגר״א **פ בהערה**
ר׳ פנחס רויזעס ב״ר העניך שיק משקלאוו **עז-פ**
פעסל זוגתו השניה של בעל פנים מאירות **נד**

צ

ר׳ צבי ב״ר חיים אב״ד זיטל **קיא**
ר׳ צבי הירש בהר״ר אהרן סג״ל אויסטרליץ **מב**
ר׳ צבי הירש העלער **קמז**

ר׳ צבי הירש ליסקר מו״ץ במט״ד **סח בהערה**
ר׳ צבי הירש פרידמאן אב״ד ליסקא **קמז**

ק

ר׳ קאפל קאמין ז״ל אב״ד לאקענבאך **מב בהערה**
קילא ב״ר בנימין אב״ד לאקענבאך בן הפמ״א **נט**
ר׳ קלונימוס ב״ר אהרן ממט״ד **סח בהערה**

ר

רויזא משקלאוו **עז בהערה**
ריזל אשת בנימין וואלף פאלאק **עה**
ריקל ב״ר שמואל אחות הרעק״א **קמד**
ר׳ רפאל ב״ר שמעון מ״ד [מילינדארף] **מח**

ש

ר׳ שאול וואהל ב״ר שמואל יהודא קאצינעלנבויגן בן מהר״ם פאדווא **קא בהערה, קז**
ר׳ שבתי כהן בעל הש״ך **פא**
ר׳ שבתי כהן בעל שפתי כהן **קיח**
ר׳ שבתי שעפטל הורוויץ **כט**
שווארצל אם זקני מו״ה דוד שטראה **סג**
ר׳ שלום דב בער - הרש״ב מליובאוויטש **קסו, קסז בהערה**
ר׳ שלום מאירזאהן נכד הר׳ זלמן מארגולין **פז בהערה**
ר׳ שלום מקוטנא **קמ**
ר׳ שלום שכנא אבי כ״ק אדמו״ר הצ״צ **צד בהערה**
ר׳ שלמה א״ש משלייניגג ב״ר בנימין אב״ד לאקענבאך בן הפמ״א **נט, ס**
ר׳ שלמה איגר בן הרעק״א **קלא**
ר׳ שלמה דובנא **פ בהערה, קח**
ר׳ שלמה זלמן אולמן ראש הקהל גרויסווארדיין **קסג**
ר׳ שלמה זלמן ברייער משאפראן **סג**
ר׳ שלמה זלמן מייזליש אבד״ק מאהליב **קא בהערה, קז**
ר׳ שלמה זלמן קצינלינבויגן אבד״ק לוקאב **קא בהערה, קז**
ר׳ שלמה טריספאלער ב״ר מיכאל אייזנשטאדט **קג בהערה**

ר׳ שלמה מקלעצק ב״ר משה **צב, קט**

ר׳ שלמה צבי ב״ר שמעון ליפאו **קיא בהערה**

ר׳ שלמה קארלינר **עח בהערה, צד, קכ**

ר׳ שמואל גרונם אסתרמאן **קד בהערה**

ר׳ שמואל אברהם ב״ר משה אב״ד סלאוויטא **קטז בהערה**

ר׳ שמואל ב״ר אשר אנשיל מרגליות יפה שלעזינגער זקנו של הרעק״א **מט בהערה, קמג**

ר׳ שמואל ב״ר מרדכי גינז ש״ב לגאון הרעק״א **נא**

ר׳ שמואל בהר״ר עקיבא ז״ל פ״ב **מא**

ר׳ שמואל גינז אחי הרעק״א **קלב**

ר׳ שמואל זלמן וויינבערגער אב״ד דק״ק מארגערעטין **קסו**

ר׳ שמואל יהודא קאצינעלנבויגן בן מהר״ם פאדווא **קא בהערה, קז**

ר׳ שמואל כהן ב״ר זיסקינד כ״ץ **נא**

ר׳ שמואל לוצאטא **מב**

ר׳ שמואל מיכל טריינין **קסט**

ר׳ שמחה בונם מייזליש **קא בהערה, קז**

ר׳ שמחה בונם מייזליש ממאהליב **קא בהערה**

ר׳ שמעון גינזבורג מווילנא **צב, קיב**

ר׳ שמעון ישראל פאזען משאפראן **קסה**

ר׳ שמרי׳ מליבישאוו ב״ר אברהם אבא יוסף מסורוקא מתלמידי המגיד ממעזריטש **קיט**

ר׳ שמשון ווערטהיימר **קלה, קמ**

ר׳ שניאור זלמן ב״ר ברוך - בעל התניא **עז, צג, צו**

ר׳ שניאור קוטלר **צט בהערה**

שרה אשת אלעזר מארגולין אב״ד האלוסק בזווג שני **צב, צז**

שרל ב״ר בנימין אב״ד לאקענבאך בן הפמ״א **נט**

שרה ב״ר שמואל אחות הרעק״א **קמד**

שרל בת ר׳ משה אב״ד באמבערג אשת ר׳ שמואל זקנתו של הרעק״א **קמג**

❖❖❖

מיכרת משמחת גשטוין ידל
משה גרדני וגיעמי ברכה שטראה
ב"ד מנחם אב תשפ"ד